

**MAATALOUS, ISOJAKO JA
TALONPOIKAINEN PÄÄTÖKSENTEKO
LOUNAIS-SUOMESSA 1750–1850**

Kuva Elsa Hietala

Kirsi Laine

**MAATALOUS,
ISOJAKO JA
TALONPOIKAINEN
PÄÄTÖKSENTEKO
LOUNAIS-SUOMESSA
1750–1850**

Suomen maatalousmuseo Sarka
Loimaa 2020

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Suomen historia

Tohtoriohjelma Juno

Työn ohjaajat

Kirsi Vainio-Korhonen

Johanna Ilmakunnas

Teppo Vihola

Esitarkastajat

Ann-Catrin Östman

Petri Talvitie

Vastaväittäjä

Petri Talvitie

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Ulkoasu ja taitto: Johanna Marttila

Kansikuva: Elsa Hietala

Takakannen kartta: Iolan, Vännilän ja Hennihoen isojakokartta.

Kansallisarkisto, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto.

© Kirsi Laine ja Suomen maatalousmuseo Sarka

Suomen maatalousmuseo Sarka

Maatalousmuseon tutkimuksia 2

ISBN 978-952-69213-1-0 (sid.)

ISBN 978-952-69213-2-7 (PDF)

ISSN 2489-9771

Grano Oy, 2020

Tiivistelmä

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Suomen historia

LAINEN, KIRSI: Maatalous, isoajako ja talonpoikainen päätöksenteko Lounais-Suomessa 1750–1850.

Väitöskirja, 394 sivua

Tohtoriohjelma Juno

Huhtikuu 2020

Väitöskirja tarkastelee maataloutta ja talonpoikien päätöksentekoa Lounais-Suomessa 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa toteutetun maanjakouudistuksen, isoajakon, kautta. Tutkimuksessa huomio kiinnittyy siihen, minkälainen vaikutus isoajalla oli maatalouteen. Avaimena isoajakon vaikutuksiin on talonpoikien päätöksenteko taloudestaan vastaavina isäntinä ja isoajakon osakkaina. Talonpoikien tekemillä ratkaisulla oli olennainen merkitys sille, minkälaisena kyläyhteisön yhteistyö jatkui isoajakon jälkeen ja miten viljely ja maankäyttö muuttuivat isoajakon seurauksena.

Tutkimus perustuu isoajakon karttojen ja asiakirjojen laaja-alaiseen käyttöön. Tutkimus yhdistää isoajakon tilastollisen analyysin sekä asiakirjojen tarkan lähiluvun, jolloin tilastollisesti luotu yleiskuva saa selityksensä laadullisesta aineistosta. Samalla laadullisen tutkimuksen ilmiöt asettuvat oikeisiin mittasuhteisiin tilastollista taustaa vasten.

Tutkimus osoittaa, että omaa talouttaan koskevissa päätöksissä talonpojat olivat aktiivisia sekä vaikutuskanavat ja -keinot tuntevia toimijoita. Talonpojat arvostivat yhteisön tuomia taloudellisia etuja, mutta pyrkivät saavuttamaan ne niin, että yhteisö mahdollisimman vähän rajoitti yksilön toimintaa. Taloudellinen asema vaikutti heidän valintoihinsa. Isoajako muutti maankäytön tapoja, mutta ei tuonut muita muutoksia maatalouden menetelmiin, viljelykasveihin tai kasvinviljelyn ja karjanhoidon suhteeseen. Entistä suurempi maankäytön vapaus mahdollisti maatalouden tuoton lisäämisen laajentamalla viljelyä entisillä menetelmillä ja työtavoilla useiksi vuosikymmeniksi eteenpäin.

Asiasanat: maatalous, talonpojat, isoajako, toimijuus, päätöksenteko, kylät, maanomistus, maanviljely, karjatalous, historia, taloushistoria, sosiaalishistoria, Lounais-Suomi

Abstract

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Humanities

School of History, Culture and Art Studies

Finnish History

LAINEN, KIRSI: Agriculture, enclosure and the decision making of peasants in South-West Finland 1750–1850.

Doctoral Dissertation, 394 pages

Doctoral Programme Juno, April 2020

This dissertation examines agriculture and the decision making of peasants in South-West Finland through the process of land reallocation called enclosure (*storskifte*) that was carried out at the end of the 18th century and the beginning of the 19th century. The main focus is on the effects the enclosure had on farming. The key to understanding these effects is looking at the decision making of peasants as heads of households and as stakeholders in the enclosure. The decisions made by the peasants fundamentally effected the form the cooperation of the village community took after the enclosure as well as how farming and land use changed as a result of the enclosure.

The research is based on an extensive use of land survey maps and documents. The research combines a statistical analysis of the enclosure with a close reading of the documents. Consequently, the overall picture formed on the basis of the statistical analysis is explained through the qualitative data and, vice versa, the phenomena that rise from the qualitative analysis can be correctly situated with the use of the statistical data.

The research reveals that peasants were active in decisions regarding their own households and that they were well aware of the enclosure practices and how to influence them. The peasants valued the economic advantages of the community but they aimed to achieve them so that the community restricted their individual agency as little as possible. The economic status of the peasants affected their decisions. The enclosure changed the way land was used but did not bring about other changes in farming techniques, crops or the relationship between crop and animal husbandry. The greater freedom in land use enabled the increase in agricultural output for decades to come by leading to an expansion in the cultivated area, yet this land was farmed with existing methods and customs.

Key words: agriculture, peasants, enclosure, agency, decision making, villages, history, economic history, social history, South-West Finland

Sisällys

<i>Taulukot, kaaviot, kartat ja liitteet</i>	10
<i>Kiitokset</i>	13
1. JOHDANTO	15
<i>Tutkimuskysymys ja työn rakenne</i>	19
<i>Talonpojan talous ja toimijuus</i>	26
<i>Perinteinen maatalous ja isojako aikaisemmassa tutkimuksessa</i>	33
<i>Tutkimusalue ja rajaukset</i>	40
<i>Lähteet ja menetelmät</i>	45
Maanmittaustoimitusten kartat ja asiakirjat	45
Maanmittausaineistoa tukevat lähteet	53
2. MAANOMISTUS JA MAANKÄYTTÖOIKEUDET	55
<i>Kuka omisti maan?</i>	57
<i>Maahan kohdistuneet oikeudet</i>	61
<i>Isojako ja maanomistus</i>	69
3. ISOJAKOTOIMITUSTEN LÄHTÖKOHDAT JA ETENEMINEN	73
<i>Mahdollistavasta ohjaavaan lainsäädäntöön</i>	75
<i>Maanmittareiden puute isojaon hidasteena</i>	80
<i>Maanjako-oikeudet isojakotyön edistäjinä</i>	87
<i>Maaomistajat ja viljelijät isojaon käynnistäjinä</i>	92
Isojaon anojan muotokuva	95
Ratkaisuja maanomistuskiistoihin ja yhteistyön ongelmiin.....	103

<i>Hallinnolliset isojakoaloitteet osakkaiden aloitteellisuuden seurauksena ja yllyttäjänä</i>	112
<i>Isojaon vastustaminen</i>	119
<i>Jakotoimituksia vuodenaikojen rytmissä, päätöksiä odotellessa ja sodan melskeissä</i>	124
<i>Isojakotoimitusten eteneminen vaiheittain</i>	128

4. VAINIOT – PELTOVILJELYN PERUSTA JA KYLÄYHTEISÖN YDIN 133

<i>Vainioiden viljely ja rooli kyläyhteisössä</i>	135
Yhteistyö aitaamisessa eli vitsaksilla sidottu kyläyhteisö	135
Sopiva viljelymenetelmä tasaisen tuoton takeena.....	139
Kyläosuus sarkoina – oikeutta tangonmitalla.....	144
Yhteistyön edut ja ongelmat viljelyssä.....	155
<i>Vainioiden jako – pyrkimys pieneen lohkojen määrään</i>	159
<i>Päätöksenteon palapeli</i>	167
Ratkaisuja edelläkävijänä tai kokemuksia vertaillen.....	167
Erilaisten tilojen viljelijät ratkaisuiden tekijöinä.....	170
Kokemus oikeudenmukaisuudesta ja miten se toteutetaan kaikille.....	177
Maanmittarit jakoratkaisun kättilöinä	186
Kylässä vaihtoehdot vähissä, muuttamalla mahdollisuuksia.....	189
Käytännöllisyys, itsenäisyys ja kompromissi	199
<i>Vainioiden jaon vaikutukset viljelylle ja kyläyhteisölle</i>	204
Yhteisen aitaamisen pakollisuus, valinnaisuus ja mahdottomuus.....	204
Vainioiden jako suhteessa peltojen viljelyyn ja tuottoon.....	210

5. ULKOPELLOT JA PELTOVILJELYN KOKONAISUUS..... 217

<i>Yksityiset peltoaitaukset mahdollisuutena viljelyalan lisäämiseen</i>	219
<i>Ulkopellot isojaon kohteena</i>	231
Raivaajan oikeus työnsä tuloksiin ja ulkopeltojen erillisuus jakokohteena. 232	
Elämän edellytykset yhteisön laidalla eli tilattomien peltoaitaukset.....	236
Ulkopeltojen sijainti päätöksentekoa vaikeuttavana tekijänä.....	242
Peltojen kokonaisuus ja päätöksenteon rajat	244

<i>Ruuantuotannon mahdollisuudet jaetuilla pelloilla.....</i>	247
<i>Pelto-omistusten kokonaisuus ja viljelyn tarpeet.....</i>	247
<i>Raivaus tuotannon lisäämisen keinona</i>	255
<i>Ruuantuotannon uhat ja mahdollisuudet peltoviljelyssä.....</i>	263

6. KARJANHOIDON MAANKÄYTTÖ ELI NIITYT JA LAITUMET 267

<i>Peltoviljelyn tuki, ruokavalion monipuolistaja sekä nahan ja villan lähde</i>	269
<i>Karjan ruokinnan mahdollisuudet ja käytännöt</i>	271
<i>Talviruokinta luonnonheinällä</i>	271
<i>Niittyjen kirjavat omistus- ja nautintaoikeudet</i>	274
<i>Paljon työtä, vähän heiniä</i>	281
<i>Kaikki tilukset laitumena.....</i>	288
<i>Ratkaisuja karjanhoidon tulevaisuudesta.....</i>	293
<i>Ei tuotto vaan työn määrä</i>	293
<i>Kokonaisuuksia ja omistusten sirpaleita</i>	297
<i>Paimennus puntarissa eli voiko karjaa laiduntaa naapurin mailla.....</i>	308
<i>Karjanhoito laajenevan viljelyn puristuksessa</i>	317
<i>Yksityisyyttä ja työtehoa</i>	317
<i>Viljelysten, niittyjen ja laitumien lisäämisen mahdoton yhtälö</i>	319

7. OSALLISTUVA TALONPOIKA, MUKAUTUVA YHTEISÖ JA

LAAJENEVA MAATALOUS 325

<i>Lyhenteet.....</i>	335
<i>Lähteet ja kirjallisuus</i>	336
<i>Liiitteet</i>	362
<i>Henkilöhakemisto.....</i>	387
<i>Kylähakemisto</i>	390
<i>Talohakemisto</i>	393

Taulukot, kaaviot, kartat ja liitteet

TAULUKOT

1. Isojaon käynnistämiseksi lääninhallitukselle tehtyjen anomusten jakautuminen anojan mukaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1757–1791	96
2. Lääninhallitukselta isojaon käynnistämistä anoneiden talonpoikien tilojen maanluonto Huittisten, Loimaan, Pöytyän ja Marttilan pitäjissä 1760–1791	100
3. Isojaon käynnistämiseksi lääninhallitukselle tehtyjen anomusten jakauma pitäjittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1757–1791	101
4. Isojaon käynnistämiseksi lääninhallitukselle tehdyissä anomuksissa esitetyt toiveet jaettavista tiluslajeista Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1757–1791	104
5. Yhteisen aitaamisen laskennallinen vaikutus aidattavaan matkaan	136
6. Sarkojen lukumäärä ja pinta-ala isojakokartoilla Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä (piirretty 1763–1795)	150
7. Tilojen lukumäärän jakautuminen isojaossa saatujen vainiolohkojen määrän mukaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804	161
8. Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä vähintään neljä vainiojakoa tehneiden maanmittarien vainiojakotoimitusten jakotulokset 1760–1802	187
9. Tilan keskimääräinen peltopinta-ala ja ulkopeltojen osuus peltoalasta Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon mittauksissa 1776–1840	223
10. Tilan keskimääräinen peltopinta-ala ja ulkopeltojen osuus peltoalasta tilan maanluonnon ja määräjakoilaitoksen mukaisen aseman mukaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon mittauksissa 1776–1840	226
11. Isojaossa tiloille jaettujen peltolohkojen määrä ja sen koostuminen vainioista ja ulkopelloista Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840	248
12. Tilan keskimääräinen niitty-pinta-ala ja niitty-pinta-alan suhde peltopinta-alaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon mittauksissa 1776–1840	282
13. Isojaossa tiloille jaettujen niittylohkojen määrä ja pinta-ala sekä kaikkien omistuslohkojen määrä Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840	298

KAAVIOT

1. Isojaon mittausten aloittaminen, vainioiden jakaminen ja isojaon loppuun saattaminen kylien lukumäärällä mitattuna Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä vuosina 1757–1816	129
2. Isojakotoimitusten eteneminen vaiheittain Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1757–1811, mitattujen ja jaettujen kylien osuus (%) pitäjän kylistä	131
3. Vainiojaossa jaettujen tilakohtaisten lohkomäärien osuudet (%) Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804	161
4. Vainiojaossa jaettujen tilakohtaisten lohkomäärien jakauma vuosikymmenittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804	169
5. Vainiojaossa jaettujen tilakohtaisten lohkomäärien jakauma tilojen maanluonnon ja määräjakoislaitoksen mukaisen aseman mukaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804	173
6. Jyvitysarvoskaalojen käyttöosuudet (%) eri vuosikymmenten vainiojakotoimituksissa Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804	179
7. Jyvitysarvoskaalojen käyttöosuudet (%) vainiojakotoimituksissa pitäjittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804	182
8. Vainiojaon yhteydessä tehtyjen muuttojen sekä yhden lohkon saaneiden jakautuminen maanluonnon ja määräjakoislaitoksen mukaisen aseman mukaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804	195
9. Tilan keskimääräisen peltopinta-alan jakautuminen vainioihin ja ulkopeltoihin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon mittauksissa 1776–1840	223
10. Tilan keskimääräisen peltopinta-alan jakautuminen vainioihin ja ulkopeltoihin tilan maanluonnon ja määräjakoislaitoksen mukaisen aseman mukaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon mittauksissa 1776–1840	227
11. Isojaossa tiloille jaettujen peltolohkojen lukumäärien osuudet (%) Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840	249
12. Isojaossa tiloille jaettujen niittylohkojen lukumäärien osuudet (%) Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840	299
13. Isojaossa tiloille jaettujen omistuslohkojen kokonaislukumäärien osuudet (%) Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840	307

KARTAT

1. Maankäyttöyhteisöjen koko Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon alkaessa: osakkaiden määrä sarkajakoisissa vainioissa ja yhteismaita käyttävät jakokunnat	65
2. Isojaon käynnistämiseksi lääninhallitukselle tehtyjen anomusten jakautuminen maantieteellisesti ja anojan mukaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1757–1791	97
3. Vainiojaossa tiloille jaettujen lohkojen määrä kylittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804	163
4. Ulkopeltojen osuus (%) kylän kokonaispeltopinta-alasta Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon mittauksissa 1776–1840	225
5. Isojaossa tiloille jaettujen peltolohkojen määrä kylittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840	251
6. Isojaossa tiloille jaettujen peltolohkojen pinta-ala kylittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840	253
7. Niitty-pinta-alan suhde peltopinta-alaan kylittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon mittauksissa 1776–1840	283
8. Isojaossa tiloille jaettujen niittylohkojen määrä kylittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840	301
9. Isojaossa tiloille jaettujen omistuslohkojen kokonaismäärä kylittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840	309

LIITTEET

1. Tutkimusalueen kylät, niiden tilamäärät eri isojakovaiheiden tilastollisessa analyysissä ja lähteinä käytetyt arkistoyksiköt	362
2. Kartat tutkimusalueen pitäjistä: Huittinen, Loimaa, Marttila ja Pöytyä.....	378
3. Pinta-alamittaukset Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä ennen isojakoa ja isojaon jälkeen vuoteen 1869 mennessä.....	382

Kiitokset

Se oli aivan tavallinen päivä Suomen maatalousmuseossa.

- Oletko koskaan ajatellut tehdä väitöskirjaa? museonjohtaja kysyi.
- En ole, vastasin.
- Ala ajatella, hän totesi.

Vähintään mielessäni kapinoin, etten varmasti ala, mutta vahinko oli jo tapahtunut. Vähitellen löysin itseni iltaisin yliopistojen verkkosivuilta tutustumasta jatko-opintoihin, ja muutaman kuukauden kuluttua hahmottelin jo tutkimussuunnitelmaa.

Uusi tutkimuksellinen kotini löytyi Turun yliopiston Suomen historian oppiaineesta, jossa professori Kirsi Vainio-Korhonen otti minut vastaan ystävällisen kannustavasti ja samalla tarmokkain ottein oikeaan suuntaan ohjaten. Hänen lisäksi alusta asti ohjaajanani toimi museonjohtaja, nyttemmin emeritus, Teppo Vihola, jonka kanssa olen käynyt lukuisat maataloushistorialliset keskustelut. Matkan varrella sain ohjaajakseni myös professori Johanna Ilmakunnaksen. Keskustelut hänen kanssaan ovat olleet varma tapa saada selkeys mihin tahansa, olkoonpa kyse tutkimuksen rakenteesta tai päänsisäisestä kaaoksesta. Koen itseni onnekkaaksi, kun sain ohjaajiksni useita asiantuntijoita, joilla kaikilla on omanlaisensa vahvuudet. Kiitän lämpimästi heitä kaikkia!

Työni esitarkastajina toimivat dosentti Ann-Catrin Östman ja fil. toht. Petri Talvitie. Heitä molempia haluan kiittää huolellisesta syventymisestä tutkimukseeni sekä hyödyllisistä kommentteista ja korjausehdotuksista. Niistä sain suuren avun väitöskirjan viimeistelemiseen. Petri Talvitietä kiitän myös lupautumisesta vastaväittäjäkseni.

Olen ollut hyväosainen, kun tutkimusta tehdessäni minulla on ollut kaksi kannustavaa työyhteisöä: maatalousmuseo Sarka sekä Suomen historian oppiaine. Kiitän lämpimästi kummankin työyhteisön jäseniä sekä Suomen historian tutkijaseminaariin osallistuneita, jotka ovat eläneet mukana tutkimuksen teon eri vaiheissa. Erityisesti työlleni merkityksellisistä kommentteista kiitän Topi Artukkaa,

Lauri Viinikkalaa ja Iina Wahlströmiä. Lisäksi kiitokset Elsa Hietalalle vertaistuesta museon ja yliopiston välimaastossa sekä Laika Nevalaiselle abstraktin käännöksestä.

Tutkimuksen teon arkeen kuuluvat arkistot ja kirjastot, joissa olen saanut kautta linjan hyvää palvelua. Erityisesti haluan kuitenkin kiittää Maanmittauslaitoksen arkistoa ja Kari Rantalaista siitä erinomaisen sujuvasta yhteistyöstä, joka mahdollisti tutkimuksen tekemisen tässä laajuudessa ja tällä aikataululla. Lisäksi kiitokset Hirvikosken kirjaston loistavalle kaukolainapalvelulle. Ilman sitä tutkimuksen tekeminen työn ohessa Loimaalta käsin olisi ollut vaikeaa.

Tutkimuksen tekemisen kannalta keskeistä on ollut työnantajani vankkumaton tuki tutkimukselle ja erilaiset työaikajärjestelyt, jotka mahdollistivat tutkimustyön tekemisen museotyön rinnalla. Tästä sekä kirjan kustantamisesta kiitokset Suomen maatalousmuseosäätiölle ja museonjohtajille Teppo Viholalle ja Sami Louekarille. Tutkimuksen valmistumiselle oli kuitenkin välttämätöntä, että pystyin yli puolentoista vuoden ajan keskittymään täysipäiväisesti tutkimuksen tekemiseen. Tästä mahdollisuudesta kiitän tutkimusta taloudellisesti tukeneita Kyösti Haatajan säätiötä ja Suomen Kulttuurirahastoa.

Kun on oikein innoissaan tutkimuksestaan ja tekee sitä suurelta osalta kotonaan, ei vapaa-ajan viettäminen kotona ole mahdollista. Siksi kiitän vanhempiani tuen ja kannustuksen lisäksi mahdollisuudesta levätä ja irrottaa ajatukset tutkimuksesta. Kiitokset myös siskolleni Maijalle virkistäytymisrientojen järjestämisestä, sekä heittäytymisestä tutkimusavustajan rooliin kesken kesälomamatkan. Kiitokset ”salapoliisilleni” Anja-Maija Eskolalle. Lisäksi kiitän kaikkia läheisiäni saamastani tuesta. Olen myös erittäin otettu siitä kiinnostuksesta tutkimustani kohtaan, jota lukuisat henkilöt ovat osoittaneet kohdatessani heitä työssä ja vapaa-ajalla.

Loimaan Pappilankylässä 23.2.2020

Kirsi Laine

1.

JOHDANTO

Norri, joka tällä kaavaillulla jaolla saanee ainoastaan kapean kaistaleen eteläisestä pellosta, ehdotti lumikinosten ja tarpeettomien aitojen välttämiseksi, että hän vastedes saisi siirtää omalla kustannuksellaan karjankujan omansa ja litan peltolohkon väliin, siis hän aikoo laahata pois kaiken ruokamullan uudelta kujalta ja täyttää sillä vanhan, mitä vastaan naapureilla ei ollut mitään huomauttamista.¹

Näin kirjoitti pöytäkirjaan maanmittari Daniel Wirzenius ollessaan vuonna 1778 tekemässä isojakoa Loimaalla Pahikaisten peltovainioilla. Kolmetaloisen kylän isännät olivat jo päässeet sopimukseen jakotavasta, mutta vielä oli huomioitavana monia yksityiskohtia, jotka vaikuttivat viljelytyöhön jaon jälkeen. Antti Norri havaitsi muun muassa, että aidattu kuja, jota pitkin kylän karja kuljetettiin laitumille, oli suunnitellussa jaossa jäämässä halkomaan hänen pelto-osuuttaan. Pelto-osuudessa sinällään ei ollut mitään moittimista, mutta hän ei halunnut pellolleen hankalasti viljeltäviä aitoviereriä eikä sen paremmin aitojen keräämiä lumikinoksia, jotka keväällä sulivat hitaasti. Siksi hän pyysi saada siirtää karjankujan peltolohkojen rajalle, johon joka tapauksessa rakennettaisiin aita erottamaan naapureiden viljelyksiä toisistaan. Suunnitelman läpimienon hän varmisti sillä, että lupasi tehdä muutoksen itse omalla kustannuksellaan.

Ruotsin ajan lopulla monet maanviljelijät olivat Pahikaisten talonpoikien² tavoin ainutlaatuisessa tilanteessa: heillä oli mahdollisuus vaikuttaa maanjako-oloihin eli siihen, miten eri tilojen tilukset sijoittuivat kylän maille. Tällaisia muutoksia maanjako-oloissa tai nykytermein kiinteistö rakenteessa tapahtuu niin harvoin, että sitä voidaan pitää pysyvänä olosuhteena, joka oleellisesti vaikuttaa maatalouden harjoittamiseen. Ennen isojakoa viljelijät olivat tottuneet tekemään työtään kylissä, joissa

1 ”Norri som genom detta ämnade skiftet lärer endast få en smal rimsa uti Södra Åkern förbehölt sig äfwen til undwikande af snödrifwor och onödige gärdes gårdar at framdeles få flytta på egen bekostnad fågatan til skillnaden emellan dess och Itas åker skifte, då han täncker bortsläpa all matmull ifrån nya Täget, och fylla dermed det gamla, hwaremot grannarne icke eller hade något at påminna.” MLAK, Loimaan kunta 35:1, pk 5.11.1778, §7.

2 Pohjoismaissa talonpojalla tarkoitetaan kokonaisen tilan viljelijää riippumatta siitä, onko hän omistaja vai vuokraaja. Sen sijaan torpparit ja palkolliset eivät kuulu talonpoikiin. Katajala 2006, 791–792.

yksittäisen maatilan maaomaisuutta ei ollut mahdollista osoittaa maastossa. Maaomaisuus koostui kyläosuudesta ja siihen liittyneistä erilaisista käyttöoikeuksista kylän tiluksiin. Isojaon asianosaisina viljelijät olivat päättämässä siitä, miten tilojen maat erotettiin toisistaan pyykitetyillä ja tuomioistuimessa vahvistetuilla rajoilla. Kyseessä oli perustavanlaatuisen muutos maatalouden toimintaympäristössä, joka pakotti harkitsemaan uudelleen maatalouden käytäntöjä.

Ruotsin menetettyä suurvalta-asemansa ja samalla merkittävät viljanviljelyalueensa Baltiassa heräsi valtakunnassa pyrkimys edistää maataloutta tuontiviljan tarpeen vähentämiseksi. Maatalouden kehittäminen liittyi vapaudenajalla vallinneeseen ajattelutapaan, jossa elinkeinoja edistettiin valtakunnan hyvinvoinnin ja edistyksen nimissä ja valtakunnan politiikka ja talous kytkeytyivät tiiviisti yhteen.³ Tässä keskustelussa maatalous, väestönkasvu ja maan hyvinvointi sulautuivat yhdeksi kokonaisuudeksi. Väestönkasvun ja siten maan hyvinvoinnin edistämiseksi oli puututtava maatalouden laajenemisen esteisiin, joina pidettiin muun muassa peltojen sarkajakoa eli yksittäisen tilan viljelysten sijoittumista lukuisina kappaleina eri puolille kylän yhteisiä peltoaitauksia sekä kylien yhteismaita eli yhteisnautintaa laidunja metsämailla. Tämän keskustelun seurauksena vuonna 1749 Ruotsin valtakunnassa säänneltiin ensimmäisen kerran mahdollisuudesta purkaa sarkajako ja kylän yhteisomistukset. Varsinainen asetus tästä isojaoksi (*storskifte*)⁴ kutsutusta uudistuksesta annettiin vuonna 1757, jonka jälkeen kylien tiluksia Lounais-Suomessakin alettiin vähitellen jakaa maatilojen yksityiseen omistukseen. Jakotoimitus käynnistyi joko kyläläisten aloitteesta tai hallinnollisella päätöksellä kyläläisten mielipiteestä riippumatta. Jakotoimitusta johti maanmittari kruunun virkamiehenä, ja hänellä oli apunaan kaksi lautamiestä. Jaon lopputulos ei kuitenkaan ollut heidän käsissään. Jakotulos oli kylän osakkaiden, käytännössä tilojen viljelijöiden, välinen sopimus.

Ruotsin valtakunnan suomalaisissa lääneissä isojako tehtiin kaikilla kylän tiluksilla. Siinä jaettiin niin sarkajakoiset kuin yhteismaatkin. Eri tiluslajien jakaminen toi osakkaiden eteen erilaisia kysymyksiä pohdittavaksi, sillä jako vaikutti sekä viljelyn että karjanhoidon resurssien käyttöön. Kysymykset esimerkiksi erilaisista yhteistyön muodoista naapureiden kanssa, oman tilanhoidon tulevaisuudesta, erilaisten tilusten arvosta ja merkityksestä taloudenpidolle sekä yksilön ja yhteisön oikeuksista uusissa oloissa oli ratkaistava yhdellä kerralla. Isojako pelkistyy helposti kysymyksiin rajalinjoista sekä omistuslohkojen sijainnista ja määrästä, mutta tosiasiaa siihen

3 Nurmiainen 2009, 211.

4 *Storskifte* = jako suuriin lohkoihin.

kytkeytyi valtava määrä maanviljelyn ja kylän elämän arkeen liittyviä kysymyksiä, jotka viljelijöiden piti ratkaista osin yhdessä ja osin itsenäisesti.

Perinteistä maataloutta ja isojakoa ei voi erottaa toisistaan. Ne kumpikin vaikuttivat väistämättä toisiinsa. Maatalouden käytäntö vaikutti siihen, minkälaisia jakoratkaisuja viljelijät pitivät isojaossa mielekkäinä, ja isojaon jakotulos asetti rajat jaon jälkeiselle maataloudelle. Vaikka isojako voidaan ajallisesti määrittää tarkasti – mitausten tekemisen, jakoneuvottelujen, rajojen merkitsemisen ja jakotuloksen vahvistamisen päivämäärät ovat selvitettävissä – isojaon mukanaan tuomat vaikutukset eivät ole samalla tavoin ajoitettavissa. Ennen isojakoa sarkajako ja kylän yhteismaat määrittivät maatalouden harjoittamisen rajat. Samalla tavoin isojaon jakotulos loi rajat maatalouden harjoittamiselle isojaon jälkeen. Isojaon kaltaisissa murrosvaiheissa viljelijöillä on ollut mahdollisuus kääntää normaali asetelma toisinpäin: maanjako tai kiinteistö rakenne sovitetaan maatalouden tarpeisiin. Tämän tutkimuksen kohteena ovat murrosvaiheen ratkaisut ja niiden seuraukset.

Tutkimuskysymys ja työn rakenne

Tarkoitukseni on tutkia, miten isojaon toimittaminen eli sarkajaon purkaminen ja yhteismaiden jakaminen vaikuttivat peltoviljelyalueen maatalouteen. Tätä sinänsä laajaa ja monitahoista kysymystä lähestyn kolmen erilaisen, mutta toisiinsa kytkeytyvän näkökulman kautta. Ensinnäkin tarkastelen talonpoikia taloudellisia päätöksiä tekevinä toimijoina. Minkälaisia ratkaisuja talonpojat tekivät toisaalta osakkaina isojaossa, toisaalta tilojensa taloudesta vastaavina viljelijöinä ja minkälaisia suunnitelmia, toimintamalleja ja perusteluja ratkaisujen taustalta on löydettävissä? Toiseksi tutkin yksilön ja yhteisön välistä suhdetta kyläasutuksen hallitseman alueen maataloudessa. Minkälaisia yksilön ja yhteisön roolit olivat maataloudessa ennen isojakoa ja sen jälkeen? Kolmas näkökulma on perinteisen maatalouden kyky vastata kasvavan väestön ravinnon tarpeeseen. Vaikuttiko isojako ruuantuotannon mahdollisuuksiin ja miten mahdollinen vaikutus syntyi? Näitä kysymyksiä tutkin neljässä lounaissaomalaisessa pitäjässä: Huittisissa, Loimaalla, Marttilassa ja Pöytyällä.

Vaikka ensisijaisena tarkoituksena on tutkia isojaon vaikutusta maatalouteen, on heti aluksi huomioitava, että vaikutussuhde ei ole yksipuolinen. Kokonaisuuden ymmärtämiseksi asetelma on ajoittain käännettävä toisin päin eli kysyttävä, miten maatalouden käytännöt ja realiteetit vaikuttivat isojakoon. Isojako ja maatalous ovat ihmisen toimintaa, jolloin niiden väliset vaikutussuhteet eivät voi olla erillään ihmisistä, jotka viljelevät maata elinkeinonaan tai osallistuvat isojaon toteuttamiseen. Menneiden vuosikymmenten kirjallisuus on korostanut säätyläisten⁵ asemaa maatalouden ja isojaon edistäjinä.⁶ Kuitenkin talonpojat viljelivät ylivoimaisesti suurinta osaa maataloista ja tekivät suurimman osan maatalouteen ja isojaon toimittamiseen liittyneistä taloudellisista päätöksistä. Isojako on ainutlaatuinen mahdollisuus päästä tutkimaan talonpoikien omaan talouteen liittyvää suunnittelua ja päätöksentekoa.

5 Käytän sanaa säätyläinen (*ofrälse ståndpersoner*) Wirilanderin (1974) määrittämässä merkityksessä; myös Ilmankunnas 2009, 13. Tämän tutkimuksen alueella kyse oli lähes poikkeuksetta upseereista tai papeista.

6 Esim. Saarenheimo 1983, 25; Niemelä 2008, 68.

Päätöksentekijöinä talonpojat eivät olleet yhtenäinen ryhmä. Taloudellisten ja sosiaalisten erojen lisäksi heidän oikeutensa viljelemäänsä maahan poikkesivat toisistaan. Osa heistä – perintötalonpojat – omistivat itse maan, jota heidän ratkaisunsa koskivat. Suuri osa isojakoon osallistuneista oli kruununtalonpoikia, jotka viljelivät tilaansa kruunun vuokralaisina, mutta käytännössä tekivät isojaossa viljelemäänsä tilaa koskevat ratkaisut itse. Rälssitilojen vuokralaisten eli lampuotien osallistuminen isojakoon vaihteli maanomistajan valintojen mukaan. Osa lampuodeista teki tilaa koskevat ratkaisut maanomistajan suostumuksella, osa ei saanut mahdollisuutta edes osallistua jakotoimituksiin.

Talonpojan todellisuudessa maatalouteen ja isojakoon liittyvät ratkaisut kiinnittyivät erottamattomasti toisiinsa. Kuten nykyisinkin, tekivät 1700-luvun viljelijät päätöksiä elinkeinoonsa liittyen kokemuksensa sekä luonnon, tekniikan, työvoiman, markkinoiden – joskin 1700-luvulla melko rajallisten – ja muiden olosuhteiden asettamissa rajoissa. Isojakoon osallistuneiden talonpoikien tilanne oli erilainen kuin aikaisemmilla sukupolvilla. Heillä oli mahdollisuus tehdä taloudessaan investointeja, joista hyöty jäi heille itselleen. Edeltäneillä vuosisadoilla verotus vei aina osansa talonpojan ponnisteluista tilansa kehittämiseksi. 1600-luvun lopulla käyttöön otettu jakopalkkalaitos muutti tilanteen jäädyttämällä verotuksen niin, että valtiopäivien oli mahdollista päättää yleisistä verotuksen muutoksista, mutta yksittäisen kruunulle veronsa maksavan tilan tuottavuuden muutokset eivät enää vaikuttaneet verotukseen. Muutoksen myötä verojen osuus tilojen tuotosta alkoi vähitellen pienentyä ja talonpoika sai tekemistään raivauksista tai muista parannuksista tilallaan hyödyn täysimääräisesti itselleen.⁷ Siksi 1700-luvun talonpojalla oli huomattavasti aiemmista vuosisadoista poikkeavat mahdollisuudet suunnitella talouttaan.

Talonpoikien päätöksenteon tutkiminen vaatii koko päätöksentekoprosessin avaamista niin, että sen osatekijät tulevat näkyviksi. Vaikka erityinen kiinnostus kohdistuu talonpoikien osuuteen, ei tarkastelussa voida ohittaa päätöksentekoa ohjaavia rakenteita tai muita jakotoimitukseen osallistuneita henkilöitä. Siksi on selvitettävä, millä tavoin eri tekijät vaikuttivat jakotulokseen. Miten talonpojat osasivat pohtia suuren muutoksen vaikutuksia ja mahdollisuuksia? Mitkä tekijät rajasivat heidän päätöksentekomahdollisuuksiaan? Isojaon lopputuloksessa yhdistyvät muutos ja jatkuvuus, joiden välillä talonpojat tekivät valintojaan. Talonpoikaisen ajattelutavan perusvireenä pidetään jatkuvuuteen nojaavaa turvallisuushakuisuutta. Kuinka suuria muutoksia talonpojat olivat valmiita taloudenpidossaan tekemään? Mitä asioita

⁷ Olsson 2005, 101–102, 173–175; Dahlgren 1991, 77; Herlitz 1974, 161.

he halusivat maataloudessa säilyttää entisellään maanjaosta huolimatta? Entä onko talonpoikien ratkaisujen välillä havaittavissa taloudelliseen tai oikeudelliseen asemaan kytkeytyviä eroja? Onko talonpoikien päätösten taustalta löydettävissä ongelmia, joihin he etsivät ratkaisuja isojaosta?

Toisen näkökulman ydin on siinä, että isojaossa ja sen vaikutuksissa oli merkittävältä osaltaan kyse yhteistyöstä. Ennen isojakoa kylä oli maanjako-oloihin liittyen myös maatalouden yhteistyön yksikkö. Yhteistyöstä saatiin huomattava taloudellinen etu, joka oli ollut erityisen arvokas sota- ja nälkävuosien koetellessa ja työvoiman ollessa vähissä. Yhteistyön vuoksi kyläläiset olivat kuitenkin riippuvaisia toisistaan, eivätkä he voineet tehdä kaikkia talouteensa liittyviä päätöksiä itsenäisesti. Riippuvuuden ongelmallisuutta vähensi se, että ajan viljelijöiden, niin säätyläisten kuin talonpoikienkin, näkemykset olivat pääpiirteissään yhteneväisiä siitä, minkälaisia menetelmiä maataloudessa oli hyödyllistä käyttää. Väestön kasvun myötä 1700-luvun lopulla työvoimaa oli käytettävissä aiempaa enemmän, joten isojaon viljelijä-sukupolvella oli mahdollisuus tarkastella kyläyhteisön yhteistyön tarpeellisuutta eri tavoin kuin esi-isillään. Yhteistyön edullisuus ei ollut kadonnut mihinkään, mutta lisääntyneen työvoiman saatavuuden vuoksi yhteisön merkitys alkoi vähitellen heikentyä.

Yhteistyö on useissa tilanteissa taloudellisesti kannattavaa ja siksi yksilöt monesti valitsevat yhteistyön tekemisen, vaikka voisivat valita myös toisin. Ennen isojakoa kyläyhteisössä valinnan mahdollisuutta ei ollut, vaan asutuksen ja maanjaon rakenteet pakottivat yksilöt yhteistyöhön (vaikka alun perin rakenteet olivat syntyneet yksilöiden yhteistyötä helpottavista valinnoista). Yksilön ja yhteisön suhde kytkeytyi monin tavoin päätöksentekoon. Isojaossa yksilöt tekivät päätöksiä yhteistyön jatkamisesta, muuttamisesta ja lopettamisesta. Yhteistyön jatkamisesta ei voinut päättää yksin, vaan siinä oli kyse yhteisestä päätöksestä. Kun kyse on yhteistyöstä maataloudessa, kysymys ei voi olla mustavalkoisesti yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden vastakkainasettelusta. Yhteistyötä voitiin tehdä monissa erilaisissa töissä, joista toiset sitoivat yhteistyöhön osallistuvia enemmän kuin toiset ja toisilla oli suurempi taloudellinen merkitys kuin toisilla.

Kylän yhteistyössä tapahtuneita muutoksia on lähestyttävä vertaamalla kylän toimintaa ennen isojakoa ja sen jälkeen. Muodostuiko isojako käännekohtaksi yksilön ja yhteisön välisessä suhteessa? Kysymys kytkeytyy voimakkaasti osakkaiden päätöksentekoon. Kuinka paljon yhteistyötä muuttavia päätöksiä tehtiin ja ketkä niitä tekivät? Yhteistyön päättymisellä tai jatkumisella on suuri merkitys isojaon vaiku-

tuksiin, jotka avautuvat erittelemällä kysymystä yhteistyöstä tarkemmin. Mitkä työt olivat niitä, joissa yhteistyötä arvostettiin eniten? Mitkä yhteistyön muodot koettiin ongelmallisiksi ja siten helpoiten lopetettaviksi? Mitkä tekijät näiden valintojen taustalla vaikuttivat? Minkälainen vaikutus erilaisilla valinnoilla oli maatalouden harjoittamiseen?

Tutkimuksen kolmas näkökulma keskittyy maatalouden varsinaiseen tehtävään eli ravinnon tuottamiseen. Väestönkasvu oli uuden ajan alussa melko hidasta, mutta se nopeutui huomattavasti 1700-luvun toiselta neljännekseltä alkaen. 1700- ja 1800-luvut olivat yleisesti Euroopassa nopean väestönkasvun aikaa. Ruotsin valtakunnan suomalaisissa lääneissä väestönkasvu oli kuitenkin 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa nopeampaa kuin yleensä Länsi-Euroopassa tai saman valtakunnan ruotsalaisissa lääneissä. Väestön määrä lähes kolminkertaistui 1720-luvulta vuosisadan loppuun mennessä ja edelleen kaksinkertaistui vuoteen 1880 mennessä.⁸ Väestönkasvu merkitsi toisaalta sitä, että maatalouden piti ruokkia yhä suurempi määrä ihmisiä, mutta toisaalta työhön oli saatavissa entistä enemmän työvoimaa. Perinteisessä maataloudessa ainoa mahdollisuus lisätä maatalouden tuottoa oli raivata lisää viljelyalaa, sillä keinot pinta-alatuoton kasvattamiseen puuttuivat. Tuotannon lisääminen vaati siis uusia raivauksia, joiden tekeminen kylän yhteismaille ei ollut vapaata. Toisaalta isojaolla ja maatalouden tuottokyvyllä voi olla muita yhteyksiä kuin mahdolliset vaikutukset viljelyalaan. Kysymys on kiehtonut maataloushistorian tutkijoita, mutta vaikean todennettavuuden vuoksi arviot vaikutuksista vaihtelevat huomattavan paljon.⁹

Mahdollisuudet viljelysten laajentamiseen ja peltojen kyky tuottaa ravintoa ihmisille ovat perinteisen maatalouden ajan lähteillä erittäin vaikeasti selvitettäviä kysymyksiä. Kysymystä maatalouden ydintehtävästä eli ihmisten ruokkimisesta ei kuitenkaan voi väistää vain siksi, että tehtävä on vaikea tai vastaukset eivät ole yksiselitteisiä. Siksi etsin vastausta myös voimakkaasta väestönkasvusta seuraavaan kysymykseen, oliko sarkajakoisten peltojen ja yhteismaiden hallitsemisessa kylissä mahdollista tehdä raivauksia väestönkasvun tahdissa. Oliko maiden yksityistäminen avain riittävien raivausten tekemiseen? Maatalouden laajenemismahdollisuuksiin liittyy myös asutuksen rakenne. Lisääntyikö viljelmien määrä isojaon jälkeen niin, että sitä kautta saattoi avautua laajemmat mahdollisuudet väestön asuttamiseen ja ravitsemiseen? Haasteista huolimatta pyrin löytämään vastauksia myös siihen, voiko

8 Pitkänen 2007, 59–60.

9 Ks. esim. Beckett & Turner 2011; Olsson & Svensson 2010; Clark 1998; Overton 1996.

isjakoon liittyä muutoksia, jotka olisivat lisänneet maanviljelyn tuottoa ja siten helpottaneet kasvavan väestön ruokkimista. Kysymys liittyy maatalouden käytäntöihin ja viljelmillä mahdollisesti tehtyihin parannuksiin, jotka puolestaan kytkeytyvät yksilön ja yhteisön väliseen vuorovaikutukseen. Oliko joistain yhteisöllisyyden muodoista luopuminen välttämätöntä tuottoa parantaneiden investointien tekemiseksi?

Tutkimus jakaantuu temaattisiin lukuihin, joiden järjestys on kronologisesti johdonmukainen. Lukujen teemat nousevat maankäytöstä, isojaon prosessista ja maatalouden eri toiminnoista. Tutkimuksen kolme keskeistä näkökulmaa kulkevat kaikkien lukujen läpi painottuen eri tavoin eri teemojen kohdalla.

Maatalouden harjoittamisen ensimmäinen edellytys on oikeus käyttää maata. Maanomistus ja maankäyttöoikeudet määrittävät merkittäväällä tavalla toimintamahdollisuuksia maataloudessa. Maanjako-olot ja niihin liittyvä maankäyttö ovat yleensä niin pysyviä, että ne muokkaavat ihmisten maailmankuvaa ja mentaliteettia. Tämän vuoksi maanomistus, sen fyysiset ulottuvuudet sekä maankäyttöoikeudet ennen isojakoa eivät ole vain tausta ja lähtökohta isojaolle, vaan ne on nähtävä myös isojaon lopputulosta määrittävinä tekijöinä. Siksi on syytä valottaa isojakoa edeltävän ajan maankäyttöä: kuka maata sai käyttää ja millä ehdoilla. Puhuttaessa maahan kohdistuneista oikeuksista ollaan peruskysymysten äärellä. Mihin erilaisten tilusten hallintaoikeudet perustuivat? Mitä eri oikeuksia samaan maa-alaan voi kohdistua samaan aikaan? Oliko maanjako-oloja kylissä mahdollista muuttaa ennen isojakoa?

Isojaon käynnistymisessä ja toteuttamisessa yhdistyvät lainsäädäntö, hallinnolliset rakenteet, maanmittauksen resurssit sekä maanomistajien ja viljelijöiden toiminta. Minkälaiselta lainsäädännölliseltä pohjalta isojakoa ryhdyttiin toteuttamaan? Minkälaiset mahdollisuudet mittakaavaltaan valtavan uudistuksen toteuttamiselle oli käytännössä Lounais-Suomessa? Miten maanomistajat ja viljelijät toimivat maanjaon puolesta tai sitä vastaan ja miten se vaikutti isojaon etenemiseen? Näiden kysymysten kautta luon kuvan siitä, miten isojako tutkimusalueella eteni ja miten sen oli mahdollista edetä. Samalla talonpoikien toiminta isojaon puolesta tai vastaan avaa heidän maanjakoon liittyviä motiivejaan. Oliko talonpoikien kokemus maanomistuksen rakenteen vaikutuksesta heidän jokapäiväiseen taloudenhoitoonsa sama kuin aatteellisesti ja poliittisesti isojakoa edistäneiden tahojen vai oliko samalla keinolla mahdollista tähdätä eri päämääriin?

Isojakoprosessia kuvaan kolmessa tiluslajeittain rakentuvassa luvussa. Tiluslajien käsittelyjärjestys noudattaa tyyppillistä isojaon etenemisjärjestystä, jolloin isojaon jakotulos rakentuu vaiheittain edellisen jakovaiheen tuloksen ollessa seuraavan vai-

heen pohjana. Tiluslajeittain rakentuvat luvut kuvaavat maatalouden erilaisia toimintoja ja maankäytön tapoja, jotka oli huomioitava isojakoprosessissa erilaisilla toimintatavoilla. Näin pyrin luomaan mahdollisimman monipuolisen kuvan isojaon toteuttamisen lisäksi maatalouden harjoittamisesta perinteisen maatalouden kaudella. Jokaisen luvun sisäinen rakenne seuraa samaa kaavaa: tiluslajin käyttö ennen isojakoa, isojaon jakotulos ja siihen vaikuttaneet rakenteelliset ja viljelijöiden motiiveihin kytkeytyvät tekijät sekä jakotuloksen aiheuttamat muutokset tiluslajin hyödyntämisessä.

Isojakotoimitus alkoi pääsääntöisesti sarkajakoisten vainioiden jakamisella. Vainiot olivat voimakkaimmin kyläläisiä yhteen sitova liima, koska koko vainiojärjestelmä perustui kylän yhteistoimintaan ja yksimielisyyteen viljelyyn liittyvässä käytännössä. Mitä sarkajakoinen järjestelmä tarkoitti käytännössä ja kuinka aikalaiset suhtautuivat kylän yhteistoimintaan? Oliko järjestelmässä viljelijöiden mielestä ongelmia, joihin isojako voisi olla ratkaisu? Sarkajakoisesta järjestelmästä isojakoon siirtyminen ei tarkoittanut pelkästään viljelysmaan sijoittumista eri paikkaan. Kyse oli viljelijöiden toimeentulon perustasta, joten ratkaisua pohdittaessa huomioitava asioita riitti suurista ja perustavaa laatua olevista kysymyksistä aina pieniin yksityiskohtiin asti. Minkälaisia ratkaisuja vainioiden jakotoimituksissa tehtiin? Minkälaisia olivat viljelijöiden tavoitteet ja mitkä seikat rajoittivat heidän valintojaan? Jakoratkaisun tekeminen edellytti jaon jälkeisen elämän suunnittelua. Viljelijät tekivät valintoja muutoksen ja pysyvyyden välillä. Mitkä käytännöt säilyivät entisellään, mitä oltiin valmiita muuttamaan? Jako itsessään aiheutti muutoksia maataloustyöhön, mutta jakotulos ratkaisi sen, minkälaisia ja kuinka laajoja ne olivat. Minkälaisia vaikutuksia jaolla oli maatalouteen ja kyläyhteisöön?

Kaikki pelot eivät olleet kyläläisten kesken sarkajaossa, vaan vainioita täydensivät yksityisessä käytössä olleet ulkopellot. Kuinka paljon viljelijät olivat laajentaneet viljelyksiään yksityisillä raivauksilla ja miten niiden viljely poikkesi vainioista? Raivaajan tekemään työhön perustunut yksityinen käyttöoikeus teki ulkopelloista selvästi vainioista poikkeavan jakokohteen. Minkälaisen merkityksen viljelijät antoivat ulkopelloille isojaossa ja minkälaisia ratkaisuja he suosivat niitä jaettaessa? Minkälainen kokonaisuus tilan viljelyksistä muodostui isojaon jälkeen ja minkälaisen pohjan ne loivat maatalon taloudelle ja viljelysten laajentamiselle?

Karjan talviruokinnan tarpeita varten perinteisessä maataloudessa oli erityinen tiluslaji, niityt. Peltojen tapaan niittyjen käytössä rinnakkain esiintyivät kyläyhteisön yhteiset sekä yksittäisten tilojen yksityisessä käytössä olleet niityt. Enemmän

kuin käyttöoikeudet, niittyjen jakamista sävyttivät niiden sijainti hajallaan heinäkasvulle edullisissa paikoissa ja suuret tuottoerot. Miten tällainen kaikin tavoin epäyhtenäinen tiluslaji pystyttiin jakamaan, ja mitkä tekijät vaikuttivat voimakkaimmin jakoratkaisujen taustalla? Niittyjen yhteydessä käsittelem myös toista karjanhoidon resurssia eli laitumia. Laitumet eivät olleet erillinen tiluslaji, vaan kaikkia kylän tiluksia käytettiin laitumina vuodenaikojen rytmissä etenevän laidunkierron mukaan. Miten viljelijät huomioivat laidunnukset tarpeet isojaosta sovittaessa? Perinteisessä maataloudessa karjatalouden rooli oli kaksijakoinen. Toisaalta se oli välttämätön osa maataloutta työssä tarvittavan vetovoiman ja peltojen vaatiman lannoituksen vuoksi, mutta samaan aikaan se oli varsinaisten karjantuotteiden osalta toissijainen ja täydentävä kotitalouden osa viljanviljelyn rinnalla. Aiheuttiko isojako muutoksia karjanhoidon käytäntöihin? Entä uhkasiko väestökasvusta johtunut viljelysten laajentaminen karjanhoidon resursseja ja siten luonnonvarojen hyödyntämisen tasapainoa perinteisessä maataloudessa?

Yhdistän maatalouden, isojaon ja viljelijöiden päätöksenteon aikaisemmasta tutkimuksesta poikkeavalla tavalla. Huomion kohteeksi valitsemieni aihealueiden täydellinen riippuvuus toisistaan aiheuttaa sen, että tarkastelemalla kaikkia yhdessä niistä voidaan saada esiin puolia, jotka eivät tulisi esiin keskittymällä vain yhteen niistä. Seuraamalla maatalouden ja isojaon kehitystä rinnakkain tutkimuksen tavoitteena on luoda uusi kokonaiskuva maatalouden ja maankäytön yhteydestä perinteisen maatalouden ajalla. Rajatulle alueelle kohdistuvalla yksityiskohtaisella tarkastelulla on mahdollista nostaa esiin pieniäkin muutoksia ja luoda kuva talonpoikaisten maatilan taloudesta, viljelijän työstä ja niihin vaikuttaneista tekijöistä. Isojako auttaa näkemään viljelijän talouden rakentumisen maatalouden eri osa-alueista. Maatalouden näkökulma isojakoon puolestaan tuo esiin isojaon suuren käytännöllisen merkityksen ihmisten arjessa.

Talonpojan talous ja toimijuus

Talonpoikien päätöksenteko on tiiviisti yhteydessä toimijuuden käsitteeseen. Sillä tarkoitetaan yleensä yksilön kykyä ja mahdollisuuksia tehdä päätöksiä sekä toteuttaa päätöksiään käytännössä. Yksilölähtöisesti tarkasteltuna toimijuus on myös yksilön kokemus omista toimintamahdollisuuksistaan ja päätöksenteon rajoista. Yksilön toimijuus syntyy sosiaalisesti ja kulttuurisesti suhteessa muihin. Se ei ole pysyvää, vaan toimintamahdollisuudet ja niiden käyttäminen vaihtelevat erilaisissa tilanteissa. Toimijuuden suhteellisuus merkitsee sitä, ettei se ole vapaata rakenteellisista tai eriarvoistavista tekijöistä. Yhteiskunta koostuu ihmisten luomista järjestelmistä, jotka toisaalta luovat mahdollisuuksia yksilön toiminnalle ja toisaalta rajoittavat sitä.¹⁰ Yhteiskunnan painotukset yksilön toiminnan mahdollistamisen ja rajoittamisen välillä ja eri ihmisryhmiä koskien muuttuvat ajassa. Historiallinen asiayhteys onkin haaste toimijuuden ymmärtämiselle. Ruotsin ajan lopun talonpojan toimintamahdollisuuksien kenttä rakentui jo pelkästään liikkumisen ja tiedonsaannin mahdollisuuksien tai sääty-yhteiskunnan rakenteiden vuoksi aivan eri tavoin kuin nykyihmisen kokemus yksilön toimintamahdollisuuksista.¹¹

Yksilön oikeudellinen asema esimodernissa yhteiskunnassa muodostui suhteessa hänen yhteiskuntaryhmäänsä ja kotitalouteensa. Talonpoikien mahdollisuus tehdä päätöksiä isojaossa perustui heidän asemaansa maakirjaan merkittyjen tilojen omistajina tai viljelystä vastaavina vuokralaisina. Näin heidän toimijuuttaan määrittivät patriarkaalisen järjestelmän mukainen valta ja vastuu kotitaloudesta. Vaikka heidän asemaansa voidaan nimittää isännyydeksi, kaikki talonpoikaiset toimijat isojaossa eivät olleet miehiä, vaan isännöisyys saattoi olla myös leskiemännän käsissä.¹² Toimintaympäristönä isojakotoimitus oli ainutlaatuinen. Isojaon osakkaina olivat kylän tilat eli täsmälleen sama yhteisö, joka työskenteli tiiviisti yhdessä jokapäiväisessä arjessa. Tutussa yhteisössä suhteita ja toimintamahdollisuuksia määrittivät maine,

10 Gordon 2005, 114–118; Kietäväinen 2009, 64–65.

11 Frigren 2016, 43–44.

12 Lahtinen & Vainio-Korhonen 2009, 19; Toivanen 2005, 44–47, 74–75; Eilola 2002, 100–102.

kunnia ja luottamus.¹³ Isojaossa kyläyhteisön päätöksentekoon lisättiin valtiovalan vaikutus: maanmittari virkamiehenä johtamassa toimitusta, kruunun edustaja vahtimassa kruunun etua kruunun maata koskeissa asioissa ja lautamiehet kruunun ja paikallisyhteisön välittäjinä avustamassa toimituksessa. Nämä ulkopuoliset henkilöt saattoivat toisaalta rajoittaa kyläläisten toimijuutta tai mahdollisesti avata tiedoillaan ja kokemuksellaan laajemmat mahdollisuudet osakkaiden päätöksenteolle.

Taloudelliset päätökset olivat talonpojille arkipäivää. Vaikka kyläyhteisö monessa kohdin ohjasi yksittäisten viljelijöiden päätöksentekoa, riitti taloudenpidossa itsenäisesti ratkaistavia asioita kuten rahatulojen saamiseksi myyntiin valittavat tuotteet, valittujen tuotteiden myyntiaika ja -paikka, talven yli elätettävien ja syksyllä teurastettavien eläinten valinta, vuosipalkollisten ja tilapäistyövoiman palkkaaminen, viljeltävien kasvien valinta kylän viljelyjärjestelmän rajoissa ja monet muut tilanpitoon liittyvät ratkaisut. Skoonelaistilojen verotaakkaa 1600-, 1700- ja 1800-luvuilla tutkinut ruotsalainen taloushistorioitsija Mats Olsson ja kartanoiden alustalaistalonpoikia Keski-Själlannissa 1700-luvulla tutkinut tanskalainen etnologi ja historioitsija Palle Ove Christiansen ovat hyvin erilaisilla aineistoilla osoittaneet, että toistuvilla tilanpitoon liittyvillä valinnoilla oli näkyvä vaikutus tilan talouteen.¹⁴ Isojako poikkeaa näistä valinnoista merkittävästi. Vuosittain toistuvista valinnoista oli mahdollisuus oppia: jos koki tehneensä huonon päätöksen yhtenä vuonna, seuraavana oli mahdollista ratkaista asia toisin. Sen sijaan useimmat pääsivät tekemään ratkaisun maanjaosta vain kerran elämässään. Isojakoa ei voinut harjoitella tai uusia virheelliseksi kokemansa päätöksen jälkeen. Jaon osakkailla – toisin kuin maanmittareilla, jakoa avustaneilla lautamiehillä tai maanjako-oikeuden jäsenillä – oppimisen mahdollisuus sisältyi ainoastaan muissa kylissä tehtyjen jakoratkaisujen seuraamiseen.

Taloudellisten päätösten tekemiseen liittyy myös ajasta ja paikasta riippumattomia piirteitä, jotka eivät sovi perinteisen taloustieteen oletukseen, että taloudellisessa päätöksenteossa yksilöt maksimoivat aina oman hyötynsä. Hyödyn maksimointi tarkoittaa sitä, että yksilö valitsee parhaan mahdollisen vaihtoehdon, johon hänellä on varaa. Käytännössä optimaaliset valinnat eivät toteudu, koska valinnat ovat liian vaikeita, niiden taustalla on vinoutuneita uskomuksia ja ihmisten käyttäytymiseen

¹³ Jokiahho 2002, 205.

¹⁴ Olsson 2005, 122; Christiansen 1995.

vaikuttaa psykologisia seikkoja, jotka eivät sovi teoreettiseen malliin optimaalisista valinnoista.¹⁵

Taloudellisen päätöksenteon perusta on tieto. Koska tieto ei koskaan ole täydellistä, ratkaisun seuraukset eivät ole varmoja eli ratkaisuun sisältyy riski. Ihmiset suhtautuvat riskiin eri tavoin. Osa ihmisistä hakee suurta riskiä ja sitä kautta mahdollisesti suurta hyötyä. Suurin osa ihmisistä kuitenkin mieluiten välttää riskiä päätöksenteossaan. Riskin välttäminen perustuu siihen, että ihmiset kokevat tappiot voimakkaammin kuin voitot.¹⁶ 1700-luvun talonpojan talouteen sisältyi jatkuvasti esimerkiksi katovuosien tai karjasairauksien riski. Tästä syystä elintason vuosittainen vaihtelu oli tosiasia, johon oli sopeuduttava ja varauduttava.¹⁷ Talonpojan talouden kannalta huonon vuoden tuotto oli merkitsevin ja siksi riskiä karttava talonpoika vältti tekemästä ratkaisua, joka voisi entisestään heikentää heikon vuoden toimeentuloa. Sillä oli suurempi painoarvo kuin sillä, mitä hyvänä vuonna voisi voittaa.¹⁸ Tästä syystä riskiä välttävien valintojen pitäisi hallita talonpoikien päätöksentekoa ja riskin välttämisen pitäisi näyttäytyä sitä hallitsevampana, mitä alhaisempi talonpojan elintaso oli.

Toisaalta ihmisten taloudellisiin valintoihin vaikuttaa omistusvaikutukseksi nimetty ilmiö. On havaittu, että ihmiset pitävät omaisuuteensa kuuluvia asioita suuremmassa arvossa kuin sellaisia, jotka voisivat tulla osaksi heidän omaisuuttaan. Sama käyttäytymispiirre toimii myös niin, että ihmiset antavat omistamilleen asioille suuremman arvon kuin, minkä arvoisina muut ihmiset niitä pitävät. Omistusvaikutus on oikeastaan tappioiden välttelyä toisin ilmaistuna: jonkin omistamansa menettäminen on ihmiselle tappio eli negatiivien muutos.¹⁹ Voimakkaana esiintyessään tällainen käyttäytyminen voisi olla suuri haaste isojaon kaltaiselle toimitukselle, jossa entiset omistukset vaihdetaan toisiin, vaikkakin laskennallisesti saman arvoisiin. Toinen maanjaon kannalta pulmallisena näyttäytyvä käyttäytymispiirre on ihmisten taipumus laskea niin sanottuja uponneita kustannuksia eli ihmisten valintoihin vaikuttaa se, mitä he ovat tuotteesta maksaneet.²⁰ Maanjaon näkökulmasta uponneeksi

15 Thaler 2015, 19–20. Rajoittunutta rationaalisuutta tutkimaan syntyi 1970-luvulta alkaen käyttäytymistaloustiede, jonka havainnot ihmisten käyttäytymisestä taloudellisissa ratkaisuissa ovat osittain tulleet osaksi taloustieteen valtavirtaa.

16 Thaler 2015, 41–48; Kahneman 2012, 320–330.

17 Soininen 1974, 365–373.

18 Vuosittaisten vaihteluiden vähentäminen ja riskien välttäminen talonpoikaisen talouden tavoitteena ks. Levi 1992, 99; Isett & Miller 2017, 324.

19 Thaler 2015, 32–33, 164–170; Kahnemann 2012, 332–342.

20 Thaler 2015, 79–87.

kustannukseksi voidaan katsoa pellon tai niityn raivaukseen uhrattu työ. Kustannus eli tässä tapauksessa tehty työ voi muuttaa sitä, minkä arvoiseksi ihminen pellon tai niityn kokee suhteessa muihin vastaaviin maa-aloihin.

Yksilön käyttäytymistäipumusten lisäksi isojaon päätöksentekoon keskeisesti vaikuttanut tekijä oli kyläyhteisö. Ensinnäkin kaikki yhteisön tilojen omistajat ja viljelijät tekivät päätöksiään yhtä aikaa, jolloin päätökset eivät olleet itsenäisiä, vaan kaikkien osakkaiden päätökset vaikuttivat toisiinsa. Toiseksi päätöksiä ei tehty vain maakappaleiden sijainnista vaan myös pitkät perinteet omaavasta keskinäisestä yhteistyöstä, joka oli taloudellisesti edullista mutta sitovaa. Taloudellisiin päätöksiin itsenäisyyden ja yhteistyön välillä vaikuttavat sekä taloudelliset että sosiaaliset tekijät. Ensinnäkin ihmisten käyttäytymiseen suhteessa muihin ihmisiin vaikuttaa näiden muiden ihmisten aikaisempi käyttäytyminen. Reiluksi koettu käyttäytyminen ”palkitaan” reilulla käyttäytymisellä. Toiseksi ihmiset ovat lähtökohtaisesti valmiita tekemään yhteistyötä, mutta ehdollisesti, eli jos muutkin ovat. Keskeistä on osapuolten luottamus toisiinsa. Lähtötilanteessa ihmiset ovat valmiita luottamaan toisiinsa, mutta luottamuksen rakoillessa yhteistyöstä luovutaan herkästi.²¹ Isojako oli ilmiselvästi tilanne, jossa luottamusta ja kokemusta naapurien välisestä yhteistyöstä punnittiin. Talonpoikaisella kyläyhteisöllä oli hyvät edellytykset tehdä valinta yhteistyön puolesta varsinkin, jos osapuolilla oli siitä hyvät kokemukset ennestään. Isojako oli oikeastaan mahdollisuus parantaa yhteistyötä, koska ne, jotka olivat eri mieltä yhteistyön periaatteista tai eivät olleet yhteistyöhön sitoutuneita, oli mahdollista irrottaa siitä.

Psykologisten tekijöiden lisäksi yksilön päätöksentekoa ohjaavat mahdollisuuksia rajoittavat rakenteet. Sellaisina voidaan pitää sekä luonnonoloja että ihmisen toiminnan seurauksena syntyneitä instituutioita, sääntöjä ja tapoja, jotka ohjaavat tai rajoittavat yksilön toimintaa. Yksilön tasolla pakkona näyttäytyvä asia voi kuitenkin olla yhteiskunnan tasolla muutettavissa.²² Isojako itsessään oli tällainen rakenteen muutos, jossa maan yhteisnautinnasta siirryttiin maan yksityisomistukseen. Isojaossa ja maataloudessa yleensä päätöksentekoa rajoittivat monet samat tekijät. Ihmisestä riippumattomat maaperä ja maaston muodot vaikuttivat sekä isojakoratkaisuihin että jokapäiväiseen maataloustyöhön. Samoin toimivat ihmisten luomat lainsäädäntö, maanomistus, kylämuoto ja maanviljelytekniikka. Rakenteiden

²¹ Thaler 2015, 156–162.

²² Haapala & Lloyd 2018, 16–17.

tunnistaminen päätöksentekoa ohjaavina tekijöinä on oleellista riippumatta siitä, tunnistivatko historialliset toimijat itse niiden vaikutusta omaan päätöksentekoonsa.

Talonpoikien taloudellisten ratkaisujen tärkeimpänä määrittäjänä pidetään yleisesti turvallisuushakuisuutta ja riskien välttämistä. Talonpoikaisessa taloudessa kulutus ja tuotanto tapahtuivat samassa paikassa ja ne pyrittiin tasapainottamaan. Tällaisen perheviljelmän taloudellinen motivaatio ei ollut taloudellisen tuoton maksimointi vaan tasaisen ja riittävän tuoton saavuttaminen. Lähellä toimeentulominimiä elävien ihmisten toimeentuloon liittyviä rutiineja ympäröi puolustusmuuri. Sen sisällä kaikki riskit ovat mahdollisia katastrofin aiheuttajia ja siksi vältettäviä. Tällainen ajattelumalli teki talonpoikien toiminnasta reagointia muuttuviin olosuhteisiin sen sijaan, että he itse toiminnallaan muuttaisivat olosuhteita. Samalla muutokset näyttäytyivät lähtökohtaisesti riskeinä, mikä aiheutti vastustusta muutoksia kohtaan.²³

Turvallisuushakuisuutta on tulkittu myös toisin. Mikrohistoriallisen tutkimuksen metodologisena kehittäjänä tunnettu italialainen historioitsija Giovanni Levi on tuonut esiin aiemmin tuntemattomia talonpoikaisen toimijuuden muotoja tutkimalla pohjoisitalialaisen talonpoikaisyhteisön maakauppoja. Talonpojat lisäsivät sukustrategioiden avulla elinpiirinsä ennustettavuutta, mikä vahvisti turvallisuudentunnetta. Talonpojat eivät siis turvanneet vain totuttuihin tapoihin vaan tekivät tietoisia ja strategisia päätöksiä. Näin syntyi toisenlainen kuva talonpoikien taloudellisesta rationaalisuudesta, joka edelleenkin ei perustunut taloudellisen tuoton maksimointiin vaan tietoisella toiminnalla luotuun henkilökohtaisten suhteiden verkostoon, joka loi turvaa tulevaisuuden epävarmuutta vastaan.²⁴

Pohjoismaissa useat historiantutkijat ovat pyrkineet rikkomaan kuvaa yhdestä kaikille talonpojille yhteisestä toimintatavasta taloudellisessa toiminnassa. Muun muassa Palle Ove Christiansenin sekä ruotsalaisten historioitsijoiden Eva Österbergin ja Patrick Svenssonin tutkimusten yhteisenä piirteenä on talonpoikien näkeminen yhtenäisen joukon sijaan itsenäisiä ratkaisuja tekevinä yksilöinä. Eri ajanjaksoja ja taloudellisesti erilaisia ympäristöjä koskevissa tutkimuksissaan he ovat havainneet talonpoikien taloudellisessa toiminnassa aktiivisuutta, aloitteellisuutta ja suunnitelmallisuutta, mutta myös suuria eroja aktiivisuuden asteessa ja suunnittelun aikajänteessä.²⁵ Talonpoikien aktiivisuus toimijoina ei ole noussut esiin vain talous-

23 Chayanov 1966 (1925); Lunden 1974; Scott 1977; Scott 1985.

24 Levi 1992.

25 Christiansen 1995; Christiansen 2004; Österberg 1991; Svensson 2001.

historiassa, vaan siihen on kiinnitetty huomiota myös paikallisen päätöksenteon saralla.²⁶

Kuva talonpojista taloudellisina toimijoina riippuu osittain tarkastelun laajuudesta ja etäisyydestä. Maailmanlaajuisessa vertailussaan yhdysvaltalaiset historian-tutkijat Christopher Isett ja Stephen Miller ovat yhdistäneet yleiskuvan paikallisella tutkimuksella esiin tulleisiin toimijuuden eroihin. Heidän kokoamassaan talonpoikaisen maatalouden harjoittamisen mallissa omavaraisuuden luoma turvallisuus oli tärkeämpää kuin markkinoiden kautta tapahtuva tuoton maksimointi. Voiton tavoittelun sijaan talonpojat käyttivät markkinoita oman talouden vakauden lisäämiseen, mutta heidän valintoihinsa tuotettavista kasveista ja eläimistä vaikutti enemmän oman talouden tarve kuin markkinat. Maatalouden muutokset puolestaan tapahtuivat yleiskuvasta poikkeavien talonpoikien toiminnan seurauksena.²⁷

Isett ja Miller nostavat siis talonpoikien taloudessaan tekemät valinnat maatalouden kehitystä ohjaaviksi tekijöiksi. Se on näkökulma, jonka mikrohistoriallinen tutkimus on nostanut esiin.²⁸ Aiemmin vallalla ollut käsitys säätyläisistä uudistusten edelläkävijöinä on murrettu monella taholla. Esimerkiksi ruotsalainen historian-tutkija Anna Götlind kiinnittää Taalainmaata koskevassa tutkimuksessaan *Var-dagens teknik* huomionsa vähittäisiin kehitysaskeliin, joita talonpojat tekivät arjesaan.²⁹ Samoin Kokemäenjokilaaksoa koskevassa tutkimuksessaan *Hyödyn politiikka* Sami Louekari osoittaa maatalouden kehitysaskeleiden edenneen ylhäältä päin tapahtuneen valistuksen sijaan talonpoikien arkisen toiminnan kautta.³⁰ Toisaalta englantilainen historioitsija Peter M. Jones muistuttaa aiheellisesti siitä, ettei talonpoikien aktiivisen roolin näkyväksi tekeminen poista lukuisten suurmaanomitajien ja muiden maataloudesta kiinnostuneiden säätyläisten maatalouden kehittämiseksi tekemää työtä.³¹

Yksi teoreettinen työkalu talonpoikien taloutensa kehittämisen ja turvallisuushakuisen muutosten välttämisen käsittelyyn on maatalouden järjestelmäteoria, jota ruotsalainen historioitsija Janken Myrdal on tutkimuksessaan käyttänyt ja kehittänyt. Sen mukaan kunkin ajan maatalous perustuu tietynlaiseen kokonaisjärjestelmään, jossa eri toiminnot tukevat toisiaan. Maatalouden kehittäminen edellyttää

26 Viitaniemi 2016; Viinikkala 2014; Aronsson 1992.

27 Isett & Miller 2017, 324–329.

28 Esim. Kopsidis 2015, 357; Konersmann 2011; Svensson 2001.

29 Götlind 1999.

30 Louekari 2013. Vastaava huomio talonpoikaisen rakentamisen osalta Ulväng 2004, 230.

31 Jones 2016, 76–77.

joko muutosten tekemistä järjestelmän sisällä tai siirtymistä järjestelmästä toiseen. Ihmiset näyttävät säännönmukaisesti valitsevan vanhan järjestelmän kehittämisen niin kauan, kunnes sen mahdollisuudet on käytetty loppuun. Kun järjestelmää ei ole enää mahdollista kehittää, syntyy kriisi, joka pakottaa siirtymään uuteen kehittyneempään järjestelmään.³² Talonpoikien muutosvastaisuutta korostavat tutkimukset viittaavat yleensä juuri näihin murroskohtiin, jolloin vanhan järjestelmän säilyttäminen niin pitkään kuin mahdollista näyttäytyy muutosvastaisuutena ja paikoillaan pysymisenä. Talonpoikien suunnitelmallisuutta ja uudistumiskykyä esiin nostavat tutkimukset liikkuvat järjestelmän sisäisen kehityksen piirissä tai nostavat esiin eturintamassa kulkeneita yksilöitä järjestelmän muutoksen ajalta.

Maatalouden järjestelmäteoria antaa yhden työkalun talonpoikien ratkaisujen arvioimiseksi maatalouden kokonaisuuden kannalta. Isojaossa tapahtui muutoksia, mutta ne voivat olla olemassa olevaa järjestelmää kehittäviä tai uuden järjestelmän käyttöönottoon suuntaavia. Järjestelmäteorian mukaan talonpoikien isojaossa tekemien päätösten pitäisi heijastella perinteiseen maatalouteen sisältyviä kehittämisen mahdollisuuksia. Tällä tavoin vertaamalla maatalouden käytäntöjen kokonaisuutta isojaossa tehtyihin ratkaisuihin, talonpoikien tavoitteet voidaan asettaa oikeaan mitasuhteeseen muutoksen ja pysyvyyden asteikolla.

32 Myrdal 2006; Myrdal 1998; Myrdal 1985.

Perinteinen maatalous ja isojako aikaisemmassa tutkimuksessa

Perinteistä maataloutta, jota käsittelen peltoviljelyalueen näkökulmasta, määrittävät työn tekeminen lihasvoimalla, viljanviljelyyn painottunut tuotantotapa ja karjan rehun kerääminen niityiltä. Perinteisen maatalouden tyypilliset piirteet viljelymenetelmistä maankäyttöön ja työtapoihin ovat yhteisiä suurelle osalle Eurooppaa.³³ Mekanisoituminen, heinän peltoviljely sekä tuotannon kaupallistuminen ja karjatalousvaltaistuminen alkoivat muuttaa tuotannon ja työn luonnetta 1870-luvulta alkaen Suomessa niin, että perinteinen maatalous sai väistyä.³⁴ Siihen asti maatalous edellytti tasapainoa eri tiluslajien välillä. Niittyjen ja laitumien tuotolla elätettiin karja, jonka tuottama lanta ylläpiti kasvuvoiman talouden perustan muodostaneilla pelloilla, joilta pääosin viljan muodossa saatiin kotitalouden elanto.

Perinteisen maatalouden tutkimuksen kannalta 2000-luvun ruotsalainen tutkimus tarjoaa monia tuoreita näkökulmia. Esiin on nostettu esimerkiksi viljelymenetelmien valintaan ja vaihtamiseen liittyvää problematiikkaa, aitaamisen merkitystä maataloudelle ja kylälle, karjatalouden kehitystä laidunnuksen näkökulmasta, karjamajalaitoksen kehitystä ja keittiökasvien viljelyä osana 1700-luvun maataloutta.³⁵ Suomalaisessa perinteisen maatalouden tutkimuksessa perusteos on edelleen Arvo M. Soinisen *Vanha maataloutemme* (1974), jota täydentävät paikallishistoriat, joihin parhaimmillaan sisältyy tasokkaita kuvauksia maatalouden alueellisista erityispiirteistä.³⁶ Perinteisen maatalouden uutta tuleamista tutkimuskentälle edustavat arkeologi Auli Bläuerin kotieläimiä käsittelevät tutkimukset sekä Sami Louekarin tutki-

33 Maataloudesta 1700- ja 1800-lukujen Euroopassa Blum 1978; Slicher van Bath 1963; Jones 2016.

34 Anttila 1974; Vihola 1991; Peltonen 1992; Östman 2000; Simonen 1949; Jalonen 2002; Peltonen 1987; Peltonen 2004.

35 Gadd 2005; Jansson 2005; Palm 2005; Vestbö-Franzén 2005; Kardell 2004; Dahlström 2006; Larsson 2009; Hallgren 2016.

36 Soininen 1974; paikallishistorioista esim. Jokipii 1974; Laakso 1986; Laakso 1994; Soininen 1976; Sähke 1963; yleiskuvan perinteisen maatalouden kaudesta kokoa Rasila & al. 2003.

mus luonnonvarojen hyödyntämisestä perinteisen maatalouden kaudella.³⁷ Tämän tutkimuksen tarkoituksena on käyttää isojakoa hyväksi perinteisen maatalouden tutkimuksessa niin, että tutkimuksen osana on mahdollista piirtää entistä eheämpi kokonaiskuva lounaissuomalaisen talonpoikaistilan taloudesta ja käytännöistä.

Maatalouden harjoittamiseen liittyi varsinkin ryhmäkyläalueella kiinteästi yhteisö. Taloudellisia, sosiaalisia, oikeudellisia ja kulttuurisia piirteitä sisältävä kyläyhteisö on nähty milloin negatiivisesti yksilöä kahlehtivana organisaationa, milloin romantisoituna yhteisöllisyytenä. Suomalaisessa tutkimuksessa kyläyhteisö oli keskeinen tutkimuskohde 1900-luvun alkupuolella.³⁸ Sen jälkeen se on jäänyt vähemmälle huomiolle, vaikka yksilön ja yhteisön suhdetta on viime vuosinakin tutkittu paljon.³⁹ Tässä tutkimuksessa kylä on ensi sijassa maankäytön ja yhteistyön organisaatio. Maankäytön kannalta kylään kiinteästi liittyvät teemat ovat yhteismaat ja viljelysten käyttäminen sarkajakoisissa yhteisaitauksissa. Kylä yhteistyön organisaationa näkyy puolestaan voimakkaimmin peltojen ja niittyjen aitaamisessa sekä yhteisen laidunnuksen järjestämisessä.

Yhteismaiden käyttöä koskevaan historiantutkimukseen on vaikuttanut muilla tieteenaloilla käyty keskustelu siitä, johtavatko yhteiskäyttöoikeudet luonnonvarojen liikakäyttöön (*tragedy of commons*⁴⁰). Liikakäytön estämiseksi tarjottuja ulkopuolista auktoriteettia ja resurssien yksityistämistä kritisoinut yhdysvaltalainen yhteiskuntatieteilijä Elinor Ostrom on nostanut yhteisön jäsenten keskinäisen sopimisen keskeiseksi tekijäksi yhteisten resurssien hallinnassa.⁴¹ Ostromin käytännön havainnoista nouseva teoria on innoittanut historiallisten yhteismaiden käytön ja hallinnan tutkimusta eri puolilla Eurooppaa. Eri maissa tehdyt tutkimukset osoittavat, että keskiajalla ja uuden ajan alussa eri tavoin rakentuneet paikalliset organisaatiot tunnistivat yhteisten resurssien käyttöön liittyneet riskit ja pystyivät melko hyvin hallitsemaan esimerkiksi laidunnusta tai metsien käyttöä.⁴²

37 Bläuer 2015; Bläuer & Lempiäinen-Avcı 2013; Louekari 2013.

38 Teema yhdisti maankäytöstä kiinnostuneita historiantutkijoita (Kaasalainen 1906; Piponius 1921; Haataja 1949; Jutikkala 1942/1958) ja talonpoikien työmenetelmistä ja tavoista kiinnostuneita kansatieteilijöitä (Vilkuna 1934; Vilkuna 1935; Vilkuna 1985 (1950); Virtanen 1922, Virtanen 1930; Virtanen 1934; Virtanen 1938; Virtanen 1942). Historian ja kansatieteen yhteistyöstä talonpoikaisyhteiskunnan tutkimuksessa Östman 2014.

39 Esim. Moilanen & Sulkunen 2006; Ketola & al. 2014; Eilola & Moilanen 2013.

40 Termi tuli yleisesti käyttöön Garrett Hardinin vuonna 1968 *Science*-lehdessä julkaiseman artikkelin myötä; uudelleen julkaistu artikkeli Hardin 1998.

41 Ostrom 1990. Yhteiskäyttöoikeuksien hallintaan liittyvästä keskustelusta ks. myös Wall 2014; Baden & Noonan 1998.

42 De Moor & al. 2002a; De Moor 2009; Antoine 2013; Larsson 2009.

Viljelysten yhteisaitauksiin ja sarkajakoiseen maankäyttöön liittyy huomattavasti pidempi ja laajempi tutkimustraditio kuin yhteismaihin. Jo yli sata vuotta tutkijat ovat pyörittäneet kysymyksiä siitä, miten tämä epärationaaliseksi vaikuttava järjestelmä on syntynyt ja miksi se säilyi Euroopassa käytössä lähes tuhat vuotta. Sarkajakoa on perusteltu muun muassa riskien hajauttamisella, työvoiman tehokkaalla käytöllä omistusten sijaitessa hajallaan erilaisissa olosuhteissa sekä viljelyn ja karjanhoidon tarpeiden optimaalisella yhdistämisellä.⁴³ Tutkimuksen edetessä järjestelmän rationaalisuus onkin vaihtunut kysymyksestä lähtökohdaksi, ja nykyisin järjestelmää pyritään katsomaan oman aikansa lähtökohdista eikä modernin maatalouden näkökulmasta.⁴⁴ Vaikka Lounais-Suomessakin sarkajako tehtiin kyläläisten aloitteesta, on järjestelmän mielekkyyden pohtiminen jäänyt suomalaisessa historiantutkimuksessa sivuun, koska sarkajaon käyttöönotto on yhdistetty vahvasti hallinnon ja verotuksen vaikutukseen.⁴⁵ Tämän suomalaisesta tutkimuksesta puuttuvan viljelijän näkökulman nostan tutkimuksessani esiin, ja pyrin myös konkretisoimaan sitä, minkälaista sarkajakoisten peltojen viljely käytännössä lounaissuomalaisissa olosuhteissa ja käytössä olleella tekniikalla oli.

Yhteisön roolin ja toimintojen muuttuminen on maanjakojen keskeinen kysymys. Yhteismaiden yksityistäminen lopetti niiden hallintaa varten luotujen organisaatioiden toiminnan tai poisti maankäytön hallintaan liittyvät tehtävät paikallis- ja hallinnolta. Toisaalta kunkin tilan viljelysten erottaminen aidoilla toisistaan päätti yhteistyön viljelyksillä.⁴⁶ Ruotsalaisessa tutkimuksessa isojakoa ei pidetä lainkaan kyläyhteisöä ja sen toimintaa muuttaneena uudistuksena, vaan vasta 1800-luvun puolella tehdyt *enskifte* ja *laga skifte* -jaot toteuttivat yhteisöön kohdistuneet muutokset.⁴⁷ Suomalaisessa tutkimuksessa isojaosta on suorastaan etsitty kyläyhteisöä hajottavia piirteitä, ja toisaalta maanjaon vaikutuksia kyläyhteisöön on lykätty isojaosta isojaon järjestelyihin.⁴⁸ Isojakotutkimuksen eriytyminen ja lukkiutuminen paikallisiin lähtökohtiin ja paikallisista tapahtumista luotuihin oletuksiin tekee isojaon kokonaisuuden ymmärtämisestä koko valtakunnan tasolla erittäin vaikeaa. Pelkästään 1700-luvun lopun Ruotsin valtakunnan hahmottaminen vaatii isojakoa

43 McCloskey 1975a; Fenoaltea 1976; Dahlman 1980.

44 Dyer & al. 2018.

45 Orrman 2015; Roeck Hanssen 1998, 199.

46 Englannin maanjakoja kutsutaankin aitaamisliikkeeksi (*enclosure*) yksityisten maiden ympärille rakennettujen aitojen mukaan.

47 Esim. Gadd 2018, 49; Gadd 2000, 282; Olsson & Svensson 2010, 293–294; Wiking-Faria 2009, 246–249, 270–272.

48 Saarenheimo 1983; Mannila 1955; Mannila 1956; Jutikkala 1958, 310.

ja maataloutta käsittelevän tutkimuksen yhteydessä jatkuvaa työskentelyä, koska aiheista tehty tutkimus lähes poikkeuksetta keskustelee nykyajan valtioiden tasolla.

Kylän yhteistyöhön perustunutta sarkajakoista viljelyjärjestelmää on aikaisemmin kuvattu jäykäksi ja muuttumattomaksi. Viime vuosikymmenten tutkimus on kuitenkin nostanut esiin lukuisia esimerkkejä siitä, miten viljelykiertoja tai viljelykasveja voitiin yhteisillä päätöksillä muuttaa.⁴⁹ Itse asiassa viljelyjärjestelmän piti joustaa jo pelkästään voidakseen vastata olosuhteiden muutoksiin. Keskeinen ja aina muuttuva tekijä oli väestön määrä, joka maatalouden tuotolla piti ruokkia. Maatalouden tuottavuutta arvioitaessa viitataan usein englantilaisen papin ja taloustieteilijän Thomas Malthusin (1766–1834) pessimistiseen malliin, jonka mukaan väestö kasvaa aina nopeammin kuin ruuantuotanto, mikä vääjäämättä johtaa kriisiin. Kysymys esimodernin ajan maataloudesta ja niin sanotusta Malthusin ansasta on edelleen esillä maatalouden tuottavuutta käsittelevässä tutkimuksessa.⁵⁰ Tanskalaisen taloustieteilijän Ester Boserupin luoma malli väestönkasvun ja maatalouden kehityksen välisestä suhteesta on Malthusia positiivisempi. Hänen mukaansa väestönkasvu pakottaa maatalouden muutoksiin ja siten aiheuttaa maatalouden kehityksen.⁵¹

Suoraan väestön kasvuun ja sen vaatimuksiin isojaon on yhdistänyt Ester Boserupin teoriasta innoituksensa saanut ruotsalainen historiantutkija Birgitta Olai. Hän on liittänyt isojaon toimeenpanon raivausmahdollisuuksien vähenemiseen, jolloin viljelysten jakaminen näyttäytyy ratkaisuna väestönkasvun luomaan paineeseen lisätä maatalouden tuotantoa.⁵² Vaikutusmekanismi jää kuitenkin epäselväksi, koska Olai ei selitä sitä, miksi ratkaisu ongelmaan oli juuri sarkajakoisten peltojen jakaminen suuremmiksi lohkoiksi.

Viimeaikainen tutkimus on luonut paljon uutta tietoa maatalouden tuottavuuden kehityksestä, ja tuottavuuden muutokset voidaan ajoittaa entistä tarkemmin.⁵³ Kysymys syistä ja seurauksista on kuitenkin kaikkea muuta kuin selvä. Taloushistoriallisessa tutkimuksessa on ahkerasti pyritty ratkaisemaan sarkajaon purkamisen ja yhteismaiden jakamisen vaikutusta maatalouden tuottoon näkemysten vaihdellessa merkittävästä vaikutuksesta mitättömään vaikutukseen. Väitteiden puolesta on esitetty lukuisia eri perusteita, koska tuotosta kertovat lähteet ovat hajanaisia

49 Esim. Kopsidis 2015, 358–363; Jutikkala 1980, 187; Gadd 2018, 68.

50 Esim. Clark 2018; Broadberry & al. 2018. Suomen osalta ks. Ojala & Nummela 2007.

51 Boserup 1981.

52 Olai 1983; Olai 1987.

53 Esim. Pfister & Kopsidis 2015; Olsson & Svensson 2011a; van Bavel & Thoen 1999.

ja niistä tehtyihin johtopäätöksiin sisältyy usein ongelmia.⁵⁴ Pitävimmällä näytöllä asiassa ovat argumentoineet ruotsalaiset taloushistorioitsijat Mats Olsson ja Patrick Svensson. He osoittavat Skoonen kymmenysaineistolla, että maanjaolla oli positiivinen vaikutus maatalouden tuottoon, mutta vaikutusmekanismia hekään eivät voi varmuudella osoittaa.⁵⁵ Käsillä oleva tutkimus ei osallistu niinkään keskusteluun tuottavuuden kasvun määrästä, mutta tuo näkökulmia tuottavuuden kasvuun vaikuttaneisiin tekijöihin.

Maatalouden tuottavuuteen liittyy myös kysymys maanjakojen yhteydestä muuhun maatalouden kehitykseen. Esimerkiksi yhdysvaltalainen taloushistorioitsija Robert C. Allen yhdistää maanjaot kiinteästi osaksi maatalouden vallankumoukseksi nimitettyä maatalouden muutosten kokonaisuutta, jota hän pitää teollisuuden ja kasvavien kaupunkien pakottamana kehityksenä. Maanjaot ja muut maataloustuotannon tehostamiseen tähdänneet muutokset olivat siis osaltaan vastaus muualla yhteiskunnassa tapahtuneisiin muutoksiin.⁵⁶ Maanjaot nähdään usein uusien viljelykasvien ja viljelymenetelmien käyttöönoton edistäjänä, vaikka uudistusten on osoitettu olleen mahdollisia myös sarkajakoisessa järjestelmässä. Toisaalta maanjakojen katsotaan liittyvän kaupallistumiskehitykseen ja markkinoiden ohjaamiin tuotantos suunnan muutoksiin.⁵⁷ Kaupallistumiskehityksen ohjaaman maatalouden muutoksen yhteys maanjakoihin ei kuitenkaan ole selvä, mistä esimerkki on Luoteis-Saksa. Westfalenin maatalouteen kohdistui suuri kysyntäpaine Ruhrin alueen teollistumisen myötä 1830-luvulta alkaen. Kysyntä johti viljelykiertojen tehostamiseen ja karjatalouden kehittämiseen myyntituotteiden tuottamiseksi, mutta siitä huolimatta alueen yhteiset viljelyaitaukset purettiin maanjaoilla vasta 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa.⁵⁸

Kansainvälisesti kiistelty käsite maatalouden vallankumouksesta on juurtunut kiinteäksi osaksi ruotsalaista maataloushistorian tutkimusta, mutta suomalaisessa tutkimuksessa termi loistaa poissaolollaan. Ruotsalaisessa tulkinnassa maatalouden vallankumoukseksi katsotaan 1700- ja 1800-luvuilla tapahtuneet muutokset maanomistuksessa, viljelymenetelmissä, työkaluissa ja viljelykasveissa. Yhteen niputettuihin maatalouden muutoksiin lasketaan myös maanjaot.⁵⁹ Ehkäpä nihkeästi termiin

54 Esim. Beckett & Turner 2011; Clark 1998; Overton 1996.

55 Olsson & Svensson 2010.

56 Allen 2009.

57 Beckett & Turner 2011; Svensson 2001; Overton 1996, erityisesti 159–160.

58 Kopsidis 2015, 358–363.

59 Gadd 2000, 11–12.

suhtautuneen suomalaisen tutkimuksen perillisenä,⁶⁰ en osaa nähdä pitkällä ajalla tapahtuneita ja osin toisiinsa liittymättömiä tapahtumia vallankumouksena. Vaikka pyrin näkemään isojaon yhteydet muihin samaan aikaan tapahtuneisiin maatalouden muutoksiin, annan niiden osoittautua merkitykseltään sen suuruisiksi kuin ovat ilman vaatimuksia vallankumouksellisuudesta.

Kuva talonpoikien toimijuudesta maanjakojen yhteydessä on ollut murroksessa viimeisten vuosikymmenten aikana. Pohjoismaissa maajakojen toteutuminen voimakkaasti lainsäädännön ohjauksessa on korostanut näkemystä hallinnollisesta, ylhäältä päin ohjatusta ja pakotetustakin uudistuksesta. Kun tähän vielä on yhdistetty säätyläisten aktiivinen rooli uudistuksen toteuttamisessa, talonpoikien rooli maanjaoissa on jäänyt passiiviseksi tai uudistuksen vastustajaksi. Ensimmäisenä tämän kuvan haastoivat 1980-luvulla Ruotsissa Kalle Bäck ja Birgitta Olai havaitessaan, että talonpojat osallistuivat isojaon anomiseen paljon luultua useammin. Heidän tutkimuksensa ovat olleet esikuvia Petri Talvitiele, joka on tutkinut väitöskirjassaan (2013) aloitteiden yleisyyttä, aloitteen tekijöitä ja aloitteiden motiiveja Uudellamaalla. Hän käänsi uuden lehden suomalaisessa isojakotutkimuksessa, kun isojaon käynnistäminen osakkaiden aloitteesta osoittautui yleiseksi ja myös talonpojat aktiivisiksi aloitteen tekijöiksi.⁶¹ Aloitteellisuuden sijaan talonpoikien roolia itse jakotoimituksissa jakotuloksesta päättävänä sopimusosapuolina, joka on tämän tutkimuksen kohde, on vasta sivuttu.⁶²

Suomalaisen historiantutkimuksen luoma isojaon yleiskuva on melko pirstaleinen ja sattumanvarainenkin, vaikka tutkimusta on tehty monista näkökulmista. Hallinnollista ja oikeudellista näkökulmaa edustavat pääosin 1900-luvun alkupuolelle ajoittuvat tutkimukset lainsäädännöstä, isojaon hallinnollisesta ohjaamisesta ja riitojen ratkaisemisesta.⁶³ Maanmittausala on nostanut esiin maanjakojen historiaa maanmittauksen näkökulmasta omien historiateostensa kautta. Siksi maanmittauksen käytäntö maanjaoissa ja muissa maanmittaustoimituksissa tunnetaan melko hyvin.⁶⁴ Asutushistoriaan isojako on kytkeyty sekä liikamaan erottamisen seurauksena syntyneiden uudistilojen että yksityisille maille perustettujen torppien näkökulmasta. Petri Talvitie on havainnut isojaon vaikutusten asutukseen ja maankäyttöön jääneen

60 Esim. Jutikkala 2001.

61 Talvitie 2013; Olai 1983; Bäck 1984; aloitteellisuudesta myös Pettersson 1983; Svensson 2001; Talvitie 2005.

62 Olai 1983; Pettersson 1983.

63 Ahla 1933; Kuusi 1914; Kuusi 1933a; Kuusi 1933b; Ojanperä 2002.

64 Gustafsson 1933; Huhtamies 2008.

vähäisiksi Länsi-Uudellamaalla. Talvitien tutkimus sopii maankäyttöön liittyvien kysymysten osalta hyvin tämän tutkimuksen vertailukohtaksi.⁶⁵

Isojaon jakotulosta on pyritty käsittelemään laskemalla lohkolukuja. Tulosta kuvataan paikallishistorioissa ja opinnäytteissä sekä Juhani Saarenheimon lounaisten maakuntien suuria kyliä koskevassa tutkimuksessa. Saarenheimon 66 kylään kohdistuva tutkimus on toistaiseksi antanut vankimman pohjan lounaisen peltoviljelyalueen jakotuloksen arvioinnille yhdessä Orimattilan ja Tyrvään pitäjiä koskevien tutkimusten kanssa.⁶⁶ Jakotuloksen analyysi ei kuitenkaan ole edennyt syiden systemaattiseen etsimiseen jaon asiakirjoista, vaan selityksinä on käytetty tutkimuskirjallisuuteen vakiintuneita käsityksiä. Jakotuloksen analyysin kehittämisessä ajatusteni herättäjänä ovatkin toimineet Birgitta Olain tutkimukset koskien Ekebybornan pitäjää ja viittä olosuhteiltaan erilaista kihlakuntaa.⁶⁷

Laajana ja monitahoisena aiheena isojako pakenee yleistyksiä. Monipuolisesta tutkimuksesta huolimatta tutkijoiden tekemät huomiot isojaon moninaisuudesta ovat hautautuneet muutamien uudelleen ja uudelleen toistettujen teemojen alle.

65 Lähde 2007; Rantanen 1997; Ylikangas 2004; Talvitie 2013.

66 Saarenheimo 1983; Kleimola 1959; Mannila 1955; Louhimo 1952; Paikallishistorioista esim. Alifrosti 1990, 175; Blomstedt 1982, 179–180; Härme 1993, 345; Keskitalo 1964, 275–276; Narva 1987, 135–144; Oja 1949, 124; Rytönen 1992, 352–353; Saarenheimo 1974, 381–385; Suvanto 1954, 262–264.

67 Olai 1983; Olai 1987.

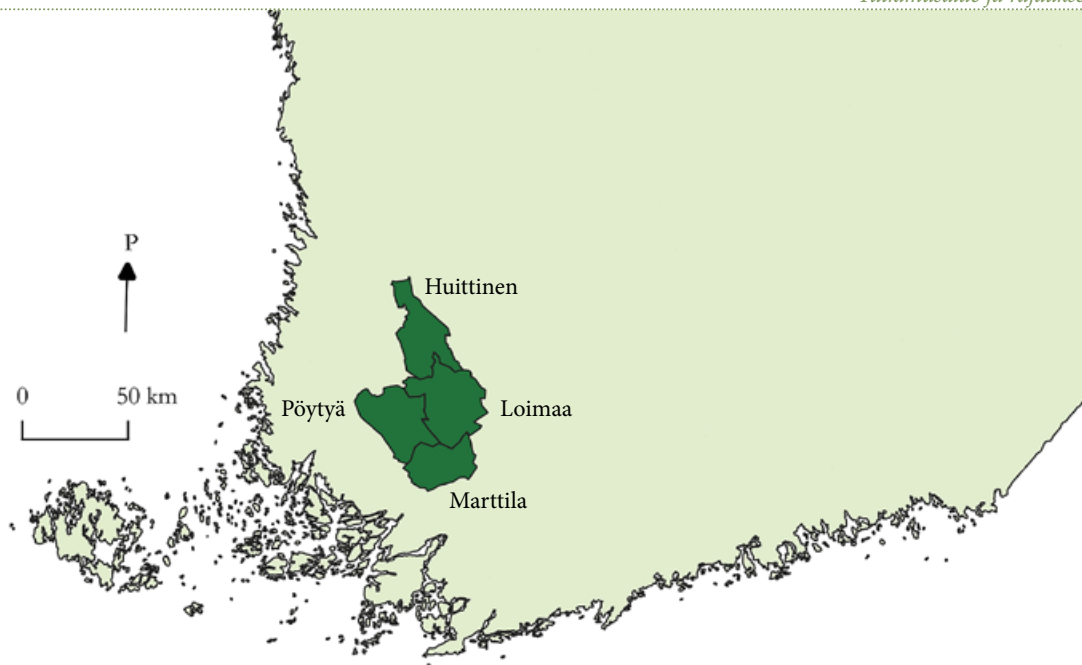
Tutkimusalue ja rajaukset

Aikaisemmat tutkimukset isojaosta ovat osoittaneet, että eri puolilla Ruotsin valtakuntaa isojaossa tehtiin hyvin erilaisia ratkaisuja, joista seurasi toisistaan poikkeavia jakotuloksia.⁶⁸ Siksi lähtökohtana on olettamus, että paikalliset tekijät vaikuttivat isojaon lopputulokseen. Aluevalinta lähtee tutkimuskysymyksistä. Kun keskeisenä näkökulmana on maatalous, tämän näkökulman oletan tulevan parhaiten esiin jakotoimituksissa sellaisella alueella, jolla maatalouden merkitys asukkaiden taloudessa oli suuri. Toisaalta alueen on edustettava ryhmäkyläaluetta, jotta yhteisnautinnan päättymisellä on mahdollisimman suuri vaikutus viljelijöiden arkeen. Kolmanneksi talonpoikien toimijuuden tutkimiseksi sellaisten tilojen osuus, joiden puolesta jakotoimituksessa päätökset teki talonpoika, pitää olla verrattain suuri. Lisäksi tutkimuskysymykset määrittävät tutkittavan alueen koon. Kun halutaan etsiä erilaisia vaikuttavia tekijöitä, tarvitaan riittävän laaja alue, jotta poikkeustapaukset eivät saa yleiskuvassa liian suurta merkitystä. Toisaalta osakkaiden motiivien selvittäminen edellyttää, että alue on riittävän pieni, jotta jokaisen jakotoimituksen yksityiskohtiin on mahdollista syventyä riittävällä tarkkuudella. Kaikki nämä edellytykset täyttyvät Lounais-Suomen sisämaassa Varsinais-Suomen ja Satakunnan rajaseudulla Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä, jotka olen valinnut tutkimusalueekseni.

Tutkimusalue kuuluu Länsi-Suomen peltoviljelyalueeseen ja Lounais-Suomelle tyypilliseen ryhmäkylien ja sarkajakaisen maankäytön alueeseen. Lounais-Suomi luokitui Ruotsin valtakunnan keskeisiin alueisiin. Asutuksen rakenteen, maatalouden menetelmien ja viljelyskasvien näkökulmasta se rinnastui Upplannin, Södermanlannin ja Itä-Göötanmaan maakuntiin.⁶⁹ Laajemmin katsottuna lounainen Suomi muodostaa koilliskulman lähes Euroopan laajuisesta alueesta, jolla maataloutta mää-

68 Kleimola 1959; Mannila 1955; Olai 1983; Olai 1987; Saarenheimo 1983.

69 Gadd 2000, 120–138.

Tutkimusalue

rittivät viljelysten yhteisaitaukset ja aitausten ulkopuoliset yhteismaat.⁷⁰ Isojaon hallinnon näkökulmasta koko alue kuului Turun ja Porin lääniin, jonka maaherra antoi toimitusmääräykset alueen isojakoja varten. Lääninhallintoa alemman kruunun hallinnon näkökulmasta aluetta halkoi kihlakunnan raja. Satakuntalaispitäjät Huittinen ja Loimaa kuuluivat 1700-luvun lopulla Ylä-Satakunnan aliseen kihlakuntaan. Varsinaissuomalaiset pitäjät Marttila ja Pöytyä kuuluivat Maskun kihlakuntaan.

Alueen asutus on syntynyt pääasiassa keskiajalla asutuksen laajetessa jokivarsia pitkin sisämaahan. 1300-luvulla asutuksen leviämistä kiihdyttivät sekä väestönkasvu että Ruotsin kruunun aktiivinen politiikka asutuksen levittämiseksi. Marttilan ja Pöytyän alueet tarjosivat Varsinais-Suomen asutukselle laajenemisen mahdollisuudet Paimionjoen ja Aurajoen vesistöjen varsilla. Huittisten ja Loimaan asutus

⁷⁰ Talvitie 2018b, 99. Laajimmassa merkityksessä järjestelmästä käytetään nimitystä *open field*, jolla viitataan pelon avoimuuteen ilman naapureiden välisiä raja-aitoja. Termi *common field* sisältää lisäksi sarkajakaisen maankäyttörakenteen, yhteiset laitumet ja peltojen käytön laitumina sadonkorjuun jälkeen ja kesannoinnin aikana. Järjestelmän sisältäessä peltojen jaon kahteen tai kolmeen vuoroon, joiden viljelykierto on määrätty, järjestelmä tunnetaan myös nimellä *Midland system*. Renes 2018, 124.

levisi Satakunnasta Kokemäenjoen ja sen sivujokien Loimijoen ja Punkalaitumenjoen vesistöjen varsille. Asutus oli levinyt tutkimusalueelle Satakunnan suunnasta jo esihistoriallisella ajalla, jolloin asutetuksi olivat tulleet osa Yläneestä Pyhäjärven rannalla sekä suuri osa Huittisista.⁷¹

1700-luvulla alueelle oli tyypillistä varhaisten teollisuuslaitosten puuttuminen ja säätyläisten vähäinen maanomistus sekä kymmenien kilometrien etäisyys kaupungeista. Alue oli siis talonpoikien hallitsemaa maatalousaluetta ja 1700-luvun lopulla maatalous oli alueen asukkaiden ehdoton pääelinkeino. Varsinkin satakuntalaispitäjät Huittinen ja Loimaa elivät täysin maataloudesta. Verojen maksuun ja välttämättömien hankintojen tekemiseen tarvittu rahatulotkin pitäjien talonpojat hankkivat myymällä viljaa ja karjaa. Viljan myynti oli luonteenomaista koko eteläiselle Satakunnalle, mutta omassa maakunnassaankin pitäjät tunnettiin erityisen hyvinä maatalousalueina.⁷² Marttilassa ja Pöytyällä maatalous tuotti yli oman tarpeen yleensä vain hyvinä vuosina, joten rahatuloja hankittiin myös metsän tuotteilla eli laudoilla ja tuohella.⁷³ Maatalouden suuresta merkityksestä johtuen alueen asukkaat pohtivat isojaon ratkaisuja tämän tärkeimmän elinkeinonsa kannalta, jolloin voidaan olettaa, että alueen isojakoratkaisut tähtäsivät maatalouden kannalta edulliseen maanjakoon. Talonpoikaisvaltaisuuden vuoksi isojaon jakotulos kuvaa ennen kaikkea talonpoikien tavoitteita.

Alueen pitäjien väliset varallisuuserot olivat pienentyneet isojakoa edeltävällä ajalla. Vielä 1500-luvun lopulla Huittinen oli tilojen keskivarallisuudella mitaten tutkimusalueen vaurain pitäjä Marttilan keskivarallisuuden ollessa muuta aluetta alhaisempi. Vuoden 1800 varallisuusverotustietojen mukaan koko alue kuului Ruotsin valtakunnan suomalaisissa lääneissä vauraimpaan maaseutuun tilojen keskimääräisellä varallisuudella mitattuna. Keskinäisessä vertailussa satakuntalaispitäjien varallisuus oli kuitenkin korkeampi kuin varsinaissuomalaisten pitäjien, mutta pitäjien sisällä oli myös eroja. Huittisissa Keikyän ja Kouvatsan alueet olivat selvästi keskipitäjää ja Vampulaa heikompia varallisuusvertailussa. Marttilassa Karinainen puolestaan kestää vertailun Loimaan ja Huittisten vauraiden alueiden kanssa. Verotettujen väliset varallisuuserot olivat Marttilassa ja Pöytyällä hyvin pienet, Huittisissa ja Loimaalla hieman suuremmat.⁷⁴

71 Alueen asuttamisesta Laakso 1986; Lähteenoja 1949; Oja 1957; Oja 1959; Ylönen 1969.

72 Koskinen 2014, 104–106; Laurikkala 1936, 101.

73 MLAK, Pöytyä 8, kk; Elmgren 1983 (1857), 54, 62; Jutikkala 1949, 54–55.

74 Nummela 2018, 106–109. RA, Kollegiers m fl, landhövdingars, hovrätters och konsistoriers skrivelser till Kungl Maj:t, Förmögenhetsuppskattningen 1800–1803, vol 101 (Huittinen, Loimaa, Marttila, Pöytyä), vol 103 (Yläne).

Maatalouden harjoittamiseen merkittävästi vaikuttava tekijä on luonto. Sen osatekijöistä tärkeimmät ovat maaperä, valo, lämpötila, kosteus, ravinteet ja maan happamuus, joista epäsuotuisin rajaa kasvun mahdollisuudet.⁷⁵ Suomen pohjoisesta sijainnista johtuva lyhyt kasvukausi on selvästi maatalouden mahdollisuuksia rajaava tekijä. Kun maatalouden edellytyksiä vertaillaan Suomen sisällä, tutkimusalue kuuluu parhaisiin viljelyseutuihin. Maaperän osalta alueen maataloutta määrittää jääkauden sulamisvaiheessa muodostunut jäykkä ja kerrallinen savi, jossa on runsaasti hyvin hienoja savihiukkasia. Se pidättää hyvin vettä ja ravinteita, mutta kuivessaan se kovettuu muokkauskelvottomaksi ja sen pinta halkeilee muodostaen kokkareita. Ominaisuuksiensa vuoksi savi vaatii enemmän työtä ja erilaista käsittelyä kuin kevyet ja karkeat maalajit.⁷⁶ Ilmastollisesti alue kuuluu edullisimpaan eli eteläboreaaliseen vyöhykkeeseen, ja sen viljanviljelylle kaikkein parhaiten sopivaan pisimmän kasvukauden ja korkeimman lämpösumman alueeseen. Kasvukauden kokonaissademäärät ovat alueella riittäviä, mutta ongelmana on sateiden painottuminen loppukesään. Länsi-Suomessa tyypillinen alkukesän kuivuus voi tuottaa ongelmia kevätiljojen viljelylle.⁷⁷ Savimaat leimaavat aluetta myös maastonmuotojen osalta. Suurin osa alueesta on savitasankoa. Alueen reunoilla on maastollisesti poikkeavia alueita, erityisesti Yläneen ja Keikyän seudut.⁷⁸

Tutkimusalueen maatalous ei ollut perinteisen maatalouden ajallakaan muuttumatonta tai vain ulkopuolisten vaikutteiden varassa. Konkreettisia esimerkkejä alueella syntyneistä tai siellä jalostetuista menetelmistä on useita. Huittisten ja Loimaan seudut tunnetaan kahden eri auratyypin, Huittisten auran ja kiekka-auran sekä polkuäkeen ja puimahuoneellisen luuvariihin kotiseutuna.⁷⁹ Seutuun sopivat samat kuvaukset, joita on pidetty Taalainmaalla talonpoikien kehittämän auran taustatekijöinä. Aatelin puuttumisen ja sivuansoiden pienen merkityksen seurauksena itsenäiset talonpojat olivat motivoituneita kehittämään entistä tehokkaampia maatalouden työtapoja.⁸⁰

Aluerajaus noudattaa kirkkopitäjien rajoja. Seurakuntien jakaantuminen kappeleihin ja saarnahuonekuntiin tarjoaa luontevat pitäjää pienemmät yksiköt alueen maantieteelliseen jakamiseen. Huittisten seurakuntaan kuuluivat Kauvatsan ja Vampulan

75 Varjo 1977, 8.

76 Sauramo 1924; Varjo 1977, 8–17.

77 Grotenfelt & al. 1924, 208; Korhonen 1922; Solantie 2012, 148–149; Varjo 1977, 20–28.

78 Varjo (1956, 38–41) nimeää Lounais-Suomen maatalousalueiden jaottelussaan suurimman osan tutkimusalueesta Loimaan kulttuuritasangoksi.

79 Koskinen 2014, 122–123.

80 Götling 1999, 97–98.

kappelit sekä Keikyän saarnahuonekunta. Loimaalla oli Alastaron kappeli sekä Mellilän ja Metsämaan (1799 alkaen kappeli) saarnahuonekunnat, Marttilassa Kosken kappeli sekä Karinaisten ja Euran eli Tarvasjoen saarnahuonekunnat ja Pöytyällä Oripään (1778 alkaen) ja Yläneen kappelit. Kappeleista ja saarnahuonekunnista muodostui myöhemmin itsenäisiä kuntia, joiden mukaan maanmittaustoimitukset on arkistoitu.

Ajallisesti tutkimus ulottuu 1700-luvun puolivälistä 1800-luvun puoliväliin. Vaikka ylivoimaisesti suurin osa tutkimusalueen isojaosta saatiin valmiiksi jo Ruotsin ajalla, tutkimuksen jatkaminen 1800-luvun puoliväliin on perusteltua isojaon vaikutusten arvioimiseksi. Koko ajanjakso lasketaan perinteisen maatalouden kauden kuuluvaksi, sillä maatalouden kaupallistuminen, karjatalousvaltaistuminen ja mekanisoituminen ajoittuvat vasta 1800-luvun lopulle. Aikarajauksen vuoksi alueen isojaosta huomiotta jäävät Yläneen kartanon vuonna 1884 ja Kosken kartanon vuonna 1887 toteutetut isojaot. Tutkimusajanjaksolle osuva Ruotsin ajan päättyminen ei ollut maanmittauksen tai maatalouden kannalta merkittävä muutos. Isojakotyöt jatkuivat Venäjän ajalla samanlaisella organisaatiolla ja samojen säädösten perusteella kuin aikaisemminkin.⁸¹

Tutkimuksen tilastolliseen tarkasteluun sisältyy erillisiä rajauksia. Yksi aineiston käyttöä rajaava tekijä on aineisto itse. Muutamat tutkimusalueen isojakokartoista ovat huonon kunnan tai puutteellisten merkintöjen vuoksi sellaisia, että niistä ei voi saada vastauksia tutkimuskysymyksiin. Toiseksi tutkimuksen tilastollisen analyysin perusta on vainioiden jako, jonka päälle rakennan analyysin muiden tilusten jaosta. Tästä seuraa se, että analyysi edellyttää sarkajakaisuutta pelloilla. Esimerkiksi Murrin kahdeksi tilaksi jaetussa yksinäistalossa tilojen pellot olivat toisistaan erillään omissa aitauksissaan jo ennen isojakoa, jolloin isojako vain vahvisti vallinneen tilanteen. Samalla tavoin jakamattomia yksinäistaloja, jotka osallistuivat isojakoon jakokunnan osana, ei ole huomioitu tilastollisessa analyysissä, koska niiden pellot olivat yksityiset jo ennen isojakoa. Eri perustein tilastollisesta analyysistä ulos rajautuvat kylät ja jakokunnat ovat kuitenkin mukana laadullisessa analyysissä. Tutkimusalueen kylät ja niiden tilaluku tilastollisissa analyysivaiheissa käyvät ilmi liitteestä 1.

Yksi isojakotoimitukseen merkittävästi vaikuttanut prosessi eli liikamaan erottaminen on rajattu tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Liikamaan erottaminen vaikutti maatalouden resurssien määrään ja jakautumiseen, mutta ei maatalouden käytäntöihin. Koska prosessilla ei ollut vaikutusta maatalouden harjoittamiseen, olen rajannut sen tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

81 Huhtamies 2008, 209.

Lähteet ja menetelmät

MAANMITTAUSTOIMITUSTEN KARTAT JA ASIAKIRJAT

Maanmittarit tuottivat isojakotoimituksissa asiakirjoja ja karttoja toimituksen eri vaiheissa. Ne olivat virallisia dokumentteja, jotka tarkastettiin ja vahvistettiin tuomioistuimessa. Isojakotoimitus alkoi mittauksilla, joiden seurauksena syntyi kartta mittauksen kohteena olleen kylän tai useamman kylän muodostaman jakokunnan alueesta. Maanmittarin käsin piirtämä kartta on uniikki ja siinä näkyy piirtäjänsä käden jälki, vaikka karttoja pyrittiin yhdenmukaistamaan läänien maanmittauskonttoreihin lähetetyillä mallikartoilla. Maanmittarin työtä ohjasi toimituksen tarkoitus. Hän ei piirtänyt karttaa yleisiin kartoituksen tarpeisiin, vaan käsillä ollutta maanjakotoimitusta varten. Siksi maan taloudellinen merkitys ohjasi maanmittarin piirtotarkkuutta. Koko kylää kuvaavat kartat piirrettiin mittakaavaan 1:8000, mutta pellot voitiin piirtää erikseen suurempaan mittakaavaan 1:4000.⁸² Fyysisesti kartat ovat hyvin kookkaita, jopa useiden neliömetrien kokoisia. Alun perin kääröinä säilytetyt kartat on sittemmin leikattu osiin säilytyksen helpottamiseksi. Tutkija ei yleensä saa käsiinsä alkuperäistä karttaa, vaan digitaaliset kuvat kartan osista. Tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi on ollut välttämätöntä, että olen uudelleen yhdistänyt karttojen osat kuvankäsittelyohjelmalla.

Maanmittari antoi kartan jokaiselle pellolle, niitylle ja metsäalueelle numeron, joka yhdistää maa-alueen sanallisiin asiakirjoihin. Näin esimerkiksi karttaan numerolla 13 merkitty pelto esiintyy samalla numerolla jyvityspöytäkirjassa, omistusten kuvauksessa ja jakokirjassa. Numeroinnin avulla kartta ja asiakirjat täydentävät toisiaan ja liittyvät yhdeksi kokonaisuudeksi. Tilusten numeroinnin lisäksi maanmittari teki karttaan paljon jakotoimitusta helpottavia merkintöjä: pinta-alamerkintöjä, jyvitysarvoja ja merkintöjä tilusten nautinto-oikeuksista ennen isojakoa. Näiden

82 Gustafsson 1933, 170; Kardell 2007, 90–91.

kaikkien merkintöjen yhteistuloksena muodostui kartan ensimmäinen aikataso eli kuvaus kylästä ennen isojakoa. Maanjakokarttojen erityispiirre muihin karttoihin verrattuna on niihin sisältyvät aikatasot. Toinen aikataso piirtyi ensimmäisen päälle, kun maanmittari piirsi karttaan merkinnät jakotuloksesta. Tähän kerrokseen kuuluvat isojaon rajat sekä merkintä, yleensä kirjain, maan omistavasta tilasta. Näin kartta esittää samaan aikaan kylää ennen jakotoimitusta ja jakotoimituksen jälkeen.

Kartan aikatasot edustavat kartan kahta alkuperäistä tehtävää. Ensiksi kartalla oli jakotekninen merkitys toimituksen toteuttamisen välineenä. Toiseksi kartalla oli oikeudellinen merkitys maanomistuksen ja rajojen kuvaajana. Oikeudellinen merkitys ei rajoitu vain lainvoimaisen maanmittausasiakirjan todistusvoimaan esimerkiksi naapureiden välisissä riidoissa, vaan tässä merkityksessä isojakokartat ovat koko nykyisen kiinteistöjärjestelmämme perusta. Historiantutkimus luo kartoille vielä kolmannen, nykyajassa syntyvän merkityksen menneisyydestä kertovana lähteenä.

Karttojen analyysimahdollisuuksia on mahdollista laajentaa luomalla niistä paikkatietoa. Loimaan, Marttilan ja Pöytyän isojakokartat on useiden maisemahistoriallisten projektien myötä sijoitettu koordinaatistoon ja niiden karttaobjektit on digitoitu. Tämä historiallinen paikkatietoaineisto on saatavilla Lounaistieto-palvelun kautta. Kun suurin osa aineistosta on ollut valmiiksi paikkatietona, olen hyödyntänyt siten auenneet mahdollisuudet sijoittamalla myös Huittisten isojakokartat koordinaatistoon.⁸³ Digitaalisen paikkatietona kartan informaatiota on mahdollista yhdistää muihin aineistoihin. Avoimilla paikkatietoaineistoilla isojaon karttoihin voidaan lisätä informaatiota, jonka maanmittari on jättänyt piirtämättä. Näistä aineistoista olen hyödyntänyt maalajikarttoja. Asettamalla isojakokartalle piirretyt pellot maalajikartalle voin arvioida peltojen maanlaadun yhtenäisyyttä ja verrata sitä käytettyyn jyvitykseen ja tehtyyn jakoratkaisuun. Näin pääsen lähemmäs peltojen fyysistä todellisuutta, vaikka esimerkiksi peltojen kosteusolosuhteita tai hoidon tasoa ei ole enää nykypäivästä käsin mahdollista saavuttaa.

Kartan ohella maanmittari tuotti jakotoimituksen kuluessa sanallisia asiakirjoja. Varhaisimpien isojakomittausten yhteydessä maanmittari kirjoitti usein kirjallisen kuvauksen kylästä. Kuvakseen sisältyivät tiedot kylän taloista, peltojen, niittyjen,

83 Lounaistieto-karttapalvelu, karttapalvelu.lounaispaikka.fi. Luettu 18.11.2018. Historialliset maankäyttöaineistot on tuotettu Turun museokeskuksen hallinnoimissa projekteissa: Varsinais-Suomen jokivarsialueiden inventointiprojekti 1997–1999, Perinne ja matkailu 5b 1999–2000, Loimaan kaupungin maisemahistoria 2002, Yläne-projekti 2005 ja ARMAS 2006–2007. Kostet 2000a, 131; Kostet 2000b, 153–154; Kostet 2001, 150; Kostet 2004, 209; Kostet 2007, 167; Turun museokeskus 2009, 267; Turun museokeskus 2011, 184. Paikkatiedon tuottaminen historiallisista kartoista ks. Mökkönen 2006; Svedjemo & Jungert 2008; Gregory & Ell 2007.

metsien ja laitumien laadusta, käytetyistä viljelymenetelmistä ja -kasveista, myllyistä, kalastusmahdollisuuksista, etäisyydestä kaupunkiin ja tuotteista, joilla asukkaat hankkivat rahatuloja. Myöhemmin vastaava mutta suppeampi kuvaus liittyi maanmittarin maaherralle lähettämään ilmoitukseen kylän liikamaasta.

Isojakoasiakirjojen keskeinen osa on pöytäkirja, johon maanmittari kirjasi toimituksen kulun. Jokaisella maanmittarilla oli oma tapansa pitää pöytäkirjaa ja vaihtelua on myös saman maanmittarin kirjoittamien pöytäkirjojen välillä. Marttilan maanmittarina toimineella Henric Fallstenilla oli tapana kirjata pöytäkirjaan vain välttämättömät tiedot eli jyvityksen tulos ja jakosopimuksen tulos. Nämä pöytäkirjat paljastavat vain vähän osakkaiden kanssa käytyä keskustelua tai sitä miten kirjattuihin tuloksiin päädyttiin. Toista ääripäätä edustavat Loimaan maanmittarina toimineen Daniel Wirzeniuksen laajimmat pöytäkirjat, joissa hän kuvaa osakkaiden välillä käytyjä keskusteluja ja heidän esittämiään toiveita. Maanmittareiden kirjauskäytännöt luovat eroja eri pitäjien lähteiden välille, mutta eroista huolimatta jokaisesta pitäjästä aineistoon kuuluu sekä kuvailevia että suppeita pöytäkirjoja.

Ilmiöiden esiintymistiheys pöytäkirjoissa ei välttämättä kerro niiden todellisesta yleisyydestä. Edes täydellinen näkymättömyys pöytäkirjoissa ei tarkoita, ettei ilmiötä olisi olemassa. Pöytäkirjamainintoja on aina pidettävä ilmiön esiintymisen miniminä. Kaikkea isojaossa sovittua ei kirjattu pöytäkirjaan, vaan osa sopimuksista tehtiin suullisesti. Loimaalla Pohjois-Vesikosken kylässä kahden tilan muutoista pois kylätontilta sovittiin suullisesti jakotoimituksessa vuonna 1782. Sopimuksen sisältö selviää käräjäoikeuden pöytäkirjasta muutamaa vuotta myöhemmin, kun muuttojen toteuttamisesta tuli naapureiden kesken riitaa.⁸⁴ Isojaon pöytäkirjoissa on viittauksia jaon yhteydessä suullisesti sovittuihin asioihin, joina useimmin mainitaan jakoa seuranneet kylvöjärjestelyt.⁸⁵

Pöytäkirjaan liittyviä osia ovat nautintaselitys eli luettelo tilojen ennen jakoa käyttämistä maista ja jyvityspöytäkirja. Toisinaan ne sisältyvät pöytäkirjaan, ja toisinaan ne ovat erillisiä asiakirjoja. Jyvityspöytäkirjaan maanmittari kirjasi tuloksen tilusten jyvittämisestä eli laadun arvioinnista. Jyvitysarvo kertoi maan laadun suhteessa muihin maa-alueisiin. Eri tiluslajit jyvitetiin erikseen, eli pellon laatua verrattiin muihin peltoihin ja niityn laatua muihin niittyihin. Nautintaselitys puolestaan kertoo, minkä verran peltoja ja niittyjä oli kunkin tilan nautinnassa ennen isojakoa.

84 KA Helsinki, Kihlakunnan oikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Loimaan sk 1788, §10.

85 Esim. MLAK, Loimaan kunta 22, pk 27.10.1777, §8.

Tällainen kuvaus oli tarpeellinen, jos entistä nautintaa käytettiin jakoperusteena, kuten varsinkin yksityisten pelto- ja niittyraivausten kohdalla oli tapana.

Jaon lopputuloksen kuvaa jakokirja. Maanmittarin kirjaustavasta riippuen jakokirjassa on ensiksi tilan nimi ja kirjaintunnus sekä tiedot tilan haltijasta, maanluonnosta ja veroluvuista. Sitten seuraa luettelo kaikista tilan omistukseen jaossa tulleista tiluksista sisältäen tilusten karttamerkin, nimen, jyvitysarvon, pinta-alan sekä jyvitysarvon ja pinta-alan yhdistelmänä syntyvän jakoarvon. Kaikki eri nimiset tai eri jyvitysarvon saaneet tilukset ovat jakokirjassa omilla riveillään riippumatta siitä, miten ne sijoittuvat maastoon. Tilusten sijoittumisen maastoon voi lukea vain vertaamalla jakokirjaa karttaan.

Isojaon asiakirjojen lisäksi käytän lähteenä muissa maanmittaustoimituksissa syntynyttä materiaalia viljelysten laajuudessa tapahtuneiden muutosten tutkimiseksi. Näitä ovat 1600-luvulla piirretyt maakirjakartat ja muut isojakoa edeltävät tilusmittaukset sekä isojaon jälkeen halkomisten ja katselmusten yhteydessä tehdyt tilusmittaukset.⁸⁶ Käytetyt maanmittaustoimitukset on poimittu Maanmittauslaitoksen erikoisluetteloista. Erikoisluettelo sisältää yleensä isojaosta alkaen kylittäin tiedot kaikista maanmittaustoimituksista sekä niihin liittyvistä asiakirjoista ja kartoista. Erikoisluettelot itsessään ovat myös yksi tutkimuksen lähde. Niistä käyvät ilmi esimerkiksi isojaon jälkeen tehdyt aitajaot tai sikopiirien jaot, jotka kertovat kylien sisäisten toimintatapojen muuttumisesta isojaon jälkeen.

Maanmittausaineiston arkistointia säänneltiin Ruotsin valtakunnassa 1640-luvulta alkaen. Silloin jokainen valtakunnassa toiminut maanmittari määrättiin lähettämään vuosittain puhtaaksi piirtämänsä kartat selityksineen Tukholmassa sijainneeseen päämaanmittauskonttoriin. Vuonna 1812 Suomeen perustettiin oma päämaanmittauskonttori, jonka alaiseen arkistoon jatkossa kertyivät maanmittaustoimitusten puhtaaksi piirretyt kartat ja puhtaaksikirjoitetut asiakirjat. Sinne siirrettiin myös Haminan rauhansopimuksen perusteella Suomea koskevat kartat ja asiakirjat Ruotsin päämaanmittauskonttorista.⁸⁷ Tämä arkistokokonaisuus tunnetaan nykyisin Maanmittaushallituksen uudistusarkistona. Sitä säilytetään Kansallisarkistossa ja tämän tutkimuksen alueelta se on digitoitu lukuun ottamatta nykyisin Hämeen lääniin kuuluvia Ypäjän ja Mannisten kyliä.

Maanmittaustoimituksissa syntyneitä konseptikarttoja ja -asiakirjoja ryhdyttiin tallentamaan 1725 perustettuihin läänien maanmittauskonttoreihin. Aluksi arkis-

86 Tässä tutkimuksessa käytetyt maakirjakartat ja muut tilusmittaukset on lueteltu liitteessä 3.

87 Oja 1945, 203–205; ks. myös Rosberg 2000, 67.

tointi oli satunnaista, mutta isojaosta lähtien karttojen ja asiakirjojen arkistoinnista tuli systemaattista, vaikka arkistojen olosuhteet usein olivat puutteelliset.⁸⁸ Näin syntyneiden maanmittauskonttoreiden arkistojen myötä maanmittauskartat ja -asiakirjat säilytettiin kahtena sarjana: konsepteina ja uudistuksina. Vuoden 2005 alusta alkaen Maanmittauslaitos uudisti maanmittausasiakirjojen arkistoinnin. Jyväskylään perustettiin arkistokeskus, johon koottiin koko maasta kaikki nykyiseen kiinteistöjärjestelmään liittyvä ja pysyvästi säilytettävä aineisto. Nykyiseen kiinteistöjärjestelmään liittymättömien maanmittaustoimitusten aineistot siirrettiin Kansallisarkiston maakunnallisiin toimipisteisiin.⁸⁹ Isojaon asiakirjat kuuluvat pääsääntöisesti Maanmittauslaitoksen arkistokeskuksessa säilytettävään aineistoon, mutta yksittäisiä toimituksia tutkimusalueen pitäjistä on tallennettuna Kansallisarkiston Turun toimipisteeseen.

Maanmittauslaitoksen säilyttämät konseptikartat ja -asiakirjat ovat tämän tutkimuksen kannalta ensisijainen lähdesarja informaation sisältönsä vuoksi. Uudistuskarttoja piirtäessään maanmittarit keskittyivät jaon lopputuloksen kuvaamiseen ja jättivät siksi pois jaon toteuttamisessa auttaneita merkintöjä kuten pinta-alatietoja tai sarkojen omistukseen liittyneitä merkintöjä. Pöytäkirjan maanmittari saattoi kirjoittaa puhtaaksi tiivistelmänä, jolloin osa informaatiosta on vain konseptissa. Ilman uudistuksia ei kuitenkaan ole mahdollista tehdä kattavaa tutkimusta, sillä konseptiaineisto ei ole kaikin osin käyttökelpoisessa kunnossa eikä se ole säilynyt kaikilta osilta.⁹⁰ Lähdesarjat ovat siis toisiaan täydentäviä, mutta aina edes niiden käyttäminen rinnakkain ei auta tarvittavan tiedon lähteille, sillä sarjojen puutteet osuvat toisinaan samoihin toimituksiin. Periaatteessa asiakirjat ja kartat voisivat löytyä myös jaon osakkailta, mutta siihen tarvitaan onnea. Kojonkylän sain mukaan tilastolliseen tarkasteluun tätä kolmatta reittiä. Kojon jakokirjaa ei sisälly lainkaan konseptiasiakirjoihin. Uudistusasiakirjat sisältävät osittaisen jakokirjan, jossa on kuudesta tilasta neljän tiedot. Kun viidennen tilan jakokirja löytyi yksityisestä talonarkistosta, kuudennen tiedot oli mahdollista laskea muiden perusteella. Tutkimuksessa käytetyt arkistoyksiköt kylittäin selviävät liitteestä 1.

Tämä tutkimus perustuu kahden menetelmän, tilastollisen analyysin ja aineiston tarkan lähiluvun, yhdistämiseen. Tilastollista analyysiä varten olen koostanut

88 Ahonen 1933, 14–17, 24; Oja 1945, 204.

89 Rantala 2003, 15.

90 Esimerkiksi Huittisten jakokunnan kartta (MLAK, Huittinen 9:1) on paikoin niin rikki ja kulunut, että varmojen johtopäätösten tekeminen sen perusteella on vaikeaa. Pohjois-Vesikosken isojaon konseptiasiakirjoista on säilynyt ainoastaan kartta (MLAK, Loimaa 46:2), joten on käytettävä uudistuksen pöytäkirjaa ja jakokirjaa.

tutkimusalueen isojaossa syntyneestä asiakirja- ja kartta-aineistosta kaksi laajaa tietokantaa, jotka on arkistoitu Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkistoon. Tietokantojen tietosisältö on osittain sama, mutta toinen tietokanta rakentuu kylittäin ja toinen tiloittain. Taustatietojen lisäksi olen kerännyt tietokantaan tiedot vainioiden, ulkopeltojen ja niittyjen määrästä, laadusta ja jaosta sekä muista jakoon liittyvistä tapahtumista kuten isojakoaloitteista ja muutoista. Tietokantoihin perustuvalla tilastollisella analyysillä tutkin isojaon tulokset sekä etsin tilastollisia yhteyksiä jakotuloksen ja rakenteellisten tekijöiden väliltä. Yhteyksien löytyminen ei sinänsä ole vastaus yhteenkään tutkimuskysymykseen, koska samoin käyttäytyvien ilmiöiden välillä ei välttämättä ole syy-seuraussuhdetta. Yhteydet vievät kuitenkin tutkimusta eteenpäin osoittamalla ilmiöitä, joiden välisiä suhteita on syytä tutkia tarkemmin.

Konseptikartan ja uudistuskartan ero: vasemmalla osa Vännilän isojakokartan konseptista (MLAK, Alastaro 3), oikealla vastaava osa uudistuskartasta (KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:5/1-8).

Paikkatietojärjestelmän avulla kaikki tietokantojen tiedot on mahdollista sijoittaa kartalle. Näin tieto on analysoitavissa myös kartallistamisen keinoin. Olen määrittänyt kylien sijainnit isojakokarttojen pohjalta, jolloin kylätietokannan sisältämät ominaisuustiedot yhdistyvät näihin sijainteihin. Kartallistamisen keskeinen idea on tilallisten piirteiden huomioiminen analyysissä, eikä se varsinaisesti vaadi konkreettista karttaa. Kartta on apuväline, joka tekee analyysistä ja esityksestä ymmärrettävän sekä tutkijalle itselleen että yleisölle.⁹¹ Kartallistamisen haasteet liittyvät yksinkertaistamiseen, joka karttaan väistämättä liittyy. Yksinkertaistaminen on välttämätöntä, jotta rakenteet tulevat näkyviksi, mutta liika yksinkertaistus hävittää rakenteet tai muuttaa ne merkityksettömiksi. Rajoitteistaan huolimatta kartta on yleensä paras tapa kuvata paikkatietoa sisältävää informaatiota.⁹²

Rakenteellisten tekijöiden vertaaminen jakotuloksiin luo kuvan niistä rajoista, joissa yksilöt saattoivat esittää omia toiveitaan jakotuloksesta. Viime kädessä isojaon lopputulos syntyi jaon osakkaiden toiminnan tuloksena. Tämän osakkaiden päätöksenteon osuuden selvittämiseen tilastolliset menetelmät eivät sovi, vaan lähestyn pöytäkirjatekstejä tarkan lähiluvun kautta. Kokonaiskuva isojaosta voidaan luoda vain, kun jaon osakkaat ja heidän toimintansa nostetaan esiin pöytäkirjan riveiltä ja rivien väleistä. Isojako ei tapahtunut, vaan sen tekivät siihen osallistuneet ihmiset – ihmiset, joilla oli omat tietonsa, taitonsa, kokemuksensa, tavoitteensa, toiveensa ja pelkonsa. Ilman heidän huomioimistaan isojako jää hengettömiksi numeroiksi taulukoissa ja mykiksi rajalinjoiksi kartoilla.

Lähiluvun soveltaminen tuhansia sivuja sisältävään pöytäkirja-aineistoon edellyttää keskittymistä tarkoin valittuihin asiakirjojen osiin, joita ovat jakotoimitusta kuvailevat pöytäkirjan osat. Niistä etsin ilmauksia osakkaiden motiiveista ja tehtyjen ratkaisujen perusteluista. Vaikka toisinaan maanmittari on kirjannut pöytäkirjaan osakkaan toiveen perusteluineen, useimmiten lähteet ei anna suoria vastauksia tutkimuskysymyksiin. Tällöin etenemisen edellytyksenä on katseen kohdistaminen yleiskuvan ja ilmeisen yli tai ohi. Katseen kohdistaminen yksityiskohtiin avaa uusia näkökulmia, joita voidaan yhdistää toisiinsa ja muihin saatavilla oleviin tietoihin. Näin lähteet saadaan kertomaan asioita, joiden kertomiseksi ne eivät ole syntyneet.⁹³ Yksityiskohdat ovat usein ainoa tapa saavuttaa aikalaisille yleisesti tunnetut

91 Lamberg 2011, 15–16.

92 Gregory & Ell 2007, 94–95, 117–118. Gregory & Ell (2007) korostavat teknisen osaamisen lisäksi karttojen käyttöön liittyvän osaamisen merkitystä, jotta kartallistaminen ei johtaisi väärin johtopäätöksiin, sekä kartografian osaamista, jotta tuotetut kartat olisivat informatiivisia. Karttojen kriittisestä arvioinnista ks. Monmonier 1996.

93 Ginzburg 1996.

tai itsestään selvät merkitykset, joiden kirjaaminen sellaisenaan olisi ollut turhaa.⁹⁴ Jos isojakoasiakirjoja luetaan jaon etenemisen ja jakotuloksen kuvauksena, jollaisiksi ne on aikanaan kirjoitettu, niiden informaatioarvo jää rajalliseksi. Kun myös yksityiskohtien annetaan kertoa oma tarinansa, ammennettavissa oleva sisältö monipuolistuu merkittävästi.

Merkitysten havaitseminen ja tulkintojen tekeminen eivät synny pelkästään asiakirjan yksityiskohtaisen lukemisen ja yksityiskohtien havainnoimisen seurauksena, sillä havainnot ja tulkinnat edellyttävät ennakkotietoja. Isojakoasiakirjojen merkitysten avautuminen edellyttää tutkijalta tietämystä paikallisista olosuhteista, talonpoikaisesta taloudesta ja elämäntavasta sekä isojaosta toimituksena. Tämä esiymmärrys on hankittava kirjallisuuden avulla, mutta lisäksi tutkimuksen lähdeaineiston lukeminen itsessään kerryttää tarvittavaa ymmärrystä. Siksi asiakirjoista avautuu useammalla lukukerralla uusia merkityksiä. Menetelmälle on luonteenomaista, että oivallus yhtäällä voi johtaa oivallukseen toisaalla jo moneen kertaan luettuun asiakirjaan liittyen. Tiedon sirpaleisuudesta johtuen kokonaiskuvan luominen edellyttää havaintojen ja tutkimuskirjallisuuden tietojen yhdistämistä.

Yksinkertaisesti esimerkiksi siitä, miten pöytäkirjateksti kertoo muuta kuin varsinaisen tarkoituksensa, käy Karvelankylän vainioiden jakoa käsittelevä pöytäkirja. Mittaukset pelloilla jouduttiin keskeyttämään runsaan lumisateen vuoksi, mutta kyläläiset toivoivat, että tilojen pelto-osuuksien sijainnista sovittaisiin, vaikka varsinaista jakotoimitusta ei voitaisikaan jatkaa. Perusteena tähän oli se, että he voisivat talven aikana rekikelillä kuljettaa kevätkylvöjen aidakset oikeaan paikkaan. Toiveen ymmärtäminen edellyttää tietoa viljelyjärjestelmään liittyneiden sivukiertojen käytöstä ja karjan laiduntamisesta. Toive paljastaa, että karvelalaiset käyttivät kesantopeltoa laitumena, muuten heidän ei olisi tarvinnut erottaa kevätkylvöjä aidalla. Todennäköisesti maininta kertoo myös peltolaidunnuksen tärkeydestä, koska he eivät voineet ajatella korvaavansa vapaata kesantolaidunnusta yhtenä vuotena jollakin toisella tavalla.⁹⁵

94 Haikari 2009, 31.

95 MLAK, Marttila 6, pk 20.11.1778.

MAANMITTAUSAINEISTOA TUKEVAT LÄHTEET

Kokonaiskuva tutkittavasta aiheesta ei synny pelkästään maanmittaustoimituksissa syntyneistä lähteistä. Varsinkin jaon taustat ja seuraukset vaativat tuekseen muuta lähdeaineistoa. Maanmittaustoimintaan liittyy monia muitakin arkistokokonaisuuksia kuin itse mittauksen asiakirjat. Niitä on säilynyt maanmittauskonttoreiden arkistoissa. Tämä tutkimus kohdistuu Turun maanmittauskonttorin alueelle, ja sen arkistoa säilytetään Kansallisarkiston Turun toimipisteessä.

Turun maanmittauskonttorissa on säilynyt yhden arkistokansion verran maaherran antamia maanmittaustoimitusten toimitusmääräyksiä. Isojakotutkimuksen kannalta mielenkiintoisen näistä määräyksistä tekee se, että maaherra on kirjoittanut määräyksensä alkuperäiseen isojaon anojien lääninhallitukseen toimittamaan anomusasiakirjaan. Toimitusmääräyksiä arkistoidut asiakirjat ovat siis samalla maanomistajien tekemiä isojakoanomuksia, jotka ovat jaon osakkaiden toimijuuden näkökulmasta kullannarvoisia lähteitä. Valitettavasti toimitusmääräysten sarja ei ole läheskään täydellinen, vaan se sisältää muutamien maanmittarien saamat määräykset. Heistä yksi toimi tämän tutkimuksen kohdealueella.

Toinen selvästi satunnaisesti säilynyt lähdesarja on maanmittarien selonteot ja päiväkirjat. Pieninä paloinakin ne avaavat maanmittarin näkökulman isojaon toimittamiseen ja työhön määräysten, maanomistajien vaatimusten ja vuodenaikojen vaihtelun välisessä paineessa. Näitä asiakirjoja on säilynyt kahdelta tutkimusalueella toimineelta maanmittarilta.

Maanmittauskonttorin arkistossa säilytetään omana kokonaisuutenaan myös maanjako-oikeuden arkistoa. Maanjako-oikeus oli isojaon yhteydessä perustettu erityistuomioistuin maanjakoasioita varten. Suurin osa maanjako-oikeuksissa käsitellyistä asioista ei vastaa tämän tutkimuksen kysymyksiin. Esimerkiksi jonkin rajalinjan sijainnilla tai yksittäisen niityn laadulla tai nautintaoikeudella ei ole merkitystä selvittäessä isojaon vaikutusta maatalouteen. Siksi olen käyttänyt maanjako-oikeuden ratkaisuja ensi sijassa isojakoasiakirjoihin sisältyvien otteiden muodossa. Olen kuitenkin käynyt maanjako-oikeuden pöytäkirjat läpi selvittääkseni maanjako-oikeutta instituutiona.

Maanmittaustoimituksissa syntynyt aineisto on paras tapa päästä kiinni tilatason maankäyttöön ja maatalouteen. Maanmittausaineistoa täydentämään käytän virkatalojen tarkastajan arkistoa. Virkataloilla tehdyt katselmukset kertovat toisi-

naan tarkasti ja toisinaan yleisluontoisesti tilojen taloudenpidosta. Ne sopivat hyvin isojaon jälkeisen kehityksen tutkimiseen, sillä armeijan lakkauttamisen jälkeen niitä viljelivät yleensä talonpoikaiset vuokraajat. Teppo Vihola on arvioinut virkatalojen edustaneen alueellaan normaalia maatalouden tasoa.⁹⁶

Lisäksi täydennän tutkimustani monilla erillisillä lähdesarjoilla. Yksittäisiä tiloja koskevia taustatietoja tarjoavat maakirjat, kihlakunnanoikeuksien tuomiokirjat ja seurakuntien ylläpitämät rippikirjat. Yleisiä pitäjittäin kerättyjä tietoja tutkimuspitäjien maataloudesta on saatavilla erilaisista papiston ja nimismiesten virkansa puolesta antamista tiedoista, kuten seurakuntien väkilukutauluista ja Suomen Talousseuran sihteerin C. C. Böckerin keräämästä kokoelmasta.

96 Vihola 1990, 116.

2.

MAANOMISTUS JA MAANKÄYTTÖ- OIKEUDET

Oikeus käyttää maata maatalouden tarpeisiin perustuu yleensä omistusoikeuteen tai vuokrasopimukseen, joiden merkitys nykypäivän kielenkäytössä on melko ongelmaton. Tämän päivän merkitysten siirtäminen Ruotsin ajan lopulle johtaa kuitenkin umpikujan, sillä sekä termien sisältö että ihmisten käsitykset maahan kohdistuneista oikeuksista ovat muuttuneet. Se, miten ihmiset käsittivät maanomistuksen ja maankäyttöoikeudet, vaikutti maan jakamiseen ja isojaon yhteydessä tehtyihin ratkaisuihin. Siksi isojaon ratkaisujen ymmärtämiseksi on välttämätöntä hahmottaa, miten maankäyttöoikeudet tuon ajan yhteiskunnassa muodostuivat.

1700-luvun maanomistuksen ja maankäytön tarkastelu paljastaa monimutkaisen maahan kohdistuneiden oikeuksien kudelman. Maahan kohdistuneita oikeuksia väritti hierarkiaan perustunut feodaalinen omistusrakenne. Lisäksi hierarkkisesti samantasoisilla oikeudenomistajilla saattoi olla erilaisia oikeuksia samaan maahan. Osa oikeuksista perustui juridisiin normeihin, osa maantapaan tai yhteisön sisäisiin normeihin.⁹⁷ Maankäyttöä koskevat tapaoikeudelliset säännöt voivat olla vanhempia kuin ymmärrys säännellyn käyttöoikeuden kuulumisesta maanomistuksen piiriin.⁹⁸

Eurooppalaisessa maanomistuksen vertailussa Ruotsin valtakunnassa talonpojat olivat poikkeuksellisen suuri maanomistajaryhmä. Länsi- ja Keski-Euroopassa maanomistus oli pääsääntöisesti aatelin käsissä ja talonpoikaiset viljelijät olivat heidän vuokralaisiaan. 1600-luvulla aatelin maanomistus vahvistui myös Ruotsin valtakunnassa kruunun aatelille jakamien läänitysten vuoksi, mutta kruunun maanomistus vahvistui jälleen vuosisadan lopulla läänitysten peruutusten myötä.⁹⁹

97 Kerkelä 1996, 193.

98 Määttä 1999, 85.

99 Rösener 1994, 122–123.

Kuka omisti maan?

Alkuperäisen maanomistuksen on katsottu syntyneen valtaamalla tai kohdistamalla maahan omaa työtään. Maanomistuksen syntyperusteina ne ovat hyvin lähellä toisiaan ja kyse on näkökulmaerosta. Työn kohdistaminen maahan edellytti sen haltuunottoa, ja toisaalta valtauksella haltuun otetun maan omistusoikeutta ei voinut säilyttää ilman maahan kohdistettua työtä.¹⁰⁰ Vaikka uuden ajan alussa Ruotsin valtakunnassa kaikki omistajaa vailla ollut maa katsottiin kruunun maaksi, samat periaatteet pätevät maankäyttöoikeuksien määrittelyyn ja näin valtaamisen ja työn teemat olivat läsnä isojaon yhteydessäkin.

Uuden ajan alun Ruotsin valtakunnassa laillinen maanomistusoikeus oli mahdollista perustaa perintöön, kauppaan, vaihtoon, lahjaan tai panttiin. Näiden lisäksi laillisena saantona pidettiin varsinkin 1600-luvun oikeuskäytännössä ylimuistoista nautintaa. Sillä tarkoitettiin nautintaa, jota ei voitu perustaa mihinkään viidestä laillisesta saannosta ja se oli niin vanha, että kukaan ei enää muistanut, kuinka se oli syntynyt. Ylimuistoiselle nautinnalle muodostui vahva asema yhteiskunnassa, jossa kirjallisia todisteita ei aina ollut käytettävissä tai niiden antamat tiedot eivät riittäneet pohjaksi kiistojen ratkaisuille. Oikeudellisena perusteena ongelmallisen ylimuistoisen nautinnan sisältöä ja soveltuvuusalaan rajattiin vuoden 1734 laissa.¹⁰¹

Omistusoikeus määriteltiin feodaalisen opin mukaan, mikä tarkoitti omistusoikeuden jakamista hierarkkisesti. Opin mukaan omistusoikeus koostui kolmesta osasta: oikeus itse esineeseen, oikeus sen käyttöön ja oikeus sen tuottoon. Näistä kaikista yhteensä syntyi täydellinen omistusoikeus. Kun omistusoikeus jaettiin, toisella osapuolella oli yliomistusoikeus ja toisella aliomistusoikeus. Oppi oli yleisesti eurooppalaisen yhteiskuntaelämän perusta 1200-luvulta 1800-luvun alkupuolelle. Ruotsin valtakunnassa sillä oli merkitystä erityisesti 1600- ja 1700-luvuilla.¹⁰²

¹⁰⁰ Paasto 2000, 368–369; Paasto 2004, 227–232; Pihlajamäki & al. 2007, 114, 126–127.

¹⁰¹ Ågren 1997, 19, 103–104, 172–191, 220–222.

¹⁰² Paasto 1994, 3–8, 65, 91.

Jaettu omistusoikeus liittyi maanluontoihin, joita olivat vero- eli perintömaa, kruununmaa ja rälssimaa. Kruunulla oli täysi omistusoikeus kruununmaahan, jota viljeli vuokralaisena kruununtilallinen. Samoin aatelisella oli täysi, myös kruunun oikeuden poissulkeva, omistusoikeus rälssimaahan, ja talonpoikaiset viljelijät olivat aatelisten vuokralaisia. Jaettu omistusoikeus liittyi perintömaahan. Kruunulla oli perintömaahan yliomistusoikeus ja perintötilallisella aliomistusoikeus, mutta epäselvää oli se, oliko tilallisen oikeus omistusoikeus vai pysyvä hallintaoikeus.¹⁰³ Epäselvyyks antoi mahdollisuuden tulkita omistusoikeutta tilanteen mukaan sopivalla tavalla. Esimerkiksi 1710-luvun varallisuusverokokeilussa verotus kohdistettiin kiinteään omaisuuteen, jota maksoivat sekä aatelisten rälssituloistaan että perintötilalliset.¹⁰⁴

Perintötilallisen oikeutta kuvaavaa käsitettä merkityksellisempää olivat ne reaaliset oikeudet, joita perintötilallisen asemaan sisältyi. Perintötilallisen asema oli vakaa. Hänellä oli oikeus jättää maa perinnöksi seuraavalle sukupolvelle tai myydä se suvun ja kruunun etuosto-oikeuksien rajoissa. Tiukoista rajoituksista johtuen talon halkominen oli useimmiten kiellettyä, samoin maan vuokraaminen. Tosin käytäntö saattoi olla toisenlainen, sillä ainakin 1600- ja 1700-luvuilla osa perintötiloista oli tosiasiansa vuokrattuna tilalliselta toiselle viljelijälle.¹⁰⁵ Perintötilallinen menetti omistusoikeuden tilaansa kolmen vuoden maksamattomista veroista, ja tilanpitoa säänteli talonkatselmussääntö. Kruununtilalliseen eli vuokraajaan verrattuna perintöoikeuden merkitystä vähensi se, ettei kruunulla ollut tapana häätää vuokralaisiaan. Lisäksi muutos verovelkojen vuoksi perintötilasta kruununtilaksi tai päinvastoin perinnöksioston kautta kruununtilasta perintötilaksi ei vaikuttanut kruunulle maksettaviin suorituksiin tai tilanpidon sääntelyyn.¹⁰⁶ Lisäksi on huomattava, että maanluonto ei ollut yhteydessä talonpojan elintasoon. 1700-luvun talonpoikien joukossa oli sekä hyvin että heikosti toimeentulevia, mutta eroja määrittivät enemmän esimerkiksi maat, joihin tilalla oli käyttöoikeus, kuin heidän viljelemiensä tilojen juridinen omistusoikeus.¹⁰⁷

Ruotsalainen historioitsija Maria Ågren on korostanut omistusoikeuden sijaan hallinnan merkitystä. Teoreettisista omistusoikeuskeskusteluista ja tiukasta omistuksen rajaamisesta huolimatta omaisuuden suoja ei esimodernissa yhteiskunnassa tarkoittanut varsinaisesti omistuksen suojaa. Se oli ennen kaikkea suoja sille, joka

103 Bäärnhielm 1995, 25; Jutikkala 1983b, 32–36; oikeusoppineiden aikalaieskustelusta ks. Paasto 1994.

104 Dahlgren 1991, 24.

105 Lindström 2014, 62–64.

106 Bäärnhielm 1995, 25; Jutikkala 1983b, 35; Korpjiaakko 1986, 50–54; Paasto 1994, 153.

107 Bäärnhielm 2014, 42.

jollain oikeudella piti maata hallussaan ja hoiti maata työllään. Maanomistajalla sen sijaan oli velvollisuus tarvittaessa aktiivisesti puolustaa omistusoikeuttaan oikeuden menettämisen uhalla.¹⁰⁸

Vuoden 1734 lain valmistelun yhteydessä perintöoikeus katsottiin yksiselitteisesti omistusoikeudeksi.¹⁰⁹ Myös monet muut lainsäädäntöhankkeet vahvistivat 1700-luvulla perintötilallisten asemaa maanomistajina. Halkomisrajoituksia lievennettiin vuonna 1747, minkä jälkeen sallittiin kahdeksasosa manttaalin ja pienemmätkin kestävät tilat, kunhan halkomista pyydettiin avioituneille tai avioituville henkilöille. Määräysvalta tilaan laajeni, kun verottomien torppien perustaminen sallittiin perintötiloilla 1743 ja kruununtiloillakin 1757. Tosin käytännössä oikeutta torpan perustamiseen saattoi rajoittaa kylän maiden yhteisnautinta. Suuri askel kohti modernia omistusoikeutta oli vuoden 1789 Yhdistys- ja vakuuskirja. Kaikki säädöt saivat yhtäläisen oikeuden hankkia ja hallita maata, ja jaettu omistusoikeus lakkasi olemasta. Maanluonnot säilyivät, mutta verovelat eivät enää johtaneet maanluonnon muuttumiseen. Samalla kruununtilan viljelijät saivat etuoikeuden perinnöksiostoihin sekä perinnöllisen oikeuden vuokrasuhteeseen.¹¹⁰ Näin ollen omistus- ja hallintaoikeuksien näkökulmasta talonpoikien asema oli vahvistunut jo ennen isojakoa ja vahvistui edelleen isojakojen ollessa käynnissä.

Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä Ruotsin ajan lopulla vallitseva maanluonto oli perintömaa. Tutkimuksen tiloista 52 prosenttia oli perintötiloja siinä vaiheessa, kun isojako niiden mailla alkoi. Perintömaan osuus lisääntyi isojakotoimitusten edetessä kruununtilojen perinnöksiostojen kautta, mutta en ole huomionnut maanluontojen muutosta tutkimuksen tilastollisissa esityksissä, vaan tilat esiintyvät isojaon alun maanluonnon mukaan tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Perintötilat olivat lähes täysin talonpoikaisessa omistuksessa. Alueen 579 perintötilasta 20:n omistaja oli joku muu kuin talonpoika. Toinen hallitseva maanluonto oli kruununmaa. Alueen tiloista kruununtiloja oli 45 prosenttia. Kaikkineen 490 kruununtilasta 43 oli virkataloja ja niiden haltijana oli useimmiten upseeri tai pappi. Muiden kruununtilojen vuokraajista vain 11 oli muita kuin talonpoikia. Rälssitiloja alueella oli vain 33 kappaletta eli kolme prosenttia kaikista tiloista.

Rälssimaan vähäisyys oli tavallista Lounais-Suomessa reduktioiden jälkeen. Varsinais-Suomessa rälssimaata oli 13,5 prosenttia ja Satakunnassa 4,3 prosenttia.

108 Ågren 1997, 182, 191, 197. Maanomistuksen aktiivisesta luonteesta myös Haikari 2009, 97–106.

109 Ågren 1997, 235, 252.

110 Bäärnhielm 1995, 22, 32; Korpijaakko 1986, 62–67; Paasto 1994, 159; Jutikkala 2003b, 338–341; Jutikkala 2003c, 385–386.

Sen sijaan perintötilojen ja kruunutilojen suhteessa näkyvät merkittäväällä tavalla 1700-luvun kuluessa tehdyt perinnöksiostot. 1720-luvulla niin Varsinais-Suomessa kuin Satakunnassakin kameraalisista tiloista kruunutiloja oli 81 prosenttia.¹¹¹ Tämä merkitsee sitä, että suurin osa isojaon aikaisista perintötiloista oli ostanut perintöoikeuden edeltävien vuosikymmenten aikana ja siten muuttunut kruunutilasta perintötilaksi.

Alueen maanomistuksen rakenne on yksi merkittävästi tutkimusta määrittävistä tekijöistä. Käytettävällä aineistolla ei voi tutkia rälssimaan käyttöä tai isojakoa rälssimaalla rälssimaan pienen osuuden vuoksi. Samoin säätyläisten ja muiden eitalonpoikien määrä maanomistajina tai haltijoina on niin pieni, että yleistysten tekeminen heidän käyttäytymisestään tämän aineiston perusteella on riskialtista. Sen sijaan aineisto antaa hyvät mahdollisuudet arvioida talonpoikaista maankäyttöä ja talonpoikien toimintaa isojakotoimituksissa.

Vaikka maanluontojen luomat erot talonpoikien välillä eivät olleet suuret, talonpoikien välillä oli sosiaalisia ja taloudellisia eroja, jotka syntyivät maanomistuksen sijaan verotuksen kautta. Vakinaisen sotaväen ylläpito nosti osan talonpojista taloudellisesti ja sosiaalisesti erottuvaan asemaan. Ratsutilat saivat vastineeksi ratsumiehen ylläpidosta verohelpotuksia ja lisäksi tarvittaessa aputiloja, jotka maksoivat veronsa ratsutilalle. Näin jo ennestään suuret tilat saivat taloudellisia etuja. Samalla talonpoikien sosiaalinen hierarkia konkretisoitui aputilojen asemassa. Aputilan talonpoika oli alisteisessa asemassa ratsutilaa viljelevälle talonpojalle, mikä näkyi veronmaksun lisäksi muun muassa oikeutena valvoa aputilan viljelyä ja lunastaa suvun ulkopuolelle myytävä perinnönluontoinen aputila sekä etuoikeutena kruununluontoisen aputilan perinnöksiostoon.¹¹²

111 Jutikkala 1976, 358–359.

112 Dahlgren 1991, 23; Jutikkala 1958, 207–208.

Maahan kohdistuneet oikeudet

Ennen isojakoa yksittäisen tilan maanomistusoikeus ei yleensä kohdistunut konkreettiseen maa-alaan, poikkeuksena oman jakokunnan muodostaneet yksinäistalot kuten Vuolle Loimaalla. Kylä tai jakokunta oli pienin yksikkö, jolla oli rajat ja johon voitiin liittää tietyt konkreettiset maa-alueet. Maanomistusoikeudessa oli kyse tilan omistuksesta, mutta tilan omistuksessa ei ollut kyse konkreettisesti maasta vaan maankäyttöoikeuksista. Tila oli kylän osakas, jolla oli maahan kyläosuuteen perustunut epäsuora oikeus.¹¹³ Oikeudet olivat erilaisia riippuen maa-alan käyttötarkoituksesta.

Maanlait määrittivät peltoviljelyalueen käytäntöjen mukaisesti kylän maille yksinkertaisen ja periaatteessa ehdottoman jaon: pellot ja niityt muodostivat oikeudellisesti oman kokonaisuutensa (*inägor*) ja metsät ja laitumet omansa (*utmark*). Monissa osissa valtakuntaa *inägor* ja *utmark* olivat selvästi toisistaan erotetut kokonaisuudet, kun taas Lounais-Suomessa ero oli yleensä toiminnallinen. Pellot ja niityt jaettiin kylän osakkaiden kesken äyrielukujen mukaan määräytyvien kyläosuuskien suhteessa. Aikojen saatossa tapahtui verolukujen muutoksia sekä peltojen ja niityjen raivausta eli muutoksia, jotka järkyttivät järjestelmän perusteita. Syntyneitä sekavuutta kuvaa se, että vuoden 1734 laissa koko aihe väistettiin luettelemalla kyläosuudelle monta vaihtoehtoista jakoperustetta.¹¹⁴

Peltojen ja niityjen ulkopuolinen maa oli kylän yhteismaata, jota osakkailla oli oikeus käyttää kotitarpeiksi tai, kuten asia vuoden 1734 lain esitöissä ilmaistiin, välttämättömiin tarpeisiin. Kylien yhteismaihin tai pitäjänmetsiin oli käyttöoikeus kylän tai pitäjän tiloilla. Vaikka pääsääntönä oli oikeus käyttää yhteismaita kotitarpeisiin, rajallisten resurssien käyttöä voitiin rajoittaa oikeuttamalla osakkaat käyttämään niitä verolukujensa suhteessa.¹¹⁵ Ero yhteismaiden ja sarkajakoisten maiden välillä oli

¹¹³ Ågren 1997, 65, 251.

¹¹⁴ Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki, rakennuskaari, I luku.

¹¹⁵ Bäärnhielm 1995, 28; Ågren 1995, 112; Jutikkala 1958, 67; Paasto 1994, 77; Widgren 1995, 8–9.

merkittävä. Sarkajakoiset omistukset koettiin tilan ”omiksi”, vaikka kyläosuusperiaatteen mukaan näin ei ollutkaan.¹¹⁶

Kollektiiviset maankäyttöoikeudet olivat yleisiä esimodernissa Euroopassa. Oikeuksien laajuus ja hallinnointi vaihtelivat, mutta yhteiskäyttöoikeuksilla oli monia yhteisiä piirteitä. Yleisin yhteiskäyttöoikeus oli laidunnus viljelysten ulkopuolella. Ruotsin valtakunnassa viljelysten ulkopuolisista maista voidaan puhua metsämaina, mutta yleensä Euroopassa kyse oli ennemminkin joutomaista (*common waste*). Yleisesti oli käytössä myös oikeus laiduntaa pelloilla kesantovaiheessa ja sadonkorjuun jälkeen. Siellä, missä metsiä oli, yhteiskäyttöoikeudet koskivat myös metsän hyödyntämistä.¹¹⁷

Esimodernissa Euroopassa yhteiskäyttöoikeudet oli sidottu maanomistamiseen tai vuokraamiseen tai pelkästään asumiseen, ja ne voitiin vahvistaa sopimuksilla. Eri käyttäjien oikeuksien laajuus saattoi vaihdella saman resurssin käytössä. Sääntelyn määrä vaihteli, mutta väestön kasvun myötä sääntöjen määrä lisääntyi tai rajoitukset tiukkenivat. Tyypillisiä sääntöjä olivat laidunoikeuksien rajaaminen, aitaaminen ja aitojen suljettuna pitämisen aikataulu sekä turpeen ottoon tai metsän käyttöön liittyvät rajoitukset. Sääntelyn kehittymisestä näkyy, että yhteismaiden kestäväää käyttöä uhanneiksi kehityskuluiksi tunnistettiin sekä väestön kasvu että yhteisten resurssien kaupallistunut käyttö. Sääntöjen asettamista ja niiden noudattamisen seuraamista varten oli erilaisia instituutioita kuten Englannin kartano-oikeudet (*manor court*) ja Lounais-Saksan paikallishallinnon (*Gemeinde*) kyläoikeudet. Esimerkiksi Alankomaissa yhteismailla oli vouteja, jotka valvoivat niiden käyttöä vaikkapa ottamalla kiinni luvattomasti laitumella käyviä eläimiä.¹¹⁸

Yhteisten resurssien käytön sääntely ja seuranta sopivat hyvin moniin länsi- ja keskieuropalaisiin kyliin, jotka olivat melko suuria. Niissä oli usein oma kirkko ja paikalliset hallintoelimet, jotka hoitivat samankaltaisia tehtäviä kuin meillä käräjät ja pitäjänkokoukset.¹¹⁹ Ruotsin valtakunnassa yhteiskäytön muodollinen sääntely paikallisesti oli harvinaisempi ja myöhäisempi ilmiö. Skoonessa paikallista sääntelyä esiintyi ainakin 1600-luvulta alkaen, mutta vasta 1742 annettu kyläjärjestysohje laajensi paikallisen sääntelyn käyttöä tai ainakin teki sen näkyväksi. Paikallisen sääntelyn sijaan valtakunnallinen lainsäädäntö loi rajat yhteisten resurssien käy-

116 Ägren 1997, 67.

117 De Moor et al. 2002a, passim.

118 Hoppenbrouwers 2018, 43–89; De Moor 2009; Winchester 2002; Shaw-Taylor 2002; Hoppenbrouwers 2002; De Moor 2002; Vivier 2002; Warde 2002.

119 Rösener 1994, 160–161.

tölle. Vuoden 1734 lain rakennuskaari kokosi yhteen maakuntalaeista, maanlaeista ja metsäasetuksista periytyneet pykälät muun muassa kylän tilusten jakamisesta ja aitaamisesta, yhteisen metsän käytöstä, laiduntamisesta kylän mailla ja oikeudesta yhteiseen kalaveteen.¹²⁰

Historialliset esimerkit Euroopasta yhteiskäyttöoikeuksien sääntelystä sopivat hyvin Elinor Ostromin teoriaan siitä, miten yhteisön jäsenet voivat yhdessä hallita yhteisten resurssien käyttöä. Yhteiskäyttöoikeuksien uhka on liikakäyttö vapaamatkustamisen mahdollisuuden vuoksi. Jos joku yhteisön jäsenistä hyödyntää yhteistä resurssia enemmän kuin hänen osuutensa on, hän saa hyödyn välittömästi ja täysimääräisesti. Liikakäytöstä aiheutuneista vahingoista hän joutuu kärsimään viiveellä ja samassa suhteessa kuin muutkin yhteisön jäsenet. Liialliseen käyttöön päädytään, jos kaikki osakkaat koittavat saada mahdollisimman suuren hyödyn yhteisestä resurssista niin kauan kuin sitä riittää. Ongelman ratkaisuksi on tarjottu voimakasta ulkopuolista auktoriteettia, joka sääntelee yhteisen resurssin käyttöä tai resurssin yksityistämistä. Elinor Ostromin mukaan yhteisön jäsenillä voi kuitenkin olla aito intressi itse säännellä resurssien käyttöä. Ulkopuolisen auktoriteetin ongelmana voi olla oikean tiedon puute olosuhteista ja osakkaiden toiminnasta. Yksityistäminenkin voi olla yhteiskäyttöön verrattuna huonompi vaihtoehto, koska yksityisten oikeuksien ylläpito aiheuttaa kustannuksia ja yksityistämällä on vaikea päätyä tasapuoliseen lopputulokseen jaettaessa luonnonoloista riippuvaista resurssia. Ostrom on tutkinut yhteisten resurssien käyttöä tilanteissa, joissa yhteisön jäsenet tekevät keskenään sitovan sopimuksen yhteisten resurssien käytöstä, ja sitä millä edellytyksillä tällainen yhteistyö toimii. Hänen teesinsä onnistuneen yhteiskäytön edellytyksistä voidaan tiivistää seuraavasti: 1) yhteiskäyttöön oikeutettujen joukko on määritelty, 2) yhteisöllä on yhteiskäytön kohteita ja niiden käyttöä koskevat säännöt, 3) säännöt ovat ainakin osittain asianosaisten suunnittelemat, 4) sääntöjen noudattamista seurataan ja ne on sanktioitu progressiivisesti ja 5) riitatapauksia varten on halpa ja nopea ratkaisutapa. Lisäksi yhteiskäytön onnistumiseen vaikuttavat esimerkiksi päätöksentekijöiden määrä ja heidän intressiensä samankaltaisuus.¹²¹

Ostromin teorian soveltuvuutta Taalainmaan ja Etelä-Norrilannin karjamajalaitokseen on tutkinut Jesper Larsson. Vertaamalla karjamajalaitoksen käytäntöjä Ostromin teeseihin menestyksekkään yhteiskäytön organisoinnista Larsson on todennut karjamajalaitoksella olleen toimiva organisaatio yhteismaiden hallintaan.

120 Sundberg 2002, 181–186; Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki, rakennuskaari.

121 Ostrom 1990, 2–15, 185–188.

Karjamajalaitoksen kehityksessä 1600-luvulta 1800-luvulle näkyy se, että käyttäjien ja karjan lisääntyessä yhteisiin resursseihin kohdistui kasvava paine. Kehityksen mukana resurssien käytön hallinta kehittyi, muuttui monimutkaisemmaksi, tarkemmin säännellyksi sekä tarkemmin valvotuksi.¹²²

Kun resurssien yhteiskäyttöä tutkimusalueella verrataan Ostromin tuloksiin yhteiskäytön hallinnan onnistumista edistävästä tekijöistä, lähtökohdat näyttävät hyviltä, sillä yhteismaita käyttäneet yhteisöt olivat verrattain pieniä.¹²³ Sama tila saattoi kuulua useampaa erikokoiseen maankäyttöyhteisöön, jotka liittyivät eri resurssien käyttöön. Yhteisiä peltöjä hyödyntänyt yhteisö oli tyypillisesti kylä, mutta laitumia ja metsää käytti toisinaan yhteisesti usean kylän muodostama jakokunta. Niittyjä yhteisesti käyttänyt yhteisö saattoi olla kumpi tahansa edellisistä tai niiden välimuoto. Kylissä osakkaiden määrä vaihteli kahdesta seitsemääntoista. Suurimmassa jakokunnassa osakkaita oli yli 50, mutta useimmiten maankäyttöyhteisöjen osakkaina oli alle kymmenen tilaa. Kylien ja jakokuntien koot on esitetty *kartassa 1*.

Pienen koon lisäksi tutkimusalueen maankäyttöyhteisöt olivat yhtenäisiä: kaikki käyttivät maata samalla tavoin. Resursseja käytettiin lähes poikkeuksetta omavaraisen kotitalouden tarpeisiin, jolloin kaikki osakkaat olivat samalla tavoin kiinnostuneita kaikista resursseista. Siitä huolimatta viljelijät kokivat tarpeelliseksi säännellä kyläyhteisöjen toimintaa kyläjärjestyksillä. Marttilassa ja Pöytyällä otettiin koko pitäjää koskevalla päätöksellä lainsäädännön rinnalle käyttöön kyläjärjestys vuonna 1745. Päätös tehtiin kummassakin pitäjässä talvikäräjillä maaherran kihlakunnan tuomareille lähettämän aloitteen seurauksena. Satakuntalaispitäjissä Huittisissa ja Loimaalla vastaavaa aloitetta ei käräjillä tehty, ja näistä pitäjistä tunnetaankin vain Huittistenkylän ja Huittisten Kirkonkylän yhteinen sekä Huittisten Sammun oma kyläjärjestys.¹²⁴

Kylän maan erottaminen yhteismaihin ja kyläosuuden mukaan jaettuihin maihin oli ongelmallinen. Miten järjestelmässä voisi yhtä aikaa suojata omistajien oikeuksia ja edistää viljelyn laajenemista? Kyläosuuden omistajien oikeuksia voitiin suojata rajoittamalla raivausten tekemistä yhteismaille ja oikeutta tehtyyn työhön taas sallimalla raivaus.¹²⁵ Maanlakien säännöt raivauksien tekemisestä kylässä olivat epäselviä. Oikeuskäytäntöön ei myöskään syntynyt selvää linjaa siitä, pitäisikö kylän sisällä

122 Larsson 2009, 289–294.

123 Yhteisön koon vaikutuksesta yhteiskäyttöoikeuksien hallintaan myös Olson 1998 (1965).

124 KA Helsinki, Kihlakunnan oikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Marttilan tk 1745, §3, Pöytyän tk 1745, §2, Huittisten sk 1752, s. 804–806, Huittisten tk 1763, §41.

125 Ågren 1997, 81.

Osakkaiden määrä vainioissa

- yksinäistalo / ei aineistossa
- 2 tilaa
- 3–5 tilaa
- 6–9 tilaa
- 10–17 tilaa

Yhteismaiden nautinta

- yhden kylän jakokunta
- monikyläinen jakokunta
- monikyläisen jakokunnan raja

0 10 km

P

■ KARTTA 1. Maankäyttöyhteisöjen koko Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojoon alkaessa: osakkaiden määrä sarkajakoisissa vainioissa ja yhteismaita käyttävät jakokunnat.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoaasiakirjat, ks. liite 1.

maan nautinta pystyä aina palauttamaan kyläosuuksien suhteeseen, vai voiko kylän sisällä olla myös yksityisiä nautintoja.¹²⁶

Sääntelyä selkiytettiin ja tiukennettiin vuoden 1734 laissa. Aikaisemmin kylien maille tehdyistä raivauksista ei haluttu rangaista, koska sääntely oli ollut epäselvää ja käytäntö salliva. Uuden lain mukaan kyläläisten keskinäinen sopimus ei oikeuttanut raivausten tekemistä yhteismaille. Raivausta suunnittelevan oli ilmoitettava aikeistaan muille kyläläisille ja annettava heille mahdollisuus osallistua raivaukseen. Lisäksi paikalla oli järjestettävä kruunun virkamiehen toimittama katselmus sen toteamiseksi, ettei raivauksesta olisi haittaa muille kyläläisille. Jatkossa vastoin lakia viljelyksiään laajentaneet tuomittaisiin menettämään työnsä ja sen tulokset sekä maksamaan sakkoa jokaiselta raivauksen käyttövuodelta.¹²⁷ Käytännössä tiukkoja ehtoja ei aina sovellettu, kuten ulkopeltoja ja niittyjä käsittelevistä luvuista (luvat 5 ja 6) käy ilmi.

Yhteismaista tehdyt raivaukset loivat kyliin kolmannen maankäytön muodon, jota maanlait eivät tunnustaneet ja vuoden 1734 lakikin ainoastaan tiukasti säänneltyinä, eli tilojen yksityiset nautinnat. Ne olivat yhteydessä maanomistuksen periaatteisiin niin, että oikeus raivausten tekemiseen oli kytketty kyläosuuden suuruuteen. Kaikilla kyläläisillä piti olla mahdollisuus kyläosuuttaan vastaaviin raivauksiin. Toisaalta käytön lopettaminen, esimerkiksi peltoraivauksen jättäminen viljelemättömäksi, merkitsi maa-alueen hallinnasta luopumista.¹²⁸ Näin yksityisesti käytetty ala palasi yhteismaaksi. Oikeus nautintaan syntyi maahan kohdistetusta työstä, mutta samalla nautinta velvoitti työhön. Ajan kielenkäytössä nautinta ja maan hyvä hoito tarkoittivatkin samaa asiaa.¹²⁹

Yksityiset nautinnat vahvistivat viljelijöiden asemaa suhteessa varsinaisiin maanomistajiin. Kun tieto yksityisistä nautinnoista ja niiden käyttöoikeuksista oli olemassa vain paikallisyhteisön sisällä, todellinen maanomistaja ei useinkaan tiennyt, mitä konkreettisia oikeuksia hänen omistamaansa tilaan sisältyi. Tutkiessaan yli-muistoiseen nautintaan perustuneita maanomistuskiiostoja 1600-luvulla Maria Ågren on havainnut, että aateliset eivät voineet käydä oikeutta ilman lampuotejaan, koska ainoastaan lampuodit käytännössä tunsivat tilojen nautinnassa olleet maat.¹³⁰ Sama ilmiö näkyy isojakotoimituksissa. Maanomistuksesta riippumatta viljelijät tunsivat

126 Ågren 1997, 150–151.

127 Ågren 1997, 232, 251.

128 Ågren 1995, 115.

129 Ågren 1997, 178–179.

130 Ågren 1997, 144.

maankäytön todellisuuden kylissään, joten kuvaukset tilusten nautinnasta oli mahdollista tehdä vain heidän tietojensa avulla.

Tällaisessa maanomistusjärjestelmässä keskeistä oli tiedon siirtyminen omistajan tai viljelijän vaihtuessa. Kaikenlaiset katkokset olivat uhka maanomistukselle ja erityisesti käytännön nautintaoikeuksille. Tilan autoituminen tai tiheät omistajanvaihdokset aiheuttivat tilanteita, joita naapureiden oli mahdollista käyttää hyväkseen valtaamalla viljelijää vailla olleen tilan maita. Oikeuttaan maahan pystyi parhaiten suojaamaan huolehtimalla omistuksistaan jatkuvasti. Toisaalta paikallisyhteisöllä oli suuri merkitys omaisuudensuojan ylläpitäjänä. Esimerkiksi tilan ostaja voi yhteisön tietojen perusteella varmistua, että myyjä on tilan oikea omistaja.¹³¹

Yhteiskäytön ja yksityisten nautintaoikeuksien rinnalla kylän maahan kohdistui päällekkäisiä oikeuksia. Maanomistusoikeuteen on historiallisesti aina sisällytynyt sallimisvelvollisuuksia eli maanomistajan on sallittava, että muut käyttävät hänen maataan joillain määrätyillä tavoilla.¹³² 1700-luvun lopulla päällekkäiset oikeudet maahan saattoivat perustua vuoden kiertoon tai jonkin luonnonresurssin käyttöön. Esimerkiksi peltosarkaan omistajalla oli yksinoikeus silloin, kun siinä kasvoi viljaa, mutta sadonkorjuun jälkeen kaikilla kyläläisillä oli oikeus käyttää sitä laitumena. Kylän yhteismailla kylän tiloille kuului oikeus hyödyntää yhteismaan kaikkia resursseja. Sen lisäksi kylän tilattomilla oli rajoitettu oikeus käyttää yhteismaita esimerkiksi laitumena karjalleen. Lisäksi on esitetty, että täysin riippumatta osakkaiden oikeuksista yhteismaahan olisi kohdistunut myös jokamiehenoikeuden kaltainen yleinen oikeus poimia esimerkiksi marjoja.¹³³ Matti La Mela on kuitenkin osoittanut, että tulkinta kaikille avoimesta maankäytöstä ennen jokamiehenoikeuden määrittelyä 1900-luvun alussa on ongelmallinen. La Melan huomioiden perusteella jokamiehen oikeuteen liittämämme oikeudet näyttäytyvät historiallisesti pikemminkin käytännöllisesti ja ennen kaikkea paikallisesti sovellettuina oikeuksina, jolloin oikeus poimia marjoja rinnastuu ennemmin kylän tilattomille annettuihin oikeuksiin kuin yleiseen jokamiehenoikeuteen.¹³⁴

Maanomistusjärjestelmän kollektiivisten piirteiden vuoksi 1800-luvulta alkaen vakiintui käsitys omistusoikeuden historiallisesta kehityksestä alkuperäisestä kol-

131 Ågren 1997, 133–144, 167. Maanomistuskiiostojen suullisesta todistelusta ja kirjallisen todistelun ongelmallisuudesta myös Haikari 2009, 99–106.

132 Määttä 1999, 323.

133 Widgren 1995, 8; jokamiehenoikeuden periytyminen vanhasta tapaoikeudesta myös Määttä 1999, 324; Rontu 1973; Åslund 2008, 16.

134 La Mela 2014.

lektiivisesta omistuksesta yksityisomistukseen.¹³⁵ Tällainen jaottelu on kuitenkin harhaanjohtava. Maria Ågren kuvaa omistusjärjestelmää oikeuksien näkökulmasta osuvammin joko jakaantuneeksi tai kootuksi, eli samaan maa-alaan kohdistuneet oikeudet ovat joko jakaantuneet usealle taholle tai koottu yhdelle omistajalle.¹³⁶

Maankäyttöoikeuksien luonteella oli käytännössä suuri merkitys, kun maataloudessa tuotannon lisääminen edellytti tuottavan pinta-alan lisäämistä. Ruotsin valtakunnassa oli 1700-luvulla vahva tahto edistää viljelysalan laajentamista, mutta samaan aikaan rakennuskaari kielsi raivausten tekemisen kylän yhteismaille. Käytännössä maankäyttö kylässä oli kuitenkin eri asia kuin lain vaatimukset maan käytöstä kylässä. Jos kyläläiset olivat yksimielisiä kylän maankäyttökäytännöistä, kruunun virkamiehet puuttuivat niihin harvoin, vaikka ne olisivat olleet lain vastaisia. Sen sijaan yhteisön sisäiset rajanvedot maankäytöstä eivät olleet käräjillä harvinaisia.¹³⁷ Mitä niukemmat kylän resurssit olivat, sitä varmemmin maankäyttöä jouduttiin peilaamaan lakitekstiin. Tällaisessa järjestelmässä voimakas väestönkasvu oli omiaan kiristämään naapureiden välejä kylän maiden käytöstä.

135 Widgren 1995, 5. Määttä (1999, 87) korostaa ei-omistuksen, yhteisomistuksen ja yksityisomistuksen esiintymistä rinnakkain suomalaisen maanomistusoikeuden alkuvaiheessa.

136 Ågren 1992, 22.

137 Laakso 1986, 224.

Isojako ja maanomistus

Maanjako ei ollut Ruotsin valtakunnassa ajatuksena uusi ennen isojakoakaan. Laki tunsu yhteisen metsän jakamisen osakkaiden kesken. Huoli metsän liikakäytöstä huokuu vuoden 1647 metsäasetuksesta, jossa rajoitettiin yhteisnautinnassa olleiden metsävarojen käyttöä. Samalla asetus mahdollisti rajoituksista vapautumisen metsän jakamisella osakkaiden kesken. Sama mahdollisuus vahvistettiin myöhemmissä metsäasetuksissa ja vuoden 1734 laissa. Aloiteoikeus metsäjakoön oli samanlainen kuin myöhemmin isojaossa. Kuka tahansa osakkaista oli oikeutettu laittamaan metsäjaon vireille. Käytännössä mahdollisuutta anoa metsäjakoja rajoitti se, että ennen vuotta 1731 asetukset eivät ottaneet kantaa kustannusten jakoon, jolloin oli mahdotonta velvoittaa kaikki osakkaat osallistumaan jaon kustannuksiin. Ruotsalainen historiantutkija Staffan Granér on tutkinut jakomahdollisuuden käyttöä Luoteis-Värmlannin metsäseudulla ja todennut, että kaksi prosenttia Fryksdalin kihlakunnan käräjätapauksista (469 kpl) käsitteli metsämaiden jakoa satavuotisjaksolla 1600-luvun puolivälistä 1700-luvun puoliväliin. Ajanjaksolla anotut metsäjaot koskivat useimmiten jakoa kylien välillä, mutta tilojen väliset metsäjaot yleistyivät tutkimusjakson loppua kohti. Yleensä jaot eivät koskeneet kaikkia yhteismaita vaan jotakin tiettyä osaa, esimerkiksi tukkipuuta kasvavaa metsää.¹³⁸

Laki ei tuntenut sarkajakoisten omistusten jakamista suuremmiksi omistuslohkoiksi ennen vuoden 1749 maanmittausasetusta, joka ensimmäisen kerran toi isojaon mahdollisuuden lakitekstiin. Siitä huolimatta sarkajakoisten tilusten jakaminen isojaon tapaan ei ollut tuntematonta aikaisemminkaan. 1730-luvulla Nyköpingissä asemapaikkaansa pitänyt maanmittari Märten Rivell teki useita isojaon kaltaisia jakotoimituksia sarkajakoisilla omistuksilla.¹³⁹ Isojaon kaltaisia viljelysten järjestelyjä tunnetaan noin sata eri puolilta Ruotsin valtakuntaa ajalta ennen isojakoa.¹⁴⁰ Lisäksi Staffan Granérin värmlantilaisessa käräjäaineistossa esiintyy metsäjakojen ohella

¹³⁸ Granér 2002, 65–67, 229–241.

¹³⁹ Sporrang 2007, 78.

¹⁴⁰ Wiking-Faria 2009, 243–244; Hoppe 1991, 49.

jakotoimitus, josta käytettiin nimeä *storbyte*. Jakotoimitukset yleistyivät 1600-luvun lopulta alkaen, ja noin sadan vuoden aikana sellaista anottiin kihlakunnassa 114 kertaa. *Storbyte* kohdistui peltoihin tai niittyihin, joissa tilojen omistukset koottiin entisiä sarkoja suuremmiksi kappaleiksi. Jaoissa ei ollut osallisena maanmittareita eikä niissä käytetty jyvitystä. Tyypillistä jaoille oli se, että jokaisella osakkaalle annettiin osuus jokaisesta erilaatuisesta katsotusta maa-alasta.¹⁴¹ Tiedot aiemmista sarkajaon purkamisista tai sarkojen merkittävästä vähentämisestä kyseenalaistavat näkemyksen isojakoajatuksesta mullistavana tuontitavarana. Näyttää siltä, että ajatuksen julkiseen keskusteluun tuonut Jacob Faggot nimesi tunnetun tavan uudelleen ja kehitti sitä jyvityksen periaatteella. Aikalaiset rinnastivat jossain määrin isojaon ja *storbyten*, sillä esimerkiksi Hauhon pitäjänkuvauksessa vuodelta 1756 kirjoittaja uskoo pitäjän maatalouden kehittyvän, mikäli pelloilla tehtäisiin *storbyte* tai *storskifte*.¹⁴²

Tämän tutkimuksen alueella ei ole tietoa sarkoja vähentäneistä maanjaoista ennen isojakoa, mutta sen sijaan yksittäisten talojen irrottautuminen kylän sarkajaosta ei ollut vierasta. Suomalaisessa tutkimuksessa on huomioitu erityisesti pappiloiden ja kartanoiden erottaminen jakosopimuksilla kylän sarkajaosta. Yksittäisiä sarkajaosta irrottautumisia tunnetaan eri puolilta sarkajakoista aluetta niin säätyläisten kuin talonpoikienkin tekeminä 1500-, 1600- ja 1700-luvuilta. Karkun, Tyrvään ja Huittisten karttoja tutkinut Pentti Papunen on esittänyt, että osa alueen yksinäistaloista on voinut syntyä tällaisen erottamisen kautta.¹⁴³ Esimerkiksi Huittisten keskipitäjän asutusrakenteen – useita yksinäistaloja suurien jakokuntien osakkaina – huomioiden se vaikuttaa todennäköiseltä.

Huittisissa sarkajaosta irrottautumisesta tuli muoti-ilmiö Porin kreivikunnan aikana. Ensimmäisenä aloitteen teki Porin kreivikunnan vouti Paavali Callia, joka omisti Kivirannan ratsutilan. Hän ryhtyi vaihtamaan pelto- ja niittysarkojaan naapureidensa kanssa ja sai Kivirannan omistukset erilleen 1650-luvun lopulla. Tämän jälkeen Sammun kylässä entinen nimismies Tuomas Takku ilmoitti haluavansa sarkansa yhteen paikkaan samalle puolelle jokea kuin hänen talonsakin. Vaihdot onnistuivat, mutta vielä isojakoa tehtäessä sata vuotta myöhemmin keskusteltiin siitä, mitä vapaaehtoisissa sarkojen vaihdoissa oikeastaan oli saatu vastineeksi. Vapaaehtoiset vaihdot naapureidensa kanssa teki myös nimismies Antti Kahari. Vouti Daniel Idman sopi naapureidensa kanssa Nanhian kylässä Juuselan

¹⁴¹ Granér 2002, 257–273.

¹⁴² Kalm & Herkepaus 1756, 18.

¹⁴³ Suolahti 1912, 2; Jokipii 1974, 46–49; Papunen 1953, 148.

talon irrottamisesta sarkajaosta sarkojen vaihdoilla. Hän toi kuitenkin sopimuksen kihlakunnanoikeuden vahvistettavaksi myöhässä, sillä kreivikunnan hallinto oli päättynyt. Kruununtiloiksi palautettuja naapureita varoitettiin vähentämästä heidän viljeltäväkseen annettua maaomaisuutta, eikä sopimus saanut koskaan vahvistusta.¹⁴⁴

Isojaossa maa jaettiin kylän osakkaiden kesken, mutta jaon merkitys omistusoikeuden näkökulmasta ei ole yksiselitteinen. Maria Ågren on kiinnittänyt huomiota 1800-luvun alussa käytyyn keskusteluun siitä, perustuiko tilan maanomistus edelleen kyläosuuteen. Isojakoasetus oli ollut voimassa jo yli puoli vuosisataa, kun Uppsalan oikeustieteellinen tiedekunta piti edelleen kylää jakamattomana oikeudellisenä yksikkönä. Tämän näkemyksen mukaan isojako oli kylän nautintojen uudelleenjärjestely, jolla ei ollut oikeudellista vaikutusta omistusoikeuteen. Samaan aikaan Götan hovioikeuden kanta oli, että kyläosuudet olivat lakanneet ja tilan omistus kohdistui suoraan maahan. Isojakoasetuksen tarkastelu osoittaa, että eri tulkinnoille oli tilaa, sillä jaon oikeudelliset seuraukset eivät käy asetuksesta selviksi. Asetuksen sanamuodot rinnastavat sarkajakaisen ja isojaon jälkeisen jakotavan niin, että tulkinna uudelleenjärjestelystä on mahdollinen.¹⁴⁵

Suomalaisessa kirjallisuudessa isojaon merkittävimpana vaikutuksena on yksiselitteisesti pidetty suoraan maahan kohdistuneen yksityisomistuksen syntyä.¹⁴⁶ Tutkijoille on ollut itsestään selvää, että isojako lopetti kyläosuuteen perustuneen maanomistuksen. Näkemys ei ole perustunut vain oletukseen, sillä vuoden 1848 maanmittausohjesääntö antoi vahvan omaisuuden suojan isojaossa jaetuille tiluksille ja määrittä tiukat kriteerit jaon korjaamiselle. Ågrenin mukaan jaon oikeudellisen merkityksen keskeisin mittari olikin se, millä edellytyksillä kerran tehty jako oli mahdollista uusia.¹⁴⁷

Tosiasiallinen tapa, jolla isojako toteutettiin ruotsalaisissa maakunnissa, antoi enemmän tilaa erilaisille tulkinnoille jaon oikeudellisesta merkityksestä. Siellä vain harvoin isojaossa jaettiin kaikki kylän tilukset.¹⁴⁸ Kun jako koski esimerkiksi vain peltoja ja niittyjä metsien jäädessä yhteisnautintaan, ajatus uudelleenjärjestelystä on ymmärrettävämpi kuin yhteisnautinnan päättyessä kaikilla tiluksilla.

144 Viikki 1973, 123; KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03, pk lokakuu 1765.

145 Ågren 1997, 68–71.

146 Jutikkala 1958, 251–252; Saarenheimo 2003, 356; Talvitie 2013, 209.

147 Ågren 1997, 70.

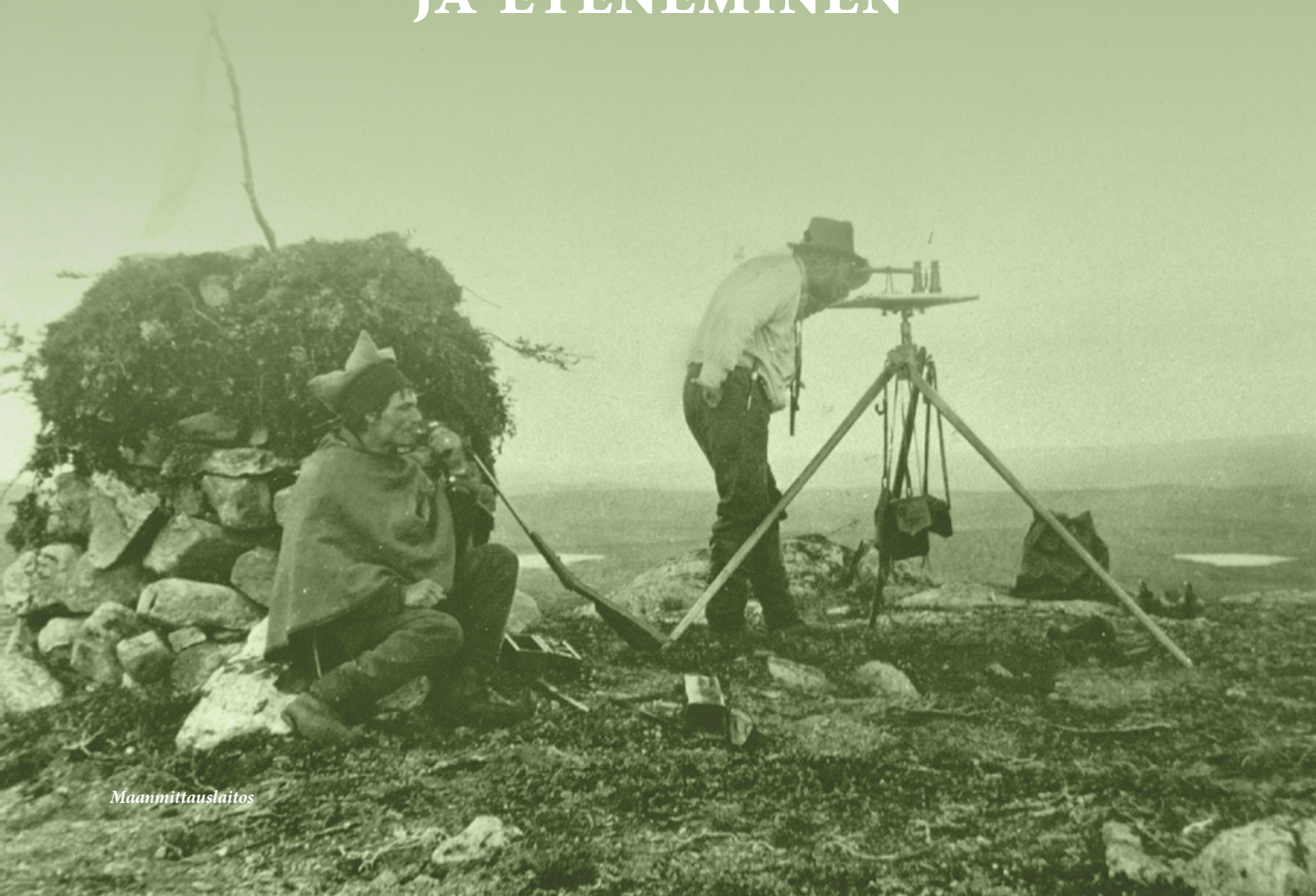
148 Gadd 2000, 277–278.

Maanomistuksen näkökulmasta isojako kiinnittyy laajaan murrokseen. Oikeustieteilijä Tapio Määttä kuvaa tätä liberalistisiin aatteisiin pohjanneeksi omistusoikeuden vapautumisen kaudeksi, joka korosti omistusoikeutta yhteiskunnallisesti keskeisenä arvona.¹⁴⁹ Isojaon myötä jakaantuneet omistusrakenteet alkoivat purkaantua, ja lainsäädännön muutokset murensivat pohjan maanomistuksen hierarkisilta rakenteilta.

¹⁴⁹ Määttä 1999, 94, 133.

3.

ISOJAKOTOIMITUSTEN LÄHTÖKOHDAT JA ETENEMINEN

Isojakotoimituksia ja niiden etenemistä määrittivät lukuisat jaon osakkaista riippumattomat seikat mutta myös osakkaiden käyttäytyminen. Lainsäädäntö loi rajat jaon toimittamiselle ja päätöksenteolle, ja maanmittarin, mielellään ammattitaitoisen, saaminen kylään oli jaon ehdoton edellytys. Monia eturistiriitoja sisältänyt isojako tarvitsi edistyäkseen myös tehokkaan tavan ratkaista riitaisuuksia. Omilla toimillaan osakkaat voivat sekä edistää että jarruttaa jakoa. Lisäksi joukko täysin isojaosta riippumattomia asioita vuodenaajoista sotiin määritti jaon etenemistä. Tässä luvussa keskityn siihen, miten isojaon oli mahdollista Lounais-Suomessa edetä. Minkälaiset edellytykset lainsäädäntö ja hallinto jaolle loivat ja mitkä muut tekijät vaikuttivat isojaon etenemiseen? Samalla saadaan ensimmäinen kosketus osakkaiden toimijuteen isojaon anomisen ja vastustamisen kautta. Kuinka yleistä isojaon anominen tai vastustaminen oli? Miksi talonpojat halusivat edistää isojakoa anomalla sen toimitamista omassa kylässään tai miksi he laittoivat kapuloita jakotoimitusten rattaisiin?

Mahdollistavasta ohjaavaan lainsäädäntöön

Ruotsin valtakunnan isojakokeskustelun lähtölaukauksena pidetään Jacob Faggotin vuonna 1746 ilmestynyttä kirjaa *Svenska lantbrukets hinder och hjälp*, joka oli 14-kohmainen esitys keinoista, joilla Ruotsin maanviljelyä voitaisiin laajentaa ja tasoa nostaa. Yksi kohdista oli sarkajaon purkaminen pelto- ja niittyomistuksilla sekä yhteismaidan jakaminen jakokunnan osakkaiden kesken. Kumpikaan maanjaon muoto ei ollut Ruotsin valtakunnassa entuudestaan tuntematon, mutta Faggot liitti ne yhteen, nimesi uudistuksen isojaoksi ja lisäsi siihen jyvityksen periaatteen, joka mahdollisti oikeudenmukaisen jaon erilaatuisilla mailla. Epäilemättä Faggot tunsi myös Englannin aitaamisliikkeen, jonka seurauksena Englannissa oli purettu yhteisomistuksia ja sarkajakoisia viljelyjärjestelmiä.¹⁵⁰

Ajatus isojaosta voitti nopeasti niin vankan hyväksynnän, että vuoden 1749 asetuksessa maanmittareista ja heidän tehtävistään isojaon mahdollisuus kirjattiin lakiin. Erityisesti kylissä, joissa sarkajako oli johtanut hyvin kapeisiin osuuksiin, maanmittareita kehoitettiin kertomaan osakkaille sarkajaon vahingollisuudesta. Osakkaiden yksimielisyyden syntyessä tilukset tuli jakaa niin harvoiksi lohkoiksi kuin mahdollista.¹⁵¹ Vuoden 1752 kuninkaallisella kirjeellä maaherroja kehoitettiin edistämään isojakoon johtavia sopimuksia. Kirjeessä myönnettiin oikeus saada tiluksensa isojakoon jokaiselle, joka sitä halusi ja pystyi osoittamaan peltojensa ja niittyjensä olevan yhtä hyvässä kunnossa kuin naapureilla. Koska kirje ei sisältänyt ohjeita jaon toimittamiseksi, sen merkitys jäi mitättömäksi.¹⁵²

Viimein vuoden 1755–1756 valtiopäivistä tuli isojaon läpimurto. Isojaon tarpeellisuudesta vallitsi yksimielisyys, vain yksityiskohdista oli eriäviä mielipiteitä.¹⁵³

¹⁵⁰ Faggot 1746.

¹⁵¹ Gylden 1836, 80.

¹⁵² Kuusi 1933a, 38–39; Soininen 1974, 311.

¹⁵³ Saarenheimo 2003, 350; Kuusi 1933a, 52.

Keskeinen kiistakysymys oli se, voiko isojako käynnistyä jakokunnassa vain yhden osakkaan aloitteesta. Muilta osin isojakoasetusta kannattanut talonpoikaissäätö vastusti yhden osakkaan aloiteoikeutta.¹⁵⁴ Varautunut suhtautuminen yhden osakkaan aloiteoikeuteen on ymmärrettävää, sillä se edusti täyskäännöstä suhteessa peltojen ja niittyjen jaon aikaisempaan sääntelyyn. Sarkajaon pysyvyys oli turvattu siten, että sen uusimiseen vaadittiin kaikkien osakkaiden suostumus. Samaa linjaa edusti vuonna 1749 isojaon mahdollistanut asetus, joka edellytti osakkaiden yksimielisyyttä.¹⁵⁵ Toisaalta yhden osakkaan aloiteoikeus ei ollut täysin poikkeuksellista, sillä yhteismaiden jakaminen oli mahdollista käynnistää yhden osakkaan aloitteesta jo 1600-luvun puolivälistä alkaen.

Isojakoasetus annettiin 5.4.1757. Asetus sisälsi runsaasti maanjakouudistusta puoltavaa retoriikkaa ja niukasti varsinaisen toimituksen sääntelyä. Asetuksessa säädettiin, että omistukset piti jyvittää niiden laadun mukaan ennen jakoa ja heikompi laatu tuli korvata laajemmalla alalla. Jakoperusteena tuli käyttää kunkin tilan äyritai tankolukua. Lisäksi asetus turvasi kaikki aiempien asetusten nojalla yhteismaille tehdyt raivaukset. Isojako piti toimittaa, jos yksikin tilallinen sitä vaati, olkoon hänen osuutensa kylästä kuinka pieni tahansa. Lisäksi isojako tuli toimittaa paikkakunnilla, joilla oli käynnissä yleinen mittausta tai verollepano. Asetuksessa ei määrätty paltojen lukumäärää, mutta tavoite lohkojen määrän osalta oli selvä. Asetuksen mukaan oli tunnettu ja riidaton tosiasia, että paras ja varmin tapa kehittää maataloutta oli se, että jokainen sai peltonsa, niittyensä ja metsänsä yhteen paikkaan. Jotta aitaamisvelvollisuuden lisääntyminen ei olisi tehnyt uudistuksesta käytännössä liian hankalaa, annettiin tiloille oikeus isojaon jälkeenkin halutessaan säilyttää yhteiset aitaukset.¹⁵⁶

Viljelijöiden toimintamahdollisuuksien näkökulmasta ensimmäinen isojakoasetus oli ennen kaikkea mahdollistavaa lainsäädäntöä. Se tarjosi välineen kylän maankäytön uudelleenjärjestelyyn keskeisenä työkaluna jyvityksen periaate, joka mahdollisti maanjakoratkaisujen tekemisen erilaisista lähtökohdista kuin aikaisemmin. Samalla asetus tarjosi suuren sopimusvapauden. Se esitti suosituksen toimituksen lopputuloksesta, mutta ei rajannut osakkaiden sopimusvapautta jakotavan suhteen.

Lähtökohdat sille, että isojaosta lopulta muodostui hyvin erilainen uudistus eri puolilla Pohjanlahtea, määritettiin jo ennen varsinaista isojakoasetusta. Yksi pikku-

154 Bäck 1984, 224, 230.

155 Paloposki 1976, 104.

156 Gylden 1836, 100–103. Säännös isojaon tekemisestä verollepanon yhteydessä oli välittömästi ajankohtainen Pohjanmaalla, missä verollepano oli aloitettu vuonna 1749. Myöhemmin myös Savossa ja Karjalassa isojako tehtiin verollepanon yhteydessä.

vihan jälkeen suomalaisläänien talouden kehittämiseen kohdistetun erityishuomion ilmentymistä oli vuonna 1756 annettu säätyjen kirjelmä. Tavoitteena oli väestönkasvun lisääminen ja maatalouden tilan parantaminen. Tavoitteen saavuttamiseksi isojako tuli toteuttaa yleisenä maanjakona niin, että kaikkien kylien kaikki tilukset jaetaan. Ero isojakoasetuksen aloitteellisuuteen perustuvaan henkeen oli huomattava, vaikka jaon toimittamisen osalta kirjelmän sisältö vastasi isojakoasetusta. Kirjelmä on hyvä esimerkki siitä, että isojaon toteuttamisessa ajateltiin aluksi yksinomaan peltoviljelyalueen kyliä koskevaa uudistusta, sillä kirjelmä kohdistui vain peltoviljelyalueen lääneihin. Käytännön isojakotyötä edistämään Pohjanmaan, Turun ja Porin sekä Uudenmaan ja Hämeen lääneihin nimettiin viisimiehiset valiokunnat eli talousdeputaatiot, joiden tehtävänä oli päättää jaon etenemisjärjestyksestä, toimia sovinto-oikeutena jakoon liittyvissä riitaisuuksissa ja valvoa maanmittarien työtä.¹⁵⁷ Myöhemmin isojaon tarkempi sääntely noudatti säätyjen kirjelmän aloittamaa jakolinjaa. Suomalaisiin lääneihin annetut asetukset poikkesivat normaalin alueelliset olosuhteet huomioivan vaihtelun lisäksi muun valtakunnan sääntelystä uudistuksen vaatimustasossa.

Käytännön isojakotyö osoitti, että sääntelyä oli tarkennettava ja uudistettava. Vuonna 1762 annettiin sekä tarkentava yleisen isojakoasetus että alueellisten erojen huomioimiseksi neljä alueellista isojakoasetusta, joista yksi koski jo aikaisemmin säätyjen kirjelmällä erityishuomion saaneita läänejä. Vuonna 1766 sääntelyä täydennettiin Turun ja Porin sekä Uudenmaan ja Hämeen läänejä koskevalla asetuksella ja omalla asetuksella Pohjanmaalle.¹⁵⁸ Täydentävien asetusten seurauksena alueelliset erot isojaon toteuttamisessa alkoivat kasvaa.

Isojakotoimituksen sääntely oli alueellisissa asetuksissa selvästi aiempaa yksityiskohtaisempaa. Vuonna 1762 annetulla asetuksella tarkennettiin deputaatioiden tehtäviä ja valtuuksia, mutta vahvistettiin myös mahdollisuus isojakojen toimittamiseen anomusten perusteella. Lisäksi asetuksessa tarkennettiin jakoperusteita ja määrättiin muuttoavusta tontin muuton yhteydessä. Jyvityksen sääntelyä muutettiin niin, että suurta maanlaatueroa ei enää voinut korvata pinta-alalla, vaan jyvityksellä vaihdettujen maanlaatuerojen tuli edes jossain määrin vastata toisiaan.¹⁵⁹ Eino Jutikkala on esittänyt jyvityksen tarkennuksen perääntymisenä isojakoajatukseen oleellisista kohdista, ja myöhemmin tutkijat ovat toistaneet tätä näkemystä.¹⁶⁰

157 Palmén 1878, 173–184; Paloposki 1976, 100–101; Soininen 1974, 312; Kuusi 1933a, 52–53.

158 Gylden 1836, 104, 158, 167; Paloposki 1976, 160; Modee 1766, 5378, 5428, 5436, 5439.

159 Gylden 1836, 104–112.

160 Jutikkala 1958, 249; ks myös Viikki 1973, 130; Paloposki 1976, 163.

Isojaon toteuttamista ei kuitenkaan voi tarkastella puhdasoppisen ihanteen kautta, sillä käytännön jakotoimituksissa vallitsivat toisenlaiset lainalaisuudet. Jokaisen tilan piti jaon jälkeenkin pystyä jako-osuudellaan ruokkimaan väkensä ja karjansa ja, mikä kruunun kannalta tärkeintä, maksamaan veronsa. Jos mikä tahansa pinta-ala voisi korvata minkä tahansa maanlaadun, päädyttäisiin kohtuuttomiin tilanteisiin. Asetuksen teksti ei ollut periaatteista perääntymistä vaan käytännön todellisuuden kirjaamista lakiin. *Suomen talonpojan historiassa* Eino Jutikkala kirjoittaa, etteivät talonpojat voineet käsittää saman veroluvun talojen saavan eri suuruisen alan peltoa. ”Se tuntui talonpojista oudolta, ja yhtä oudolta vaikutti sekin, että joku naapureista sai pelto-osuutensa hyvästä savimaasta ja kylän välittömästä läheisyydestä, kun taas toisen oli otettava vastaan pelkkää hallanarkaa suota takamailta.”¹⁶¹ Jälkimmäisestä epäilyksestä on turha syyttää talonpoikia, sillä kukaan maanomistaja ei olisi suostunut moiseen. Jakotulos olisi ollut kruunullekin ongelmallinen, koska takamailta hallanarkaa suota saanut tila olisi tarvinnut verovapauden pitkäksi ajaksi saadakseen tiluksensa jälleen tuottamaan talon verolukua vastaavalla tavalla.

Isojaon organisointi suomalaisen peltoviljelyalueen lääneissä haki uomaansa vielä 1760-luvulla. Ensin 1762 asetuksessa talousdeputaatioiden asemaa vahvistettiin ja tehtäviä lisättiin. Seuraavilla valtiopäivillä deputaatiot lakkautettiin, ja isojakoasiat keskitettiin maaherran päätösvaltaan. Vuoden 1766 asetuksella isojakoon liittyviä riita-asioita ratkaisemaan perustettiin maanjako-oikeuksia pitäjiin, joissa jakotoimitukset olivat käynnissä. Samalla pitäjittäin tehtävästä isojaosta tuli ainoa asetuksen sallima vaihtoehto. Kun uudet säännöt eivät kumonnet vanhoja, vuodesta 1766 alkaen oli voimassa kaksi isojakoasetusta, joista toinen salli ja toinen kielsi osakkaiden aloitteesta tehdyt jaot, mikä ristiriitaisuudessaan aiheutti ongelmia.¹⁶²

Asetusten ristiriita päättyi 1775 annettuun isojakoasetukseen, joka korvasi kaikki aiemmat isojakoa koskeneet asetukset ja joka annettiin valtakunnan suomalaisiin lääneihin. Asetus määritteli yksityiskohtaisesti isojakotoimituksen etenemisen, mikä yhtenäisti toimitusten käytäntöjä. Siinä oli myös täysin uusia piirteitä, kuten enimmäislohkoluvun ja liikamaan erottamisen sääntely.¹⁶³ Suomalaisissa lääneissä isojaon lohkoluku oli aikaisemmin saanut olla mikä tahansa ”mahdollisimman pieni”. Nyt kullekin tilalle sai jakaa enintään neljä peltolohkoa, neljä niittylohkoa ja kaksi metsälohkoa. Suomalaislääneissä lohkolukuja tulkittiin täsmällisesti toisin kuin valtakunnan muissa osissa, joissa lohkomäärien rajoitus oli voimassa jo vuodesta 1762 alkaen.

161 Jutikkala 1958, 246–247.

162 Gylden 1836, 167–176; Kuusi 1933b, 54.

163 Gylden 1836, 207–221.

Peltojen enimmäislohkoluvun tulkittiin tarkoittavan lohkoja aitausta kohti. Pellot olivat kylissä kaksivuoroviljelyalueella kahdessa aitauksessa ja kolmivuoroviljelyalueella kolmessa aitauksessa. Näin enimmäismääränä pidettiin kahdeksaa tai kahtatoista lohkoa viljelymenetelmästä riippuen. Tulkinta oikaistiin vuoden 1783 asetuksessa.¹⁶⁴

Isojako kytkeytyi poliittisesti väestö- ja uudisasutuspolitiikkaan, josta konkreettisin osoitus oli liikamaan erottamisen liittäminen isojakoon. Liikamaan erottaminen esiintyi isojakoasetuksessa ensimmäisen kerran 1775, jolloin se tuli koskemaan Pohjanmaata. Kaksi vuotta myöhemmin se ulotettiin muihin suomalaisiin lääneihin. Kukin tila oli oikeutettu saamaan 600–1200 tynnyrinalaa maata manttaalia kohti. Luku sisälsi niin viljelykset kuin metsätkin, ja määrä riippui maan laadusta ja sijainnista. Yli menevä osa oli tarkoitus erottaa liikamaana kruunulle ja perustaa sinne uudistiloja. Vuonna 1777 annettiin talonpojille mahdollisuus saada vanhaa nautintaansa vastaava osuus liikamaasta veron korotusta vastaan.¹⁶⁵

Vuoden 1775 asetus ratkaisi suurimmalta osalta isojaon sääntelyn tarpeen vuosikymmeniksi. Liikamaan erottamiseen liittyvää sääntelyä tarkennettiin lukuisilla kirjeillä, ja maanjako-oikeuksien toimintaa ohjeistettiin vuoden 1783 asetuksella.¹⁶⁶ Yksilön sopimusvapauden kannalta asetus oli selvä muutos aikaisempaan päätösvaltaa rajoittavine pykälineen. Ensimmäistä kertaa lakiteksti määritteli rajat jakotoimituksessa sovittavalle lopputulokselle. Lisäksi liikamaan erottaminen kyseenalaisti viljelijöiden oikeuden hallinnassaan olleeseen maahan ja siten rajasi maanomistajan oikeuden maahan.

Ruotsin valtakunnan isojakolainsäädäntö ei koskaan yltänyt ohjaavuudessaan Tanskan vastaavaan. Tanskassa säädettiin muun muassa peltojen minimikoosta, tontin ja peltojen maksimietäisyydestä sekä omistusten aitaamisen pakollisuudesta. Toisaalta mahdollisuudet tällaisiin vaatimuksiin luotiin myöntämällä lainoja maanjaon kustannuksiin.¹⁶⁷ Ruotsissa otettiin ensimmäinen askel radikaalimman maanjaon suuntaan, kun Skoonea varten säädettiin asetus *enskifte*-jaosta 1803. Koko Ruotsin kattanut maanjaon uudistus, joka korvasi isojaon, ei tullut enää vaikuttamaan tämän tutkimuksen alueeseen, sillä *laga skifte* -jako tuli käyttöön vuodesta 1827 alkaen.¹⁶⁸ Suomea koskeva maanjakolainsäädäntö uudistettiin vuonna 1848, jolloin isojaon uusiminen tuli mahdolliseksi isojaon järjestelyllä.

164 Olai 1987, 56.

165 Soininen 1974, 313; Gylden 1836, 212–213, 230–231.

166 Gylden 1836, passim.

167 Jones 2016, 150–151.

168 Olai 1987, 13.

Maanmittareiden puute isojaon hidasteena

Isonvihan jälkeen kaikki Ruotsin valtakunnan maanmittarin virat Pohjanlahden itäpuolella olivat täyttämättä. Rauhan myötä onnistuttiin vähitellen täyttämään läänien vakinaisten maanmittarien virat ja myös ylimääräisten maanmittareiden virkoja. Näiden maanmittareiden tehtävänä oli mitata autiona olleita tiloja verollepanotarkoituksessa sekä toimittaa rajojen ja riitamaiden mittauksia ja maanjakoja.¹⁶⁹ Laajempia maantieteellisiä mittauksia maanmittareiden piti aluksi tehdä joutoaikanaan, mutta 1730-luvun lopulta alkaen niitä varten nimitettiin erillisiä mittauskomissioita. Kiinnostus suomalaisten läänien oloihin liittyi talouden edistämisen tavoitteisiin. Siksi vuonna 1748 asetettiin 20 maanmittarin komissio tekemään systemaattisia mittauksia suomalaisiin lääneihin. Mittausten yhteydessä jokaisesta pitäjästä oli tarkoitus tehdä seikkaperäinen selvitys.¹⁷⁰

Aluksi isojaon toteuttaminen toivotulla tavalla oli mahdotonta, koska tarvittavia maanmittareita ei ollut. Turun ja Porin läänissä oli vakinainen maanmittari sekä kaksi ylimääräistä maanmittaria, jotka muiden töidensä ohella saattoivat tehdä isojakoja. Alueella toimineita komissiomaanmittareita ei voitu, ainakaan periaatteessa, käyttää isojaon toimittamiseen. Varsinaisia isojakomaanmittareita ei ollut lainkaan. Valtiopäivillä lääniin oli määrätty kymmenen isojakomaanmittaria, mutta määräys oli merkityksetön, koska maanmittareita ei yksinkertaisesti ollut.¹⁷¹ Selvityksessään vuosien 1760–1762 valtiopäiville maanmittauksen ylijohdaja Jacob Faggot valitti, kuinka vaikeaa maanmittareiden hankkiminen oli. Keväällä 1758 Turun ja Porin lääniin oli lähetetty kaksi isojakomaanmittaria, mutta heitä oli hankalaa käyttää, koska he eivät osanneet suomea.¹⁷² Ainoa mahdollisuus saada maanmittareita isojakotoi-

169 Gustafsson 1933, 78–87.

170 Gustafsson 1933, 91–101.

171 Gustafsson 1933, 78–79, 111.

172 Kuusi 1933b, 15.

mituksiin oli siirtää heitä muista tehtävistä eli käytännössä komissiomaanmittareita maantieteellisistä mittauksista. Komissiomaanmittarit jakaantuivat hyvin epätasaisesti eri lääneihin. Vaasassa asemapaikkaansa pitänyt maanmittauskomission johtaja Ephraim Otto Runeberg keskitti suurimman osan maanmittareista Pohjanmaalle, jossa tehtiin verollepanomittauksia. Juhani Saarenheimon tietojen mukaan 1760-luvun alussa Uudenmaan ja Hämeen läänissä isojakoja oli tekemässä kahdeksan maanmittaria ja Turun ja Porin läänissä vain neljä.¹⁷³ Nämä tiedot perustuvat ilmeisesti sijoitusmääräyksiin, sillä yliohtaja Faggotin raportin mukaan vuonna 1762 isojakomaanmittareita oli nimetty Turun ja Porin läänissä Merikarvian, Tyrvään, Messukylän ja Vesilahden pitäjiin. Sijoitusmääräyksistä huolimatta maanmittarit eivät välttämättä toimineet näissä asemapaikoissaan.¹⁷⁴ Siksi lähes koko läänissä ainoa mahdollisuus oli tehdä yksittäisiä jakotoimituksia anomusten perusteella lääninmaanmittarin ja varamaanmittarin voimin.

Maanmittaripulan ratkaisua etsittiin pitkin 1760-lukua. 1750-luvun lopulla ja 1760-luvun alussa lähes kaikki suomalaisten läänien isojakomaanmittarit olivat valtiopäivien määräyksen vastaisesti sijoitettuna Pohjanmaalle. Vuonna 1762 annettiin jälleen määräyksiä maanmittarikunnan jakamisesta läänien kesken, mutta maanmittarien määrän lisäämistä säädyt eivät varojen puutteessa hyväksyneet. Ratkaisuksi maanmittauskomission johtaja Runeberg esitti maantieteellisten mittauksen lopettamista ja maanmittareiden siirtämistä isojakotöihin. Esityksen hyväksymisen sijaan kuningas velvoitti johtajan sijoittamaan maanmittareita myös uusiin Kuusamon mittauksiin ja Kymenkartanon läänin rajankäyntiin.¹⁷⁵ Maanmittareiden tehtävien tärkeysjärjestyksestä oli huomattavia poliittisia erimielisyyksiä, eikä isojaolla ollut alkuvaiheessa minkäänlaista etusijaa. Maantieteellisten mittauksen tarvetta perusteltiin talouden edistämisen vaatimalla selvitystyöllä ja valtakunnan puolustuksen tarpeilla.¹⁷⁶

Maanmittareiden sijoittamiseen liittynyt umpisolmu aukesi valtiopäivillä vuonna 1765, kun maantieteelliset mittaukset päätettiin lopettaa koko valtakunnassa. Kaikki maanmittarit siirrettiin tekemään geometrisia mittauksia, mikä tarkoitti Turun ja Porin läänisiin 15 komissiomaanmittaria isojakotöihin.¹⁷⁷ Näin isojaolla oli mahdollisuus edetä kaikissa peltoviljelyalueen lääneissä, mutta ei vielä erityisen nopeasti.

173 Saarenheimo 1983, 23.

174 Kuusi 1933b, 15–16.

175 Kuusi 1933b, 17–20, 29–31.

176 Paloposki 1976, 90; Huhtamies 2008, 159, 162.

177 Kuusi 1933b, 48–49.

Lisäksi päätökset ja käytäntö eivät kohdanneet, sillä vuonna 1776 Turun ja Porin läänissä oli edelleen vain 11 oli komissiomaanmittaria.¹⁷⁸ Maanmittaritilanne johtaa väistämättä pohtimaan tavoitteiden ja keinojen ristiriitaa. Yleisen maajaon tavoittelu oli käytännössä ensimmäiset vuosikymmenet turhaa puhetta, koska resursseja sen toteuttamiseen ei ollut.

Maanmittareita tarvittiin kipeästi koko valtakunnassa, mutta erityisesti suomalaisissa lääneissä kielitaitovaatimuksen vuoksi. Tilanteen korjaamiseksi päämaanmittauskonttori oli aloittanut jo ennen isojakoasetusta kampanjan, jolla yliopistojen opiskelijoita houkuteltiin maanmittauksen alalle. Turun akatemia sai vuonna 1756 kehotuksen ohjata matematiikan opiskelijoita maanmittareiksi. Kehotukseen liittyi lupaus varmasta työpaikasta uudessa maanmittauskomissiossa.¹⁷⁹

Näihin aikoihin akatemiassa opiskeli Tyrväältä papin poika Daniel Wirzenius, joka myöhemmin toimitti suurimman osan Loimaan isojaoista. Hän olisi ehkä hakeutunut maanmittariksi ilman eri kehotustakin, sillä suvussa oli useita maanmittareita. Wirzenius oli aloittanut opintonsa Porin triviaalikoulussa ja siirtynyt sieltä Turun akatemiaan. Turun akatemian matematiikan professori Martin Johan Walleniukselta Daniel Wirzenius sai todistuksen, jonka mukaan hän oli saavuttanut kiitettävät tiedot laskutaidossa, käytännöllisessä geometriassa ja tasotrigonometriassa. Lisäksi todistus kertoo Wirzeniuksen tehneen monenlaisia maanmittaukseen liittyviä toimituksia, ja siksi Wallenius suurimmassa määrässä suositteli häntä näihin tehtäviin. Tämä todistuksen maanmittausopinnoistaan hän sai 19-vuotiaana vuonna 1760.¹⁸⁰

Matemaattisten oppien lisäksi maanmittariksi aikovien piti hankkia käytännön kokemusta maanmittaustyöstä. Harjoittelu tehtiin alalla toimivan maanmittarin alaisuudessa. Käytännön harjoittelun kohokohta oli ensimmäisen kartan tekeminen omalla mittapöydällä, mihin oikeuden antoi maanmittauskomission johtaja Runeberg. Käytännön harjoittelun jälkeen maanmittarin virkaan aikovan oli osoitettava osaamisensa suorittamalla maanmittarin tutkinto. Tutkinto suoritettiin Tukholmassa päämaanmittauskonttorissa. Tarvittaessa siellä sai vielä tutkintoon valmistavaa teoriaopetusta.¹⁸¹ Daniel Wirtzenius suoritti maanmittaustutkinnon 1760, ja jo samana vuonna hän toimi komissiomaanmittarina Pälkäneellä.¹⁸²

178 Gustafsson 1933, 164.

179 Huhtamies 2008, 190.

180 KA Hämeenlinna, Pelkolan kartanon arkisto, Paul Storbjörn Wirzeniuksen käsikirjoitus Min Släkt, 62; Kotivuori 2005, Daniel Wirzenius, <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=7970>, luettu 5.3.2017.

181 Huhtamies 2008, 188–191.

182 Kotivuori 2005, Daniel Wirzenius, <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=7970>, luettu 5.3.2017; Huhtamies 2008, 188.

Maanmittaripula näkyi tutkimusalueella selvästi aina 1770-luvun lopulle asti.¹⁸³ Alueella kävi toistakymmentä maanmittaria tekemässä satunnaisia toimituksia. Pysyvästi alueella toimi Huittisten ja Loimaan mittauksia 1760-luvun lopulla tekemään määrätty Jacob Ståhlström apulaisineen. Vasta 1770-luvun lopulla kukin pitäjä sai oman maanmittarin ja toimituksissa päästiin etenemään järjestelmällisesti peltojen ja niittyjen lisäksi myös metsien jakoihin. Pitäjiin nimetyt maanmittarit toivat toimintaan pysyvyyttä, johdonmukaisuutta ja tehokkuutta.

Maanmittauslaitoksen tuoreimman historian kirjoittaneen Mikko Huhtamiehen näkemys maanmittareiden ja talonpoikien välisistä suhteista on hyvin kielteinen. Hän on esittänyt esimerkkejä siitä, kuinka nuorten ja vieraspaikkakuntalaisten maanmittarien oli vaikea hankkia paikallisten talonpoikien arvostusta. Arvostelua aiheuttivat maanmittarin henkilökohtaiset ominaisuudet, kokemattomuus ja vähäinen maatalouden asiantuntemus. Vaikeuksia tuli myös, jos maanmittari ei osannut kunnolla suomea. Paikkakunnalla asuneisiin maanmittareihin luottamus syntyi varmemmin kuin vieraisiin.¹⁸⁴ Tutkimusalueeni lähteet eivät kuvaa yhteenottoja tai maanmittareita kohtaan tunnettua epäluuloa. Ainoat merkit kielteisestä suhtautumisesta maanmittariin tulevat esiin tapauksissa, joissa maanmittari ei ollut hoitanut tehtäviään joko ollenkaan tai ainakaan osakkaiden toivomalla riipydellä.¹⁸⁵

Tutkimusalueen isojakotoimitukset olivat pääosin viiden miehen käsissä. Ensimmäinen tutkimusalueelle määrätty maanmittari oli Turusta kotoisin ollut Jacob Ståhlström. Hänen ensimmäinen toimituksensa tutkimusalueella oli Vampulankylän peltojako vuonna 1760. Hän oli tuolloin noin 28-vuotias ja suorittanut maanmittaritutkimuksen kaksi vuotta aikaisemmin. Viran komissiomaanmittarina hän sai 1759. Hänet määrättiin tekemään Huittisten pitäjän isojakoa 1767 ja seuraavana vuonna toimialueeseen lisättiin Loimaa. Viimeisen toimituksensa hän teki alueella vuonna 1776 tultuaan jo edellisenä vuonna nimitetyksi läänin vakinaiseksi maanmittariksi.¹⁸⁶

Daniel Wirzenius nimitettiin Turun ja Porin lääniin komissiomaanmittariksi 1772. Samana vuonna hän meni naimisiin Loimaan Onkijoen Ryngön tyttären kanssa ja asettui asumaan Ryngölle. Aikaisemmin hän oli toiminut komissiomaanmittarina Pohjanmaalla, ja hänellä oli yli 15 vuoden työkokemus saadessaan nimityksen

183 Maanmittaripulasta isojaon hidasteena myös Oja 1977, 292; Piilonen 2007, 232; Härme 1993, 326; Brenner 1953, 371; Oja 1949, 124; Jutikkala 1934, 318; Nikula 1938, 80.

184 Huhtamies 2008, 188–189.

185 KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, 12.9.1769, 27.4.1771, 11.3.1779, 26.4.1779, 26.2.1791.

186 Kotivuori 2005, Jakob Ståhlström, <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=8013>, luettu 5.3.2017; MLAK, Loimaa 16; MLAK, Vampula 17.

Loimaan mittausasemalle 36-vuotiaana 1777. Hän olikin selvästi kokenein alueen pysyvistä isojakomaanmittareista. Naimakauppansa myötä maanmittari oli ehtinyt tulla pitäjäläisille tutuksi jo ennen töiden aloittamista Loimaalla. Wirzenius vei Loimaan isojaon loppuun asti, minkä jälkeen hän toimitti isojakoja ainakin Marttilassa. Saman suvun muista maanmittareista tämän tutkimuksen alueella toimivat eno Joachim Hornborg sekä serkut Johan Christian Wirzenius ja Pehr Hornborg.¹⁸⁷

Turkulaisen tinanvalajamestarin poika Johan Tillberg oli 22-vuotias vastavalmistunut maanmittari aloittaessaan työt Pöytyällä 1778. Samana vuonna hänet nimettiin lääniin varamaanmittariksi ja neljä vuotta myöhemmin komissiomaanmittariksi. Näissä viroissaan hän teki lähes kaikki Pöytyän isojakotoimitukset. Pöytyän lisäksi hän teki isojakoja ainakin Huittisissa, Marttilassa ja Liedossa. Maanmittareiden pienistä piireistä kertoo se, että Tillberg, Tillbergin apulaisena toiminut Anders Ringbom sekä Daniel Wirzenius olivat kaikki lankoja keskenään.¹⁸⁸

Henric Fallsten oli syntyjään porvarin poika Turusta. Hän aloitti työt Marttilassa vuonna 1780, jolloin hän oli 37-vuotias. Maanmittaustutkinnon hän oli suorittanut viisi vuotta aikaisemmin, eli selvästi varttuneemmalla iällä kuin alueella toimineet kollegansa. Hänet nimitettiin varamaanmittariksi 1781 ja komissiomaanmittariksi 1793.¹⁸⁹ Alueen maanmittareista Fallstenin ammattitaito on kaikkein kyseenalaisin, sillä hänen toimituksiaan määrättiin usein toisten maanmittareiden tarkastettavaksi ja karttojen paikkaansa pitämättömyyteen kiinnitettiin huomiota myös isojaon täydennysten ja järjestelyjen yhteydessä.¹⁹⁰ Vuonna 1816, Fallstenin jo kuoltua, Liedonperän isojakotoimituksessa maanjako-oikeuden puheenjohtajanakin toiminut varapormestari ja raatimies Carl Öijen sanoi suoraan, että hänen käsityksensä mukaan Fallsten oli mittausten tekijänä osaamaton ja mittaukset tiedettiin yleisesti epäluotettaviksi.¹⁹¹ Kun toimitusten kohteena oli osakkaiden toimeentulon perusta, heidän oikeusturvansa kannalta ei missään tapauksessa voinut olla hyväksyttävää, että jako-

187 Kotivuori 2005, Daniel Wirzenius, <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=7970>, Johan Hornborg, <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=4396> ja Pehr Hornborg, <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=8629>, luettu 5.3.2017; KA Hämeenlinna, Pelkolan kartanon arkisto, Paul Storbjörn Wirzeniuksen käsikirjoitus Min Släkt, 19–21, 45, 63, 334.

188 Kotivuori 2005, Johan Tillberg, <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=9187>, luettu 5.3.2017; Hiltunen 1988; KA Hämeenlinna, Pelkolan kartanon arkisto, Paul Storbjörn Wirzeniuksen käsikirjoitus Min Släkt, 355–358.

189 Kotivuori 2005, Henrik Fallsten, <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=9187>, luettu 8.2.2019.

190 Ks. KA Helsinki, MHA U, Marttila A59:2/1–36 (”isojaon kanta kartta on suuresti eroova maan oikiasta olostaa”); KA Helsinki, MHA U, Marttila A59:9/7–15 (”Taloille jaetuista lohkoista oli hyvin vaikea saada selvyyttä kovin virheellisen kartan ja vaillinaisten asiakirjain nojalla”); KA Helsinki, MHA U, Marttila A59:10/18–34 (”lohkokunnan kartta on suuresti virheellinen”).

191 KA Helsinki, MHA U, Tarvasjoki A104:11/3–10.

toimitukset tehtiin väriin mittauksiin perustuen. Lisäksi maanmittarin virheet olivat jakotoimitusten osakkaille taloudellisesti kalliita. 1790-luvulla Kyrön kylän isännille kävi selväksi, että heidän kylästään tehdyt mittaukset olivat siinä määrin virheelliset, ettei niiden perusteella ollut mahdollista tehdä oikeudenmukaista jakoa. Tuolloin Fallsten oli vielä elossa, mutta hänet tiedettiin sairaaksi ja köyhäksi suuren perheen isäksi, jolta ei käytännössä ollut mahdollisuuksia saada korvauksia. Siksi Kyrön tilat maksoivat isojaon mittaukset kahteen kertaan kuten monet muutkin Marttilassa.¹⁹² Fallstenin tarina herättää epäilyksen maanmittaustutkimuksen kriteerien säilymisestä akuutin maanmittaripulan aikana. Turussa oli jonkin aikaa maanmittaustutkimuksen kuulusteluoikeus, joka peruttiin tutkintojen löyhäkätisen jakamisen vuoksi. Tutkintoaikansa puolesta Fallsten ei sovi tutkintonsa Turussa suorittaneeksi.¹⁹³

Toisin kuin muut alueen maanmittarit Huittisissa vuonna 1779 aloittanut Nils Hedengran ei ollut lounaissuomalainen vaan syntyisin Kristinehamnin varapormestarin poika Värmlannista. Hän oli opiskellut ylioppilaaksi Uppsalassa ja suorittanut maanmittaritutkimuksen 19-vuotiaana 1761. Tammikuussa 1778 ollessaan jo kokenut varamaanmittari Blekingessä hän sai nimityksen komissiomaanmittarin virkaan asemapaikkana Huittinen. Hän saapui Huittisiin elokuussa 1779, ja kolme viikkoa saapumisensa jälkeen hän toimitti ensimmäisenä toimensa rajankäynnin.¹⁹⁴ Mistään ei käy ilmi, että hänellä olisi ollut ongelmia työssään puutteellisen kielitaidon vuoksi. Lähteiden valossa maanomistajien ongelmat Hedengranin kanssa liittyivät lähinnä toimitusten hitaaseen etenemiseen.¹⁹⁵ Vainiojakojen toimittamisessa hän oli tehokas, mutta ei juurikaan edennyt muiden tiluslajien jakamisessa. Ennen Huittisiin tuloaan hän oli toiminut maanmittarina 17 vuotta ympäristössä, jossa isojako tarkoitti useimmiten sarkajakoisten omistusten jakamista. Tätä taustaa vasten on helppo ymmärtää, että hän oli parhaimmillaan vainioiden jakamisessa.

Nämä viisi miestä tekivät yli 80 prosenttia kaikista tutkimuksessa mukana olevista toimituksista.¹⁹⁶ Pysyvyys on hyvin silmiinpistävä piirre alueen maanmittareissa. Se on tehnyt heistä väistämättä tuttuja paikkakunnilla. Wirzenius ja Hedengran sekä myöhemmin myös Fallsten asuivat pysyvästi työskentelypaikkakunnallaan. Yleisesti

192 KA Turku, TMK MO, Maanjako-oikeuksien pöytäkirjat ja päätökset, Gr:38 Tarvasjoki, Tarvasjoki 14, pk 29.5.1797, 69–79.

193 Ojanperä 2002, 64–65.

194 Vaajakallio 1929, 18; KA Turku, TMK, Nimitykset ja määräykset virkoihin Hf:1, virkanimitys 14.1.1778; KA Turku, TMK, Maanmittareiden päiväkirjat Haa:1, Nils Hedengranin päiväkirja 1779; KA Turku, Huittisten srk, rk 1775–1786, s. 356.

195 KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, 26.2.1791.

196 Erillisiä toimituksia on mukana noin 400. Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

pysyvyys oli tuon ajan maanmittauksessa ylellisyyttä. Maanmittarien liian pieni määrä johti heidän jatkuvaan siirtämiseen paikasta toiseen.¹⁹⁷ Osaltaan pieni vaihtuvuus selittänee sen, että tutkimusalueella ongelmia maanomistajien ja maanmittareiden välillä ei esiintynyt.

Kun maanmittareita oli vähän, yksittäisten maanmittareiden elämäntilanteet saattoivat vaikuttaa kokonaisuuteen hyvin paljon. Tultuaan nimitetyksi Huittisten isojakomaanmittariksi vuonna 1767 Jacob Ståhlström sai ensimmäisinä vuosina paljon aikaan. 1770-luvun alkupuolella kuitenkin sekä mittaukset että jakotoimitukset loppuivat lähes täysin, vaikka hänet nimitettiin uuteen virkaan vasta 1775. Hiljaisten vuosien arvoitus selviää Jacob Ståhlströmin kirjoittamista selvityksistä ja päiväkirjoista. Hän työskenteli yhdessä apulaisensa Thomas Wibreenin kanssa toimialueella, johon vuonna 1771 kuuluivat Huittisten, Loimaan ja Nauvon pitäjät.¹⁹⁸ Työmaata riitti. Loimaa ja Huittinen olivat molemmat suuria pitäjiä, joissa eteneminen olisi vaatinut ehdottomasti maanmittarin kumpaankin pitäjään, ja kolmannen pitäjän sijainti saaristossa teki työskentelystä rikkonaista. Lisäksi heitä työllistivät 1770-luvun alkuvuosina monet rajankäynnit ja muun muassa Turun ja Lauttakylän välisen maantien mittaaminen.¹⁹⁹

Lukuisat työtehtävät eri puolilla lääniä eivät kuitenkaan olleet varsinainen syy isojakotöiden hidastumiselle Huittisissa ja Loimaalla. Ensimmäinen merkki hiljaiselon syystä löytyy vuoden 1772 selvityksestä. Siinä Ståhlström kertoo olleensa keuhkoihin lähes kaksi kuukautta vapaalla terveytensä hoitamiseksi. Vuodelta 1773 ei ole säilynyt minkäänlaista selvitystä tai päiväkirjaa, mutta heti vuoden 1774 päiväkirjan aluksi hän kertoo olleensa tammikuussa niin sairas, ettei voinut tehdä mitään töitä. Vuosien 1774 ja 1775 päiväkirjat kuvaavat vuoroin sairastamista ja vuoroin yrityksiä tehdä töitä. Työn tulos jäi vähäiseksi, vaikka hän parempina kausina yritti tehdä töitä niin paljon kuin ehti. Silloin hän kirjasi päiväkirjaan työskennelleensä päivin ja öin tai tehneensä laskelmia öisin. Maanmittaripula oli läänissä edelleen akuutti. Se käy hyvin ilmi siitä tehtävien kirjosta, jota Ståhlström määrättiin sairaudestaan huolimatta toimittamaan.²⁰⁰

197 Huhtamies 2008, 192.

198 KA Turku, TMK, Maanmittareiden selonteot Hab:1, Jacob Ståhlströmin selonteko 1771.

199 KA Turku, TMK, Maanmittareiden selonteot Hab:1, Jacob Ståhlströmin selonteko 1768–1772; KA Turku, TMK, Maanmittareiden päiväkirjat Haa:1, Jacob Ståhlströmin päiväkirjat 1774–1775.

200 KA Turku, TMK, Maanmittareiden selonteot Hab:1, Jacob Ståhlströmin selonteko 1768–1772; KA Turku, TMK, Maanmittareiden päiväkirjat Haa:1, Jacob Ståhlströmin päiväkirjat 1774–1775.

Maanjako-oikeudet isojakotyön edistäjinä

Isojaossa oli kyse elämän perusedellytyksiä ja tärkeintä omaisuuden lajia koskevasta toimituksesta, jolloin erimielisyyksiä syntyi väistämättä useissa toimituksen vaiheissa. Ristiriitoja tai tyytymättömyyttä aiheuttivat kylien väliset rajankäynnit, jakotoimituksen lähtökohdat, toimituksen kulku sekä jaon lopputulos. Jotta riidat eivät olisi halvaannuttaneet maanjakotoimintaa, tarvittiin nopea ja joustava tapa niiden ratkaisemiseen.

Isojakoriitojen ratkaisutavat alkoivat eriytyä suomalaisten ja ruotsalaisten läänien välillä heti vuoden 1757 isojakoasetuksesta alkaen. Hallinnollisesti toteutettuja jakotoimituksia ohjanneet deputaatiot saivat oikeuden sovittella käynnistämässään toimituksissa esiin nousseita riitoja. Anomusten perusteella aloitettujen toimitusten riidat käsiteltiin kihlakunnanoikeudessa, kuten maanjakoriidoissa aikaisemminkin oli ollut tapana. Maanomistajat ja viljelijät kannattivat yleisesti säännöllistä oikeudenkäyntiä nopeampaa ratkaisutietä isojakoasioissa. Deputaatioiden lakkauttaminen avasi tien uudenlaisen maanjakoasioiden sovinto-oikeuden perustamiselle.²⁰¹

Vuoden 1766 isojakoasetuksen mukaisesti jokaiseen pitäjään valittiin maanjako-oikeus ratkomaan isojaon yhteydessä esiintyneitä riitoja ja edistämään pitäjän isojakotyötä. Pitäjän mittaukset piti tehdä ensin, minkä jälkeen pitäjäläiset kutsuttaisiin valitsemaan jäseniä maanjako-oikeuteen. Käytännössä mittausten valmistumista ei kuitenkaan odotettu. Jäseniä valittiin kolmesta viiteen ja heistä yksi oli puheenjohtaja. Esiin nousseiden riitojen ratkaisemisen lisäksi maanjako-oikeudella oli oikeus päättää pitäjän jakoperusteista ja jakotavasta sekä velvollisuus tutkia, tarvittaessa oikaista ja vahvistaa tehdyt jaot.²⁰²

Maanjako-oikeuksilla haluttiin säilyttää sovinto-oikeuden luonne, mutta tosiasiassa niistä muodostui isojakoasioiden säännöllinen ensimmäinen oikeusaste.

²⁰¹ Ahla 1933, 6–12.

²⁰² Gylden 1836, 174–175.

Alun perin maanjako-oikeudet olivat täysin irrallaan muusta tuomioistuinlaitoksesta. Vuonna 1783 ne asetettiin hovioikeuksien valvontaan ja samojen sääntöjen alaiseksi kuin vakinaiset tuomioistuimet. Näillä toimilla pyrittiin jouduttamaan asioiden käsittelyä ja ehkäisemään vääriinkäytöksiä. Näin maanjako-oikeuksien toiminta ja käytännöt yhdenmukaistuivat ja täsmentyivät. Tälle perustalle rakentui maanjakoriitojen ratkaisu Suomessa aina 1900-luvun alkuun asti. Maanjako-oikeuksien toimivallan rajat eivät olleet yksiselitteiset. Kihlakunnanoikeuksien ja maanjako-oikeuksien väliset toimivaltakiistat koskivat tyypillisimmin rajariitoja. Maaherran ja maanjako-oikeuksien toimivallan rajoja koettelivat liikamaa-asiat.²⁰³

Maanjako-oikeuden päätöksiä ainoa valitusaste oli suoraan korkein oikeusaste, jota Ruotsin valtakunnassa edusti kuningas ja vuodesta 1789 kuninkaan korkein oikeus. Tyytymättömyys päätökseen piti ilmoittaa heti kokouspaikalla ja valituskirjelmä jättää maanjako-oikeudelle kuukauden kuluessa. Maanjako-oikeuden tehtävänä oli toimittaa valitus ja tapaukseen liittyvät asiakirjat kuninkaalle. Vuonna 1775 lisättiin ketjuun maaherra, jonka tuli välittää asiakirjat maanjako-oikeuden ja kuninkaan välillä. Vuonna 1783 taas ketjusta poistettiin maanjako-oikeus, eli valitus toimitettiin suoraan maaherralle.²⁰⁴

Aluksi maanjako-oikeuden jäsenille ei asetettu mitään pätevyysvaatimuksia. Pitäjänmiesten kokouksessa valitut jäsenet eivät saaneet olla jäävejä ja heidän tuli nauttia pitäjänmiesten luottamusta. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanjako-oikeuksien pöytäkirjatietojen perusteella Väinö Ahla on todennut maanjako-oikeuden jäsenten olleen usein sotilashenkilöitä, pappeja tai läänin hallintovirkakuntaa. Usein maanjako-oikeuden kokoonpanossa ei ollut ainuttakaan lainoppinutta henkilöä.²⁰⁵

Tutkimusalueen ensimmäiseen maanjako-oikeuden jäsenten vaaliin kokoonnuttiin Huittisissa lokakuussa 1768 komissiomaanmittari Jacob Ståhlströmin aloitettua työt pitäjässä. Kokouksessa pitäjänmiehet edellyttivät maanjako-oikeuden jäseniksi valittavilta perusteellista kokemusta ja tietoa laista ja tuomarin virkaan kuuluvista asioista sekä luotettavaa tietoa taloudenhoidon tavoista, peltoviljelystä, niittyjen hoidosta ja metsänkäytöstä. Valituiksi tulivat hovioikeuden ylinotaari Johan Lilius, varatuomari Nils Christian Gadd ja maaviskaali Carl Johan Svahnstrup.²⁰⁶ Valinnat olivat epäonniset, sillä jo toukokuussa jouduttiin järjestämään uusi valintakokous. Gadd oli nimitetty tuomarin virkaan Savoona, ja Svahnstrup oli kuollut. Lilius valit-

203 Ahla 1933, 31–36, 44.

204 Ahla 1933, 14, 24, 34, 37.

205 Ahla 1933, 16.

206 KA Turku, Huittisten srk, pitäjänkokouksen pk 2.10.1768.

tiin jatkamaan maanjako-oikeuden puheenjohtajana, mutta mahdollisten viivytysten välttämiseksi jäsenten valintaa muutettiin. Jäseniksi valittiin kaksi varatuomaria ja kaksi lautamiestä, joista puheenjohtaja kutsui kulloinkin maanjako-oikeuden istuntoon yhden varatuomarin ja yhden lautamiehen.²⁰⁷

Vuoden 1775 isojakoasetuksessa maanjako-oikeuden puheenjohtajan edellytettiin olevan lainoppinut henkilö.²⁰⁸ Tämä vaatimus loi uuden ammattikunnan eli ammattimaiset maanjako-oikeuksien puheenjohtajat. Vuodesta 1776 alkaen Loimaalla ja Huittisissa puheenjohtajana toimi varatuomari Henric Wilhelm von Pfaler, joka johti puhetta myös Karkun ja Tyrvään maanjako-oikeuksissa. Pöytyällä ja Marttilassa maanjako-oikeuden puheenjohtajana toimi kihlakunnantuomari Carl Brotterus, jonka johdolla toimivat myös Liedon ja Nousiaisten maanjako-oikeudet.²⁰⁹ Puheenjohtajuuksien kasaantuminen samoille henkilöille herätti huolen maanjako-oikeuksien toiminnan hidastumisesta. Siksi 1783 säädettiin, ettei sama henkilö saanut toimia puheenjohtajana useammassa maanjako-oikeudessa kuin hän ehti riittäväällä joutuisuudella hoitaa.²¹⁰

Maanjako-oikeuden muina jäseninä talonpojat kantoivat päävastuun Loimaalla, Marttilassa ja Pöytyällä. Talonpoikien jäsenyydet olivat pitkäaikaisia ja vaihtuvuus vähäistä. Loimaalla ahkerimpia jäseniä olivat perintöratsutilallinen Tuomas Matinpöika Tohna Vähäperästä, perintötalonpoika Tuomas Tuomaanpoika Pietilä Ylistaron Mäenpäästä ja perintötalonpoika Heikki Heikinpoika Mattila Ilolasta. Marttilassa vuosina 1777–1804 lähes kaikkiin maanjako-oikeuden istuntoihin jäsenenä osallistui perintötalonpoika Taneli Tanelinpoika Urpola (Dikert) Siutilasta. Useimmiten hänen parinaan oli kruunun talonpoika Antti Matinpöika Pruukka Heikolasta. Pöytyällä lähes kaikki maanjako-oikeuden istunnot vuosina 1777–1802 istui perintötalonpoika Tuomas Mikonpoika Tuuppa Kaulanperästä ja useimmiten hänen parinaan oli kruununratsutilallinen Tuomas Matinpöika Mikkola Kaulansuusta. Kaikissa kolmessa pitäjässä talonpoikien lisäksi jäseninä esiintyi sotilasviran haltijoita, mutta heidän kautensa olivat lyhyitä.²¹¹

207 KA Turku, Huittisten srk, pitäjänkokouksen pk 7.5.1769.

208 Gylde 1836, 214.

209 KA Turku, TMK MO, Maanjako-oikeuksien pöytäkirjat ja päätökset, Gr:98 Huittinen 49, Gr:97b Huittinen 13, Gr:104a Loimaa 34, Gr:38 Tarvasjoki 10, Gr:56 Yläne 26; Kotivuori 2005, Henrik Vilhelm von Pfaler, <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=7584> ja Carl Brotterus, <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=8011>, luettu 5.3.2017.

210 Ahla 1933, 33.

211 KA Turku, TMK MO, Maanjako-oikeuksien pöytäkirjat ja päätökset, Gr:38, Gr:39, Gr:40, Gr:44, Gr:48, Gr:51, Gr:52, Gr:56, Gr:94, Gr:95, Gr:103a, Gr:103b, Gr:104a, Gr:104b, Gr:105.

Huittisissa talonpojat olivat sivuosassa maanjako-oikeuden kokoonpanossa. Vastuuta saivat eri alojen virkamiehet. Eniten maanjako-oikeuden istuntoja kertyi maanjako-oikeuden sihteeriksi tituleeratulle Carl Henric Vialenille ja kersantti Johan Philip Lydenille. 1800-luvun puolella jäsenenä istuivat vakituisesti pitäjänapulainen Eric Cumenius ja lukkari Johan Savonius. Myös lyhytaikaisemmat jäsenet olivat yleensä armeijan, kirkon tai oikeuslaitoksen piiristä. Talonpoikia esiintyi maanjako-oikeuden jäsenenä vain satunnaisesti.²¹²

Käyttämällä paikkakuntalaisia maanjako-oikeuden jäsenenä säästettiin matkakuuluissa, ja maanjako-oikeus oli saatavissa koolle nopeasti. Paikkakunnan talonpoikien istuminen maanjako-oikeudessa ei kuitenkaan ollut ongelmatonta. Loimaalla maanjako-oikeuteen oli valittu puheenjohtaja ja neljä talonpoikaa, joista kaksi kerrallaan istui oikeuden kokoonpanossa. Esimerkiksi 1785 rajariitatapauksessa näistä neljästä talonpoikaisjäsenestä yksi oli osallisena kyseisessä rajariidassa ja kaksi muuta oli jäävejä käsittelemään tapausta. Näin paikalle jouduttiin kutsumaan sijainen, joka muutoin ei ollut tekemisissä maanjako-oikeuden istuntojen kanssa.²¹³ Talonpoikaisyhteisön tiiviit sisäiset kytkökset loivat jääviysoongelmia erityisesti suurten jakokuntien ja laajojen rajariitatapausten yhteydessä. Esimerkiksi Huittisissa keskipitäjän suurten jakokuntien isojakotoimituksiin jouduttiin hakemaan jäävittämiä lautamiehiä kappeliseurakunnista pitäjän laidoilta.²¹⁴

Tapaukset päätyivät maanjako-oikeuden käsiteltäväksi kahta eri tietä. Mikäli isojakotoimituksen yhteydessä ilmeni riitaisuuksia, jotka eivät keskustellen ratkeneet, maanmittari teki niistä ilmoituksen maanjako-oikeuden puheenjohtajalle. Jos jakotoimitus saatiin vietyä loppuun, mutta joku osakkaista oli tyytymätön lopputulokseen, hänellä oli mahdollisuus valittaa jaosta maanjako-oikeudelle. Maanjako-oikeuksien ansiosta isojakoon liittyvät asiat tulivat käsitellyksi nopeasti ja joustavasti. Samalla kihlakunnanoikeuksissa käsiteltävien asioiden käsittelyajat eivät pidentyneet maanjakoasioiden vuoksi. Ruotsin ajalla ratkaistujen tapausten määrällä mitaten maanjako-oikeudet toimivat hyvin tehokkaasti.²¹⁵

Maanjako-oikeuksiin liittyi lieveilmiöitä, joita ei voitu poistaa sääntelyn keinoin. Asianosaisissa tyytymättömyyttä maanjako-oikeuksia kohtaan herätti erityisesti niiden pyrkimys velkoa suurempia palkkioita, kuin niille olisi kuulunut. Kamarikollegio kehotti useaan otteeseen maaherroja huomauttamaan maanjako-oikeuksille, että

²¹² KA Turku, TMK MO, Maanjako-oikeuden pöytäkirjat ja päätökset, Gr:97a, Gr:97b, Gr:98, Gr:99, Gr:109.

²¹³ KA Turku, TMK MO, Maanjako-oikeuksien pöytäkirjat ja päätökset, Gr:94, Alastaro 17.

²¹⁴ MLAK, Huittinen 9:2, pk 15.5.1795.

²¹⁵ Ahla 1933, 44.

niiden oli sovittava kokouksensa siten, että ne tulivat maanomistajille mahdollisimman edullisiksi. Lisäksi maanjako-oikeuksia jouduttiin patistamaan täyttämään velvollisuutensa.²¹⁶ Tällaiset ongelmat eivät olleet tuntemattomia tämän tutkimuksen alueellakaan. Esimerkiksi vuonna 1779 lääninkansliasta anottiin kahdesti maanjako-oikeuden puheenjohtajan Henric Vilhelm von Pfalerin velvoittamista palauttamaan perimänsä ylimääräisen palkkion. Loimaan Krekilän asukkaat lähettivät anomuksen maaherralle kylän isojaon vahvistamisesta, kun maanjako-oikeuden puheenjohtaja ei tehnyt mitään asian edistämiseksi. Marttilassa taas maanomistajat tuskastuivat siihen, että eivät saaneet kopioita maanjako-oikeuden pöytäkirjoista.²¹⁷

Maanjako-oikeus oli valtakunnan suomalaisten läänien erikoisuus. Ruotsalaisissa lääneissä isojakoja koskevat valitukset käsiteltiin kihlakunnanoikeudessa, jossa jaot myös vahvistettiin. Isojakoasiat päättyivät käräjille osakkaiden valitusten seurauksena, mutta hyvin vakavissa riitatapauksissa maanmittarilla oli oikeus viedä riitaisuudet käräjille.²¹⁸ Kun isojaon käynnistyminen perustui vain osakkaiden aloiteoikeuteen isojako ei kuormittanut tuomioistuimia samalla tavoin kuin pitäjakohtaisten isojakojen tekeminen. Kihlakunnan alueella ei ollut käynnissä suurta määrää toimituksia yhtä aikaa, koska aloitteet jakautuivat pitkälle aikavälille. Toiseksi ruotsalaisissa lääneissä isojaoissa kotitilusten jakoa pidettiin ensisijaisena ja usein jaettiin ainoastaan pello.²¹⁹ Peltojen jaon yhteydessä ei yleensä tarvinnut käydä rajoja naapurikylien kanssa, mikä vähensi merkittävästi isojakoon liittyvien rajariitojen määrää verrattuna suomalaisten läänien isojakoihin. Ruotsiin perustettiin maanjako-oikeudet *laga skifte* -lainsäädännön myötä vuonna 1827.²²⁰

Maanjako-oikeuksien merkitys isojaon etenemiselle oli huomattava. Mahdollisesti maanjako-oikeudet jopa pelastivat jakotoiminnan lamaantumiselta, koska ennen niiden perustamista osa kihlakunnanoikeuksista oli hukkumassa isojaon valmistelussa syntyneisiin rajariitoihin.²²¹ Tutkimusalueen isojakotoimitusten valossa näyttäisi siltä, että asian käsitteleminen maanjako-oikeudessa hoitui yleensä joutuisasti. Riitojen aiheutuma viivytys aiheutui ennemminkin siitä, että toimituksen keskeytyessä maanmittari siirtyi työskentelemään toisten toimitusten pariin ja saattoi palata keskeytyneeseen toimitukseen pahimmillaan vasta vuosien kuluttua maanjako-oikeuden ratkaisusta.

216 Ahla 1933, 34–35.

217 KA Turku, Lka, Saapuneiden anomusasioiden diaarit Ab:2, 29.3.1779, 17.11.1779, Ab:3, 5.4.1780, 22.8.1782.

218 Olai 1983, 88.

219 Gadd 2000, 277.

220 Gadd 2000, 294–295.

221 Saarenheimo 1983, 25.

Maaomistajat ja viljelijät isojaon käynnistäjinä

Suomessa tavoitteena oli alusta asti pitäjittäin tehty järjestelmällinen isojako, mutta maanmittareiden puutteen vuoksi se oli aluksi Turun ja Porin läänissä mahdollista vain harvassa pitäjässä. Suuressa osassa lääninä ainoa tie oli toteuttaa jakoja anomusten perusteella. Anomukset on suomalaisessa tutkimuksessa usein sivuutettu tai niitä on katsottu olleen niin vähän, ettei niillä ollut merkitystä. Sekin vähä on oletettu olleen säätyläisten tekemiä.²²² Kuitenkin anomukset kuvaavat merkittäväällä tavalla maanjaon tarvetta maanomistajien ja viljelijöiden näkökulmasta sekä voivat valaista niitä käytännön ongelmia, joiden vuoksi maanjako koettiin tarpeelliseksi.

Isojaon anomisen ja muun isojakoon liittyvän toimijuuden edellytyksenä on tieto ja ymmärrys sekä lainsäädännöstä että omista toimintamahdollisuuksista. Isojaon toimintakenttä oli maanomistajille ja viljelijöille entuudestaan tuttu. Paikallistasolla vaikuttaminen tapahtui pitäjänkokouksissa ja käräjillä. Tälle tasolle isojako toi mukanaan uuden organisaation eli maanjako-oikeuden. Laajemmin isojakoa hallinnoitiin läänitasolla. Lääninhallituksessa tilalliset olivat asioineet aikaisemminkin muun muassa maanjaon muuttamiseen ja verotukseen liittyvissä asioissa tai kruunutilojen asumisoikeus- ja perinnöksiostoasioissa.

Tiedon isojakoon liittyvistä asioista talonpojat saivat tuttua kanavaa pitkin. Niin asetukset kuin yksittäisen jakokunnan isojakotoimituksen alkamista koskevat kuulutukset luettiin saarnastuolista, joka oli aikansa joukkoviestin. Käytännössä tiedon saaminen asetuksista saattoi kuitenkin kaatua kielimuuriin, sillä asetusten kääntäminen suomeksi ja suomenkielisten asetusten toimittaminen seurakuntiin ei toiminut tarpeen vaatimalla tavalla.²²³ Lisäksi kuulijat ottivat vastaan, hylkäsivät ja muokkasivat saarnastuolista kuulemaansa tietoa tarpeidensa mukaan. Talonpoikien mahdolli-

²²² Saarenheimo 2003, 349–364; Saarenheimo 1983, 29; Jutikkala 1958, 249.

²²³ Laine & Laine 2010, 304–306.

suudet tiedon saantiin olivat rajallisemmat kuin monien säätyläisten, koska he eivät yleensä voineet itsenäisesti saavuttaa kirjoitetussa muodossa ollutta tietoa. Suullinen kommunikaatio oli edelleen 1700-luvulla keskeinen tapa levittää tietoa. Suullisen ja kirjallisen ohella tieto voi olla kokemuksellista. Talonpoikien tietämys rakentui keskinäisissä verkostoissa, jossa yksilöiden toiminta lisäsi yhteisön kokemuksellista tietoa. Isojaon osalta paikallisyhteisön kokemuksellisen tiedon rakentumisessa erityisasemassa olivat toimituksissa avustaneet lautamiehet sekä maanjako-oikeuden jäsenet.²²⁴ Yksittäisen yksilön vaikutuksesta paikallisyhteisössä voi kertoa esimerkiksi se, että kuudessa Huittisten keskipitäjän kylässä alkoi isojako vuosina 1763–1765, kun Sammun Juho Tiisa oli ollut Ylä-Satakunnan talonpoikaisedustajana vuosien 1760–1762 valtiopäivillä, joilla käsiteltiin isojakolainsäädännön tarkentamista.²²⁵

Petri Talvitien tutkimus aloitteellisuudesta Uudellamaalla on tärkein vertailukohta anomusten tutkimuksessa, koska se käsittelee saman lainsäädännön alaisuudessa ja samanlaisissa olosuhteissa tehtyjä anomuksia kuin tähän tutkimukseen liittyvät anomukset. Huomionarvoisia vertailukohtia ovat myös ruotsalaisten Birgitta Olain ja Kalle Bäckin tutkimukset. Olain Ekebybornan pitäjää käsittelevä tutkimus käsitti 19 anomusta. Bäckin tutkimuksessa isojakoaloitteiden tarkastelu kohdistui Lysingin kihlakunnassa tehtyihin 40 anomukseen. On kuitenkin huomattava, että Olain ja Bäckin tutkimilla alueilla isojako tehtiin lähtökohtaisesti aina osakkaan aloitteesta. Siellä hallinnollisella määräyksellä aloitettu isojako oli hyvin poikkeuksellinen ja oli mahdollinen esimerkiksi kylässä, jossa oli ainoastaan kruunun maata. Isojakoa ei myöskään tehty kattavasti kaikkialla, vaan yhteisnautinta purettiin osittain vasta 1800-luvun *laga skiften* myötä.²²⁶

Isojakoa anottiin läänin maaherralta toimittamalla anomus lääninkansliaan. Kansliassa anomus kirjattiin diaariin. Talvitie on käyttänyt anomuksien tutkimiseen tärkeimpänä lähteenä juuri lääninkanslian anomusdiaaria. Hän on diaarin perusteella pystynyt selvittämään, milloin anomus on tehty, kuka toimitusta anoi ja mitä kylää anomus koski. Turun ja Porin läänissä kanslian diaarit ovat säilyneet vuodesta 1773 alkaen eli isojakoanomusten ensimmäiset 16 vuotta puuttuvat. Toiseksi lääninkanslian diaarimerkinnät eivät ole tarkkuudeltaan naapuriläänin tasolla. Esimerkiksi Haarankylää koskeva isojakoanomus on kirjattu diaariin seuraavasti: ”Jaakko

224 Ahokas & Räisänen-Schröder 2018, 12–16; Laine 2018, 78.

225 Paloposki 1961, 431.

226 Talvitie 2013; Bäck 1984; Olai 1983.

Jaakonpoika Loimaan pitäjistä anoo maanmittarin määräämistä.²²⁷ Merkinnästä ei käy ilmi edes se, että kyseessä on isojakoa koskeva asia. Haaran isojakoon merkintä voidaan kohdistaa, koska Haaran Lassilassa oli saman niminen isäntä ja isojakoasiakirjaan merkitty määräyksen antamisen päiväys on sama kuin diaariin merkitty määräyksen päiväys. Aina isojakoasiakirjoissa ei ollut lainkaan viittausta anomukseen tai määräkseen, jolloin epämääräisen diaarimerkinnän yhdistäminen tiettyyn isojakotoimitukseen on mahdotonta.

Diaarimerkinnän jälkeen maaherra kirjoitti toimitusmääräyksensä anomusasiakirjaan ja lähetti sen maanmittarille. Käytännön seurauksena anomukset eivät jääneet lääninkansliaan. Niitä on säilynyt maanmittauskonttorin arkistossa, mutta vain pieni osa kaikista läänin anomuksista. Tähän tutkimukseen liittyviä anomuksia maanmittauskonttorissa on pääasiassa Loimaan osalta. Marttilasta ei ole yhtään anomusta, Pöytyältä on kaksi, jotka koskevat samaa jakotoimitusta ja Huittisista samoin kaksi, jotka koskevat samaa jakotoimitusta.

Kokonaiskuvan kannalta palapelin palat ovat kovin vähissä. On kuitenkin vielä kolme lähdettä, joista anojia ja anomusten taustoja voidaan selvittää. Osaan isojakoasiakirjoista on kirjattu, kuka isojakoa oli anonut ja satunnaisesti myös anojan motiivit käyvät ilmi. Toisaalta isojakoasioita voitiin käsitellä käräjillä. Tämä saattoi liittyä vanhan tavan mukaiseen hyväksynnän hakemiseen maanjaon muutokselle tai isojaon esteenä olleen riita-asian käsittelyyn. Kolmanneksi anomuksiin on viittauksia maanmittareiden selonteoissa ja päiväkirjoissa. Tälläkään lähteiden yhdistelmällä ei synny täydellistä kuvaa anojista ja heidän motiiveistaan, mutta perustellun yleiskuvan esittämiseen ne kyllä riittävät.

Anomukset eivät loppuneet siihen, kun pitäjään annettiin yleinen määräys isojaon toimittamisesta. Maaherralle osoitettu virallinen aloitteellisuus ei myöskään ollut ainoa aloitteellisuuden muoto. Seuraavissa luvuissa käsittelen aloitteen tekijöitä ja heidän motiivejaan niissä tapauksissa, jotka johtivat maaherran antamaan toimitusmääräkseen. Epävirallista aloitteellisuutta käsittelen erikseen luvussa Hallinnolliset isojakoaloitteet osakkaiden aloitteellisuuden seurauksena ja yllyttäjänä.

227 ”Jacob Jacobsson if. Loimijoki Sn anhåller om Landtmätare til förordnande.” KA Turku, Lka, Saapuneiden anomusasioiden diaari Ab:1, 26.6.1773, 720.

ISOJAON ANOJAN MUOTOKUVA

Isojakoasetuksen sanamuotoa aloiteoikeudesta on tulkittu eri tavoin. Sekä Birgitta Olai että Kalle Bäck ovat tulkinneet asetustekstin tarkoittavan jakokunnan osakkuuden omistamista siinä merkityksessä, että kruunutilallisilla ei ollut aloiteoikeutta. Bäck pitää poikkeustapauksena yhtä aineistossaan esiintyvää kruunutilallista, joka haki yhdessä perintötilallisen kanssa isojakoa. Patrick Svensson lisää anomiseen oikeutettujen joukkoon kruununratsutilaa tai virkatilaa hallinneet henkilöt.²²⁸ Petri Talvitien aineisto osoittaa, että Uudenmaan ja Hämeen läänin käytännön mukaan kruunutilalliset kiistämättä olivat oikeutettuja anomaan isojakoa. Hänen aineistossaan esiintyy 65 aloitteellista kruunutilan haltijaa.²²⁹ Oma aineistoni vahvistaa tiedon Turun ja Porin läänin osalta. Näin ollen ainakin näissä lääneissä ratkaisevaa oli kyläosuuden hallitseminen, ei omistaminen.

Huittisten, Loimaan, Pöytyän ja Marttilan pitäjistä tunnetaan kaikkiaan 36 maa-herralle tehtyä anomusta, jotka koskevat isojaon toimittamista. Isojakoanomuksista 31 kappaleessa allekirjoittaja anoo jakotoimitusten aloittamista kylässä tai jakokunnassa. Viisi anomusta koskee kyliä tai jakokuntia, joissa osa tiluksista oli jo jaettu, ja anoja pyytää isojaon jatkamista. Seuraavassa keskityn anomuksiin, joissa anotaan jaon käynnistämistä, sillä ensisijaisena tavoitteena on tarkastella sitä, keiden aloitteesta isojako käynnistyi. Kun osa tiluksista oli jo jaettu, jatkoanomuksen tekijä oli aivan toisenlaisessa tilanteessa, kuin jos isojakoa ei ollut vielä aloitettu. Toimitusten alkamisajankohdasta ja toimituksen tehneistä maanmittareista voidaan päätellä, että tiedot ainakin kymmenestä isojaon käynnistäneestä anomuksesta puuttuvat.

Isojaon käynnistämistä anoneista voidaan nimetä yhteensä 61 allekirjoittajaa, mutta 59 eri henkilöä, sillä kaksi henkilöä osallistui kahteen eri anomukseen. Tyypillisesti anomuksella oli yksi tai kaksi allekirjoittajaa. Valtavirrasta poikkeava Isoperän anomus, johon osallistui kymmenen talonpoikaa.

Tarkastelen anojia alun perin Kalle Bäckin käyttämän jaottelun mukaisesti, jota myös Petri Talvitie on käyttänyt. Siinä anomukset jaetaan kolmeen ryhmään: talonpoikien tekemät anomukset, säätyläisten ja talonpoikien yhteisanomukset ja säätyläisten tekemät anomukset. Tämän jaottelun lisäksi Talvitie on käyttänyt myös Birgitta Olain luomaa tapaa tutkia, kuinka suuri osuus niistä, joilla anomusoikeus

²²⁸ Olai 1983, 42–44; Bäck 1984, 210, 214; Svensson 2001, 108.

²²⁹ Talvitie 2013, 99, 122.

■ TAULUKKO 1. Isojaon käynnistämiseksi lääninhallitukselle tehtyjen anomusten jakautuminen anojan mukaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1757–1791.

	lukumäärä	osuus, %
vain talonpojat	19	61%
säätyläiset ja talonpojat	4	13%
vain säätyläiset	8	26%
YHTEENSÄ	31	100%

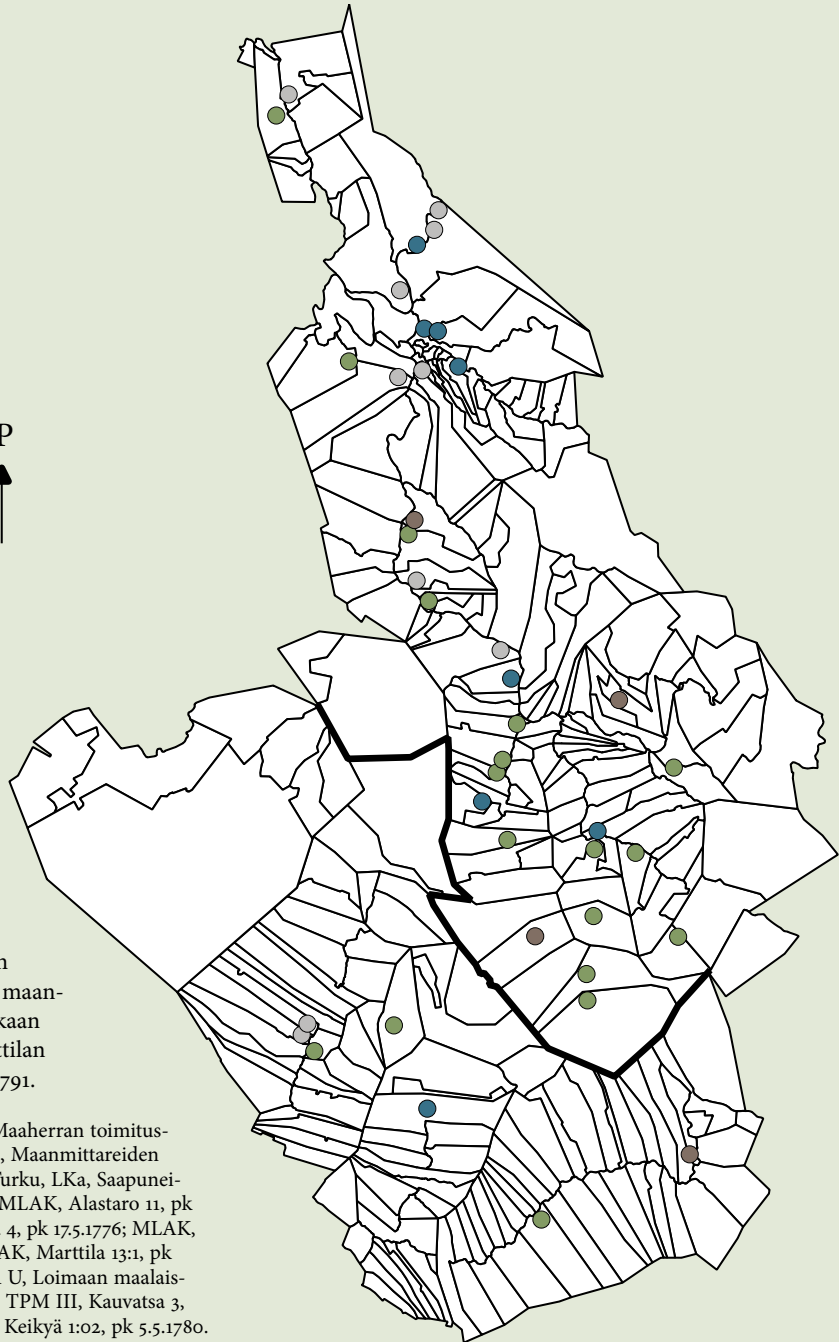
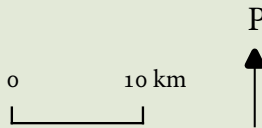
LÄHTEET: KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset; KA Turku, TMK, Maanmittareiden selonteot ja päiväkirjat; KA Turku, LKa, Saapuneiden anomusasioiden diaarit; MLAK, Alastaro 11, pk 25.-28.11.1771; MLAK, Loimaa 4, pk 17.5.1776; MLAK, Loimaa 46, pk 20.5.1770; MLAK, Marttila 13:1, pk 25.6.1776; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta, A55:4/1–21; KA Turku, TPM III, Kauvatsa 3, kk 1764; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:02, pk 5.5.1780.

oli, käyttivät sitä. Tämän menetelmän käyttämiseen ei tässä yhteydessä ole mahdollisuutta lähdeaineiston aukollisuuden vuoksi. Anomusten jakautuminen talonpoikien ja säätyläisten tekemiin on esitetty *taulukossa 1* sekä *kartassa 2*, joka osoittaa myös anomusten maantieteellisen jakautumisen.

Suurin osa, 61 prosenttia, tutkimusalueen tunnetuista anomuksista oli talonpoikien tekemiä. Osuus on vertailututkimuksiin nähden suuri. Voisiko se johtua lähteiden aukoista? Jos tunnettujen anomusten rinnalle nostetaan ne kymmenen jakokuntaa, joista anomus isojaon käynnistämiseksi on tehty, mutta anojia ei tunneta, voidaan kuvaa vielä tarkentaa. Näistä kymmenestä jakokunnasta viisi oli sellaisia, joissa ei ollut lainkaan säätyläismaanomistajia tai -viljelijöitä, joten anoja on talonpoika. Vaikka kaikki loput anomukset olisivat säätyläisten tekemiä, talonpoikien yksin tekemien anomusten osuus kaikista anomuksista olisi 59 prosenttia.

Pelkästään talonpoikien tekemiä anomuksia oli Kalle Bäckin aineistossa 37,5 prosenttia ja Petri Talvitien aineistossa 44 prosenttia. Ero tämän tutkimuksen aineistoon on selvä. Jos huomioidaan kaikki anomukset, joissa talonpojat ovat olleet osallisina ero Bäckin lukuihin kaventuu, mutta Talvitien lukuihin kasvaa. Tämän tutkimuksen alueella talonpojat osallistuivat yhteensä 74 prosenttiin anomuksista. Bäckin aineistossa talonpojat osallistuivat 65 prosenttiin anomuksista ja Talvitien tutkimuksessa 49 prosenttiin anomuksista. Talvitie huomauttaa, että vastakkainasettelu säätyläisten

- Anomuksen tekijä
- talonpoika
 - säätyläinen
 - molemmat
 - ei tietoa
- Maakuntaraja

■ KARTTA 2.

Isojaon käynnistämiseksi lääninhallitukselle tehtyjen anomusten jakautuminen maantieteellisesti ja anojan mukaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1757–1791.

LÄHTEET: KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset; KA Turku, TMK, Maanmittareiden selonteot ja päiväkirjat; KA Turku, LKa, Saapunaiden anomusasioiden diaarit; MLAK, Alastaro 11, pk 25.–28.11.1771; MLAK, Loimaa 4, pk 17.5.1776; MLAK, Loimaa 46, pk 20.5.1770; MLAK, Marttila 13:1, pk 25.6.1776; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta, A55:4/1–21; KA Turku, TPM III, Kauvatsa 3, kk 1764; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:02, pk 5.5.1780.

ja talonpoikien välillä voi esittää paikallisyhteisön liian kaksinaapaisena. Kartanonherra tai virkatalon haltija on kirjoitustaitoisena voinut toimia myös talonpoikien nimissä.²³⁰ Tämä huomio on mahdollinen, mutta se pätee luonnollisesti myös muualla kuin Uudellamaalla.

Erot Uudenmaan ja Lounais-Suomen sisämaan välillä ovat selitettävissä säätyläisten määrän eroilla. Talvitie on pitäjakohtaisessa tarkastelussa havainnut, että kartanoseuduilla säätyläisten aloitteesta alkaneiden isojakojen osuus oli hyvin korkea. Sen sijaan esimerkiksi Nurmijärvellä, missä kartanoita oli vähemmän, talonpoikien osuus nousi muita pitäjiä korkeammaksi.²³¹ Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän alueella säätyläiset omistivat tai viljelivät tiloista noin yhdeksää prosenttia. Alueella oli suuri määrä jakokuntia, joissa säätyläiset eivät voineet tehdä aloitetta, koska heitä ei ollut. Kun siitä huolimatta säätyläiset olivat osallisena 39 prosentissa anomuksista, he ovat selvästi yliedustettuna isojakoaloitteen tekijöinä.

Uudellamaalla suurmaanomistusten seurauksena aktiiviset säätyläiset saattoivat käynnistää isojakotoimitukset useissa jakokunnissa.²³² Lounais-Suomen sisämaassa suurmaanomistus oli harvinaista. Huittisten kirkkoherra Nils Idman omisti Huittisissa yhdeksän tilaa, joista kaksi ratsutiloja ja kolme rälssitiloja. Lisäksi hän omisti vuodesta 1776 alkaen kuusi rälssitilaa Pöytyältä.²³³ Hän käytti aloiteoikeuttaan vähintään kerran.²³⁴ Alueella sijainneet Kosken ja Yläneen kartanot eivät olleet aloitteellisia isojaon suhteen, päinvastoin, kartanoiden jakokunnissa isojaot tehtiin vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla.

Tunnetuissa anomuksissa esiintyy kolmetoista säätyläistä. Heistä kuusi oli upseereita, kolme pappeja, kaksi virkamiehiä ja yksi professori. Muutoin miehiseen joukkoon kuului myös maaviskaalin leski Christina Svahnstrup. Jos professori jätetään huomiotta, jakauma kuvaa varsin hyvin alueen maalaiseliittiä. Joukko on kuitenkin pieni, eli anojat ovat vain pieni osa alueen säätyläisistä maanomistajista ja viljelijöistä.

Säätyläisten halukkuutta anoa isojakoa on perusteltu muun muassa taloudellisilla edellytyksillä hyödyntää jaon suomia mahdollisuuksia, säätyläisten markkina-perusteisella tuotannolla sekä kiinnostuksella maatalouskirjallisuuteen ja uusien

²³⁰ Bäck 1984, 212; Talvitie 2013, 117, 120.

²³¹ Talvitie 2013, 119.

²³² Talvitie 2013, 120.

²³³ Viikki 1973, 99–102; Ylönen 1969, 558.

²³⁴ KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03, pk 4.6.1764.

viljelytapojen kokeilemiseen.²³⁵ Osa säätyläisistä varmasti halusi kehittää tilansa maataloustuotantoa sekä ajan ihanteiden että taloudellisen tuoton näkökulmasta. Tämän tutkimuksen alueelle 1700-luvun puolenvälin jälkeen markkinaperusteinen tuotanto sopii kuitenkin perusteeksi huonosti. Anomuksen tehneiden säätyläisten tiloilla peltoalat olivat samaa suuruusluokkaa kuin alueella keskimäärin, ja suurin osa niistä oli perintötiloja tai kruunutiloja kuten talonpoikienkin tilat.²³⁶ Virkatilojen haltijat saivat toki muihin tiloihin nähden edun, koska he eivät maksaneet tilastaan veroja. He eivät kuitenkaan lähteiden valossa näyttäytyä aktiivisina isojaon anojina, sillä anomuksen tehneistä säätyläisistä neljä oli virkatilan haltijoita.

Talonpoikien vähäistä kiinnostusta maanjakoon on perusteltu sillä, että heillä ei ollut samanlaisia mahdollisuuksia hyötyä maanjaosta kuin säätyläisillä, ja korostettu talonpoikaista mentaliteettia, johon on katsottu kuuluvan konservatiivisuus, riskien välttäminen, muutosvastarinta ja yhteisöllisyys. Näkemys periytyy suoraan 1700-luvun säätyläisten asenteista. Esimerkiksi Pehr Kalm ja Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherra Anders de Bruce kirjoittivat kumpikin tahoillaan, että talonpojat eivät omasta aloitteestaan tee mitään muutoksia, mutta kun näkevät toisen (säätyläisen) uudella tavalla menestyvän, ovat valmiita jäljittelemään.²³⁷ 1700-luvun ylempien luokkien kuvaan talouden kehittymättömyydestä liittyi kiinteästi käsitys talonpoikien konservatiivisuudesta ja haluttomuudesta uudistuksiin. Se yhdistettiin maatalouden lisäksi muun muassa ymmärtämättömyyteen lastenhoidossa ja vanhanaikaisuutena asumisoloissa. Käsitys kohdistui samalla tavoin suomalaisiin ja ruotsalaisiin talonpoikiin, vaikka heidän vanhanaikaisina pidetyt tapansa poikkesivat toisistaan.²³⁸ 1700-luvun säätyläisten kirjoittamat tekstit heijastavat silloista ajattelutapaa, mutta lisäksi niissä näkyy yksilöiden halu osoittaa edustavansa ajan ihanteiden mukaista valistuneisuutta ja kiinnostusta taloudellisiin pyrkimyksiin.²³⁹

Säätyläisten teksteistä käsitys talonpojista on siirtynyt historiankirjoitukseen. Vähitellen tutkimus on luonut asetelman uudelleen: talonpojat näyttäytyvät nykytutkimuksen valossa omaa elämänpiiriään koskevissa asioissa aktiivisina toimijoina, jotka tunsivat säännökset, oikeutensa ja vaikuttamisen keinot.²⁴⁰ Se, että oman aikansa säätyläisille talonpojat näyttäytyivät passiivisina, mutta talonpoikien omaa

235 Talvitie 2013, 115.

236 Mlak, Alastaro 11; Mlak, Huittinen 32; Mlak, Huittinen 23; Mlak, Karinainen 1; Mlak, Koski 16; Mlak, Loimaa 9; Mlak, Loimaa 23:0; Mlak, Mellilä 31; Mlak, Vampula 14.

237 Talvitie 2013, 115.

238 Paloposki 1976, 56–57.

239 Ahokas 2014, 337–338.

240 Louekari 2013, 225; Louekari 2016; Viitaniemi 2016, 313–314; Aronsson 1992.

■ TAULUKKO 2. Lääninhallitukselta isojaon käynnistämistä anoneiden talonpoikien tilojen maanluonto Huittisten, Loimaan, Pöytyän ja Marttilan pitäjissä 1760–1791.

	lukumäärä	osuus, %
perintöratsutila	14	30%
kruununratsutila	6	13%
perintötila	14	30%
kruununutila	12	26%
YHTEENSÄ	46	100%

LÄHTEET: KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset; KA Turku, TMK, Maanmittareiden selonteot ja päiväkirjat; KA Turku, LKa, Saapuneiden anomusasioiden diaarit; MLAK, Loimaan kunta 4, pk 175.1776; MLAK, Loimaa 46, pk 20.5.1770; KA Turku, TPM III, Kouvatsa 3, kk 1764.

elämänpiiriä käsittelevissä lähteissä aktiivisina toimijoina, on selvä osoitus toimijuuden kontekstisidonnaisuudesta. Toiminta näkyy sosiaalisten järjestysten kautta ja eri tavoin erilaisissa tilanteissa. Ollakseen säätyläisille näkyvää talonpoikien toiminnan olisi pitänyt tapahtua samoissa asiayhteyksissä ja samojen sosiaalisten käytäntöjen alaisuudessa kuin säätyläisten oma toiminta. Tästä syystä talonpoikien toimijuus ei ole tavoitettavissa säätyläisten kirjoittamista talonpoikia kuvaavissa lähteistä, vaan talonpoikien toimijuuden tunnistamiseksi on etsittävä lähteitä, jotka kuvaavat suoraan talonpoikien toimintaa heidän omassa elämänpiirissään.²⁴¹

Tunnettuja isojakoa anoneita talonpoikia on 46 eri henkilöä. Yksi tapa arvioida isojakoa käynnistäneitä talonpoikia on tarkastella, minkälaisia tiloja he viljelivät (*taulukko 2*). Huomattavan suuri osa, 43 prosenttia, talonpoikaisista isojakon anojista oli ratsutilallisia. Sekä perintö- että kruununratsutilalliset ovat selvästi yliedustettuina isojakon anojien joukossa. Perintöratsutilallisten aktiivisuuteen ovat kiinnittäneet huomiota myös Bäck ja Talvitie. Talvitien aineistossa perintöratsutilojen omistajista yli puolet anoi isojakoa, kun muissa talonpoikaisryhmissä aloitteellisia oli noin neljäsosa.²⁴² Myös Bäck toteaa aineistonsa perusteella, että positiivisesti isojakoon suhtautuneen talonpoijan olisi varmimmin löytänyt perintöratsutilallisten joukos-

²⁴¹ Gordon 2005, 129.

²⁴² Talvitie 2013, 122.

■ TAULUKKO 3. Isojaon käynnistämiseksi lääninhallitukselle tehtyjen anomusten jakauma pitäjittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1757–1791.

	lukumäärä	osuus, %
Huittinen	9	29%
Loimaa	17	55%
Marttila	3	10%
Pöytyä	2	6%
YHTEENSÄ	31	100%

LÄHTEET: KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset; KA Turku, TMK, Maanmittareiden selonteot ja päiväkirjat; KA Turku, LKa, Saapuneiden anomusasioiden diaarit; MLAK, Alastaro 11, pk 25.–28.11.1771; MLAK, Loimaa 4, pk 17.5.1776; MLAK, Loimaa 46, pk 20.5.1770; MLAK, Marttila 13:1, pk 25.6.1776; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta, A55:4/1–21; KA Turku, TPM III, Kauvatsa 3, kk 1764; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:02, pk 5.5.1780.

ta.²⁴³ Birgitta Olain tutkimuksessa kruununratsutilalliset osoittautuivat aktiivisiksi isojaon anojiksi, mutta hänen tutkimusalueellaan lähes kaikki talonpoikien hallussa olleet ratsutilat olivat kruununratsutiloja.²⁴⁴ Talonpoikien keskuudessa taloudellisesti ja sosiaalisesti vahvassa asemassa olleet ratsutilalliset on siis havaittu eri puolilla Ruotsin valtakuntaa ja erilaisilla alueilla aktiivisimmin isojakoa edistäneeksi talonpoikien ryhmäksi. Maanluonnon sijaan tilan tuottokyvyn kautta maanjakoaloitteita tarkastellut Patrick Svensson on yhdistänyt aloitteellisuuden tilan suureen kokoon ja siten hyvään tuottokykyyn, vaikka yksittäistapauksissa pientilallisetkin anoivat maanjakoa.²⁴⁵

Erittelemällä anomusten tekijöitä talonpoikaisuuden ja säätyläisyyden tai heidän viljelemissä tilojen mukaan aineisto ei tuota suuria yllätyksiä. Sen sijaan anomusten maantieteellinen jakautuminen herättää kysymyksiä. Satakunnan ja Varsinais-Suomen raja jakaa tutkimusalueen kahtia aloitteelliseen ja passiiviseen osaan (*taulukko 3, kartta 2*).

Aloitteellisuus oli selvästi yleisempää satakuntalaispitäjissä Huittisissa ja Loimaalla kuin varsinaissuomalaisissa pitäjissä Marttilassa ja Pöytyällä. Loimaan korostettu asema, johtuu siitä, että useita Loimaata koskevia anomuksia on säilynyt Maan-

²⁴³ Bäck 1984, 214.

²⁴⁴ Olai 1983, 50–51.

²⁴⁵ Svensson 2001, 123.

mittauskonttorin arkistossa. Kun huomioon otetaan ne 10 jakokuntaa, joista suurella todennäköisyydellä anottiin isojaon käynnistämistä virallista tietä, mutta tietoja aloitteesta ei ole säilynyt, ero Huittisten ja Loimaan välillä pienenee. Kuitenkin on selvää, että yli 80 prosenttia tutkimusalueen aloitteista tehtiin satakuntalaispitäjissä. Maakuntien välinen ero korostuu entisestään, jos huomioidaan anomusajankohta. Ennen vuotta 1770 Marttilasta ja Pöytyältä ei tunneta ainuttakaan anomusta. Marttilassa tosin alkoi kaksi isojakotoimitusta 1766, mutta molemmat näyttäisivät liittyvän kylissä sijainneisiin autiotaloihin. Samaan aikaan Huittisissa ja Loimaalla oli tehty yhteensä ainakin 26 anomusta.

Maanjakojen anomusaktiivisuuden maantieteellinen rakenne Skoonessa mukaili kaupallisesti suuntautuneen maatalouden harjoittamisen rajoja. Kaupallisten keskusten läheisyydessä talonpojat olivat aktiivisia maanjaon anojia. Kaukaisemmissa pitäjissä maanjaot edistyivät hitaammin ja säätyläiset olivat useimmiten aloitteellisia.²⁴⁶ Myös Uudellamaalla isojako eteni anomuksiin perustuen lähellä kysyntäkeskuksia, vaikka kaupalliset motiivit eivät anomusten julkilausutuissa perusteissa näkyneetkään.²⁴⁷ Tämän tutkimuksen alueella tilanne on maantieteellisesti päinvastainen eli lähempänä Turkuja sijainneet pitäjät olivat maanjaon anomisen suhteen passiivisia. Toisaalta aktiivisesti isojakoa anoneet pitäjät olivat niitä, joissa välttämättömät rahatulot hankittiin nimenomaan maatalouden tuotteita myymällä. Taloudelliset näkökulmat käyttäytymisen erojen selittäjänä eivät muutoinkaan ole poissuljettuja. Vaikka Marttilassa ja Pöytyällä tilojen keskimääräinen varallisuus oli verrattain hyvällä tasolla, satakuntalaispitäjissä varallisuus ja elintaso olivat korkeampia, jolloin myös taloudelliset mahdollisuudet vastata isojaon kustannuksista olivat paremmat. Vaikka isojakoanomuksista on noin kolmen vuosikymmenen ajallinen etäisyys vuoden 1800 varallisuusverotustietoihin, yleiskuvana voinee vertailun perusteella todeta monien anomukseen osallistuneiden tilojen olleen keskimääräistä varakkaampia. Muutamat hyvin pienten ja vähävaraisten tilojen anomukset kuitenkin osoittavat, että tarpeen ollessa suuri anomus tehtiin varallisuudesta riippumatta.²⁴⁸

Ruotsalaisissa tutkimuksissa maanjakojen anominen on yhdistetty suureen uudisraivausten määrään. Kun viljelysten osuus kylän maista nousi riittävän suureksi,

²⁴⁶ Svensson 2001, 128.

²⁴⁷ Talvitie 2013, 85–90, 126–155.

²⁴⁸ RA, Kollegiers m fl, landhövdingars, hovrätters och konsistoriers skrivelser till Kungl Maj:t, Förmögenhetsuppskattningen 1800–1803, vol 101 (Huittinen, Loimaa, Marttila, Pöytyä), vol 103 (Yläne). P. A. Gadd nosti 1783 juuri Huittisen ja Loimaan esiin pitäjinä, joissa oli alettu rahvaan asuntoihin rakentaa kaakeliuuneja. Laurikkala 1936, 115.

maanjaosta tuli kylän toiminnan kannalta tarpeellinen.²⁴⁹ Kuten jäljempänä ulkopeltojen käsittelyn yhteydessä totean, Huittisissa ja Loimaalla ulkopeltojen osuus tilojen kokonaispeltoalasta oli suurempi kuin Marttilassa ja Pöytyällä. Näin myös raivausten osuus puoltaa satakuntalaispitäjien aktiivisuutta isojaon käynnistäjinä. Varallisuuden ja raivausten määrän ohella vaikuttava tekijä voi olla kylänyhteisön toiminta. Kylänyhteisön toiminnan kannalta satakuntalaispitäjät erosivat varsinaissuomalaisista pitäjistä siinä, että niissä ei ollut käytössä kyläjärjestyksiä, jotka Marttilassa ja Pöytyällä oli hyväksytty käyttöön 1740-luvulla. Maankäyttö ja yhteisön toiminta kylässä oli kyläjärjestysten seurauksena säänneltyä ja yhteisön sisäisiin epäselvyyksiin oli olemassa ratkaisumalli. Kyläjärjestysten merkitys erottavana tekijänä vahvistuu tarkastelemalla syitä, jotka johtivat isojaon anomiseen. Isojaon anomisen syyt paljastavat myös sen, miksi Loimaalla anomuksia tehtiin enemmän Niinijoen varrella sijaitseissa kylissä kuin muissa jokilaaksoissa.

RATKAISUJA MAANOMISTUSKIISTOIHIN JA YHTEISTYÖN ONGELMIIN

Kun tarkastellaan anojien motiiveja, käytettävissä olevan aineiston määrä pienenee, koska lähteet paljastavat rajallisesti anomusten perusteluja. Anojien perusteluja isojaon tarpeellisuudesta esiintyy säilyneissä anomuksissa ja maanmittareiden päiväkirjaansa kirjaamissa tiivistelmissä anomuksista. Tällaisten lähteiden äärellä voidaan kysyä, kuinka suuri on kirjurin ja anomuskäytännön vaikutus tekstin sisältöön ja kuinka paljon anomukset kuvaavat anojan tarkoituksia. Kirjureina käytettiin useita eri henkilöitä. Loimaalaisanomusten kirjoittajista voidaan tunnistaa ainakin pitäjän nimismies sekä paikkakunnalla virkataloa hallinneet katselmuskirjuri ja vääpeli.²⁵⁰ Anomukset ovat toisiinsa verrattuna hyvin erilaisia. Missään tapauksessa ne eivät ole minkään kaavan mukaan kirjoitettuja, vaan jokaisessa viitataan jollain tasolla kylän olosuhteisiin. Osassa ongelma, johon isojaosta toivotaan ratkaisua, esitetään hyvin yksityiskohtaisesti, toisissa ylimalkaisesti asetustekstejä mukaillen.

Karkeasti anojien motiiveja voidaan jaotella sen perusteella, mitä he tarkalleen ottaen anoivat. Anottu jaon kohde kertoo siitä, minkä tilusten jakamista anoja piti tärkeänä tai tarpeellisena. Anomus saattoi kohdistua peltojen, niittyjen, metsien tai kaikkien näiden jakamiseen, ja kohde tiedetään 25 anomuksesta (*taulukko 4*). Tyyppillisintä oli anoa peltojen ja niittyjen eli sarkajakoisten omistusten jakoa. Vain noin

249 Wiking-Faria 2009, 257–260; Olai 1983, 156; Gadd 1983, 220.

250 KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, 27.7.1768, 12.9.1769, 24.6.1760, 4.10.1769.

■ TAULUKKO 4. Isojaon käynnistämiseksi lääninhallitukselle tehdyissä anomuksissa esitetyt toiveet jaettavista tiluslajeista Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1757–1791.

	lukumäärä	osuus, %
pellot	6	24%
niityt	2	8%
pellot ja niityt	9	36%
kaikki omistukset	8	32%
YHTEENSÄ	25	100%

LÄHTEET: KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1; KA Turku, TMK, Maanmittareiden selonteot ja päiväkirjat Hab:1; KA Turku, LKa, Saapuneiden anomusasioiden diaarit Ab:1, 14.10.1774, 1013; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta, A55:4/1–21; KA Turku, TPM III, Kauvatsa 3, kk 1764; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:02, pk 5.5.1780.

kolmasosassa anomuksista toivottiin kaikkien tilusten jakamista, eikä kukaan anonut pelkästään metsien jakoa. Jaon tarve kohdistui siis hyvin selvästi intensiivisimmässä käytössä olleisiin tiluksiin, kun taas yhteismaiden jako oli useimmille isojaon anojille toissijaista.

Osa isojaon käynnistämistä anoneista isännistä perusteli hakemustaan yksinkertaisesti isojaon hyödyillä tai tarpeellisuudella.²⁵¹ Isojakoa anoneiden viljelijöiden ja maanomistajien näkökulman ymmärtämiseksi hedelmällisempiä ovat ne hakemukset, jotka kuvaavat hyödyn ja tarpeellisuuden perusteita. Lähes kaikki peltojen ja niittyjen jakamista koskevien anomusten perustelut voidaan tavalla tai toisella kiinnittää sarkajakoisen järjestelmän luomiin olosuhteisiin. Erillisinä teemoina esiin nousevat yksittäisen tilan ja kyläyhteisön välisen kanssakäymisen ongelmat, viljelyn laajentamisen mahdollisuudet ja toteutus sekä viljelyn käytännön ongelmat. Suurimmassa osassa anomuksista korostetaan toimituksen kiireellisyyttä. Huomiota herättää anomusten tekijöiden tietämys isojakoprosessin etenemisestä ja läänissä toimivista maanmittareista. Jokaisessa anomuksessa pyydetään erikseen nimettyä maanmittaria tekemään toimitus, ja toisinaan maanmittarivalinta jopa perustellaan maanmittarien työtilanteella.²⁵²

²⁵¹ KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, 18.9.1769, 4.10.1769.

²⁵² KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, 27.7.1768, 18.9.1769, 21.8.1769, 12.9.1769, 24.6.1760, 4.10.1769, 25.8.1770, 26.1.1771, 27.4.1771, 2.5.1778, 26.4.1779, 26.2.1791.

Selkeimmin viljelyn käytännön ongelmiin sarkajakoisilla pelloilla viittaavat Niinijoensuun anomukset. Sarkajako aiheutti hankaluuksia kylän pienimmälle talolle Ryssälle. Ryssän kruunutilan isäntä anoi jo vuonna 1760 maanmittarin määräämistä kylään, koska hänen sarkansa olivat hyvin kapeita ja vuosittaisen ojituksen myötä entisestään pienentyneet. Maaherra määräsi jakoa toimittamaan anomuksen mukaisesti maanmittari Carl Mannebergin,²⁵³ joka ei koskaan saapunut Niinijoensuuhun. Yhdeksän vuotta myöhemmin Ryssän isäntä sai anomukseen mukaansa naapurin ratsutilalliset. Tässä anomuksessa he selittivät tilannetta vielä tarkemmin. Ryssän sarat eivät olleet neljää kyynärää leveämpiä (2,4 m). Yhteensä näitä kapeaakin kapeampia peltokaistaleita oli 19.²⁵⁴ Työskenteleminen reilun kahden metrin kaistaleella oli niin epäkäytännöllistä, että pienen tilan isäntä oli valmis maksamaan kirjurin palkkion ja hakemuksen käsittelyn saadakseen tilanteeseen muutoksen. Hänen epäonnekseen maanmittari vähät välitti saamastaan toimitusmääräyksestä.

Viljelytyön ongelmia selvemmin anomuksissa nousee esiin kyläyhteisön sisäiset ongelmat. Yhteistyön tuomat hyödyt eivät voittaneet naapureiden välisistä erimielisyyksistä ja erilaisista toimintatavoista johtuneita ristiriitoja. Kun kylässä kaikki olivat riippuvaisia toisistaan, erilaiset näkemykset törmäsivät toisiinsa jatkuvasti. Kuninkaisten Iso-Vällärin ja Sunin isännät anoivat isojakoa, jotta eivät joutuisi kärsimään naapureidensa huolimattomuudesta.²⁵⁵ Vilvaisissa Markulan, Pietilän ja Simolan isännät kyllästyivät Knuutilan isännän täydelliseen vastahankaisuuteen ja päättivät tehdä lopun niittyjä koskevista erimielisyyksistä isojaolla.²⁵⁶ Vähäperän Tohnan isäntä kuvaava tilannetta anomuksessaan niin, että isojaon myötä kaikki torat, joita mieluusti kylässä esiintyy, loppuisivat. Mellilänkylän Rasvan ja Koopelin isäntien anomuksen mukaan isojako olisi välttämätöntä tehdä ensi tilassa monien parhausten vuoksi.²⁵⁷

Myös tulevaisuudessa hämmöttäneestä isojaosta itsestään muodostui naapureiden välejä koetteleva asia. Isojaon odottaminen johti lieveilmiöihin, joiden vuoksi päädyttiin anomaan jaon toimittamista. Loimaalla Thomas Wibreen teki mittauksia Niinijokivarren kylissä, mikä nosti pintaan epävarmuuden maanomistuksesta. Tarkimman kuvan ilmiöstä antaa Isoperän hakemus, jonka allekirjoittivat lähes kaikki kylän isännät. Epäselvyys kunkin tilan oikeudesta maahan aiheutti sen, että osa lan-

253 Manneberg erotettiin juopottelun vuoksi vuonna 1773. Laitilan talonpojat käräjöivät Mannebergin kanssa palkkioista ja työnlaadusta. Kotivuori 2005, Karl Manneberg, <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=7112>, luettu 5.3.2017; Vaajakallio 1929, 12; Koivisto 1976, 107.

254 KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, 12.9.1769.

255 KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, 21.8.1769.

256 KA Turku, TMK, Maanmittareiden selonteot ja päiväkirjat Hab:1, Jacob Stahlströmin selonteko 1765.

257 KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, 26.1.1771 ja 27.6.1768.

noitti edelleen peltojaan, toiset eivät. Anomuksen laatijat tiesivät, miten mittausten ja maanjakojen oli tarkoitus edetä, sillä he kertovat kärsivänsä koko ajan, jos heidän pitää odottaa koko Loimaan mittauksen päättymistä. Samaan ilmiöön viittasivat Piltolan ja Vähäperän kyliin isojakoa anoneet isännät. Kun isojakotoimituksia alueella oli tehty jo vuosikymmeniä, odotus kävi pitkäksi, vaikka mittauksia ei olisi tehtykään. Huittisten Soinilaan ja Siivikkalaan peltojakoa vuonna 1790 anoneet valittivat, että kylien asukkaat olivat alkaneet laiminlyödä peltojen lannoittamista, aitaamista, ojittamista ja kyntämistä odottaessaan isojakoa tehtäväksi.²⁵⁸

Yksi kyläyhteisön ongelmien lähde oli tasapainoilu raivausten tekemisen ja yhteismaiden käytön välillä. Väestön kasvaessa uusien raivausten tekeminen oli välttämättöntä ravinnon riittävyyden takaamiseksi. Kun raivausten tekeminen oli mahdollista vain yhteismailla, tilojen erilaiset tarpeet ja mahdollisuudet tehdä raivauksia törmäsivät helposti. Oikeudesta raivauksiin oli kyse Kauvatsankylän isojakoanomuksessa. Kinkun kruununtilan isäntä anoi kylän yhteisten omistusten jakamista vuonna 1762. Maanmittari Lars Gezelius selitti 1764 tekemässään kuvauksessa kylän tilanteesta, että kylän rajat olivat riittaisat ja siksi jakoon otettiin vain pellot ja niityt. Hän jatkoi, että tämän seurauksena Kinkku ei saavuta tällä toimituksella aiottua ulkopeltojen ja raivausten tasoitusta. Raivausten tekeminen yhteismaalle oli kiristänyt naapureiden välejä, koska raivausmahdollisuudet olivat käymässä vähiin. Maanmittarin kuvauksen mukaan kylän metsää oli käytetty täysin yhteisesti, ja kyläläiset olivat siitä voimiensa mukaan vuosien saatossa aidanneet itselleen raivioita niin, että jäljellä oli enää melko ahdas tila ja laidun eikä mahdollisuutta uusille raivauksille. Asiakirjoista ei selviä, kuinka kyläläiset tilanteen kanssa elivät, sillä sarkajakoiset vainiot kylässä saatiin jaettua vasta 1783. Ulkopeltojen, niittyjen ja metsien jako venyi aina vuoteen 1797 asti.²⁵⁹

Ennen isojakoa maanomistukseen ja maankäyttöön liittyneet asiat työllistivät kihlakunnanoikeutta säännöllisesti. Talvitie nimittää kyläosuuteen perustuvan järjestelmän rakenteelliseksi valuviaksi maaomistuksen epävarmuutta. Sarkajako tuotti paljon erimielisyyksiä, kun heräsi epäily, että talon kyläosuus ja maannautinta eivät enää vastanneet toisiaan. Se saattoi johtua esimerkiksi sarkojen rajamerkkien katoamisesta, tahallisesta siirtämisestä tai autoituneiden tilojen viljelysten valtaamisesta. Ennen isojakoasetusta nämä ongelmat ratkaistiin sarkajaon tasoituksella. Isojako toi mahdollisuuden kylän maanomistuksen pysyvään ratkaisuun ja toistuneet kiis-

258 KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, 21.8.1769, 18.9.1769, 25.8.1770, 26.1.1771, 5.10.1790; KA Turku, TMK, Maanmittareiden selonteot ja päiväkirjat Hab:1, Jacob Stälströmin selonteko 1765.

259 KA Turku, TPM III, Kauvatsa 3, kk 1764; MLAK, Kauvatsa 3:1; MLAK, Kauvatsa 3:4. Raivauskelpoinen maa anomuksen perusteena myös Koivisto 1962, 93.

tat kyläosuuksista päättyivät.²⁶⁰ Mats Olsson on todennut Skoonea koskevassa tutkimuksessaan epäoikeudenmukaisten maanomistusolojen olleen keskeinen motivaatio isojaon taustalla, mikä näkyi sekä keskusteluissa jakoperusteesta että suoraan isojakoanomusten perusteluissa. Skooneissa verojen ja viljelysten vastaavuus oli poikkeuksellisen heikko valtakunnan pohjoisemmista osista poikkeavan sarkajaon vuoksi.²⁶¹

Yksi isojakoanomuksista kohdistuu suoraan maanomistuksen epävarmuuteen. Hirvikosken Kitko oli ollut pitkiä aikoja autiona. 1760-luvulla tilaa isännöimään asettui kihlakunnankirjuri Joachim Daniel Brander. Hän epäili, että tilan peltoosuus oli autiovuosien aikana pienentynyt, eikä enää vastannut sitä kyläosuutta, joka tilalle kuului. Tällä perusteella hän anoi kylän sarkajakoisten peltojen laittamista isojakoon vuonna 1765.²⁶² Sarkajaon oikeellisuus murehdutti myös Vampulan Mellon isäntää, joka yritti saada sarkajaon tasoituksen käsiteltäväksi syyskäräjillä 1759. Asian jäätyä käräjillä käsittelemättä, Mello anoi seuraavana vuonna isojakoa Vampulan vainioille.²⁶³

Talvitien tutkimuksessa maanomistuksen epäselvyyksiin liittyvät motiivit nousevat hyvin keskeisiksi. Se voi johtua osittain siitä, että motiivien tutkimiseen hän on käyttänyt pääasiasiaassa oikeudellisia lähteitä. Maanomistuksen ongelmia löytyy lisää tämänkin tutkimuksen alueella kihlakunnanoikeuden pöytäkirjoista. Ero Uudenmaan tapauksiin on kuitenkin siinä, että Loimaalla ja Huittisissa monissa isojakoon johtaneissa maaomistuksen kiistoista alkaneissa tapauksissa osapuolten tavoitteena ei ollut isojako. Vaikka isojakoasetus oli tullut voimaan, osa maanomistajista ja viljelijöistä pyrki ratkaisemaan maanomistuksen ongelmia vanhoilla tutuilla tavoilla. Riitoja käsiteltiin kihlakunnanoikeudessa ja ratkaisua anottiin maaherralta, mutta ratkaisuksi ei toivottu isojakoa. Vaikka ratkaisuksi lopulta tuli isojako, se ei ollut niin selvä vaihtoehto kuin voisi kuvitella.

Karsattilan Hulmin ratsutilan isäntä anoi vuonna 1760 kihlakunnanoikeudessa lupaa uuden tangotuksen tekemiseksi eli sarkajaon tarkistamiseksi Karsattilan pelloilla. Anomus katsottiin käräjillä aiheelliseksi, ja sitä varten anottiin kylään maanmittaria. Anomuksen johdosta maaherra antoi maanmittari Isaac Lithoville määräyksen laittaa Karsattilan kaikki omistukset isojakoon. Määräyksen seurauksena

260 Talvitie 2013, 136–137, 155.

261 Olsson 2005, 109–113.

262 KA Turku, TMK, Maanmittareiden selonteot ja päiväkirjat Hab:1, Jacob Ståhlströmin selonteko 1765.

263 KA Helsinki, Kihlakunnanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Huittisten sk 1759; KA Turku, TMK, Maanmittareiden selonteot ja päiväkirjat Hab:1, Jacob Ståhlströmin selonteko 1760. Epäselvyys omistuksista perusteena myös Santavuori 1961, 208.

jaettiin kylän pellot ja tontit. Jaon lähtökohdat huomioiden ei ole kovin yllättävää, että toimituksessa päädyttiin hieman sarkajakoa muistuttaneeseen lopputulokseen.²⁶⁴

Vielä selvemmin totuttujen käytäntöjen vaikutus näkyi Kutilankylän tapauksessa. Siellä nimismies Johan Asproth oli vielä vuonna 1765 uusinut sarkajaon kylän kolmen tilan kesken maaherran vahvistamien perusteiden mukaisesti. Pietilän kruununtilan isäntä kuitenkin anoi maaherralta jaon muuttamista, koska hänen mielestään Pietilälle oli aina kuulunut suurempi osuus kylästä kuin kahdelle muulle tilalle. Tehdyssä jaossa kaikkien sarat oli mitattu yhtä leveiksi. Jotta asiassa päästäisiin pysyvään ratkaisuun ja välttyttäisiin maanomistusriidoilta tulevaisuudessa, maaherra määräsi Jacob Ståhlströmin tekemään kylässä isojaon.²⁶⁵

Karsattilan ja Kutilan tapauksissa näkyy vanhojen käytäntöjen vaikutus. Sarkajaon mittausten tekemiseksi oli saatava lupa kihlakunnanoikeudelta, joka tutki jaon edellytykset. Luvan jälkeen anottiin maaherralta määräystä maanmittarille jaon toimittamiseen. Maanmittarin käyttäminen ei kuitenkaan ollut pakollista, vaan jako voitiin uskoa muidenkin, kuten Kutilan tapauksessa nimismiehen, tehtäväksi.²⁶⁶ Sarkajaon tasoitus näyttää Loimaalla kuuluneen nimismiehen tehtäviin, vaikka pitäjässä oli käytetty maanmittareita tangotuksen tekoon 1730-luvulta lähtien. Vuonna 1760 Ämmäisten Antti Sipinpoika anoi nimenomaisesti nimismiestä jakamaan kylän pellot tilojen kesken, koska naapurit olivat vallanneet hänen peltonsa.²⁶⁷ Ilmeisesti maaherra määräsi nimismiehen tekemään toivotun jaon, sillä kyseisillä pelloilla isojako tehtiin vasta kahdenkymmenen vuoden kuluttua. Edellä esitetyt tapaukset osoittavat, että myös kihlakunnanoikeus ja maaherra pitivät sarkajaon tasoitusta käyttökelpoisena ratkaisuna vielä isojakoasetuksen jälkeenkin. Edellä kerrottujen lisäksi maaherra määräsi ainakin Vilvaiseen maanmittarin tekemään niittyjen sarkajakoa vielä vuonna 1765.²⁶⁸ Lähteiden puuttumisen vuoksi Turun ja Porin läänissä ei ole mahdollista tutkia, kuinka yleistä sarkajaon tasoituksen anominen isojakoasetuksen antamisen jälkeen oli, ja minkälaisia ratkaisuja anomuksiin annettiin.²⁶⁹

Karsattilan ja Kutilan lisäksi Saappalassa ja Honkolassa toimitettiin isojako riidan ratkaisuna, vaikka maanomistajat eivät sitä toivoneetkaan. Kylien isäntien välillä syntyi kiista peltoraivauksista, joita yhdellä tilalla oli muiden mielestä liikaa

264 MLAK, Loimaa 17.

265 KA Turku, TMK, Maanmittareiden selonteot Hab:1, Jacob Ståhlströmin selonteko 1766.

266 Ahla 1933, 4.

267 KA Turku, Lko, saapuneiden anomusasioiden diaari Ab:2, 19.6.1760, 878; KA Turku, TPM II, Luettelot verollepanoasiakirjoista.

268 KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:38/1.

269 Laitilan Nästinkylässä maanmittari teki sarkajaon tasoituksen 1760-luvun jälkipuoliskolla. Koivisto 1976, 107.

suhteessa toisten tilojen raivauksiin. Syytösten kohteeksi joutunut isäntä anoi maaherralta lupaa pitää kaikki tilalle tehdyt ulkopellot. Maaherra totesi päätöksessään 1762, että peltojen laajuuden voi todeta vain maanmittarin tekemällä mittauksella, ja määräsi kylien vainiot ja ulkopellot laitettavaksi isojakoon. Raivausten omistusoikeudesta jouduttiin kuitenkin vielä jatkamaan selvittelyä kihlakunnanoikeudessa.²⁷⁰ Isojako ratkaisuna ei isäntiä miellyttänyt, sillä toimitukseen määrätty komissionmaanmittari Lars Gezelius totesi osakkaista pöytäkirjassa ”heidän haluttomuutensa ja vastenmielisyytensä olevan nytkin kuten ennenkin yhtä suuri kaikkea isojakoa kohtaan”.²⁷¹ Tapauksen monet käänteet viittaavat siihen, ettei mikään ratkaisu olisi voinut miellyttää osapuolia. Samoja peltoja jaettiin uudelleen ja uudelleen vielä kymmenien vuosien jälkeen. Tapaus kuitenkin osoittaa, miten yksilö saattoi tulla käynnistäneeksi isojaon, vaikka olisi vastustanut sitä.

Tällä peltoviljelyn varaan elantonsa rakentaneella alueella isojakoanomusten perusteet keskittyvät voimakkaasti sarkajakoisten viljelysten tai yksityisten raivausten problematiikkaan. Kuitenkin kirjallisuudessa huomiota on saanut metsien jakaminen isojaon anomisen motiivina. Mikko Huhtamies korostaa Maanmittauslaitoksen historiassa metsänkäytön kaupallistumisen merkitystä isojakoanomusten taustalla. Hänen mukaansa Uudenmaan sahoilla oli suuri tarve puutavarasta ja yksityinen maanomistus helpotti puutavaran myyntiä. Tämän vuoksi yhteismaiden jakamista pidettiin isojaon ensisijaisena tavoitteena.²⁷²

Anomuksessaan tarpeen metsän jakamiseen mainitsee vain yksi anoja. Vähäperän Tohnan isäntä toivoi kylän jo mitattujen omistusten laittamista pikaisesti isojakoon. Hän lisäsi, että mieluiten pitäisi jakaa myös kylän tukkimetsä, jota jo oli hakattu, mitä hän ei halunnut omaksi vahingokseen tapahtuvan.²⁷³ Tohna oli huolissaan siitä, että naapurit hakkaisivat parhaan osan metsästä ennen kuin isojakoa ehdittäisiin tehdä. Sama metsän säästämisen motiivi esiintyy Talvitien aineistossa. Metsänkäyttöä perusteena käyttäneet hakijat osallistuivat syystä tai toisesta vähemmän metsän hakkuisiin kuin muut osakkaat, ja kokivat jäävänsä tappiolle suhteessa kyläosuuteensa. Isojako tarjosi mahdollisuuden oman osuuden säilyttämiseen.²⁷⁴ Ajatus arvokkaimman metsän säästämisestä yksityistämisen avulla tuntuu perus-

270 KA Helsinki, Kihlakunnanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Huittisten sk 1762, § 52.

271 ”[...] deras olust och vedervilia vara nu äfven som förut lika stor emo alt storskifte”. MLAK, Keikyä 43, pk (ei päiväystä).

272 Huhtamies 2008, 178–185. Heikki Ylikangas (2004) on esittänyt Pohjanmaan talonpoikien toivoneen yhteismaiden jakoa uudisasutuksen selkiyttämisen vuoksi.

273 KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, 26.1.1771.

274 Talvitie 2013, 145–147.

tellulta, mutta aikalaiset saattoivat toimia myös aivan päinvastoin. Loimaalla tehtiin varhaisessa vaiheessa kylien välinen niittyjen ja metsien jako Haaroisten, Hartoisten ja Lappijoen kylien jakokunnassa. Vaikka muut osat metsästä jaettiin, osakkaat päättivät käyttää tukkimetsää jatkossakin yhteisesti.²⁷⁵

Sahateollisuutta sijaitsi tutkimusalueen laidoilla, ja kaikki sahat kiinnittyivät 1700-luvun Lounais-Suomelle tyypilliseen tapaan turkulaisiin porvareihin. Marttilan ja Paimion rajalle oli perustettu jo 1720-luvulla Aron eli Högforsin saha, ja seuraavalla vuosikymmenellä Pöytyän eteläosassa aloitti Kuuskosken saha. Kauvatsalle perustettiin 1750-luvulla Sääkskosken saha rovasti Nils Idmanin aloitteesta. 1700-luvun jälkipuolella aloitti toimintansa myös Kosken saha, joka siirrettiin Someron Pitkäjärveltä.²⁷⁶ Isojakoasiakirjoissa on mainintoja puun myynnistä Sääkskosken sahalle. Jalonojan lähimetsien kerrotaan autioituneen osittain sahalle myytyjen tukkien vuoksi.²⁷⁷ Metsän yhteisomistus ei siis estänyt puun myyntiä, muutoinhan sahojen toiminta olisi ollut mahdotonta. Sahojen vaikutusalueen kylissä ei oltu innokkaita tekemään isojakoanomuksia, eikä ainoassakaan vaikutusalueiden anomuksessa anottu metsien jakoa. Ainoastaan Lievikosken anomus, jonka tekijästä tai motiivista ei ole säilynyt tietoja, voisi liittyä sahan toimintaan. Yhteisen nautinnan ja yksityisomistuksen välille ei tehty eroa myöskään 1780-luvulla, kun Loimaan pohjoisosissa pidettiin katselmusta Rahnun sahan perustamista varten. Katselmuksessa laskettiin lähikylien tukkimetsien kyky toimittaa sahalle tukkeja, mutta omistusoikeuteen ei viitata katselmuspöytäkirjassa sanallakaan, vaikka suurimmassa osassa kylistä metsät olivat vielä jakamatta.²⁷⁸ Näiden sahojen toiminnan mittakaavassa puun myynti yhteismetsistä ei näytä aiheuttaneen ongelmia jakokuntien sisällä, eikä sahoilla siten ollut vaikutusta isojakoanomuksiin.

Yhteenvetona anomuksia tehneet maanomistajat sosiaalisesta asemastaan tai tilansa luonnosta riippumatta kokivat tilanteensa paranevan peltojen ja niittyjen jakamisella. Syyt kytkeytyivät tavalla tai toisella sarkajaon ja yhteismaiden hallitsemiaan maankäyttöjärjestelmään, olipa kyse sitten viljelyn vaikeudesta kapeilla saroilla, kylän sisäisistä yhteistyön ongelmista, uudisraivausoikeuksista tai maanomistuksen epävarmuudesta. Oliko tapahtunut jotain muutoksia, jotka saivat yhteisön sisäiset välit kiristymään niin, että viljelijät reagoivat mahdollisuuden tullen

275 MLAK, Loimaan kunta 7:1, pk 1.8.1765.

276 Ahvenainen 1984, 99–102; Viikki 1973, 256–259; Nallinmaa-Luoto 1994, 120–121.

277 MLAK, Kauvatsa 2, kk; MLAK, Kauvatsa 7, kk.

278 KA Helsinki, Kihlakunnan oikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Ylä-Satakunnan alinen tuomiokunta, Katselmus Pitkärähnun koskella Loimaan pitäjässä 1.6.1786.

anomalla isojakoa? Yhteisnautinta ei ollut ongelmallista, jos yhteisten resurssien käyttö säilyi muuttumattomana tai muuttui hitaasti. Kun 1700-luvun puolen välin jälkeen raivausten tarve kasvoi nopeasti väestön kasvaessa, kysymys raivausoikeuksista oli jatkuvasti akuutti. Jos yhteisö ei rajoittanut osakkaidensa raivauksia, tilat helposti käyttivät mahdollisuutta epätasaisesti, mikä pitkään jatkuessaan näyttäytyi Kouvatsankylän kaltaisena ongelmana. Jos taas yhteisö rajoitti raivauksia, rajoitus oli yksittäiselle lisää pelto- tai niittyalaa tarvitsevalle tilalle ongelma. Olipa suhtautuminen raivauksiin kylässä mikä tahansa, raivausten tekeminen näyttäytyi helposti naapureiden varpaille astumisena.

Viljelysten laajentaminen kasvavan kotitalouden tarpeisiin oli yhteisössä todennäköisesti helpompi hyväksyä kuin se, että joku teki raivauksia elintonsa kohottamiseksi, mikä 1700-luvulla tarkoitti ensisijaisesti parempaa varautumista pahan päivän varalle tai mahdollisuutta tehdä muitakin kuin välttämättömiä hankintoja.²⁷⁹ Tämä mahdollisuus 1700-luvun talonpojilla työvoimatilanteen salliessa oli olemassa, kun verotus ei enää syönyt tuottavuuden lisäyksiä.²⁸⁰ Koska mahdollisuuden käyttäminen edellytti riittävästi työvoimaa, suurehkoilla ja ennestään varakkaammilla tiloilla oli raivausten tekemiseen paremmat edellytykset. Näin raivaukset olivat omiaan kasvattamaan epätasa-arvoa kylässä, mikä yhteisön toiminnan kannalta ei ollut edullista. Vaikka tilallisen hyvä toimeentulo oli eduksi koko yhteisölle,²⁸¹ kylän osakkaiden keskuudessa vaurastuminen kylän yhteisten resurssien käytöllä tuskin paransi keskinäistä luottamusta. Yhteisön rajat tulivat siis ensin vastaan niillä tiloilla, joilla olisi ollut eniten mahdollisuuksia maataloutensa laajentamiseen, mikä selittää ratsutilallisten suuren osuuden anomusten tekijöiden joukossa.

Uuden viljelyalan raivaamista ei pidä tässä yhteydessä nähdä ainoana yhteisöomistuksia rasittavana toimintana vaan esimerkkinä mekanismista, jolla erilaisten tavoitteiden ristiriita voi aiheuttaa luottamuksen heikkenemisen osakkaiden välillä. Samanlainen kehityskulku voisi yhtä hyvin lähteä liikkeelle erilaisista näkemyksistä peltojen, niittyjen tai laitumien käytössä. Riippumatta siitä mikä oli luottamuksen karisemisen alkusyy, ongelmat konkretisoituivat siellä, missä yhteistyö oli intensiivisintä ja yhteisymmärrys toiminnan ehto eli sarkajakoisilla omistuksilla. Siksi isojakoa anottaessa ensisijaisena tavoitteena voitiin pitää sarkajakoisten omistusten jakamista riippumatta siitä, minkälaisen kehityskulun kautta kylän yhteistyö oli heikentynyt.

279 Hemminki 2014, 103–104.

280 Olsson 2005, 101–102, 173–175; Dahlgren 1991, 20; Herlitz 1974, 161.

281 Hemminki 2014, 64.

Hallinnolliset isojakoaloitteet osakkaiden aloitteellisuuden seurauksena ja yllyttäjänä

Isojaon osakkaiden aloitteellisuus sivuutetaan usein siitä syystä, että suurin osa isojaoista tehtiin hallinnollisella määräyksellä. Pohjanmaalla, Savossa ja Karjalassa isojako toteutui verollepanon kylkiäisenä. Turun ja Porin sekä Uudenmaan ja Hämeen lääneissä aluksi deputaatiot ja sittemmin maaherra määräisivät pitäjittäin toteutetusta isojaosta. Hallinnon vahva asema peittää kuitenkin alleen maanomistajien ja viljelijöiden roolin hallinnollisesti määrättyjen isojakojen etenemisessä. Tutkimusalueen lähteistä paljastuvien tapahtumien valossa asetelma on mahdollista kääntää päällelleen. Osakkaiden toiminta voidaan nähdä myös syynä pitäjäkohtaiselle isojakomääräykselle. Toisaalta pitäjään annettu isojakomääräys ei tehnyt osakkaista passiivisia, vaan päinvastoin saattoi aktivoida osakkaita käyttämään erilaisia keinoja jaon edistämiseksi omassa kylässään.

Vuoden 1766 isojakoasetuksen myötä maaherra sai oikeuden päättää siitä, missä pitäjässä mittauksiin ja jakoihin oli ryhdyttävä. Tätä oikeuttaan Turun ja Porin läänin maaherra käytti määräämällä maanmittareita toteuttamaan isojakotoimituksia pitäjittäin. Vuonna 1767 lokakuussa hän antoi määräykset samanaikaisesti Huittisiin ja Loimaalle. Huittisiin määräyksen sai Jacob Ståhlström ja Loimaalle Daniel Hall.²⁸²

Huittisissa pitäjän isojakomääräys johti pitäjänkokouksen koolle kutsumiseen. Paikalla olivat lähes kaikki emäseurakunnan tilojen isännät sekä edustajat Vampulan ja Kauvatsan kappeleista keskustelemassa isojaon toimittamisesta pitäjässä. Kokouksessa valittiin kylistä edustajat maksujen ja muiden isojakotoimituksiin liittyvien

²⁸² KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, 1.8.1768; KA Turku, Huittisten srk, pitäjänkokouksen pk 10.4.1768.

asioiden päättämistä varten. Edustajien tehtäväksi annettiin myös maanmittarin palkkion kerääminen pitäjänkirjurin avustamana. Toimitusten toivottiin etenevän joutuisasti, ja siksi kokouksessa kannettiin huolta aiemmin tehtyjen mittauksen karttojen ja kuvausten saamisesta Ståhlströmin käyttöön. Kokouksen toiveena oli myös, että kylissä pidättäydettäisiin kaikesta, mikä laajentaisi maanmittarin työtä tai johtaisi uusiin riitaisuuksiin. Lisäksi keskusteltiin käytännön asioista, kuten maanmittarin asunnosta ja maanmittaria avustavista päivätöistä.²⁸³

Loimaan osalta määräys ei johtanut mihinkään. Daniel Hall oli kiinni aiemmin hänelle määrättyissä toimituksissa, mutta hänen tarkoituksensa oli aloittaa Loimaan mittaukset apulaisen avulla. Hän teki kirjallisen sopimuksen maanmittausoppilas Thomas Wibreenin kanssa, että Wibreen ryhtyisi tekemään hänen apulaisenaan Loimaan mittauksia. Syystä tai toisesta Wibreen ei tarttunut toimeen, mikä johti riitaan maanmittarin ja apulaisen välillä. Heidän riidellessään loimaalaiset anoivat, että maanmittari, joka ei ollut vielä osoittanut aikomustakaan toimia pitäjässä, vaihdettaisiin Ståhlströmiin, joka näytti apulaisineen saavan aikaan tuloksia Huittisissa. Näin Jacob Ståhlström sai määräyksen heinäkuussa 1768 valmistella Loimaan pitäjän isojakoa varten eli käytännössä tehdä mittauksia pitäjässä.²⁸⁴

Sekä Loimaalla että Huittisissa esiintyi toive isojaon ripeästä etenemisestä: Loimaalla ei kauaa jaksettu odottaa maanmittaria saapuvaksi ja Huittisten kokouksessa korostettiin toimitusten sujuvaa etenemistä. Pitäjissä esiintynyt myötämielisyys voi olla syy siihen, että maaherra valitsi juuri nämä pitäjät isojakomääräystensä kohteiksi. Maanmittareita ei riittänyt jokaiseen pitäjään, joten maaherra joutui tekemään valintoja pitäjien välillä. Huittisista ja Loimaalta oli tehty lukuisia anomuksia 1760-luvulla, joten pitäjissä oli ilmeinen maanmittarin tarve. Sen sijaan Pöytyältä ja Marttilasta ei ollut tehty vielä ainuttakaan isojakoanomusta, joten maanmittarin määrääminen näihin pitäjiin ei ollut kiireellistä. Näin isojaon varhainen eteneminen hallinnollisesti oli seurausta osakkaiden varhaisesta aloitteellisuudesta.

Maaherran antamat pitäjien toimitusmääräykset eivät ole säilyneet, mutta niihin viitataan useissa asiakirjoissa. Näiden välillisten tietojen perusteella Ståhlströmille Huittisiin ja Hallille Loimaalle annetut määräykset olivat saman sisältöiset. Määräysten perusteella maanmittarien piti mitata ja laittaa isojakoon kyseiset pitäjät. Kun Hallin määräys peruutettiin ja Loimaa lisättiin Ståhlströmin alueeseen, määräyksen sanamuoto muuttui. Loimaalla Ståhlströmin tuli mitata ja valmistella pitäjän isojakoa

283 KA Turku, Huittisten srk, pitäjänkokouksen pk 10.4.1768.

284 KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, 27.6.1768, 1.8.1768; MLAK, Mellilä 13, pk 7.-13.12.1771.

varten.²⁸⁵ Pitäjät eivät enää olleet samassa asemassa. Huittisista tehtiin määräyksen jälkeen enää harvoja anomuksia maaherralle, mutta Loimaalta anomuksia tehtiin entistä kiivaampaan tahtiin. Huittisissa tilanne oli selvä, koska Ståhlströmin määräys kattoi myös jakotoimitukset. Loimaalla tehtiin vain mittauksia, jotka edistivät toiveita jakotoimituksista, mutta jakotoimituksia tekemään ei ollut määrätty ketään. Käytännössä toimituksia tekemään anottiin Ståhlströmiä ja hänet niihin myös määrättiin. Toisaalta käytännön toiminta pitäjissä ei eronnut toisistaan, sillä Huittisissakin Ståhlström keskittyi mittausten tekemiseen.

Huittisissa komissiomaanmittarin asemapaikasta tuli pysyvä ja vain asemapaikan haltija vaihtui vuosien saatossa. Siitä huolimatta isojako oli Huittisissa lähes seisahduksissa noin vuosikymmenen ajan monien yhteensattumien vuoksi. 1770-luvun alussa toimitukset eivät edenneet Ståhlströmin suuren työmäärän ja sairastelun vuoksi, ja 1776 hän aloitti läänin vakinaisena maanmittarina. Hänen tilalleen Huittisten mittausasemalle nimitettiin Fredrik Petrell, joka ehti saada valmiiksi Sallilan peltojaon ennen kuolemaansa vuonna 1777. Hänen jälkeensä mittausasemalle nimitettiin Nils Hedengran, joka saapui pitäjään vasta puolentoista vuoden kuluttua nimityksestä.²⁸⁶

Loimaasta tuli maanmittarin vakituinen asemapaikka vasta 11.7.1777 annetulla määräyksellä.²⁸⁷ Tätä ennen pitäjäläiset olivat jälleen ehtineet muistuttaa maaherraa maanmittarin tarpeesta. Vuonna 1776 lääninkansliaan saapui anomus, jossa pyydettiin Daniel Wirzeniuksen nimittämistä Loimaan maanmittariksi. Diaarimerkinnän mukaan anojina olivat Hattulan Seppälän virkatilan haltija Herman Blåfield ”sekä useat Loimaalta”.²⁸⁸ Anojien toive toteutui seuraavana vuonna annetun määräyksen myötä.

Isojakomaanmittarien määrääminen satakuntalaispitäjiin sai aikaan tilallisten aloitteellisuuden osittaisen muutoksen. Kun pitäjässä oli oma maanmittari ja maanjako-oikeus, turhaa byrokratiaa oli mahdollista kiertää esittämällä anomukset joko suoraan maanmittarille tai maanjako-oikeudelle. Samalla säästyivät rahat, jotka olisi

285 KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, 1.8.1768, 18.9.1769, 21.8.1769, 12.9.1769, 26.1.1771; KA Turku, Huittisten srk, pitäjänkokouksen pk 10.4.1768; MLAK, Mellilä 13, pk 7–13.12.1771; MLAK, Huittinen 42:1, pk 10.–14.5.1770.

286 KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, Karttaluettelo Lars Gezeliuksen Huittisissa piirtämistä kartoista, jotka hän jättää komissiomaanmittari Petrellille 1777; KA Turku, TMK, Nimitykset ja määräykset virkoihin Hf:1, 14.1.1778.

287 MLAK, Alastaro 17, pk 13.8.1794.

288 ”Blåfield H jemte flera if. Loimijoki Sn”. KA Turku, Lka, Saapuneiden anomusasioiden diaari Ab2, 4.9.1776, 804; KA Turku, Loimaan srk, rk 1776–1780, s. 358.

tarvittu anomuksen käsittelyyn lääninkansliassa, ja jos pyyntö oli mahdollista esittää suullisesti, säästöä tuli myös kirjurin palkkiosta.

Maanjako-oikeudelle tehty anomus isojaon toimittamisesta mainitaan perusteena ainoastaan Loiman peltojaon pöytäkirjassa.²⁸⁹ Loima ei kuitenkaan ole yksittäistapaus. Kun maanjako-oikeus kokoontui ensimmäisen kerran Loimaalla vuonna 1771, useiden kylien asukkaat pyysivät maanjako-oikeudelta jakoperusteen määrittämistä kyläänsä. Mittaukset olivat edenneet Niinijokivarressa, ja mitattujen kylien asukkaat toivoivat, että jako tehtäisiin nopeasti mittauksen jälkeen. Monet näistä kylistä ovat tuttuja jo maaherralle lähetetyistä anomuksista, mutta mukana olivat myös Krekilä, Vammala, Pappinen ja Auvainen, joista ei ole muita merkkejä aloitteellisuudesta. Tämä aloitteellisuus törmäsi tuttuun ongelmaan eli maanmittaripulaan. Vuonna 1773 isännät Krekilästä, Piltolasta ja Karhulasta viittasivat siihen, että 1771 heidän kyliinsä oli maanjako-oikeudessa vahvistettu jakoperuste, jonka mukaan Jacob Ståhlströmin olisi pitänyt ensi tilassa jaot tehdä, mutta mitään ei ollut tapahtunut. Odotuksen vuoksi pellot olivat huonolla hoidolla ja siksi he pyysivät, että Ståhlström velvoitetaan tekemään jaot. Paikalla ollut Ståhlström puolustautui muiden virkatehtävien aiheuttamilla kiireillä, mutta lupasi (katteettomasti) heti tulevana kesänä jaot tehdä.²⁹⁰

Vielä suurempi reitti isojaon edistämiseksi oli lähestyä suoraan maanmittaria. Varhaisin tieto suoraan maanmittarilta anotusta jakotoimituksesta on vuodelta 1770, jolloin Jacob Ståhlström toimitti Riesolan vainioiden jaon. Pöytäkirjan alussa hän kertoo, että ”Riesolan kylän pellot on jo 1768 mitattu ja kartoitettu; niin ovat kaikki Riesolan asukkaat allekirjoittaneelta anoneet, että heidän vainionsa nyt kuitenkin heidän kesken laitettaisiin laillisiin suurlohkoihin, jotta jokainen saa tilaisuuden sitä paremmin viljellä peltoaan.” Tämän seurauksena vainioiden jako alkoi toukokuussa 1770.²⁹¹

Huittisissa toimineen Nils Hedengranin päiväkirjat ovat säilyneet, ja niistä käy ilmi, että kahden ensimmäisen vuoden aikana hän aloitti kaikki uudet maanmittaus-toimituksensa maanomistajien pyynnöstä. Myös hänen kirjoittamissaan toimitusten pöytäkirjoissa on useita merkintöjä, jotka viittaavat suoraan hänelle tehtyyn anomukseen. Vuonna 1780 hän saapui Rieskalaan asianosaisten tekemästä anomuksesta

289 MLAK, Huittinen 24, pk 21.–24.9.1770.

290 KA Turku, TMK MO, Maanjako-oikeuksien pöytäkirjat ja päätökset Gr:104a, Loimaa 48, pk 4.7.1771; KA Turku, TMK MO, Maanjako-oikeuksien pöytäkirjat ja päätökset Gr:104b, Loimaa 48:1, pk 25.2.1773.

291 ”Riesola bys äkrar redan år 1768 blifvit afmäta och å Charta lagda; så hafva samtliga Riesola boer hos underskrifwen begärt, det deras Bohläkrar nu emellertid skulle dem emellan i behörige Storskiften läggas, på det en och hwar komma i tilfälle at desto bättre häfda sin åker.” MLAK, Huittinen 42:1, pk 10.–14.5.1770.

ja seuraavana vuonna Kaharilaan ja Korkiakoskelle.²⁹² Punolan ja Salmenojan vainiojakojen asiakirjanipuissa on säilynyt kylien kaikkien isäntien allekirjoittamat ja Hedengranille osoitetut anomukset kylien vainioiden jakamisesta.²⁹³

Kaikkien toiveet eivät toteutuneet pyytämällä jakotoimitusta Hedengranilta. Soinilan ja Siivikkalan isännät totesivat jakotoimituksen pyytämisen toivottomaksi 1791. He lähettivät anomuksen maaherralle ja anoivat Pöytyän komissiomaanmittari Johan Tillbergin määräämistä toimittamaan isojako heidän kylissään. Anomuksessaan he kertoivat useiden Siivikkalan, Soinilan ja Tamareen jakokunnan osakkaiden pyytäneen pitäjän maanmittarilta isojaon toimittamista tuloksetta. Toivomusta vieraasta maanmittarista he perustelivat sillä, että Hedengranilla oli lukuisia keskeneräisiä isojakoja eikä hän ollut koko virassaoloaikanaan saanut päätökseen ainoakaan jakokunnan isojakoa. Tillbergin he epäilivät olevan työttömänä, koska Pöytyän kylien isojaot olivat valmiita.²⁹⁴ Perustelut olivat oikean suuntaisia, vaikka hieman liioiteltuja. Hedengran oli noin kymmenen vuoden aikana saanut yhden jakokunnan isojaon päätökseen asti, ja Tillbergillä oli vielä joitakin keskeneräisiä toimituksia Pöytyällä.

Loimaan komissiomaanmittari Daniel Wirzeniuksella ei ollut tapana kirjoittaa pöytäkirjaan, miksi hän oli kyseiseen kylään saapunut. Hänen toimitustensa järjestys puhuu kuitenkin sen puolesta, että hänellä oli etenemissuunnitelma, josta hän joutui poikkeamaan osakkaiden taholta kokemansa paineen vuoksi. Jos hän olisi tehnyt työnsä isojakoasetuksen määräysten mukaan, hänen olisi ensimmäiseksi pitänyt viedä loppuun toimitukset niissä jakokunnissa, joissa muut maanmittarit olivat ennen häntä isojaon aloittaneet. Pitäjän eteläosista kartat olivat pääsääntöisesti olemassa, koska Thomas Wibreen oli Jacob Ståhlströmin alaisuudessa mitannut Niinjokivarren kylien omistuksia. Wirzenius ei jatkanut työtä siitä, mihin se oli jäänyt, vaan hän toimi aivan päinvastoin. Hän aloitti mittaukset pitäjän pohjoislaidalta Kojonjokivarresta. Sinne hänet todennäköisesti johdattivat Kuninkaisten kylästä esitetyt toiveet. Kuninkaisten isojaossa peltojaon jälkeiset vaiheet vietiin läpi poikkeuksellisen nopeasti heti Wirzeniuksen aloitettua pitäjän maanmittarina. Kaksi kylän osakasta oli aikaisemmin anonut maaherralta isojaon toteuttamista yksityisomistuksen etuja korostaneilla perusteluilla, ja sen seurauksena pellot oli jo jaettu. Niityt jaettiin joulukuussa 1777 ja metsät maaliskuussa 1778. Muuten Wirzenius teki

292 KA Turku, TMK, Maanmittareiden päiväkirjat Haa:1, Nils Hedengranin päiväkirjat 1779–1780; MLAK, Huittinen 41:2, pk 7.8.1780; MLAK, Huittinen 11, pk 9.6.1781; MLAK, Huittinen 19:0, pk 27.5.1780.

293 MLAK, Vampula 11:0.

294 KA Turku, TMK, Maaherran toimitusmääräykset Ec:1, 26.2.1791.

ensimmäisinä vuosinaan Loimaalla vain peltojakoja, joten kyläläisten aktiivisuuden täytyi olla syynä Kuninkaisten jaon nopeaan loppuun saattamiseen.²⁹⁵

Ensimmäisinä vuosina Loimaan komissiomaanmittarina Daniel Wirzenius siirtyi järjestelmällisesti Kojonjokea ylävirtaan ja jatkoi siitä eteenpäin Ypäjänkylään. Tämän järjestelmällisen suunnitelman lisäksi hän teki yksittäisiä jakotoimituksia siellä täällä eri puolilla pitäjää. Nämä satunnaiset toimitukset eivät yleensä jatkaneet isojakoa sellaisissa kylissä, missä se oli jo osittain tehty, vaan kyse oli uusista peltojaoista. Suunnitelman mukaiset mittaukset jatkuivat Hämeen rajalta Loimijokea alaspäin nykyisen Loimaan keskustan seudulle aina, kun Wirzeniuksella oli käytössään apulaisia. Muutoin hänen toiminnassaan ei näy järjestelmällisyyttä. Varsinkin vuodesta 1780 alkaen hänen vuosittain tekemänsä työt muodostavat varsinaisen sillisalaatin: mittauksia, rajankäyntejä, jyvityksiä ja eri tiluslajien jakotoimituksia joka puolella pitäjää. Tällainen eteneminen oli hyvin epäkäytännöllistä, joten sen täytyi olla seurausta kylistä tulleista toimituspyynnöistä. Selvä yritys edetä järjestelmällisesti kertoo kuitenkin siitä, että Wirzeniuksella oli suunnitelma, jota hän yritti toteuttaa, mutta osakkaiden luoma paine pakotti hänet toimimaan toisin.²⁹⁶

Pöytyä määrättiin laitettavaksi isojakoon 26.6.1778. Kaikki tämän määräyksen pohjalta tehdyt isojaot toimitti Johan Tillberg. Hän ei kuitenkaan saanut alkuperäistä määräystä. Ensimmäisinä vuosina hän esiintyy komissiomaanmittari Carl Holmlundin sijaisena. Holmlund ei voinut toimittaa isojakoa Pöytyällä, koska hän toimi vuodesta 1776 alkaen Tukholmassa päämaanmittauskonttorin kirjaajana.²⁹⁷

Johan Tillberg yleensä perusteli toimituksen aloittamisen saamallaan Pöytyän pitäjää koskevalla määräyksellä. Latvian kylään saapumistaan hän selitti normaalia tarkemmin. Kylän asukkaat olivat pyytäneet häneltä maan jakoa kylän osakkaiden kesken.²⁹⁸ Yleisesti ottaen Tillbergin eteneminen Pöytyällä näyttää hyvin suunnitelmalliselta ja johdonmukaiselta muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Hän eteni niin tehokkaasti, että suurta painetta maanomistajien suunnalta ei ehkä ehtinyt edes syntyä.²⁹⁹

Marttila sai isojakomääräyksensä viimeistään vuonna 1780. Vain kahdessa pöytäkirjassa mainitaan Marttilaan annettu yleinen määräys, eikä päivämäärää ole kum-

295 Loimaan isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

296 Loimaan isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

297 Kotivuori 2005, Karl Holmlund, <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=7875>, luettu 5.3.2017.

298 Mlak, Oripää 4:1, pk 18.9.1779.

299 Pöytyän isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

massakaan. Maininnat ovat läänin ylimääräisen maanmittarin Johan Strömborgin vuonna 1780 aloittamissa toimituksissa.³⁰⁰ Pian näiden jälkeen Strömborg kuoli ja työtä Marttilassa jatkoi varamaanmittari Henric Fallsten. Fallstenilla ei ollut tapana kirjata pöytäkirjaan, millä perusteella hän toimituksen aloitti. Hänen etenemisensä näyttää kuitenkin pääsääntöisesti suunnitelmalliselta. Hän kuoli vuonna 1799, mutta hänen tekemänsä toimitukset vähenivät selvästi jo vuodesta 1796 alkaen. Suurimman osan jäljelle jääneistä toimituksista loppuun saattoivat Johan Tillberg ja Daniel Wirzenius, jotka olivat saaneet jo omat pitäjänsä valmiiksi, sekä varamaanmittari Johan Lönnmarck.³⁰¹ Lönnmarck sai määräyksen Marttilan isojaon loppuunsaattamisesta vuonna 1800.³⁰²

Hallinnolliset isojakoaloitteet eivät lopettaneet osakkaiden aloitteellisuutta, vaan ennemminkin muuttivat sen muotoa. Kun isojaon tiedettiin olevan joka tapauksessa tulossa, isojaon anominen virallista tietä ei ollut enää tarpeellista, ellei siihen ollut jotain erityistä syytä. Epävirallinen aloitteellisuus näkyy lähteissä vain satunnaisina palasina, mutta merkkejä on niin paljon, että sitä on pidettävä yleisenä ilmiönä.³⁰³ Kaikesta huolimatta virallisen aloitteellisuuden lisäksi myös epävirallinen aloitteellisuus oli aktiivisempaa Huittisissa ja Loimaalla kuin Marttilassa ja Pöytyällä. Kyse voi olla osittain siitä, että tehdyt toimitukset ruokkivat kiinnostusta isojakoa kohtaan. Loimaalla ja Huittisissa oli ennen Wirzeniuksen ja Hedengranin nimittämistä tehtäviinsä tehty useita jakotoimituksia. Niiden jälkeen muissa kylissä oli ehditty puntaroida jaon etuja vuosien ajan isojaon ollessa alueella lähes pysähdyksissä maanmittarin puuttuessa. Tämä todennäköisesti muodosti pitäjiin paineen, jonka myötä kummallakin maanmittarilla oli jonossa toiveita enemmän kuin he ehtivät täyttää. Lisäksi Huittisten ja Loimaan epäviralliseen aloitteellisuuteen vaikuttivat samat tekijät kuin viralliseen aloitteellisuuteen: taloudelliset edellytykset ja kyläjärjestysten puuttuminen.

300 MLAK, Marttila 12, pk 17.10.1780; MLAK, Marttila 1, pk 10.5.1780.

301 Marttilan isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

302 MLAK, Koski 14:1, pk 20.7.1812.

303 Epävirallisen reitin käyttämisestä myös Louhimo 1952, 21.

Isojaon vastustaminen

Perinteiseen isojakokuvastoon kuuluvat vastahankaiset talonpojat. Vastustuksen syiksi on esitetty talonpoikien vanhoillisuus ja muutoksen pelko, epäluulo jyvitystä, maanmittaria, kruunua ja säätyläisiä kohtaan, pelko omasta tappiosta naapurien kustannuksella ja jakotoimituksen kustannukset.³⁰⁴ Talonpoikaiseen mentaliteettiin perustuvan selityksen on kumonnut Petri Talvitie. Hän on selvittänyt Hämeen vastustustapausten taustoja ja todennut, että syyt olivat yleisten sijaan paikallisia.³⁰⁵

Edellä olen jo osoittanut, että useat talonpojat toivoivat isojaon toteuttamista. Heidän aloitteellinen toimintansa edisti isojakoa, mutta osakkaiden joukossa oli niitäkin, jotka halusivat estää tai hidastaa toimituksia. Tiedossa olevia vastustustapauksia on niin vähän, että jokainen tapaus on mahdollista esitellä.

Kahdessa jakotoimituksessa suora vastustus käy ilmi pöytäkirjasta. Toinen näistä tapahtui kaksitaloisessa Vammalassa. Kartat kylästä oli piirretty yleisten mittausten yhteydessä vuosina 1771 ja 1772, jolloin kyläläiset myös toivoivat maanjako-oikeudessa jaon tekemisestä. Vuonna 1781 Daniel Wirzenius saapui kylään toimittamaan isojakoa. Omistusten jyvittäminen eteni hyvin siihen asti, kunnes Isotalon isäntä kieltäytyi kertomasta, paljonko hän oli saanut heinää pellon pientareilta. Tämän jälkeen samainen isäntä heittäytyi täysin yhteistyökyvyttömäksi, ja niittyjä koskeva riita jouduttiin viemään maanjako-oikeuteen. Maanjako-oikeuden ratkaisun jälkeen toimitus odotti vielä vuoteen 1784 asti maaherran ratkaisua liikamaasta, minkä jälkeen palattiin jakotoimituksen pariin. Isotalossa oli tässä välissä isäntä vaihtunut, ja tilojen isännät olivat löytäneet keskinäisen yhteisymmärryksen. He ilmoittivat Wirzeniukselle, etteivät halua minkäänlaista isojakoa, vaan haluavat pitää entiset sarkansa. Vastustuksen vuoksi osapuolet joutuivat sopimaan jaosta maanmittarin sijaan maanjako-oikeuden johdolla. Toimitus saatiin päätökseen vielä saman vuoden aikana, joten vastustus

304 Saarenheimo 2003, 350–351; Saarenheimo 1983, 24–25.

305 Talvitie 2016. Maanjaon vastustuksen moniselitteisyydestä myös Ahllund 2004, 212–213.

aiheutti isännille lisäkustannuksia ja hidasti toimitusta parilla kuukaudella.³⁰⁶ Rivien välistäkään ei ole luettavissa, miksi isännät isojaosta kieltäytyivät.

Huittisissa esiin tuli kaksi hyvin erilaista tapausta, joista toista voisi kutsua isojakokapinan yritykseksi ja toinen vaikuttaa tahalliselta viivyttämiseltä. Vastahangan ajankohta on kummassakin tapauksessa kahdella tavalla erikoinen, jos niitä verrataan kirjallisuudessa esitettyihin isojaon vastustustapauksiin. Yleensä isojaon vastustus on ajoitettu alkuvuosiin ja 1760-luvulle. Nämä tapaukset ajoittuvat 1790-luvulle ja 1800-luvun alkuvuosiin. Lisäksi isojakoa on tyypillisesti vastustettu kokonaisuutena. Esimerkiksi Hämeessä joissain pitäjissä vaadittiin koko isojakoasetuksen peruuttamista.³⁰⁷ Huittisten vastahankaisuudet tapahtuivat suurissa jakokunnissa, joissa kaikkien kylien pelot oli jaettu ilman mielenosoituksia jo vuosikymmeniä aikaisemmin. Jakotoimituksen häirintä alkoi vasta silloin, kun vuorossa oli niittyjen ja metsien jakaminen.

Huittisten jakokunta oli koko tutkimusalueen suurin. Se käsitti noin 15 kylää; toimituksessa riideltiin myös siitä, mitkä kylät jakokuntaan oikeastaan kuuluivat. Vuonna 1795 maaherra määräsi komissiomaanmittari Johan Christian Wirzeniuksen jakamaan jakokunnan yhteiset omistukset. Heti aluksi havaittiin, ettei toimitusta varten ollut hankittu lautamiehiä. Kun toimitusmääräys ja anomus oli luettu suomeksi, Huittistenkylän Hällin isäntä astui esiin ja ilmoitti, että hän tai muut talonpojat tässä jakokunnassa eivät anna laittaa omistuksiaan isojakoon, eivätkä anna sitä varten apuaan tai tietojaan tai hallussaan olevia tuomioita ja maanjako-oikeuden määräyksiä. Siksi ei ollut tarvetta hankkia lautamiehiäkään.³⁰⁸

Pöytäkirjan kuvauksen mukaan tästä kehkeytyi varsin värikäs näytelmä. Talonpojat melusivat ja käyttäytyivät kuin olisivat juovuksissa. Heitä ryhtyi rauhoittamaan pitäjänapulainen Hendric Krusberg sanoen, ettei moinen käytös sopinut järkeville ihmisille ja vielä vähemmän kristitylle väelle. Hän myös totesi, että talonpojilla oli ollut kolme viikkoa aikaa hakea maaherralta toimitukselle peruutus, jos siihen oli oikea syy. Talonpoikien puhemiehenä jatkanut Hälli ilmoitti, että kesällä oli tähdellisempääkin työtä kuin isojaon mittausten avustaminen ja tänä kesänä lisänä oli kirkon aidan korjaaminen. Krusberg vastasi kirkon aidan korjaamisen olevan niin pieni työ, ettei siitä pitäjän väkirikkaissa taloissa ollut vaivaksi. Maanmittari Wirzenius puolestaan todisti, että täydentävien mittausten tekemiseen tarvittiin

306 MLAK, Alastaro 20, pk 16.10.1781; KA Turku, TMK MO, Maanjako-oikeuksien pöytäkirjat ja päätökset Gr:104a, Loimaa 48, pk 4.7.1771.

307 Talvitie 2016.

308 MLAK, Huittinen 9:2, pk 15.5.1795.

korkeintaan viisi tai kuusi taksvärkkipäivää taloa kohti. Talonpojat eivät kiistäneet kumpaakaan, mutta ilmoittivat kantanaan, etteivät he olleet velvollisia käyttämään kesän työpäiviä tarpeettomiin töihin. He myös epäilivät, ettei isojakoa voitu määrätä, jos osakkaat eivät olleet yksimielisiä.³⁰⁹

Riita sai uuden käänteen, kun osa talonpojista pääsi esittämään oman mielipiteensä. Heidän mukaansa suurimmat tilalliset olivat anastaneet jakokunnassa kaiken raivauskelpoisen maan. Nämä laittomia aitauksia hallussaan pitävät nyt vastustivat isojakoa. Ne tilat, jotka olivat jääneet alakynteen raivauksissa, huusivat haluavansa isojaon. Kun riita oli käänntynyt talonpoikien väliseksi, maanmittari halusi merkitä pöytäkirjaan, ketkä olivat puolesta ja ketkä vastaan. Isojaon kannattajina esiin astui 25 talonpoikaa ja kaikki säätyläiset. Vastustajat eivät suostuneet kertomaan nimiään, mutta 32 vastustajan nimet kirjattiin nimismies Eric Dahlmanin antamien tietojen pohjalta. Puolitoista kuukautta myöhemmin oli saatu maaherran päätös esiintyneestä vastustuksesta. Jokainen osakas veloitettiin $3\frac{1}{3}$ riikintaalerin sakon uhalla saapumaan paikalle, osallistumaan keskusteluun jaon perusteista sekä antamaan kaikki tarvittavat tiedot. Tämän jälkeen toimitus eteni normaaliin tapaan, joskin mutkikkaana ja monipolvisena kuten suuressa jakokunnassa sopi odottaakin.³¹⁰

Vastustuksen taustalta paljastui pelko saavutettujen etujen menettämisestä. Tämä sopii hyvin yhteen niiden havaintojen kanssa, joita Petri Talvitie on tehnyt isojaon vastustustapauksista Hämeessä. Hän löysi lähes jokaisen tutkimansa sitkeän niskurointitapauksen taustalta jonkinlaisen maanhallintaan liittyvän konfliktin. Yhteistä Talvitien esittelemille tapauksille on pelko vanhojen nautintojen menettämisestä, joka koski etenkin sarkajaon ulkopuolisia, yksityisiä pelto- ja niittyraivioita.³¹¹

Mommolan jakokunnassa ei kapinoitu vaan valittiin viivytystaktiikka. Jakokuntaan kuuluivat Lauttakylän, Raijalan ja Mommolan kylät sekä Pappila ja Maurialan yksinäistalo. Jakokunnan kylien pellot ja osa niityistä oli jaettu jo 1760- ja 1770-luvuilla. Vuonna 1800 usean kyläläisen anomuksesta maaherra määräsi komissiomaanmittari Johan Christian Wirzeniuksen saattamaan jakokunnan isojaon loppuun. Vuotta myöhemmin jakokunnan osakkaat kuulutettiin koolle, mutta Lauttakylän Vinkon isäntä ei saapunut paikalle. Hänen tiedettiin matkustaneen muutama päivä aikaisemmin Turkuun maaherran luo. Kun jyvitystä oltiin aloittamassa, Juho Vinko saapui muka-

³⁰⁹ MLAK, Huittinen 9:2, pk 15.5.1795.

³¹⁰ MLAK, Huittinen 9:2, pk 6.7.1795.

³¹¹ Talvitie 2016.

naan päätös hänen itsensä ja kuuden muun Lauttakylän isännän tekemään lykkäysanomukseen. Lykkäys oli myönnetty ja toimitus päättyi siihen.³¹²

Samat tapahtumat toistuivat seuraavana vuonna. Mommolan ja Maurialan isännät anoivat maaherralta toimituksen jatkamista, ja toimitusta määrättiin jatkettavaksi, kun talonpoikien kiireisin työaika oli ohi. Osakkaat kuulutettiin koolle syyskuun lopulla. Jälleen kuusi Lauttakylän isäntää anoi lykkäystä toimitukselle, mutta tällä kerralla sitä ei myönnetty. Näin toimitus saatiin käyntiin, mutta kesti vielä vuosia ennen kuin riittaisan jakokunnan maille päästiin lyömään rajapaaluja. Isojakoasiakirjat eivät anna vihjettä siitä, miksi juuri Lauttakylän isännät halusivat siirtää toimitusta. Jakokunnassa kaikki osakkaat esittivät yhtäläisesti vaatimuksiaan ja muutosehdotuksiaan toimituksen kuluessa.³¹³

Yleensä osakkaiden asennoitumista isojakoon ei voi lukea isojakoasiakirjoista. Todennäköisesti isojaon vastustajia on ollut enemmän kuin asiakirjat antavat ymmärtää, mutta he ovat sopeutuneet tilanteeseen, eivätkä ole osoittaneet mieltään. Tästä hyvä esimerkki on Kuninkaisten isojako. Vainiojako tehtiin vuonna 1771 kahden osakkaan anomuksesta. Anomuksen liitteenä on todistus, että anojat ovat kertoneet anomusaikeistaan muille osakkaille. Kahden todistajan allekirjoittamassa todistuksessa kerrotaan, että kaikki muut osakkaat vastustivat anottavaa isojakoa.³¹⁴ Vainioiden jakoa koskevasta pöytäkirjasta ei voi mitenkään päätellä kolmen isännän vastustaneen toimitusta. Maanlaadusta sovittaessa korostuu yksimielisyys, ja jakotuloksessa ei ole jälkeäkään pyrkimyksestä säilyttää vanhoja käytäntöjä. Yksi vastustaneista isännistä päätti jopa muuttaa talonsa pois kylätontilta.³¹⁵ Vastustajat ovat toki voineet muuttaa mieltään ennen jakotoimitusta. Toisaalta emme tiedä vastustuksen syytä. He ovat voineet kannattaa viljelysten uudelleen järjestelyä, mutta vastustaa toimitusta siitä seuranneiden kustannusten vuoksi. Lähes huomaamaton vastustustapaus tulee esiin myös Hurulan vainiojaon yhteydessä. Maanmittari Nils Hedengran kirjasi pöytäkirjaan lyhyesti, että vainiojaon alkajaisiksi Matti Hurula esitti, että isojako olisi turha ja mahdoton toteuttaa Hurulan vainioilla. Hän kuitenkin antoi puhua itsensä ympäri, kun hänelle selitettiin isojaon hyöty ja asetusten sisältö.³¹⁶

Kaiken kaikkiaan selviä osoituksia osakkaiden asennoitumisesta isojakoon on suhteellisen vähän. Marttilasta ja Pöytyältä ei ole muutamaa isojakoaloitetta lukuun

³¹² MLAK, Huittinen 29:5, pk 9.9.1801.

³¹³ MLAK, Huittinen 29:5, pk 20.9.1802.

³¹⁴ KA Turku, TMK, Maanherran toimitusmääräykset Ec:1, 21.8.1769.

³¹⁵ MLAK, Loimaa 23:0, pk 29.-30.11. ja 2.12.1771.

³¹⁶ MLAK, Huittinen 9, pk 28.11.1782.

ottamatta sen paremmin merkkejä jaon edistämisestä kuin vastustamisestakaan. Sekä aloitteellisuuden että vastustuksen yhteydessä näkyy asennoitumisen käytännöllisyys. Kyse ei ollut periaatteellisesta kannatuksesta tai vastustuksesta, vaan yleensä vallitsevasta maankäytöstä kylässä tai jakokunnassa. Taustalla voi olla toive työn helpottumisesta tai riitojen vähenemisestä tai pelko saavutettujen etujen menettämisestä. On luonnollista, että kukin tarkasteli uudistuksia omasta näkökulmastaan: miten oma elämä ja toimeentulo mahdollisesti muuttuisivat uudistuksen myötä. Yhtä luonnollista on sopeutuminen. Suurin osa otti uudistuksen vastaan neutraalisti, jos hyödyt tai haitat eivät olleet niin suuria, että niiden vuoksi olisi kannattanut ryhtyä toimenpiteisiin.

Jakotoimituksia vuodenaikojen rytmissä, päätöksiä odotellessa ja sodan melskeissä

Edeltävissä luvuissa kuvattujen sääntelyn, hallinnollisen ohjauksen, maanmittauksen resurssien, osakkaiden aloitteellisuuden ja vastustuksen lisäksi isojakotoimitusten etenemiseen vaikuttivat lukuisat muut tekijät. Isojakoa tehtiin vahvasti vuodenaikojen rytmissä. Mittaukset ja usein myös jyvitykset tehtiin maastossa, kun taas keskusteluja voitiin käydä vuodenajoista riippumatta. Toimituksia tehtiin paljon syksyisin, koska silloin maataloustyöt eivät häirinneet. Syksyllä tosin oli usein liian märkää mennä soille, ja monessa pöytäkirjassa todetaan talventulon keskeyttäneen toimituksen. Jos niittyjen jyvitys haluttiin tehdä maastossa, odotettiin ajankohtaa, jolloin heinä oli parhaassa kasvussa. Kiireisimpään kylvö-, heinäkorjuu- ja elonkorjuu-aikaan maanmittari teki laskelmiaan, mutta apu työvoimaa tai osakkaiden läsnäoloa vaativat toimet olivat keskeytyksissä. Tärkeysjärjestyksessä toimitusten edelle menivät myös esimerkiksi Turun markkinat.³¹⁷ Harmiton keskeytys saattoi johtaa pitkään taukoon, jos maanmittarin muut työt menivät edelle. Tällöin toimitusta jatkettaessa voitiin mittauksia ja jyvityksiä joutua tekemään uudelleen, mikä entisestään pidensi prosessia.³¹⁸

Peltojen mittaamisesta oli helppoa siirtyä niiden jakamiseen, koska peltojen alaan ei yleensä liittynyt epäselvyyksiä. Sen sijaan metsämaiden ja niittyjen kohdalla jakotoimitus ei jäänyt kylän sisäiseksi asiaksi, koska metsät ja niityt rajautuivat naapurikyliin, eikä kaikilla osapuolilla useinkaan ollut sama näkemys rajapaikoista ja rajalinjojen suunnista. Rajankäynnit aiheuttivat vähintään välivaiheen isojaon etenemiseen, kun raja käytiin jokaista naapurikylää vastaan. Usein tuloksena oli oikeusprosesseja, jotka estivät maanjaon etenemisen, koska tarkkoja laskelmia varten tarvittiin varmuus jaettavasta pinta-alasta.

³¹⁷ MLAK, Huittinen 15:1, pk 6.6.1781.

³¹⁸ Louhimo 1952, 20. Hallandin *laga skifte* -jaoissa pitkään jatkuneissa toimituksissa neljä viidesosaa toimitusajasta kului yli vuoden mittaisiin keskeytyksiin. Pettersson 1983, 266–269.

Suuren osan toimituksista keskeytti liikamaan tutkinta. Jos jakokunnassa oli maata enemmän kuin 600 tynnyrialaa kokonaista manttaalia kohti, vuodesta 1777 alkaen liikamaasta piti tehdä ilmoitus maaherralle. Jos osakkaat eivät hyväksyneet maaherran ratkaisua, heillä oli mahdollisuus valittaa kamarikollegioon ja sen päätöksestä vielä kuninkaalle. Vuonna 1784 päämaanmittauskonttorin johtaja Eric af Wetterstedt antoi katsauksen isojaon tilanteesta eri lääneissä. Hän piti Turun ja Porin läänissä isojaon etenemisen suurimpana esteenä maaherran liikamaapäätösten viipymistä. Uudenmaan ja Hämeen läänissä maaherra sen sijaan ratkaisi liikamaakysymykset välittömästi.³¹⁹ Tutkimusalueen tiedot vahvistavat päätösten viipymisen. Esimerkiksi Partelasta Henric Fallsten teki liikamaailmoituksen 28.11.1783, jonka perusteella maaherra antoi päätöksensä 25.10.1785.³²⁰ Himaisten jakotoimitus keskeytyi vuonna 1781 siihen, että liikamaa oli ilmoitettava maaherralle. Maaherran ratkaisu liikamaakysymykseen saatiin 16.11.1786.³²¹ Valitusasteet pidensivät prosessia edelleen. Ypäjänykylän osakkaat valittivat maaherran päätöksestä kamarikollegioon, joka antoi päätöksen heinäkuussa 1786. Kun sekään ei osakkaita miellyttänyt, he valittivat edelleen kuninkaalle, jolta päätös saatiin joulukuussa 1794.³²² Ajan myötä päätösprosessi nopeutui ja 1790-luvulla liikamaapäätöksen saaminen kesti muutaman kuukauden. Punolan ja Salmenojan liikamaasta Johan Tillberg teki ilmoituksen 8.3.1794, johon maaherra antoi vastauksen 6.6.1794.³²³ Hintsalan ja Annisten jakokuntaa koskeneen liikamaapäätöksen saaminen kesti vain reilun viikon vuonna 1792.³²⁴ Liikamaapäätösten linjan vakiinnuttua kaikkia päätöksiä ei jäätty odottamaan. Esimerkiksi 1795 Sikilän ja Vahvalan jakokunnassa Daniel Wirzenius merkitsi osakkaiden omistukset maastoon kolme kuukautta ennen liikamaapäätöstä.³²⁵

Isojakotoimituksiin tuli yleinen katkos vuonna 1789. Valtiopäivillä suomalaisten läänien asukkaat anoivat kuninkaalta isojaon keskeyttämistä sodan ajaksi. Kuninkaan 1.4.1789 antaman päätöksen mukaan isojako oli keskeytettävä siellä, missä maanomistajat sitä toivoivat. Maanomistajien halutessa toimituksia oli mahdollista jatkaa. Vuonna 1791 vähitellen palattiin ennen sotaa vallinneeseen käytäntöön.³²⁶ Tutkimusalueella katkos näkyy vaihtelevasti. Loimaalla toimitukset jatkuivat lähes

319 Kuusi 1933b, 88.

320 Mlak, Koski 11:1, lmilm 28.11.1783, kamarikollegion liikamaapäätös 17.5.1786.

321 Mlak, Pöytyä 4, kk 1787.

322 Mlak, Ypäjä 7a, pk 22.6.1795.

323 Mlak, Vampula 13:4, lmilm 8.3.1794, pk 10.4.1798.

324 Mlak, Alastaro 4, lmilm 11.4.1792, pk 28.8.1792.

325 Mlak, Alastaro 16, jk, liikamaapäätös 12.10.1795.

326 Kuusi 1933b, 96–97.

normaalisti. Pöytyällä toimituksia tehtiin 1790-luvun alkaessa vähän, mutta kesken oli enää sellaisia toimituksia, joiden eteneminen ei ollut kiinni maanmittarista tai osakkaista. Marttilassa vuodet 1789 ja 1791 eivät aktiivisuudeltaan poikkeaa muista, mutta vuosi 1790 oli täydellinen välivuosi pitäjän isojaossa.³²⁷

Huittisten ja Punkalaitumen asukkaat käsittelivät isojaon jatkamista kesällä 1789, mutta eivät päässeet yhteisymmärrykseen siitä, pitäisikö isojako jatkaa. Tämän seurauksena isojako Huittisissa keskeytettiin, ja maanmittari Nils Hedengran sai maaherralta luvan hakeutua muihin tehtäviin, koska hän ei isojaon keskeydyttyä voinut ansaita palkkaansa. Hedengran siirtyi ensin Porvooseen sotakamarikirjuriksi ja edelleen sotatilientarkastajaksi. Huittisten maanmittarina hän jatkoi vasta 1795.³²⁸

Vaikka toimituksissa esiintyi myös tahallista viivyttämistä, yleensä viivytykset eivät olleet kenellekään mieleen. Toisinaan osakkaat halusivat käytännön töiden vuoksi ennakoida tulevaa jakotulosta. Karvelassa sankat lumisateet estivät mittauksen tekemisen kylän vainioilla marraskuussa 1778. Kyläläiset halusivat kuitenkin sopia valmiiksi omistuslohkojen sijainnista, jotta he voisivat talven rekikeleillä ajaa aidakset kevätkylvöjen väliaikaisia aitoja varten oikeisiin paikkoihin.³²⁹ Palaisissa talonpojat eivät heinätekoajan vuoksi ehtineet jatkaa niittyjen ja metsien mittauksia, mutta toivoivat silti, että jo mitatut pelot jaettaisiin ennen syyskylvöjä.³³⁰ Mäentakana osakkaat toivoivat pelto-osuuksien merkitsemistä maastoon, vaikka osa pellostä oli naapurikylän kanssa rajariidan alaista. Kyläläiset sopivat yhteisesti raiwaavansa vastaavan alan korvaukseksi, jos riidanalainen pelto menetettäisiin.³³¹ Viljelijät kokivat vuosikymmeniä kestäneet toimitukset raskaiksi. Kauvatsassa kaksikymmentä vuotta isojaon mittauksen aloittamisen jälkeen Nils Hedengran ehdotti osakkaille, että isojaon rajat pyykitettäisiin yhdellä kerralla, kun kaikki omistukset olisi jaettu. Kyläläiset olivat ehtineet jo nähdä niin monenlaisia käännteitä jakotoimituksessa, että he halusivat saada varmuuden jaetuista omistuksista ja vaativat pelto-osuuksien pyykittämistä heti.³³² Samalla tavoin Löysälän kyläläiset vaativat ratkaisuja niiltä osin kuin niitä oli mahdollista tehdä. Maanomistajat toivoivat, että riidanalainen liikamaa jätettäisiin jakamatta ja kiistatta kyläläisille kuuluva maa jaettaisiin kyläläisten riskillä ja kustannuksella, ”sillä tämä jakokunta on jo vuodesta 1768 ollut

327 Loimaan, Pöytyän ja Marttilan isojakoasiikirjat, ks. liite 1.

328 KA Turku, TMK, Maanmittareiden päiväkirjat Haa:1, Nils Hedengranin päiväkirjat 1789 ja 1795; Vaajakallio 1929, 18.

329 MLAK, Marttila 6, pk 20.11.1778.

330 MLAK, Marttila 13:1, pk 25.6.1776.

331 MLAK, Tarvasjoki 10:1, pk 11.7.1785.

332 MLAK, Kauvatsa 3:1, pk 8.8.1783.

isojaon valmistelun alla ja useaan kertaan mitattu, nyt jo olisi aika käyttää hyväksi se etu, jonka isojako tuottaa sekä saada tilaisuus tehdä raivauksia ja varmuudella viljellä omistuksiaan niin kuin pitää.”³³³

Edellä kuvatut tapaukset vahvistavat osakkaiden aloitteellisuuden luomaa kuvaa isojakoon myönteisesti suhtautuneista talonpojista, jotka omilla toimillaan pyrkivät edistämään toimitusten etenemistä. Osakkaiden joukkoon mahtui niitäkin, jotka eivät saapuneet toimituksiin tai kieltäytyivät antamasta apuaan.³³⁴ Siitä huolimatta yleiskuva talonpoikien toiminnasta isojaossa on se, että he halusivat toimituksen valmistuvan ja maanomistus- ja maankäyttöolojen selkiytyvän.

333 ”[...] så mycket mera, som denne Samfällighet alt sedan 1768 varit under Storskiftes beredning och flera resor afmätt, nu redan vore tid att begagna sig af den förmån Storskiftet medförer, samt komma i tilfälle at förrätta upodlingar och med säkerhet häfda sine ägor som sig bör.” MLAK, Huittinen 9:4, pk 173.1803.

334 Esim. MLAK, Pöytyä 32:1, pk 27.6.1794; MLAK, Keikyä 50:1, pk 1.7.1776.

Isojakotoimitusten eteneminen vaiheittain

Isojakotutkijat ovat laskeneet eri menetelmillä ja mittareilla isojaon etenemistähtia.³³⁵ Prosenttiosuuksien laskemisen mielekkyys on kuitenkin kyseenalaista alueilla, joilla isojaon etenemisen leimaa-antavin piirre on vaihteellisuus. Tämän tutkimuksen alueella alkamisen tai päättymisen mittaamista oleellisempaa on tehdä näkyväksi prosessin kolmivaiheisuus. Isojako alkoi mittauksilla, jotka voitiin tehdä vuosia ennen ensimmäistäkään jakotoimitusta. Kun jakotoimitus alkoi, se koski yleensä ensimmäisessä vaiheessa vainioita, mahdollisesti myös ulkopeltoja ja niittyjä ja harvoissa tapauksissa metsiä. Tyypillisesti metsät jaettiin viimeiseksi, jopa kymmeniä vuosia ensimmäisten mittausten ja peltajaon jälkeen.³³⁶

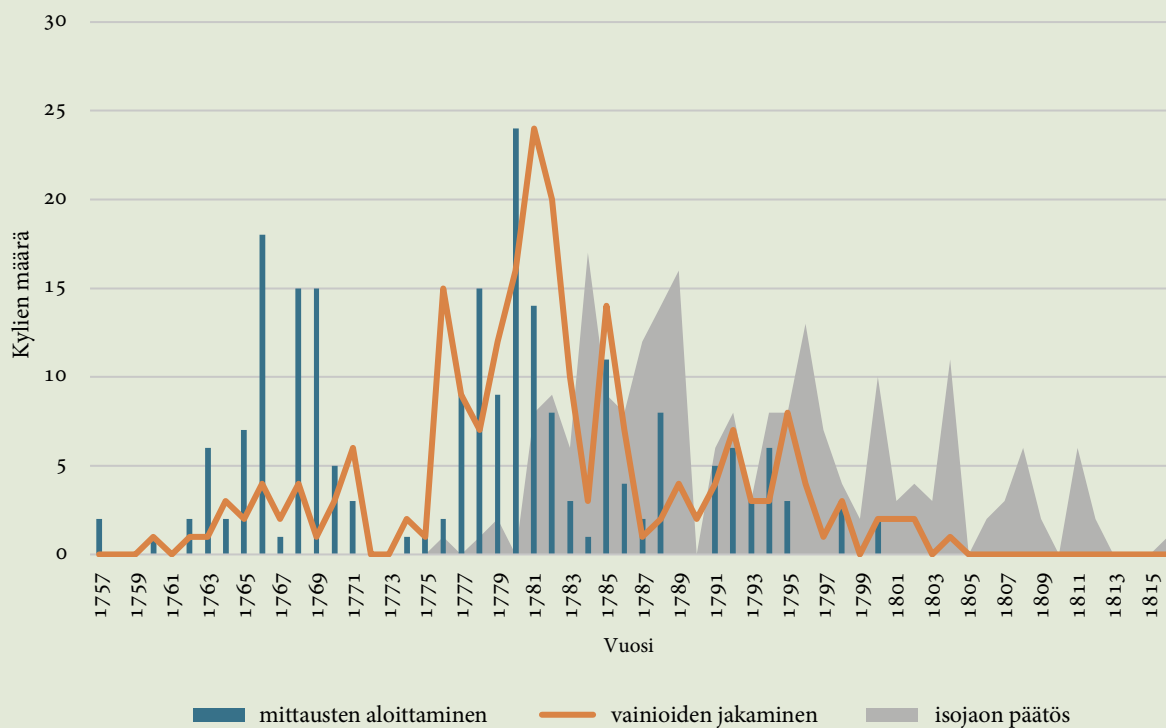
Olen sijoittanut jakotoimitusten vaiheet ajalliseen jatkumoon valitsemalla jokaisesta tilastollisesta tutkimuksesta mukana olevasta kylästä ensimmäisen kartan piirtämisen vuoden, vainiojaon toimittamisen vuoden ja isojaon päättäneen toimituksen vuoden. Kaikki ajankohdat on poimittu isojaon kartoista ja asiakirjoista. Koska tässä tutkimuksessa näkökulma isojakoon on käytännöllinen, vainiojaon ja jaon loppuun saattamisen osalta olen käyttänyt ajankohtaa, jolloin jaetut – ja myöhemmin vahvistetut – omistuslohkot otettiin käyttöön. Kun isojaon etenemistä tutkimusalueella tarkastellaan kokonaisuutena *kaavion 1* avulla, nousee esiin kaksi selvää piirrettä: ensiksi 1760-luvulla tehtiin paljon työtä ilman välittömiä tuloksia ja toiseksi isojaon tuloksellisuuden kannalta tärkein vuosikymmen oli 1780-luku. Näiden väliin jää kaikin tavoin hyvin hiljainen kausi, jolloin ei tehty sen paremmin mittauksia kuin toimituksiakaan. Lisäksi kaavio osoittaa sen, että vainiot jaettiin huomattavasti ennen kuin isojako kokonaisuudessaan saatiin valmiiksi.

Mittaukset aloitettiin monissa kylissä 1760-luvun lopulla. Silloin Jacob Ståhlström apulaisineen sai työmaakseen Huittisten ja Loimaan pitäjät. Suurin osa mittauksista ei kuitenkaan johtanut jakotoimituksiin. 1760-luvulla ja 1770-luvun ensimmäisinä

335 Bäck 1984, 190–196; Talvitie 2013, 74–78.

336 Peltajaon ja niittyjen ensisijaisuus isojaossa vahvistettiin maanmittariohjesäännössä 1766. Modée 1774, 7377.

■ KAAVIO 1. Isojaon mittausten aloittaminen, vainioiden jakaminen ja isojaon loppuun saattaminen kylien lukumäärällä mitattuna Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä vuosina 1757–1816.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

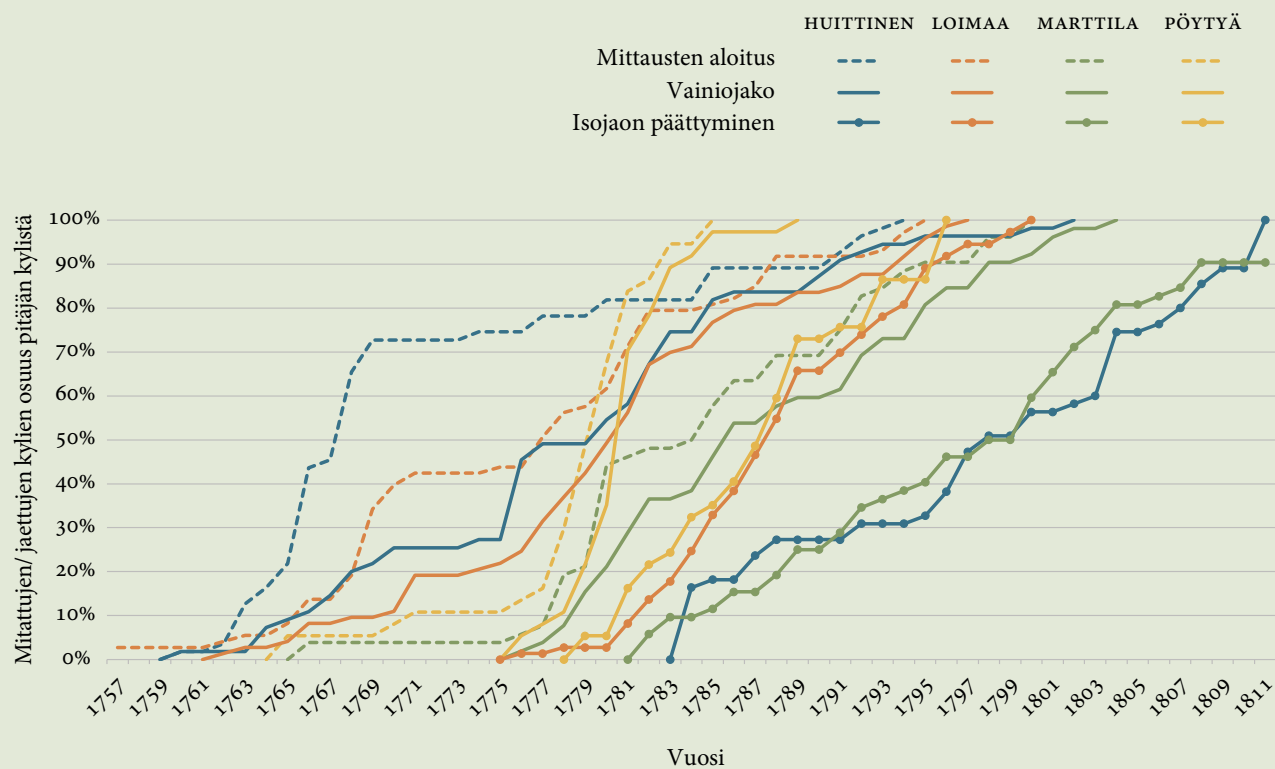
vuosina tehdyt vainiojaot olivat anomusten tulosta. 1770-luvun hiljaiselo selittyi pääasiassa maanmittarien puutteella, mutta osansa asiassa oli varmasti myös asetusten ristiriitaisuuden aiheuttamalla sekaannuksella läänin isojakotoiminnassa. Tilanteen selkiydyttyä vuoden 1775 asetuksen myötä ja jokaisen pitäjän saatua oman maanmittarin isojako pääsi hyvään vauhtiin ensin vainiojakojen ja pienellä viiveellä myös muiden tiluslajien jakojen muodossa. Pahimmillaan alueella oli yhtä aikaa 113 kylää, joissa osa tiluksista oli jaettu ja osa jakamatta.

Pitäjien välillä etenemisessä oli suuria eroja. Erot käyvät ilmi *kaaviosta 2*, jossa on esitetty isojaon aloituksen, vainiojaon ja jaon päätöksen eteneminen pitäjittäin valmistuneiden kylien prosenttiosuutena pitäjän tilastollisessa tutkimuksessa mukana olevista kylistä. Kaaviosta puuttuvien yksinäistalojen isojakoprosessit päättyivät jakokuntiansa mukana, joten niiden puuttuminen ei vääristä kuvaa pitäjän isojaon valmistumisesta. Sen sijaan Yläneen kartanon ja Kosken kartanon jakokuntien puuttuminen saa Marttilan ja Pöytyän näyttämään isojaon osalta valmiimmilta kuin ne tosiasiasa olivat. Tästä varauksesta ja mittayksiköiden eroista huolimatta voidaan todeta, että tutkimusalueen isojako eteni hieman ripeämmin kuin Turun ja Porin läänissä kokonaisuudessaan, sillä vuonna 1808 läänin pinta-alasta 72 prosenttia oli jaettu.³³⁷

Huittisten isojaon silmiinpistävä piirre on eri vaiheiden ajoittuminen kauas toisistaan. Pitäjän mittaukset käynnistyivät varhain ja Jacob Ståhlströmin johdolla mittauksia oli tehty jo yli 70 prosentissa pitäjän kylistä 1760-luvun lopulla. Ståhlströmin kiireiden, sairauden ja maanmittarivaihdoksien myötä mittaustahti hiipui ja viimeiset kylät pääsivät isojaon mittausten piiriin vasta 1790-luvun puolivälissä. Myös vainiojakojen toteuttaminen alkoi Huittisissa varhain, mutta tahti oli huomattavasti maltillisempi kuin mittausten kohdalla. Mittausten ja vainiojakojen välinen aika venyi pisimmillään yli kymmeneen vuoteen. Ero tasoittui 1780-luvun alussa nopeasti edenneiden vainiojakojen myötä, ja siitä eteenpäin mittaukset ja vainiojaot etenivät samassa tahdissa. Kun kolme neljännessä pitäjän kylistä viljeli jo isojakoon laitettuja vainioita, alkoivat ensimmäiset kylät saada jakotoimituksiaan päätökseen asti. Huittisissa ero vainiojaon ja isojaon päättymisen välillä oli noin kaksikymmentä vuotta. Jakotoimitusten loppuun saattamista hankaloittivat suuret jakokunnat sekä Nils Hedengranin siirtyminen 1790-luvun alkuvuosiksi muihin töihin. Syystä tai toisesta Nils Hedengran sai vietyä vain harvat toimitukset päätökseen asti, ja useissa jakokunnissa viimeistä vaihetta määrättiin toimittamaan joku muu maanmittari.

³³⁷ Saarenheimo 1983, 28.

■ KAAVIO 2. Isojakotoimitusten eteneminen vaiheittain Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1757–1811, mitattujen ja jaettujen kylien osuus (%) pitäjän kylistä.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

Pahimmillaan Aarikkalan ja Saappalan kylissä isojako kesti kokonaisuudessaan 48 vuotta, kun taas parhaimmillaan Ahvenuksessa kylän maat saatiin jaettua kahden vuoden kuluttua ensimmäisistä mittauksista myöhäisen aloitusajankohdan ansiosta.

Loimaalla mittaukset ja vainiojaot alkoivat Huittisten tavoin varhain, mutta etenivät naapuripitäjää hitaammin. Pitäjän viljelijät toivoivat jakojen nopeaa etenemistä, mutta toiveet jäivät toteutumatta, koska Jacob Ståhlström ei ehtinyt tehdä kaikkia pyydettyjä toimituksia. 1770-luvun alussa pitäjän isojako oli käytännössä seisahduksissa, kunnes isojako alkoi edetä kaikilla rintamalla Daniel Wirzeniuksen aloitettua työt pitäjässä. Mittausten ja vainiojakojen välinen aika lyheni nopeasti, ja 1780-luvun alusta alkaen ne etenivät melko samaa tahtia. Myös jakojen loppuunsaattaminen eteni vauhdikkaasti 1780-luvun alusta alkaen niin, että 1790-luvulla vainiojako ja isojaon päättäminen tapahtuivat melkein samanaikaisesti. Naapuripitäjiä suuremmasta kylien määrästä huolimatta koko pitäjässä isojako saatiin päätökseen vuonna 1800.

Pöytyän isojako alkoi vauhdikkaasti 1770-luvun lopulla. Johan Tillberg ei mitannut kylää ”varastoon”, vaan hän toimitti vainiojaon nopeasti mittausten jälkeen. Mittauksissa ja vainiojaoissa hän eteni ripeästi kylästä toiseen. Mittaukset hän sai ulotettua kaikkiin kyliin jo 1780-luvun puolivälissä ja samalla vuosikymmenellä olivat myös kaikki vainiojaot valmiita. Isojaon päättäminenkin eteni pitäjässä verrattain nopeasti, vaikka etenemistä hidastivat 1780-luvulla liikamaapäätösten viipyminen sekä 1790-luvulla liikamaan erottaminen suurista jakokunnista Yläneellä ja Oripäässä.

Marttilassa isojako käynnistyi samaan aikaan Pöytyän kanssa, mutta selvästi rauhallisemmassa tahdissa. Marttilassa eri vaiheet etenivät tasaisimmin suhteessa toisiinsa. Vainiojako seurasi nopeasti mittausten aloittamisen jälkeen ja isojako saatiin päätökseen noin kymmenen vuotta myöhemmin. Loppuvaiheessa jakotoimitusten saattamista päätökseensä hidasti Henric Fallstenin sairastuminen ja kuolema sekä ennen kaikkea hänen virheellisten mittaustensa tarkastaminen, uusien mittausten tekeminen ja niihin liittyvät käsittelyt maanjako-oikeudessa.

Isojaon alkamisessa oli selvä ero satakuntalaisten ja varsinaissuomalaisten pitäjien välillä, mikä selittyy satakuntalaisten aloitteellisuudella ja sinne kohdistetuilla ensimmäisillä hallinnollisilla määräyksillä. Aloitus ei kuitenkaan määrännyt jaon etenemistä. Jaon loppuun saattamisessa Loimaa ja Pöytyä etenivät tasatahtia ja toisaalta Huittinen ja Marttila keskenään samassa rytmissä. Jaon varhainen aloittaminen satakuntalaispitäjissä liittyi viljelijöiden ja maanomistajien aloitteellisuuteen. Sen jälkeen etenemisen erot pitäjien välillä kytkeytyvät monin tavoin pitäjissä työskennelleisiin maanmittareihin.

4.

VAINIOT – PELTOVILJELYN PERUSTA JA KYLÄYHTEISÖN YDIN

*J. J. Sederholm 1890,
Geologian tutkimuskeskus*

Vainiot eli rintapellot olivat viljelyn perusta. Ne muodostivat yleensä suurimman ja laadultaan parhaan osan pelloista, ja ne oli jaettu kylän tilojen käyttöön sarkoina. Vainioissa kohtasivat keskiajalta periytyvä asutus-, viljely- ja hallinto-historia, joiden yhdistelmänä vainioille ominaista oli yhteinen aitaaminen kahteen vainioon, syysrukiin viljelyyn painottuva kaksivuoroviljely sekä kyläosuuksiin perustuva sarkajako.³³⁸ Vainiot olivat maatalouden ja kyläyhteisön ytimessä, ja siksi kaikki tämän tutkimuksen keskeiset näkökulmat kohtaavat voimakkaimmin juuri vainiojakoa tarkasteltaessa. Minkälaisia ratkaisuja talonpojat tavoittelivat ja olivat valmiita tekemään taloutensa kivijalkaa eli sarkajakoisia peltoja koskien? Mitkä tekijät vaikuttivat heidän ratkaisuihinsa? Oliko isojako päätepiste vai välivaihe kylän yhteistyölle vainioiden aitaamisessa? Oliko vainioiden jakamisella mahdollista parantaa maatalouden tuotannon edellytyksiä?

³³⁸ Orrman 2003, 92–93.

Vainioiden viljely ja rooli kyläyhteisössä

YHTEISTYÖ AITAAMISESSA ELI VITSAKSILLA SIDOTTU KYLÄYHTEISÖ

Peltojen aitaamisessa oli kyse viljelysten suojaamisesta vapaana kulkevalta karjalta. Viljelijän velvollisuus suojata viljelyksensä oli tapa, joka periytyi aikaan ennen kirjoitettuja lakeja. Aitaaminen vaihtui ensisijaisesti karjanomistajan vastuulle Suomessa vuonna 1864.³³⁹ Koska aitaamisessa oli paljon työtä, lähekkäin sijainneiden tilojen oli helpompaa aidata kaikkien tilojen pellot yhteisellä ympärysaidalla sen sijaan, että jokainen olisi aidannut omat peltonsa itse. Siten yhteinen aitaaminen on ollut Lounais-Suomessa vanhempi ja laajemmalle levinnyt ilmiö kuin sarkajako, johon se usein yhdistetään.³⁴⁰ Paradoksaalisesti historiantutkimuksessa sarkajaon kritiikki kohdistuu usein siihen, että sarkoja ei ollut mahdollista aidata erilleen naapureiden pelloista, vaikka yhteinen aitaaminen ei ollut sarkajaon seurausta vaan päinvastoin.

Kylässä asumisen ja kyläläisten yhteistyön edut eli koko kyläorganisaation taloudellinen motivaatio kiteytyy yhteiseen aitaamiseen sekä siihen kiinteästi liittyvään yhteiseen laidunnukseen.³⁴¹ Yhteinen aitaaminen säästi huomattavasti työtä. Aitaamiseen käytettiin riukuaitaa, jonka piti olla asutuksen lähellä riittävän tiheä ja korkea pitääkseen kaikenlaiset eläimet poissa viljelyksiltä. Toimiakseen tarkoituksessaan aidan piti olla hyväkuntoinen, joten sitä jouduttiin uusimaan säännöllisin väliajoin. Aidan kestävyys ja tekemiseen kulunut aika riippuivat materiaaleista ja aitaamisen tekniikasta, mutta keskimäärin voidaan laskea, että tiheän riukuaidan tekeminen sadan metrin matkalle vaati noin yhdeksän työpäivää oletuksella, että neljännes materiaalista voitiin kierrättää. Laskelma sisältää seipäiden, aidasten ja vitsasten valmistamisen, aitarpeiden kuljettamisen sekä aidan pystyttämisen.³⁴² Työn lisäksi aitaamiseen

339 Soinen 1976, 174; Korhonen 2013, 39.

340 Jokipii 1974, 11–12; Niemelä 2008, 15.

341 Gadd 2000, 116; Myrdal 1996b, 136.

342 Myrdal 1996b, 140; Korhonen 2013, 101; Kardell 2004, 166–168.

■ TAULUKKO 5. Yhteisen aitaamisen laskennallinen vaikutus aidattavaan matkaan.

pinta-ala	tilojen määrä	aitauksen pituus, m	aidattava osuus, m	aitaosuus verrattuna yksin aitaamiseen
10 ha	1	4 000	4 000	100%
20 ha	2	5 657	2 828	71%
30 ha	3	6 928	2 309	58%
40 ha	4	8 000	2 000	50%
50 ha	5	8 944	1 789	45%
60 ha	6	9 798	1 633	41%
70 ha	7	10 583	1 512	38%
80 ha	8	11 314	1 414	35%
90 ha	9	12 000	1 333	33%
100 ha	10	12 649	1 265	32%

kului suuri määrä puuta. Sata metriä tiheää aitaa vaati noin viisi kuutiometriä puutavaraa. Koska seipäät, aidakset ja vitsakset tehtiin tietynlaisista nuorista puista, on menekki voitu laskea myös puiden kappalemääränä: 600 puuta sataan metriin aitaa.³⁴³

Yhdessä aitaamisesta syntyvää työn ja puutavaran säästöä voidaan tutkia yksinkertaisen laskelman avulla. Laskelma perustuu teoreettiseen tilanteeseen, jossa jokaisella viljelijällä on kymmenen hehtaaria peltoa, ja aidattava pelto on aina neliön muotoinen. Aidattavan osuuden lyheneminen osakkaiden lisääntyessä käy ilmi *taulukosta 5*. Ensimmäisten jakajien kohdalla etu uudesta jakajasta on suurin. Kaksin aitaamisessa osuuden pituus on jo lähes 30 prosenttia lyhyempi kuin yksin. Aidattava matka puolittuu neljännen jakajan myötä ja yhdeksännen jakajan tullessa mukaan matka on enää kolmannes verrattuna yksin aitaamiseen.

Teoria on yksikertaisempaa kuin todellisuus: pellot eivät olleet säännöllisen muotoisia, kaikilla osakkailla ei ollut yhtä suuria osuuksia, aita voitiin tehdä varsinaista peltoalaa laajemmaksi tulevaa raivausta ajatellen tai sopivassa kohdassa joken rajautuva sivu jätettiin aitaamatta. Siksi aitaamistyötä on syytä tarkastella myös käytännön esimerkin kautta. Vainioaidan pituus voidaan laskea isojakokartasta, ja

³⁴³ Kardell 2004, 173–174; Korhonen 2013, 95–96.

siten verrata kylässä asuvan tilallisen ja yksinäistalon asukkaan asemaa aidattavan matkan ja aidan rakentamiseen kuluvan ajan suhteen.

Pöytyällä samassa jakokunnassa naapureina sijaitsivat Kaulanperän kylä ja Helttulan yksinäistalo. Helttulalla oli kahdessa suurimmassa peltoaitauksessaan lähes yhtä paljon peltoa kuin Kaulanperän suurimman tilan eli Rontin osuus oli Kaulanperän vainioissa. Kaulanperä oli suuri 11-tilainen kylä, ja Rontti omisti vainioista 16,4 prosentoin osuuden. Aitaosuudeksi muutettuna se tarkoitti noin 950 metriä vainioita ympäröivistä aidoista. Naapurissa Helttula aitasi peltonsa yksin ja tarvitsi pääpeltojensa aitaamiseen noin 2 250 metriä aita.³⁴⁴ Kun aidasta uusittiin vuosittain noin kymmenesosa,³⁴⁵ Rontilta kului vainioiden aitaamiseen vuosittain noin yhdeksän päivää, kun Helttula aitasi vastaavaa peltoalaa vuosittain kaksikymmentä päivää. Vainioiden aitaamisessa Rontti hyötyi kylässä asumisesta merkittävästi.

344 MLAK, Pöytyä 11, kartta.

345 Myrdal 1996b, 141; Korhonen 2013, 101; Kardell 2004, 166.

Vainioaitojen väliin jätettiin karjankuja, jota pitkin karja kuljetettiin kylästä laitumille. Alastaron Kuutamokeikkayhdistys ry.

Yhdessä aitaamisen edut olivat niin ilmeiset, että mahdollisuuksien mukaan aitaamisyhteistyötä laajennettiin myös kylien väliseksi. Kokemäenjokilaaksossa useat kylät olivat niin lähekkäin, että naapurikylien pellot rajautuivat toisiinsa. Tällöin naapurikylien vainiot voitiin yhdistää yhteiseen aitaukseen, mikä vähensi työtä, mutta samalla teki kylistä riippuvaisia toistensa viljelyjärjestyksestä. Ilmiö oli tuttu myös Loimijokilaaksossa. Vampulassa vierekkäisten kylien yhteiset aitaukset olivat yleisiä, ja esimerkiksi Loimaalla Ilmaristen ja Puujalkalan kylillä oli yhteinen vainioaitaus.³⁴⁶ Ketjutettua aitaamista käytettiin myös muualla Ruotsin valtakunnassa.³⁴⁷

Sarkajaon myötä yhteisen aidan rakentamisessa käytettiin samaa jakoperustetta kuin pellon jakamisessa sarkoihin eli kukin tila osallistui aidan rakentamiseen ja kunnossapitoon verolukunsa suhteessa. Yhteisestä aidasta seurasi riippuvuus yhteisön muista jäsenistä. Jos yksi jätti osuutensa hoitamatta, kaikkien työ menetti merkityksensä. Kun karja pääsi viljelyksille huonokuntoisen aidan vuoksi, korvausvelvollinen oli se, jonka aitaosuudelta vahinko oli tapahtunut. Aitojen kunnossapitoa määrittivät kasvu- ja laidunnuskausi. Aitojen oli oltava kunnossa Vapun päivästä Mikon päivään eli toukokuun alusta syyskuun loppuun.³⁴⁸

Pääsääntöisesti Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän yhteisiä vainioaitauksia pitäneet kyläyhteisöt olivat pieniä. Keskimäärin kylässä oli 4,9 tilaa jakamassa aitaamisvastuuta, ja suurimmassa osassa kylistä osakkaita oli kahdesta viiteen. Pienissä kylissä aidattavat peltoalatkään eivät olleet laajoja. Keskimäärin kylän vainioala oli noin 60 tynnyrialaa (30 ha). Pienimmillään vainioala oli alle 20 tynnyrialaa (10 ha). Laajimmat vainiot, yhteensä noin 200 tynnyrialaa (100 ha), olivat Iso-Sorvastossa. Yksittäisen tilan vainio-osuuden pinta-ala oli keskimäärin 12 tynnyrialaa (6 ha).³⁴⁹ Tämä ei ole tilan koko peltoala, vaan yhteisessä aitauksessa ollut pelto-osuus. Tilojen kokonaispeltoaloihin palataan ulkopeltojen käsittelyn yhteydessä. Lounais-Suomen aitausyhteisöt rinnastuvat Itä-Göötanmaan, Södermanlandin ja Upplannin kyliin, jotka olivat samaa kokoluokkaa tilojen määrän suhteen ja käyttivät kahta vainioaitausta, mutta joissa tilojen peltopinta-ala oli suurempi kuin Lounais-Suomessa. Skoonessa ja Tanskassa kylien aidattavat alat olivat selvästi suurempia kymmeneen nousevan tilaluvun ja suuren tilakohtaisen peltoalan vuoksi. Lisäksi viljelykset aidattiin kolmeen aitaukseen.³⁵⁰

346 Jokipii 1974, 42; Jutikkala 1983a, 9; Papunen 1952, 44–46; Mlak, Loimaa 11:1.

347 Kardell 2004, 81–84; Gadd 1983, 200.

348 Jokipii 1974, 97; Laakso 1986, 160; Virtanen 1938, 90–95.

349 Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

350 Gadd 2018, 55.

SOPIVA VILJELYMENETELMÄ TASAISEN TUOTON TAKEENA

Viljelymenetelmän tarkoituksena oli varmistaa peltojen jatkuva tuottokyky ja siten riittävä ravinto viljelyksestä elävälle kotitaloudelle sekä tarvittava ylijäämä verojen maksuun, välttämättömiin hankintoihin ja mahdollisesti pahan päivän varalle. Viljelymenetelmä oli yhdistelmä viljelykasvien vuorottelusta sekä maan tuottavuutta ylläpitäneistä toimista kuten kesannoinnista, lannoituksesta ja muokkauksesta.

Lounais-Suomessa vallitseva viljelymenetelmä oli kaksivuoroviljely ja tarkemmin sen muoto, jota Arvo M. Soininen on nimittänyt eteläsuomalaiseksi kaksivuoroviljelyksi erotuksena Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalla sekä Pohjois-Savossa käytetystä pohjoissuomalaisesta kaksivuoroviljelystä. Eteläsuomalaisen kaksivuoroviljelyn tunnuspiirre oli syysrukiin valta-asema viljelykasvina. Pohjoissuomalaisessa kaksivuoroviljelyssä ruis ja ohra olivat viljelykierrossa tasavahvassa asemassa. Suomalaisessa tutkimuksessa käytetyistä nimityksistä huolimatta menetelmät kuuluvat eurooppalaiseen kaksivuoroviljelymenetelmien perinteeseen. Koko Ruotsin valtakunnassa oli käytössä laaja viljelymenetelmien kirjo, mutta Upplannissa, Södermanlannissa ja Itä-Göötanmaalla käytetty kaksivuoroviljelymenetelmä oli samankaltainen kuin Lounais-Suomessa.³⁵¹

Vuoroviljelymenetelmien nimitykset kertovat kesannon esiintymistiheydestä. Kaksivuoroviljelyssä pelto oli kesannolla joka toinen vuosi, kolmivuoroviljelyssä joka kolmas vuosi. Kaksivuoroviljelyn kaksi vuoroa muodostuivat siis viljelystä ja kesannosta. Kesantovuorossa ollut pelto jätettiin viljelemättä ja sitä muokattiin useaan kertaan kesän aikana. Ajan maanmuokkaustekniikalla rikkaruohot voitiin pitää kurissa kesannoinnin aikaisen muokkauksen avulla. Toistuva muokkaus kesannoinnin aikana edisti maan bakteeritoimintaa ja kivennäisaineiden rapautumista, jolloin pellon tuottokyky säilyi vähemmällä lannoituksella. Lisäksi kesannointi oli Suomen leveysasteilla syysrukiin viljelijälle pakon sanelemaa. Lyhyen kasvukauden vuoksi maata ei ehditty muokata syyskylvöä varten, ellei maa ollut edeltävää kesää kesannolla.³⁵² Euroopassa tunnettiin myös menetelmä, jossa syysvilja kylvettiin kevätiljan jälkeen, mutta pohjoisimmillaan se on esiintynyt Skoonessa. Tämän järjestyksen

351 Soininen 1974, 81; Gadd 2000, 128–129, 143–144; Birgitta Roeck Hansen (1998, 199) pitää kaksivuoroviljelyä Suomessa ruotsalaisvaikutuksen tuloksena.

352 Soininen 1974, 77; Niemelä 2008, 64; Sunila 1908, 11, 14; Wilmi 2003, 159.

etuna oli kesannon tehokas käyttö laitumena, kun kesantoa ei kynnetty ennen kuin seuraavana keväänä ohran kylvää varten.³⁵³

Eteläsuomalainen kaksivuoroviljely oli kaksivuoroviljelyn ja nelivuoroviljelyn yhdistelmä. Pääkierto muodostui syysrukiin ja kesannon vuorottelusta. Menetelmään oli yhdistetty siirtyvä nelivuoroinen sivukierto, jossa kasvatettiin kevätiljat ja muut kevätkylvöiset hyötykasvit. Kirjallisuudessa esitettyjen kuvausten mukaan sivukierto tehtiin erottamalla korkeintaan $\frac{1}{3}$ kesantomaasta väliaikaisella aidalla niin sanotuksi toukomaaksi, jossa viljeltiin ohraa, hernettä, papua, juurikasveja, pellavaa tai hampua. Seuraavana vuonna toukomaan oli osana viljelyksessä olevaa aitausta ja silloin siinä viljeltiin edellisen vuoden kasveista riippuen ohraa tai kauraa. Seuraavana vuonna väliaikainen aita purettiin ja toukomaan tuli osaksi kesantovainiota. Samalla rakennettiin uusi sivukierto toiseen paikkaan.³⁵⁴

Menetelmästä oli paikallisia variaatioita, joista kertovat isojakoasiakirjoissa esiintyvät kylien viljelymenetelmien kuvaukset. Käytettävissä olevat kuvaukset Huittisista, Loimaalta ja Pöytyältä ovat hyvin yhdenmukaisia. Pellot olivat kaksivuoroviljelyssä, jossa toinen aitaus kylvettiin $\frac{3}{4}$ rukiilla ja $\frac{1}{4}$ ohralla tai kauralla ja toisesta aitauksesta $\frac{3}{4}$ oli kesannolla ja $\frac{1}{4}$ kylvettynä. Kesannon sivukierrossa viljeltiin jokaisessa kylässä hernettä ja pellavaa, mutta kuvauksissa esiintyvät myös nauris, kaali ja hamppu. Ohraa kylvettiin vain ruisvainion toukomaahan, mutta kaura mainitaan kummankin aitauksen toukomaan kasvina.³⁵⁵

Tässä menetelmässä vuosittain viljelyssä oli $\frac{5}{8}$ peltoalasta kesantoalan ollessa $\frac{3}{8}$. Nelivuoroinen sivukierto muodostui kokonaisuudessaan vuorottelusta kesanto – ruis – herne ym. – kevätilja. Paikan vaihdon vuoksi nelivuoroisten kiertojen väliin tuli aina kaksi kaksivuoroista kesannon ja rukiin kiertoa, ja toukomaan oli samassa paikassa uudelleen kuuden välivuoden jälkeen.

Viljelymenetelmä oli vähittäisen kehityksen tulosta. Kokemäenjoen yläjuoksulta tunnetaan viljelymenetelmä 1600-luvun alusta Pentti Papusen esittämänä. Silloinkin käytössä oli kaksivuoroviljely, mutta viljelyaitaus oli jaettu puoliksi rukiin ja ohran kesken. Kesantovainioon aidattiin jo tuolloin toukomaan, mutta se oli huomattavasti pienempi kuin 1700-luvulla. Menetelmä muistuttaa pohjoissuomalaiseksi

353 Renes 2010, 50; Gadd 2005, 69; Gadd 2018, 55.

354 Soinin 1974, 78, 81–82; Jokipii 1974, 40; Korhonen 2003, 409; Niemelä 2008, 64; Puumala 1936, 60; Sunila 1908, 9; Vilkkunen 1935, 76–77.

355 MLAK, Alastaro 10, kk; MLAK, Huittinen 24, kk; MLAK, Loimaa 22, kk; MLAK, Pöytyä 7, kk; MLAK, Pöytyä 28:1, kk; KA Turku, TPM III, Kauvatsa 3, kk; KA Turku, TPM III, Keikyä 50:0, pk 28.7.1766.

kaksivuoroviljelyksi kutsuttua menetelmää.³⁵⁶ Keväällä kylvettävien kasvien viljely kesantoaitauksessa oli keino tehostaa viljelyalan käyttöä. Södermanlannissa tunnettiin jo 1600-luvulla tapa viljellä hernettä kesantomaassa, mutta yleensä viljely keskittyi vielä varsinaiseen viljelyaitaukseen. 1700-luvulla viljelyä kesantoaitauksessa laajennettiin voimakkaasti siirtämällä herneen, kuitukasvien ja juurikkaiden viljely kesantoaitaukseen. Sivukiertojen laajuudesta on kuitenkin hyvin vähän tietoja.³⁵⁷ Samanlaisesta viljelymaan käytön tehostamisesta on tietoja muualtakin Euroopasta. Esimerkiksi Saksan läntisillä alueilla yleistyi 1700-luvulla tapa kasvattaa kolmivuoroviljelyn kesantomaassa vihanneksia.³⁵⁸ Tutkimusalueen pitäjissä sivukierto oli vakiintunut neljännekseen kesantoalasta. Sivukiertojen yleinen ja laaja-alainen käyttö ei kuitenkaan ollut itsestään selvää kaikkialla Lounais-Suomessa. Esimerkiksi Haliokossa sivukiertoja käytettiin vain osassa kylistä.³⁵⁹

Lounais-Suomen viljelymenetelmää oli 1700-luvulle tultaessa kehitetty suuntaan, jossa rukiin osuus oli kasvanut ja maankäyttö oli tehostunut kesantoaitauksen viljelyalan laajennuttua. Viljelymenetelmän tarkoitus oli varmistaa maan tuottokyky ja siten turvata ihmisten toimeentulo. Perinteisen maatalouden aikana tuottokyky voitiin ylläpitää karjanlannan, kesannoinnin ja sopivan kasvivuorottelun avulla.³⁶⁰ Sama menetelmä ei tuottanut parasta satoa kaikissa olosuhteissa. Kirjallisuudessa kolmivuoroviljely on usein esitetty kaksivuoroviljelyä kehittyneempänä menetelmänä, mutta silti sitä ei käytetty Lounais-Suomessa eli Suomen vanhimmalla ja suurimpien peltopinta-alojen viljelyalueella. Kolmivuoroviljelyn etuna suhteessa kaksivuoroviljelyyn on pidetty pienempää kesantoalaa ja siten tehokkaampaa maan käyttöä. Kuitenkin kun verrataan sivukierrollista kaksivuoroviljelyä ja kolmivuoroviljelyä, kesantoalassa ei ole suurta eroa. Jos sivukierto olisi ollut $\frac{1}{3}$ kesannosta, olisi viljelyala ollut täsmälleen sama kuin kolmivuoroviljelyssä. Tutkimusalueen pitäjissä käytetty $\frac{1}{4}$ toukomaata tekee kesantoalasta hieman suuremman kuin kolmivuoroviljelyssä, mutta ero on vain $\frac{1}{24}$ koko peltoala-alasta. Erojen ja mahdollisten valintaperusteiden pitääkin löytyä muualta kuin kesantoalasta. Siksi on tarkasteltava pellon muokkausta, lannoitusta ja viljelykasveja selvittääksemme, miksi Lounais-Suomessa oli valittu käyttöön edellä kuvattu menetelmä.

356 Papunen 1952, 41; Soininen 1974, 88.

357 Hallgren 2016, 91–93; Myrdal 1999, 291; Gadd 2000, 129.

358 Rösener 1994, 136–137.

359 Pitkänen 1992, 338–339.

360 Rosengren 2001, 173–174.

Kolmivuoroviljely viljelykierrolla kesanto – ruis – ohra asetti 1700-luvun oloissa suuret vaatimukset maan muokkaamiselle ja lannoitukselle. Rukiin jälkeen maa piti ehtiä muokata seuraavan kevään ohran kylvöä varten. Kolmivuoroviljelyssä kevätkylvön osuus peltoalasta on siis $\frac{1}{3}$. Sivukierrollisessa kaksivuoroviljelyssä tutkimusalueella käytetyn tavan mukaan kevätkylvön osuus oli $\frac{1}{4}$ peltoalasta, koska kummastakin aitauksesta oli $\frac{1}{4}$ kevätkylvössä. Näin kevätkylvöjen valmistelussa päästiin vähemmällä. Ero muokkauksen tarpeessa vaikuttaa merkittävästi, kun tarkastellaan kaksivuoroviljelyn ja kolmivuoroviljelyn levinneisyyttä. Kaksivuoroviljely keskittyi savimaille, joiden muokkaaminen oli vaativampaa, kuin kolmivuoroviljelyalueena tunnetun Kaakkois-Suomen kevyillä maalajeilla.³⁶¹ Tiheä kesannoiti antoi lisäaikaa maan muokkaamiseen, kun kesantoa voitiin kyntää kesällä kevään ja syksyn työsessonkien välissä. Samalla kesämuokkaus auttoi taistelussa rikkaruohoja vastaan. Erityisesti kosteilla ja huonosti ojitetuilla mailla juolavehänä sai helposti vallan ilman säännöllistä muokkausta.³⁶²

Toinen kolmivuoroviljelyn haaste oli riittävä lannoitus kesannon aikana, jotta se riitti sekä rukiille että ohralle. Lannoitus oli perinteisen maanviljelyn heikko kohta. Lannan määrä oli riippuvainen karjan määrästä, joka taas riippui ruokintamahdollisuuksista eli käytännössä niittyjen tuotosta ja laidunten laadusta. Karjanlantaa jatkettiin esimerkiksi havuilla tai sammaleella, jotka lannan sekaan kompostoituaan toimivat maanparannusaineina.³⁶³ Loimaalaisisäntien tiedetään hakanneen vuosittain kymmeniä kuormia hakoja lannan sekaan.³⁶⁴ Lannan arvokkuudesta kertoo se, että Vammalankylän isojakosopimuksessa yhtenä kohtana oli kylän myllyjen talliin kertyvän lannan jakaminen osakkaiden kesken.³⁶⁵ Kaksivuoroviljelyssä oli mahdollista selviytyä niukan lannoituksen ja taajan kesannoinnin yhdistelmällä. Peruslannoituksen voima ei kuitenkaan olisi riittänyt nelivuoroiselle sivukierrolle, jota varten oli oma lannoitusmenetelmä eli kevätkylvöjen kattolannoitus. Kevätkylvöt katettiin kylvön jälkeen ohuella lantakerroksella. Lannan jättäminen maan pinnalle voi johtua siitä, että sitä ei ehkä pystytty kyntämään maahan ennen kylvöä. Lantakatolla oli kuitenkin myös tehtävänsä kevään usein kuivissa olosuhteissa, sillä sen avulla kosteus säilyi maassa paremmin.³⁶⁶

361 Sunila 1908, 12.

362 Gadd 1983, 214–217.

363 Soininen 1974, 105; Wilmi 2003, 166.

364 Laakso 1986, 165; Laakso 1994, 114.

365 MLAK, Alastaro 20, ote maanjako-oikeuden pk:sta 30.11–1.12.1784.

366 Soininen 1974, 112.

Koska viljelypinta-ala sivukiertoisen kaksivuoroviljelyn ja kolmivuoroviljelyn välillä oli lähes sama, ratkaisevaksi lannoituksen ja muokkauksen näkökulmasta muodostuikin sivukierron siirtyminen. Kun sivukierto oli aina välissä kaksivuoroisessa muokkauksessa ja lannoituksessa, osittaisesta nelivuoroisuudesta selvittiin. Kolmivuoroviljely olisi edellyttänyt jatkuvasti hyvää lannoitusta kesannolle sekä hyvää muokkausta ohralle. Näihin Lounais-Suomen oloissa oli vaikea päästä.

Muokkauksen ja lannoituksen lisäksi viljelymenetelmien erona oli rukiin ja kevätiljan suhde. Ohraan verrattuna ruis on nuori tulokas viljelykasvina, mutta sen asema leipäviljana suhteessa ohraan alkoi vahvistua keskiajalla ja uuden ajan alussa saavuttaen huippunsa 1700-luvulla. Leivontaominaisuuksiltaan ruis voittaa ohran, koska ohrasta puuttuu sitko. Siksi puhtaasta ohrajauhosta ei voi leipoa hiivaleipää. Ohran väheksyminen leipäviljana kuuluu myös kielessämme: suomalaisellehan huonosti käydessä käy ohraisesti tai ottaa ohraleipä.³⁶⁷

Ruotsalaisessa tutkimuksessa viljelymenetelmien vertailuissa on nostettu esiin juuri syysrukiin viljelyn merkitys. Kaksivuoroviljelyä käytettiin syysrukiin viljelylle olosuhteiltaan parhaiten sopivilla alueilla Itä-Göötanmaalla, Södermanlannissa ja Upplannissa, joissa myös syysrukiin jyväluvut olivat korkeimmat.³⁶⁸ Kaksivuoroviljelyssä rukiille oli mahdollista antaa kaikkein suurin viljelyala. Eteläsuomalaisen kaksivuoroviljelyn alue vastaa ilmastollisesti aluetta, jolla oli parhaat edellytykset rukiin talvehtimiselle. Lisäksi ruis kestää hyvin läntiselle Suomelle tyypillistä kevään ja alkukesän kuivuutta.³⁶⁹ Rukiin jyväluku ja siten satoisuus oli ohraa korkeampi, mutta ohrasta voitiin saada suurempi sato samalta pinta-alalta, koska ohra oli tapana kylvää tiheämpään kuin ruis.³⁷⁰ Satoisuutta tärkeämpi merkitys rukiin aseman vahvistumisessa oli kuitenkin sen satovarmuudella. Matleena Tornberg on osoittanut Varsinais-Suomen kruununkartanoiden satotiedoilla 1500-luvun lopusta ja 1600-luvun alusta, että vaihtelevissa ilmasto-oloissa rukiin tuotto oli vakaampi kuin ohran. Lisäksi 1700-luvun rukiille sopiva säätyyppi oli omiaan edelleen vahvistamaan rukiin asemaa.³⁷¹

Viljelymenetelmiä ei voi arvioida yleisesti paremmiksi tai huonommiksi, edistyneiksi tai kehittymättömiksi, vaan niitä on tarkasteltava paikallisten edellytysten

367 Bläuer & Lempiäinen-Avci 2013, 429; Myrdal 1999, 239; Häkkinen 2014, 21. Ravinto perustui rukiiseen ja ohraan, ja kauraa viljeltiin rehukasvina. Kauran käyttäminen ihmisravinnoksi oli tavallista Länsi-Ruotsissa ja Norjassa, joissa kosteamat ilmasto-olot suosivat kauraa. Myrdal 1999, 239–241.

368 Palm 2005, 55–59; Vestbö-Franzén 2005, 33.

369 Solantie 2012, 184–185; Myrdal 1999, 239.

370 Jutikkala 1980, 190.

371 Tornberg 1989, 67–68, 80.

ja olosuhteiden näkökulmasta. Viljelijät pyrkivät löytämään parhaan mahdollisen tuotantotavan luonnon, tekniikan ja kulttuurin antamissa rajoissa.³⁷² Lounais-Suomessa käytetty viljelymenetelmä oli monen tekijän summa. Käytössä olleella viljelymenetelmällä saavutettiin mahdollisimman suuri viljelypinta-ala käytettävissä ollut tekniikka ja lannoitus huomioiden. Lisäksi voitiin viljellä mahdollisimman suurella alalla olosuhteisiin sopivaa ja varman tuoton antavaa ruista, jota myös arvostettiin ravintokasvina korkeimmalle.

1700-luvun viljelymenetelmän ansiosta peltopinta-ala voitiin hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti kotitaloudessa tarvittavan ravinnon, veroparseleiden ja laajimmilla viljelyksillä myös myytävän viljan tuottamiseen. Käytössä olleella tekniikalla ja lannoituksella tuotannon tehostaminen oli vaikeaa, joten tuotannon lisäys tapahtui pinta-alan lisäämisen kautta.

KYLÄOSUUS SARKOINA – OIKEUTTA TANGONMITALLA

Tilojen osuudet kylän vainioista jaettiin tiloille sarkoina. Sarkajako oli käytössä Lounais-Suomessa kyläasutuksen ja peltoviljelyn ydinalueella. Toisin kuin muualla Euroopassa Ruotsin valtakunnassa sarkajaosta säädettiin lailla, joka ei kuitenkaan ollut pakottava. Lounais-Suomessakin on kyliä, joissa sarkajakoa ei koskaan toteutettu, ja peltoviljelystä ja kyläasutuksesta huolimatta Pohjanmaa jäi sarkajakoalueen ulkopuolelle.³⁷³ Huittisten Kirkonkylän vainioista vain toinen oli sarkajaossa vuoteen 1752 asti, jolloin sovittiin toisenkin vainion jakamisesta tangolla äyriluvun mukaan sarkoihin.³⁷⁴

Peltojen mittaamiseen kylässä ei ollut tarvetta niin kauan kuin kukin viljeli raivaimiaan peltotilkkuja omissa aitauksissaan. Peltojen ympäröiminen yhteisellä ympärysaidalla ei vielä muuttanut tilannetta, mutta kaksivuoroviljelyyn ja kahteen vainioaitaukseen siirtyminen saattoi jo aiheuttaa tarpeen peltojen sijoittelun muuttamiseen, koska jokaisen viljelijän peltojen piti jakaantua suunnilleen tasan vainioaitausten kesken. Jos tarvetta peltojen mittaamiseen kyläläisten kesken ei muuten syntynyt, viimeinen sysäys oli verotuksen kiristyminen. Verotuksen vaikutus sarkajaon leviä-

³⁷² Vestbö-Franzén 2005, 29; Gadd 2005, 63. Menetelmän valinta voi riippua käytettävissä olevasta maa-alasta. Skaraborgin läänissä suuria yksinäistaloja viljelleet säätyläiset käyttivät kaksivuoroviljelyä sellaisillakin alueilla, joilla yleisesti käytettiin kolmivuoroviljelyä. Gadd 1983, 217.

³⁷³ Hoppe 1998, 258; Jutikkala 1983a, 13; Niemelä 2008, 17; Orrman 2003, 94; Roeck Hansen 1998, 199; Orrman 2015, 186–189.

³⁷⁴ KA Helsinki, kihlakunnanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Huittisten sk 1752, s. 804.

miseen näkyy 1500-luvun kehityksestä, jolloin Kustaa Vaasan verouudistusten myötä sarkajako levisi Satakunnassa ja Hämeessä suurin piirtein siihen laajuuteen, jossa se tunnetaan. Vaikka ensimmäinen tieto sarkajaosta Varsinais-Suomessa on jo 1330-luvulta, sarkajaon käyttöönotto eteni hitaasti. Varmuudella vasta 1400-luvulta alkaen jakotapa levittäytyi vähitellen Uudellamaalla, Satakunnassa ja Hämeessä. 1500-luvun alun Satakunnassa sarkajako oli yleistynyt vasta maakunnan eteläisissä pitäjissä ja niissäkin oli vielä lukuisia kyliä ilman sarkajakoa. Maaveron kehittyessä ja kiristyessä kysymys maksettavan veron ja nautittujen etuuksien suhteesta nousi väistämättä esiin. Sarkajako tarjosi mahdollisuuden verotuksen oikeudenmukaisen kohdentumisen toteuttamiseen. Kun viljelysten mittaamisessa suhdelukuna käytettiin tilojen verolukuja, kukin tila nautti kylän viljelysten tarjoamia etuja samassa suhteessa kuin maksoi niistä veroja. Järjestelmä takasi kuitenkin vain kylän sisäisen oikeudenmukaisuuden. Kylien välillä verojen vastaavuus ei ollut niinkään selvä asia.³⁷⁵

Ruotsin valtakunnassa sarkajako oli lähtökohtaisesti säännöllinen sekä sarkojen leveyden että sarkojen järjestyksen osalta. Järjestelmä oli yhteydessä omistusoikeuden perusteeseen eli osuus sarkajaossa perustui tilan kyläosuuteen. Lounais-Suomessa käytettiin suoraan tiloille mitattuja osuuksia, joka oli kaikkein säännöllisin jakotapa. Tanskassa ja siihen kuuluneessa Skoonessa käytettiin jakotapaa, jossa pelot jaettiin ensin suurempien yksiköiden kesken ja nämä osuudet tilojen kesken. Lisäksi käytössä oli erilaisia paikallisia jakotapoja.³⁷⁶ Säännöllinen sarkajako sai selityksensä, kun Eino Jutikkala löysi sarkajaon muodon ja jakotavan välisen yhteyden. Hän hylkäsi monimutkaiset teoriat maanlaatuisten arvioinneista ja jakolohkoista huomattuaan, etteivät jakolohkot noudattaneet maaston tai maanlaadun eroja. Hän lähestyi ongelmaa siitä näkökulmasta, miten keskiaikainen maalaisyhteisö oli voinut teknisesti toteuttaa jaon ilman monimutkaisia laskutoimituksia. Näin sarkajaon muodolle ja toteutukselle saatiin selitys, joka sopii lounaissuomalaisista kartoista välittyvään kuvaan sarkajaosta.³⁷⁷ Sen sijaan Tanskan sarkajakoa koskevat tutkimukset ovat osoittaneet, että jaoissa on todellakin voitu huomioida luonnonedellytykset.³⁷⁸

375 Orrman 2015, 190–214; Jokipii 1974, 12–13; Jutikkala 2003a, 239, 245; Mäkelä-Alitalo 2003, 185–186.

376 Gadd 2018, 58–64; Bäärnhielm 1984, 55–56.

377 Alun perin Jutikkala esitti sarkajaon syntyä koskevat tuloksensa Suomen Tiedeakatemian esitelmässä 1952. Jutikkala 1977, 104–123. Aikaisempi käsitys jakolohkoihin perustuvasta jakotavasta ks. Kaasalainen 1906. Ruotsalaisessa tutkimuksessa on vahvasti elänyt käsitys erityisen mittausteknisen osaamisen tarpeesta sarkajaon toteuttamiseksi, mutta Alf Ericsson (2012, 243–244) on osoittanut, että jako voitiin tehdä täysin talonpoikaisin voimin.

378 Rosengren 2001, 184.

Pellot jaettiin talonpoikaisyhteisölle tyypillisellä tavalla. Jaettaessa kaloja apajalla tai jauhoja myllyllä kokonaismäärää ei tarvinnut tietää, kun jokaiselle jaettiin vuorollaan mitallinen. Jos jonkun osuus oli muita suurempi, hän sai vuorollaan useamman mitallisen. Sama periaate toimi pellolla. Mittaaminen aloitettiin pellon reunasta mittaamalla ensimmäiselle tilalle sen verolukua vastaava sarka. Mittaamiseen käytettiin tankoa. Tyypillisin tapa oli jakaa tangon leveys kutakin tilan veroäyriä kohti: yhden äyriin tilalle yksi tangonleveys, kahden äyriin tilalle kaksi ja niin edelleen. Kun jokainen tila oli saanut osuutensa, oli syntynyt yksi jakolohko. Sen jälkeen aloitettiin jälleen ensimmäisen tilan osuudesta ja jatkettiin samassa järjestyksessä pellon loppuun asti. Periaatteessa kaikki saman tilan sarat olivat aina yhtä leveitä ja jokaisella tilalla oli yhtä monta sarkaa. Periaatteesta voitiin joutua luopumaan jo päästäessä pellon päähän, sillä harvoin jako meni tasan. Samaa periaatetta voitiin kuitenkin soveltaa myös jakoperään, kun mittaussuunta käännettiin ja jakoperä jaettiin poikittain. Käytännössä jakoperän jaossa toteutettiin myös ilmeisten epäoikeudenmukaisuuksien korjauksia. Jakotapahan ei ottanut huomioon sarkojen pituuksia tai maanlaatua. Nämä kuitenkin tasoittuivat yleensä sarkojen määrän avulla: kaikille osui pitkiä ja lyhyitä sarkoja sekä hyvää ja huonoa maata. Jos joku selvästi kärsi jaossa vääryyttä, se voitiin huomioida jakoperässä tai leventämällä yksittäistä sarkaa.³⁷⁹

Lounais-Suomessa tunnettiin myös jakotapa, jossa kylän jakolohko oli aina 24 (tai 48 tai 12 tai 6) tangon levyinen. Kullakin tilalla oli 24 tangosta verolukunsa mukainen osuus. Tässä järjestelmässä itse tanko sisälsi ohjeen kylän jakamiseen. Tanko oli jaettu 24 kortteliin, jotka oli jaettu kylän tiloille samoin kuin tangot jakolohkossa. Jakotoimitusta sinänsä tämä järjestelmä ei muuttanut, vaan pellot mitattiin samalla tavalla reunasta alkaen kunkin talon osuus vuorollaan. Tällainen järjestelmä oli käytössä Pöytyällä.³⁸⁰

Jakotapa ei välttämättä aiheuttanut sarkojen suurta määrää. Samaa periaatetta voitiin toteuttaa käyttämällä kertoimia. Esimerkiksi Punkalaitumen Parrilassa yhtä äyriä kohti mitattiin aina kolme tangon leveyttä peltoa.³⁸¹ Sarkojen määrällä oli kuitenkin tarkoituksensa varsinkin silloin, kun maasto oli vaihteleva, sarkojen pituudet vaihtelivat paljon ja osa pellostä oli esimerkiksi hallanarkaa tai veden vaivaamaa. Jos sarat olisivat olleet kovin leveitä, koko epävarman viljankasvun tarjonnut osa pellostä olisi voinut osua yhdelle talolle ja varmimman viljankasvun tarjonnut ala

379 Jutikkala 1977, 109–113; Jutikkala 1983a, 10–11; Jutikkala 2003a, 240–242. Tutkimusalueen pitäjissä käytettiin kuuden kyynärän tankoa. Jokipii 1974, 21; Laakso 1986, 160; Ylönen 1969, 330.

380 Jokipii 1974, 27; Jutikkala 2003a, 243; Ylönen 1969, 245–247.

381 Jokipii 1974, 22; Jutikkala 2003a, 242.

toiselle. Myös sarkojen pituuseroista koitui todennäköisemmin epäoikeudenmukaisuuksia sarkojen ollessa leveitä. Mitä vaihtelevampi maasto ja epäsäännöllisempi vainioaitauksen muoto, sitä enemmän sarkoja oikeudenmukainen jako vaati. Sarkojen sijainti tasaisesti eri puolilla vainioita mahdollisti yhteisten sivukiertojen aitaamisen sekä varmisti tasapuolisuuden omistusosuuksille kuljettavan matkan suhteen.³⁸²

Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa verotuksen merkitys ja jaon käytännön toteutus korostuvat sarkajaon selittämisessä, mutta sarkajakoa voidaan tarkastella myös oikeudellisesta ja taloudellisesta näkökulmasta. Paljon käytetty peruste sarkajaolle on oikeudenmukaisuus ja tasapuolisuus. Sarkajako takasi jokaisen tilan peltojen jakaantumisen tasan eri aitauksiin, kukin tila sai osuuden niin hyvästä kuin huonostakin maasta ja matka kylästä pelto-osuuksille oli kaikilla sama. Myös maanlaissa kuvatut ja maanmittariohjesäännössä toistuvat periaatteet sarkajaon tekemiselle perustuivat oikeudenmukaisuuteen.³⁸³

Oikeudenmukaisuusperuste ei ole kelvannut selitykseksi taloudellisiin näkökulmiin keskittyneille tutkijoille. Omistusten hajauttamisen etuihin perustuvat riskien hajauttamisen teoria ja tuotannon maksimoinnin teoria. Riskien hajauttamisen teoria tunnetaan parhaiten yhdysvaltalaisen taloushistorioitsijan Donald N. McCloskeyn esittämänä. Eripuolilla kylän viljelyksiä sijainneet omistukset tasasivat satovaihteluja, kun sääoloiltaan erilaisina kesinä viljely menestyi eri osissa peltoja.³⁸⁴ Tälle käsitykselle on sukua italialaisen taloustieteilijän Stefano Fenoalteen teoria omistusten hajauttamisen vaikutuksesta työsesongin keston. Eri puolilla kylän viljelyksiä oikea työaika vaihteli olosuhteiden mukaan, jolloin hajauttamalla kylvö- ja sadonkorjuukausi pitenevät, kun maa oli kylvökunnossa ja sato valmistui eri paikoissa eri aikaan. Näin voitiin hoitaa laajemmat viljelykset vähemmällä työvoimalla.³⁸⁵ Näiden selitysten mielekkyys lisääntyy, mitä laajemmat kylän viljelykset ovat ja mitä vaihtelevampi maasto on. Lounais-Suomen pienten kylien jokivarsien savimaille raivatuilla keskimäärin 30 hehtaarin peltoaukealla hajauttamisen merkitystä ei ole syytä liiaksi korostaa. Riskien hajauttamisen näkökulmasta pienikin ala voi tuoda hyötyjä, mutta työvoiman käyttöön vaikuttava hajauttaminen vaatisi suuria peltoaloja.³⁸⁶

382 Rosengren 2001, 183.

383 Ericsson 2012, 242; Jutikkala 2003, 240; Renes 2010, 55; Myrdal 1985, 53; Rosengren 2001, 179.

384 McCloskey 1975a.

385 Fenoaltea 1976.

386 Näistä teorioista laajemman kannatuksen on kerännyt riskien hajauttamisen teoria, ks. esim. Gadd 2000, 112; Renes 2010, 54; Östman 2007, 35.

Yhdysvaltalaisen taloustieteilijän Carl Dahlmanin esittämää teoriaa voidaan nimittää yhteisön edullisuuden teoriaksi. Hän on esittänyt sarkajaon taloudellisesti optimaalisena ratkaisuna yhdistää viljanviljelyn ja karjanhoidon vaatimukset. Karjanhoidossa edullisinta oli järjestää kylän yhteinen laidunnus, jolloin säästettiin aitaamisen ja paimennuksen kustannuksissa. Viljely oli kuitenkin edullisinta yksityisomistuksessa, mutta laidunalan maksimoimiseksi ja parhaan mahdollisen lannoituksen saavuttamiseksi peltoa kannatti käyttää yksityisomistuksesta huolimatta yhteisenä laitumena. Tässä teoriassa pelto-osuuksien pirstaleisuuden etu oli siinä, että sen seurauksena kukaan ei voinut irrottautua yhteisöstä ja siten heikentää yhteisöstä syntyviä etuja.³⁸⁷

Sarkajakoa selittävien teorioiden suurin arvo on niiden näkökulmassa. Ne katsovat epärationaalisena pidettyä järjestelmää sen käyttäjien tarpeista käsin. Vaikka mikään niistä ei yksinään riitä sarkajaon perusteluksi, yhdessä ne luovat mahdollisten motiivien verkoston, joka auttaa ymmärtämään sarkajakoa.

Sen selvittämiseksi, mitä sarkajako käytännössä pellolla tarkoitti, ei ole kattavaa lähdeaineistoa. Tarjolla on kuitenkin riittävästi palasia ilmiön moninaisuuden esittämiseksi. Isojakoanomusten yhteydessä huomioin jo Niinijoensuun Ryssän osuuden sarkajaossa. Ryssällä oli vainioissa 19 sarkaa, jotka kaikki olivat noin neljän kyynärän levyisiä. Selvästi muita kapeammat sarat erottuvat Niinijoensuun kartalta ojituksen perusteella, vaikka kartassa ei varsinaisia sarkajaon merkintöjä olekaan.³⁸⁸ Vastaavat sanalliset kuvaukset sarkajaosta ovat harvinaisia. Kauvatsankylästä maanmittari Lars Gezelius totesi vainioiden olleen iät sarkajaossa ja käytetyn melko pieninä sarkoina.³⁸⁹ Sammussa maanmittari Jacob Ståhlström kertoi sarkojen olevan hyvin kapeita, vain 5–6 kyynärää, eikä niitä siksi voinut kuvata kartalle.³⁹⁰ Onneksi maanmittarit ovat voineet kuvata sarat kartalle useassa muussa kylässä. Sarkajaon merkinnät löytyvät yleensä niiden kylien kartoista, joissa jakoperusteena käytettiin vainioiden aiempaa nautintaa. Veroäyrin tai manttaalin perusteella jaetuissa vainioissa sarkajaon kuvaaminen oli tarpeetonta. Sarkajaon osoittavia ja merkinnöiltään riittävän selviä karttoja Huittisista, Loimaalta, Marttilasta ja Pöytyältä löytyy yhteensä 48 kylästä.

Sarkajaon esittäminen tilastotietona vaikuttaa ajatuksena yksinkertaiselta, mutta kun sarkoja ryhtyy laskemaan kartalta, yksinkertaisuus kaikkoo. Sarka ei olekaan

387 Dahlman 1980. Dahlmanin teoriaan ovat tukeutuneet mm. Gadd 2005, 75–76; Olsson & Thomasson 2001, 18–19.

388 MLAK, Alastaro 13:01, kartta.

389 KA Turku, TPM III, Kauvatsa 3, kk.

390 KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03, pk lokakuu 1766.

aivan yksiselitteinen käsite. Karttoja tutkimalla voi havaita, että sarka jatkuu sujuvasti niin oijen kuin teidenkin yli. Se ylittää myös vainion keskelle jääneet viljelykelvottomat paikat kuten kalliot. Sarkojen jatkuminen on ollut aikalaisille niin selvää, että pitkänkään matkan päähän irralleen jääneiden saran kappaleiden omistusta ei ole tarvinnut erikseen merkitä. Joissain kylissä sarat osuvat kohdakkoin myös eri aitauksissa ikään kuin ne jatkuisivat aitauksesta toiseen. Tällaisessa tapauksessa saran omistus on kuitenkin merkitty kummassakin aitauksessa erikseen, mikä onkin loogista. Eri viljelykierrossa olevissa pelloissa sarkojen täytyy olla erillisiä, vaikka ne näennäisesti ovat toistensa jatkona. Kaikki poikittain mitatut sarat lasken erillisiksi saroiksi siitä huolimatta, että viimeisen pitkittäisen saran omistajan poikittaiset sarat yhdistyvät suoraan pitkittäiseen sarkaan. Osa omistuskappaleista on kuitenkin niin pieniä, että näistä periaatteista huolimatta sarkojen laskeminen ei ole täydellisen yksiselitteistä.

Kylät, joista sarkajaon tiedot ovat käytettävissä, edustavat kohtuullisesti koko aluetta. Sarkajakoa käsittelevään osioon on valikoitunut hieman keskimääräistä pienempiä kyliä, joissa tilojen vainiopinta-alat ovat vähän keskimääräistä suurempia.³⁹¹ Maantieteellisesti tiedot jakautuvat epätasaisesti, sillä aineistossa on mukana 45 prosenttia Huittisten kylistä, mutta vain yksi kylä Pöytyältä. Keskeiset luvut sarkojen määristä ja pinta-aloista esitän *taulukossa 6*. Vaihtelu kylien välillä oli hyvin suurta. Aarikkalassa Kässärillä ja Kuljulla oli kummallakin vain kahdeksan sarkaa, kun taas Kyrössä Veräjänkorvalla niitä oli 45. Ahvenuksen, Kulkkilan ja Työtilän kylissä sarat olivat keskimäärin vain reilun seitsemän kapanalan kokoisia (0,1 ha). Loimaan Niemen ja Suutarlan sekä Marttilan Kankarin kylissä viljeltiin keskimäärin 52 kapanalan (0,8 ha) suuruisia sarkoja, ja suurimmat sarat näissä kylissä olivat yli hehtaarin kokoisia. Keskimäärin tiloilla oli 22 kappaletta 18 kapanalan (0,3 ha) kokoisia sarkoja. Pohjoiseurooppalaisessa vertailussa sarkojen määrä näyttyy pienehkönä, mutta sarkojen koko on keskitasoa.³⁹²

Alueellisesti tarkasteltuna on silmiinpistävää, että kaikki kylät, joissa sarkojen keskimääräinen koko oli alle kymmenen kapanalaa, sijaitsivat Huittisissa. Pienten sarkojen kylät voidaan sijoittaa vieläkin tarkemmin, sillä ne sijaitsivat yhtä lukuun ottamatta Kauvatsassa. Se yksi muu kylä oli Karhiniemi eli Kauvatsaan päin mentäessä viimeinen Huittisten emäseurakunnan kylä. Kun muistetaan maanmittari Lars Gezeliuksen maininta Kauvatsankylän pienistä saroista, näkemys Kauvatsan seudun

391 Koko aineistossa kylän keskimääräinen tilaluku on 4,9, sarkajakoaineiston kylien 4,4. Koko aineistossa tilan keskimääräinen vainiopinta-ala on 12,2 tynnyrinalaa, sarkajakoaineiston kylissä 12,9 tynnyrinalaa.

392 Dyer 2018, 31; Gadd 2018, 55; Dombernowsky 1988, 230.

pieni- ja keskikokoisista sarkajaosta vahvistuu. Gezeliuksen kuvaus osoittaa, että alle kymmenen kappalan sarat olivat aikalaistenkin mielestä pieniä. Kouvatsan vastapainoksi Huittisten pitäjän pohjoisosiin sijoittui suurten sarkojen keskittymänä Keikyä. Keikyän lisäksi huomattavan suuria sarkoja esiintyi Loimaalla Loimijokivarressa sekä Marttilassa Tarvasjoen varressa.

Tieto sarkojen koosta ei oikeastaan kerro mitään, ellei sitä suhteuteta viljelijän työhön. Minkälaista näiden keskimäärin 18 kappalan eli reilun puolen tynnyrin alan sarkojen viljeleminen oli? Suhteutan saran koon kyntämiseen kuluneeseen aikaan. Käytettäessä härkiä vetoeläimiä, kuten Lounais-Suomessa oli tapana, yhden

■ TAULUKKO 6. Sarkojen lukumäärä ja pinta-ala isojakokartoilla Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä (piirretty 1763–1795).

	KYLÄ	TILOJA	SARKOJEN MÄÄRÄ / TILA			SARAN PINTA-ALA, KAPANALAA		
			keskiarvo	pienin määrä	suurin määrä	keskiarvo	pienin kylän keskiarvo	suurin kylän keskiarvo
Huittinen	25	97	22,8	8	37	16,8	7,2	375
Loimaa	9	42	19,8	10	37	20,2	13,5	51,7
Marttila	13	60	22,6	12	45	21,0	13,2	51,9
Pöytyä	1	12	27,1	18	35	13,9	13,9	13,9
KOKO ALUE	48	211	22,4	8	45	18,4	7,2	51,9

LÄHTEET: MLAK, Huittinen 8; MLAK, Huittinen 9; MLAK, Huittinen 15:0; MLAK, Huittinen 21; MLAK, Huittinen 38; MLAK, Huittinen 46; MLAK, Kouvatsa 1:0; MLAK, Kouvatsa 5; MLAK, Kouvatsa 13; MLAK, Kouvatsa 14:0; MLAK, Keikyä 6:2; MLAK, Keikyä 36; MLAK, Keikyä 43:1; MLAK, Vampula 4; MLAK, Vampula 7:1; MLAK, Vampula 8:01; MLAK, Vampula 11:0; MLAK, Vampula 12:0; MLAK, Vampula 13:3; MLAK, Vampula 14:01; MLAK, Alastaro 3; MLAK, Alastaro 6; MLAK, Alastaro 8:0; MLAK, Alastaro 17; MLAK, Alastaro 18:1; MLAK, Loimaa 1:1; MLAK, Loimaa 3:0; MLAK, Loimaa 19:0; MLAK, Loimaa 33; MLAK, Karinainen 3; MLAK, Karinainen 3; MLAK, Koski 3; MLAK, Koski 12; MLAK, Koski 13; MLAK, Tarvasjoki 3; MLAK, Tarvasjoki 5; MLAK, Tarvasjoki 7; MLAK, Tarvasjoki 8; MLAK, Tarvasjoki 11; MLAK, Tarvasjoki 14:1; MLAK, Oripää 2:1; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:08; KA Turku, TPM III, Keikyä 28:1; KA Turku, TPM III, Koski 14.

tynnyrinalan kyntämiseen kului yhdestä kahteen päivää.³⁹³ Näin ollen keskimääräinen sarka oli vähintään puolen, mutta raskaan maanlaadun vuoksi todennäköisemmin lähes kokonaisen työpäivän kyntöala. Pienimpien sarkojen kylissä ehdittiin kyntää keskimäärin kolme sarkaa päivässä, ja suurimpien sarkojen kylissä yhtä sarkaa kynnettiin vähintään kaksi päivää. Tämän perusteella voidaan jättää pieneen arvoon väitteet siitä, että sarkajakoisten peltojen viljely olisi ollut tehotonta, koska aika kului turhaan työkalujen siirtelyyn ja saralta toiselle siirtymiseen.³⁹⁴

Mitä tulee sarkojen määrään ja kokoon, on huomattava, että monissa kylissä vainioiden laidoilla saattoi olla suuri määrä hyvin pieniä sarkoja. Pelkät lukumäärät ja pinta-alojen keskiarvot eivät kerro siitä kaksijakoisuudesta, joka oli todellisuutta kylien pelloilla. Varsinaiset pitkät sarat kattoivat ylivoimaisesti suurimman osan vainioista, mutta vainioiden laidat ja kyläntontin ympäristö saattoivat olla jaettuna hyvin pienipiirteisesti. Usein pieni osa pelloista vaikutti selvästi sarkojen määrään ja keskimääräiseen pinta-alaan. Huittisten Pehulan kylä on tästä hyvä esimerkki. Pehulassa sarkajako oli hyvin selväpiirteinen ja sarat reilun kokoisia. Jokaisella tilalla oli varsinaisia pitkiä sarkoja yhdeksän, mutta vainioiden päissä lyhyitä poikkisarkoja 9–11 kappaletta. Näin ollen ylivoimaisesti suurin osa työstä tehtiin alle kymmenellä saralla, vaikka sarkoja kaikkineen oli parikymmentä. Toisaalta oli myös kyliä, joissa sarkajako oli kokonaisuutena hyvin rikkonainen, mutta näissä oli kyse maastosta, joka ei sallinut yhtenäisiä peltoaloja. Tällaisia kyliä olivat Kulkkila ja Vännilä. Kaiken kaikkiaan tiloille kuuluneiden sarkojen määrät ovat kuitenkin huomattavasti maltillisempia, kuin kirjallisuudessa on toisinaan annettu ymmärtää.³⁹⁵

Sarkajaossa maan nautintaoikeus oli pysyvämpi kuin ensinäkemältä voisi ajatella. Mälläisissä isännät eivät isojaon aikaan tienneet peltojensa jakoperusteesta tai -tavasta mitään, vaan olivat vain viljelleet peltojaan esi-isiensä tapaan. Oli aivan yleistä tehdä tarkastusmittauksia sarkajakoisilla pelloilla, mutta varsinaisesti sarkojen paikkoja siirtäviä muutoksia tehtiin harvoin. Edes maanomistuksessa tapahtuneet muutokset eivät antaneet aina aiheutta uuteen mittaukseen.³⁹⁶

393 Kyntämiseen kulunut aika riippui käytetyistä vetoeläimistä ja aurasta sekä maan laadusta. Härkiä käyttäen tiedot päivän työsaavutuksesta vaihtelevat eri puolilla Eurooppaa 0,25–0,5 hehtaarin välillä. Gadd 2000, 144; Myrdal 1996a, 152–152; Slicher van Bath 1963, 299.

394 Työajan hukkaantumisen saroilta toisille siirtyessä ks. Kaasalainen 1906, 178; Piponius 1921, 551; Svensson 2001, 102; Olsson & Svensson 2010, 294; Gadd 2018, 68.

395 Jutikkala (1977, 118; 1980, 186) kuvaa peltot pirstotun satoihin kappaleisiin tai (1958, 80) jokaisen talon peltot moniksi kymmenniksi kappaleiksi. Ks. myös Simonen 1964, 13; Nenonen & Teerijoki 1998, 452.

396 MIAK, Alastaro 10, kk, §2; Jokipii 1974, 34–36; Jutikkala 1983a, 12; Jutikkala 2003a, 244. Mitään perusteita en ole löytänyt Paloposken (1986, 145) esittämälle väitteelle, jonka mukaan sarkoja ei olisi kannattanut hoitaa kunnolla, koska ne siirtyivät viljelijältä toiselle.

4. VAINIOT – PELTOVILJELYN PERUSTA JA KYLÄYHTEISÖN YDIN

Huhtaan sarkajako. Kylässä oli neljä tilaa, mutta jakolohkossa viisi sarkaa, joista kaksi kuuluu Järrille. Tilojen äyriulukujen erot näkyvät hyvin sarkojen leveydessä. Vampulan puoleisessa päässä jakoperä jaettu poikittain. (MLAK, Vampula 4.)

Hyvä esimerkki sarkajaon pysyvyydestä on Siivikkalan kylän sarkajako, joka oli muutoin säännöllinen, mutta isojakoa tehtäessä 1790-luvulla kahden tilan sarkojen paikat vaihtuivat joka toisessa jakolohkossa. Maakirjaa on seurattava taaksepäin 1660-luvun alkuun, ennen kuin Siivikkalasta löytyy asuttujen tilojen osalta tilanne, joka vastaa kylän sarkajakoa. Silloin kylässä oli viisi tilaa, joiden veroäyrit vastasivat sarkojen leveyksiä. Nimettömäksi jäänyt $1\frac{1}{2}$ äyrin tila jäi tuolloin asumattomaksi ja sen otti viljelykseensä toinen kylän $1\frac{1}{2}$ äyrin tiloista eli Suutari. Näin Suutarilla oli kaksi $1\frac{1}{2}$ äyrin sarkaa jokaisessa jakolohkossa. Myöhemmin nimetön tila siirtyi Suutarilta Kännön omistukseen, jolloin Kännölle tuli kaksi sarkaa kuhunkin jakolohkoon. Sarat olivat jakolohkossa toisena ja neljäntenä ja leveydeltään vastasivat $1\frac{1}{2}$ äyriä ja $2\frac{5}{8}$ äyriä. Kun Kännö 1780-luvulla jaettiin veljesten kesken puoliksi, sarkojen kokoeron vuoksi peltojen jakoa ei voitu tehdä antamalla toinen sarka toiselle ja toinen toiselle. Molempien sarkojen jakaminen puoliksi olisi puolestaan tehnyt saroista kovin kapeita. Ongelma ratkaistiin jakamalla kummallekin joka toisesta jakolohkosta leveä ja joka toisesta kapea sarka.³⁹⁷

397 MLAK, Vampula 14:01, kartta; KA Helsinki, Läänintilit, Turun ja Porin läänin maakirjat 1660–1784.

Siivikkalan tapauksessa logiikka on selvästi nähtävissä kartasta. Sen sijaan Tapalan ja Patakosken karttoja tarkastellessa ensimmäinen ajatus on, että jakoa ei ole tehty samojen periaatteiden mukaan kuin muissa kylissä. Kummankin kylän sarkajako osoittaa loogisuuden merkkejä, kun sitä tarkastellaan jakamattomina taloina. Esitän tässä tarkemmin, miten Tapalan kylän sarkajako kehittyi 1700-luvun lopun epäsäännölliseltä näyttävään muotoonsa. Isojakoa tehtäessä vainioissa oli sarkoja seitsemällä tilalla. Jokaisessa jakolohkossa oli kuitenkin vain kuusi sarkaa. Niistä Postin ja Löyhän tilojen sekä Jaakolan ratsutilan puolikkaan sarat toistuivat säännöllisesti jokaisessa jakolohkossa, mutta lopuissa kolmessa sarassa omistajat vaihtelivat. Jälleen ratkaisu löytyy 1600-luvun maakirjoista. Jakolohkojen kuusi tasalevyistä sarkaa vastaavat 1600-luvun alkupuolen tilannetta, jolloin kylässä oli kuusi neljän äyrin tilaa. Viimeistään 1658 tilat olivat yhdistyneet niin, että kylässä oli Jaakolan ja Kokin ratsutilat, kumpikin kahdeksan äyriä, ja Postin ja Löyhän tilat, kumpikin neljä äyriä. Kokilla ja Jaakolalla oli kummallakin kaksi sarkaa jokaisessa jakolohkossa aina 1700-luvun jälkipuoliskolle asti, jolloin kumpikin ratsutila jaettiin. Kokki jaettiin $\frac{2}{3}$ ja $\frac{1}{3}$ osuuksiin, jolloin myös sarat jaettiin samassa suhteessa. Tästä seurasi se, että pienemmän osuuden sarkoja ei ollut kaikissa jakolohkoissa ja suuremmalla oli osassa jakolohkoista kaksi sarkaa. Jaakola puolestaan jaettiin kolmeen osaa, joista suurin oli puolet ratsutilasta ja kaksi muuta $\frac{1}{4}$ osuuksia. Ratsutilan puolikas sai saran jokaisesta jakolohkosta, mutta neljänneksistä kumpikin oli osakkaana vain puolessa jakolohkoista. Tässäkään tapauksessa sarkoja ei haluttu halkaista entistä kapeammiksi, vaan sarat säilytettiin ja pelto-osuuksien jako tilojen kesken tehtiin jakamalla sarkojen lukumäärä.³⁹⁸ Halkomisen on katsottu pahentaneen tiluskaannusta ja lisänneen sarkajaon aiheuttamia ongelmia viljelylle,³⁹⁹ mutta Siivikkalan ja Tapalan esimerkit osoittavat, että sarkojen kaventumista pyrittiin nimenomaisesti välttämään jakamalla sarkojen lukumäärä jokaisen saran jakamisen sijaan.

Aivan oma lukunsa ovat kylät, joissa kaikilla tiloilla ei ollut osuutta kaikkiin peltoihin. Tällaisia olivat Oripää ja Kyrö. Oripäässä osa tiloista omisti sarkoja kaikkialta vainioista, osa vain vainioiden pohjoisosista ja osa vainioiden eteläosista. Tällaisten ratkaisujen taustoja on vaikea selvittää, kun tilojen maakirjahistoria ei anna selitystä sarkojen sijaintiin. Kyrön tapauksessa tonttien ja sarkojen sijainnilla oli selvä yhteys.⁴⁰⁰

398 MLAK, Koski 12, kartta; KA Turku, TPM III, Koski 14, kartta; KA Helsinki, Läänintilit, Turun ja Porin läänin maakirjat 1640–1795. Sarkojen jakaminen lukumäärän mukaan niiden osittamisen sijaan oli yleistä Taalainmaan alueella, jolla oli tapana jakaa maaomaisuus kaikkien lasten kesken. Sporrang 1995, 101.

399 Jutikkala 1958, 247; Gadd 2018, 64, 67.

400 MLAK, Oripää 2:1, kartta; MLAK, Karinainen 3, kartta.

Sarkajaolla ja sarkaojituksella ei lähtökohtaisesti ole toistensa kanssa mitään tekemistä. Sarkojen rajoilla voi olla ojat tai sitten ei. Ojia ei välttämättä ollut pelloilla ollenkaan. Toisaalta jos pelto oli ojitettu, ojitus saattoi olla sarkajakoa harvempi tai tiheämpi. Huonojen työkalujen vuoksi ojat jäivät kapeiksi ja mataliksi, ja ojituksessa pyrittiin säästämään kyntämällä sarat kuperiksi.⁴⁰¹ Sarkajaon osoittavissa kartoissa lähes kaikissa kylissä eri tilojen sarkojen rajoilla oli pääsääntöisesti jonkinlaiset ojat. Omistussarkoja vastaava säännöllinen sarkaojitus oli kuitenkin harvinainen. Täysin säännöllistä ojitusta yleisempää oli sarkajakoa tiheämpi ojitus tai sarkaojituksen täydentäminen poikkiojituksella. Useissa kylissä ojitus oli tavalla tai toisella epäsäännöllinen, esimerkiksi sarkojen rajoilta osa ojista puuttui. Siivikkalassa oja puuttui säännönmukaisesti kahden kapeimman saran väliltä.⁴⁰²

Sarkajakoisten vainioiden käyttö oli kaksijakoista. Viljelyssä ollessaan sarka oli yksityinen. Kukin viljeli omat sarkansa eli muokkasi, lannoitti, kylvi ja korjasi sadon. Sarat olivat myös pysyviä: kerran tehtyä sarkajakoa ei helposti muutettu niin, että sarat olisivat vaihtaneet omistajaa. Tästä sarkojen yksityisyydestä ja pysyvyydestä huolimatta sarkajakoiseen vainioon yhdistyi vahva yhteisnautinnan luonne laidunnuksen kautta. Sadonkorjuun jälkeen vainio muuttui yhteiseksi laitumeksi, jolloin kukaan ei voinut estää karjaa laiduntamasta omalla sarallaan. Vainioaitausta käytettiin laitumena sadonkorjuun jälkeen sekä kesantovaiheessa.⁴⁰³ Loimaan pitäjänhistorian kaksi ensimmäistä osaa kirjoittanut Veikko Laakso on päätellyt sarkajaon toimineen hyvin sillä perusteella, että sarkajaon aiheuttamia riitoja oli käräjillä harvoin. Esiintyneet riidat koskivat yleensä jaon oikeellisuutta.⁴⁰⁴ Sarkajako ei myöskään estänyt maatalouden muutoksia. Viljelymenetelmän yhteydessä kuvatut muutokset eli rukiin viljelyn lisääminen ja kesannon toukomaan kasvattaminen tapahtuivat sarkajakoisissa kylissä yhteisillä päätöksillä.⁴⁰⁵

401 Laakso 1986, 168; Laakso 1994, 116; Soininen 1974, 113–114; Ylönen 1969, 594; Viikki 1973, 191; Wilmi 2003, 166; Gadd & Carenius 1759, 32; KA Helsinki, Kihlakunnanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Loimaan sk 1746, § 30.

402 MLAK, Huittinen 8; MLAK, Huittinen 9; MLAK, Huittinen 15:0; MLAK, Huittinen 21; MLAK, Huittinen 38; MLAK, Huittinen 46; MLAK, Kauvatsa 1:0; MLAK, Kauvatsa 5; MLAK, Kauvatsa 13; MLAK, Kauvatsa 14:0; MLAK, Keikyä 6:2; MLAK, Keikyä 36; MLAK, Keikyä 43:1; MLAK, Vampula 4; MLKA, Vampula 7:1; MLAK, Vampula 8:01; MLAK, Vampula 11:0; MLAK, Vampula 12:0; MLAK, Vampula 13:3; MLAK, Vampula 14:01; MLAK, Alastaro 3; MLAK, Alastaro 6; MLAK, Alastaro 8:0; MLAK, Alastaro 17; MLAK, Alastaro 18:1; MLAK, Loimaa 1:1; MLAK, Loimaa 3:0; MLAK, Loimaa 19:0; MLAK, Loimaa 33; MLAK, Karinainen 3; MLAK, Karinainen 3; MLAK, Koski 3; MLAK, Koski 12; MLAK, Koski 13; MLAK, Tarvasjoki 3; MLAK Tarvasjoki 5; MLAK, Tarvasjoki 7; MLAK, Tarvasjoki 8; MLAK, Tarvasjoki 11; MLAK, Tarvasjoki 14:1; MLAK, Oripää 2:1; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:08; KA Turku, TPM III, Keikyä 28:1; KA Turku, TPM III, Koski 14.

403 Gadd 2005, 64–65; Gadd 2000, 116.

404 Laakso 1986, 160.

405 Jutikkala 1980, 187.

YHTEISTYÖN EDUT JA ONGELMAT VILJELYSSÄ

Yhteinen aitaaminen, sarkajako ja vainioaitauksen käyttäminen yhteisenä laitumena johtivat siihen, että kylän talot olivat työssään toisistaan riippuvaisia. Tämä tarkoitti samojen viljelymenetelmien ja -kasvien käyttämistä sekä työn tekemistä yhteisen aikataulun mukaan. Yksinäistaloissa käytettiin samoja viljelymenetelmiä ja viljelyskasveja, vaikka kyläyhteisön aiheuttamaa pakkoa siihen ei ollutkaan. Näin tosiasiallisesti vapaus yksinäistalossa oli työn aikataulutaminen muista riippumatta. Vapauden hinta oli melko suuri, kuten esimerkit aitaamisen yhteydessä osoittavat. Yhdessä aitaamisesta syntyi merkittävä työn ja puutavaran säästö. Laiduntamisen järjestäminen yhteisesti oli edullista, ja kyläyhteisöllä oli mahdollisuus yhdistää voimansa työvoimavaltaisiin töihin. Kylä ikään kuin mahdollisti pienille tiloille osan suurtilojen eduista. Pakollinen tiivis yhteistyö aiheutti kuitenkin myös hankauksia naapurusten välille, kun yksittäisen tilan toimet vaikuttivat naapureihinkin.

Valtakunnallisen lainsäädännön ja paikallisten olosuhteiden välisenä siltana voitiin kylän yhteistyön järjestämiseksi käyttää kyläjärjestystä. Ruotsin valtakunnassa vuonna 1742 maaherrat saivat ohjeet kyläjärjestysten laatimisesta kiertokirjeenä, joka tunnetaan kyläjärjestysasetuksena. Kyläjärjestysohjetta perusteltiin ajalle tyypillisesti maatalouden edistämisellä, viljaomavaraisuuden saavuttamisella ja maatalousneuvonnan tarpeella. Kyläjärjestysohjeen seurauksena kylien oli mahdollista vahvistaa kihlakunnanoikeudessa säännöt kylän yhteistoimintaa varten. Kyläjärjestykset saivat vahvan aseman Pohjanmaalla, mutta Lounais-Suomessa niitä on pidetty talonpoikien kanssa sarkajakoisissa kylissä eläneiden säätyläisten toimien tuotteina.⁴⁰⁶

Huittisissa vahvistettiin käräjillä ainakin kaksi kyläjärjestykseksi nimettyä sopimusta. Vuonna 1752 kihlakunnanoikeuteen tuotiin vahvistettavaksi Huittistenkylän ja Kirkonkylän asukkaiden sopimus. Sopimuksen kyläjärjestysasiat rajoittuivat yhteisaitauksiin. Sen mukaan mitään eläimiä ei saanut päästää viljelyssä olleelle pelolle, ei edes viljelemättömiin sarkojen päihin, ennen kaiken sadon korjaamista. Aidat sovittiin tarkastettavaksi Erkin päivän aikaan. Lisäksi nimettiin niityt, jotka oli aina pidettävä aidattuina ja joille kukaan paimen ei saanut viedä karjaa Vapun päivän ja Mikon päivän välillä.⁴⁰⁷

406 Kardell 2004, 79–81; Jutikkala 1938, 213–128; Pohjanmaan kyläjärjestyksistä ks. Kallio 1982.

407 KA Helsinki, Kihlakunnanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Huittisten sk 1752, s. 804–806.

Toisen kerran kyläjärjestys vahvistettiin vuonna 1763 Sammun asukkaiden sopimuksen pohjalta. Tässä sopimuksessa silmiinpistävää on sakkojen määrääminen jokaisen kohdan rikkomuksesta. Ensimmäisessä kohdassa kiellettiin hevosten, härkien, vuohien ja sikojen päästäminen viljelyssä oleville pelloille, ja jokaiselle mainitulle eläinlajille määritettiin erilliset lunastushinnat, jolla omistaja sai aitauksesta kiinni otetun eläimensä takaisin. Lisäksi kiellettiin ruohon kerääminen pellon pientareilta ennen viljasadon korjaamista, muiden kuin puolivuotiaiden vasikoiden vieminen kylän vasikkahakaan sekä yksin luvan antaminen kylän tilattomille yhteisillä kalavesillä kalastamiseen. Kaikkien tuli aidata pelto-osuutensa maantien varresta ja kylän karjankuja sovittiin aidattavaksi yhdessä seuraavana keväänä. Sopimuksen mukaan kyläläiset kokoontuivat Vapun, Jaakon ja syys-Matin päivinä tarkastamaan ojat ja aidat.⁴⁰⁸

Turun ja Porin läänin maaherra pyrki edistämään kyläjärjestysten käyttöönottoa helmikuussa 1745 kihlakunnantuomareille lähettämällään kirjeellä. Siinä hän kehotti tuomareita tiedustelemaan käräjäkierroksen aikana, voitaisiinko kyläjärjestys kokonaan tai osittain saattaa pitäjissä voimaan. Suurimmassa osassa pitäjiä tiedustelu ei toteutunut, koska tuomareilla ei ollut kyläjärjestysohjetta, jota he olisivat voineet tarjota käräjäväen arvioitavaksi. Ahvenanmaalla tiedustelut tehtiin, mutta kaikissa pitäjissä vastattiin kieltävästi, koska kylät olivat niin pieniä, ettei kyläjärjestykselle ollut tarvetta. Hammarlandissa kanta oli, että kaikki osasivat ilmankin hoitaa työnsä.⁴⁰⁹

Vuonna 1745 Marttilan ja Pöytyän talvikäräjät aloitettiin keskustelemalla siitä, haluaisivatko pitäjien asukkaat kyläjärjestyksen otettavaksi käyttöön pitäjässä. Marttilassa käräjärahvas piti yksimielisesti kyläjärjestyksen noudattamista naapureiden välillä välttämättömänä ja erittäin hyödyllisenä. Pöytyällä vastaanotto oli yhtä positiivinen. Pöytäkirjassa kerrotaan kyläjärjestyksestä jo kauan pidetyn erittäin hyödyllisenä. Kyläjärjestys pitäisi ottaa pitäjässä käyttöön, ja lisäksi valita jokaiseen kylään oltermanni katsomaan, ettei kukaan naapureista aiheuta toiselle vääryyttä tai vahinkoa.⁴¹⁰ Samalta vuodelta Marttilasta on tieto kyläjärjestyksen noudattamisesta ja kylän oltermanniksi valitusta miehestä.⁴¹¹ Näin kylissä tuli sovellettavaksi 37-kohtainen säännöstö. Säännöt koskivat kylän elämää aitaamisesta ja työn aikataulutamisesta metsän käyttöön ja karjan juottopaikkoihin sekä sikojen kärsärenkaiden käyttöön ja

408 KA Helsinki, Kihlakunnanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Huittisten tk 1763, § 41.

409 *Matinolli* 1958, 95–97.

410 KA Helsinki, Kihlakunnanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Marttilan tk 1745, §3, Pöytyän tk 1745 §2.

411 Virtanen 1934, 462.

tulen käsittelyyn asti.⁴¹² Syystä tai toisesta nämä olivat tuomiokunnan ainoat pitäjät, joissa pöytäkirjojen mukaan käräjät aloitettiin asian käsittelyllä tuon vuoden aikana.

Viisi vuotta myöhemmin vastaava tiedustelu Länsi-Uudellamaalla sai pääosin kielteisen vastaanoton jälleen kylien pienuuden ja yleisen lainsäädännön riittävyyden perusteella. Sen sijaan Hämeen ryhmäkyläalueella ehdotus sai myönteisen vastaanoton.⁴¹³

Kaikesta päätellen kyläyhteisön sisäiset ristiriitatilanteet olivat yleisiä. Kun valmistu kyläjärjestystä tarjottiin Marttilassa ja Pöytyällä käyttöön, se otettiin mielellään vastaan. Siitä huolimatta harvassa kylässä tehtiin itse aloitetta kyläjärjestyksen vahvistamiseksi omaan kylään, ehkä yhteisymmärryksen puutteessa. Huittisten sopimukset kertovat siitä, että suurimmat ongelmat yhteiselossa liittyivät aitaamiseen ja laiduntamiseen. Esimerkiksi peltotöiden järjestelyihin ei otettu kantaa kummasakaan sopimuksessa. Kyläyhteisöissä esiintyneistä erimielisyyksistä kertoivat myös useiden isojakoanomusten perustelut.

Nämä yhteisön sisäiset ristiriidat olivat myös keskeinen osa isojaon perusteluja julkisessa keskustelussa, joskin siinä korostuivat osin eri huolet kuin tutkimusalueen pitäjissä. Jacob Faggotin mukaan omistusten seka-asemasta naapureiden kanssa syntyi harmia: sarkojen tallaamista, rajakivien siirtämistä ja yhteisen työaikataulun seuraamista olipa aika työlle oikea tai ei.⁴¹⁴ Väitöskirjan *Några tanckar om nyttan af storskifte* mukaan parhaatkaan kyläjärjestykset eivät poistaneet esteitä, joita sarkajako maatalouden tielle kasasi. Kirjoittaja esimerkiksi antaa ymmärtää, että sato korjattiin yleisesti kypsymättömänä kylien yhteisen työaikataulun vuoksi.⁴¹⁵ Myös isojakoasetus esitti isojaon ratkaisuna kyläläisten keskinäisiin erimielisyyksiin ja toisilleen aiheuttamiin haittoihin.⁴¹⁶ Näistä todennäköisesti kaikki viljelijät olivat yhtä mieltä, mutta kyse oli taloudellisen ja oikeudenmukaisen järjestelmän kääntöpuolista.

Huittisissa 1600-luvulla tapahtuneet sarkajaosta irrottautumiset kertovat valinnoista etujen ja ongelmien välillä. Kyläyhteisöstä irrottautuminen on nähtävä valintana, jossa kyläyhteisön rajoittava luonne näyttäytyy suurempana ongelmana kuin yhteisöstä saatava hyöty. Koska kylän hyöty oli työn säästyminen, kylästä irrottautuvalla piti olla varmuus siitä, että entistä suurempi työmäärä ei tuottaisi ongelmia. Käytännössä oli oltava riittävästi työvoimaa tai mahdollisuus sen hankkimiseen.

412 *Matinoli* 1958, 124–135.

413 *Matinoli* 1958, 108–110, 122.

414 *Faggot* 1746, 41.

415 *Kalm & Norrgreen* 1760, passim.

416 *Gylden* 1836, 100–101.

Työvoimakysymys ja väestön määrän lisääminen olivat maatalouspolitiikan keskiössä 1700-luvulla. 1600-luvulla työvoimatilanne oli kuitenkin vielä vaikeampi, kun sodat verottivat työikäisten miesten määrää. Koko 1600-luvun Maskun (Pöytyä), Halikon (Marttila) ja Ala-Satakunnan (Huittinen ja Loimaa) kihlakunnissa oli keskimäärin 0,7 palvelijaa tilaa kohti. Kun lisäksi tiedetään palvelusväen olleen moninkertaisesti yleisempää säätyläistalouksissa kuin talonpoikaistalouksissa, ja talonpoikaistalouksien joukossakin keskittyneen ratsutiloille, on selvää, että suuri osa tiloista hoidettiin ilman perheen ulkopuolista työvoimaa.⁴¹⁷ Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että Huittisissa sarkajaosta irti hakeutuneet olivat pitäjän varakkainta väkeä, joilla oli mahdollisuus hankkia työvoimaa. Toisaalta he eivät myöskään kiinnittyneet sosiaalisesti ja kulttuurisesti kyläyhteisöön yhtä vahvasti kuin muut kyläläiset. Naapureidensa sijaan he samaistuivat pitäjän herrasväkeen, mikä alensi kynnystä irrottautua yhteistyöstä. Väestönkasvun ja työvoiman paremman saatavuuden myötä kylän merkitys työyhteisönä väheni.⁴¹⁸ 1700-luvun väestönkasvu muutti maataloustyöväen markkinoita, ja 1700-luvun lopulla kyläyhteisön etuja ja haittoja puntaroitaessa etujen painoarvo oli voinut muuttua ja kehittyä eri tavoin eri tiloilla aikaisempiin vuosisatoihin verrattuna.

Isojaon julkisessa keskustelussa yhteisön taloudellinen hyöty osittain ohitettiin. Jos vaikutusta aitaamiseen kommentoitiin, se voitiin tehdä vain puun kulutuksen näkökulmasta tai vähätellen eroa yksin ja yhdessä aitaamisen välillä. Faggotin mukaan omistusten erilleen aitaaminen olisi hyödyllistä, mutta ei välttämätöntä. Saman kannan otti myös isojakoasetus.⁴¹⁹

Vainioiden jaon osalta isojaon tavoitteet itsessään olivat siis yleisesti hyväksyttäviä ja tiettyyn rajaan saakka hyvinkin mahdollisia. Ajatuksen äärimmilleen viemistä rajoittivat toisaalta taloudelliset realiteetit, toisaalta oikeudenmukaisuus. Taloudelliset seikat vaikuttivat kahta eri tietä. Kaikkien ei ehkä ollut mahdollista luopua työtä säästävästä yhteisestä aitaamisesta. Lisäksi koottaessa omistukset yhteen kappaleeseen, matkojen tasaaminen omistuksille voi olla mahdotonta ilman tonttien muuttoa, joka myös oli taloudellisesti merkittävä kysymys. Tavoitteiden toteutuminen voi törmätä oikeudenmukaisuuteen tilanteessa, jossa jyvityskään ei tuota oikeudenmukaista tulosta maanlaatuja tai olosuhteiden suuren erilaisuuden vuoksi.

⁴¹⁷ Nygård 1989, passim.

⁴¹⁸ Gadd 1983, 221.

⁴¹⁹ Faggot 1746, 42; Kalm & Norrgreen 1760, 11; Gylden 1836, 102.

Vainioiden jako – pyrkimys pieneen lohkojen määrään

Vainioiden jakaminen näyttäytyy isojaon ensisijaisena tarkoituksena niin Jacob Faggotin kirjoituksissa kuin ensimmäisessä isojakoasetuksessaakin. Samoin se oli isojakoanomusten hallitseva toive. Vainioiden jakaminen oli myös se osa isojaosta, joka eniten vaikutti kylän yhteistoimintaan. Jakotuloksesta riippui se, kuinka paljon kylän asukkaat olivat riippuvaisia toistensa työstä, oliko mahdollista jatkaa yhteistä aitaamista vai loppuivatko aitaamisyhteistyön perusteet. Vainioiden jakotulosta kuvaan tilastollisen tutkimuksen keinoin. Vainioiden jaon osalta tilastollisessa analyysissä on käytettävissä 217 jakotoimitusta. Niihin osallistui yhteensä 1 061 tilaa. Eri pitäjien välillä toimitukset ja tilat jakautuvat seuraavasti: Huittinen 55 jakotoimitusta ja 249 tilaa, Loimaa 73 jakotoimitusta ja 356 tilaa, Marttila 52 jakotoimitusta ja 265 tilaa, Pöytyä 37 jakotoimitusta ja 191 tilaa.

Tarkastelun lähtökohtana on jakotuloksen yksinkertaistaminen omistuslohkojen lukumääräksi. Vainiolohkojen laskemisessa pääperiaatteena on ollut omistuksen yhtenäisyys. Kun välissä ei ole toisen tilan omistuksia, lohko on yhtenäinen, vaikka sitä halkoisi esimerkiksi tie. Kulmittain toisiinsa liittyvät lohkot ovat kaksi erillistä lohkoa. Laskentatapani tuottaa saman tuloksen isojakoasiakirjoissa esiintyvien maanmittarien merkintöjen kanssa.⁴²⁰ Vainiolohkojen laskemisessa olen tehnyt kaksi erityistä linjanvetoa. Jos tilalla on osuus vainioista kahdessa paikassa, jotka yhdistyvät muiden omistusten kautta yhtenäiseksi lohkoksi, mutta vainioiden osalta välissä on toisen tilan osuus, tällöin lasken tilalle kaksi vainiolohkoa, vaikka myöhemmin kokonaisuutta arvioitaessa kyseessä on yksi lohko. Vainioita on arvioitava aitaamisen näkökulmasta ja tässä tapauksessa vainioaitauksessa on kaksi erillistä osuutta. Toinen linjanveto liittyy hyvin pieniin vainio-osuuksiin tontin yhteydessä.

⁴²⁰ Samaa laskentatapaa on käyttänyt Kleimola (1959).

Sikäli kuin ne voidaan katsoa tontin laajennuksiksi, en ole laskenut niitä mukaan vainiolohkojen määrään.

Vainiolohkojen lukumäärän laskeminen on perinteinen näkökulma isojaon jakotuloksen arviointiin. Pelkästään vainiolohkojen lukumäärä ei kuitenkaan kerro siitä, mikä merkitys jakotuloksella oli käytännön viljelylle. Silti siitä voidaan tehdä monenlaisia päätelmiä. Vainiolohkojen lukumäärä on myös ainoa käytännössä mahdollinen pohja jakotuloksen tilastolliseen analysointiin. Joka tapauksessa jo pelkästään se, että kaikkien mukana olevien tilojen vainiolohkojen lukumäärän keskiarvo on 1,8 lohkoa, kertoo sen, että tämä tutkimus haastaa aikaisemmin kirjallisuudessa esitetyjä käsityksiä isojaon vaikutuksesta.

Yleiskatsauksen vainiolohkojen määrästä tilaa kohti esitän *taulukossa 7 ja kaaviossa 3*. Niiden esittämistä tiedoista käy selvästi ilmi pyrkimys mahdollisimman pieneen lohkolukuun. Tiloja, jotka saivat vainioista vain yhden lohkon tai saivat koko pelto-osuutensa ulkopelloista, jolloin vainio-osuutta ei ollut lainkaan oli yhteensä 402 eli 38 prosenttia tiloista. Heidän jaossa saamansa osuus ei sovi kaksivuoroviljelyn ja entisen kaltaisen yhteisen aitaamisen periaatteisiin. Yleisimmän ratkaisun mukaan tila sai vainioista kaksi lohkoa. Tällaisia tiloja oli 506 kappaletta eli 48 prosenttia tiloista. Kahdessa vainiolohkossa yhdistyy mahdollisimman pieni ja mahdollisimman käytännöllinen lohkoluku. Se edustaa niin kaksivuoroviljelyä kuin mahdollisimman vähäistä omistusten hajaannusta. Vain 14 prosenttia tiloista sai vainioista useamman kuin kaksi lohkoa. Kolme lohkoa tuli sadan tilan eli yhdeksän prosentin ja neljä lohkoa 39 tilan eli neljä prosentin osaksi. Noin yksi prosentti tiloista eli 14 tilaa sai viisi lohkoa vainioista.

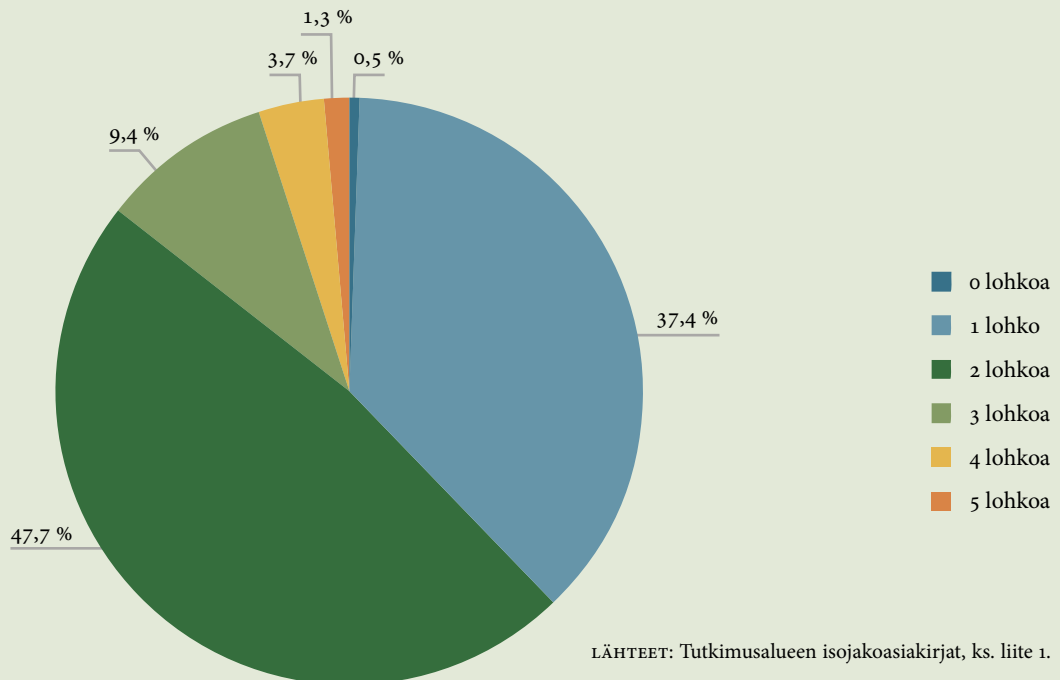
Pitäjittäin tarkasteltuna Marttila ja Pöytyä eroavat satakuntalaispitäjistä siinä, että niissä yksikään tila ei saanut neljää tai viittä vainiolohkoa. Yksi tai kaksi lohkoa jaettiin kummassakin pitäjässä selvästi yli 90 prosentille tiloista. Toista ääriäitaa edustaa Huittinen. Siellä yhden vainiolohkon sai harvempi tila kuin muissa pitäjissä ja pitäjän tiloista neljännes sai jaossa kolme vainiolohkoa tai enemmän. *Kartta 3* esittää jakotuloksen kylittäin ja se osoittaa, että Marttilassa ja Pöytyällä vainiojaot olivat hyvin tasalaatuisia. Huittisissa ja Loimaalla on nähtävissä selvästi suurempi vaihtelu kylien välillä.

■ TAULUKKO 7. Tilojen lukumäärän jakautuminen isojaossa saatujen vainiolohkojen määrän mukaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804.

	VAINIOLOHKOJEN LUKUMÄÄRÄ						yhteensä
	0	1	2	3	4	5	
Huittinen	0	72	113	38	23	3	249
Loimaa	3	134	159	33	16	11	356
Marttila	1	114	137	13	0	0	265
Pöytyä	1	77	97	16	0	0	191
YHTEENSÄ	5	397	506	100	39	14	1061

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

■ KAAVIO 3. Vainiojaossa jaettujen tilakohthaisten lohkomäärien osuudet (%) Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804.

Lohkojen pinta-ala on suorassa suhteessa jaettujen lohkojen määrään. Ainoan vainiolohkon koko oli keskimäärin 12,7 tynnyrinalaa, kahteen lohkoon jaetuilla tiloilla yksi lohko oli keskimäärin 5,8 tynnyrinalaa, kolmeen lohkoon jaetuilla 4,0 tynnyrinalaa, neljään lohkoon jaetuilla 3,0 tynnyrinalaa ja viiteen lohkoon jaetuilla 2,4 tynnyrinalaa. Tilojen koosta ja erilaisista jakoratkaisuista johtuen yksittäisten lohkojen koossa oli suuria eroja, mutta pääsääntöisesti vainio-osuudet olivat jaon jälkeen yli hehtaarin kokoisia. Eroa aikaisempaan tilanteeseen voidaan kuvata vertaamalla sarkojen kokoa vainiolohkojen kokoon. Kylissä, joiden sarkajako tunnetaan, saran keskimääräinen koko oli hieman yli puoli tynnyrinalaa. Kaikkien tilojen vainiolohkot olivat keskimäärin kooltaan kahdeksan tynnyrinalaa. Peltokappaleen koko yli 14-kertaistui isojaon myötä.

Kylissä tapahtuneet muutokset saadaan tarkimmin selville niistä kylistä, joista on olemassa sarkajaon tiedot. Sarkojen ja isojaon lohkojen lukumäärien ja pinta-alojen vertaaminen osoittaa, että kylien välillä muutoksen suuruudessa oli suuria eroja. Ääripäissä viljeltävän lohkon koko saattoi kaksikertaistua tai 39-kertaistua. Parhaiten erot paljastuvat konkreettisten esimerkkien avulla. Vertaan kylissä tapahtuneiden muutosten eroja kahden esimerkkitalan kautta.

Vännilässä Uppo viljeli isojaon jälkeen yhtä 17 tynnyrinalan suuruista lohkoa yli kolmenkymmenen puolen tynnyrinalan kokoisien saran sijaan. Lohko oli aivan Uupon tontin vieressä. Aikaisemmin kaukaisimmille saroille oli kilometrin matka. Jaon jälkeen peltolohkon kaukaisimpaan laitaankaan ei ollut puolta kilometriä. Voi vain yrittää kuvitella, minkälainen kokemus muutos viljelijälle oli. Pelkästään sen, että koko pelto oli kotiportilta saavutettavissa eikä yli kolmessakymmenessä paikassa eri puolilla kylän aukeaa, täytyi olla vaikuttavaa. Kun siihen lisätään se, että kylän vainiojärjestelmä muuttui tai lakkasi täysin olemasta, muutos pakotti viljelijän ajattelemaan kotitaloutensa toiminnan uudella tavalla. Konkreettisesti tarkasteltuna aitaamistyö lisääntyi, mutta matka pellolle lyheni. Riippuvuus naapureista väheni, mutta oma vastuu töiden hoitamisesta kasvoi.⁴²¹

Toista äärilaitaa edustaa Aarikkala, jonka tiloilla oli tontteja ympäröineissä vainioissa kullakin vain neljä sarkaa eli kaksi kummassakin vainiossa. Ensimmäisen kerran vainiot jaettiin 1764 niin, että kukin sai yhden lohkon kummastakin vainiosta. Tätäkään vähennystä kyläläiset eivät pitäneet tarpeellisena, sillä he anoivat ja saivat kihlakunnanoikeudelta luvan käyttää vanhoja sarkojaan. Uudelleen vainioiden jako tehtiin vuonna 1780 samalla periaatteella. Esimerkiksi Kulju viljeli ennen isojakoa

421 MLAK, Alastaro 3.

Vainiolohkojen määrä / tila
kylän keskiarvo

- 1,0
- 1,1 – 1,5
- 1,6 – 2,0
- 2,1 – 3,0
- 3,1 – 4,9

0 10 km

■ KARTTA 3. Vainiojaossa tiloille jaettujen lohkojen määrä kylittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiikirjat, ks. liite 1.

neljää 1,6 tynnyrinalan sarkaa ja isojaon jälkeen kahta 3,2 tynnyrinalan lohkoa. Aitaukset ja kylän yhteistyön käytännöt säilyivät ennallaan. Matka pelloille ei muuttunut, sillä toisessa pellossa osa pellostä siirtyi lähemmäs ja toisessa pellossa osa kauemmas. Vain viralliset rajapyykit pelto-osuuksien rajoilla ja tuomioistuimen vahvistus omistusoikeudelle olivat uutta entiseen verrattuna.⁴²²

Tutkimusalueen jakotuloksen luonne tarkentuu vertaamalla sitä muihin samaan aikaan tehtyjen isojakojen jakotuloksiin. Yleiskuvana vainiojakojen tulos esitetään usein niin, että lohkojen määrä säilyi jaosta huolimatta melko suurena. Siitä huolimatta tämän tutkimuksen tulosten kanssa yhdenmukaisia tutkimustuloksia on olemassa, mutta ne eivät ole saaneet läheskään yhtä paljon huomiota kuin monilohkoiset jakotulokset. Itse asiassa tutkimustuloksia peltojen voimakkaasta keskittämisestä on suomalaisessa tutkimuksessa enemmän kuin tuloksia, jotka osoittaisivat omistusten hajaannusta.

Juhani Saarenheimon tutkimus Hämeen, Satakunnan, Uudenmaan ja Varsinais-Suomen yli kymmentilaisten kylien isojakotuloksista tarkastelee 66 kylän isojakotuloksia. Tutkimus osoittaa yleisen pyrkimyksen omistusten keskittämiseen lounaisissa maakunnissa. Harvinaisinta keskittäminen oli Varsinais-Suomen suurissa kylissä, joissa kolmannes tiloista sai vainio-osuutensa yhteen lohkoon. Satakunnassa yhden vainiolohkon saaneiden tilojen osuus oli yli puolet ja Hämeessä hieman alle puolet. Itä-Uudellamaalla tällaisten tilojen osuus nousi kahteen kolmasosaan. Näin voimakkaasti omistusten keskittämistä korostanut tulos johti Saarenheimon pohtimaan, olisiko toisenlaisin perustein tehty otos tuonut toisenlaisen tuloksen.⁴²³

Saarenheimon otantatutkimuksen ja tämän tutkimuksen tuloksia vahvistavat tulokset kylärakenteeltaan erilaisista Tyrvään ja Orimattilan pitäjien isojajoista. Tyrvään pitäjän pienissä kylissä tilat saivat sarkajakoisista pelloista usein yhden lohkon. Pienissä kylissä yksi peltolohko oli sääntö Orimattilassakin. Tosin siellä pieniä kyliä oli vähän ja monissa kylissä oli jopa useita kymmeniä tiloja. Suurista kylistä huolimatta peltolohkojen määrä oli koko pitäjässä keskimäärin kaksi. Suurimmassa 50-tilaisessa kylässäkin peltolohkoja oli keskimäärin tilaa kohti 1,4 ja 14-tilaisissa kylissä päästiin 1,1 lohkon keskiarvoon. Pitäjän 18 kylästä kolmessa keskittäminen jäi selvästi puolitiehen ja peltolohkojen keskiarvo tilaa kohti nousi yli kolmeen.⁴²⁴

422 KA Turku, TPM III, Keikyä 1:09; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:08; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:02.

423 Saarenheimo 1976, 279–281; Saarenheimo 1983, 36.

424 Kleimola 1959, 59; Mannila 1956, 104. Orimattilan luvut kuvaavat peltolohkojen määrää kokonaisuudessaan, koska Orimattilassa vainioiden osuus pelloista oli poikkeuksellisen pieni.

Keskittämistavoitteista kertovat myös paikallishistoriat Pirkkalasta, Raisiosta, Sauvosta ja Somerolta.⁴²⁵

Esimerkit monilukuisista vainiojaoista ovat usein hämäläiskyliä. Hämeen historiassa Juhani Saarenheimon kirjoittaman artikkelin esitystapa korostaa hajanaiseksi jääneitä omistuksia. Hän esittelee aluksi kyliä, joissa tilat saivat jaossa neljästä viiteen tai jopa kuudesta kymmeneen vainiolohkoa. Tämän jälkeen maininta siitä, että oli myös kyliä, joissa tilat saivat vainionsa kahteen tai jopa yhteen lohkoon, ei enää herätä huomiota. Vaikka Hämeessä olisikin tehty lukuisia monilohkoisia vainiojakoja,⁴²⁶ epäonnistuneen isojakomaakunnan mainetta se ei silti ansaitse. Pitäjänhistoriat eripuolilta maakuntaa kertovat, että kaksi ja yksi lohkoa vainioista olivat tavoiteltuja jakotuloksia ainakin Asikkalassa, Hausjärvellä, Kangasalla, Pälkäneellä, Rengossa ja Urjalassa.⁴²⁷

Pohjanmaan isojako erosi lounaisista maakunnista keskusjohtoisuutensa vuoksi, sillä isojako eteni siellä pitäjittäin. Ennen kuin isojako pitäjässä alkoi, talousdeputaatio tai myöhemmin maanjako-oikeus vahvisti osakkaita kuultuaan pitäjään isojakomenetelmän. Menetelmässä määritettiin muun muassa, kuinka moneen lohkoon pelto olisi jaettava. Lohkojen määrässä huomioitiin käytetty viljelymenetelmä: kaksivuoroviljelyalueella lohkoja jaettiin kaksi tai neljä, kolmivuoroviljelyalueella kolme. Myös käytännössä tilat saivat useimmiten pelloista kaksi, kolme tai neljä lohkoa. Suurin jaettu lohkomäärä pelloista oli kuusi.⁴²⁸ Päätettäessä lohkoluvusta pitäjakohtaisesti yksittäisten tilallisten toiveet jäivät yhteisen kompromissin varjoon. Lohkoluvusta ei välttämättä ollut mahdollista keskustella enää jakoa toteutettaessa.

Ruotsalaisessa tutkimuksessa on yksiselitteisesti todettu, että isojaossa sarkojen määrää vähennettiin, mutta kylän viljelykäytännöt jatkuivat entisellään. Ruotsin maatalouden historiassa Carl-Johan Gadd esittää yleiskuvana, että kaksivuoroviljelyalueilla sarkoja jäi viidestä kymmeneen ja kolmivuoroviljelyalueilla toista kymmentä. Tähän vaikutti asetuksessa sallitun lohkoluvun tulkitseminen korkeimmaksi lohkoluvuksi aitausta kohti, jolloin kaksivuoroviljelyalueilla sallituksi katsottiin maksimissaan kahdeksan lohkoa ja kolmivuoroviljelyalueilla 12 lohkoa. Birgitta Olain tutkimuksessa kaksivuoroviljelyalueen Ekebybornan pitäjässä tilojen isojaossa saamat lohkoluvut vaihtelivat kahden ja yhdeksän välillä. Vain pitäjän kappalainen vaati

425 Saarenheimo 1974, 381; Mäntylä 1965, 142; Alifrosti 1990, 175; Oja 1949, 275.

426 Rytkönen 1992, 352–353; Jutikkala 1934, 334.

427 Saarenheimo 1976, 279–280; Blomstedt 1982, 180; Jutikkala 1954, 44; Koukkula 1972, 389; Härme 1993, 345; Arajärvi 1973, 104; Keskitalo 1964, 275.

428 Kuusi 1914, 103, 127, 165.

saada yhden lohkon, mutta hän joutui muiden kyläläisten painostuksesta tyytymään kahteen. Vuoden 1783 maanmittariasetuksessa vahvistettiin yksittäisen tilan mahdollisuus saada omistuksensa yhteen lohkoon, vaikka muiden kyläläisten omistukset jaettaisiin useaan lohkoon. Asetuksen vaikutus ei ollut kovin suuri, sillä kahdessa tutkimuksessa pitäjässä 1780- ja 1790-luvuilla neljä prosenttia tiloista sai vainioista yhden lohkon. Olain viiden kihlakunnan vertailututkimuksessa viljelymenetelmän vaikutus jakotulokseen näkyy selvästi. Kolmivuoroviljelyalueella kylän keskimääräinen pelto-lohkojen määrä oli noin 14, kaksivuoroviljelyalueella seitsemästä yhdeksään ja yksivuoroviljelyalueellakin kahdesta neljään.⁴²⁹ Olain mukaan muutokset maankäytössä pyrittiin mahdollisimman pitkään tekemään vallitsevan viljelyjärjestelmän rajoissa.⁴³⁰ Isojaon alkuvuosina Itä-Göötanmaalla tehtiin radikaaleja yhden vainiolohkon isojakoratkaisuja, mutta osa näistä jaoista tehtiin uudelleen niin, että lohkomäärä tilaa kohti lisääntyi.⁴³¹ Vielä *laga skiften* yhteydessäkin radikaaleihin maanjakoihin kohdistui vastustusta, mikä Göran Hoppen mukaan johtui mahdollisuudesta pääoman keskittämiseen ja heikompien viljelijöiden ajamiseen tiloiltaan.⁴³²

Tutkimusalueen jakotulos vainioiden osalta poikkeaa ruotsalaisen tutkimuksen tarjoamista vertailukohdista merkittävästi, vaikka pohjana olivat sama lainsäädäntö ja samat tavoitteet. Kaikki systemaattiset suomalaistutkimukset lounaisista maakunnista kertovat yleisestä pyrkimyksestä pieneen vainioiden lohkolukuun. Poikkeuksia esiintyi kaikkialla, mutta niiden nostaminen näkyvästi esiin kirjallisuudessa on saanut yleiskuvan näyttämään siltä, kuin monilohkoisuus olisi ollut laajasti tavoiteltua. Seuraavaksi käsitellen vainiojaon päätöksentekoprosessia, jotta voisin nostaa esiin syitä, miksi jakotuloksesta tuli sellainen kuin tuli.

429 Gadd 2000, 277–279; Olai 1983, 73, 82; Olai 1987, 56, 62; Svensson 2008, 44; Modee 1802, 707.

430 Olai 1987, 110.

431 Bäck 1984, 266.

432 Hoppe 1991, 49.

Päätöksenteon palapeli

Edellä olen esittänyt tilastollisesti vainioiden jaoissa tehdyt ratkaisut, joissa näkyy pyrkimys yhtenäisiin vainiolohkoihin. Vainioiden jakotulokset eivät ainakaan päällisin puolin aina noudattaneet vallalla olleen viljelymenetelmän vaatimuksia tai entisiä käytäntöjä peltojen aitaamisesta kahteen kylänvainioon. Onkin syytä tarkastella tarkemmin, miksi ratkaisuihin tuli sellaisia kuin niistä tuli. Seuraavissa luvuissa pohdin tiedon ja kokemuksen karttumisen merkitystä, osakkaiden taloudellista ja sosiaalista asemaa, jaon teknistä toteutusta, asutuksen rakennetta ja osakkaiden käytännön maataloustyöhön liittyviä perusteita vainioiden jakoratkaisua ohjanneina tekijöinä.

RATKAISUJA EDELLÄKÄVIJÄNÄ TAI KOKEMUKSIA VERTAILLEN

Isojakoja tehtiin vuosikymmenten ajan, jolloin ajan myötä isojako tuli tutuksi kaikille osapuolille. Kun tilallinen oli jo ehtinyt nähdä, kuinka jako eri kylissä oli toteutettu, oli omien vaihtoehtojen harkitsemiselle paremmat edellytykset. Ajan kuluessa myös maanmittareiden ja maanjako-oikeuksien toimintatavat yhtenäistyivät ja rutinoituivat. Olisi yllättävää, jos kokemuksen karttuminen ei näkyisi jakotuloksissa.

Kirjallisuudessa yleinen käsitys on, että varhaiset isojaot harvoin toteuttivat isojakon tavoitteita. Selityksinä ilmiölle esiintyvät muun muassa talonpoikien vastustus toimitusta kohtaan sekä se, että talonpojat eivät alkuvaiheessa uskoneet jyvityksen takaavan tasapuolista jakotulosta. Vuoden 1775 isojakoasetuksen mukaisen lohkomäärän rajoituksen merkitystä on myös korostettu lohkomäärien pienenemisen taustalla.⁴³³ Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän aineisto vainiojakojen osalta osittain tukee ajatusta lohkomäärien pienenemisestä ajan myötä.

Suurin lohkomäärä, joka vainioista jaettiin tällä alueella, oli viisi lohkoa. Toimituksia, joissa viisi lohkoa toteutui, tehtiin vuosina 1763, 1768 ja 1770. Kaikki nämä jaot, jotka tehtiin Huittisten Karhiniemessä ja Loimassa sekä Loimaan Etelä-Vesi-

⁴³³ Laakso 1994, 107; Piponius 1921, 553; Saarenheimo 2003, 354–355.

koskella, Karsattilassa ja Mellilässä, kuuluvat alueen varhaisiin vainiojakoihin. Näistä Karsattilan lähtökohdat isojakoon eivät olleet parhaat mahdolliset, sillä toimituksen alkuun saattanut Hulmin isäntä anoi sarkajaon tarkistamista eikä suinkaan isojakoa. Tätä taustaa vasten suuri lohkomäärä ei ole yllätys. Sen sijaan ainakaan Loiman ja Etelä-Vesikosken tapauksissa määrä ei voi johtua haluttomuudesta isojakoa kohtaan, sillä Loimassa vainioiden jakoa anoivat kaikki kyläläiset yhdessä ja Etelä-Vesikoskellakin kaksi kolmasosaa kyläläisistä. Heidän on täytynyt kokea sarkojen määrä ongelmaksi. Sen sijaan kylän viljelyjärjestelmää he ovat pitäneet käyttökelpoisena omistusten ollessa selvästi entistä suuremmissa lohkoissa. Kummassakaan tapauksessa lohkomäärän perusteet eivät selviä pöytäkirjasta, vaan kummassakin todetaan yksinkertaisesti tällaisesta jakotavasta sovitun osakkaiden kesken.⁴³⁴

Vaikka suurimmat lohkomäärät ajoittuvat varhaisiin vuosiin, ei se estänyt osaa tiloista jo varhaisissa vainiojaoissa irrottautumasta kahden vainioaitauksen käytännöstä. Ensimmäiset jakotoimitukset, joissa jaettiin osalle tiloista vain yksi vainiolohko, tehtiin vuonna 1764 Huittisten Kirkonkylässä ja Nanhiassa. 1760-luvulla tehtiin vielä seitsemän muutakin toimitusta, joissa osa tiloista sai yhden vainiolohkon. Kaiken kaikkiaan alueen vainiojakojen ensimmäisen vuosikymmenen jälkeen 25 tilalla oli pelto-omistus vainioista yhtenäisenä alana, kuten *kaavio 4* osoittaa.⁴³⁵

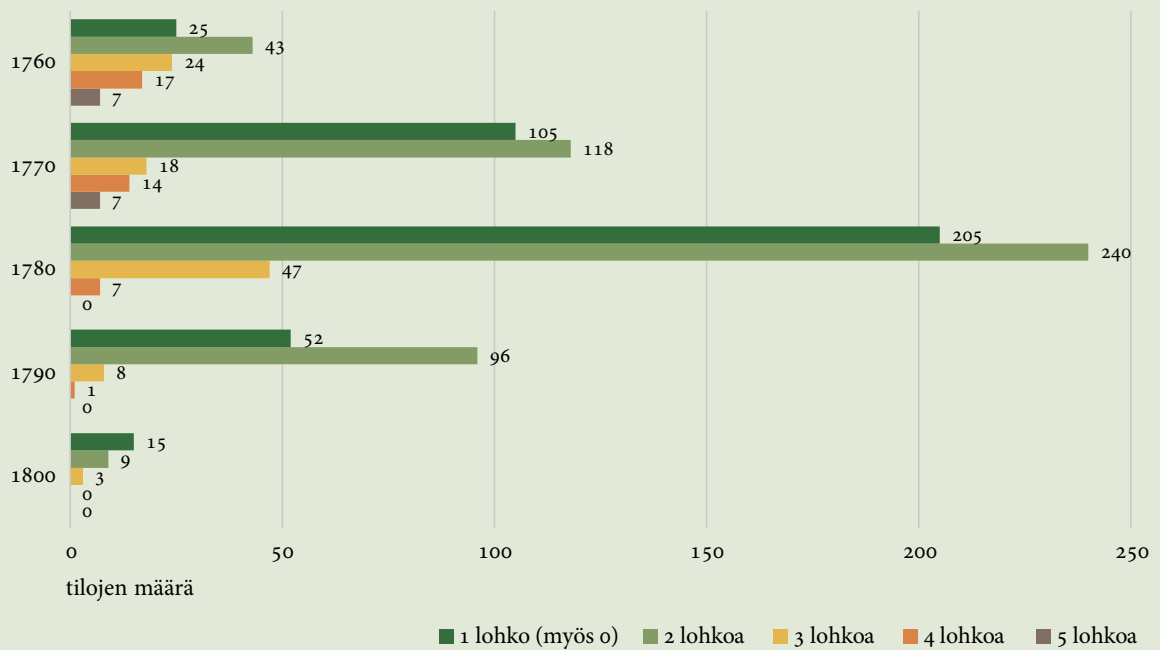
Vuosi 1775 lohkomäärän rajoituksineen ei näy aineistossa mitenkään. Käänne pieniin lohkomääriin tapahtui jo aikaisemmin, sillä vuodesta 1771 alkaen yksi ja kaksi vainiolohkoa olivat selvästi yleisimmät ratkaisut, joihin toimituksissa päädyttiin. *Kaaviosta 4* näkyy, että viiden lohkon lisäksi myös neljä lohkoa jäi lähes täysin pois käytöstä ensimmäisten vuosikymmenten jälkeen. Sen sijaan yhden ja kahden lohkon osalta kehitys ei vienyt suoraviivaisesti kohti aina vain pienempiä lohkolukuja. 1770- ja 1780-luvuilla vainiojakoon osallistuneista tiloista 40 prosenttia sai jaossa yhden vainiolohkon. 1790-luvulla osuus laski 33 prosenttiin samalla, kun kahden lohkon osuus jaettujen tilojen jakoratkaisuista sai selvästi suuremman osuuden kuin millään muulla vuosikymmenellä. Lohkomääriä tarkasteltaessa jakoajankohta näyttäisi vaikuttavan eniten siihen, että monilohkoiset jakoratkaisut jäivät pois käytöstä vainiojakojen yleistyessä. Huomattavaa kuitenkin on, että niiden osuus ei koskaan ollut suuri.⁴³⁶

434 MLAK, Huittinen 15:0; MLAK, Huittinen 24; MLAK, Loimaa 6; MLAK, Loimaan kunta 17; MLAK, Mellilä 31.

435 MLAK, Huittinen 16; MLAK, Huittinen 23; MLAK, Huittinen 29; MLAK, Huittinen 32; MLAK, Kauvatsa 7; MLAK, Loimaan kunta 9; MLAK, Mellilä 31; MLAK, Vampula 16; KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03.

436 Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

■ KAAVIO 4. Vainiojaossa jaettujen tilakohtaisten lohkomäärien jakauma vuosikymmenittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

Jakotulosten ajallinen vertailu osoittaa, että ensimmäisellä vuosikymmenellä iso-jako haki vielä muotoaan. Jakojen osakkaila oli keskenään erilaisia intressejä. Yhtä aikaa esiintyi perinteissä pitäytyviä ja perinteistä mallia rikkovia ratkaisuja, ja nämä saattoivat esiintyä myös samassa jakotoimituksessa. Vainioiden jakoihin löytyi kuitenkin nopeasti, jo 1770-luvun alussa, vakiintuneet ratkaisumallit. 1780-luvulla vainiojakoja toimitettiin paljon, ja samalla perinteitä rikkovat ratkaisumallit vietiin huippuunsa. Tuon vuosikymmenen jälkeen suurimmassa osassa kylistä vainiot oli jo jaettu. Lopuissa jaoissa uudistustahti tasaantui, ja ratkaisut olivat lohkolukujen valossa hieman enemmän perinteistä kyläyhteisöä kunnioittavia, kuin vainiojakojen huippuvuosina. Tällainen kehitys antaa mahdollisuuden tulkintaan, että kylissä, joissa viljelijät olivat vahvimmin kiinnittyneet kyläyhteisöön, he eivät aktiivisesti edistäneet isojaon toimittamista kylissään. Näin nämä kylät jäivät maanmittareiden työlistan loppupäähän ja yhteistoiminnan kannalta edullinen kaksi vainiolohkoa sai vahvan jalansijan myöhäisissä jaoissa. Tässä suhteessa luvut kuitenkin hämäävät. Jos pelkkien lohkolukujen sijaan katsotaankin sitä, kuinka monessa kylässä oli mahdollista vainiojaon jälkeen säilyttää vanhat vainioaitaukset ja niihin liittyneet laidunnuskäytännöt, kehitys näyttää toisenlaiselta. Vielä ensimmäisen vuosikymmenen vainiojaoissa vanha järjestelmä oli säilytettävissä yli 60 prosentissa jaetuista kylistä, mutta seuraavalla vuosikymmenellä enää kolmanneksessa kylistä. Tämän jälkeen vanhan aitausjärjestelmän hyödyntämismahdollisuus muuttui koko ajan harvinaisemmaksi aina vainiojakojen loppuun asti.⁴³⁷

ERILAISTEN TILOJEN VILJELIJÄT RATKAISUIDEN TEKIJÖINÄ

Käsitykselle isojakoa anovista säätyläisistä on sukua käsitys isojaossa kyläyhteisöstä irrottautuvista säätyläisistä talonpoikien jatkaessa viljelyään totuttujen tapojen mukaisesti.⁴³⁸ Se, mitä tähän mennessä tutkimusalueen jakotuloksista on esitetty, osoittaa selvästi, että kuva vain kyläyhteisöstä irrottautuvista säätyläisistä ei voi pitää paikkaansa. Säätyläisten omistuksessa tai hallinnassa olleet tilat eivät riitä selittämään kuin pienen osan 402 tilasta, jotka jaossa saivat vain yhden vainiolohkon. Ketkä siis pyrkiivät pienimpään mahdolliseen lohkolukuun, ketkä arvostivat pientä mutta samalla kaksivuoroviljelyä edustavaa lohkolukua ja keiden toiveiden täyttämiseen vaadittiin useampia lohkoja?

⁴³⁷ Tutkimusalueen isojakoaasiakirjat, ks. liite 1.

⁴³⁸ Esim. Niemelä 2008, 68.

Birgitta Olai on tarkastellut jakajien suhdetta isojaon jakotulokseen viidessä eri-laista viljelyaluetta edustavassa kihlakunnassa. Hänen havaintonsa kiteytyy siihen, että kaikki pelasivat isojaossa samoilla säännöillä. Säätyläisten saamat jako-osuudet eivät eronneet talonpoikien saamista, myöskään eri maanluonnot eivät eronneet toisistaan. Yhdellä alueella viidestä aloitteentekijät näyttävät saaneen vähemmän lohkoja kuin muut. Sen sijaan Ekebybornan pitää koskevassa tutkimuksessaan Olai löysi yhteyden säätyläisten omistusten ja pienten lohkomäärien välillä.⁴³⁹ Muita tutkimuksia jakotuloksen ja jakajien suhteesta ei ole tehty.

Vaikka tarkoituksena on ensi sijassa tarkastella talonpoikien päätöksentekoa, on sitä hyvä lyhyesti verrata säätyläisten päätöksentekoon. Säätyläisten joukko oli hyvin hajanainen ja siksi heidän päätöksentekoaan on vaikea arvioida ryhmänä. Osa heistä omisti tilan ja vastasi itse sen viljelystä, osa omisti tilan, mutta viljelijänä oli talonpoikainen vuokralainen, osalle taas tilan hallinta oli sidottu heidän hoitamaansa virkaan ja näistä virkamiehistäkin osa asui tilalla, osa ei. Näin ollen säätyläisten kiinnostuksen aste ja osallistuminen päätöksentekoon vaihtelivat paljon. Esimerkiksi osa rälssitilojen lampuodeista toimi käytännössä isojaossa samalla tavoin kuin kruununtillalliset. Rälssitilan omistaja lähetti toimitukseen edustajansa, kuten kruunun-edustajakin oli paikalla kruununtilojen osallistuessa jakotoimitukseen. Toisinaan edustajan läsnäolosta huolimatta jakoratkaisusta sopivat viljelijät, kuten kruununtilojen kohdalla poikkeuksetta tapahtui. Esimerkiksi Pihlavan ja Pajun rälssikylissä jakoratkaisut tehtiin lampuotien toiveiden mukaan, vastoin omistajan antamia ohjeita. Keihäskoskella Yläneen kartanon alaisia Rekolan ja Lallin rälssitiloja edusti vainiojakotoimituksessa kartanon pehtoori, eikä pöytäkirja kerro lampuotien olleen edes läsnä toimituksessa. Yhteismaiden jaossa tilojen omistaja vapaaherratar Helena Lybecker antoi viljelijöille oikeuden vahtia tilojen etua.⁴⁴⁰

Säätyläisten omistamien tai hallitsemien ja talonpoikien omistamien tai kruunuvuokralaisina hallitsemien tilojen jakoratkaisujen välillä on eroja, mutta ne ovat melko pieniä. Kun talonpoikaistiloista 37 prosenttia päätyi yhden vainiolohkon ratkaisuun, säätyläistiloilla vastaava luku oli 43 prosenttia. Vastaavasti kahden vainiolohkon ratkaisut olivat hieman yleisempiä talonpoikaistiloilla, mutta useamman kuin kahden lohkon ratkaisut taas hieman yleisempiä säätyläistiloilla. Prosenttilukujen vertailussa on muistettava se, että lukujen taustalla olevia talonpoikaistiloja oli lähes kymmenkertainen määrä säätyläistiloihin verrattuna.⁴⁴¹

439 Olai 1987, 64–71; Olai 1983, 75–78.

440 MLAK, Pöytyä 28:1, pk 8.9. ja 13.9.1788; MLAK, Yläne 3, pk 2.6.1783 ja 30.6.1796.

441 Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

Kuitenkin on huomioitava se mahdollisuus, että säätyläiset saattoivat vastata varhaisimmista ratkaisuksista, joilla tiloja irrotettiin kylän vainiojärjestelmästä. Siten he olisivat voineet esimerkiksi olla merkittävästi muovaamassa kokonaisuutta. Tämä voidaan selvittää tarkastelemalla tarkemmin 1760-luvulla tehtyjä jakoja. Edellä kävi ilmi, että 1760-luvulla 25 tilaa sai vainiojaoissa vain yhden lohkon. Näistä kuusi oli säätyläisten tiloja, 18 talonpoikaistiloja ja yksi kengittäjän virkatila. Näiden lukujen perusteella säätyläiset eivät näyttäneet vainiojärjestelmää rikkovina uudistajina, varsinkin jos otetaan huomioon, että samaan aikaan vainiojakoihin osallistui 17 muuta säätyläistilaa, jotka saivat jaoissa kahdesta neljään vainio-osuutta.⁴⁴²

Vaikka Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän talonpojat ja säätyläiset jakoivat melko samanlaiset näkemykset hyvästä pelto-osuudesta, näin ei ollut kaikkialla. Pitäjänhistorioiden tiedot kartanopitäjistä kuten Eurajoelta tai Jokioisilta kertovat todellisesta vastakkainasettelusta asennoitumisessa niin isojakoon kokonaisuutena kuin tavoiteltavaan jakotulokseenkin. Kummassakin pitäjässä suuri osa talonpojista oli lampuoteina säätyläisille alisteisessa asemassa, ja kummassakin pitäjässä talonpojat suhtautuivat hyvin kielteisesti isojakoon ja omistusten keskittämiseen. Talonpoikien näkökulmasta isojako hyödytti vain säätyläisiä. Eurajoella säätyläiset mielellään tähdensivätkin toimitusten kalleutta käyttäen sitä perusteena vuokrien korottamiselle.⁴⁴³

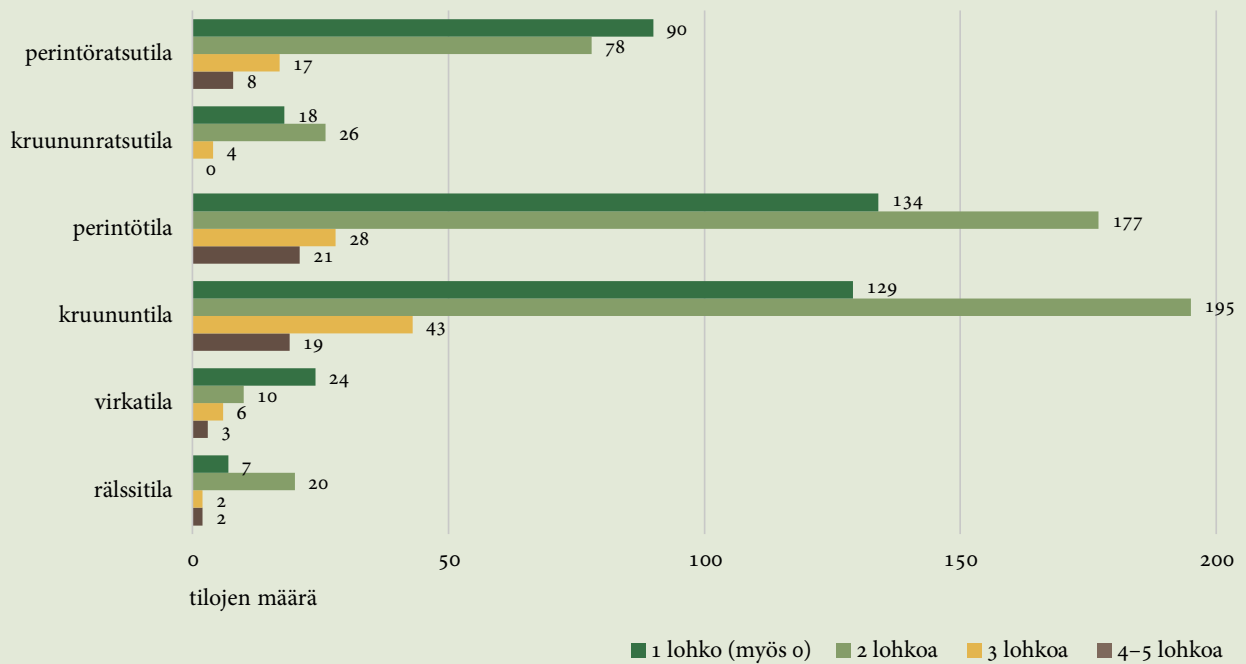
Lounais-Suomen sisämaan pitäjissä maanomistuksen rakenne oli talonpoikaistalvainen ja kartanoita oli vähän. Kruunulle veronsa maksavat talonpojat tekivät itsenäisiä ratkaisuja tilaansa koskien tietäen, että heidän ratkaisunsa eivät vaikuttaneet verotukseen. Rälssitilalla esimerkiksi ponnistukset tuotannon lisäämiseen saattoivat tuntua turhilta ja uudistukset tuoton kehittämiseksi pelottavilta, koska omistajalla oli mahdollisuus ottaa niistä osansa korotettuna vuokrana.⁴⁴⁴ Talonpojat, jotka kokivat oman asemansa vahvaksi, arvioivat toimintamahdollisuuksiaan ja tekivät tilaansa koskevia ratkaisuja itsenäisesti. Sen sijaan aseman kokeminen alisteiseksi rajoitti heidän kokemiaan mahdollisuuksia ja teki päätöksenteosta varovaista. Tutkimusalueen isojakoja voitaisiin tulkita jopa niin, että talonpojat tekivät ennakkoluulottomampia ratkaisuja sopiessaan maanjaosta pelkästään talonpoikien kesken. Kylissä, joissa ei ollut säätyläismaanomistusta tai säätyläisviljelijöitä vainiolohkojen keskiarvo oli 1,7.

442 MLAK, Huittinen 16; MLAK, Huittinen 23; MLAK, Huittinen 29; MLAK, Huittinen 32; MLAK, Kauvatsa 7; MLAK, Loimaan kunta 9; MLAK, Mellilä 31; MLAK, Vampula 16; KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03.

443 Heino 1990, 138–139; Anttila 1991, 55. Talonpoikien ajattelu- ja toimintatapojen eroista talonpoikaissuuduilla ja kartanoseuduilla ks. Ylikangas 2010.

444 Olsson 2005, 173; Jones 2016, 76.

KAAVIO 5. Vainiojaossa jaettujen tilakohtaisten lohkomäärien jakauma tilojen maanluonnon ja määräjakolaitoksen mukaisen aseman mukaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

Säätyläisviljelijöiden kylissä keskiarvo oli 1,9 ja säätyläismaanomistuksen kylissä 2,0. Erot ovat kuitenkin niin pieniä, että johtopäätösten vetäminen on uskaliaista.⁴⁴⁵

Talonpoikaista päätöksentekoa erilaisilla tiloilla voidaan tarkastella vertaamalla toisiinsa tilojen isojakoratkaisuja ja maanluontoja. Siksi luon seuraavaksi katsauksen siihen, erosivatko kruununtilat ja perintötilat toisistaan tai toisaalta ratsutilat ja tavalliset tilat.

Kaavio 5 osoittaa, että suurimpien ryhmien eli perintötilojen ja kruununtilojen kesken jakotulosten jakaantuminen oli hyvin samankaltaista. Kummassakin ryhmässä yli kolmannes tiloista sai yhden vainiolohkon ja puolet päätyi kaksivuoroviljelyn vaatimukseen sopivaan kahteen lohkoon. Kolmas suuri tilojen ryhmä olivat perintö-ratsutilat, joiden jakotulosten jakautumisessa huomiota herättää yksi vainiolohko muita vaihtoehtoja yleisempänä ratkaisuna. Talouden näkökulmasta ratsutiloilla oli enemmän vaihtoehtoja pohtiessaan jakoratkaisujaan, koska ne olivat yleensä muita tiloja varakkaampia. Oliko ratsutilallisilla myös halua vahvistaa sosiaalista eroa yhteisössään omilla jakoratkaisuillaan, sen arvioimiseen tilastollinen aineisto ei riitä.

Muiden tilojen määrä on niin pieni, että yksittäisillä ratkaisuilla on suuri vaikutus siihen miltä kokonaisuus näyttää. Siitä huolimatta aivan huomiotta ei voida ohittaa virkatiloilla yleisimpiä yhden lohkon ratkaisuja ja rälssitilojen kahden vainiolohkon ratkaisuja. Virkatilat poikkeavat päätöksenteon kannalta kaikista muista tiloista, koska niiden haltijat eivät olleet ensisijaisesti maanviljelijöitä eikä tilan tuotto ollut heidän ainut toimeentulon lähteensä. Virkatilan haltijan päätöksenteossa taloudellinen riski oli todennäköisesti paljon pienemmässä roolissa kuin talonpojalla, jonka toimeentulo koostui puhtaasti tilan tuotosta. Samalla tavoin kyläyhteisön vaikutus virkatilan haltijan päätöksentekoon oli talonpoikaa selvästi pienempi. Virkatilan haltija oli päätenyt yhteisöön virkansa puolesta, jolloin hänen yhteinen historiansa yhteisön kanssa oli todennäköisesti lyhyempi kuin muilla yhteisön jäsenillä. Sosiaalisesti upseerit tai papit eivät samaistuneet talonpoikien hallitsemaan yhteisöön, eivätkä he henkilökohtaisesti osallistuneet yhteistyöhön. Lisäksi osa virkatilan haltijoista ei tullut millään tavoin osaksi yhteisöä, koska he eivät asuneet siellä. Erityisesti nämä muualla asuneet ovat päätöksenteon kannalta täysi arvoitus, koska heille ratkaisulla oli hyvin vähän merkitystä. On ymmärrettävää, että yhden lohkon ratkaisut olivat yleisiä ryhmässä, jossa taloudelliset tai sosiaaliset tekijät eivät sitoneet päätöksentekoa.

445 Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

Rälssitiloja aineistossa on vielä vähemmän, mutta jakotulosten poikkeuksellinen jakauma nostaa esiin edellä kuvatun ajatuksen alisteisen aseman vaikutuksesta päätöksentekoon. Rälssitalonpojalle, sikäli kuin hän pääsi päätöstä tekemään, kyläyhäteisö oli tärkeämpi kuin muille talonpojille, koska se loi turvaa suhteessa maanomistajaan. Kyläyhäteisöstä erotettuna lampuodin riippuvuus maanomistajasta korostui.⁴⁴⁶

Isojaon anominen oli aktiivinen toimi isojaon puolesta. Anoja halusi vallinseen tilanteeseen muutoksen, minkä voisi kuvitella näkyvän jakoratkaisuissa. Virallista tietä maaherralle tehdyllä anomuksella vainioiden jaon käynnistäneiden tilallisten osuus kaikista tiloista on pieni, mutta aloitteellisten tilojen vainiojakotuloksen vertautuminen koko aineistoon on hämmästyttävää. Jakauma yhden, kahden ja useamman lohkon ratkaisuihin on sama kuin koko aineistossa. Kun aloitteellisten jako-osuutta verrataan kylän sisällä muiden tilallisten jako-osuuksiin, ne eivät poikkea kylän jakoratkaisujen linjasta. Ainoa kylä, jossa aloitteen tekijän jako-osuus poikkeaa selvästi muiden tilojen jako-osuuksista, on Hirvikoski. Hirvikosken vainiot jaettiin Kitkon omistajan aloitteesta 1765. Jaossa Kitko muutti pois kyläntontilta ja sai vainio-osuutensa yhtenä kappaleena. Kylään jääneille tiloille vainiolohkoja tuli kolmesta neljään.⁴⁴⁷

Tilan taloudellisesta asemasta suuntaa antavina tietoina voidaan pitää verolukua ja vainioiden pinta-alaa. Veroluvuista manttaali mainitaan suurimmassa osassa isojakoasiakirjoja, ja siksi olen kerännyt taustatiedoksi manttaalin. Puuttuvat tiedot olen täydentänyt maakirjasta. Vaikka manttaali huomioi viljelysten lisäksi muutkin tilan käytettävissä olevat resurssit, peltoviljelystä eläneellä alueella viljelysten pitäisi olla keskeisessä asemassa manttaalin määräytymisessä. Tästä syystä veroluvun ja vainioiden pinta-alan suhde isojakotulokseen pitäisi olla samankaltainen.

Käytännössä vainiopinta-ala erottelee tiloja huomattavasti selkeämmin kuin veroluku, ja pinta-alan vertaaminen vainiojaon jakotulokseen osoittaa selvän perusteltavissa olevan kuvion. Tilan omistaman vainio-osuuden pinta-ala näyttää olevan yhteydessä vainio-osuuksien määrään kahdella tavalla. Varmimmin yhden vainio-osuuden saivat ne tilat, joiden vainio-osuus oli hyvin pieni eli alle viisi tynnyrialaa

446 Nordström & Nordström 1966, 126.

447 MLAK, Alastaro 9:01; MLAK, Alastaro 11; MLAK, Alastaro 13:01; MLAK, Alastaro 24:01; MLAK, Huittinen 23; MLAK, Huittinen 32; MLAK, Huittinen 39; MLAK, Karinainen 1; MLAK, Kauvatsa 3:01; MLAK, Kauvatsa 3; MLAK, Kauvatsa 3:1; MLAK, Koski 16; MLAK, Loimaa 46; MLAK, Loimaan kunta 4:0; MLAK, Loimaan kunta 4; MLAK, Loimaan kunta 9; MLAK, Loimaan kunta 14; MLAK, Loimaan kunta 23:0; MLAK, Loimaan kunta 40; MLAK, Marttila 13:1; MLAK, Mellilä 13; MLAK, Mellilä 31; MLAK, Mellilä 48; MLAK, Pöytyä 10:2; MLAK, Pöytyä 12:0; MLAK, Vampula 14; MLAK, Vampula 17; KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:4/1–21.

tai hyvin suuri eli yli 20 tynnyrinalaa. Pienten osuuksien jaot osoittavat, että oikein pienet peltokappaleet eivät olleet toivottavia, vaan pienimmät omistukset jaettiin yhtenä tai korkeintaan kahtena kappaleena. Toisaalta myös kaikkein suurimmista tiloista suurin osa sai vainionsa yhtenä lohkona. Vaikka suuresta pinta-alasta olisi saanut useita hyvän kokoisia peltolohkoja, sellaiset ratkaisut olivat harvinaisia. Laajojen peltojen viljelijöistä suurin osa oli ratsutilallisia, joiden jo havaittiin aktiivisesti poikenneen vainiojärjestelmästä. Suurimpien vainio-osuuksien viljelijöiden joukossa yksi vainio-osuus oli vieläkin yleisempää kuin ratsutilallisten keskuudessa, mikä entisestään vahvistaa kuvaa taloudellisesti vakaan aseman yhteydestä itsenäisyyttä korostaviin päätöksiin isojaossa.⁴⁴⁸

Sen sijaan varmimmin vainio-osuus hajautettiin niillä tiloilla, joilla vainiopinta-ala oli keskitasoa eli kymmenestä viiteentoista tynnyrinalaa. Tässä kokoluokassa yksi vainiolohko oli harvinaisempaa kuin pienemmällä ja suuremmilla tiloilla, ja vastaavasti useamman kuin kahden lohkon ratkaisut olivat yleisempiä kuin muilla tiloilla. Tosin omistusten hajauttaminen oli voimakasta myös viidestä kymmeneen tynnyrinalan tiloilla.⁴⁴⁹ On todennäköistä, että alle viiden tynnyrinalan tiloilla oli peltoviljelyn ohessa muita tulonlähteitä, mutta tilat, joiden vainiopinta-ala oli kymmenen tynnyrinalan tietämissä, olivat pienempiä tiloja, jotka pyrkivät tulemaan toimeen peltoviljelyyn perustuneen maatalouden varassa. Tämä ryhmä oli se, joka voimakkaimmin halusi välttää peltoviljelyyn liittyviä riskejä. Siksi kaikkia munia ei laitettu samaan koriin, vaan vainio-osuus jaettiin kahteen tai useampaan eri paikkaan kylän aukealla. Kun toimeentulo ei ollut vankka, oli varmintä turvata ainakin osittain vanhoihin käytäntöihin. Sen sijaan tilan vainiopinta-alan kasvaessa elintaso oli riittävän korkealla tasolla, jolloin oli mahdollista valita suurempi itsenäisyys.

Verolukujen vertaaminen vainiojaon tulokseen ei tuota yhtä selkeää tulosta. Pinta-alavertailun tavoin veroluvutkin osoittavat, että veroluvultaan kaikkein pienimmät tilat saivat harvoin enempää kuin kaksi lohkoa ja veroluvultaan suurimmat tilat saivat useimmin yhden vainiolohkon. Muutoin veroluvulla ja vainiojaon tuloksella ei näytä olevan selvää yhteyttä. Verolukujen ja vainiopinta-alojen vertaaminen osoittaaakin, että alueen tilat olivat verotuksellisesti hyvin epätasa-arvoisessa asemassa keskenään. Esimerkiksi puolen manttaalin tiloilla vainiopinta-alan ja veroluvun suhde vaihteli seuraavasti:

⁴⁴⁸ Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1. Olsson & Svensson 2011b, 125.

⁴⁴⁹ Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

<i>Huittinen</i>	8,3–41,2	tynnyrinalaa/manttaali, todellisina aloina 4,1–20,6	tynnyrinalaa
<i>Loimaa</i>	12,7–47,0	tynnyrinalaa/manttaali, todellisina aloina 6,3–23,5	tynnyrinalaa
<i>Marttila</i>	14–51,5	tynnyrinalaa/manttaali, todellisina aloina 7–25,7	tynnyrinalaa
<i>Pöytyä</i>	9,2–36,6	tynnyrinalaa/manttaali, todellisina aloina 4,6–17	tynnyrinalaa

Erot ovat valtavia, jos ajatellaan, että samasta verorasituksesta on pitänyt selvittää neljänneksen viljelyalalla toiseen saman pitäjän tilaan verrattuna. Olisikin syytä tutkia, kuinka suurelta osalta erot olivat syntyneet jo pitäjän verollepanon yhteydessä ja kuinka suurelta osalta vuosien mittaan myönnetty veronalennukset ja tehtyjen raivausten erot muuttivat tilojen keskinäisiä verotuksellisia suhteita sekä sitä, miten verotuksen ja viljelysten suhde vaikutti tilojen kehitykseen.⁴⁵⁰

Pinta-alaltaan eri kokoisten tilojen vertailu keskenään tuottaa kaikkein vahvimman näytön päätöksenteon kytkeytymisestä tilan taloudelliseen asemaan. Suurimmilla tiloilla yksilölliset ratkaisut olivat tavoitelluimpia, mihin viittaa myös yhden lohkon ratkaisujen yleisyys perintöratsutiloilla. Laajojen viljelysten takaama taloudellinen vakaus mahdollisti yksilöllisimmän valinnan. Lisäksi suuret tilat todennäköisimmin kaipasivat taloutensa toimintaan vapautta, koska niillä oli resursseja investointien suunnitteluun ja toteuttamiseen. Näin isojaon aloitteellisuuden syyt kytkeytyvät isojakoratkaisuiden perusteluihin. Siitä huolimatta on tärkeää huomata, ettei pienen tai keskikokoisen tilan viljely estänyt sen paremmin aloitteellisuutta kuin yksilöllistä jakoratkaisuakaan. Riskiä välttävän käyttäytymisen yleisyys on kuitenkin selvästi havaittavissa noin kymmenen tynnyrinalan peltoja viljelleiden keskuudessa.

KOKEMUS OIKEUDENMUKAISUUDESTA JA MITEN SE TOTEUTETAAN KAIKILLE

Jyvitys eli maanlaadun arvioiminen oli isojaon keskeinen periaate. Ilman jyvitystä koko isojaon idea yhtenäisistä omistuksista olisi ollut toteuttamiskelvoton. Jyvityksen ajatuksena oli erottaa erilaiset maanlaadut, antaa niille vertailukelpoiset arvot ja niiden perusteella suhteuttaa maanlaatu ja pinta-ala toisiinsa. Huonompaa maata sai laajemman alan kuin parempaa. Tämän periaatteen oli tarkoitus varmistaa se, että kukin viljelijä sai jaossa oikeudenmukaisesti oman osuutensa. Sarkajaossakin epä-

⁴⁵⁰ Näin suuret erot samalla manttaaliluvulla samassa pitäjässä ovat odottamattomia, vaikka on tunnettu tosiasia, että verorasitus vaihteli pitäjän sisällä (Dahlgren 1991, 22) ja että viljelypinta-alan ja manttaalin suhde ei ollut suoraviivainen niin, että puolen manttaalin tilalla olisi ollut kaksinkertaiset viljelykset neljännesmanttaalin tilaan verrattuna (Svensson 2001, 62).

suotuisia olosuhteita oli voitu korvata lisäämällä saran pinta-alaa, mutta isojaossa jyvityksen käyttöala oli paljon laajempi kuin sarkajaossa. Viljelijöiden usko jyvitykseen ei ollut yhtä vankkumaton kuin isojaon suunnittelijoiden. Osittain kyse oli jyvityksen ajatuksen vieraudesta, osittain jyvitykseen perustuneen laskennallisesti oikeudenmukaisen jakotuloksen käytännöllisestä epäoikeudenmukaisuudesta. Laadun korvaaminen määrällä ei kaikissa tilanteissa ollut oikeudenmukaista, koska suuremmalle alalle kului enemmän kylvösiementä ja lantaa, ja aitaaminen ja muokkaaminen vaativat enemmän työtä.⁴⁵¹

Alkuvaiheen toimituksissa jyvityskäytännöt vaihtelivat, koska asetuksiin ei sisällynyt ohjeita jyvityksen toimittamisesta. Tyypillisesti toimitusmiehet tekivät jyvityksen osakkaiden läsnä ollessa ja maa luokiteltiin verollepanomenetelmän mukaisesti.⁴⁵² Vuoden 1775 isojakoasetuksen myötä jyvityksen tekemisestä tuli lähtökohtaisesti jako-osakkaiden tehtävä. Samaan aikaan vakiintui käytäntö isojaon valmistelukeskustelusta, jonka yhteydessä jyvitys tehtiin. Useissa pöytäkirjoissa on viittauksia toimituksen aloittamiseen, johon liittyi isojakoasetuksen sisällön ja jyvityksen merkityksen selittäminen. Tämän jälkeen osakkailta kysyttiin, halusivatko he itse jyvittää omistuksensa. Sitä pidettiin lähtökohtana, koska he pitkäaikaisen nautinnan kautta tunsivat maan hyvin. Aina maanomistajat eivät joko halunneet tehdä jyvitystä, tai he olivat niin erimielisiä, että maanmittari teki jyvityksen lautamiesten kanssa.⁴⁵³

Osakkaiden näkemykset maanlaatueroista, muista olosuhteista ja pellon hoidon vaikutuksista johtivat hyvin erilaisiin ratkaisuihin. Jyvityksen tarkkuudessa oli suuria eroja. Kuten jyvitysarvojen käyttöä eri vuosikymmenillä kuvaava *kaavio 6* osoittaa, ensimmäisinä vuosikymmeninä toimituksissa käytettiin vain kahta tai kolmea jyvitysarvoa, jos jyvitystä ylipäätään tehtiin. Ensimmäisille vuosikymmenille oli tyypillistä myös se, että jyvitystä ei pidetty sopivana ratkaisuna kaikkiin tilanteisiin. 1780-luvulla tuli käyttöön aiempaa laajempi jyvitysarvojen skaala ja 1780-luvun lopulta alkaen jyvittämättä jättämisestä tuli harvinaista. Sama ajallinen ero näkyy toimitusten pöytäkirjoissa. Varhaisten toimitusten pöytäkirjoissa maanlaatuja ja olosuhteita sekä niiden vaikutuksia selitettiin ja kommentoitiin usein. Myöhemmin tottuminen jyvityksen periaatteeseen ja tarkentunut jyvityskäytäntö todennäköisesti poistivat tarpeen erityisiltä ratkaisuilta ja pöytäkirjaan kirjattiin vain jyvityksen tulos.⁴⁵⁴ Lähteet eivät anna mahdollisuutta arvioida, alkoivatko jaon osakkaat

451 Jutikkala 1958, 246; Saarenheimo 1976, 277–278; Saarenheimo 2003, 350; Soininen 1974, 310.

452 Gylden 1836, 100–103; esim. MLAK, Huittinen 23, pk 2.12.1765; MLAK, Mellilä 31, pk 26.7.1768.

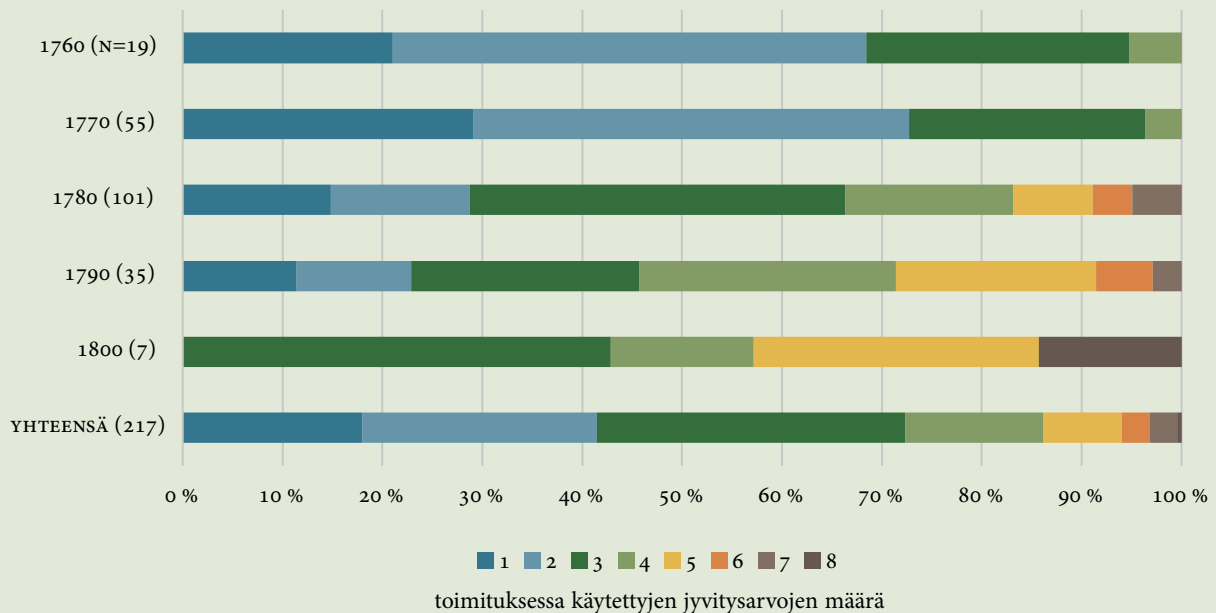
453 Gylden 1836, 209; osakkaat pyysivät toimitusmiehiä tekemään jyvityksen ks. MLAK, Huittinen 11, pk 8.6.1781.

454 Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

vaatia peltomaan eroavaisuuksien tarkempaa huomioimista jyvityksessä vai johtuiko jyvitysarvojen skaalan laajeneminen puhtaasti maanmittauksen käytäntöjen muuttamisesta.

Varhaisvaiheiden toimituksissa jyvityksen periaatteiden vieraus näkyy monin tavoin. Osassa tuolloin tehdyistä pöytäkirjoista käy ilmi, että jyvitystä ei käytetty vain eri maanlaatuojen vastaavuuksien määrittämiseen, vaan myös erojen selvittämiseen jakoratkaisun pohjaksi. Huittisten maanjako-oikeudella näyttää olleen se käsitys, että maanlaatu voi olla peruste jaettavien lohkojen määrälle. Antamissaan toimitus-

KAAVIO 6. Jyvitysarvoskaalojen käyttöosuudet (%) eri vuosikymmenten vainiojakotoimituksissa Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

määräyksissä 1770-luvun alussa Huittisten maanjako-oikeus määräsi maanmittarin jakamaan vainiot niin moneen lohkoon kuin katsoi maanlaadun ja omistusten sijainnin vaativan.⁴⁵⁵ Selvimmin maanlaadut jakoratkaisun perusteena näkyvät Kauvatsan pöytäkirjassa vuodelta 1772. Keskustelussa todettiin pelloissa olleen kolme maanlaatua, ja siksi katsottiin tarpeelliseksi jakaa joka tilalle kolme lohkoa, yksi kutakin maanlaatua. Jako ei kuitenkaan toteutunut tämän keskustelun perusteella.⁴⁵⁶ Karsattilan jakotoimituksessa vuonna 1763 todettiin, että väistämättä aiheutuisi tyytymättömyyttä, jos kaikki osakkaat eivät saisi osuuttaan kylän lähellä sijainneesta paremmasta maanlaadusta. Siksi osakkaat halusivat tasapuolisuuden nimissä toisesta vainiosta jaettavaksi kullekin kolme osuutta ja toisesta vainiosta kaksi.⁴⁵⁷ Leppäkosken (1765) pöytäkirjassa maanmittari Jacob Ståhlsröm totesi, että eri maanlaaduille piti sopia suhdeluvut, koska kaikki eivät voineet saada samassa suhteessa kaikkia maanlaatuja.⁴⁵⁸ Toteamus viittaa siihen, että lähtökohtaisesti kaikille pyrittiin jakamaan osuus kaikista maanlaaduista. Jos se ei onnistunut, turvaututtiin huonomman maanlaadun korvaamiseen suuremmalla pinta-alalla. Olain mukaan Ekebybornan vainiojaoissa maanlaatu oli useimmin perusteena lohkojen määrälle.⁴⁵⁹

Toisaalta varhaisissa toimituksissa esiintyy useita tilanteita, joissa osakkaat kokivat, että jyvityksellä ei voitu ratkaista kaikkia vainioissa esiintyneitä eroja. Nämä erot eivät liittyneet maanlaatuun, vaan olosuhteisiin, kuten hallanarkuuteen tai tulvariskiini. Näissä tapauksissa oikeudenmukaiseen tulokseen katsottiin päästävän ainoastaan lohkolukua lisäämällä. Lauroisten peltojaossa (1771) molemmat vainiot todettiin maanlaadultaan yhtäläisiksi, mutta kovana hallavuotena eteläinen pelto oli arempi kylmälle kuin pohjoinen. Tämän eron vuoksi oikeudenmukaisena ratkaisuna pidettiin vain sitä, että kukin tila sai jaossa osuuden kummastakin pellostaan.⁴⁶⁰ Samalla tavoin Meskalan (1768) vainioissa oli osa, jota halla vaivasi useimmin, ja siksi jokaisen tilan tuli saada siitä osuus.⁴⁶¹ Huittistenkylässä (1764) osa pellostaan oli niin huonosti hoidettua, että siitä jaettiin osuus jokaisella osakkaalle. Samanlainen ratkaisu tehtiin kevään syksyin tulvavedestä kärsineen pellon osan jaossa Huittisten Kirkonkylässä (1764).⁴⁶² Nanhiassa vuonna 1763 olosuhteiden erot otettiin huomioon

455 MLAK, Huittinen 24, pk 21.–24.9.1770; MLAK, Huittinen 39, pk 30.8.1773.

456 KA Turku, TPM III, Kauvatsa 3, pk 16.11.1772; MLAK, Kauvatsa 3:1.

457 MLAK, Loimaa 17, pk 26.7.1763.

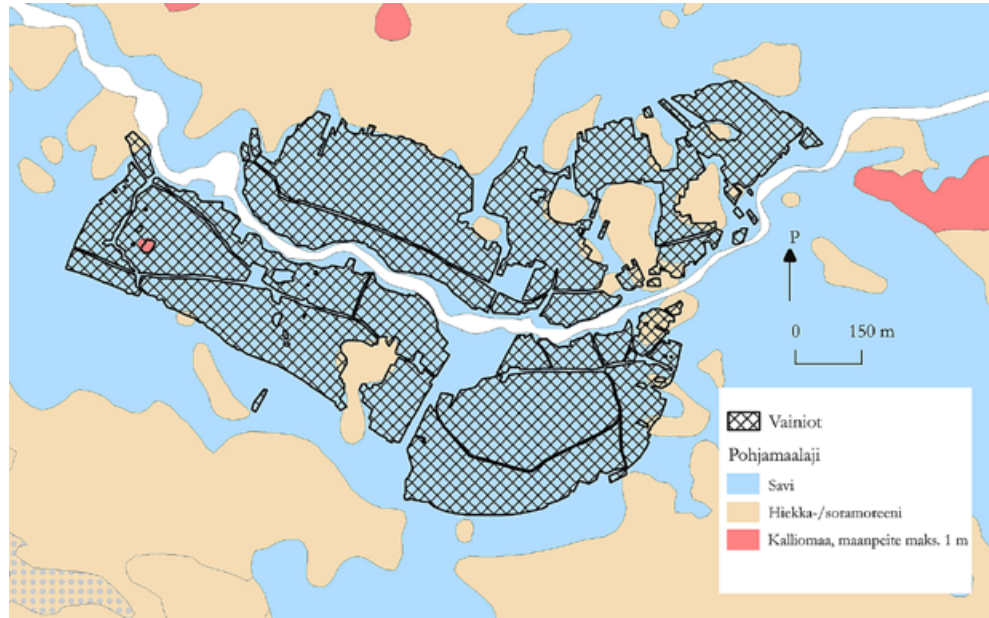
458 MLAK, Huittinen 23, pk 2.12.1765.

459 Olai 1983, 81–82.

460 MLAK, Alastaro 9:01, pk 3.–6.12.1771.

461 MLAK, Keikyä 28, pk 10.5.1768.

462 MLAK, Huittinen 16, pk 22.5.1764.

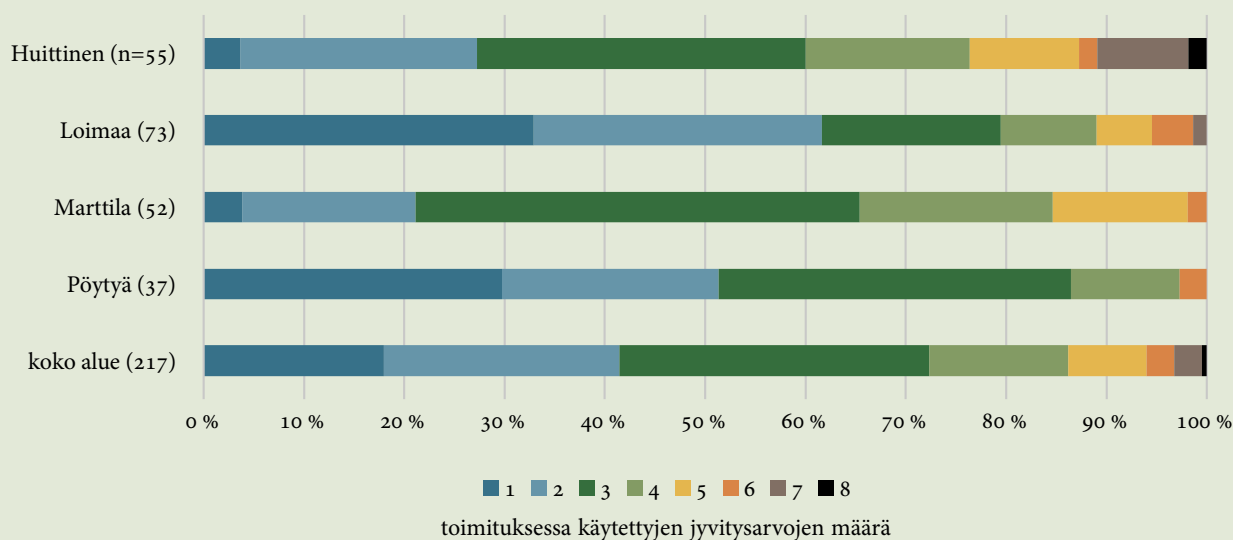
Korven vainiot maalajikartalla. Vainiot sijoittuvat savimaalle kiertäen hiekkamoreenit ja kalliit. (Maaperä 1:20000/1:50000, 3.2.2019, Geologian tutkimuskeskus; Maisemahistoria, aineisto on ladattu Dataportaali -palvelusta 11.12.2018 lisenssillä Creative Commons Attribution 4.0.)

sopimalla, että niille tiloille, jotka saivat tulvaveden vaivaamaa peltoa, ei saisi jaossa tulla osuutta kaikkein huonoimmaksi arvioidusta maanlaadusta.⁴⁶³

Ajallisen eron lisäksi jyvityksessä oli selviä eroja eri pitäjien välillä, kuten *kaavio 7* osoittaa. Huittisissa ja Marttilassa jyvitys jätettiin tekemättä vain poikkeustapauksissa, kun taas Loimaalla yli ja Pöytyällä hieman alle 30 prosentissa kylistä jyvitys katsottiin tarpeettomaksi. Jos jyvitysarvot kuvaisivat todellisia maanlaadun eroja, niin Loimaan pellot olisivat selvästi tasalaatuisimpia. Yli 60 prosentissa Loimaan kylistä arvioitiin vainioissa olleen korkeintaan kahden laatuista peltomaata. Vainioiden sijoittaminen alueen maalajikartalle osoittaa jyvitysarvojen antaman yleiskuvan oikeaksi. Maalajiansa puolesta Loimaan vainiot olivat kaikkein tasalaatuisimmat.

⁴⁶³ MLAK, Huittinen 32, pk 19.9.1763.

KAAVIO 7. Jyvitysarvoskaalojen käyttöosuudet (%) vainiojakotoimituksissa pitäjittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

Lähes kaikki Loimaan vainiot sijaittivat puhtaasti savimaalla. Savi on kaikissa pitäjissä yleisin pohjamaalaji, mutta muita pohja- ja pintamaalajeja esiintyy muissa pitäjissä Loimaata yleisemmin. Pöytyällä saven lisäksi vainioiden kohdalla maalajikarttaa värittää pintamaalajina esiintyvä hieno hieta, jonka vaikutus ei näy jyvityksessä. Sen sijaan karkeammat maalajit erottuvat usein jyvityksessä. Joissain tapauksissa, joissa jyvitysarvon raja on piirretty isojakokarttaan, se seuraa hyvin täsmällisesti maalajikartasta näkyvää maalajin rajaa. Aina rajat eivät kuitenkaan ole näin selviä ja toisinaan maanmittarin pöytäkirjaan kirjaama arvio maalajista on aivan toisenlainen kuin mitä maalajikartta osoittaa.⁴⁶⁴

Jyvittämättä jättämisestä sovittiin sellaisissakin tapauksissa, joissa kiistattomasti havaittiin eroja vainioiden eri osien laadussa. Latvalla, Lauttakylässä ja Levälässä peltomaan laadussa havaittiin eroja, mutta koska huonompaa maata osui väistämättä jokaisen lohkolle, jyvitystä ei pidetty tarpeellisena.⁴⁶⁵ Haverillakin maan arvottamisesta luovuttiin. Joen toisella puolella pelto oli hiekkaisempaa ja siksi huonompaa kuin toisella puolella jokea, mutta paremman maanlaadun puolella pelto oli hallanarkaa. Näiden havaintojen seurauksena osakkaat sopivat peltomaan olevan yhtäläistä kaikkialla.⁴⁶⁶ Kuninkaisissa maanmittari oli mittauksen yhteydessä arvioinut osan pellostä huonolaatuisemmaksi kuin muut, mutta tilallisten mielestä maanlaatuja erottelua ei tarvittu. ”Kylänmiehet yksimielisesti väittivät, että pellot kaikkialta ovat samanlaista maanlaatua, paitsi että jotkin peltosarat kylästä kauimpana sijaitsevilla peltojen osissa ovat vähemmän lannoitettuja, joka pitäisi, jos joku sitä vastedes vaatii, korvata katselmuksen jälkeen joko rahalla tai lannalla.”⁴⁶⁷

Suurpiirteisyyden vastapainoksi osa jyvityksistä tehtiin hyvin tarkasti. Yttilässä noin 20 hehtaarin laajuisista vainioista löydettiin jopa kahdeksaa erilaatuista peltomaata.⁴⁶⁸ Maanmittari Nils Hedengran kuvasi pöytäkirjassa tarkasti Korkiakosken jyvityksen. Sen mukaan kyläläiset tekivät jyvityksen itse maanmittarin ja lautamiesten tarkan silmälläpidon alaisina. Vainiot jyvitettiin seitsemään eri arvoon. Paras maa oli keskivertovuoden kasvun mukaan kuuden jyvän arvoista ja koostui $\frac{1}{4}$ vaaksaa – $1 \frac{1}{2}$

464 Maaperä 1:20000 / 1:50000, 3.2.2019, Geologian tutkimuskeskus; Maisemahistoria, aineisto ladattu Dataportaali-palvelusta 11.12.2018 lisenssillä Creative Commons Attribution 4.0; Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

465 MLAK, Oripää 4:1, pk 18.9.1779; MLAK, Huittinen 9:03, pk 10.10.1774; MLAK, Loimaan kunta 28, pk 1.10.1781.

466 MLAK, Pöytyä 28:1, pk 29.9.1778.

467 ”Byamannen enhällegens pástodo, at åkren öfweralt är af enahanda jordmon, undantagandes, at någre åker-tegar i de från byn längst belagne delarne af åkren wore mindre gjödde, som borde, fall någon det framdeles pástodo, ersättas efter bepröfwande entera med penningar eller gjötsel.” MLAK, Loimaan kunta 23:0, pk 29.–30.11. ja 2.12.1771.

468 MLAK, Kauvatsa 14:2, peltojen jk.

korttelia syvästä savimullasta lujalla ja vakaalla savipohjalla. Heikoimmaksi eli kahden jyvän arvoiseksi määritettiin karkea ja kivinen hiekkamaa löyhällä, kivisellä ja punaisella hiekkapohjalla.⁴⁶⁹ Tällainen jyvitystarkkuus oli tyyppillistä Nils Hedengranin johtamille toimituksille. Hyvä esimerkki siitä, miten eri tavoin jyvitys voitiin tehdä, on Työtilän vainiojako. Mitatessaan vainiot vuonna 1768 Jacob Ståhlström havaitsi vainioissa kahta erilaatuista peltomaata. Kun Nils Hedengran tuli Työtilään tekemään vainiojakoa 1783, vainiot jyvitetiin seitsemään eri arvoon.⁴⁷⁰

Jyvityksen kannalta hankala kysymys Ruotsin ajan toimituksissa näyttää olleen pellon käytöstä aiheutuneet erot. Kun keskusteltiin esimerkiksi eri aikoina raivaetuista pelloista tai paremmin ja huonommin lannoitetuista pelloista, kyse oli eroista, jotka korjaantuivat työllä ja lannoituksella. Ne olivat kustannuksia, jotka oli jotenkin korvattava, mutta heikomman jyvitysarvon kautta saatu laajempi pinta-ala oli pysyvä etu. Siitä huolimatta viimeksi tehdyt pellot saivat alhaisemman jyväluvun kuin vanhat pellot.⁴⁷¹ Tosin käytön vuoksi alempi jyvitysarvo kohdistui vain harvoin vainioihin, sillä uudet pellot olivat useimmiten ulkopeltoja.

Tilapäisen haitan korvaamiseen käytettiin muitakin keinoja kuin jyvitystä. Kaulanperän pelloista löydettiin jyvityksessä kolmea erilaista peltomaan laatua. Tuupan isännän mielestä pelloissa oli muitakin eroja kuin jyvityksessä huomioidut. Peltoja tarkemmin tutkittaessa havaittiin, ettei peltomaassa ollut eroa, vaan ongelmana olivat umpeenkasvaneet ojat, joiden vuoksi vesi nousi saroille. Ongelma ratkaistiin vähentämällä peltoalasta tarvittavien ojien pinta-ala.⁴⁷² Loimaan Euralla kylän tilojen välillä oli selvä ero peltojen hoidossa. Eskolan tilojen pellot olivat kauttaaltaan huonommin hoidettuja kuin kylän muiden tilojen. Sosilta, Punkilta, Kurjelta ja Harakalta kysyttiin, halusivatko he työstään hyvitystä peltoalana tai päivätöinä. He vastasivat, että pellot voitaisiin jakaa sellaisenaan, jos Eskolat suostuisivat ottamaan joen toisella puolella sijainneet myöhemmin raivatut ja vähemmälle lannoitukselle jääneet pellot. Kun ehdotus sopi Eskoloille, peltojen hoidosta johtuneita eroja ei tarvinnut huomioida lainkaan, vaan vainiot katsottiin maanlaadun perusteella kaikkialta samanarvoisiksi.⁴⁷³

469 Mlak, Huittinen 19:0, pk 10.8.1780. Hedengranin jyvityksissä mittayksikkönä on yleensä kyynärä, mutta tässä hän käyttää mittayksikköinä kyynärän kolmannesta ja neljänestä. Kyynärän neljännes on kortteli ja kolmannesta vastaa lähinnä vaaksa. Grönros & al. 2015, 122, 168.

470 Mlak, Kauvatsa 13, kk ja pk 26.6.1783.

471 Esim. Mlak, Alastaro 17, pk 23.10.1794; Mlak, Ypäjä 7a, pk 14.11.1778.

472 Mlak, Pöytyä 11, pk 2.6.1780.

473 KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2, pk 29.10.1777.

Itse toimituksen kannalta oleellisinta oli se, että osakkaat olivat tyytyväisiä jyvitykseen, tehtiinpä se miten tahansa. Jos osakkaat uskoivat, että peltomaan erot voitiin tasata jyvityksen kautta, maanlaatuerojen ei olisi pitänyt aiheuttaa monilohkoisuutta. Jos maalaatuerojen erot kuitenkin jyvityksestä huolimatta aiheuttivat pellon jakamisen useana lohkona, se saattoi aiheutua kahden vastakkaisen mekanismin kautta. Toisaalta ylimalkainen jyvitys saattoi jättää huomiotta eroja, jotka kuitenkin vaikuttivat osakkaiden päätöksentekoon lohkojen määrästä ja sijainnista. Toisaalta hyvin moneen arvoon jyvitettyt pellot todennäköisesti sisälsivät niin erilaisia ja toisiaan vastaamattomia osia, että osakkaat eivät välttämättä uskoneet jyvityksestä huolimatta saavansa oikeudenmukaista osaa pelloista, elleivät konkreettisesti saaneet sekä hyvää että huonoa maata.

Jyvitysarvojen lukumäärää on mahdollista verrata vainioiden jakotulokseen lasquemalla kyläkohtaiseksi jakotulokseksi kylän tilojen vainiolohkojen keskiarvo. Kylän jakotuloksen ja jyvitysarvojen määrän vertaaminen tuo esiin yhden huomion. Jyvitysarvojen määrä oli pieni niissä tapauksissa, joissa kylän vainiolohkojen lukumäärän keskiarvo oli korkea. Tästä ei kuitenkaan voida päätellä suoraan, että ylimalkainen jyvittäminen olisi johtanut kylien suureen vainiolohkojen määrään. Aiemmin on todettu, että suuriin vainiolohkoihin johtaneet jakotoimitukset tehtiin isojakojen ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Lisäksi edellä todettiin, että samaan aikaan jyvitykseen käytettiin pääsääntöisesti kahta tai kolmea jyvitysarvoa. Kummatkin ilmiöt osuvat siis aikaan, jolloin osapuolet olivat tottumattomia sekä jyvityksiin että jakotoimituksiin. Kaiken kaikkiaan minkäänlaista muuta yhteyttä jakotuloksen ja käytettyjen jyvitysarvojen määrän väliltä ei ole osoitettavissa.⁴⁷⁴

Vaikka jyvityksen tulos ei näytä vaikuttaneen jakotulokseen, maanlaatu vaikutti jakotuloksiin ensimmäisten vuosikymmenten vainiojaoissa. Maanlaadun erojen tasaaminen pinta-alalla ei ollut selvää. Ainakin viljelijät kokivat, ettei sillä voitu tasata kaikkia peltojen eroja, ja myös maanjako-oikeudet jakoivat tämän näkemyksen. 1770-luvun lopulta alkaen loppuvat viittaukset siihen, että jyvitys ei voisi tasata maanlaatueroja. Nähdäkseni ilmiössä on kysymys tottumisesta jyvityksen käyttöön maanlaadun eroja tasaavana työkaluna. Näin ollen tottumattomuus jyvitykseen vaikutti osaltaan siihen, että osassa toimituksista lohkoluku kasvoi maanlaadun erojen vuoksi 1760-luvulla ja 1770-luvun alussa.

474 Tutkimusalueen isojakoasiakirja, ks. liite 1.

MAANMITTARIT JAKORATKAISUN KÄTILÖINÄ

Osakkaiden lisäksi maanmittari oli henkilö, joka saattoi suoraan vaikuttaa jakotulokseen omalla toiminnallaan. Maanmittareiden toiminnasta ja vaikutusmahdollisuuksista toimituksissa tiedetään melko vähän. Kaiken lisäksi toimituksia kuvaava lähde on juuri maanmittarin itsensä kirjoittama pöytäkirja. Kirjallisuuden valossa odotukset maanmittareiden osuudesta jakotulokseen ovat ristiriitaiset. Juhani Saarenheimon mukaan Hämeessä jakotulos riippui maanmittarin sitkeydestä ja suostuttelukyvystä. Maanmittauslaitoksen historiassa Mikko Huhtamies korostaa talonpoikien ja maanmittareiden vastakkainasettelua ja esittää, että isojaossa ei päästy toivottuun lopputulokseen johtuen maanmittareiden vähäisestä arvovallasta ja kommunikatio-ongelmista. Tutkiessaan maanmittareiden ja jakotulosten yhteyttä Ekebybornaa koskevassa tutkimuksessaan Birgitta Olai ei havainnut mitään yhteyttä maanmittarin ja jakotuloksen välillä. Viiden kihlakunnan vertailevassa tutkimuksessa suurimmat erot ovat eri viljelymenetelmien välillä (yksi-, kaksi- ja kolmivuoroviljely). Olai on tulkinnut tulostensa viittaavan jaon osakkaiden maanmittaria merkittävämpään rooliin jaon lopputuloksessa.⁴⁷⁵

Vainioiden jakoja teki tutkituissa kylissä yhteensä 27 eri maanmittaria. Heistä 18 teki vain yhden tai kaksi jakotoimitusta. Nämä maanmittarit jäivät pois vertailusta toimitusten pienen määrän vuoksi. Vertailtavaksi jäivät yhdeksän maanmittarin tekemät vainiojaot. Maanmittareiden johdolla syntyneitä jakotuloksia voidaan tarkastella *taulukon 8* avulla.

Yhdeksän maanmittarin vertailussa havaitaan, että heidän mahdollinen vaikutusvaltansa jakotuloksiin vaihtelee paljon. Ylivoimaisesti eniten alueen vainiojakoihin oli osallisena Daniel Wirzenius, joka paalutti jaon 270 tilan pelloille. Sen sijaan Johan Christian Wirzeniuksen, Thomas Wibreenin, Carl Björkbomin ja Johan Strömborin piirtämät jakolinjat erottivat vain muutaman kymmenen tilan pellot toisistaan.

Varhaisvaiheen vainiojakoja alueella tekivät Jacob Ståhlström ja Thomas Wibreen. Heistä Ståhlströmin toimituksissa keskimääräinen lohkoluku oli melko korkea ja Wibreenin toimituksissa hyvin korkea verrattuna muihin alueen maanmittareihin. Kummankin toimituksissa noin viidennes tiloista sai omistuksensa yhteen lohkoon. Ståhlström ja Wibreen tekivät kumpikin jakotoimituksia, joissa osakkaille tuli ver-

475 Saarenheimo 1976, 280; Huhtamies 2008, 188; Olai 1983, 78; Olai 1987, 76.

rattain korkeita lohkolukuja, mutta he eivät olleet ainoita. Samaan aikaan alueella vastaavia vainiojakoja tekivät myös Isaac Lithov ja Joachim Hornborg.

Valitettavasti alueen maanmittarit vaihtuivat samassa taitekohdassa, jossa vainiojakojen lohkomäärät vakiintuivat pääasiassa yhteen ja kahteen lohkoon tilaa kohti ja suuret lohkomäärät jäivät pois käytöstä. Siksi ei ole mahdollista vertailla yhdenkään maanmittarin toimintaa tuon rajan molemmin puolin. Vaikuttaa kuitenkin liian suurelta sattumalta, että 1770-luvun lopulta alkaen alueelle olisi osunut pelkästään taitavia ja hyvin osakkaiden kanssa toimeen tulevia maanmittareita niin pysyvästi kuin satunnaiset toimijat huomioiden. Sen sijaan ennen tuota ajankohtaa alueella toimineet maanmittarit olisivat olleet taitamattomia tai kykenemättömiä toimimaan osakkaiden kanssa.

■ TAULUKKO 8. Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä vähintään neljä vainiojakoa tehneiden maanmittarien vainiojakotoimitusten jakotulokset 1760–1802.

maanmittari	toimitus- vuodet	toimitusten määrä	toimituksiin osallistuneiden tilojen määrä	vainioiden lohko- luvun keskiarvo toimituksissa	1 lohkon ratkaisujen osuus toimituksissa, %
J. Ståhlström	1760–1776	17	102	2,3	18%
T. Wibreen	1766–1776	6	30	3,0	20%
J. C. Wirzenius	1776–1776	9	25	1,7	52%
C. Björck(bom)	1776–1779	4	15	1,8	47%
J. Strömborg	1777–1779	6	26	1,5	50%
D. Wirzenius	1777–1802	59	270	1,5	47%
J Tillberg	1778–1800	36	181	1,7	36%
H. Fallsten	1780–1796	34	193	1,6	42%
N. Hedengran	1780–1790	20	76	2,1	26%

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

Myöhemmän ajanjakson maanmittareista yksi eroaa joukosta. Kun muiden alueen vakinaisten maanmittareiden toimittamien jakojen lohkomäärä oli keskimäärin 1,5–1,7 lohkoa tilaa kohti, Nils Hedengranin toimituksissa keskiarvo oli yli kahden. Pöytäkirjoissa hän väittää lukeneensa pöytäkirjan osakkaille itse suomeksi,⁴⁷⁶ mutta oliko tämän aiemmin täysin ruotsinkielisellä alueella eläneen maanmittarin kielitaito sittenkään riittävä neuvotteluihin osakkaiden kanssa. Esimerkiksi Daniel Wirzenius paikkakuntalaisena ja itsekin tilallisena osasi todennäköisesti melko hyvin tulkita keskustelun sävyjä ja ennakoida osakkaiden motiiveja.

Pöytäkirjoissa maanmittarit häivyttivät oman roolinsa. Suurin osa pöytäkirjoista on kirjoitettu niin, että niiden perusteella voisi ajatella, ettei maanmittarilla ollut toimituksessa osaa eikä arpa. Vaikka maanmittarit kirjoittivat passiivissa, on selvää, että he itse kertoivat osakkaille esimerkiksi lainsäädännön sisällöstä. Selvimmin maanmittarin toiminta näkyy muuttojen tarpeellisuudesta kertovissa kohdissa. Tosin niissäkin maanmittari ovat usein häivyttäneet oman roolinsa kirjoittamalla pöytäkirjaan, että jakotavasta keskusteltaessa todettiin yhdessä, että mukavampi jako syntyisi, jos muuttoja saataisiin aikaan.⁴⁷⁷ Pöytäkirjan teksti on epäoikeudenmukainen lähde maanmittareiden toiminnan kuvaamiseen. Esimerkiksi Henric Fallstenin toimittamissa jaoissa sovittiin lukuisista muutoista, mutta Fallsten ei yhdessäkään pöytäkirjassa kerro, miten muuttoon päädyttiin.

Kysymyksiä maanmittarin käyttämistä menetelmistä herättää Hans Löfvendahlin toiminta Mälläisissä vuonna 1766. Kaksi isäntää vaati saada kaksi lohkoa kummastakin aitauksesta. Maanmittari perusteli heille lainsäädäntöön vedoten, ettei sellainen jako ollut tässä tapauksessa mahdollinen, mutta hän vetosi asetukseen ja pykälään, joita ei ollut olemassakaan. Hänen perustelunsa sisältöistä pykälää ei sisälly yhteenkään tuolloin voimassa olleeseen asetukseen.⁴⁷⁸ Tällainen osakkaiden johdatteleminen toivottuun suuntaan oli toki maanmittarille mahdollista, sillä kyläläisten lain yksityiskohtien tuntemus tuskin aina riitti maanmittarin sanan arvioimiseen.

Maanmittarin rooli jakoratkaisun ohjaajana jää pöytäkirjojen valossa osakkaiden auttamiseksi ratkaisuun pääsyssä. Nils Hedengran teki Huittisten jakokunnan kylissä vainiojakoja sarjatyonä vuodenvaihteessa 1782–1783. Pöytäkirjoissa on erilaisia viittauksia ratkaisun syntyyn, ja lähtökohta oli se, että kyläläiset itse tekivät ratkai-

476 MLAK, Huittinen 9, pk 11.12.1782 (ennen puoltapäivää).

477 Suoria muuttoehdotuksia esim. MLAK, Mellilä 39, pk 29.11.1781; MLAK, Metsämaa 2:1, pk 17.11.1779; MLAK, Oripää 2:1, pk 19.5.1781; MLAK, Pöytyä 11, pk 2.6.1780; yhdessä todettuja muuttotarpeita esim. MLAK, Mellilä 31, pk 26.7.1768; MLAK, Huittinen 32, pk 19.9.1763.

478 MLAK, Alastaro 10, pk 16.8.1766; Gylden 1836, 100–154.

sun. Matikkalassa ja Sutttilassa maanmittari kertoo kysyneensä osakkailta, olivatko he sopineet jakotavasta. Hurulassa isännät ilmoittivat keskenään sopineensa jakotavasta, ja Hannulan isännät kertoivat aamupäivällä keskustelleensa ja sopineensa asiasta. Löysälässä sovintoon päästiin, kun kyläläiset olivat koko päivän keskustelleet, riidelleet ja kysyneet neuvoja maanmittarilta. Sopu ei kuitenkaan kestänyt, vaan vainioiden jakoon palattiin toukokuussa. Silloin Hedengran kysyi jälleen kyläläisiltä, olivatko he päässeet keskenään sopuun. Kun sopua ei ollut syntynyt, maanmittari teki jakoehdotuksen, jonka pohjalta toimitus tehtiin.⁴⁷⁹ Maanmittarin ja osakkaiden rooleja päätöksenteossa kuvaa myös Nils Hedengranin kirjaus Jalonojan vainiojaon yhteydessä. Hedengran kertoo jyvityksen jälkeen esittäneensä osakkaille useita eri jakovaihtoehtoja, minkä jälkeen kaikki osakkaat pyysivät kahdeksan päivän miettimisaikaa ratkaisun tekemistä varten. Harkinta-ajan kuluttua maanmittari ja osakkaat kokoontuivat uudelleen kirjaamaan ratkaisun pöytäkirjaan.⁴⁸⁰

Maanmittari mahdollisti omalla ammattitaidollaan osakkaiden toiminnan jakoratkaisujen tekijöinä. Epäilemättä maanmittarin tekemät jakoehdotukset ohjasivat jaon yksityiskohtia, mutta osakkaiden näkemysten vastaisia jakoratkaisuja hän ei voinut toteuttaa. Siksi jakotuloksessa näkyi ensisijaisesti osakkaiden tavoitteet ja vain hienovaraisesti maanmittarin kädenjälki.

KYLÄSSÄ VAIHTOEHDOT VÄHISSÄ, MUUTTAMALLA MAHDOLLISUUKSIA

Päätöksentekoon vaikuttaneena tekijänä ei voida jättää huomiotta tonttien sijaintia suhteessa toisiinsa ja suhteessa viljelyksiin. Jokainen viljelijä halusi pello mahdollisimman lähelle tonttiaan tai ei ainakaan kauemmas kuin naapurinsa. Jos usean tilan tontit sijaitsivat lähekkäin toisiaan, kaikki eivät mitenkään voineet saada peltoa tonttinsa vierestä ja viljelysten jakaminen kaikille saman etäisyyden päästä rajasi mahdollisten jakoratkaisujen määrää. Tällöin oli joko sopeutettava jakoratkaisu asutuksen rakenteeseen, tai muutettava asutuksen rakennetta muutoilla, ja siten toteuttaa toivottu pelto-osuus.

Jakotuloksen vertaaminen tonttien sijaintiin osoittaa kiistattomasti, että tonttien sijainti lähekkäin toisiaan rajoitti jakoratkaisuja. Kaikkein varmimmin yksi vainiolohko toteutui muuttaneiden tilojen kohdalla. 91 vainiojaon yhteydessä muuttaneesta tilasta 84 eli 92 prosenttia sai vainionsa yhteen lohkoon tai sai koko pelto-osuutensa

479 MLAK, Huittinen 9, pk 29.11.1782, 20.12.1782, 17.12.1782, 18.12.1782, 12.12.1782; MLAK, Huittinen 14, pk 7.5.1783.

480 MLAK, Kauvatsa 2:1, pk 20.6.1783 ja 28.6.1786.

yhtenäisenä kappaleena ulkopelloista. Seitsemästä muusta tilasta yhden tilanne korjattiin jaon edistyessä. Kuninkaisissa Vähä-Välläri muutti joen toiselle puolelle, mutta siellä sijainnut vainio ei riittänyt kattamaan tilan koko vainio-osuutta. Siksi sille jaettiin toinen osuus kylän puolelta. Kun ulkopellot jaettiin kuusi vuotta myöhemmin, Vähä-Välläri luopui kylän puolella olleesta vainiolohkosta, koska ulkopeltojen avulla yhtenäinen pelto-osuus voitiin toteuttaa.⁴⁸¹

Muuttaneiden lisäksi lähes yhtä varmasti peltonsa yhteen lohkokoon saivat ne, joiden tontti sijaitsi jo ennestään erillään kylästä. Selvästi erillään ryhmästä sijainneita tiloja oli yhteensä 59, joista 46 tilaa eli 78 prosenttia sai peltonsa yhtenä kappaleena. Piltolassa, Oripäässä, Prunkilassa ja Rekoisissa oli kussakin yksi tila muuttanut kylätontilta jonkin aikaa ennen isojakoa. Sammussa kylän ahtautta valitettiin isojaon yhteydessäkin, mutta silloin sieltä oli jo kolme tilaa muuttanut vainioiden ulkopuolelle. Iso-Sorvastossa koko 14-tilainen kylä hajotettiin tuhoisan salaman sytyttämän tulipalon jälkeen vuonna 1783, joten isojakoa tehtäessä suurin osa tilojen tonteista sijaitsi vainioiden laidoilla erillään naapureista. Vanhalla kylätontilla sijaitsi viiden tilan tontit. Halkomisista aiheutuneita ulosmuuttoa voidaan todeta esimerkiksi Heikolan, Talolan ja Tapalan kartoilta. Kyliä, joissa varsinaista kylätonttia ei ehkä ole koskaan ollutkaan, olivat Kulkkila ja Kiukainen.⁴⁸² Kylissä oli siis haja-asutusta

481 Mlak, Alastaro 3; Mlak, Alastaro 6; Mlak, Alastaro 10:1; Mlak, Alastaro 12:1; Mlak, Alastaro 18:1; Mlak, Huittinen 14; Mlak, Huittinen 29; Mlak, Huittinen 32; Mlak, Huittinen 41:2; Mlak, Karinainen 1; Mlak, Kauvatsa 2:1; Mlak, Koski 1; Mlak, Koski 3; Mlak, Koski 16; Mlak, Loimaa 3; Mlak, Loimaa 4:0; Mlak, Loimaa 6; Mlak, Loimaa 8; Mlak, Loimaa 9; Mlak, Loimaa 11:1; Mlak, Loimaa 16; Mlak, Loimaa 18; Mlak, Loimaa 22; Mlak, Loimaa 22:2; Mlak, Loimaa 23:0; Mlak, Loimaa 24; Mlak, Loimaa 40; Mlak, Loimaa 47:2; Mlak, Marttila 1; Mlak, Marttila 2; Mlak, Marttila 3; Mlak, Marttila 9; Mlak, Marttila 10:0; Mlak, Marttila 12; Mlak, Marttila 13:1; Mlak, Marttila 17; Mlak, Marttila 21:1; Mlak, Mellilä 13; Mlak, Mellilä 31; Mlak, Mellilä 39; Mlak, Metsämaa 1:0; Mlak, Metsämaa 1:2; Mlak, Metsämaa 2:1; Mlak, Oripää 2:1; Mlak, Oripää 5; Mlak, Pöytyä 1; Mlak, Pöytyä 10:2; Mlak, Pöytyä 11; Mlak, Pöytyä 16; Mlak, Pöytyä 21; Mlak, Tarvasjoki 3; Mlak, Tarvasjoki 5; Mlak, Tarvasjoki 7; Mlak, Tarvasjoki 10:1; Mlak, Tarvasjoki 12:1; Mlak, Vampula 7; Mlak, Vampula 12:0; Mlak, Vampula 13:3; Mlak, Vampula 14; Mlak, Yläne 1; Mlak, Yläne 3; Mlak, Ypäjä 7:a; KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03; KA Turku, TPM III, Loimaa 2:2; KA Helsinki, MHA U, Loimaa A54:6/9–13; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:4/1–21; KA Helsinki, MHA U, Vampula A113:4/1–13.

482 Mlak, Alastaro 10:1; Mlak, Aura 13; Mlak, Aura 14; Mlak, Karinainen 1; Mlak, Karinainen 3; Mlak, Karinainen 4; Mlak, Kauvatsa 5; Mlak, Kauvatsa 7; Mlak, Kauvatsa 14:2; Mlak, Keikyä 43; Mlak, Keikyä 43:1; Mlak, Keikyä 50:2; Mlak, Koski 2; Mlak, Koski 4:1; Mlak, Koski 14; Mlak, Loimaa 18; Mlak, Loimaa 40; Mlak, Marttila 1; Mlak, Marttila 2; Mlak, Marttila 3; Mlak, Marttila 13:1; Mlak, Marttila 16; Mlak, Marttila 17; Mlak, Marttila 19; Mlak, Mellilä 31; Mlak, Metsämaa 1:2; Mlak, Oripää 2:1; Mlak, Pöytyä 6:2; Mlak, Pöytyä 10:2; Mlak, Pöytyä 15; Mlak, Pöytyä 28:1; Mlak, Pöytyä 31; Mlak, Tarvasjoki 9:3; Mlak, Vampula 8; Mlak, Vampula 12:0; Mlak, Yläne 3; Mlak, Yläne 22; Mlak, Yläne 23:1; KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03; KA Helsinki, MHA U, Aura A5:2/1–6; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:21/1–3; KA Helsinki, MHA U, Pöytyä A89:15/1–5; KA Helsinki, MHA U, Tarvasjoki A104:11/3–10; Nallinmaa-Luoto 1994, 105.

jo ennen isojakoa. Vaikka ennen isojakoa maankäytön ja kyläasutuksen rakenteet oli sovitettu palvelemaan toisiaan, ulosmuuttoa oli tapahtunut erityisesti ahtauden vuoksi.

Muuttaneiden ja ennestään erillään sijainneiden lisäksi lähes poikkeuksetta yhden vainiolohkon saivat ne tilat, joiden tontti sijaitsi eri kylässä kuin jaettavat vainiot, tai tilat, jotka jäivät muiden tilojen muuttojen vuoksi yksinäisiksi. Tilat, joilla ei ollut kylässä tonttia, omistivat siis vainio-osuuden oman kotikylänsä lisäksi naapurikylän vainioista, ja tällaiset ulko-omistukset koottiin mielellään yhteen.

Yhteensä muuttaneet, erillään sijainneet tai tontittomat tilat selittävät yhden vainiolohkon ratkaisusta reilun kolmanneksen. Erillään asuminen ei siis ollut yhtenäisen pelto-osuuden ehdoton edellytys. Yleisin tonttimuoto alueella oli ryhmä ja toiseksi yleisin rivi. Kolmas yleinen muoto oli kahden talon sijainti rinnakkain parina. Näistä helpoiten yhden vainiolohkon jakoratkaisu onnistui parina sijainneilla tiloilla. Niistä 55 prosenttia sai yhden vainiolohkon. Rivissä ja ryhmässä sijainneille yksi vainiolohko oli selvästi harvinaisempi, sillä ryhmässä sijainneista yhden vainiolohkon sai 26 prosenttia ja rivissä sijainneista 22 prosenttia tiloista. Sijainti rivin reunimmaisena antoi hieman useammin mahdollisuuden yhtenäiseen pelto-osuuteen kuin sijainti rivin keskellä.⁴⁸³ Kyläasutus ei estänyt kylän viljelykäytäntöjen vastaista jakoratkaisua, mutta se hankaloitti sitä selvästi. Merkittävin syy tähän lienee se, että ryhmässä ja rivissä sijainneille tiloille oli vaikeaa osoittaa yhtenäiset pelto-osuudet niin, että kaikki olisivat saaneet osuutensa samalle etäisyydelle tontilta.

Koska asutuksen rakenne oli selvästi yhteydessä jakotulokseen ja muutto oli aktiivinen toimenpide asutusrakenteen muuttamiseksi, on muuttoja ja niihin johtanutta päätöksentekoa syytä tarkastella tarkemmin. Jos kylätontilla tapahtuneita tontin siirtoja ei oteta huomioon, vainiojaon yhteydessä toteutettiin yhteensä 91 ulosmuuttoa ja yhteensä isojaon yhteydessä 101. Se tarkoittaa, että noin kymmenen prosenttia tiloista siirsi jakotoimituksen myötä tonttinsa pois kylästä. Vertailu Orimattilan ja Tyrvään pitäjistä tehtyihin tutkimuksiin osoittaa, että muuttoja tehtiin Huittisissa, Loimaalla, Marttilassa ja Pöytyällä melko vähän. Tyrvällä 17 prosenttia tiloista muutti tonttia isojaon yhteydessä, vaikka kylän tilaluku oli samaa kokoluokkaa kuin tämän tutkimusalueen kylissä. Orimattilassa näkyi selvästi ero suurten ja pienten kylien välillä. Pienissä kylissä muutot olivat harvinaisia, mutta yli kymmentaloisissa kylissä tonttinsa muutti yli 30 prosenttia tiloista. Orimattilassa suurissa kylissä oli myös havaittavissa selvä yhteys muuttojen ja jakotulosten välillä: mitä enemmän

483 Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

muuttoa tehtiin, sitä pienemmäksi lohkojen lukumäärä jäi.⁴⁸⁴ Sen sijaan Muurlassa, jossa kylät olivat pieniä, muuttoa toteutettiin harvoin.⁴⁸⁵

Juhani Saarenheimo on esittänyt, että isojaon tavoitteet voitiin saavuttaa ainoastaan ryhmäkylät hajottavien ulosmuuttojen avulla. Tehdyillä muutoilla ei kuitenkaan pyritty kyläryhmien hajottamiseen vaan ainoastaan helpottamaan äärimmäistä ahtautta. Hänen näkemyksensä mukaan säätyläiset olivat talonpoikia halukkaampia siirtämään rakennuksiaan. Talonpojista vapaaehtoisia ei ilmoittautunut, koska tontin muuttaminen oli suurempi muutos kuin peltojen jakaminen. Muuttoa vastustettiin kustannusten, vaivannäön ja perinteisen elämäntavan vuoksi. Vasta maanjako-oikeuksien oikeus velvoittaa tiloja muuttamaan vauhditti ulosmuuttoa.⁴⁸⁶

Huittisissa, Loimaalla, Marttilassa ja Pöytyällä muuttoa tehtiin useimmiten maanmittarin mutta myös tilallisten aloitteesta. Yleensä kyseessä oli suuri kylä, jossa jakoratkaisun suunnittelu oli vaikeaa, mikäli kaikki jäisivät asumaan kylätontille. Tällaisia kyliä olivat Pöytyällä Auvainen, Kaulanperä ja Oripää, Loimaalla Kuninkainen, Mellilä, Pesänsuo, Kallio, Korpi ja Vännilä, Huittisissa Nanhia sekä Marttilassa Palainen, Prunkila ja Tuimala. Yleensä muuttajat löytyivät, mutta Prunkilassa Johan Strömborg joutui toteamaan, että vaikka muutto paremman ja edullisemmän jaon toteuttamiseksi olisi ollut kylässä välttämätöntä, siihen ei sovinnolla päästy ja kaikki pitivät tonttinsa. Tosin yksi muutto toteutui Prunkilassakin maanjako-oikeuden korjattua jakoa.⁴⁸⁷

Muuttajien löytyminen edellytti maanmittarilta tilanteen perustelua, mutta ennen kaikkea kyläläisten vakuuttamista siitä, että kylään jäävien piti auttaa muutossa. Korvenkylässä etsittiin kahta muuttajaa, mutta aluksi kukaan ei ollut halukas muuttamaan. Daniel Wirzeniuksen kuvauksen mukaan kyläläisten tultua täydellisesti vakuutetuiksi siitä, että asetusten mukaan naapureilla oli ehdoton velvollisuus auttaa rakennusten muutossa, kaksi muuttajaa ilmoittautui. Muuttoinnokkuuden puuttaminen ei ollut periaatteellista vaan taloudellista. Taloudellisista syistä ei myöskään pyritty useampiin muuttoihin kuin jaon kannalta oli tarpeellista. Samassa Korvenkylän pöytäkirjassa Wirzenius perusteli tonttien laskemista peltomaaksi tarpeettomien tasoitusten ja kalliiden muuttojen välttämiseksi.⁴⁸⁸

484 Kleimola 1959, 74; Mannila 1956, 102–104.

485 Louhimo 1952, 87–89.

486 Saarenheimo 2003, 360; Saarenheimo 1983, 43–46; Saarenheimo 1976, 291.

487 Mlak, Pöytyä 1; Mlak, Pöytyä 11; Mlak, Oripää 2:1; Mlak, Loimaa 23:0; Mlak, Mellilä 31; Mlak, Mellilä 39; Mlak, Metsämaa 1:0; Mlak, Metsämaa 2:1; Mlak, Alastaro 3; Mlak, Huittinen 32; Mlak, Marttila 13:1; Mlak, Marttila 1; Mlak, Koski 16.

488 Mlak, Metsämaa 2:1, pk 17.11.1779. Muuttajien löytyminen avustuslupauksilla ks. myös Mlak, Loimaa 23:0; Mlak, Metsämaa 1:0; Mlak, Mellilä 31; Mlak, Mellilä 39.

Muuttoavusta sopimisessa oli kaksi erilaista tapaa. Muuttajan rakennukset voitiin jakaa naapureiden kesken muutettavaksi, kuten Loimaan Euralla. Juho Eskolan rakennukset sovittiin muutettavaksi niin, että Mikko Eskola muutti pirtin uuneineen, hankki tuohet katolle ja veisti yhden hirsikerran pirtin alle Juho Eskolan hankkimista tukeista. Punkki muutti saunan ja laittoi sen täyteen kuntoon sekä hankki tuohia kattamiseen tarpeen mukaan. Kurki ja Harakka muuttivat luhdin ja tallin ja varustivat katon tuohilla. Sosi muutti toisen luhdin ja ladon. Muut rakennukset jäivät Juho Eskolan itse muutettaviksi. Toinen tapa oli määrätä naapurit tekemään työpäiviä muuttajalle. Hanhikoskella Sopero sitoutui tekemään muuttavalla Isohanhelle 40 työpäivää ja Vähähanhi 30 työpäivää, joista puolet piti tehdä ajopäivinä. Lisäksi Vähähanhen piti toimittaa Isohanhelle kesäkuorma tuohia. Työpäivät piti tehdä kahden vuoden kuluessa silloin, kun Isohanhi eniten apua tarvitsi, mutta muuttaja ei saanut vaatia työpäiviä heinänteon, kylvön tai elonkorjuun aikaan.⁴⁸⁹

Muuttajien houkuttelu johti lopulta kahdessa kylässä jopa naapureiden keskinäiseen kiistaan muutto-oikeudesta. Korvenkylässä Paavola halusi muuttaa paikkaan, jossa Isoperheen rakuunatorppa ja päivätyötorppa sijaitsivat. Yön nukuttuaan Isoperhe ilmoitti, ettei Paavola voinut saada peltoja, jotka olivat hänen miestensä tekemiä. Siksi Isoperhe halusi muuttaa Paavolan ehdottamaan paikkaan itse. Paavola perusteli omaa muuttoaan ahtaalla tontillaan, kun taas Isoperheen tontti oli hyvä. Useiden sovintoesitysten jälkeen Isoperhe muutti ulos kylästä ja Paavola muutti Isoperheen vanhalle tontille.⁴⁹⁰ Myös Vännilässä riita aiheutui samanlaisesta tilanteesta. Jaakola halusi muuttaa ahtaan tonttinsa vuoksi, mutta Mattila vastusti. Mattila katsoi itse olevansa Jaakolaa oikeutetumpi Jaakolan aikomaan uuteen tonttiin, koska hänen ulkopeltonsa ja parhaat niittynsä olivat juuri sillä suunnalla. Toimitusmiesten mielestä kummallakin oli yhtäläinen oikeus muuttoon, joten muutto-oikeudesta järjestettiin arvonta. Jaakola ei niellyt arvonnassa kärsimäänsä tappiota, vaan valitti ratkaisusta maanjako-oikeuteen. Sitä kautta hän lopulta sai uuden tontin haluamastaan paikasta.⁴⁹¹

Osakkaiden aloitteesta lähteneet muuttokeskustelut eivät välttämättä poikenneet mitenkään maanmittarin tekemistä aloitteista. Mommolassa Heikkilän isännän esi-

489 KA Turku, TPM III, Loimaa 2:2, pk 29.10.1777; MLAK Alastaro 10:1, pk 31.8.1780. Muutettavat rakennukset ks. myös MLAK, Koski 3; MLAK, Mellilä 31; MLAK, Mellilä 39; MLAK, Vampula 13:3; MLAK, Vampula 14; MLAK, Yläne 3; muuttokorvaus työpäivinä ks. myös MLAK, Loimaa 6; MLAK, Loimaa 22; MLAK, Mellilä 39; MLAK, Oripää 2:1; KA Turku, TPM III, Loimaa 24.

490 MLAK, Metsämaa 2:1, pk 17.11.1779.

491 MLAK, Alastaro 3, pk 11.10.1793, jk.

tys oli kuin suoraan maanmittarin suusta. Hänen mielestään tiheästi rakennetussa kylässä kahden tilan piti muuttaa, jotta saataisiin mukavampi isojako sekä lisää tilaa niin kylään jääville kuin muuttavillekin. Kun halukkaita muuttajia ei ilmoittautunut, Heikkilä tarjoutui itse muuttamaan, jos hän saisi koko pelto-osuutensa läheltä uutta tonttiaan ja naapurit osallistuisivat muuttoon.⁴⁹² Heikkilä oli varmasti valmistautunut muuttamaan tehdessään esityksen, vaikka tarjosi tilaisuutta naapureilleen. Osakkaiden tekemille muuttoaloitteille oli yhteistä se, että aloitteen tekijällä oli joko vakaa aikomus tai ainakin valmius muuttaa itse.

Kun tiedetään, että muutto liittyi vahvasti yhteen vainiolohkoon, yksi vainiolohko oli yleistä suurilla tiloilla ja että muutosta aiheutui kustannuksia, voisi olettaa, että muuttaneet tilat olivat vainiopinta-alaltaan keskimääräistä suurempia. Näin ei kuitenkaan ollut. Päinvastoin, muuttaneiden tilojen keskimääräinen vainiopinta-ala oli vain 11,5 tynnyrinalaa, mikä on 0,7 tynnyrinalaa vähemmän kuin alueen tiloilla keskimäärin. Samalla tavoin ratsutilalliset saivat usein jaossa vainionsa yhteen lohkoon, ja heillä olisi ollut parhaat mahdollisuudet taloudellisesti vastata muuton kustannuksista, mutta he eivät olleet erityisen innokkaita muuttajia. Sen sijaan varmimmin muuttaja löytyi kruunutilallisten joukosta. *Kaavio 8* osoittaa, että kruunutilalliset olivat yhden vainiolohkon saajien joukossa aliedustettuina, mutta muuttajien joukossa selvästi yliedustettuina.

Ruotsalaisissa lääneissä ulosmuutot olivat isojakolainsäädännön aikana harvinaisia. Varhaisia ulosmuuttoja Skoonessa tutkinut Henrik Svensson on osoittanut näistä harvoista muutoista jokaisen tapahtuneen säätyläisten omistamilla tiloilla. Hänen tutkimissa tapauksissa itsenäiset talonpojat olivat valmiita kylän vainiojärjestelmän lopettaneisiin jakoratkaisuihin, kunhan heidän ei tarvinnut itse muuttaa.⁴⁹³ Tämän tutkimuksen alueella säätyläisten omistamien tai hallitsemien tilojen osuus muuttaneista tiloista ei poikkea säätyläisten omistamien ja hallitsemien tilojen osuudesta kaikista tiloista. Rälssitiloja ei ollut muuttaneiden joukossa ainuttakaan ja virkatilojen osuus oli sama kuin niiden osuus kaikista tiloista. Virkatilan haltijoiden sitoutumattomuus hallinnassaan olleisiin tiloihin näkyy Eric Moreenin Sammun isojakoon jättämässä kirjeessä. Moreen ilmoitti, että jos kylässä tarvittaisiin muuttoja, Koutun virkatila ei muuttaisi, vaan sen saisivat tehdä ne, jotka omistivat tilansa.⁴⁹⁴

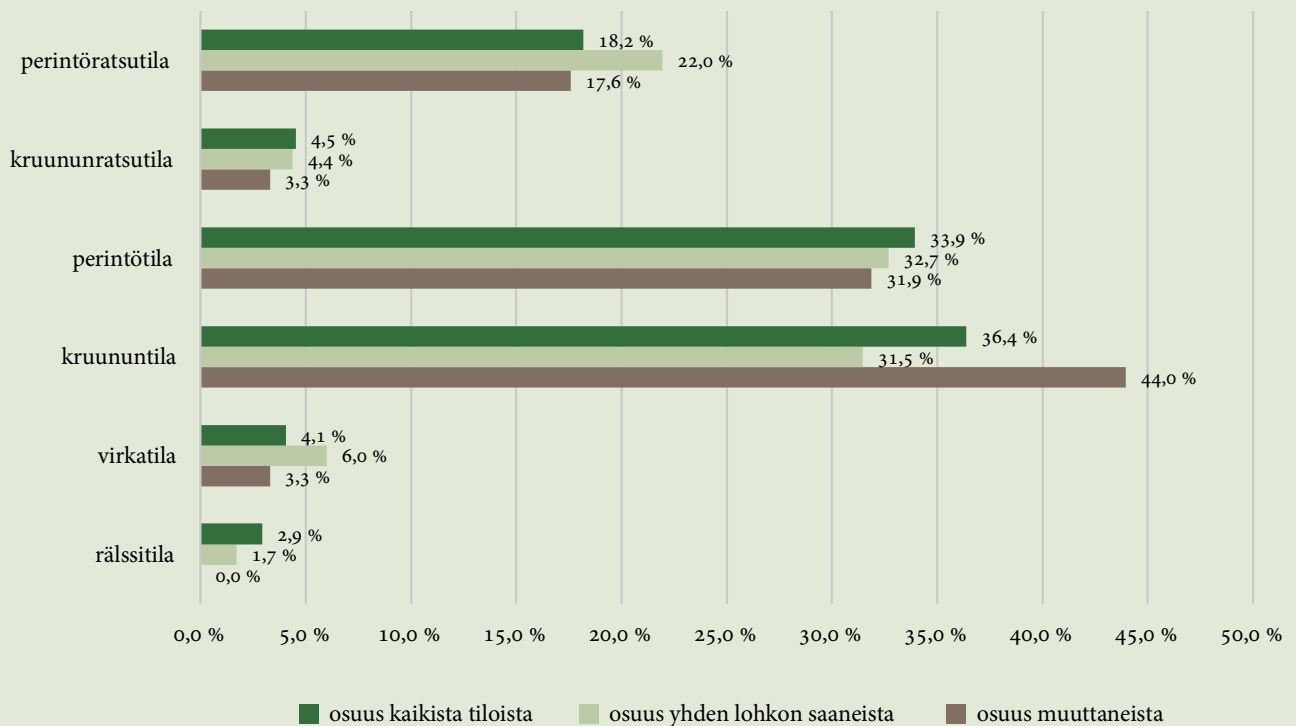
Kun muuttopäätöksen tehneitä henkilöitä tarkastellaan lähemmin, he osoittautuvat hyvin kokeneeksi joukoksi. Muuttopäätöksen tehneiden – mukana myös

⁴⁹² MLAK, Huittinen 29, pk 16.8.1764.

⁴⁹³ Svensson 2008, 53.

⁴⁹⁴ KA Turku, TMK III, Huittinen 44:03, E. Moreenin muistio 9.10.1765.

■ KAAVIO 8. Vainiojaon yhteydessä tehtyjen muuttojen sekä yhden lohkon saaneiden jakautuminen maanluonnon ja määräjakolaitoksen mukaisen aseman mukaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1760–1804. Kaikki tilat n=1061, yhden lohkon saaneet n=402, muutot n=91.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

isojaon myöhemmissä vaiheissa muutosta päättäneet – talonpoikaisten isäntien ja isännyyttä hoitaneiden leskiemäntien keski-ikä oli 44 vuotta. Heistä alle 30-vuotiaita oli vain 11 prosenttia, kun yli 50-vuotiaiden osuus oli 30 prosenttia. Kärvälässä, Pesänsuolla ja Simalassa muuttopäätöksen tehneet leskiemännät olivat hoitaneet isännyyttä yhdestä kuuteen vuotta, mutta sitä ennen jokainen heistä oli emännöinyt tilalla jo vähintään pari vuosikymmentä.⁴⁹⁵ Kaikille muuttopäätöksen tehneille talonpojille muutto tarkoitti muutosta oman kotitalouden arkeen. Miksi siis keskimääräistä pienempää vainioalaa viljelleen kruunutilan isäntä halusi muuttaa tonttinsa pois kylästä? Muuttojen perusteluihin on syytä tutustua tarkemmin.

Muuttojen motiivit ovat esiintyneet jo edellä esitetyissä tapauksissa. Yleisin perustelu oli ahdas tontti. Toinen peruste oli halu saada pellot yhteen lohkokoon. Ahtauden vuoksi muuttaneet ilmoittautuivat yleensä heti jakotoimituksen alkuvaiheessa. Yhden peltolohkon vuoksi muuttaneet puolestaan ilmoittautuivat keskusteltaessa lohkojen sijainnista. Pöytyän Auvaisissa etsittiin muuttajia maanmittarin aloitteesta jo toimituksen aluksi, ja Jaakola ilmoittautui muuttamaan. Tämän jälkeen keskusteltiin jakoratkaisusta ja todettiin, ettei muiden kuin Jaakolan ollut mahdollista saada peltojaan yhteen kappaleeseen. Tässä vaiheessa Uotilan ratsutilan toisen puolikkaan isäntä ilmoitti sittenkin haluavansa muuttaa, jotta saisi peltonsa yhteen kohtaan. Samasta syystä muuttivat myös esimerkiksi Loven Kraappalat. Lisäksi muuttoja tapahtui isojaon yhteydessä tehtyjen halkomisten seurauksena. Kun talo jaettiin kahtia, toisen tilan isännälle etsittiin tontin paikka kylätontin ulkopuolelta.⁴⁹⁶

495 MLAK, Alastaro 3; MLAK, Alastaro 6; MLAK, Alastaro 10:1; MLAK, Alastaro 12:1; MLAK, Alastaro 18:1; MLAK, Huittinen 9:4; MLAK, Huittinen 14; MLAK, Huittinen 29; MLAK, Huittinen 29:4; MLAK, Huittinen 29:5; MLAK, Huittinen 32; MLAK, Huittinen 41:2; MLAK, Huittinen 44:4; MLAK, Huittinen 44:14; MLAK, Karinainen 1; MLAK, Kauvatsa 2:1; MLAK, Koski 1; MLAK, Koski 3; MLAK, Koski 16; MLAK, Loimaa 3; MLAK, Loimaa 4:0; MLAK, Loimaa 6; MLAK, Loimaa 8; MLAK, Loimaa 9; MLAK, Loimaa 11:1; MLAK, Loimaa 16; MLAK, Loimaa 18; MLAK, Loimaa 22; MLAK, Loimaa 22:2; MLAK, Loimaa 23:0; MLAK, Loimaa 24; MLAK, Loimaa 40; MLAK, Loimaan kunta 42; MLAK, Loimaa 47:2; MLAK, Marttila 1; MLAK, Marttila 2; MLAK, Marttila 3; MLAK, Marttila 9; MLAK, Marttila 10:0; MLAK, Marttila 12; MLAK, Marttila 13:1; MLAK, Marttila 17; MLAK, Marttila 21:1; MLAK, Mellilä 13; MLAK, Mellilä 31; MLAK, Mellilä 39; MLAK, Metsämaa 1:0; MLAK, Metsämaa 1:2; MLAK, Metsämaa 2:1; MLAK, Oripää 2:1; MLAK, Oripää 5; MLAK, Pöytyä 1; MLAK, Pöytyä 10:2; MLAK, Pöytyä 11; MLAK, Pöytyä 16; MLAK, Pöytyä 21; MLAK, Tarvasjoki 3; MLAK, Tarvasjoki 5; MLAK, Tarvasjoki 7; MLAK, Tarvasjoki 10:1; MLAK, Tarvasjoki 12:1; MLAK, Vampula 7; MLAK, Vampula 12:0; MLAK, Vampula 13:3; MLAK, Vampula 14; MLAK, Yläne 1; MLAK, Yläne 3; MLAK, Ypäjä 7:a; KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03; KA Turku, TPM III, Loimaa 2:2; KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:11/1-7; KA Helsinki, MHA U, Loimaa A54:6/9-13; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:4/1-21; KA Helsinki, MHA U, Vampula, A113:4/1-13; KA Turku, Alastaron srk, rk; KA Turku, Huittisten srk, rk; KA Turku, Kosken Tl srk, rk; KA Turku, Loimaan srk, rk; KA Turku, Marttilan srk, rk; KA Turku, Pöytyän srk, rk; KA Turku, Tarvasjoen srk, rk.

496 KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03; MLAK, Vampula 12:0; MLAK, Pöytyä 1; MLAK, Marttila 9; MLAK, Loimaan kunta 4.

Joidenkin muuttojen yhteydessä on hyvin havaittavissa osakkaiden ajatusten hautuminen jakotoimituksen aikana. Isojaon jakotoimitukset haluttiin viedä läpi mahdollisimman nopeasti, joten miettimisaikaa ei ollut kovin pitkään. Nykyisin tilusjärjestelyjä tehdään lähtökohtaisesti kolmesta viiteen vuotta juuri siksi, että järjestelyn edetessä maanomistajat ehtivät miettiä parhaat ratkaisut.⁴⁹⁷ Isojaon yhteydessä osa tilallisista toi muuttohalukkuutensa esiin vasta, kun kaikista jaon yksityiskohdista oli jo ehditty sopia. He eivät siis olleet ennen jakotoimitusta ajatelleet muuttoa, mutta jakotoimituksen aikana muuton mahdollisuus ja edut olivat heidän mielissään tulleet esiin.

Kumilassa peltojen jakosopimus allekirjoitettiin siinä uskossa, että kaikki tilat pysyvät kylässä. Kun maanmittari tuli merkitsemään rajoja maastoon, toinen Lallin isännistä esitti asiansa nöyrästi tietoisena, että aikoi ehdottaa solmitun sopimuksen rikkomista. Hän kertoi miettineensä sitä epämukavuutta, joka tiiviisti rakennetussa kylässä oli, ja toivoi voivansa kyläläisten suostumuksella muuttaa Loimaan puoleisen pellon päähän ja saada koko pelto-osuutensa sieltä. Muutto vaikutti naapureista ainoastaan Nikulan ja Naatun osuuksiin, joten suostumusta kysyttiin näiden tilojen isänniltä. Naapurit totesivat, etteivät he halua vastustaa Lallin muuttoa, mutta koska Lalli oli sopimusta tehtäessä päättänyt pysyä kylässä, he eivät katsoneet voivansa auttaa Lallia muutossa. Heille itselleen Lallin muutosta oli hyötyä, mutta sopimusrikkomukseen vedoten he antoivat Lallin muuttaa omalla kustannuksellaan. Lalli ei muuttoavun puutetta jäänyt suremaan. Hän totesi, ettei hän ollut muuttosuunnitelmiaan tehnyt sen vähäisen avun varaan, mitä naapureilta olisi voinut odottaa. Sen sijaan hän sanoi hyvin sijaitsevan peltolohkon ja tilavan tontin niin suuriksi eduiksi, että muutto kannatti toteuttaa myös täysin omalla kustannuksella.⁴⁹⁸

Kumilan tavoin viimehetken muuttosuunnitelmia tehtiin Kojonperässä. Peltojaosta oli jo sovittu ja pöytäkirjaan kirjattu, ettei tontteihin tehdä muutoksia. Ennen allekirjoitusta Sullon virkatilan haltija tuli kuitenkin toisiin ajatuksiin. Hän totesi Sullon tontin olevan niin kurja ja ahdas, että hän mielellään muuttaisi tontin toiselle puolelle jokea, jonne Sullon pelto-osuus oli jo sovittu sijoitettavaksi. Muuttopäätös oli kaikille mieluinen ja naapurit lupautuivat auttamaan muutossa. Vain Vähä-Uotila ei osallistunut muuttoapuun, sillä sille avautui muuttopäätöksen myötä mahdollisuus siirtää omat rakennuksensa osittain Sullolta vapautuneelle tontille.⁴⁹⁹ Vielä pidempään muuttoa mietittiin ainakin niillä kymmenellä tilalla, joiden muutot

497 Pakarinen 2017, 6.

498 KA Turku, TMK III, Pöytä 16, pk 13.7.1780.

499 Mlak, Loimaan kunta 22, pk 27.10.1777.

toteutettiin isojaon yhteydessä, mutta vasta vainiojaon jälkeen. Alun perin nämä tilat saivat vainiojaossa kaksi tai kolme lohkoa. Kun muutosta sovittiin isojaon myöhemmissä vaiheissa, vainiojakoa muutettiin niin, että kukin muuttaneista tiloista sai vainio-osuutensa yhtenäisenä alana tai vaihtoi koko vainiolohkonsa ulkopeltoihin.⁵⁰⁰

Toisiin ajatuksiin tulo saattoi johtaa myös päinvastaiseen tulokseen. Pöytyän Raatikaisissa toinen isännistä oli ennen jakotoimitusta suunnitellut itselleen uuden tontinpaikan, koska hän halusi varmistaa itselleen yhden peltolohkon. Toimituksessa päästiin sopimukseen, jossa yksi lohko toteutui, ja lisäksi vanha tontti olikin peltojen sijaintiin nähden mukavalla paikalla. Jaon päätteeksi hän sanoi uskovansa, ettei aiottu muutto tule toteutumaan.⁵⁰¹

Muuttoja toteutettiin reilussa kolmanneksessa kylistä eli 74 kylässä. Yleisimpiä muutot olivat suurissa kylissä, mikä on yhteydessä muuttojen motiiveihin. Suurissa kylissä kärsittiin todennäköisemmin ahtaudesta kuin pienissä kylissä. Lisäksi suurissa kylissä ei ollut mahdollista saada omistuksia yhteen lohkoon ilman muuttoa. Pelkästään suurten kylien ilmiö muuttaminen ei kuitenkaan ollut, vaan joitakin muuttoja tehtiin myös kaksi- ja kolmetilaisissa kylissä. Pitäjien välillä oli eroja muuttojen yleisyydessä. Loimaalla 44 prosentissa kylistä tehtiin muuttoja, kun vastaava luku Pöytyällä oli 24. Marttilassa muuttoja tehtiin yli kolmanneksessa ja Huittisissa reilussa neljänneksessä kylistä. Loimaalla muuttoja tehtiin tasaisesti joka puolella pitäjää. Sen sijaan Pöytyällä Aurajokivarressa muutot olivat hyvin harvinaisia, samoin Huittisissa Keikyän ja Kauvatsan seuduilla isojako tehtiin ilman muuttoja.⁵⁰²

500 MLAK, Huittinen 9:4; MLAK, Huittinen 9:5; MLAK, Huittinen 29:5; MLAK, Huittinen 44:14; MLAK, Loimaa 42; MLAK, Mellilä 39; KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:11/1–7.

501 MLAK, Pöytyä 31, pk 16.7.1779.

502 MLAK, Alastaro 3; MLAK, Alastaro 6; MLAK, Alastaro 10:1; MLAK, Alastaro 12:1; MLAK, Alastaro 18:1; MLAK, Huittinen 9:4; MLAK, Huittinen 9:5; MLAK, Huittinen 14; MLAK, Huittinen 29; MLAK, Huittinen 29:5; MLAK, Huittinen 32; MLAK, Huittinen 41:2; MLAK, Huittinen 44:14; MLAK, Karinainen 1; MLAK, Kauvatsa 2:1; MLAK, Koski 1; MLAK, Koski 3; MLAK, Koski 16; MLAK, Loimaa 3; MLAK, Loimaa 4:0; MLAK, Loimaa 6; MLAK, Loimaa 8; MLAK, Loimaa 9; MLAK, Loimaa 11:1; MLAK, Loimaa 16; MLAK, Loimaa 18; MLAK, Loimaa 22; MLAK, Loimaa 22:2; MLAK, Loimaa 23:0; MLAK, Loimaa 24; MLAK, Loimaa 40; MLAK, Loimaa 47:2; MLAK, Marttila 1; MLAK, Marttila 2; MLAK, Marttila 3; MLAK, Marttila 9; MLAK, Marttila 10:0; MLAK, Marttila 12; MLAK, Marttila 13:1; MLAK, Marttila 17; MLAK, Marttila 21:1; MLAK, Mellilä 13; MLAK, Mellilä 31; MLAK, Mellilä 39; MLAK, Metsämaa 1:0; MLAK, Metsämaa 1:2; MLAK, Metsämaa 2:1; MLAK, Oripää 2:1; MLAK, Oripää 5; MLAK, Pöytyä 1; MLAK, Pöytyä 10:2; MLAK, Pöytyä 11; MLAK, Pöytyä 16; MLAK, Pöytyä 21; MLAK, Tarvasjoki 3; MLAK, Tarvasjoki 5; MLAK, Tarvasjoki 7; MLAK, Tarvasjoki 10:1; MLAK, Tarvasjoki 12:1; MLAK, Vampula 7; MLAK, Vampula 12:0; MLAK, Vampula 13:3; MLAK, Vampula 14; MLAK, Yläne 1; MLAK, Yläne 3; MLAK, Ypäjä 7:a; KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03; KA Turku, TPM III, Loimaa 2:2; KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:11/1–7; KA Helsinki, MHA U, Loimaa A54:6/9–13; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:4/1–21; KA Helsinki, MHA U, Vampula A113:4/1–13.

Toinen muuton motiiveista oli ahdas tontti. Jos tontin koko oli suhteessa tilan kokoon, pienestä tontista kärsi todennäköisemmin pieni kuin suuri tila. Tämä selittää myös sen, miksi monille muuttajille muuttoapu oli kynnyskysymys. Kun huomioidaan muuton toinen motiivi eli halu saada vainio-osuus yhtenäisenä alana, pienten tilojen suuri osuus muuttajien joukossa viittaa siihen, että suuret tilat pystyivät jakotoimituksessa järjestämään itselleen yhden vainiolohkon ilman muuttoa. Tämä huomio pakottaa pohtimaan osakkaiden tasavertaisuutta isojakotoimituksessa. On mahdollista, että suuremmilla ja varakkaammilla tiloilla oli yhteisössä niin suuri painoarvo, että he saivat haluamansa jakotuloksen itselleen mieluisilla ehdoilla. Toinen mahdollisuus on, että suuresta pinta-alasta oli vain yksinkertaisesti helpompi muodostaa yhtenäinen jako-osuus asuinpaikasta riippumatta.⁵⁰³

Joka tapauksessa muutot vahvistavat kuvaa talonpoikien aktiivisesta toimijudesta itselleen merkityksellisissä kysymyksissä. Muutto oli joko keino korjata ongelmalliseksi koettu olosuhde eli ahdas tontti tai väline toivotun jakotuloksen saavuttamiseksi. Tällaisten ratkaisujen tekemisessä taloudella oli merkitystä, mikä näkyy muuttoavun välttämättömyytenä useimmissa tapauksissa. Taloudella ei kuitenkaan ollut toimijuutta määrittävää roolia, vaan pitkän kokemuksen tuoma näkemys tilan hoidon mahdollisuuksista ja vaihtoehtoista oli merkityksellistä muuton kaltaisen poikkeuksellisen keinon käyttämisessä.

KÄYTÄNNÖLLISYYS, ITSENÄISYYS JA KOMPROMISSI

Suurelta osaltaan jakotulos heijastelee osakkaiden toiveita, sillä kaikkien osakkaiden tuli hyväksyä toimituksessa syntynyt ratkaisu. Osakkaiden toiveita yhdestä, kahdesta, kolmesta tai jopa yhdeksästä lohkokosta löytyy useista pöytäkirjoista, mutta vaikeampaa on selvittää, mihin nämä toiveet perustuivat. Harvoista pöytäkirjojen sivuilta löytyvistä perustelevista sanoista syntyy kuitenkin kuva käytännöllisesti peltojaan tarkastelleista talonpojista.

Kaksivuoroviljelyn vaatimuksia ei voida sivuuttaa jakoperusteena. Kaksivuoroviljely hallitsi aikalaisten ajatuksia niin, että maanmittari saattoi kirjoittaa pöytäkirjaan tilan saavan molemmat peltonsa samasta paikasta tai yhden vuoden kylvön yhdestä paikasta ja toisen vuoden kylvön toisesta paikasta.⁵⁰⁴ Siksi ei ole yllättävää, että useassa kylässä peltoja toivottiin jaettavaksi kahteen lohkoon.

503 Ruotsin *enskifte* ja *laga skifte* -jaoissa pienet tilat joutuivat muuttamaan. Svensson 2001, 105, 109.

504 Esim. MLAK, Tarvasjoki 2, pk 13.7.1785; MLAK, Tarvasjoki 5, pk 17.11.1791; MLAK, Tarvasjoki 7, pk 29.7.1793.

Usein kaksi lohkoa oli sopiva kompromissi. Joissakin tapauksissa osakkaille olisi sopinut yksikin lohko, jos se olisi ollut toteutettavissa ilman uhrauksia, joihin he eivät olleet valmiita. Tanskilassa osakkaat hyväksyivät yhden lohkon kummastakin pellosta, koska kukaan ei voinut muuttaa. Pöytyän Auvaisissa yhteen lohkoon jakamisen esti se, että jokaisen piti päästä jokirantaan peltolohkoltaan karjan vedensaannin vuoksi. Latvalla vainioita ei voitu jakaa yhteen lohkoon, koska kaikki pelkäsivät kärsivänsä sängelle kylvämisestä, eikä kukaan ollut valmis ottamaan koko osuuttaan rukiille kylvetystä vainiosta.⁵⁰⁵ Jakotulos ei ollut viljelijöille tasapuolinen, jos toinen sai jaossa valmiiksi muokattua kesantomaata ja toinen kasvussa olevaa peltoa, jota ei ehtisi muokata ennen seuraavia kylvöjä. Kallion kylän pöytäkirjassa todettiin, että jos rukiin sängelle kylvämisestä aiheutuvasta haitasta ei sovita korvauksia, osa kyläläisistä joutuu varmuudella syyttömästi kärsimään.⁵⁰⁶ Tämän ongelman yli päästiin yleensä sopimalla seuraavia kylvöjä varten tilapäisratkaisusta, jossa naapuri oikeutettiin ottamaan yksi sato sovitusta osasta toisen naapurin peltoa.⁵⁰⁷ Sallilassa naapurit lupautuivat yhteisesti auttamaan Peltaria kyntämisessä.⁵⁰⁸

Pelto-osuuden jakaminen kahteen lohkoon oli keino tasata matka lähemmäksi sijainneilta tonteilta pelloille. Lähimmän lohkon saanut tila sai toisen lohkonsa kauimmaisena. Periaate oli käyttökelpoinen jaettaessa yksi lohko kummastakin aitauksesta, mutta myös jaettaessa molemmat lohkot samasta aitauksesta. Näiden kahden jakotavan välillä syntyi kiista ainakin Puholla ja Marttilan Seppälässä, mutta valitettavasti yhdessäkään pöytäkirjassa ei perustella valintaa näiden kahden jakotavan välillä.⁵⁰⁹ Kahden lohkon jakamista samasta aitauksesta voisivat puoltaa etäisyyksiin tai aitaamiseen liittyvät syyt. Jos tila sai kaksi lohkoa lähellä tonttiaan olevasta vainiosta, kokonaisetäisyys pelloille saattoi jäädä hieman lyhyemmäksi kuin jaettaessa osuudet molemmista vainioista. Suurempi vaikutus oli sillä, että jos jaon jälkeenkin peltoja aidattiin yhteisesti, aitaamisyhteisön koko puolittui. Sitä kautta mahdollisesti yhteisymmärryksen saavuttaminen yhteisön kesken helpottui. Samalla pelloille suuntautunut liikenne puolittui, sillä kaikki kyläläiset eivät enää suunnanneet samaan aikaan samalle pellolle samaan työhön, vaan puolet kyläläisistä matkasi toiselle vainiolle.

505 MLAK, Oripää 1, pk 10.7.1782; MLAK, Oripää 4:1, pk 18.9.1779; MLAK, Pöytyä 1, pk 29.10.1778.

506 MLAK, Metsämaa 1:0, pk 7.6.1779.

507 Esim. MLAK, Alastaro 12:1, pk 22.8.1783; MLAK, Loimaa 10, pk 26.10.1778; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2, pk 29.10.1777; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 24, pk 16.6.1780, §8; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 43, pk 20.11.1780, §5; KA Turku, TPM III, Pöytyä 16, pk 13.7.1780.

508 MLAK, Vampula 12:0, pk 22.5.1777.

509 MLAK, Tarvasjoki 11:1, pk 26.5.1786; MLAK, Pöytyä 29, pk 12.6.1781.

Etäisyyksien tasaaminen voisi selittää myös Riesolan kaltaisen ratkaisun, jossa jaettiin kummastakin aitauksesta kaksi lohkoa.⁵¹⁰ Kokonaisetäisyys tällaisessa tapauksessa ei toki muuttunut siitä, että olisi jaettu yksi lohko kummastakin aitauksesta, mutta etäisyys kummassakin viljelyvuorossa tasaantui. Jos jaettiin yksi lohko kummastakin aitauksesta, ruisvainio saattoi olla joka toinen vuosi aivan tontin vieressä ja joka toinen vuosi vainion äärimmäisessä laidassa. Tällaista vuosittaista vaihtelua ei tullut, jos jaettiin kaksi lohkoa kummastakin vainiosta. Etujen ja haittojen punta-roinnissa etäisyydellä oli suuri merkitys. Mellilänkylässä etäisyys oli selvästi yhtenäisyyttä tärkeämpi tekijä mukavan ratkaisun saavuttamisessa. Yhden talon muutettua joen toiselle puolelle ja otettua peltonsa sieltä todettiin, että ”jäljelle jäävät naapurit kylässä tulisivat saamaan pelto-osuutensa sekä lähempää että mukavammin toisista jäljelle jäävistä pelloista.” Mukavuus ei tässä tapauksessa tarkoittanut yhtenäisyyttä, sillä vanhoille tonteilleen jääneille tiloille jaettiin neljästä viiteen vainiolohkoa.⁵¹¹

Äärimmäinen poikkeus yhtenäisten pelto-osuuksien tavoittelusta oli Karhiniemi. Siellä sarat olivat melko pieniä ja niitä oli noin 35 kappaletta kullakin tilalla. Isojaossa vuonna 1767 pöytäkirjan mukaan kaikkien kyläläisten yksimielinen tahto oli saada yhdeksän pelto-osuutta kullekin tilalle. Tämän toiveen mukaan maanmittari Joachim Hornborg jaon tekikin ja pelto-osuudet jäivät keskimäärin vain reilun tynnyrinalan kokoisiksi. Jaosta ei kuitenkaan tullut pysyvää, sillä kylässä kaksi rälsstitilaa omistanut Nils Idman valitti jakotuloksesta kihlakunnanoikeuteen. Oikeuden päätöksen nojalla Hornborg korjasi jaon niin, että osuuksia vainioista tuli tilaa kohti neljästä viiteen.⁵¹²

Kylässä asuville ei ollut mahdollista taata pellon saamista tontin viereen. Kallionkylässä periaatteena oli, että kukin saisi mahdollisuuksien mukaan osuutensa tonttiaan lähinnä olevasta pellosta.⁵¹³ Lohkojen järjestykseen näyttäisi vahvasti vaikuttaneen pyrkimys saada mahdollisimman monelle jopa suora yhteys tontilta peltolohkolle. Ainakin 70 prosentilla tiloista tontti oli jaon jälkeen suoraan yhteydessä peltolohkoon. Näin ei olisi käynyt, jos olisi jaettu esimerkiksi jokaiselle tilalle yksi lohko kummastakin aitauksesta tonttien mukaisessa järjestyksessä. Tämän taustalla oli todennäköisesti mukavuuteen ja pelloille kulkemiseen liittyviä syitä, mutta myös syy, jota nykypäivän kokemusmaailmasta käsin ei ole mahdollista tavoittaa.

510 MLAK, Huittinen 42:1.

511 ”[...] de öfriga grannarne i byn skulle komma at undfå sine Åker andelar både närmare och beqwämligare i de andre öfrige Åkrar.” MLAK, Mellilä 31, pk 26.7.1768.

512 MLAK, Huittinen 15:0.

513 MLAK, Metsämaa 1:0, pk 7.6.1779.

Hirvikosken ja Kuttilan vainiojakojen pöytäkirjoissa selitetään lohkojen järjestyksen perustelut samalla tavalla: ”sen vahingon välttämiseksi, jonka kanat ja muut pienet eläimet vastedes ehkä tekevät, pitäisi sen talon, joka sijaitsee lähinnä peltoa, ottaa toinen osuutensa lähimmäs siihen asti”. Myös Pehulassa pelto-osuutta tontin vieressä perusteltiin karjan pellolle tunkeutumisella ja tallaamisella.⁵¹⁴ Näin kukin sai kärsiä omien eläintensä tekemistä vahingoista.

Yhden lohkon perusteluja on hyvin vähän, mutta sitäkin yhtenäisemmin ne kertovat pyrkimyksistä itsenäiseen viljelyyn. Huittisten Kirkonkylässä oli yhteisesti päätetty lopettaa yhteinen aitaaminen jaon jälkeen, koska jakoratkaisua perusteltiin sillä, että yhteen lohkoon aitaaminen oli edullisempaa kuin useaan lohkoon aitaaminen. Kaulanperässä oli myös yhteinen tahto lopettaa yhteistyö kylän kesken. Lohkojen sijainnista keskusteltaessa Jaakolan isäntä pelkäsi jäävänsä jaossa muuta huonommalle ja esitti vielä erikseen, että hän halusi nauttia samasta edusta kuin naapurinsa ja saada osuutensa yhteen lohkoon. Ne, joiden mielestä itsenäisestä viljelystä koitui huomattavaa etua, eivät pitäneet muita perusteita suuressa arvossa. Kolkkisissa, joka oli neljään osaan jaettu ratsutila, kahta neljäsosaa viljelleet talonpojat vaativat saada osuutensa yhteen lohkoon. He olivat valmiita ottamaan osuutensa myös huonommaksi arvioidusta ja kauempana tonteistaan sijainneesta vainiosta, kunhan yhtenäinen lohko toteutuisi. Samalla tavoin Leppäkoskella Nikkilän ratsutilan omistaja halusi ottaa osuutensa joen toisella puolella sijainneesta huonommasta maasta. Huonompi maanlaatu ei häntä haitannut, koska oli niin suuri etu saada peltonsa yhdestä paikasta erotettuna naapureista.⁵¹⁵

Kaksitaloisissa kylissä tehdyt vainiojaot kuvaavat hyvin sitä, että jakoratkaisut eivät olleet yksiselitteisiä edes aivan ilmeisiltä näyttävissä tapauksissa. Kaksitaloisen kylän vainiot olisi päällisin puolin katsottuna ollut helppo jakaa kahden talon kesken puoliksi. Usein se olisi käynyt jopa aitoja siirtämättä jakamalla toinen vainio toiselle talolle ja toinen toiselle. Loimaan Suutarlassa kumpikin sai yhden lohkon kummastakin aitauksesta, koska isännät eivät halunneet lisää aitoja keräämään lumikinoksia pelloille.⁵¹⁶ Käytännössä lisäaidat olisivat tarkoittaneet kummankin reilun kymmenen

514 ”[...] til förekommande af den skada höns och andra små kreatur framdeles torde giöra, borde dett hemman, som ligger närmast til äkren, taga sin ena andel närmast därinti”. MLAK, Loimaa 9, pk 19.8.1765; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:22/1–5, pk 25.9.1766; MLAK, Keikyä 36, pk 18.12.1768.

515 MLAK, Huittinen 16, pk 22.5.1764; MLAK, Huittinen 23, pk 2.12.1765; MLAK, Pöytyä 11, pk 2.6.1780; MLAK, Pöytyä 14:0, pk 7.9.1779.

516 MLAK, Alastaro 17, pk 23.10.1794.

hehtaarin laajuisen vainion jakamista aidalla kahteen osaan sekä kahden tilapäisen sivukierron aidan sijaan neljää aitaa sivukierroille.

Kaiken kaikkiaan jakotuloksen perustelut näyttävät kiinnittyvän kylien, tilojen ja viljelyn arkeen. Osakkaiden perusteluissa näkyy erilaisia painotuksia. Toiset isännät olivat valmiita kohtaamaan väliaikaisia hankaluuksia kuten sängelle kylvämisen, muuton tai huonommin hoidetun maan kunnostamisen, jos he kokivat saavuttavansa sitä kautta myöhemmin merkittävän edun. Toiset taas halusivat varmistaa taiseen toimeentulon ilman ylimääräisiä kustannuksia tai riskejä.

Vainioiden jaon vaikutukset viljelylle ja kyläyhteisölle

Kysymys vainioiden jakamisen vaikutuksista on monitahoinen. Konkreettisimpia kysymyksiä ovat, mitä vaikutusta oli omistusten kokoamisella suuriksi lohkoiksi ja miten jako vaikutti kylän yhteiselämään ja yhteistyöhön aitaamisessa ja viljelyssä. Näiden kysymysten osalta voidaan tavoittaa joitakin vastauksia. Sen sijaan kysymykset viljelyn tai peltojen hoidon muutoksista ovat hankalia. Vaikutusten arvioinnin ongelmana on se, että systemaattiset lähteet puuttuvat kuten myös keinot vaikutusten mittaamiseen. Jakotulos antaa pohjan tiettyjen päätelmien tekemiseen, samoin pöytäkirjoista löytyvät vihjeet. Juuri vaikean todistettavuutensa vuoksi sarkajaon purkamisen vaikutus maataloustuotantoon on Euroopassa jatkuvana keskustelun aiheena. Arviot maanjaon hyödyistä vaihtelevat merkittävästä olemattomaan.⁵¹⁷

YHTEISEN AITAAMISEN PAKOLLISUUS, VALINNAISUUS JA MAHDOTTOMUUS

Isojakoasetuksen näkökulmasta aitaamisella ei ollut ratkaisevaa merkitystä, mutta historioitsijat ovat nähneet aitaamisen muutokset isojaon keskeisenä teemana. Olavi Mannila on tutkinut isojakoa kyläyhteisön hajoamisen näkökulmasta ja pitänyt yksin tai yhdessä aitaamista näkökulman kannalta ratkaisevana asiana. Juhani Saarenheimo on tutkinut isojakoa vainiopakon näkökulmasta. Vainiopakko ei ole aikaisten vaan tutkijoiden käyttämä termi, jolla viitataan sarkajaosta aiheutuneeseen pakkoon viljellä samoja viljelyskasveja, tehdä peltotyöt yhtä aikaa ja sallia vapaa laidunnus sadonkorjuun jälkeen ja kesannolla. Koska Saarenheimo tulkitsee vainiopakon jatkuvan aina yhteisessä aitauksessa ja päättyvän vain erikseen aitaamalla, myös hänen näkökulmansa on korostanut aitaamisen merkitystä isojaon ”onnistu-

517 McCloskey 1975b, 159–160; Allen 2009, 63–67; Overton 1996, 160–167; Bohman 2010, 193.

misen” kannalta.⁵¹⁸ Maatalouden näkökulmasta yksin tai yhdessä aitaamisella ei ollut ratkaisevaa merkitystä. Isojaolla saavutettiin viljelyn kannalta merkittävä etu riippumatta aitaamisesta. Joka tapauksessa aitaamisella oli taloudellinen ja sosiaalinen merkitys niin yksittäiselle tilalle kuin koko yhteisölle. Siksi tarkastelenkin muutosta yhteistyön näkökulmasta valintana yhteisön ja yksilöllisyyden välillä.

Koska isojakoasetukseen ei sisällynyt uusia sääntöjä aitaamisesta, voimassa oli edelleen vuoden 1734 lain rakennuskaaren sääntely, joka velvoitti kyläläiset yhteisesti aitaamaan viljelyksensä. Oman osuuden aitaaminen erikseen oli sallittua, jos siitä ei ollut haittaa muille ja erikseen aitaaja rakensi ja ylläpiti aidan yksin.⁵¹⁹ Vainioosuutensa erilleen saanutta tilaa pidettiin edelleen kylän jäsenenä siten, että hänen velvollisuutensa oli osallistua yhteiseen vainioaidan rakentamiseen. Vuoden 1798 kuninkaallisessa kirjeessä korostettiin sitä, että entiset säännöt aitaamisesta pätevät edelleen ja kaikkien kyläläisten tuli osallistua vainioaidan rakentamiseen osuutensa suhteessa. Muutos lainsäädäntöön tuli vuonna 1802. Sen oikeutti kylän osakkaan aitaamaan omistuksensa halutessaan erilleen, ja velvoitti rajanaapurin osallistumaan aidan rakentamiseen omalta osuudeltaan.⁵²⁰ Aitaamista koskeva lainsäädäntö tavoitti siis isojaon hengen 45 vuotta isojaosta annetun asetuksen jälkeen. Se ei kuitenkaan tarkoita, että aitaamisen käytäntö olisi kulkenut samaa tahtia.

Aitaamisen käytännöt näyttäytyvät erilaisina isojaon jälkeen riippuen siitä, oletetaanko kyläyhteisön ja sen toimintakäytäntöjen olevan staattisia vai muuttuvia. Jos oletetaan, että kaikki muu säilyy ennallaan ja vain aitaamisen käytäntö voi muuttua, yhteisen aitaamisen jatkumista tai päättymistä on melko yksinkertaista arvioida jakotuloksen perusteella. Aloitan aitaamisen muutoksen tarkastelun tästä Mannilan ja Saarenheimon tutkimuksista tutusta näkökulmasta, jonka keskeisiä periaatteita ovat yhtenäisen lohkon aitaaminen erikseen ja kahden vainion periaatteita noudattavien omistusten yhteisaitaaminen.

Vaikka yli 60 prosenttia tiloista sai useamman kuin yhden vainiolohkon, mahdollisuus säilyttää kylän toimintatavat ennallaan ei ollut läheskään näin yleinen. Vain kolmasosassa kylistä isojaon jälkeen voitiin viljelyä jatkaa samassa aitausyhteisössä samojen käytäntöjen mukaisesti kuin aikaisemmin. Tässä luvussa on mukana useita sellaisia kyliä, joissa yhdellä tilalla oli mahdollisuus erota kylän yhteistyöstä, mutta muut saattoivat jatkaa entisen aitausjärjestelmän mukaisesti. Tämä oli yleisintä Huittisissa, jossa reilu 40 prosenttia kylistä säilytti mahdollisuuden vanhojen

518 Gylden 1836, 102; Mannila 1955; Mannila 1956; Saarenheimo 1983; Saarenheimo 2003.

519 Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki, Rakennuskaari, V luku, 2§.

520 Kardell 2004, 76–77.

viljelysaitausten hyödyntämiseen. Marttilassa ja Pöytyällä tällaiset valinnat olivat harvinaisimpia. Marttilassa neljännes ja Pöytyällä alle neljännes kylistä säilytti mahdollisuuden muuttumattoman aitausyhteisön hyödyntämiseen.⁵²¹

Vaikka vanhat aitaukset eivät olisi enää palvelleet entiseen tapaan, se ei merkinnyt sitä, että tilat olisivat jaon jälkeen aidanneet peltonsa itsenäisesti. Jakotulokset loivat uusia aitaamisyhteistyön mahdollisuuksia. Kyliä, joissa vanha aitausjärjestelmä oli hylättävä, oli 142. Näistä 59 kylässä osa tiloista saattoi jaon jälkeen yhdistää voimansa aitaamisessa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että esimerkiksi kahden tilan pelto-osuudet sijaitsivat vierekkäin niin, että he saattoivat rakentaa yhteiset aitaukset, ja siten säästää aitaamisen kustannuksissa.

Edellisestä seuraa se, että 40 prosentissa kylistä ei ollut jaon jälkeen yhteisen aitaamisen mahdollisuutta sillä oletuksella, että peltoja käytettiin jaon jälkeen karjan laiduntamiseen entisten tapojen mukaan. Kääntöpuolena 60 prosentissa kylistä edes jonkinasteinen aitaamisyhteistyö oli mahdollista. Tämä ei kuitenkaan sitonut viljelijöitä yhteiseen aitaamiseen. Vain 28 kylässä (13 prosenttia) syntyi tilanne, jossa kaikille tai osalle tiloista pelto-osuuksien aitaaminen erikseen oli mahdotonta tai kohtuuttoman työlästä. Suurella osalla tiloista oli mahdollisuus valita aitaamisyhteistyön ja itsenäisen aitaamisen välillä. Aitaamisyhteistyön hyödyntäminen on erittäin todennäköistä ainakin niissä kylissä, joissa voitiin käyttää vanhoja aitauksia. Jos aitaamisyhteistyöstä olisi haluttu luopua, olisi jakotuloskin ollut toisenlainen. Itsenäisen aitaamisen mahdollisuus asetti aitaamisyhteisön uuteen tilanteeseen: jos yhteistyö ei sujunut, siitä oli mahdollista irrottautua aitaamalla omat osuudet erikseen. Jos tiloilla oli käytännössä mahdollisuus sekä yhteiseen aitaamiseen että siitä luopumiseen, yhteisestä aitaamisesta todennäköisesti luovuttiin vähitellen. Jos syytä siihen ei ilmennyt aikaisemmin, viimeistään 1800-luvun lopulla laitumien aitaamisen yleistyessä peltojen aitaaminen muuttui tarkoituksettomaksi.

Vuonna 1848 jakolainsäädäntö muuttui, ja kyläläisten yksimielisellä päätöksellä isojakoa voitiin muuttaa. Tähän mahdollisuuteen tarttui nopeasti vain kaksi varhain jaettua loimaalaiskylää, joissa tiloilla oli vainioissa neljästä viiteen osuutta. Karsattilassa vainiot järjesteltiin uudelleen vuosina 1854–1855 ja Mellilässä 1859. Järjestelyiden tuloksena kukin tila sai pääsääntöisesti vainio-osuutensa yhdestä paikasta. Pöytäkirjat eivät kerro siitä, motivoiko toivetta aitaamiseen vai puhtaasti omistusten sijoitteluun liittyvät toiveet. Mellilässä maanmittari toimitti järjestelyn jälkeen vielä erillisen aitajaon, jossa määriteltiin kunkin tilan manttaalain mukainen osuus vainio-

521 Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

rajojen aidoista.⁵²² Muissa itsenäisen aitaamisen kannalta ongelmallisissa kylissä vainiot saivat odottaa järjestelyään aina 1800-luvun loppuun ja 1900-luvun alkuun asti, jos niitä järjesteltiin koskaan.⁵²³ Kyläläiset eivät voineet kokea yhteisen aitaamisen luomia olosuhteita kovin ongelmallisiksi, koska tilaisuuden tullen vain kahdessa kylässä maanjakoa muutettiin itsenäisen aitaamisen mahdollistavaksi.

Historiantutkijat ovat arvioineet aitaamisen muutoksia hyvin yksiselitteisesti ja vaihtoehdottomasti. On luonnollista ajatella, että yhteen lohkoon peltonsa saanut tila aitasi peltonsa erilleen muista. Yhtä luonnolliselta vaikuttaa se, että vanhan kaksivuoroisen viljelytavan mukaan pelto-osuutensa eri aitauksista saaneet kyläläiset jatkoivat viljelyä vanhoissa yhteisissä aitauksissa.⁵²⁴ Isojaon pöytäkirjojen viittaukset aitaamiseen luovat osittain toisenlaisen kuvan. Aikalaisille ratkaisut eivät olleet yhtä yksiselitteisiä. Erilleen aitaaminen saattoi olla lähtökohta jakotuloksesta riippumatta, mutta toisaalta erilleen aitaamista ei aina tapahtunut, vaikka sitä jakotuloksen perusteella voisi pitää ilmeisenä ja välttämättömänä.

Halikkola on esimerkki siitä, että aitaamisyhteisöstä ei irrottauduttu edes muuttamalla pois kylästä. Halikkolan vainiot jaettiin vuonna 1794 kuuden tilan kesken. Jaon yhteydessä Jolkki muutti vainioaitauksen ulkopuolella ja otti koko pelto-osuutensa läntisen pellon päästä. Kylään asumaan jääneistä Jalli sai vainio-osuutensa yhtenäisenä lohkona itäisestä aitauksesta. Muut saivat osuuden kummastakin aitauksesta. Tällaisella jakotuloksella aitaamisen muutokset näyttävät ilmeisiltä. Halikkolan isojako päätettiin 1809 ja samalla sovittiin vainioaidan ylläpidosta. Kumpikin vainio ympäröitiin sopimuksen jälkeenkin yhteisellä aitauksella, josta kukin talo piti yllä pinta-alan mukaan lasketun osuuden. Kilometrin päähän kylästä muuttanut Jolkkikin kuului edelleen yhteisöön, joka piti yhteisesti yllä aitausta peltojen ympärillä.⁵²⁵

Halikkolan kaltainen tilanne oli myös Yläneen Kirkonkylässä. Kylän kahdestatoista tilasta kahdeksan sai osuutensa vainioista yhtenä lohkona. Siitä huolimatta jaon yhteydessä sovittiin, että aidat säilytettäisiin peltojen ympärillä vastedes kuten siihenkin asti. Marttilan Eurankylässäkin vainioiden ympärysaidat jaettiin peltojaon

522 KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:14/6–8; KA Helsinki, MHA U, Mellilä A61:2/21–22; KA Turku, TPM III, Mellilä 31:2.

523 Monilohkoisten vainiojakojen järjestelyistä ks. esim. KA Helsinki, MHA U, Huittinen A16:18/32–63; KA Helsinki, MHA U, Vampula A113:4/14–39; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:8/18–32; KA Helsinki, MHA U, Pöytyä A89:12/18–37; KA Helsinki, MHA U, Loimaa A54:6/15–21.

524 Saarenheimo 2003, 356–357; Soininen 1976, 173, 236; Mannila 1956, 105.

525 KA Turku, TPM III, Koski 1; MLAK, Koski 1:1, pk 25.4.1809.

yhteydessä manttaalin mukaan ylläpidettäväksi kaikkien kyläläisten kesken siitä huolimatta, että yksi osakkaista sai osuutensa yhtenä kappaleena.⁵²⁶

Esimerkit tarkoittavat sitä, että järjestelmässä piti olla jokin muu muuttuva osa kuin aitaaminen. Jos yhteinen aitaus haluttiin säilyttää, ja näin säästää aitaamisessa, vaihtoehto oli luopua vapaasta laidunnuksesta peltoaitauksissa. Ainakin Halikkolassa ja Yläneen Kirkonkylässä oli lähellä kylää niittyjä, joita voitiin käyttää syyspuolella laitumina. Näin pelloilla laiduntamiseen ei ehkä ollut tarvetta, joskin silloin menetettiin peltolaidunnuksen lannoitusyhyty. Tosin pellolla laiduntaminen oli yhteisaitauksessakin mahdollista liekaamalla. Viljelijöillä oli valmius soveltaa järjestelmää eri tavoin. Siitä kertovat myös Loimaan Pappisten ja Suutarlan sekä Marttilan Euran vainiojaot, joissa osakkaat halusivat kaksi selvästi eri kokoista vainiolohkoa. Lähinnä kylää sijainneet lohkot käsittivät $\frac{2}{3}$ tilojen vainio-osuudesta ja kauempana sijainneet lohkot $\frac{1}{3}$ vainio-osuudesta.⁵²⁷

Vaikka yhteisen aitaamisen jatkaminen oli monissa kylissä toivottu ratkaisu, osassa kylistä erilleen aitaaminen oli jaon lähtökohta ja jakoratkaisun perusta. Huittisten Kirkonkylässä osakkaat halusivat vainioista vain yhden lohkon, koska ”yhden lohkon aitaaminen olisi heille vähemmän kallista kuin, jos jako tapahtuisi useassa lohossa”. Kaulanperässä vainio-osuuksien rajojen paikat olivat merkityksellisiä aitojen rakentamisen kannalta. Rajoja ei haluttu peltojen läpi virtaavien joen ja puron kohdalle, jotta tulvavesi ei olisi vienyt aita. Vähäperässä pelto-osuuksien erikseen aitaaminen käy ilmi aidan paikkaa koskevasta sopimuksesta. Hakkisen ja Soron osuuksien välinen aita sovittiin pidettäväksi Soron puolella ojaa, koska Hakkinen antoi Sorolle oikeuden kulkea Hakkisen pellon läpi ajaessaan lantaa pellolle sekä kuljettaessaan syksyllä viljaa riihelle.⁵²⁸ Pelto-osuuksien väliaidat voitiin sopia rakennettavaksi harvoiksi ja mataliksi, jolloin ne olivat helpompia rakentaa ja kinostivat vähemmän lunta.⁵²⁹

Lisäksi on huomattava, ettei kyse ollut pelkästään aitaamista koskevasta valinnasta. Aitaaminen oli yksi palanen isojaon kokonaisuudessa. Tästä esimerkki on Metsämaan peltojako 1778. Puolet kyläläisistä sai pelto-osuutensa Isopellosta ja toinen puoli Kallionpuolisesta pellostä. Kallionpuolisen vainion maanlaadussa oli suuria eroja, joiden vuoksi peltolohkoista tuli kapeita ja pitkiä. Siksi niitä ei voi-

526 MLAK, Yläne 4:0, pk 12.10.1785; MLAK, Tarvasjoki 2, pk 13.7.1785.

527 MLAK, Alastaro 17, pk 13.8.1794; MLAK, Loimaan kunta 37, pk 17.11.1781; MLAK, Tarvasjoki 2, pk 13.7.1785.

528 ”[...] hägnandet af et skifte wore them mindre kostsamt, än om delningen skiedde uti flere skiften [...]”. MLAK, Huitinen 16, pk 22.5.1764; MLAK, Pöytyä 11, pk 2.6.1780; MLAK, Mellilä 48:1, pk 1.11.1793.

529 Alifrosti 1990, 175.

nut ilman tuntuvaa haittaa aidata erikseen toisin kuin Isopellon jako-osuudet. Ala-Mikola sai osuutensa yhtenä kappaleena vainion keskeltä. Sen sijaan Yli-Mikolalla, Simolalla ja Tuomolalla oli kullakin kaksi osuutta vainiosta, kummaltakin puolelta Ala-Mikolan osuutta. Naapurukset sopivat vainion jakamisesta kahteen yhteiseen aitaukseen niin, että Yli-Mikola, Simola ja Tuomola luovuttivat omasta pelto-osuudestaan kukin Ala-Mikolalle yhden kappalan, jotta Ala-Mikolan peltolohkon lävistävän aidan molemmin puolin voitiin jättää kolme kynnärää leveät aitovieret. Näin Ala-Mikola ei joutunut kärsimään kaikille asianosaisille välttämättömän aidan rakentamisesta.⁵³⁰

Väliaitojen tarve ei liittynyt viljelyyn vaan laiduntamiseen. Peltolaitumen merkitys tilan talouden kokonaisuudessa ja siten myös peltoaitojen tarve saattoivat vaihdella. Peltolaitumen arvoon vaikuttivat muiden laidunten määrä, laatu ja etäisyys. Jos peltolaitumen merkitys oli pieni, aidan rakentamista oli mahdollista lykätä. Ilman aitaakin pellolla voitiin laiduntaa liekaamalla eläimet omalle lohkolle tai paimentamalla niitä siellä. Kuninkaisissa pellot jaettiin vuonna 1771 niin, että vanhan aitauskäytännön ja vapaan kesantolaidunnuksen jatkaminen yhtä aikaa oli mahdollista. Kaksi vuotta vainiojaon jälkeen aitoja naapureiden peltujen välille ei ollut rakennettu. Väliaitojen puutteesta huolimatta Antti Välläri halusi laiduntaa lampaitaan pellollaan ja palkkasi kymmenvuotiaan pojan lammaspaimeneksi. Lampaat pääsivät paimenpojasta huolimatta Kuidun pellolle, minkä seurauksena paimenpoika joutui Antti Kuidun pieksemäksi.⁵³¹

Isojako toi aitaamiseen uusia mahdollisuuksia. Se ei poistanut yhdessä aitaamisen taloudellisuutta, ja siitä syystä yhdessä aitaaminen oli yleisin ratkaisu isojaon jälkeenkin.⁵³² Kuitenkin isojaon myötä suurimmassa osassa aitaamisyhteisöistä jäsenillä oli halutessaan mahdollisuus valita toisin. Aitaamisyhteistyön luonne muuttui, kun yhteisöön kuulumisesta tuli pakollisen sijaan vapaaehtoista.

530 MLAK, Metsämaa 4, pk 5.5.1778, §7.

531 KA Helsinki, Kihlakunnan oikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Loimaan tk 1774, §101.

532 Myös Luoteis-Saksassa yhteisaitaukset säilyivät maanjaon jälkeen. Kopsidis 2015, 358.

VAINIOIDEN JAKO SUHTEESSA PELTOJEN VILJELYYN JA TUOTTOON

Kun isojaossa katse kohdistetaan pelkästään peltoviljelyn ja tutkimusalueen tilojen toimeentulon perustan muodostaneisiin vainioihin, jako näyttäytyy teknisesti vain viljeltävän alan siirtymisenä paikasta toiseen. Aloitankin jaon viljelijälle tuomien muutosten tarkastelun konkreettisimmalta tasolta eli käytännön muutoksesta saroista lohkoiksi. Suurten lohkojen etujen tavoittamiseksi vertaan viljelyä sarkajakoisella vainiolla viljelyyn isojaon jälkeisellä vainiolla olettaen, että kummassakin tapauksessa osakkaat aitaavat vainiot yhteisellä ympärysaidalla. Jälkimmäisen tilanteen lähtökohtana käytän tyypillisintä eli kahden vainiolohkon jakotulosta. Vertailukohtana käytän keskiarvoa kylistä, joiden sarkajako tunnetaan.

Isojaon jälkeisessä tilanteessa jokaisella viljelijällä on kummassakin aitauksessa yksi lohko ja sarkajakoisessa tilanteessa 11 sarkaa. Otetaan lohkon pinta-alaksi kahteen lohkoon jaettujen tilojen keskimääräinen lohkon pinta-ala eli 5,9 tynnyrinala (2,9 ha). Kun tämä ala jaetaan 11 saralle, saadaan saran kooksi noin 17 kapanalaa eli reilu puoli tynnyrinalaa (0,26 ha). Oletetusta yhteisestä aitaamisesta seuraa osuuk-sien määrästä ja pinta-alasta riippumatta kahdessa suhteessa kaikkia osakkaita pakottava aikataulu. Ensinnäkin aidat on pidettävä kunnossa yhteisesti sovitun mukaisesti. Toiseksi mahdollinen karjan laiduntaminen sänkipellolla vaikuttaa kaikkien sadonkorjuun aikatauluun. Naapurisopua olisi koetellut sadonkorjuun pitkittäminen ja siten laidunnuksen estäminen samoin kuin karjan päästäminen aitaukseen naapureiden pellolla olevasta viljasta huolimatta.

Yksi konkreettisimmista eroista yhden lohkon ja 11 saran välillä oli rajat naapureiden kanssa. Sarkajaossa rajoja naapureiden kanssa oli todennäköisesti 22. Rajojen merkitseminen huolellisesti oli työlästä. Yhden lohkon viljelijällä oli todennäköisesti kaksi rajaa naapureitaan vastaan. Rajat oli mahdollista merkitä hyvin ja pysyvästi. Todennäköisesti rajalle kaivettiin kunnan oja, kuten Puujalkalassa peltojaon jälkeen tehtiin. Puujalkalan rajaojat kuvaavat ojien kaivamisen etenemistä. Peltojako tehtiin vuonna 1774, ja maanjako-oikeus kumosi sen kaksi vuotta myöhemmin. Tällä välillä rajaojat oli ehditty kaivaa toiseen vainioon, mikä tarkoitti kolmea noin 500 metrin mittaista rajaojaa kahdessa vuodessa.⁵³³ Siksi naapuri oli sarkajaossa yleensä vain vesivaon tai kapean pientareen eikä kunnan ojan takana, jolloin kanssakäyminen

533 MLAK, Loimaa 11:1, pk 12.10.1780.

naapureiden kanssa oli jatkuvaa ja epäselvyyksien mahdollisuuksia paljon. Isojako rauhoitti viljelykset naapureiden toiminnalta ja sitä kautta vähensi peltotöistä ja niiden hoitamisesta aiheutuneita riitoja naapureiden välillä.

Sarkajaossa jokaiselle saralle ei mitenkään ollut mahdollista järjestää erillistä kulkua, joten peltoa halkovan aitaamattoman tien puuttuessa saroille kuljettiin toisten sarkojen poikki. Tästä syntyi aina vaara viljelysten talleamisesta tai muusta haitasta. Kun kullakin osakkaalla oli aitauksessa vain yksi osuus, kulku omalle pelto-osuudelle oli mahdollista järjestää naapureista riippumatta.

Viljelytyön näkökulmasta noin kolmen hehtaarin ala takasi jokaiselle viljelijälle itsenäisyyden työtapojen ja työaikojen sekä jossain määrin myös viljelyskasvien osalta. Ainoat rajoitukset tähän itsenäisyyteen aiheutti mahdollinen sänkipellon käyttö laidunnukseen. Kesantolaidunnus ei ollut niin sitovaa, koska sen käyttömahdollisuus ei ollut kiinni naapureiden töiden etenemisestä. Yhteisaitaushan oli itsessään sopimus kaksivuoroviljelystä.

Yksi eurooppalaisen maataloushistorian kestoaiheista on sarkajaon purkamisen vaikutus maatalouden tuottoon. Vaikutuksen osoittaminen on vaikeaa, koska tuotosta yksiselitteisesti kertovia lähteitä on hyvin vähän. Tutkimusalueelta käytävissä on maanmittareiden kirjaamia arvioita keskimääräisestä jyväluvusta ennen isojakoa. Jyvälukuja ovat kirjanneet myös papit väkilukutauluihin 1800-luvun alkuvuosina sekä papit ja nimismiehet Böckerin tilastointiin antamissaan lomakkeissa 1830-luvulla. Nämä kaikki tiedot ovat kuitenkin niin epävarmoja, että kehityksen kuvan luominen niiden perusteella ei olisi uskottavaa.

Huomattavasti käyttökelpoisemmalla aineistolla ovat operoineet ruotsalaiset tutkijat Mats Olsson ja Patrick Svensson. Skoonessa paikallisen papiston keräämät kymmenykset säilyivät vuotuisen satoon sidottuina aina 1800-luvun puoliväliin asti monissa pitäjissä. Aineistoon sisältyy mainintoja, jotka kertovat pappien käyneen konkreettisesti pelloilla laskemassa lyhteitä oman osuutensa keräämiseksi. Kymmenysviljojen määrän vaihtelut sopivat myös laadullisen aineiston tietoihin katovuosista ja muista satovaihteluista. Näin Olssonilla ja Svenssonilla on käytössään satotasosta kertova aineisto yli 2 000 tilalta vuosilta 1702–1864 eli kaikkiaan yli 80 000 havaintoa yksittäisten tilojen tuotosta. Näiden havaintojen valossa heidän on ollut mahdollista verrata keskenään maanjakoon osallistuneiden ja jakoon osallistumattomien tilojen tuottoa vakioiden muut muuttujat. Kaksivaiheisen maanjako-historian vuoksi he ovat erottaneet kaksi erilaista maanjaon vaihetta. Kymmenys-aineisto osoittaa, että jo pelkästään sarkojen määrän vähentäminen isojaossa tuotti

pienen positiivisen vaikutuksen tuottoon. Sen sijaan itsenäiseen viljelyyn siirtyneiden tilojen tuotto oli noin 17 prosenttia suurempi kuin vastaavien tilojen sarkajakoisessa järjestelmässä.⁵³⁴ Olssonin ja Svenssonin tutkimustulos ei ole suoraan siirrettävissä Lounais-Suomeen. Se ei myöskään kerro niistä syistä, joiden seurausta kasvanut tuotanto oli. Sen perusteella isojaon positiivista vaikutusta tuotantoon voidaan kuitenkin pitää lähtöolettamana.

Isojakoasiakirjoista on nostettavissa yksi selkeä syy, joka johtaa siihen, että vainio-omistusten kerääminen yhtenäiseksi alaksi eripuolilla sijainneiden sarkojen sijaan itsessään paransi peltojen tuottoa. Vaikutus syntyi siitä, että yhtenäisinä pellot tulivat yhtäläisen muokkauksen ja lannoituksen piiriin. Isojaon pöytäkirjoissa on useita mainintoja siitä, että kauimmaisten sarkojen hoito jäi huonommaksi kuin lähellä sijainneiden sarkojen hoito. Karhunojalla, Simalassa, Kurittulassa ja Pöytyän Auvaisissa peltojen päiden todettiin jääneen muita vainioita huonommalle hoidolle. Siksi peltojen päihin muuttaneille ja sieltä koko pelto-osuutensa ottaneille naapureille sovittiin korvauksia. Loimaalla naapurikylissä Kuninkaisissa ja Euralla oli uusin osa pelloista tehty joen toiselle puolelle, mutta kylän puolella peltojen hoito ja lannoitus oli ollut parempaa. Tilanne kuitenkin muuttui isojaon myötä, koska kummassakin kylässä yksi naapureista muutti joen yli ja otti vainio-osuutensa näistä heikommalle hoidolle jääneistä pelloista.⁵³⁵ Näissä tapauksissa on selvää, että aikaisemmin huonosti hoidetun pellon osan tuottavuus parani jaon myötä, koska se tuli osaksi muuttaneen talon yhtenäistä peltoa ja siten ajan mittapuulla hyvän muokkauksen ja lannoituksen piiriin. Sama ilmiö pätee todennäköisesti myös ilman muuttoa. Kun tila sai kaksi yhtenäistä peltolohkoa, ne tulivat todennäköisesti hoidettua kauttaaltaan yhtä hyvin. Yhtenäinen ala kynnettiin ja lannoitettiin kokonaan, vaikka ajasta tai lannasta olisi ollut pulaa. Sen sijaan kynnys lähteä yhdestätoista sarasta sille kauimmaiselle nousi ajan ja lannan puutteessa korkeaksi. Näin yhtenäisten pelto-osuuksien myötä hyvin hoidettu peltoala lisääntyi ilman kapanalankaan raivaamista.

Yleistä peltojen hoidon tasoa ennen ja jälkeen isojaon on mahdotonta arvioida. Ennen isojakoa peltojen hoito kylien sisällä oli yhtenäistä. Vain kahdessa kylässä tilojen välisessä sarkojen hoidossa oli kiistattomia eroja. Tanskilassa Äärin sarat olivat paremmin hoidettuja ja lannoitettuja kuin naapureilla ja Loimaan Euralla Eskolan sarat olivat naapureiden sarkoja huonommin hoidettuja. Näiden lisäksi

⁵³⁴ Olsson & Svensson 2010, 280–281, 292–294.

⁵³⁵ MLAK, Pöytyä 1, pk 21.10.1778; MLAK, Pöytyä 10:2, pk 26.7.1781; MLAK, Marttila 10:0, pk 22.11.1779; MLAK, Loimaa 23:0, pk 29.–30.11. ja 2.12.1771; KA Turku, TPM III, Loimaa 2:2, pk 29.10.1777; KA Turku TPM III, Loimaa 24, pk 16.6.1780, §1.

ainoastaan Kankareella yksi osakkaista yritti saada hyvitystä sarkojen paremman hoidon vuoksi, mutta eroa ei voitu havaita.⁵³⁶ Koska sarkojen hoidon eroista ei tämän enempää keskusteltu, sarkajaon oloissa peltojen muokkauksen ja lannoituksen taso oli ilmeisesti melko tasainen. Yhtenäisten peltojen myötä yhteys naapureihin väheni, mutta se saattoi vaikuttaa peltojen hoidossa molempiin suuntiin. Tunnollinen viljelijä sai mahdollisuuden hoitaa omia yhtenäisiä peltojaan entistä paremmin, mutta toisaalta yhteisön paine ei enää tukenut heikomman viljelijän toimintaa. Ainakin lannoittamisen taso vaihteli Mellilän pelloilla huomattavasti vuonna 1859, kun vainio-omistukset järjesteltiin. Kun eri tavoin lannoitetut pellot vaihtoivat omistajaa, lautamiehet arvioivat hyvitykseksi tarvittavan lannan määrää. Pahimmillaan lannoittamatonta peltoa vaihtui erittäin hyvin lannoitettuun, jolloin lannoituksen tekemättä jättänyt tila määrättiin kuljettamaan viiden vuoden kuluessa 200 kuormaa lantaa yhdelle tynnyrialalle.⁵³⁷

Toinen peltojen hoitoon liittyvä tekijä, jota oli mahdollista parantaa isojaon myötä, oli ojitus.⁵³⁸ Ojituksen parantamisella voi vaikuttaa huomattavasti pellon tuottoon varsinkin silloin, kun ojitus puuttui täysin. Oman pellon kosteusoloista oli helpompaa ja mielekkäämpää huolehtia kuin sarkajakoisella pellolla. Ojitus oli kuitenkin työläytensä vuoksi hitaasti etenevää maan parantamista. Joka tapauksessa 1830-luvulla säännönmukainen sarkaojitus oli vallalla koko tutkimusalueella. Böckerin tilaston mukaan Loimaalla saran leveys oli kuusi sylvä (10,7 m) ja muissa pitäjissä viisi sylvä (8,9 m).⁵³⁹ Ojien laadun on kuitenkin arveltu parantuneen vasta 1800-luvun jälkipuolella.⁵⁴⁰

Edellä kuvatut muutokset viljelyssä ja peltojen hoidossa koskivat siis kaikkia alueen tiloja jakotuloksesta riippumatta. Se lisä, minkä peltonsa yhteen lohkokon erilleen aidanneet saivat, oli täydellinen riippumattomuus naapureista. Yksi riippumattomuuden kaipuuseen vaikuttanut tekijä oli kylän sisäinen historia. Esimerkiksi Kaulanperässä, jossa kaikki osakkaat halusivat yhteistyön päättyvän, lohkojen sijaintiriidoista kertovan pöytäkirjan rivien välistä on helposti luettavissa, että kylässä ei

536 MLAK, Oripää 1, pk 10.7.1782; MLAK, Alastaro 6, pk 11.8.1795; KA Turku, TMK III, Loimaa 2:2, pk 29.10.1777.

537 KA Helsinki, MHA U, Mellilä A61:2/21–22.

538 Skoonessa riittämätön ojitus oli ongelma, johon isojaossa toivottiin parannusta. Olsson 2005, 114.

539 KA Helsinki, Böckerin kokoelma, Huittinen, Kauvatsa, Vampula, Loimaa, Alastaro, Metsämaa, Marttila, Koski, Eura, Karinainen, Pöytyä, Oripää, Yläne.

540 Soininen 1974, 116.

riideltä ensimmäistä kertaa.⁵⁴¹ Kylän yhteistyöstä irrottautuneen viljelijän viljelykset eivät olleet alttiina naapureiden karjan aiheuttamille vahingoille ja työ oli täysin riippumatonta naapureiden toimista. Itse viljelyyn kylästä irrottautuminen ei kuitenkaan tuonut muutoksia. Olosuhteisiin ja käytettävissä olevaan tekniikkaan sopivaa viljelymenetelmää käytettiin edelleen. Itse asiassa todellista vaihtoehtoa ei ollut olemassakaan, vaikka 1700-luvun maatalouskirjallisuutta lukemalla siltä voisi näyttää.

Maatalouteen liittyneen kirjallisen tiedon määrä lähti nopeaan kasvuun 1700-luvun Euroopassa, ja Ruotsin valtakunnassakin toiveikas usko tieteeseen ja tekniikan kehitykseen näkyi maatalouden teorian nousuna. Suurimmaksi osaksi teoreettinen tieto liikkui kuitenkin irrallaan käytännön maataloudesta. Suuri osa varhaisesta maatalouskirjallisuudesta ei ollut tarkoitettukaan käytännölliseen käyttöön, vaan ajan muodin mukaisesti maataloudesta kiinnostuneet suurmaanomistajat kirjoittivat niitä toisilleen kirjastohuoneissaan hankkimallaan kokemuksella. Toki eri puolilla Eurooppaa uranuurtajat kehittivät käytännössä tiloillaan uusia menetelmiä ja työkaluja hyvin pitkäjänteisestikin. Tieto liikkui kirjoitettuna sekä matkustavien ja varta vasten oppia hakemaan lähteneiden ihmisten mukana. Laajat muutokset maataloudessa olivat kuitenkin hitaita, sillä kaikki uudet asiat oli sovitettava paikallisiin olosuhteisiin ja maatalouden kokonaisuuteen. Kokeiluja oli mahdollista tehdä vain, jos oli varaa kohdata sadon menettämisen riski. Runsaan kirjallisuuden kautta maatalouden uudistajien ääni kuuluu 1700-luvun lopulta ja 1800-luvun alusta voimakkaammin kuin maataloudesta elantonsa saaneiden viljelijöiden. Näin uudistajien näkökulma on saanut paljon tilaa myös historiantutkimuksessa.⁵⁴²

Viljelyn todellisuus aukeaa Suomen Talousseuran 1800-luvun alkuvuosina järjestettyjen kilpakirjoitusten kautta. Pääasiassa niissä kiisteltiin kaksivuoroviljelyn ja kolmivuoroviljelyn paremmuudesta. Vastaajat tiesivät jonkin verran ulkomaisista kokeiluista ja jo tapahtuneista muutoksista viljelymenetelmissä, mutta uusien vuoroviljelymenetelmien käyttöönottoa Suomessa pidettiin silloisissa oloissa mahdottomana. Vastaajat epäilivät esimerkiksi kesannosta luopumisen mahdollisuutta jäykällä savimailla. Käytännössä maanviljelyä harjoittaneet vastaajat, vaikka olivatkin maatalouden kehittämisestä kiinnostuneita säätyläisiä, olivat hyvin varauksellisia suurten maatalouden muutosten suhteen.⁵⁴³ Vielä 1860-luvulla Lounais-Suo-

541 MLAK, Pöytyä 11.

542 Jones 2016, passim.; Slicher van Bath 1963, 239–240; Niemelä 1998, 182–188; Soininen 1974, 308.

543 Sunila 1908, 39–59.

messa maatalouden yleiskuva perustui samoihin menetelmiin kuin Ruotsin ajan lopulla.⁵⁴⁴

Eurooppalaisessa tutkimuksessa sarkajaosta luopuminen yhdistetään maatalouden muutoksiin, kuten markkinavetoiseen erikoistumiseen tai uusien viljelykasvien ja viljelykiertojen omaksumiseen. Vaikka maanjaon eduista puhuttiin yleisesti 1700-luvulla ympäri Eurooppaa, käytännössä niitä päästiin laajamittaisesti toteuttamaan vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla. Maissa, joissa maanjaosta ei säännelty Pohjoismaiden tavoin pakottavia piirteitä sisältäneillä laeilla, monenlaisia eturistiriitoja sisältänyt maanjakouudistus oli liian helppo estää. Siksi ei ole yllättävää, että maanjako monissa tapauksissa yhdistyy niihin paineisiin, joita ympäröivän yhteiskunnan muuttuminen maataloudelle loi 1800-luvun kuluessa.⁵⁴⁵

Ruotsin isojakolainsäädäntö teki maanjaon ja maatalouden kehityksen yhteydestä monia muita maita löyhemmän. Yhden osakkaan anomus maanjaon toteuttamiseksi, olipa se tehty mistä syystä tahansa, käynnisti jakotoimituksen muiden osakkaiden mielipiteistä riippumatta. Näin ollen maanjaon ei tarvinnut liittyä maatalouden tarpeisiin, ja hallinnollisen isojakoaloitteen mahdollisuus katkaisi yhteyden täysin. Tästä näkökulmasta Lounais-Suomen vainiojakojen tulokset ovat erityisen kiinnostavia. Viljelyn käytäntöjen näkökulmasta ei ollut mitään tarvetta sellaisiin isojakoratkaisuihin, joita tutkimusalueella tehtiin. Viljelymenetelmien ja maataloustekniikan muutokset olivat niin kaukana tulevaisuudessa, että viljelijät eivät voineet mitenkään ennakoida niitä isojakoa tehtäessä. Kaikesta huolimatta suurin osa jakoratkaisuista oli sellaisia, että pelto-osuudet soveltuivat myös uusien menetelmien omaksumiseen monta sukupolvea myöhemmin.

Vertailu Upplannin, Södermanlannin, Itä-Göötanmaan tai Skoonen maanjako-kehitykseen korostaa entisestään Lounais-Suomen vainiojakojen poikkeuksellisuutta. Mainituissa maakunnissa isojaossa lähtökohtaisesti vähennettiin sarkojen määrää, mutta yhteisö säilyi yhtä tiiviinä ja ehdottomana entisten käytäntöjen ympärillä kuin ennenkin. 1800-luvulla kyliä hajottaneet *enskifte* ja *laga skifte* -jaot ajoittuvat ainakin osittain yhteen viljelyn painotusten muuttumisen tai uusien viljelymenetelmien leviämisen kanssa. Näin maanomistuksen rakenteen ja maatalouden

544 Vihola 1990, 117, 123–125.

545 Jones 2016, 204–214; Dahlman 1980, 154–160; Renes 2010, 61; Gadd 2005, 84; Overton 1996, 159–160; Rösener 1994, 172.

muutokset kytkeytyvät läheisemmin yhteen kuin Lounais-Suomessa.⁵⁴⁶ Isojako kokonaisuudessaan eri puolilla Ruotsin valtakuntaa voidaan nähdä kehitysaskelena vallitsevan maatalouden järjestelmän sisällä. Kun viljelymenetelmät, työhön käytetty tekniikka tai maatalouden rooli taloudenpidossa ei muuttunut, vainioiden jako edusti lopputuloksesta riippumatta maankäytön yhtenäistämistä, joka mahdollisti omistusten entistä paremman hoidon. Lounais-Suomessa tämä kehitysaskel vietiin selvästi pidemmälle kuin monissa muissa valtakunnan osissa.

⁵⁴⁶ Gadd 1983, 225; Gadd 2005, 84.

5.

ULKOPELLOT
JA PELTOVILJELYN
KOKONAISUUS

Sarkajakoisten vainioiden lisäksi mautilojen viljelyksiin kuului Ruotsin ajalla yksityisiä viljelysaloja. Tonttien läheisyydessä sijainneet pihapellot ja humalatarhat olivat kotitalouden kannalta merkityksellisiä, mutta pinta-alaltaan pieniä. Ulkopellot olivat sen sijaan saattoivat käsittää jopa vainioihin verrattavia pinta-aloja. Ulkopellot olivat erikseen aidattuja yksityisiä raivauksia. Nautinnan ja aitaamisen käytäntöjen lisäksi vainiot ja ulkopellot poikkesivat toisistaan viljelymenetelmien osalta.

Peltoalan lisääminen oli keino ruokkia kasvava määrä ihmisiä tai nostaa elintasoa, mutta toisaalta se vaati työvoimaa sekä itse raivaustyöhön että viljelysten hoitamiseen. Siksi peltoalan kasvu ei ollut tasaista, ja jo raivattua peltoalaa voitiin työvoimaa karsineiden epidemioiden, nälkävuosien tai sotaväenottojen vuoksi joutua jättämään pois käytöstä. Pitkällä aikavälillä peltoala kuitenkin kasvoi.⁵⁴⁷

Kun ulkopeltoja ja niiden jakoa katsotaan tutkimuksen eri näkökulmien kautta, eteen aukeaa monia kysymyksiä. Talonpoikien päätöksenteon näkökulmasta ulkopellot olivat aivan erilainen jakokohde kuin vainiot. Minkälaisia ratkaisuja he olivat valmiita tekemään näistä yksityisesti aitaamistaan ja käyttämistään ja ehkä itse raivaamistaan peltoaloista? Pitivätkö he omia peltojaan parempina kuin naapurin ja muistelivatko he pellon raivaamiseen käyttämiään päiviä isojaosta sopiessaan? Toisaalta pellonraivaaminen oli se keino, jolla maatalouden tuottoa oli mahdollista lisätä. Miten väestönkasvu näkyy pellonraivauksessa ennen isojakoa ja sen jälkeen?

547 Nummela 2003, 143–149.

Yksityiset peltoaitaukset mahdollisuutena viljelyalan lisäämiseen

Vainioissa käytetty viljelymenetelmä mahdollisti monipuolisesti taloudessa tarvittujen kasvien viljelyn. Laaja toukomaan kesantoaitauksessa tarjosi viljelyalaa monipuolisesti erilaisille keväällä kylvettäville kasveille. Vainioiden satoa täydennettiin viljelmällä pihapeltoja, ulkopeltoja ja kaskia. Kaskeaminen oli 1700-luvulla Huittisissa, Loimaalla, Marttilassa ja Pöytyällä jo väistynyt viljelytapa. 1700-luvun puolenvälin jälkeen Loimaalla kihlakunnanoikeus käsitteli keskimäärin yhden kaskeamislupa-anomuksen vuosittain. Lupa-anomukset koskivat poikkeuksetta metsärikkaita kyliä pitäjän pohjoisosissa. Yksittäisiä kaskia poltettiin edelleen kaikissa tutkimusalueen pitäjissä.⁵⁴⁸ Vielä 1600-luvun alkupuolella maakirjoissa arvioitiin kylien metsävarojen riittävyyttä ja soveltuvuutta kaskeamiseen,⁵⁴⁹ mutta isojaon yhteydessä kaskimetsiä ei mainittu yhdenkään kylän kohdalla. Sen sijaan esimerkiksi Lievikosken ja Mälläisten kylissä maanmittarit selittivät kylien metsävarojen vähentyneen kaskeamisen seurauksena.⁵⁵⁰ Kaskeamishistoria näkyy koko alueella niittyjen nimissä lukuisina huhta-alkuisina niminä. Nimistöissä esiintyy yleisesti myös toinen polttoviljelymenetelmä eli kydöttäminen.

Pihapelot olivat humalatarhojen tavoin useimmiten tonttien yhteydessä sijainneita muutaman kappalan laajuisia yksityisiä keittiökasvimaita. Pihapeltoja viljeltiin joka vuosi ilman kesannointia, mikä edellytti vuosittaista lannoitusta. Viljely vaati paljon työtä, mutta sato oli melko varma ja pinta-alaan suhteutettuna suuri. Aina erillistä pihapeltoa ei ollut, vaan kesantopellon toukomaata käytettiin myös tähän tarkoitukseen. Tyypillisiä pihapeltojen kasveja olivat kaali, lanttu, nauris, pel-

548 Laakso 1994, 119; Oja 1957, 140; Oja 1959, 158; Viikki 1973, 188; Ylönen 1969, 608; Gadd & Carenius 1759, 33.

549 Laakso 1986, 192; Lähteenoja 1949, 147.

550 MLAK, Alastaro 10, kk; MLAK, Kauvatsa 7, kk.

lava ja hamppu.⁵⁵¹ Pihapeltojen merkitys maatilataloudessa hämärtyy helposti niiden pienen pinta-alan vuoksi. Pihapeltojen viljely toi tilan tuotantoon ja ruokavalioon monipuolisuutta ja siten se osaltaan tasasi maatalouden riskejä.⁵⁵² Ravitsemuksellisesti pihapelto olivat merkittäviä, sillä kaalin, lantun ja nauriin C-vitamiini säilyi kevääseen.⁵⁵³ Perunan ja tupakan levittyä viljelyyn nekin saivat paikkansa pihapelloista.⁵⁵⁴

Ulkopeltojen raivaaminen tarjosi mahdollisuuden viljelyalan laajentamiseen. Raivaukset tulivat raivaajan yksityiseen nautintaan, ja niitä kutsuttiin tutkimuspitäjissä umpiaidoiksi. Poikkeuksena Yläneellä ulkopellon nimi oli vakkasuomalaisen tapaan tahtoma.⁵⁵⁵ Maanlakien mukaan ulkopeltojen raivaaminen oli lähtökohtaisesti kiellettyä ja oikeudessa niitä myös tuomittiin hävitettäväksi. Käytännössä jakokunnan osakkaat kuitenkin sallivat yksityiset pelto- ja niittyraivaukset.⁵⁵⁶ Ulkopeltojen raivaamista rajoittivat yhteismaiden osakkaiden oikeudet. Ensinnäkään yksityiset raivaukset eivät saaneet liiaksi pienentää yhteistä laidunta. Toisaalta yksittäisen tilan raivausoikeutta rajoitti muiden jakokunnan osakkaiden vastaava oikeus. Raivauksia sai tehdä, jos raivauskelpoista maata oli niin paljon, että muilla osakkailla oli mahdollisuus vastaaviin raivauksiin.⁵⁵⁷ Yksityinen oikeus ulkopellon käyttämiseen syntyi työllä. Pellon raivaukseen ja viljelyyn uhrattu työ toi tekijälleen nautintaoikeuden.⁵⁵⁸ Raivaajalla oli velvollisuus aidata yksin raivauksensa. Velvollisuus oli niin vahva, että vainion ja ulkopellon rajautuessa toisiinsa, ulkopellon omistajan piti aidata myös vainion ja ulkopellon välinen osuus.⁵⁵⁹

Vuoden 1734 lain mukaan raivausoikeutta anottiin kihlakunnanoikeudelta, joka katselmuksen perusteella joko vahvisti tai eväsi oikeuden. Käytännössä katselmuksia ei läheskään aina tehty. Kojonperän, Inkilän ja Lähteen jakokunnan kuvauksen mukaan ”vainioiden ulkopuolelle ei ainoastaan jokainen asukas Kojonperän ja Inkilän kylissä vaan myös rakuunat sekä sotilaat ovat takamaista ottaneet itselleen pieniä aitauksia tai tilkkuja sen mukaan kuin kullakin on ollut halu tehdä peltoa tai enemmän ja vähemmän miesvoimaa, ilman että aiempina aikoina on pantu merkille

551 Hallgren 2016, 68, 91; Soininen 1974, 76; Gadd & Carenius 1759, 25. Tutkimusalueen isojakoasiakirjoissa pihapeltojen koko vaihtelee yhden ja 22 kapanalan välillä (noin 1,5–34 aaria).

552 Hallgren 2016, 280–281.

553 Rautavirta 2010, 148.

554 Soininen 1974, 76.

555 Ulkopeltoja on kutsuttu myös moisioiksi. Jokipii 1974, 37; Kaasalainen 1906, 119.

556 Jutikkala 1958, 44.

557 Jokipii 1974, 39–40; Kaasalainen 1906, 120–121.

558 Eriksson 1983, 39–40.

559 Kaasalainen 1906, 121; Virtanen 1938, 96.

millä oikeudella he niitä voisivat viljellä. Mutta viime aikoina on sellaiset haltuunotot tapahtuneet laillisen katselmuksen jälkeen.”⁵⁶⁰ Vaikka raivausoikeus määräytyi jakokunnan sisällä, sen käyttöä säänneltiin ulkoapäin kihlakunnankatselmukseen perustuneen virallisen lupamenettelyn avulla. Silti tieto yksityisistä nautinnoista oli lähtökohtaisesti jakokunnan sisäistä tietoa. Vain jakokunnan ja sen historian tunteva henkilö saattoi tietää, miten mikäkin ulkopelto oli syntynyt ja kenellä oli oikeus sen käyttöön.

Uudispellon raivaaminen tarkoitti puiden, pensaiden ja muun kasvillisuuden poistamista sekä maanpinnan ensimmäistä muokkaamista. Raivaustyötä on vaikea yksiselitteisesti mitata, koska työn määrä ja laatu riippuivat maastosta, johon uutta peltoa oltiin tekemässä. Työ yleensä myös jakaantui usealle vuodelle. Ensimmäisessä vaiheessa eli puiden ja pensaiden poistossa apuna käytettiin polttoviljelymenetelmiä eli kaskeamista ja kydöttämistä. Seuraava vaihe eli maanpinnan rikkomisen tehtiin kuokalla. Tutkimusajankohdan kuokkimistekniikalla päivän työsaavutukseksi on arvioitu 0,5–1,5 aaria tai helppossa maastossa enemmänkin.⁵⁶¹ Tutkimusalueen savimailla voitaneen käyttää aarin päivävauhtia. Näin tynnyrinalan kuokkimiseen uudispelloksi olisi kulunut noin 49 päivää. Kun tähän lisätään vielä uudispellon ojitaminen, pellonraivaus havaitaan hyvin paljon työtä vaatineeksi investoinniksi.

Raivauksen edistyessä ulkopellot voitiin liittää osaksi vainioita. Ne voitiin sulkea yhteisen vainioaitauksen sisään aluksi ilman sarkajakoakin, mutta pääsääntöisesti raivaukset laitettiin sarkajakoon siinä vaiheessa, kun kukin kyläläinen oli raivanut osuutensa.⁵⁶² 1600-luvulla erikseen aidatut ulkopellot olivat selvästi yleisempiä Uudellamaalla kuin Varsinais-Suomessa, Satakunnassa tai Hämeessä.⁵⁶³ Tutkimusalueen pitäjistä Huittisten kylät on kattavasti kartoitettu vuonna 1646, kun Turun ja Porin läänin maanmittari Jonas Sträng kiersi tekemässä mittauksia Kokemäenjoen yläjuoksun pitäjissä.⁵⁶⁴ Maakirjakarttojen vertaaminen isojakokarttoihin kertoo erilaisista käytännöistä ulkopeltojen ja vainioiden välisessä suhteessa. Lähtökohta pellonraivauksessa oli raivausten tekeminen vainioaitaukseen. Kylien vainioaitausten

560 ”Utom Bohl åkrarne har ej allenast hvarje åbo uti Kojonperä och Ingilå byar, utan ock Dragonerne jemte Soldaten, af utmarcken intagit sig små gårdor eller teppor, derefter som hvar och en haft åhåga at göra åker eller mer och mindre manstyrcka, utan at i förra tider blifvit observerat hvad rättighet de dertill kunde häfva. Men i sednare tider har sådane intekter skielt efter Laga Syn.” Mlak, Loimaan kunta 22, kk.

561 Ihamuotila 1941, 39–40, 77–79.

562 Jokipii 1974, 37–39; Soininen 1974, 76.

563 Roeck Hansen 1998, 191, 194–195.

564 Rantatupa 2000, 76–77; Heikki Rantatupa – Historialliset kartat, Huittisten kylärekisteri, <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/15007/A1%20124%20Huittinen%20REKISTERI.html?sequence=3&isAllowed=y>, luettu 14.6.2018.

linjaukset ovat useiden kylien maakirjakartoissa lähes samat kuin isojaon kartoissa, mutta peltoala aitauksessa oli pienempi. Isojakoon mennessä pellot kattoivat aitaukset kokonaisuudessaan.⁵⁶⁵ Lähelle vainioita raivatut ulkopellot oli isojakoon mennessä yhdistetty vainioihin.⁵⁶⁶ Sen sijaan ulkopellot, jotka sijaitsivat poissa vainioiden välittömästä läheisyydestä, säilyivät ulkopeltoina. Osa ulkopelloista oli isojakoa tehtäessä jo yli sata vuotta vanhoja.⁵⁶⁷

Ulkopeltojen aitaamiskäytännöt vaihtelivat kylittäin. Toisinaan naapurukset hyödynsivät yhteisen aitaamisen tuomaa työn ja puutavaran säästöä lähekkäin sijainneiden ulkopeltojen aitaamisessa. Vierekkäiset ulkopellot aidattiin yhteisesti, vaikka aidan sisällä kumpikin viljeli omaa osuuttaan. Yhteisen aitaamisen hyödyistä huolimatta useimmiten yhtenäisilläkin ulkopeltoaloilla jokaisen naapurin osuudet erotettiin toisistaan aidalla. Samassa kylässä voitiin käyttää sekä yhteisiä että erillisiä ulkopeltoaitauksia.⁵⁶⁸ Pieni osa ulkopelloista oli kyläisten yhteisiä, ja yhteisessä ulkopeltoaitauksessa voitiin toimittaa sarkajako osakkaiden kesken.⁵⁶⁹

Ruotsin ajan lopulla ulkopelloilla oli merkittävä asema osana tutkimusalueen viljelyksiä (*taulukko 9* ja *kaavio 9*). Tilojen keskimääräinen kokonaispeltoala oli isojaossa 16,8 tynnyrinalaa eli 8,3 hehtaaria. Tästä peltoalasta keskimäärin 5,1 tynnyrinalaa eli 31 prosenttia oli ulkopeltoja. Peltoaloissa ja ulkopeltojen osuudessa oli suuria eroja alueen sisällä varsinkin maantieteellisesti mutta myös maanluontoon suhteutettuna.

Kun tutkimusalueen viljelyksiä tarkastellaan kokonaisuutena pitäjittäin, viljelysten laajuudessa on havaittavissa selviä eroja, jotka näkyvät havainnollisesti *kaaviossa 9*. Laajimmat viljelykset olivat Huittisten tiloilla. Huittislainen tila viljeli keskimäärin yli seitsemän tynnyrinalaa laajempia peltoja kuin pöytyäläistila. Loimaan ja Marttilan viljelykset olivat laajuudeltaan tältä väliltä. Tilojen verotuksellisen koon huomioiminen muuttaa asetelmaa sikäli, että manttaaliin suhteutettuna Huittisten, Loimaan ja

565 KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat, A1 137–138, A1 139–140, A1 141–142, A1 143–144, A1 157–158, A1 165–166, A1 145–146, A1 153–154, A1 163–164, A1 159–160, A1 161–162, A1 199–200, A1 195–196, A1 203–204, A1 193–194, A1 183–184, A1 185–186, A1 187–188, A1 189–190.

566 KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat, A1 155–156, A1 139–140, A1 157–158, A1 145–146, A1 131–132, A1 210–211, A1 199–200, A1 203–204, A1 193–194.

567 KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat, A1 155–156, A1 157–158, A1a 14, A1 145–146, A1 151–152, A1 147–150, A1 131–132, A1 127–130, A1 199–200, A1 197–198, A1 185–186.

568 Yhteisiä aitauksia ulkopelloissa esim. MLAK, Huittinen 41:02; MLAK, Loimaan kunta 18; MLAK, Vampula 8:2a; MLAK, Vampula 14:01; aidat yhtenäisten ulkopelto-omistusten välissä esim. MLAK, Alastaro 8:0; MLAK, Huittinen 15:0; MLAK, Koski 2; MLAK, Loimaa 46; MLAK, Vampula 12.

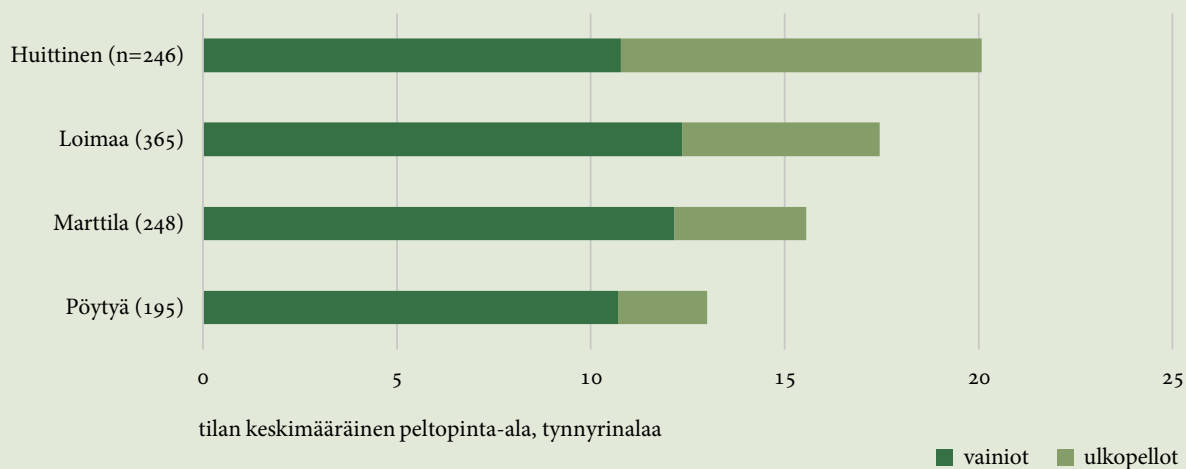
569 Sarkajakoinen ulkopelto MLAK, Karinainen 3:1; MLAK, Koski 1:1; yhteinen peltoraivaus/ulkopelto MLAK, Koski 4:1; MLAK, Koski 12; MLAK, Koski 16; MLAK, Marttila 3; MLAK, Marttila 21:1; MLAK, Pöytyä 7.

■ TAULUKKO 9. Tilan keskimääräinen peltopinta-ala ja ulkoppeltojen osuus peltoalasta Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon mittauksissa 1776–1840.

	tilojen määrä	peltopinta-ala, tynnyrinalaa	peltopinta-ala ta / manttaali	ulkoppeltojen pinta-ala, tynnyrinalaa	ulkoppeltojen pinta-ala ta / manttaali	ulkoppeltojen osuus kokonaispelto-pinta-alasta, %
Huittinen	246	20,1	42,5	9,3	19,7	46%
Loimaa	365	17,4	42,0	5,1	12,2	29%
Marttila	248	15,5	44,2	3,3	9,5	22%
Pöytyä	195	13,0	33,1	2,3	5,8	18%
YHTEENSÄ	1054	16,8	41,0	5,1	12,5	31%

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

■ KAAVIO 9. Tilan keskimääräisen peltopinta-alan jakautuminen vainioihin ja ulkoppeltoihin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon mittauksissa 1776–1840.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

Marttilan viljelykset ovat hyvin saman kokoisia, yli 42 tynnyrinalaa manttaalia kohti. Sen sijaan Pöytyän tilojen viljelykset olivat tilan verotukselliseen kokoon verrattuna selvästi pienempinä, vain 33 tynnyrinalaa manttaalia kohti.

Ulkopeltojen osuudessa eri pitäjien viljelyksistä oli suuria eroja. Laajojen viljelysten huittislaisilla tiloilla vain hieman yli puolet pelloista oli kylän yhteisesti aidatuissa vainioissa. Loput pelloista oli yksityisesti raivattuja ja aidattuja ulkopeltoja. Itse asiassa Huittisten tilojen viljelmät vainioissa olivat yhtä laajat kuin pöytyäläistiloilla, ero kokonaisalassa syntyy ulkopelloista. Samoin Loimaan ja Marttilan tilojen vainiot olivat samansuuruisia, mutta laajempien yksityisten raivausten myötä loimaalaisten pellot olivat kaksi tynnyrinalaa suurempia kuin marttilalaisten. Ulkopeltojen suuri merkitys Huittisissa ei ole poikkeuksellista. Esimerkiksi Ahlaisissa, Hausjärvellä, Orimattilassa ja Raumalla ulkopeltojen osuus viljelyksistä oli huomattava, ja suuressa osassa näiden pitäjien kylistä yli puolet pelloista oli ulkopeltoja.⁵⁷⁰ Tutkituista 206 kylästä 21:ssä peltopinta-alasta vähintään puolet oli ulkopelloissa. Toisaalta 17 kylässä ulkopeltoja ei ollut lainkaan.

Kartta 4 osoittaa, että ulkopeltojen ja vainioiden suhteessa on pitäjäkohtaista vertailuakin selvempiä maantieteellisiä eroja. Ulkopeltoja oli hyvin vähän Tarvasjoen kylissä sekä Paimionjoen ja Aurajoen alajuoksun kylissä. Laajimmat ulkopellot sijaitsivat Huittisten pohjoisosissa ja keskipitäjällä. Ne ovat alueen varhain asutettua aluetta, kuten myös Yläne, jossa ulkopeltojen osuus oli suuri. Ulkopelto-osuuksien erojen selittäminen tarkemmin vaatisi yksityiskohtaisempaa tutkimusta kylien olosuhteista ja kehityksestä. Onko eroilla yhteyttä väestökehitykseen, yhteisön sallivaan tai rajoittavaan raivauskäytäntöön tai maastollisiin tekijöihin, jää tässä yhteydessä selvittämättä.

Erot ulkopeltojen määrässä eivät voi olla vaikuttamatta kylään viljely-yhteisönä, sillä suuri ulkopeltojen määrä pienensi vainioiden merkitystä viljelysten kokonaisuudessa. Jos viljelijä hoiti puolet viljelyksistään itsenäisesti oman aikataulunsa mukaan, yhteistyö vainioilla ei edustanut enää ainoaa mahdollista toimintamallia. Kun huomioidaan tämä mentaalinen muutos, huittislaisten aktiivisuus anoa sarkajaon purkamista saa uusia sävyjä.

Vaikka ulkopellot syntyivät uudisraivauksen seurauksena, ulkopeltojen määrä ei suoraan kerro kylässä tehtyjen raivausten määrästä. Jos vainioaitaus oli vainioita laajempi, raivaukset voitiin tehdä vainioaitauksen sisällä. Vainioaitauksen linjaus näkyy useimmissa kartoissa, joten vainioaitausten sisäiset raivausmahdollisuudet ovat

570 Heino 1979, 169; Keskitalo 1964, 281; Mannila 1956, 101; Papunen 1972, 122–148.

Ulkopeltojen osuus %

- ei ulkopeltoja
- alle 10 %
- 10 – 29 %
- 30 – 49 %
- yli 50 %

0 10 km

P

■ KARTTA 4. Ulkopeltojen osuus (%) kylän kokonaispeltopinta-alasta Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon mittauksissa 1776–1840.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojaokoasiakirjat, ks. liite 1.

helposti todettavissa. Niissä kylissä, joissa ulkoppeltoja ei ollut lainkaan, vain Vätilässä vainioaitauksen sisällä ei ollut tilaa uudisraivaukselle.⁵⁷¹ Käytännössä ulkoppelot antavat kuitenkin vahvoja viitteitä ahkerasta uudisraivauksesta. Ulkoppeltojen osuuden vertaaminen tilojen kokonaispeltoalaan kertoo, että kokonaispinta-ala oli suuri niissä kylissä, joissa ulkoppeltoja oli paljon. Kylissä, joissa ulkoppeltoja ei ollut lainkaan, tilojen keskimääräinen peltoala oli lähes kahdeksan tynnyrinalaa vähemmän kuin niissä kylissä, joissa ulkoppeltoja oli vähintään puolet peltoalasta.

Viljelysten laajuuden tarkastelu maanluonnon ja tilan määräjakoilaitoksen mukaisen aseman mukaan osoittaa selviä eroja erilaisten tilojen välillä (*taulukko 10 ja kaavio 10*). Suurimpia peltoaloja, keskimäärin lähes kaksikymmentä tynnyrinalaa,

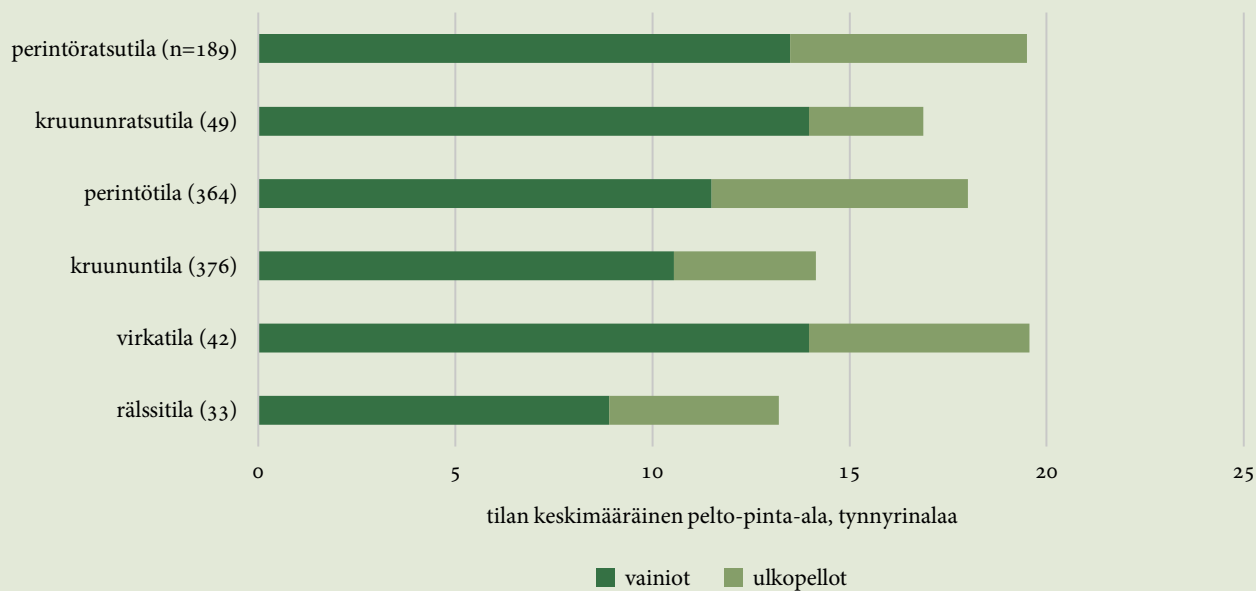
571 MLAK, Alastaro 15:0; MLAK, Alastaro 17; MLAK, Aura 14; MLAK, Aura 33; MLAK, Huittinen 8; MLAK, Loimaa 22; MLAK, Marttila 5; MLAK, Marttila 15; MLAK, Marttila 20; MLAK, Marttila 21:1; MLAK, Pöytyä 6:2; MLAK, Pöytyä 8; MLAK, Tarvasjoki 1; MLAK, Tarvasjoki 12:1; MLAK, Tarvasjoki 15.

■ TAULUKKO 10. Tilan keskimääräinen peltopinta-ala ja ulkoppeltojen osuus peltoalasta tilan maanluonnon ja määräjakoilaitoksen mukaisen aseman mukaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon mittauksissa 1776–1840.

	tilojen määrä	peltopinta-ala, tynnyrinalaa	peltopinta-ala, ta / manttaali	ulkoppeltojen pinta-ala, tynnyrinalaa	ulkoppeltojen pinta-ala, ta / manttaali	ulkoppeltojen osuus kokonaispeltopinta-alasta, %
perintöratsutila	189	19,5	37,9	6,0	11,7	31%
kruununratsutila	49	16,9	34,2	2,9	5,9	17%
perintötila	364	18,0	44,1	6,5	16,1	36%
kruununtila	376	14,2	42,1	3,6	10,8	26%
virkatila	42	19,6	37,4	5,6	10,8	29%
rälssitila	33	13,2	39,0	4,3	12,7	33%
KAIKKI TILAT	1054	16,8	40,9	5,1	12,5	31%

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojaokoasiakirjat, ks. liite 1.

■ KAAVIO 10. Tilan keskimääräisen peltopinta-alan jakautuminen vainioihin ja ulkopeltoihin tilan maanluonnon ja määräjakolaitoksen mukaisen aseman mukaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon mittauksissa 1776–1840.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

viljelivät perintöratsutilalliset ja virkatilojen haltijat. Lähelle niiden peltoaloja ylsivät myös perintötilat. Veroluvultaan suurien perintöratsutilojen ja virkatilojen viljelykset jäivät kuitenkin selvästi perintötilojen viljelyaloista, jos viljelyalat suhteutetaan manttaalilukuihin. Peltoalat olivat pienimmät rälssitiloilla, noin 13 tynnyrinalaa. Kruunutilojen viljelykset olivat vain tynnyrinalan laajempia. Verolukuihin suhteutettuna rälssitilat ja kruunutilat kuitenkin menestyvät hyvin viljelysalojen vertailussa muiden tilojen kanssa.

Viljelyalojen erottaminen vainioiksi ja ulkopelloiksi osoittaa, että vainioiden pinta-alat ovat melko saman suuruisia perintöratsutiloilla ja kruunuratsutiloilla sekä toisaalta perintötiloilla ja kruunutiloilla. Ulkopeltojen suuremman määrän vuoksi perintöluontoisilla tiloilla kokonaisviljelysala on kuitenkin kolmesta neljään tynnyrinalaa suurempi kuin kruununluontoisilla tiloilla. Ero ulkopellon määrässä merkitsee vainioiden kesannointisuhteella kaksi tynnyrinalaa suurempaa kylvöä vuosittain, mikä tuo merkittävän lisän tilan talouskokonaisuuteen. Jos lisäpeltoa käytettäisiin kuin vainioita ja se laskettaisiin tuotoltaan hieman vainioita heikommaksi, lisäpellon keskimääräinen tuotto vastaisi noin kolmen henkilön vuotuista viljan kulutusta.⁵⁷² Jos tilanne perintötilojen ja kruunutilojen välillä olisi staattinen, voitaisiin pohtia, onko olemassa jokin mekanismi, jonka vuoksi perintötiloilla raivattiin enemmän peltoa kuin kruunutiloilla. Koska suurin osa tutkimuksen perintötiloista oli edeltävien vuosikymmenten aikana ostettu perinnöksi, kausaalisuus toimii toisin päin. Niillä tiloilla, joilla oli mahdollisuus raivata enemmän ulkopeltoja ja siten laajentaa viljelyään, oli useammin mahdollisuus ostaa tila perinnöksi.

Talonpoikaistilojen ja säätyläistilojen välillä ulkopeltojen määrässä on hyvin pieni ero. Kummassakin ryhmässä ulkopeltojen osuus on hieman yli 30 prosenttia peltoalasta, ja manttaalia kohti ulkopeltoja oli hieman reilu 12 tynnyrinalaa.⁵⁷³ Tämä huomio vahvistaa Carl-Johan Gaddin tutkimustuloksia siitä, että virkatilat, pappilat ja muut säätyläisten omistamat tilat eivät eronneet maatiloina talonpoikien viljelemistä. Niiden raivauspotentialissa sen paremmin kuin viljelymenetelmissä tai työvälineissäkään ei ollut eroja talonpoikaistiloihin verrattuna.⁵⁷⁴

572 Gunnar Myrdalin on laskenut keskimääräiseksi vuosikulutukseksi kaksi tynnyriä viljaa. Työtä tekevän aikuisen kulutus (2,57 tynnyriä) on kerrottu 0,8:lla lasten ja vanhusten vaikutusten tasaamiseksi. Olsson 2005, 118. Isojakoasiakirjojen mukaan keskimääräinen jyväluku tutkimusalueella oli viisi, ks. luku Ruuantuotannon uhat ja mahdollisuudet; tässä lisäpellon jyväluvuksi arvioitu neljä.

573 Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

574 Gadd 1983, 98–99.

Isojakoasiakirjoihin sisältyvissä kyläkuvauksissa ei kuvata erikseen ulkopeltojen viljelymenetelmiä tai viljelykasveja. Ulkopeltojen nimetkään eivät anna viitettä niiden viljelystä. Vain muutaman pellon nimi viittaa kauraan ja nauriiseen viljelykasveina.⁵⁷⁵ Perinteistä maataloutta käsittelevässä kirjallisuudessa ulkopeltojen viljelyn kuvataan eronneen selvästi vainioiden viljelystä, ja oletuksena on ulkopeltojen pieni pinta-ala ja siten vähäinen merkitys kokonaisuuden kannalta. Ulkopeltojen viljelykasvi oli kaura, joka menestyi heikosti lannoitetussa maassa. Rehuviljana käytetyn kauran osalta tyydyttiin myös leipäviljaa pienempiin satoihin. Kauraa viljeltiin joko vuorotellen kesannon kanssa tai kesannoimalla vain pitkin ja epäsäännöllisin väliajoin.⁵⁷⁶ Pelkkä kauran viljely ulkopelloissa ei kuitenkaan ole uskottavaa niissä kylissä, joissa ulkopelloilla oli merkittävä osuus viljelysten kokonaisalasta. Raivausten laajetessa osassa ulkopelloista otettiin käyttöön vainioiden viljelymenetelmät. Viljelymenetelmien yhtenäistymisestä on maininta Sammun vainiojaon yhteydessä: jakoon otettiin mukaan ne ulkopellot, joita käytettiin kuten vainioita.⁵⁷⁷ Arvo M. Soinisen mukaan viljelymenetelmien yhtenäistyminen tapahtui vasta 1800-luvun kuluessa.⁵⁷⁸ Ulkopeltojen viljely vainioiden menetelmillä jo Ruotsin ajalla ei kuitenkaan ole yllättävää, kun otetaan huomioon ulkopeltojen ikä. Kaikki ulkopellot eivät olleet uusia raivauksia, vaan osa ulkopelloista oli isojakoa tehtäessä yli sata vuotta vanhoja. Sammussa vainioiden tavoin käytetyistä ulkopelloista osa oli kuvattu maakirjakarttaan jo 1640-luvulla.⁵⁷⁹

Viljelijöiden käsitys ulkopeltojen arvosta käy ilmi niiden jyvityksestä. Joissain kylissä laatuero vainioiden ja ulkopeltojen välillä oli selvä, eikä ulkopeltoja voitu siksi käyttää esimerkiksi vainio-osuuksien tasaamiseen.⁵⁸⁰ Ulkopeltojen valitettiin olevan huonosti hoidettuja, lannoittamattomia tai jopa jätetyn täysin pois käytöstä.⁵⁸¹ Toisaalta useissa kylissä kaikkien peltojen kerrottiin olevan tasaveroisia.⁵⁸² Isojakoasiakirjojen perusteella ulkopeltoja kuvaakin parhaiten suuri laadun vaihtelu.

575 Ks. Mlak, Keikyä 1:07; Mlak, Koski 12; Mlak, Loimaan kunta 4.

576 Gadd 1983, 249; Jutikkala 1980, 191; Soininen 1974, 76–81.

577 KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03, pk 3.6.1765.

578 Soininen 1974, 76.

579 KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat, A1 127–130; Mlak, Huittinen 44:4.

580 Mlak, Loimaan kunta 11:1, pk 12.10.1780; Mlak, Oripää 4:1, pk 18.9.1779; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2, kk.

581 Mlak, Loimaan kunta 2:2, kk; Mlak, Marttila 10:0, Uträckning af Maugnula och Simala Byars åker lindor och en del skog; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 9:1, jk, N:o 4 Suni.

582 Esim. Mlak, Loimaan kunta 42, pk 4.12.1780; KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03, pk 3.6.1765.

Esimerkiksi Virttaalla vainioiden jyvittämiseen tarvittiin kolme jyvitysarvoa, mutta ulkopeltojen jyvityksen tekeminen vaati kymmenen jyvitysarvon käyttämistä.⁵⁸³

Viranomaisilmoituksiin perustuvassa tutkimuksessa isojaon on katsottu pysäyttäneen raivaustoiminnan kylissä jopa vuosikymmeniksi. Raivausten lopettaminen perustui siihen, että isännät eivät halunneet tehdä uusia raivauksia ennen, kun saisivat tiedon omien omistustensa sijainnista.⁵⁸⁴ Veikko Laakso on loimaalaisista käräjätapauksista tehnyt päivastaisen tulkin. Koska raivausten osalta jakoperusteena käytettiin entistä nautintaa, tilalliset halusivat turvata itselleen isojakoon yhtäläiset lähtöasemat naapureiden kanssa ja raivasivat siksi uusia peltoja innokkaasti ennen jaon toimittamista.⁵⁸⁵ Tutkimusalueen isojakoasiakirjatkaan eivät tue käsitystä isojakotuloksen odottelusta raivauksen esteenä. Palattaessa isojakotoimitukseen vuosien tauon jälkeen maanmittareilla oli tapana kysyä osakkailta, oliko karttaan tehtävä muutoksia uusien pelto- ja niittyraivausten vuoksi. Ei ollut lainkaan harvinaista, että toimitus aloitettiin siirtymällä maastoon kartoittamaan uusia raivauksia. Esimerkiksi Huittisten jakokunnassa viljelykseen oli otettu merkittäviä aloja uusissa paikoissa kartan piirtämisen jälkeen.⁵⁸⁶

Ulkopeltojen tutkimista vaikeuttaa kaikilta osin se, että eri isojakotoimituksissa ulkopelloiksi voitiin laskea erilaisia maita. Joissain toimituksissa osa raivatuista ja peltona käytetyistä maista laskettiin raivauskelpoiseksi maaksi tai metsäksi, joissain kylissä ulkopelloiksi laskettiin maata, jota oli vasta alettu raivata. Muutamissa kylissä metsälaitumilla sijainneet karjan lepopaikat eli levot rinnastettiin ulkopeltoihin.⁵⁸⁷ Tutkimuksessani olen sen käytännön armoilla, jota kussakin kylässä on jakoa tehtäessä noudatettu. Ulkopeltoina pidän niitä maita, jotka jakotoimituksessa on ulkopelloiksi nimetty tai peltona jaettu kuitenkin pois lukien ulkopelto-otsikon alle kirjatut, mutta raivauskelpoisiksi maiksi nimetyt maat.⁵⁸⁸

583 KA Turku, TPM III, Alastaro 21:2, nsel.

584 Soininen 1974, 317.

585 Laakso 1994, 122–123.

586 MLAK, Huittinen 9:2, pk 6.7.1795 ja pk 7.7.1795. Uusia raivauksia myös MLAK, Alastaro 8:1, pk 22.11.1786; MLAK, Alastaro 12:2, pk 20.4.1785; MLAK, Alastaro 17, pk 23.10.1794; MLAK, Huittinen 29:5, pk 20.9.1802; MLAK, Huittinen 41:2, pk 7.8.1780; MLAK, Kauvatsa 7:1, pk 7.1.1795; MLAK, Koski 10, pk 11.11.1824; MLAK, Loimaa 46:1, pk 2.–5.7.1782; MLAK, Yläne 3, pk 1.8.1796; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:02, pk 5.5.1780.

587 MLAK, Huittinen 9:2; MLAK, Huittinen 9:4; MLAK, Koski 1:1; MLAK, Mellilä 13:1; MLAK, Ypäjä 3b.

588 Poikkeuksen olen tehnyt Loimaan Kuninkaisten kohdalla. Kuninkaisten jakokirjassa ulkopellot ovat mukana metsälaskelmassa metsäksi laskettuna. Ulkopelloilla oli kuitenkin suuri merkitys, sillä niitä vaihdettiin vainoihinkin. Siksi olen poiminut ulkopellot metsälaskelmasta maa-alueen nimen, karttamerkintöjen ja pöytäkirjainaintojen avulla.

Ulkopellot isojaon kohteena

Varhaisimmissa isojakotoimituksissa keskityttiin vainioiden ja muutamissa tapauksissa myös sarkajakoisten niittyjen jakamiseen. Yksityisessä nautinnassa olleina tiluksina ulkopeltojen jakamista ei pidetty kiireellisenä tai edes merkityksellisenä. Ensimmäisen kerran ulkopellot olivat isojakotoimituksen kohteena Keikyän jakokunnassa vuonna 1776, jonka jälkeen ulkopeltoja jaettiin pian muuallakin. 1770-luvun loppupuolella ja 1780-luvun alkupuolella vainioiden jakaminen oli vilkasta. Silloin lähes puolessa vainiojaoista jaettiin ulkopellot samalla kerralla. 1780-luvun lopulta alkaen oli selvästi yleisempää jakaa kaikki pellot yhdessä kuin vainiot ja ulkopellot erikseen. Viimeiset vainiojaot ilman ulkopeltoja tehtiin vuonna 1795. Ulkopeltojen asema jakotoimituksessa oli jaon osakkaiden ratkaistavissa. Vuonna 1785 Vampulassa tehdyissä peltojakotoimituksissa maanmittari kysyi jaon osakkailta, voitaisiinko vainioiden yhteydessä sijaitsevat raivaukset ottaa mukaan jakoon. Osakkaat totesivat olevansa tyytyväisiä tonttien ja vainioiden jakamiseen. Ulkopellot voitaisiin jakaa myöhemmin muiden tilusten yhteydessä.⁵⁸⁹

Ulkopeltojen jakaminen yleistyi samaan aikaan yhteismaiden jakamisen kanssa. 1770-luvun lopulla tutkimusalueen pitäjiin saatiin lisää maanmittareita, ja jakotoimituksia voitiin ulottaa kaikkein kiireellisimpien tiluslajien ulkopuolella. Yhteismaiden jakaminen saattoi edistää ulkopeltojen jakamista, koska yhteismaiden jakamisen yleistymisen oli selvä viesti siitä, että kaikki tilukset todellakin tulitaisiin jakamaan. Kun viljelijöillä oli varmuus kaikkien omistusten jakamisesta, ulkopeltojen jakamisesta vainioiden yhteydessä tuli tilusrakenteen suunnittelun kannalta mielekäs vaihtoehto.

⁵⁸⁹ MLAK, Vampula 11:0, pk 3.11.1785; MLAK, Vampula 13:3, pk 3.11.1785.

RAIVAAJAN OIKEUS TYÖNSÄ TULOSSIIN JA ULKOPELTOJEN ERILLISYYS JAKOKOHTENA

Yksityiset raivaukset huomioitiin erityisen jakoperusteen vaativana tiluslajina jo vuoden 1757 isojakoasetuksessa. Asetuksen mukaan kukin tila oli oikeutettu pitämään yhteismaista tehdyt raivaukset tai saamaan vastineeksi yhtä hyvän osuuden kylän yhteisistä pelloista tai niityistä. Niillä tiloilla, jotka eivät olleet tehneet raivauksia, oli oikeus saada kyläosuutensa suhteessa yhtä hyvää raivaamatonta maata vastaavien raivausten tekemistä varten. Vuoden 1762 annetussa asetuksessa periaatetta tarkennettiin nimenomaisesti kieltämällä omistuksen suoja liian laajoilta raivauksilta. Jos muille kyläläisille ei ollut jäljellä raivauskelpoista maata vastaavien raivausten tekemiseen, raivaajan oikeus raivauksiinsa rajattiin vastaamaan tilan kyläosuutta raivauskelpoisista maista. Vuoden 1775 isojakoasetuksessa aikaisemmin määriteltujen periaatteiden rinnalle tuotiin mahdollisuus jakaa yksityiset raivaukset niin, että naapurit korvaisivat raivauskustannukset.⁵⁹⁰

Lainsäädännön kuvaama raivaajan oikeus työnsä tuloksiin vastasi hyvin maanomistajien käsitystä oikeudenmukaisuudesta. Vain yhdessä kylässä, Prunkilassa, ulkopellot jaettiin veroäyrien mukaisessa suhteessa.⁵⁹¹ Raivaajan oikeus työnsä hedelmiin ei rajoittunut vain erikseen aidattuihin ulkopeltoihin, vaan sitä sovellettiin myös vainioaitauksen sisälle tehtyihin raivauksiin, jos niiden suhde poikkesi tilojen kyläosuuksista. Näissä tapauksissa vainioaitaukseen tehdyt raivaukset laskettiin raivaajan hyväksi ja erot tasattiin raivauskelpoisella maalla, korvaavilla raivauksilla tai muulla tavalla aivan, kuin kyse olisi ollut ulkopelloista.⁵⁹²

Keskustelua siitä, kuka raivauksen oli tehnyt tai oliko raivaajalla ollut oikeus raivauksen tekemiseen, esiintyy ulkopeltojen osalta isojaon pöytäkirjoissa harvoin. Kyrön ja Kiukaisten isojaossa Pillin, Taavelin ja Hongan välillä oli erimielisyyttä siitä, kuinka paljon Jokelan umpiaidasta oli Pillin raivaamaa ja oliko Taaveli osallistunut kyseisen umpiaidan raivaamiseen lainkaan.⁵⁹³ Karhiniemessä keskusteltiin siitä, mitkä ulkopelloista katsottaisiin laillisiksi raivauksiksi. Laillisuudella ei tässä

⁵⁹⁰ Gylden 1836, 102, 109, 210.

⁵⁹¹ MLAK, Marttila 1, pk 9.5.1781.

⁵⁹² MLAK, Huittinen 11, pk 9.6.1781; MLAK, Koski 15, pk 22.10.1800; MLAK, Loimaan kunta 6, pk 11.10.1781; MLAK, Loimaan kunta 35:1, pk 5.11.1778; MLAK, Marttila 3, pk 1.5.1782; MLAK, Marttila 5, pk 4.10.1785; MLAK, Marttila 13:1, pk 25.6.1776.

⁵⁹³ MLAK, Karinainen 3, pk 30.7.1785.

tapauksessa tarkoitettu oman kyläosuuden rajoissa pysymistä, vaan kihlakunnan-katselmuksen myötä saadun raivausluvan perusteella tehtyjä raivauksia.⁵⁹⁴ Jyrkin kanta laittomiin raivauksiin esitettiin Myllykylässä, jossa kruunun virkatalon edustajat vaativat ratsutilan tekemien raivausten jättämistä laskelmissa metsämaaksi. Jaossa raivaukset saisi ilman raivaustyön korvausvelvollisuutta se, jonka metsälohkolle ne osuisivat.⁵⁹⁵ Omistusoikeuteen ja laillisuuteen liittyvät keskustelut jäivät ainakin osittain pöytäkirjojen ulkopuolelle. Kauvatsassa isojaokanomuksen perustui raivausten epäselvyyksiin ja Huittisten jakokunnassa isojaon vastustus nousi luvattomien raivausten menettämisen pelosta, mutta kummankaan jakokunnan pöytäkirjaan ei kirjattu keskustelua raivausten laillisuudesta tai omistusoikeudesta.⁵⁹⁶

Tiukimman tulkinnan mukaan raivaajan oikeus työnsä tuloksiin merkitsi omien ulkopeltojen säilyttämistä isojaon jälkeenkä. Tämä ei ollut yleinen vaatimus,⁵⁹⁷ mutta toive omien ulkopeltojen säilyttämisestä esitettiin kuitenkin useassa kylässä. Jos vain osa kyläläisistä halusi pitää omat ulkopeltonsa, asiaa jouduttiin ratkomaan maanjako-oikeudessa. Siellä vaatimuksella omien ulkopeltojen säilyttämisestä ei ollut menestymisen mahdollisuutta.⁵⁹⁸ Kaikkien osakkaiden toivomuksesta kukin tila säilytti omat ulkopeltonsa Ahvenuksen, Harmaan, Heikolan ja Lankkisten kylissä.⁵⁹⁹

Ulkopeltojen jakamisen periaatteet vaihtelivat eri kylissä. Pöytäkirjoihin kirjatusta keskusteluista nousee esiin kolme eri menetelmää ulkopeltojen jakamiseksi: ulkopeltojen jakaminen vainiolohkojen yhteyteen, ulkopeltojen jakaminen metsälohkojen mukana tai sopiminen siitä, kuinka moneen eri paikkaan kullekin tilalle ulkopeltoja jaetaan.

Pyrkimys saada jaettua ulkopellot vainiolohkojen yhteyteen lienee ollut selvästi yleisempää kuin suorista maininnoista voisi päätellä, sillä kaksi viidennestä ulkopelto lohkoista sijaitsi vainiolohkon yhteydessä. Pyrkimys käy ilmi kirjatusta keskustelusta vain Kuninkaisissa, Hurulassa, Karhunojalla ja Loimaan Seppälässä.⁶⁰⁰ Kuninkaisten isojaon yhteydessä käyty keskustelu tuo esiin tämän jakoperiaatteen perustelun. Pöytäkirjassa todettiin, että ulkopellot pyrittäisiin jakamaan vainiolohkojen yhteyteen,

594 Mlak, Huittinen 15:1, pk 6.2.1787.

595 Mlak, Koski 10, pk 25.5.1784.

596 Mlak, Kauvatsa 3:1; Mlak, Kauvatsa 3:4; Mlak, Huittinen 9:2; KA Turku, TPM III, Kauvatsa 3.

597 Vrt. Arajärvi 1973, 104; Tommila 1959, 52.

598 Mlak, Koski 11:1, pk 17.8.1787; Mlak, Tarvasjoki 2, pk 26.6.1786.

599 Mlak, Kauvatsa 1:3, pk 28.8.1794; Mlak, Koski 2, pk 9.8.1798; Mlak, Marttila 2, pk 10.7.1781; Mlak Pöytyä 12:0.

600 Mlak, Huittinen 9, pk 17.12.1782 (puolen päivän jälkeen); Mlak, Pöytyä 10:2, pk 29.9.1786; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2, pk 9.12.1777; Mlak, Loimaan kunta 43, pk 20.11.1780, §3.

jotta vältettäisiin omistusten sekaannus ja mahdolliset riidat tulevaisuudessa.⁶⁰¹ Rie-solassa sekaannusten välttäminen otettiin huomioon jo ennakolta vainiojaon yhteydessä. Vainioiden jaossa kukin tila sai sovitussa järjestyksessä kaksi lohkoa kummas-takin vainiosta. Tiuttu ja Hekali kuitenkin vaihtoivat yhdessä kohdassa lohkojensa järjestystä, jotta Tiuttu sai vainiolohkonsa uuden ulkopeltonsa luota.⁶⁰²

Puhtaimmillaan ajatusta peltojen samanlaisuudesta edustavat ne jaot, joissa pellot jaettiin ilman vainioiden ja ulkopeltojen erottelua. Ero tietysti huomioitiin kunkin tilan osuutta laskettaessa, mutta lohkoja jaettaessa vainiot ja ulkopellot olivat yksi kokonaisuus. Niille tiloille, jotka ottivat koko pelto-osuutensa ulkopelloista, pelto-osuuden yhtenäisyyden arvo oli selvästi suurempi kuin vainioiden ja ulkopeltojen välinen ero. Vainioita ja ulkopeltoja pidettiin viidessä kylässä niin samanveroisina, että koko pelto-osuus voitiin jakaa pelkästään ulkopelloista. Nämä kylät olivat Loimaalla Kallio, Kauhanoja ja Tammiainen, Marttilassa Iso-Sorvasto sekä Pöytyällä Heinijoki. Näistä yhdenkään kylän isojakopöytäkirjassa ei edes mainita sitä, että yksi kylän tiloista jäi ilman vainio-osuutta, vaan ainoastaan jakokirjasta voi todeta yhden tilan pelto-osuuden koostuvat ulkopelloista.⁶⁰³ Vaikka ratkaisu oli harvinainen, se ei vaatinut erityisiä selityksiä tai perusteluja. Ulkopeltojen ja vainioiden yhdenvertaisuus jaossa olikin yleisempää, sillä näiden ääritapausten lisäksi oli tiloja, jotka saivat vain pienen osuuden vainioista suurimman osuuden koostuessa ulkopelloista. Tällä tavoin vainioiden ja ulkopeltojen suhde tilojen pelto-omistuksissa muuttui edellä mainittujen kylien lisäksi Huittisten Soinilässä, Loimaan Inkilässä, Korvella, Metsämaalla ja Ypäjällä sekä Pöytyän Makkarkoskella.⁶⁰⁴

Edellisten esimerkkien valossa vainioiden ja ulkopeltojen yhdenvertaisuus toteutui yleisimmin Loimaalla. Taustalla vaikuttaa todennäköisesti vainioiden maanlaatuojen kohdalla havaittu viljelysmaan tasalaatuisuus. Peltojen yhdenvertaisen kohteluun liittyy kaksi tekijää: viljelijöiden kokemus pelloista yhtenäisenä tiluslajina sekä vainioiden ja ulkopeltojen jakaminen yhtä aikaa. Vainioiden ja ulkopeltojen jakaminen yhtä aikaa korosti erilaisten peltojen käyttötarkoituksen samanlaisuutta. Viljelijöiden kokemus pelloista yhtenäisenä tiluslajina edellytti jossain määrin peltojen laadun vastaavuutta. Kylissä, joissa ulkopelloilla korvattiin merkittävästi vainio-

601 KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2, pk 9.12.1777.

602 Mlak, Huittinen 42:1, pk 10.–14.5.1770.

603 Mlak, Alastaro 18:1; Mlak, Koski 4:1; Mlak, Loimaan kunta 18; Mlak, Metsämaa 1:0; Mlak, Yläne 1. Lisäksi Sammussa yksi talo sai koko pelto-osuutensa ulkopelloista, jota sanottiin käytettävän kuin vainiota. KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03.

604 Mlak, Loimaan kunta 22; Mlak, Loimaan kunta 22:2; Mlak, Metsämaa 1:0; Mlak, Metsämaa 1:2; Mlak, Metsämaa 2:1; Mlak, Oripää 5; Mlak, Vampula 14; Mlak, Vampula 14:01; Mlak, Ypäjä 7a.

osuutta, vainioita ja ulkopeltoja jyvitetiin pääsääntöisesti samoilla jyvitysarvoilla. Yleensä paras ulkopelto oli saman arvoista kuin paras tai toiseksi paras vainiolaatu. Ulkopelloista pelto-osuutensa kokonaan tai suurimmaksi osaksi ottaneet tilat saivat jaossa saman laatuista peltoa kuin naapurinsa. Poikkeuksen tähän sääntöön tekee Alihyhkön pelto-osuus Iso-Sorvastossa. Kylän vainiot jaettiin viiteen eri laatuun, ja suurin osa vainioista oli toiseksi ja kolmanneksi parasta laatua. Alihyhkön saamat ulkopellot vastasivat osittain kolmanneksi parasta vainiolaatua, mutta suurimmalta osaltaan ne olivat heikoimman vainiolaadun veroisia.⁶⁰⁵

Kaikki pellot jaettiin samaan aikaan alle puolessa kylistä (44 prosenttia). Pitäjien välillä oli kuitenkin eroja. Vertailuun sopivat hyvin Huittinen ja Loimaa. Kummasakin pitäjässä ulkopeltoja oli melko paljon, mutta niiden osalta isojako ja sen tulokset olivat erilaisia. Loimaan kylistä 60 prosentissa vainiot ja ulkopellot jaettiin yhtä aikaa, ja yli puolet ulkopeltolohkoista sijoittui vainioiden yhteyteen. Huittisissa vainiot ja ulkopellot jaettiin yhtä aikaa 34 prosentissa kylistä ja vastaavasti vain 28 prosenttia ulkopeltolohkoista sijoittui vainiolohkon yhteyteen.

Peltojen käsitteleminen yhtenäisenä tiluslajina johti isojaossa yhtenäisempään jakoratkaisuun kuin erilaisten peltojen erottaminen eri jakovaiheisiin. Tilat, joiden vainiot ja ulkopellot jaettiin yhtä aikaa (407 tilaa), saivat jaossa ulkopeltoja keskimäärin 1,4 omistuslohkoon ja peltoja yhteensä 2,3 omistuslohkoon. Kun vainiot ja ulkopellot jaettiin eri aikaan sekä ulkopeltolohkojen lukumäärä että erityisesti pelto-lohkojen kokonaismäärä nousivat suuremmiksi. Tilat, joiden vainiot ja ulkopellot jaettiin eri aikoina (588 tilaa), saivat jaossa keskimäärin 1,8 ulkopeltolohkoa ja 3,0 pelto-lohkoa. Ulkopeltojen jakaminen vainioita myöhemmin ei kuitenkaan tehnyt mahdolliseksi pelto-omistusten huomioimista kokonaisuutena. Vainiojakoa voitiin muuttaa ulkopeltojaon yhteydessä. Näin toimittiin Huittistenkylässä, Karhinie-messä, Lauttakylässä, Isoperässä, Kuninkaisissa ja Raikkolassa. Osaan vainiojaon järjestelyistä ulkopeltojaon yhteydessä liittyi ulosmuuttoa.⁶⁰⁶ Jakotoimituksen avaamat mahdollisuudet valkenivat osalle viljelijöistä vasta vainiojaon jälkeen. Tällöin mahdollisuus muuttoon ja yhtenäiseen pelto-osuuteen uuden tontin ympäriltä voitiin kaikkien osakkaiden suostumuksella toteuttaa vielä jaon myöhemmässä vaiheessa.

605 MLAK, Alastaro 18:1; MLAK, Koski 4:1; MLAK, Loimaan kunta 18; MLAK, Loimaan kunta 22; MLAK, Loimaan kunta 22:2; MLAK, Metsämaa 1:0; MLAK, Metsämaa 1:2; MLAK, Metsämaa 2:1; MLAK, Oripää 5; MLAK, Vampula 14; MLAK, Vampula 14:01; MLAK, Yläne 1; MLAK, Ypäjä 7a.

606 MLAK, Huittinen 9:5; MLAK, Huittinen 15:0; MLAK, Huittinen 15:5; MLAK, Huittinen 29:5; MLAK, Loimaan kunta 42; MLAK, Mellilä 13:1; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2.

Vainioihin yhdistämisen sijasta ulkopellot voitiin liittää muihin omistuksiin jakamalla ne metsäosuuksien mukana. Tällainen toive esitettiin – tai ainakin kirjattiin pöytäkirjaan – erityisen usein Marttilan kylien isojakotoimituksissa, mutta sama toive esiintyy myös Huittisissa.⁶⁰⁷ Tavoite ulkopeltojen sijoittamisesta tilojen metsälohkoille sopi hyvin kyliin, joissa ulkopellot sijaitsivat hajallaan ja olivat pinta-alaltaan melko pieniä.

Aina ulkopeltojen jaossa ei ollut pyrkimystäkään liittää niitä muiden omistusten yhteyteen. Karhiniemen, Rieskalan, Pajun ja Pihlavan kylissä ulkopeltojen jaon lähtökohtana oli kysymys, kuinka monessa lohkoissa ulkopellot kullekin tilalle jaettaisiin.⁶⁰⁸ Karhiniemessä aiheesta käyty keskustelu on hyvä esimerkki siitä, että osakkaat ajattelivat yleisiä jakoperiaatteita ja omaa jako-osuuttaan eri tavoin. Periaatteellisella tasolla keskusteltaessa kaikki osakkaat olivat sitä mieltä, että kunkin pitäisi saada ulkopeltonsa yhteen paikkaan, jos vain mahdollista. Seuraavana päivänä ulkopelto lohkojen sijainnista keskusteltaessa kahdestatoista tilallisesta vain yksi katsoi voivansa tyytyä kahteen ulkopelto lohkoon, kaikki muut halusivat kolme.⁶⁰⁹

Erot ulkopeltojen laadussa, määrässä ja roolissa osana viljelyksiä vaikuttivat jakosakkaiden toiveisiin siitä, miten ulkopellot jaossa huomioitaisiin. Viljelijät rinnastivat vainioiden läheisyydessä sijainneet hyvin hoidetut ulkopellot vainioihin. Kun kaikki pellot nähtiin yhtenä kokonaisuutena, niiden kokoaminen yhtenäisiksi omistuksiksi oli luonteva tavoite. Sen sijaan yksittäiset metsään raivatut pienet ulkopellot rinnastuivat viljelijöiden mielissä enemmän metsämaahan kuin tärkeisiin viljelyksiin.

ELÄMÄN EDELLYTYKSET YHTEISÖN LAIDALLA ELI TILATTOMIEN PELTOAITAUKSET

Kaikki kylien mailla sijainneet ulkopellot eivät olleet kylän isojaosta päättäneiden tilallisten käytössä. Kyläyhteisöön kuului kylien mailla asuneita sotilaita, käsityöläisiä, torppareita, paimenia, entisiä isäntiä ja muita tilattomia, jotka viljelivät kylän yhteismaille raivaamiaan tai heidän käyttöönsä annettuja ulkopeltoja. Isojaossa näidenkin

607 MLAK, Huittinen 9:4, pk 14.3.1803; MLAK, Karinainen 4, pk 22.6.1791; MLAK, Koski 4:1, pk 25.10.1785; MLAK, Koski 11:1, pk 17.8.1787; MLAK, Koski 15, pk 22.10.1800; MLAK, Marttila 9, pk 30.8.1781; MLAK, Marttila 19, pk 20.7.1805; MLAK, Tarvasjoki 8, pk 8.6.1792; MLAK, Vampula 14:4, pk 9.9.1796.

608 MLAK, Huittinen 15:1, pk 5.–7.2.1787; MLAK, Huittinen 41:3, pk 15.10.1785; MLAK, Pöytyä 28:1, pk 8.9.1788.

609 MLAK, Huittinen 15:1, pk 5.–6.2.1787.

raivausten kohtalo piti ratkaista. Jakoratkaisussa merkittävä tekijä oli raivauksen tehneen tai käyttöönsä saaneen tilattoman suhde kylän tilallisiin.

Tilattomista ruotuarmeijan sotilaiden asema ja maankäyttöoikeus kylissä oli vahvistettu asetuksella. Sotamiehen ja rakuunan tuli saada ylläpidostaan vastaavilta talonpojilta käyttöönsä torppa, joka sisälsi määrätty rakennukset, peltoa ja niittyä. Tavallisesti sotilastorpassa uusi sotilas seurasi asukkaana edeltäjänsä. 1700-luvun puolivälin jälkeen käytettiin myös tapaa, että sotilas raivasi itse torpan maat, jolloin hän sai talonpoikien kanssa tekemänsä sopimuksen perusteella käyttää maita kuolemaansa asti.⁶¹⁰

Ennen isojakoa käsityöläiset asettuivat asumaan kylän maille useimmiten kylän kaikkien tilojen kanssa tehdyllä sopimuksella. Sopimus koski joko pelkkää asuntoa tai asunnon lisäksi nautinta- tai raivausoikeuksia kylän maahan. Vastineeksi käsityöläinen sitoutui tekemään tuotteitaan kylän tiloille. Asuinpaikat sekä peltojen ja niittyjen käyttöoikeudet olivat siis käsityöläisen palkkaa.⁶¹¹ Isojakoasiakirjat osoittavat, että Ruotsin ajan lopulla tutkimusalueen käsityöläissopimuksissa oli yleistynyt ruotusotilaiden sopimusten tavoin käytäntö antaa käsityöläisille elinikäinen nautinto-oikeus raivaamiinsa peltoihin ja niittyihin. Länsi-Suomessa myös muille kylän yhteisille työntekijöille kuten paimenille oli tapana antaa maata käyttöön.⁶¹²

Maankäytön kannalta merkittävä tilattomien ryhmä olivat torpparit. Alun perin torppien perustaminen oli aatelin etuoikeus, mutta oikeutta laajennettiin ensin ratsutiloille vuonna 1697, perintötiloille 1743 ja lopulta myös kruunutiloille 1757. Isojakoon mennessä tutkimuspitäjissä kylien maille oli perustettu kymmeniä torppia, joista suurin osa sijaitsi kylän läheisyydessä, mutta osa torpista oli rakennettu hyvinkin kauas muusta asutuksesta.⁶¹³ Torppari oli yleensä sopimussuhteessa yksittäiseen tilaan, jolloin tilan ulkopelto oli annettu torpparin viljeltäväksi tai torppari raivasi viljelyksensä yhteismaista vuokranantajana olleen tilan nimissä eli käytännössä käytti tämän tilan raivausoikeutta kylän yhteismaihin. Osa torpista oli kylän tilojen yhteisiä.⁶¹⁴ Silloin torppari oli sopimussuhteessa kaikkien kylän tilojen kanssa. Torpparien viljelemät peltoalat vaihtelivat paljon. Jättälän isojaossa jaetut torppien pellot käsittivät hieman yli tai alle yhden tynnyrinalan torppaa kohti.⁶¹⁵ Suurimmillaan

610 Niemelä 1990, 87–92, 102–109, 149–151.

611 Laakso 1994, 78; Uotila 2014, 289–291.

612 Virtanen 1938, 32.

613 Uusia alueita asutukseen ja viljelyyn ottaneet torpat olivat yleisimpiä Huittisissa. Esim. MLAK Huittinen 44:4; MLAK, Huittinen 44:14; MLAK, Huittinen 14:2; MLAK, Huittinen 14:3.

614 Laakso 1994, 65; MLAK, Koski 5.

615 MLAK Koski 5, nsel, samfeldte utåkrar.

torppien peltoalat vastasivat itsenäisten tilojen peltoaloja. Tammi- ja kaskimaisissa Survattalan torpan peltoala oli isojakoa tehtäessä yli 12 tynnyrinalaa.⁶¹⁶

Lisäksi kylien mailla asui tilattomia, joilla ei ollut käyttöoikeutta peltoihin tai niityihin. Siitä huolimatta he saattoivat käyttää kylän yhteismaita hyväkseen. 1700-luvun puolen välin jälkeen tilallisten asenteet yhteismaiden käyttöä kohtaan kiristyivät ja siihen puututtiin käräjien välityksellä. Loimaalla 1760–1780-luvuilla 20 kylän tilalliset anoivat kihlakunnanoikeutta asettamaan itsellisille uhkasakon ja korvausvelvollisuuden, mikäli he keräsivät lehdeksiä ja heinää tai kiskoisivat tuohta kylän metsistä.⁶¹⁷ Ruotsalainen isojakolainsäädäntö ei huomionnut mitenkään tilattomien käyttöoikeuksia yhteismaihin. Tanskassa lainsäädäntö mahdollisti yhteiskäyttöoikeuksien menetyksen korvaamisen jakamalla tilattomille pienen maa-alan. Tilalliset käyttivät tätä mahdollisuutta hyväkseen, sillä tilattomille jaetut maa-alat olivat niin pieniä, että ne eivät riittäneet elantoon, jolloin tilattomat tulivat samalla sidotuksi maahan ja tilallisten työvoimaksi.⁶¹⁸

Tilattoman raivaamia ulkopeltoaitauksia voitiin käsitellä isojaossa tilan omien ulkopeltojen tavoin silloin, kun tilaton oli tehnyt raivauksen kiistattomasti yhden tilan lukuun. Yksittäisen tilan torpparin, rakuunan tai muun ”oman miehen” tekemä peltoaitaus rinnastettiin tilan ulkopeltoihin ja laskettiin siten mukaan tilalle kuuluvaan ulkopelto-osuuteen.⁶¹⁹ Kuten isojakoa edeltäneessä kyläyhteisössä oli tyypillistä, tilojen oikeudet tilattomien raivauksiin eivät kuitenkaan olleet aina selviä.⁶²⁰ Kun tilattoman raivaama ulkopelto voitiin kiistattomasti liittää yhden tilan nautinto-oikeuksiin, jakotoimitus ei vaikuttanut tilattoman asemaan. Hän oli jaon jälkeen samalla tavoin sopimussuhteessa yksittäiseen tilalliseen kuten ennenkin. Tosin oli mahdollista, että hänen käyttöönsä osoitettiin pelto jaon jälkeen eri paikasta, jos hänen käyttämänsä pelto tai tekemänsä raivaus jaon myötä siirtyi toisen tilan omistukseen. Isojakoasetuksen voimaantulon jälkeen sotilaiden raivaussopimuksissa raivausten jääminen naapurin maille huomioitiin erillisillä korvauspykälillä.⁶²¹

Osa tilattomien raivaamista pelloista jaettiin kylän tilallisten kesken vainioiden tavoin. Tämä tarkoitti sitä, että kenelläkään kyläläisellä ei ollut peltoaitaukseen yksityistä oikeutta. Tällaisia tilattomien peltoja pidettiin yhteisenä omaisuutena, ja

616 MLAK, Alastaro 18:1, jk. Ks. myös MLAK, Huittinen 44:14, jk.

617 Talvitie 2018a, 358–361; Laakso 1994, 98.

618 Møller & Stenak 2015, 438.

619 MLAK, Alastaro 17, pk 23.10.1794; MLAK, Loimaan kunta 47:2, pk 2.8.1781; MLAK, Yläne 22; KA Turku, TMK III, Alastaro 21, pk 16.10.1781, §5; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 43, pk 20.11.1780.

620 Talvitie 2018a, 354–355.

621 Niemelä 1990, 95.

niihin sovellettiin samaa jakoperustetta kuin vainioihin. Laskelmassa huomioitiin kunkin tilan osuus näistä aitauksista veroäyrin tai manttaalain suhteessa. Nämä yhteisiksi katsottujen peltojen raivaajat eivät olleet kylän palveluksessa ja heitä kutsutaan pöytäkirjoissa yleisimmin itsellisiksi.⁶²² Kylän yhteisinä jaettuja peltoja viljelleet tilattomat joutuivat isojaon myötä luomaan uudelleen toimeentulonsa ja oikeusasemansa. Heidän yhteismailla viljelemistä pelloistaan oli tullut yksityisomaisuutta. Luonteva ratkaisu tilattomalle oli pyrkiä sopimukseen peltoaitauksen uuden omistajan kanssa ja jatkaa elämää entiseen tapaan, mutta uusilla ehdoilla.

Tilattomien peltoaitaukset voitiin myös sivuuttaa jakotoimituksessa täysin jättämällä ne jakamattomiksi. Näissä tapauksissa oli kyse jotakin tiettyä tehtävää hoitaneen henkilön asuinpaikaksi ja viljelyksiksi varatusta alueesta. Useimmiten jakamatta jätetyt tilattomien aitaukset olivat ruodun taloille yhteisiksi jätettyjä ruotusotamiesten aitauksia, mutta myös käsityöläisten aitauksia jäi kylän tilojen yhteismaiksi.⁶²³ Näistä pienistä yhteisomistuksista tuli maankäytön kannalta hankalia, kun niiden käyttö sovittoon tarkoitukseen päättyi.

Suuri osa tilattomien aitauksista jaettiin edellä esitetyistä tavoista poiketen. Kun kyse oli kylälle merkityksellisten ammattilaisten sopimusperusteisesti yhteismailla raivaamista peltoaitauksista, otettiin käyttöön tilattoman nautinto-oikeutta kunnioitava jakoratkaisu. Sotilaat ja käsityöläiset saivat oikeuden käyttää raivaamiaan peltoja sekä oman että mahdollisen lesken eliniän loppuun asti. Tämä käyttöoikeus huomioitiin jakolaskelmassa niin, että pelto laskettiin metsämaaksi tai raivauskelpoiseksi maaksi ja sotilaan tai käsityöläisen kuoltua aitaus tuli sen tilallisen omistukseen, jonka metsälohkolle se jakotoimituksessa tuli.

Maanjakoratkaisu vastasi tilallisten ja tilattomien välisiä voimassa olleita sopimuksia. Sotilaan oikeudesta tekemiinsä raivauksiin sovittiin kirjallisesti, koska sotilas sai vahvistuksen oikeudelleen hakemalla sille kiinnityksen käräjillä.⁶²⁴ Puujalkalassa ja Tarvasjoen Kirkonkylässä sotilas esitti jakotoimituksessa kyläisten kanssa tekemänsä kirjallisen sopimuksen elinikäisestä käyttöoikeudesta tekemiinsä raivauksiin.

622 MLAK, Koski 12, pk 31.8.1786; MLAK, Loimaan kunta 47:2, pk 2.8.1781; MLAK, Oripää 2:1, pk 19.5.1781; MLAK, Pöytyä 14:0, pk 6.10.1790; MLAK, Pöytyä 21, pk 25.10.1780; KA Turku, TPM III, Alastaro 21, pk 15.10.1781, §5; KA Helsinki, MHA U, Loimaa A54:6/9–13, pk 11.10.1782; KA Helsinki, MHA U, Loimaan kunta A55:4/1–21, pk 1.11.1778.

623 MLAK, Koski 3:1, pk 12.6.1800; MLAK, Loimaan kunta 35:1, pk 2.10.1781; MLAK, Loimaan kunta 37, pk 17.11.1781; MLAK, Oripää 5, pk 10.5.1796; MLAK, Pöytyä 2, pk 8.10.1787; MLAK, Pöytyä 4, isojaon kuvaus (1787); MLAK, Pöytyä 14:0, pk 6.10.1790; MLAK, Pöytyä 32:1, pk 31.8.1795; MLAK, Tarvasjoki 12:1, pk 21.10.1796; MLAK, Vampula 6, pk 5.10.1792; KA Helsinki, MHA U, Aura A5:22/1–7, pk 17.5.1785.

624 Niemelä 1990, 149.

Samoin toimivat ilmeisesti sorvari Köyliössä ja suutari Karsattilassa siitä päätellen, että maanmittari kirjasi sopimuksen päivämäärän isojaon pöytäkirjaan. Männistön Vähä-Yrjälän vanhalla isännällä oli myös käräjillä vahvistettu käyttöoikeus käyttämiinsä peltoihin. Muissa tapauksissa pöytäkirja kertoo yleensä, että sotilas tai käsityöläinen sai sopimuksensa mukaisesti käyttää raivauksiaan elinikänsä.⁶²⁵ Käyttöoikeuteen saattoi sisältyä lisäehtoja. Köyliön tilalliset edellyttivät uudelta sotilalta ruodun uskollista palvelemista ja Kojon tilalliset vanhalla käsityöläiseltä ja Kallion tilalliset vanhalla sotilalta taksvärkkipäivien tekemistä kylän tiloille heinänteon ja elonkorjuun aikaan. Tarvasjoen Kirkonkylässä tilalliset ja sotilas olivat lisäksi sopineet, että nykyisen sotilaan poika sai isänsä raivaamat pellot eliniäkseen käyttöön, jos hänestä tulisi sotilas isänsä jälkeen.⁶²⁶

Aina tilaton ei ollut etukäteen sopinut tilallisten kanssa elinikäisestä käyttöoikeudesta, mutta osapuolet voivat sopia siitä myös isojaon yhteydessä. Mökköisissä talonpojat tekivät sopimuksen peltojen jaosta huomioimatta pellavankutojan käyttöoikeutta peltoaitaukseensa. Jakoa muutettiin muutaman kuukauden kuluttua, kun pellavankutoja pyysi elinikäistä käyttöoikeutta peltoaitaukseensa ja tilalliset hänelle sen myönsivät.⁶²⁷

Käyttöoikeuden säilyttävä jakoratkaisu yhdisti tilattomien ja tilallisten tarpeet. Maanomistus ratkaistiin yksiselitteisesti, mutta samalla peltoaitausten käyttö ja niitä käyttävien tilattomien asema säilyi ennallaan. Tilattomat olivat voineet sopimuksin turvata asemansa maanjaon yli. Jatkossa käsityöläiset ja muut tilattomat tekivät sopimuksensa kyläyhteisön sijasta yksityisten maanomistajien kanssa. Uusien ruotusotilaiden neuvottelukumppanina säilyi edelleen kollektiivinen ruotu, joka jakoratkaisusta riippuen joutui ehkä ratkaisemaan sotilastorpan ylläpidon uudella tavalla. Tilattomat saattoivat elää entiseen tapaan kylän yhteismailla isojaon jälkeenkin

625 MLAK, Alastaro 4, pk 7.11.1785; MLAK, Alastaro 6, pk 11.8.1795; MLAK, Alastaro 8:1, pk 22.11.1786; MLAK, Alastaro 9:0, pk 16.8.1784; MLAK, Alastaro 12:2, pk 20.4.1785; MLAK, Alastaro 14:1, pk 8.5.1786; MLAK, Alastaro 17, pk 23.10.1794; MLAK, Koski 13:1, pk 26.6.1799; MLAK, Loimaa 46:1, pk 3.11.1783; MLAK, Loimaan kunta 3, pk 18.4.1785; MLAK, Loimaan kunta 11:1, pk 12.10.1780; MLAK, Loimaan kunta 16:1, pk 27.9.1787; MLAK, Loimaan kunta 17:2, pk 12.7.1784; MLAK, Loimaan kunta 20, pk 8.9.1785; MLAK, Loimaan kunta 25:1, pk 27.10.1784; MLAK, Loimaan kunta 26, pk 5.11.1788; MLAK, Loimaan kunta 35:1, pk 5.11.1778; MLAK, Loimaan kunta 37, pk 17.11.1781; MLAK, Loimaan kunta 45:1, pk 2.7.1787; MLAK, Mellilä 39, pk 30.11.1781; MLAK, Metsämaa 1:0, pk 7.6.1779; MLAK, Tarvasjoki 8, pk 3.10.1791; MLAK, Yläne 3, pk 2.8.1796; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2, pk 5.11.1788; KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:11/1-7, ote maanjako-oikeuden pk:sta 17.10.1783; KA Helsinki, MHA U, Loimaan kunta A55:4/1-21, pk 21.6.1779.

626 MLAK, Alastaro 6, pk 11.8.1795; MLAK, Loimaan kunta 26, pk 5.11.1788; MLAK, Metsämaa 1:0, pk 7.6.1779; MLAK, Tarvasjoki 8, pk 3.10.1791.

627 MLAK, Alastaro 12:2, pk 20.4.1785.

niissä kylissä, joissa kylän läheisyyteen jätettiin yhteinen sikopiiri,⁶²⁸ joskaan tämän tutkimuksen alueella se ei ollut kovin yleinen ratkaisu.

Tilattomien raivaamien peltojen jakoa voitiin täydentää sopimuksella, joka velvoitti ulkopellon saajan tekemään toisten kyläläisten maille vastaavat raivaukset. Käytäntöä sovellettiin useimmiten silloin, kun sotilaan tai torpparin pelto jäi ”väärän” tilan maille, jolloin pellon saaneen tilan velvollisuus oli raivata vastaava pelto osoitettuun paikkaan sopimuksen osapuolena olleen tilan maille. Korvaava raivaus tehtiin myös silloin, kun tila otti sopimuksen alaisen pellon omaan käyttöönsä. Tällaisen korvauksen sai kuitenkin vain tilaton, joka oli itse raivannut pellon. Esimerkiksi Niemenkylässä tilalliset asettivat korvaavan raivauksen ehdoksi sen, että nykyinen sotilas jatkaa palveluksessa. Jos sopimus velvoitti tilallisen raivaamaan tilattomalle uuden pellon toiseen paikkaan, se turvasi myös tilattoman oikeuden antamalla hänellä oikeuden käyttää vanhaa peltoaan, kunnes uusi oli valmis.⁶²⁹

Jos sopimukseen perustuen kylän mailla asunut tilaton joutui isojaon seurauksena muuttamaan, hän saattoi saada muuttoapua kylän tilallisilta. Suoria mainintoja tilattomien muutoista on vähän ja kirjaamisen arvoisia ovat olleet muuttoihin liittyneet erityiset ehdot tai poikkeukset. Esimerkiksi Huittistenkylässä omalla kustannuksella omat rakennuksensa muuttaneen Heinerkkilän ei tarvinnut osallistua räätälin rakennusten muuttamiseen. Keihäskoskella pöytäkirjan maininta liittyi paimenen asuinrakennuksen muuttoaikatauluun ja Loimaan Seppälässä vastuun jakautumiseen torpan muutossa. Vilvaisissa kyläläiset lupasivat vähän auttaa sepän talon muutossa.⁶³⁰ Satunnaiset tilattomien muutoista kertovat merkinnät antavat kuvan, että tilallisten kanssa tehty sopimus jossain määrin suojaasi tilattomia myös isojaosta aiheutuneilta kustannuksilta. Sopimuksen merkityksestä tilattoman asemalle kertoo myös Mellilän isojaon yhteydessä hyväksytty tilattomien metsänkäyttökielto. Metsän käyttö kiellettiin sakon uhalla kaikilta itsellisiltä ja torppareilta, jotka olivat asettuneet kylän maille ilman tilallisten kirjallista lupaa.⁶³¹

Vaikka isojako muutti tilattomien asemaa kylässä viljelysten ja yhteismaiden päädyttyä yksityiseen omistukseen, isojaon aikaan kylässä asuneiden asema säilyi usein entisellään. Osaa tilattomista suojaasi kyläläisten kanssa tehty sopimus. Isojaon

628 Talvitie 2018a, 371.

629 MLAK, Alastaro 9:0, pk 16.8.1784; MLAK, Karinainen 4, pk 9.7.1801; MLAK, Loimaan kunta 3, pk 18.4.1785; MLAK, Loimaan kunta 16:1, pk 27.9.1787; MLAK, Loimaan kunta 35:1, pk 5.11.1778; MLAK, Loimaan kunta 47:2, pk 7.12.1785; MLAK, Mellilä 48:1, pk 1.11.1793; KA Helsinki, MHA U, Loimaan kunta A55:4/1–21, pk 21.6.1779.

630 MLAK, Huittinen 9:4, pk 23.10.1801; MLAK, Loimaan kunta 47:2, pk 7.12.1785; MLAK, Yläne 3, pk 31.9.1783; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 43, pk 20.11.1780, §6.

631 MLAK, Mellilä 31, pk 2.5.1786.

jälkeen asuinpaikkaa hakeneista tilattomista tuli tilojen vuokralaisia, ja sopimuskäytännöt muotoutuivat vähitellen uudelta pohjalta. Tilattomilla oli kuitenkin tärkeä rooli peltoviljelyalueen tilojen taloudessa tilapäistyövoimana. Koska peltoviljelyvaltaisessa maataloudessa työt jakaantuvat hyvin epätasaisesti eri vuodenojalle, kotitalouden koko siihen mahdollisesti kuuluvine vuosipalkollisineen kannatti mitoitaa ympärivuotisen työvoiman tarpeen mukaan ja käyttää työsesonkeina tilapäistyövoimaa.⁶³² Näin tilallisten kannatti tarjota tilattomille asuinpaikkaa mailtaan. Siksi tilattomien mahdollisuudet asettua kyliin asumaan tuskin heikkenivät, mutta miten yhteismaiden jakaminen vaikutti tilattomien maankäyttöoikeuksiin ja taloudelliseen asemaan, on toinen kysymys ja jää tässä yhteydessä selvittämättä.⁶³³

ULKOPELTOJEN SIJAINTI PÄÄTÖKSENTEKOA VAIKEUTTAVANA TEKIJÄNÄ

Viljelijät raivasivat uusia peltoja kylän maille sinne, missä raivaukselle oli parhaat edellytykset. Jos maa oli helposti otettavissa viljelyyn ja riittävän lyhyen matkan päässä asunnosta, se sopi hyvin uudisraivaukseen. Tällaiset maat eivät aina sijainneet vainioiden välittömässä läheisyydessä. Jos vainioiden läheisyydessä oli hyvää raivauskelpoista maata, se saattoi keskittyä esimerkiksi vainioiden toiseen päähän. Isojaon kannalta olisi ollut edullista, että ulkopeltoja olisi ollut tasaisesti vainioiden laidoilla, jolloin ne olisivat olleet luontevasti jaettavissa vainiolohkojen yhteyteen. Raivauksia ei kuitenkaan ollut tehty tulevaa isojakoa silmällä pitäen, joten tällainen tilanne oli harvinaisen. Ulkopeltojen sijainnin ongelmat olivat usein sitä suurempia, mitä enemmän ulkopeltoja tiloilla oli.

Ulkopeltojen määrällä oli isojakoa tehtäessä selvä yhteys ulkopeltojen lohkomäärään. Alle kahden tynnyrinalan ulkopellot voitiin useimmiten sijoittaa yhteen lohkoon. Keskimäärin puolesta kahteen tynnyrinalan ulkopellot jaettiin 1,2 lohkoon. Ulkopeltoalan kasvaessa lohkojen määräkin kasvoi: kahdesta viiteen tynnyrinalaa jaettiin keskimäärin 1,6 lohkoon, viidestä kymmeneen tynnyrinalaa 2,0 lohkoon ja yli kymmenen tynnyrinalaa 2,4 lohkoon.⁶³⁴ Kun ulkopeltoja oli paljon, kysymykset esimerkiksi tilojen yhdenvertaisuudesta etäisyyksien suhteen nousivat helposti esiin, ja ulkopeltoja jouduttiin sijoittamaan useisiin omistuslohkoihin.

Kyliä rintamaiden läheisyydessä maasto ohjasi uudisraivausta. Jokien ja purojen varret houkuttivat raivaajia. Kalliot ja suot puolestaan estivät raivaamisen.

⁶³² Ulväng 2004, 22.

⁶³³ Tilattomien taloudellisesta asemasta kylissä 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa ks. Dribe & al. 2017.

⁶³⁴ Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

Molemmat ilmiöt saattoivat muodostua ongelmallisiksi raivausten jakamisen kannalta. Vesistöjen rannoille muodostuneita pitkiä raivausten ketjuja oli mahdotonta jakaa vainioiden yhteyteen. Samoin kallioiden ja soiden pirstomista viljelyksistä oli vaikeaa luoda yhtenäisiä pelto-omistuksia.

Ääriesimerkki vaikeasti jaettavista uudisraivauksista on Loima, jossa oli paljon eri ikäisiä raivauksia. Kylän tilojen ulkopeltopinta-alat vaihtelivat yhdeksästä yli viiteentoista tynnyrinalaan. Loima sijaitsi Loimijoen mutkassa, johon kylän vainiot oli raivattu. Vainioiden välittömässä läheisyydessä sijaitsi suuri suo, joka sulki täysin yhden raivaussuunnan. Suon ohi jatkui pitkä pellonraivaukselle otollinen rantakaista. Kylän talonpojat olivat raivanneet vainioiden jatkona ollutta joenrantaa noin kolmen kilometrin matkalta. Tällaisen pitkän ja kapean ulkopeltoakaistan oikeudenmukainen jakaminen vaati väistämättä useita lohkoja tilaa kohti. Yhdenvertaisuuden ja ulkopellon käytön näkökulmasta oli aivan eri asia, oliko ulkopelto lohko kilometrin vai neljän kilometrin päässä asunnosta. Rantakaistan lisäksi kyläläiset olivat tehneet raivauksia myös vainioiden toiseen päähän sekä suon toisella puolella sijainneille niittymaille. Näiden raivausten vuoksi ulkopelto lohkojen määrä nousi entisestään. Parhaimmillaan ulkopeltoja oli isojaon jälkeen vain kolmessa omistuslohkossa, mutta Rytin ulkopellot tulivat kymmeneen eri omistuslohkoon. Raivausten sijainnin vuoksi maanmittari A. I. Gnospeliuksella ei ollut mahdollisuutta myöskään hahmotella kartalle omistuslohkoja, joissa ulkopellot olisivat yhdistyneet aiemmin jaettuihin vainioihin. Kaiken kaikkiaan kylään muodostui 38 lohkoa, joihin sisältyi ulkopeltoja. Näistä vain kaksi oli vainion yhteydessä. Kun tilat olivat jo vainiojaossa saaneet kolmesta viiteen peltolohkoa, pelto-omistuksista tuli pirstaleiset. Tilojen peltolohkojen kokonaismäärä vaihteli seitsemästä kahteentoista.⁶³⁵

Toisenlainen ulkopeltojen jako-ongelma syntyi Vampulan ja Huhtaan kylien jakokunnassa. Kylät sijaitsivat lähekkäin Loimijoen pohjoispuolella ja niiden vainiot rajoittuivat toisiinsa. Yhteismailla molempien kylien tilat kilpailivat parhaista raivausmaista. Vampulan vainiot rajautuivat länsipuolella Kotajan yksinäistalon vainioihin, ja vainioiden pohjoispuolella sijainneet kalliit estivät raivausten tekemisen omien vainioiden laitamille. Sen sijaan Huhtaan vainioiden pohjois- ja itäpuolilla oli hyvin pellonraivaukseen soveltunutta maata. Näiden olosuhteiden seurauksena kummankin kylän talonpojat olivat ympäröineet Huhtaan vainiot ulkopeltoillaan. Huhtaan kyläläiset onnistuivat sopimaan jakoratkaisusta, jossa he saivat puolet ulko-

635 MLAK, Huittinen 24; MLAK, Huittinen 24:1; MLAK, Huittinen 24:7; KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat, A1 145–146.

peltolohkoistaan vainioiden yhteyteen, ja peltolohkojen kokonaismäärä jäi yhdestä neljään. Sen sijaan Vampulan kyläläisten ulkopellot olivat väistämättä erillään vainioista. Koska jakoneuvottelujen seurauksena ei syntynyt yhtenäisiä ulkopeltolohkojakaan, tilojen peltolohkojen kokonaismäärä oli isojaon jälkeen viidestä seitsemään.⁶³⁶

Olosuhteet vaikuttivat huomattavasti siihen, mihin raivauksia tehtiin. Raivausten sijainti puolestaan vaikutti siihen, miten ne kytkeytyivät muuhun maanomistukseen ja miten niiden jakamisesta oli mahdollista saavuttaa kaikkia osakkaita tyydyttävä jakoratkaisu. Olosuhteiden vuoksi ei koskaan ollut mahdotonta luoda hyvää ja maankäytön muutoksiakin kestäväää jakoratkaisua, mutta olosuhteet tekivät sellaisen jakoratkaisun luomisesta kaikkia tyydyttävällä tavalla toisinaan huomattavan vaikeaa. Ennen kaikkea yhdenvertaisuus jaon osakkaiden välillä oli tekijä, joka johti pirstaleisiin ratkaisuihin tilanteissa, joissa ilmeisiä yhtenäisiä ratkaisuja ei ollut tarjolla.

PELTOJEN KOKONAISUUS JA PÄÄTÖKSENTEON RAJAT

Suurimmassa osassa kylistä ulkopeltojen jakaminen pitkitti peltojen jaon valmistumista. Kaikissa tässä tutkimuksessa mukana olevissa kylissä peltoja jaettiin vielä lohkolukua rajaavan asetuksen voimaantulon (1775) jälkeen. Jos jako olisi tehty lainsäädäntöä seuraten, vain niillä 14 tilalla, joille vainiojaossa oli vahvistettu viisi lohkoa, olisi voinut olla enemmän kuin neljä peltolohkoa. Säädetty ylin lohkoluku ylittyi kuitenkin 118 tilan omistuksissa, eli 11 prosentille tiloista vahvistettiin omistukset, joissa peltoa oli vähintään viidessä lohossa. Näistä tiloista puolet sijaitsi Huittisissa, jossa neljännes tiloista sai pelto-osuutensa vähintään viidessä lohossa. Marttilassa sallittu lohkoluku ylittyi vain kolmella prosentilla tiloista Pöytyällä osuuden ollessa kuusi prosenttia ja Loimaalla kymmenen prosenttia.⁶³⁷

Lohkolukuun kiinnitettiin huomiota jo ennen lakisäätöistä lohkoluvun rajoitusta. Huittisten maanjako-oikeus määräsi toisen maanmittarin tarkastamaan Rajalan peltojakoa vuonna 1774. Tarkastuksen tehnyt Jean Åhman totesi jaon täysin oikein tehdyksi, mutta ei voinut olla huomauttamatta peltojen jakamisesta useassa osassa. Kaksi jakovaihetta oli jo tehty ja ulkopellot olivat vielä jakamatta. Tiloilla oli jo useita lohkoja, eikä jakotuloksesta näin voisi tulla edullista.⁶³⁸

Kun peltolohkoille oli laissa säädetty lukumääräraja, se tuli vastaan yleensä juuri ulkopeltojen kohdalla. Vainioistahan viisi lohkoa sai vain 14 tilaa, joille kaikille vainio-

⁶³⁶ MLAK, Vampula 4:1.

⁶³⁷ Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

⁶³⁸ MLAK, Huittinen 39, pk 9.8.1774.

osuus jaettiin ja vahvistettiin ennen lohkolukua rajoittavaa asetusta. Asetuksella ei kuitenkaan näytä olleen merkittävää vaikutusta jakotulosten ohjaajana, sillä loput sata sallitun lohkoluvun ylitystä tehtiin asetuksen voimaantulon jälkeen. Lohkoluvun rajoista mahdollisesti käydyt keskustelut päättyivät harvoin isojakoasiakirjoihin.

Maanmittareiden huoli siitä, että asetuksen määräykset eivät toteudu, esiintyy satunnaisesti isojakoasiakirjoissa. Korkiakoskella maanmittari ei hyväksynyt osakkaiden jakoehdotusta ulkopeltojen osalta. Vainiot ja osa ulkopelloista oli jo ennestään jaettu neljästä viiteen lohkoon ja ulkopeltojen jako uhkasi lisätä lohkolukua entisestään.⁶³⁹ Mannisissa lohkojen lukumäärää käytettiin jakoratkaisun perusteluna, vaikka peltolohkojen lukumäärä ei kirjaimellisesti olisikaan isojaossa ylittynyt. Kuusjoen rannalla erillään muista viljelyksistä sijainneiden ja pellonraivaukseen erinomaisesti sopineiden alueiden jakoa maanmittari perusteli sillä, että kolmella tilalla oli jo ennestään peltoa neljässä eri paikassa eli asetuksen sallima enimmäismäärä. Nämä tilat eivät saaneet lisälohkoa enää edes raivauskelpoisesta maasta.⁶⁴⁰

Korkiakoskella maanmittari ei viitannut asetuksen määräyksiin, vaan 14. huhtikuuta 1791 päivättyyn kuninkaan kirjeeseen, jonka mukaan sallitun lohkoluvun ylittäviä lohkomääriä ei enää saanut vahvistaa. Sama kirje velvoitti maanmittarit merkitsemään jakokirjaan, kuinka moneen lohkoon tilukset oli jaettu.⁶⁴¹ Kyseisellä kirjeelläkään ei ollut merkittävää vaikutusta jakotuloksiin, sillä lähes kaikki Huittisten ja kaikki Marttilan säädetyn lohkoluvun ylitykset sovittiin ja vahvistettiin kirjeen jälkeen. Loimaalla ja Pöytyällä peltojaot valmistuivat pääsääntöisesti aikaisemmin, joten vain yhdelle tilalla vahvistettiin säädösten vastainen peltolohkojen lukumäärä kirjeen jälkeen. Käytössä olevan aineiston perusteella sääntelyllä ei ollut merkittävää vaikutusta jakotuloksiin.

Edellä esitetyissä tapauksissa asetuksen määräysten esiin ottamisella oli vaikutusta toimituksen kulkuun, mutta aina näin ei tapahtunut. Ahvenuksessa maanmittari selitti kyläläisten toivoman jakoratkaisun olevan isojakoasetuksen vastainen, mutta kyläläiset pitivät päänsä ja saivat toivomansa jakoratkaisun.⁶⁴² Viljelijöiden toiveilla oli hyvin vahva asema isojakoa tehtäessä. Pihlava ja Paju olivat rälssikyliä, jotka Huittisten kirkkoherra Nils Idman omisti kokonaan. Idman oli anonut isojaon saattamista loppuun ja lähettänyt jakotoimitukseen sekä kirjalliset ohjeet jaon toimittamisesta että edustajakseen Turun hovioikeuden notaarin. Pöytäkirjasta käy

639 Mlak, Huittinen 9:4, pk 14.3.1803.

640 Mlak, Ypäjä 3b, pk 15.2.1786.

641 Gylden 1836, 474–475.

642 Mlak, Kauvatsa 1:3, pk 28.8.1794.

ilmi, että Idman oli kieltänyt isojakoasetuksesta poikkeamisen, ja siksi maanmittari pyrki ohjaamaan viljelijöitä lohkolukurajoitusten mukaiseen jakoratkaisuun. Siitä huolimatta asetuksen lohkoluku ylittyi osalla tiloista peltojen ja kaikilla tiloilla niittyjen osalta, koska lampuodeilla oli oma käsityksensä sopivasta jakoratkaisusta, eivätkä he perääntyneet siitä.⁶⁴³

Maanmittareiden suhtautuminen lohkomäärän rajoituksiin vaikuttaa käytännölliseltä. Oli parempi päästä sovinnollista tietä kaikkia osakkaita tyydyttävään ratkaisuun, kuin ajaa jakotoimitus ja kyläyhteisö riitakierteeseen ja siten pitkittää toimitusta. Maanmittarin henkilökohtaisesta näkökulmasta huomattavaa oli palkanmaksun viivästyminen toimituksen pitkittyessä.⁶⁴⁴ Osa jakokirjoista saa tutkijan epäilemään, että maanmittarit joissain tapauksissa häivyttivät lohkoluvun ylityksiä merkinnöillään. 1790-luvun jakokirjoista maanmittarit yhdistivät aaltosulkeilla samassa lohossa sijainneet pelto-omistukset. Kaikki jakokirjassa yhdistetyt peltokappaleet eivät kuitenkaan yhdisty kartalla. Jakokirjan aaltosulut antavat ymmärtää, että peltolohkoja olisi neljä, vaikka niitä maastossa oli viisi.⁶⁴⁵ Syntyikö virheellinen merkintä epähuomiossa, vai oliko tällaisella menettelyllä mahdollista hämätä jakotoimituksen tarkastajia? Se ei käytetyillä lähteillä selviä.

Huittistenkylässä peltojen lohkolukua ryhdyttiin sovittelemaan asetuksen määräysten mukaiseksi vasta sen jälkeen, kun kylän isojako oli korkeimmassa tuomioistuimessa kumottu ja määrätty tehtäväksi asetuksen määräysten mukaisesti. Siinä vaiheessa kyläläiset kokivat helpoimmaksi tieksi muuttaa 40 vuotta aikaisemmin tehtyä vainioiden jakoa monilohkoisuuden poistamiseksi.⁶⁴⁶

Tiukentuneen isojakosääntelyn mukanaan tuoma rajoitus peltolohkojen määrästä ei näytä vaikuttaneen jakotoimituksiin tai niiden lopputuloksiin. Kun alueen osakkaiden yleisenä pyrkimyksenä oli omistusten keskittäminen, sääntelyn merkitys jäi pieneksi. Niissä tapauksissa, joissa osakkaiden tahdosta tai hankalista olosuhteista johtuen lohkojen lukumääräraja ylitettiin, pöytäkirjoissa ylityksiin kiinnitettiin huomiota vain harvoin. Sääntelyn tehottomuudesta kertoo se, että lohkorajat ylittävien jakotulosten vahvistaminen jouduttiin erikseen kieltämään sekä se, että rajan ylittävät jakotulokset vahvistettiin kiellon jälkeenkin.

643 Mlak, Pöytyä 28:1, pk 8.9.1788 ja 13.9.1788.

644 Ojanperä 2002, 75; Bäck 1984, 267.

645 Jakokirjassa viisi peltolohkoa yhdistetty neljäksi ks. Kosken Pessu, Mlak, Alastaro 8:o; Mlak, Alastaro 8:1, ja Siivikkalan Suutari, Mlak, Vampula 14:01; Mlak, Vampula 14.

646 Mlak, Huittinen 9:5, pk 26.8.1805.

Ruuantuotannon mahdollisuudet jaetuilla pelloilla

Isojaon jälkeen tilojen viljelysten kokonaisuus muodostui jaossa saaduista vainio-osuuksista ja ulkopelloista. Kokonaisuus oli tulevan viljelyn ja uudisraivauksen perusta. Kun pelto-osuutta tarkastellaan isojaon jälkeisen maatalouden kannalta, jakotuloksesta lähteviä merkityksellisiä asioita ovat peltolohkojen lukumäärä, koko, käytettävyys ja mahdollisuus laajentaa lohkoja raivauksella. Kun näihin tekijöihin yhdistetään yleiset 1800-luvun alun viljelyn edellytykset, voidaan arvioida viljelyn uhkia ja mahdollisuuksia Lounais-Suomessa 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla.

PELTO-OMISTUSTEN KOKONAISUUS JA VILJELYN TARPEET

Isojaon jälkeen tutkimusalueen tilat omistivat peltoa keskimäärin 2,7 lohkoissa (*taulukko 11*). Vainioita tiloilla oli keskimäärin 1,8 lohkoissa ja ulkopeltoja 1,5 lohkoissa. Kun 40 prosenttia ulkopeltolohkoista sijoittui vainioiden yhteyteen, päästää 2,7 lohkon keskiarvoon. Keskimääräinen lohkojen lukumäärä oli suurin Huittisissa ja pienin Marttilassa.

Yhdessä lohkoissa sijainneita peltoja viljeli isojaon jälkeen yhteensä 247 tilallista. Se merkitsee 23 prosenttia tutkituista tiloista. Näistä tiloista 49 omisti kaiken maaomaisuutensa samassa lohkoissa peltojen kanssa, eli he edustivat ainakin omistuslohkojen lukumäärän valossa isojaon ihannetta. Peltojen käytettävyyden kannalta erinomaisena pidettävää korkeintaan kahta lohkoa tilaa kohti viljeli isojaon jälkeen 53 prosenttia tutkituista tiloista. Sen sijaan noin neljänneksellä tiloista pellot olivat isojaon jälkeen neljässä tai useammassa lohkoissa.⁶⁴⁷

Kokonaisuutena alueen keskimääräinen peltolohkojen määrä ylittää hieman Juhani Saarenheimon tutkimuksen Varsinais-Suomen ja Satakunnan suurten kylien

⁶⁴⁷ Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

■ TAULUKKO 11. Isojaossa tiloille jaettujen peltolohkojen määrä ja sen koostuminen vainioista ja ulkopelloista Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840.

	tilojen määrä	vainio- lohkojen määrä	ulkopelto- lohkojen määrä	ulkopeltolohkoista vainiolohkon yhteydessä, %	peltolohkojen kokonaismäärä
Huittinen	246	2,0	2,4	25%	3,7
Loimaa	365	1,9	1,5	52%	2,5
Marttila	248	1,6	1,1	44%	2,2
Pöytyä	195	1,7	1,1	45%	2,3
YHTEENSÄ	1054	1,8	1,5	40%	2,7

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

peltolohkomäärät. Tutkimusten välisessä vertailussa on kuitenkin se ongelma, että Saarenheimon laskentaperusteet eivät ole selvitettävissä hänen artikkelistaan. Hän on taulukoinut eri sarakkeisiin pelto-, niitty- ja metsälohkot, joiden summa on lohkojen kokonaismäärä.⁶⁴⁸ Tästä herää kysymys, mihin kategoriaan on laskettu ne omistuslohkot, joissa on kahta tai kolmea eri tiluslajia. Esimerkiksi niittylohkojen määrästä voi helposti päätellä, että metsälohkoihin sisältyneitä niittyjä ei ole huomioitu niittylohkoina. Ovatko metsälohkoille jääneet ulkopellot joutuneet samoin metsälohkokategoriaan? Itse olen peltolohkoja laskeessani laskenut kaikki lohkot, joissa on peltoa riippumatta siitä, kuinka vähän tai paljon peltoa on ja mitä muita tiluslajeja lohossa on.

Kaavio 11 osoittaa, että Pöytyä ja Marttila olivat pelto-omistusten rakenteen keskenään samankaltaiset pitäjät. Pöytyällä korkeintaan kahta lohkoa viljeli isojaon jälkeen jopa 71 prosenttia tiloista ja Marttilassakin 64 prosenttia. Neljä tai useampia peltolohkoja kummassakin pitäjässä oli jaon jälkeen 14 prosentilla tiloista. Jo vainioiden jaossa Marttilan ja Pöytyän tilojen jako-osuudet olivat lukumääräisesti alueen pienimmät, eikä melko pienistä ulkopelloista voinut jakaa entisten lisäksi monia lohkoja. Täysin erilaisesta asutuksen ja viljelyn rakenteesta huolimatta jakotulos muistuttaa paljon Olavi Mannilan selvittämää Orimattilan peltojaon tulosta.

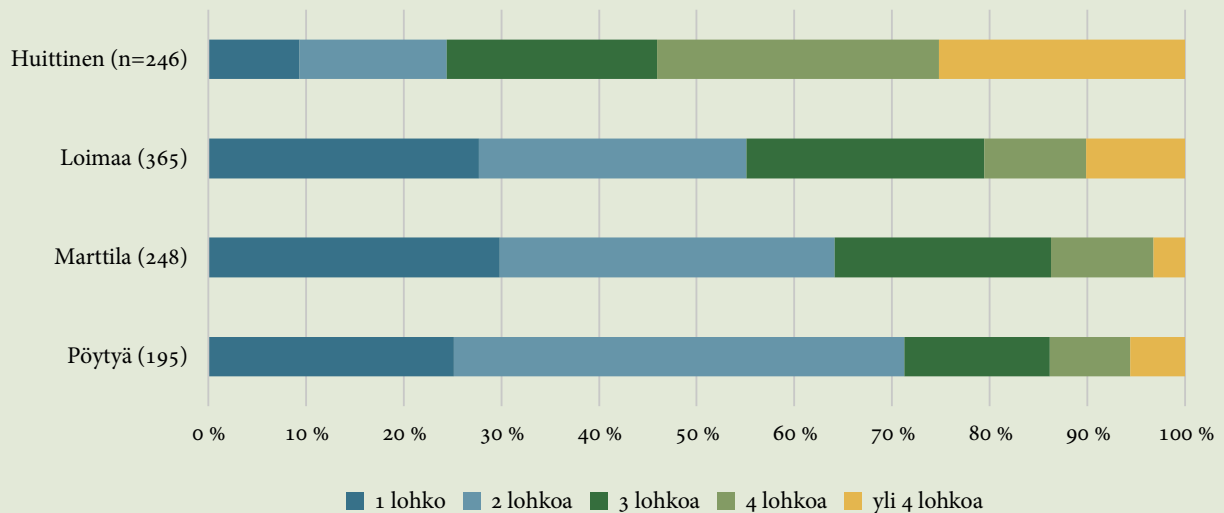
⁶⁴⁸ Saarenheimo 1983, 32–41.

Orimattilassa oli monia hyvin suuria kyliä ja suurin osa pelloista oli ulkopeltoa toisin kuin Marttilassa ja Pöytyällä. Siitä huolimatta Orimattilassakin tilat saivat keskimäärin kaksi peltolohkoa.⁶⁴⁹ Tämä kertoo siitä, että hyvin erilaisista lähtökohdista oli mahdollista saavuttaa lohkojen lukumäärän näkökulmasta hyvä lopputulos.

Yksi ja kaksi peltolohkoa olivat melko harvinaisia Huittisissa, mikä on ilmeistä jo vainiojaon tietojen pohjalta. Ulkopellot Huittisissa jaettiin keskimäärin useampaan lohkoon kuin muissa pitäjissä, ja lisäksi ne saatiin kaikkein heikoimmin liitettyä vainioiden yhteyteen. Koko pitäjässä yhtä peltolohkoa viljeli isojaon jälkeen alle kymmenesosa tiloista ja korkeintaan kahta lohkoa neljännes. Kääntäen Huittisissa suuret

649 Mannila 1955; Mannila 1956, 104.

■ KAAVIO 11. Isojaossa tiloille jaettujen peltolohkojen lukumäärien osuudet (%) Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

lohkoluvut olivat selvästi yleisempiä kuin alueen muissa pitäjissä. 54 prosenttia Huittisten tiloista viljeli peltojaan neljässä tai useammassa lohkokossa. Tämän tutkimuksen muiden pitäjien sijaan Huittisten tulos vertautuu naapuriinsa Tyrvääseen. Tyrväällä isojaon jälkeen tiloilla oli peltoa keskimäärin 3,4 lohkokossa. Tyrväällä jakotulosten vaihtelu eri jakokunnissa oli kuitenkin Huittista suurempaa.⁶⁵⁰ *Kartta 5* osoittaa, että Huittisissäkin oli kyliä, joissa päästiin erinomaiseen jakotulokseen peltojen osalta, vaikka monilohkoisuus oli selvästi hallitsevaa.

Loimaa jää kaikin tavoin alueen ääripäiden väliin. Vainiojaon osalta loimaalais-tilojen jakotulos oli lähempänä pohjoista naapuria eli Huittista, mutta kokonaisuutena Loimaan peltojako oli lähempänä varsinaissuomalaisia naapureita. Loimaan tilojen kokonaislohkomäärää pienentää se, että ulkoppeltojen liittäminen vainioiden yhteyteen onnistui paremmin kuin muissa pitäjissä.

Kokonaisuutena tarkastellen peltolohkojen kokonaismäärä jäi isojaossa varsin pieneksi. Kolme neljäsosaa tilallisista viljeli jaon jälkeen peltojaan korkeintaan kolmessa omistuslohkokossa. Tällainen lohkomäärä oli käytännössä hyvin hallittavissa ja hoidettavissa. Yksittäisillä tiloilla lohkoluku jäi niin suureksi, että siitä aiheutui pitkällä tähtäimellä haittaa viljelysten hoitamisessa. Kun lohkoluku oli lähes tai jopa yli kymmenen, on aiheellista epäillä, että kaikki peltolohkot eivät tulleet yhtä hyvin hoidetuiksi. Näitä tiloja ei pidä kuitenkaan liiaksi korostaa, sillä kyse on marginaalisesta ilmiöstä alueen isojakokokonaisuudessa. Lohkojen lukumääränä tarkastellen jakotulos palveli 1700- ja 1800-lukujen maataloutta hyvin.

Peltolohkojen lukumäärän ohella peltopinta-ala omistuslohkoa kohti on merkittävä tunnusluku arvioitaessa pelto-omistusta viljelytyön kannalta. Perussääntönä voidaan pitää sitä, että mitä suurempi pinta-ala, sitä enemmän erilaisia vaihtoehtoja viljelyn järjestämiseen oli. Koko tutkimusalueella isojaon jälkeen peltolohko käsitti keskimäärin 6,2 tynnyrialaa (3,1 ha) peltoa. Kun huomioidaan ajan maataloustekniikka, lohko kohtainen peltopinta-ala oli huomattavan suuri. Keskimääräinen peltolohkon ala oli suurin Loimaalla, 6,9 tynnyrialaa (3,4 ha). Huittisissä lohkojen peltopinta-alat olivat pienimmät, keskimäärin 5,4 tynnyrialaa (2,7 ha).⁶⁵¹ Vaikka lohkojen lukumäärällä ja pinta-alalla on luonnollinen yhteys toisiinsa, on viljelyn kannalta merkittävää, kuinka suuria pinta-aloja jaettiin. Suuren pinta-alan jakaminen useisiin lohkoihin säilytti peltolohkojen alat käytettävyydeltään tyydyttävänä, kun taas pienen alan jakaminen harvoihin lohkoihin voi tehdä lohkoista verrattain pieniä.

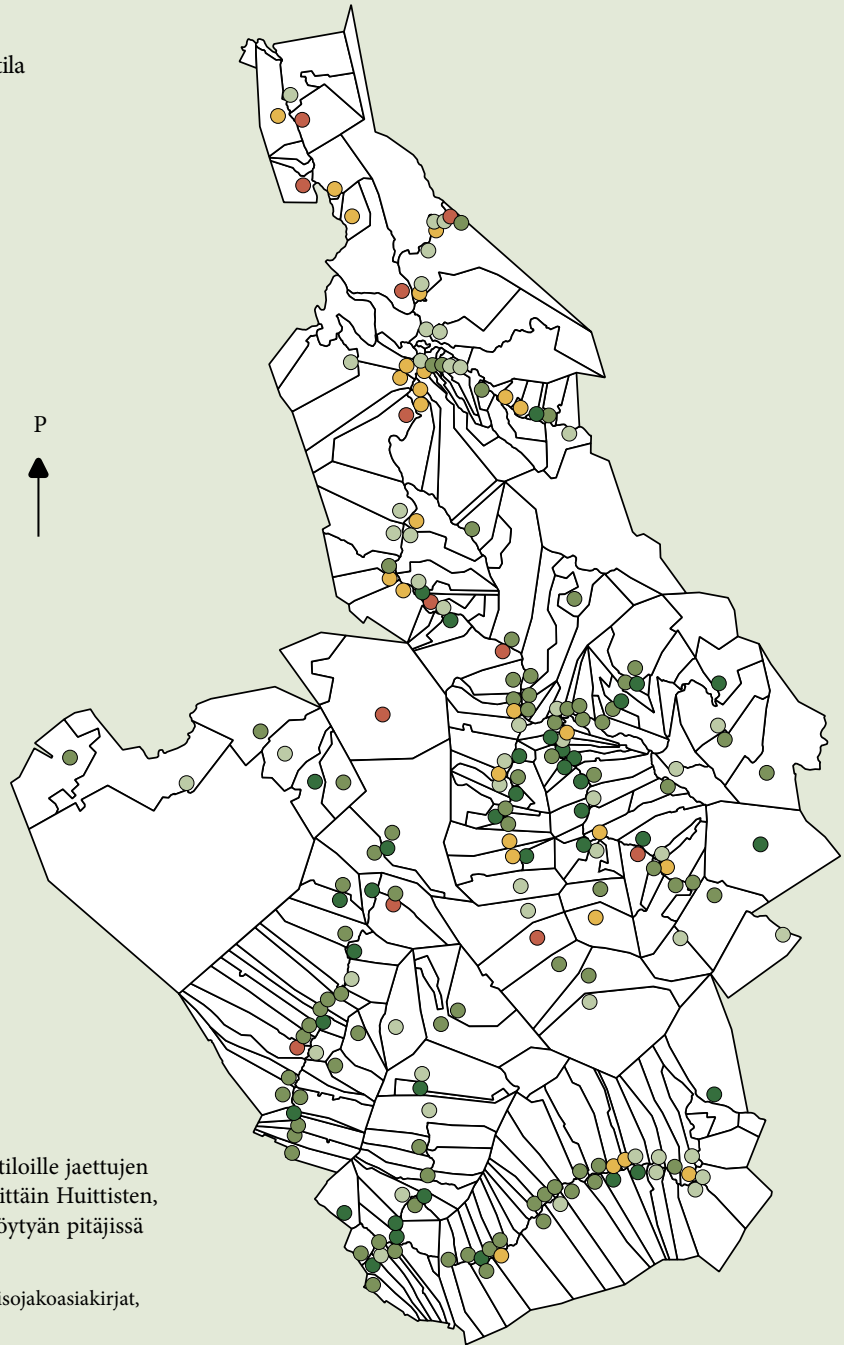
650 Kleimola 1959, 58–59.

651 Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

Peltolohkojen määrä / tila
kylän keskiarvo

- 1,0 - 1,4
- 1,5 - 2,4
- 2,5 - 3,4
- 3,5 - 4,4
- 4,5 -

0 10 km

■ KARTTA 5. Isojaossa tiloille jaettujen peltolohkojen määrä kylittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojaokoasiakirjat, ks. liite 1.

Kartta 6 osoittaa, että kylät, joissa keskimääräiset peltolohkojen pinta-alat jäivät alle kolmen tynnyrinalan, olivat hyvin harvinaisia. Aikalaiset tuskin työssään kokivat näitäkään peltolohkoja pieniksi, sillä kolmen tynnyrinalan kokoisen peltolohkon kylvämiseen käsin meni yhdeltä ihmiseltä vähintään yksi päivä, elon leikkaamiseen sirpillä kolme päivää ja kyntämiseen härkäparilla ja kehäauralla lähes viikko.⁶⁵²

Kartan 6 vertaaminen *karttaan 5* osoittaa myös, että Huittisissa muuta aluetta suurempien lohkomäärien vaikutus osittain hälväni suurempien viljelypinta-alojen vuoksi. Vaikka lohkoja oli useita, ne olivat kooltaan moitteettomia. Toisaalta erityisesti Marttilassa ja Pöytyällä oli kyliä, joissa peltopinta-ala oli niin pieni, että peltolohkot jäivät verrattain pieniksi pienestä lohkojen lukumäärästä huolimatta.

Parhaiten peltojen jakotuloksen vaihtelu tulee esiin tilatasolla. Kaikkiaan 21 tilan pellot olivat isojaon jälkeen keskimäärin alle kahden tynnyrinalan kappaleissa. Kaikissa näissä tapauksissa oli kyse peltoalan pirstoutumisesta lukuisiin lohkoihin. Usein kyse oli tiloista, joiden kokonaispeltoala oli pieni. Esimerkiksi Yläneen Kirkonkylässä Juho Heikkilän 3,8 tynnyrinalan pellot olivat kahdessa lohkoissa ja Prunkilan Antti Kapan 5,1 tynnyrinalan pellot kolmessa lohkoissa. Pienten lohkojen taustalla oli myös monilohkoisia vainiojakoja yhdistettynä erillään sijainneisiin ulkopeltoihin. Siitä syystä Etelä-Vesikosken Jaakko Pietilän 8,3 tynnyrinalan pellot päätyivät seitsemään lohkoon. Lukuisten irrallisten ulkopeltolohkojen vuoksi Ahvenuksen Sirkan 12,4 tynnyrinalan peltoja oli lopulta seitsemässä eri lohkoissa. Ääriesimerkki peltojen pirstaleisuudesta on Loiman Ryti, jonka 23,7 tynnyrinalan pellot olivat 12 lohkoissa, jolloin lohkon keskiarvoksi näinkin suurella viljelmällä jäi alle kaksi tynnyrinalaa.⁶⁵³

Toisaalta yli 20 tynnyrinalan peltolohkoja viljelleitä tiloja oli 72 kappaletta. Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta näiden tilojen kaikki pellot olivat yhdessä lohkoissa. Äärimmillään tilojen väliset erot peltolohkojen keskipinta-aloissa olivat huimaavia. Vähäperän Tohnan yhdessä lohkoissa viljelty peltoala oli 39-kertainen Etelä-Vesikosken Jaakko Pietilän keskimääräisen peltolohkon alaan verrattuna.⁶⁵⁴

Peltolohkojen pinta-alan keskiarvo on osittain harhaanjohtava määre, sillä tosiasiassa saman tilan peltolohkojen pinta-alat poikkesivat paljon toisistaan. Siksi sen rinnalla on tarkasteltava myös peltojen yhtenäisyyttä ja lohkojen kokosuhteita. Usein

652 Myrdal 1996a, 151–156.

653 MLAK, Huittinen 24; MLAK, Huittinen 24:1; MLAK, Huittinen 24:7; MLAK, Huittinen 41:01; MLAK, Huittinen 41:2; MLAK, Huittinen 41:3; MLAK, Karinainen 3; MLAK, Karinainen 3:1; MLAK, Karinainen 3:2; MLAK, Kauvatsa 1:0; MLAK, Kauvatsa 1:3; MLAK, Loimaa 46; MLAK, Loimaa 46:1; MLAK, Marttila 1; MLAK, Marttila 2; MLAK, Mellilä 13; MLAK, Mellilä 13:1; MLAK, Pöytyä 11; MLAK, Pöytyä 28:1; MLAK, Yläne 4:0; KA Helsinki, MHA U, Mellilä A61:1/2–13.

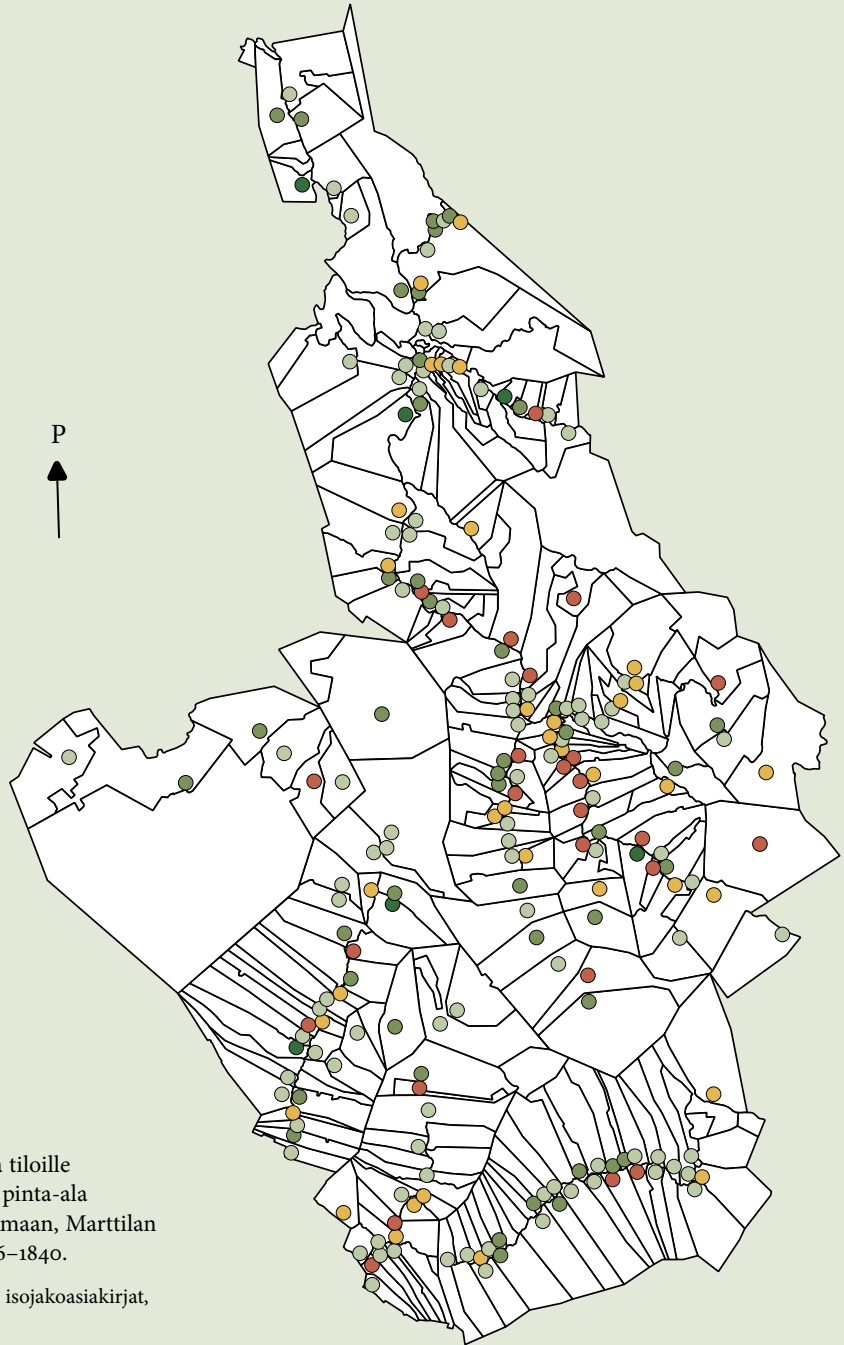
654 MLAK, Loimaa 46:1; MLAK, Mellilä 48:1.

Peltolohkon pinta-ala
kylän keskiarvo

- alle 3 ta
- 3,0 – 4,9 ta
- 5,0 – 9,9 ta
- 10,0 – 14,9 ta
- yli 15 ta

0 10 km

P

■ KARTTA 6. Isojaossa tiloille
jaettujen peltolohkojen pinta-ala
kylittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan
ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojaokoasiikirjat,
ks. liite 1.

peltoala keskittyi suurimpaan lohkoon. Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän tiloista 34 prosentilla oli vähintään neljä viidennestä pelloista yhdessä lohossa. Näillä tiloilla pelto-osuus oli hyvin yhtenäinen, sillä niillä oli harvoin enemmän kuin kaksi peltolohkoa. Siitä huolimatta suurimman peltolohkon suuri osuus peltojen pinta-alasta ei ole peltojen viljelyn kannalta yksiselitteisesti positiivinen ominaisuus. Saarenheimo esittää, että useatkaan pienet peltolohkot eivät olleet ongelmallisia, jos pääpeltolohko oli suuri.⁶⁵⁵ Tämä näkemys on käyttökelpoinen Saarenheimon näkökulman eli yhteisen aitaamisen päättymisen kannalta, mutta maataloustyön näkökulmasta näkemys on hylättävä. Saarenheimon ongelmallisina pitämät kaksi tai kolme yhtä suurta lohkoa saattoivat maataloustyön kannalta olla erittäin hyvä vaihtoehto. Sen sijaan useat pienet lohkot olivat viljelyssä hankalia, vaikka pääpeltolohko olisi ollut suuri. Näin ollen yhden, kaksi tai kolme peltolohkoa saaneiden tilojen, joita suurin osa tutkimusalueen tiloista oli, peltojen yhtenäisyyttä voidaan jo lukumäärän puolesta pitää hyvänä. Sen sijaan peltopinta-alan jakautumista lohkojen kesken on syytä tarkastella lähemmin monilohkoisilla tiloilla.

Suurin osa monilohkoisista peltojen jakoratkaisuista käsitti neljä peltolohkoa. Näillä tiloilla peltopinta-alan jakautuminen lohkojen kesken osoittaa suurta vaihtelua. Tasaisimmin peltoala jakautui peltolohkojen kesken niillä tiloilla, joiden suurimmassa peltolohkossa oli 27 prosenttia tilan koko peltoalasta. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikkien lohkojen on pitänyt olla lähes samankokoiset. Miltä tällainen peltojen jakautuminen näytti ja tuntui maastossa, riippui hyvin paljon tilan peltoalasta. Työtilän Einolan lohkot olivat käytettävyydeltään tyydyttävän kokoiset, kun suurimman lohkon peltoala oli 5,1 tynnyrinalaa. Isoperän Simo Ponkkisen peltoala oli niin pieni, että suurimpaankin lohkoon riitti vain 1,2 tynnyrinalaa peltoa. Kummallakin tilalla neljästä lohokosta suurimmassa oli 27 prosenttia tilan peltoalasta.⁶⁵⁶ Esimerkeiksi epätasaisesti lohkojen kesken jakautuneesta peltoalasta sopivat Raijalan Laurila ja Mökköisten Heikkilä. Laurilalla oli suurimmassa lohossa 85 prosenttia peltopinta-alastaan. Kun suurimmassa lohossa oli yli 44 tynnyrinalaa peltoa ja kolmeen pieneen lohkoonkin riitti yhteensä lähes kahdeksan tynnyrinalaa, aivan pienistä kappaleista ei niidenkään osalta ollut kysymys. Heikkilän suurimmassa lohossa oli 90 prosenttia pellosta. Kolmen pienen lohkon kesken jäi jaettavaksi reilu puolitoista tynnyrinalaa, joten yhden suuren lohkon vastapainoksi tilalla oli kolme hyvin pientä peltolohkoa.⁶⁵⁷ Useimmat monta lohkoa saaneet tilat saivat yhden selvästi muita

655 Saarenheimo 1983, 32.

656 MLAK, Huittinen 15:1; MLAK, Huittinen 15:5; MLAK, Mellilä 13:1; KA Helsinki, MHA U, Mellilä A61:1/2–13.

657 MLAK, Alastaro 12:2; MLAK, Huittinen 29:4; MLAK, Huittinen 29:5.

suuremman peltolohkon, joka takasi lähes kaikille tiloille vähintään yhden viljelytyön kannalta käytännöllisen viljelyalan. Alle kolmekymmentä tilaa ei saanut isojaossa yhtään yli neljän peltotynnyrinalan (2 ha) omistuslohkoa.

Tilan viljelykokonaisuutta peltolohkojen määrän, pinta-alan ja yhtenäisyyden näkökulmasta tarkasteltaessa on tehtävä vielä yksi huomio: kaikki tilat eivät viljelleet kaikkia peltolohkojaan itse. Osa erillään sijainneista ja yleensä pienistä peltolohkoista oli tilattomien viljelyssä kuten ennen isojaakoakin. Näin ollen tilat eivät välttämättä viljelleet isojaon jälkeen niin montaa peltolohkoa kuin asiakirjat osoittavat heidän omistaneen. Vaikka yleiskuva tilojen viljelyksistä on jo lohkomäärien valossa hyvin yhtenäinen, se yhtenäistyy entisestään, jos huomioidaan vain suoraan tilan viljelyssä olleet peltolohkot. Lisäksi pienet ja erillään sijainneet peltolohkot antoivat hyvän mahdollisuuden tarjota niiden luota esimerkiksi torppariehdokkaille torpanpaikkoja.⁶⁵⁸ Näin torpan perustamisen kautta erillinen peltolohko poistui tilan omasta viljelystä, kun torppari sai sen viljeltäväkseen ja laajennettavakseen.

Kun tarkastellaan jakotulosten valtavirtaa, peltojen käytettävyys peltolohkojen lukumäärän, koon ja yhtenäisyyden puolesta oli todella hyvä isojaon jälkeen. Kaikkiin näihin käytettävyystekijöihin oli poikkeuksia, jotka yksittäisinä eivät välttämättä olleet ongelmallisia. Hankaliksi poikkeukset tekee se, että ne usein kasautuivat samoille tiloille. Tästä syystä pienellä osalla tiloista isojaon jälkeinen pelto-osuus muodostui pitkällä aikavälillä rakenteeltaan epätydyttäväksi.

RAIVAUS TUOTANNON LISÄÄMISEN KEINONA

Viljelyn tulevaisuuden kannalta keskeinen näkökulma on viljelysten laajentamisen mahdollisuudet. Edullista oli, jos isojaossa saatuja peltoaloja oli mahdollista laajentaa, eikä uusia raivauksia tarvinnut tehdä niitty- ja metsälohkoille. Isojaossa saatu peltolohkojen lukumäärä kuvaa vain jakotoimituksen aikaista tilannetta. Maanomistuksen rakenne määritteli sen, säilyikö peltojen lohkoluku entisellään vai kasvoiko lohkoluku viljelysten laajentamisen seurauksena.

⁶⁵⁸ Isojaon jälkeen perustettujen torppien sijainti voidaan joissain tapauksissa päätellä vertaamalla peltojen ja torppien nimiä seuraavaan tapaan. Piltolan Krapin sai isojaossa 1789 ulkopeltolohkon, jossa sijaitsi Haaran umpiäita-niminen pelto. 1804 alkaen Krapin isännän veli merkittiin rippikirjaan tilan torppariksi, ja 1814 alkaen torpan nimenä on Haara. MLAK, Loimaan kunta 40:1; KA Turku, Loimaan srk, rk 1804–1809, 1814–1822. Karhunojalla Musku sai isojaossa 1787 Hiskun umpiäita-nimisen ulkopellon. 1790-luvulta alkaen tilalla oli rippikirjan mukaan Hisku-niminen torppa. MLAK, Pöytyä 10:2; KA Turku, Pöytyän srk, rk 1793–1800.

Koko alueen peltolohkoista 54 prosenttia oli laajennettavissa. Keskiarvoa yleisempiä laajennusmahdollisuudet olivat Huittisissa ja Loimaalla. Mahdollisuus laajentaa peltoalaa samassa omistuslohkossa oli positiivinen ominaisuus, mutta sen merkitys pieneni, mitä enemmän tilalla oli laajentamiskelpoisia peltolohkoja. Alueella oli esimerkiksi kuusi tilaa, jotka saivat pelto-osuutensa viidessä lohkoissa, joista jokaisen lohkon peltoalaa oli mahdollista laajentaa.⁶⁵⁹ Tällöin viidennen lohkon raivausmahdollisuuden tuoma lisäarvo maaomaisuuden kokonaisuudessa jäi pieneksi.

Peltojen laajentamismahdollisuuksien osalta oleellista on tilakohtainen tarkastelu. Alueella 84 tilallista (8 prosenttia) ei voinut laajentaa yhtäkään isojoassa saamistaan peltolohkoista. Heidän kaikki peltonsa olivat naapureiden omistusten ympäröimiä. Laajentaakseen viljelyksiään näiden viljelijöiden täytyi raivata peltoa jollekin sellaiselle omistuslohkolle, jolla ei ennestään ollut peltoa. Tämä tarkoitti peltolohkojen lukumäärän lisääntymistä isojaon jälkeen. Laajentamismahdollisuuden puuttuminen ei ollut ongelmallista niille 16 tilalle, joiden pellot olivat yhdessä lohkoissa. Sen sijaan viljelysten rakenteen lisäpirstoutuminen tuli koettelemaan niitä 25 tilaa, joilla jo ennestään oli vähintään neljä peltolohkoa, mutta yhtäkään niistä ei voinut laajentaa.⁶⁶⁰

Pöytyän Lankkisten jakotoimituksessa viljelysten laajentamista ei huomioitu lainkaan. Kylän viidellä tilalla oli isojaon jälkeen enimmillään kahdeksan ja vähimmillään neljä peltolohkoa. Kylän 30 peltolohkosta yhdessäkään ei ollut laajentamisen varaa. Tällaiseen tilanteeseen päädyttiin jakamalla ensin vainiot kolmeen lohkoon kullekin tilalle ja sen jälkeen ulkopellot vanhan nautinnan mukaisesti niin, että jokainen tila piti omat raivauksensa. Kun lisäksi kylää ja peltoja ympäröivistä maista yli sata tynnyrinalaa jätettiin yhteismaiksi, pellot jäivät yksityisomistuksen saarekkeiksi ilman yhteyttä tilojen muuhun maaomaisuuteen.⁶⁶¹ Taustalla oli tottumus laiduntaa pientä karjaa kylän läheisyydessä. Tämä laidunnusmahdollisuus haluttiin muutamissa kylissä turvata jättämällä kylän läheisyyteen yhteinen lammaslaidun ja sikopiiri.⁶⁶² Tuimalan isännät halusivat samanlaisesta yhteismaasta eroon jo 15 vuoden kuluttua, mutta Lankkisissa yhteismaa säilyi aina 1800-luvun puoliväliin asti.⁶⁶³

Tulevaisuuteen suuntautunut ajatus peltojen raivaamisesta sisältyi isojakotoimitukseen raivauskelpoisten maiden kartoituksena. Yleensä maanmittarit yksinkertai-

659 Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

660 Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

661 MLAK, Pöytyä 12:0.

662 MLAK, Koski 11:1, pk 13.9.1783; MLAK Koski 12, pk 31.8.1786; MLAK Koski 16, pk 2.6.1783.

663 MLAK, Koski 16:1; MLAK, Pöytyä 19.

sesti totesivat kylässä olevan raivauskelpoista maata. Mustanojaa kuvatessaan Johan Tillberg ryhtyi hieman runolliseksikin kertoessaan, että ”tämän kylän omistuksilla olevat maat yltäkyläisestä omaavat sellaisia paikkoja, jotka kauniin sijaintinsa ja hyvän maanlaatunsa puolesta varmistavat uutteralle viljelijälleen runsaan palkinnon”.⁶⁶⁴ Pöytäkirjat eivät kuitenkaan paljasta aiheesta mahdollisesti käytyjä keskusteluja, ja jakokirjoissakin raivauskelpoiset maat eriteltiin harvoin. Ainoastaan Riesolassa sovittiin vainiojaon yhteydessä, että seuraavassa jaon vaiheessa Kalisen pitäisi saada maata vainio-osuutensa vierestä, koska osuus jäi nyt hyvin kapeaksi.⁶⁶⁵

Tottumus vallitsevaan maanomistuksen tilanteeseen vaikeutti tulevan maaomaisuuden käytön arviointia. Ennen isojakoa ulkopeltojen sijainnilla ei ollut kokonaisuudessa suurtakaan merkitystä, kun vainioiden sarat olivat joka tapauksessa hajallaan eri puolilla kylän maita. Isojaossa olisi kuitenkin ollut hyväksi nähdä tulevien raivauksien rooli osana kokonaisuutta.

Aina peltolohkojen laajentamismahdollisuudet eivät olleet viljelijöiden toiveista kiinni. Välillä olosuhteet olivat kaikin tavoin tällaista tavoitetta vastaan. Esimerkiksi Loimaalla Kojonjoen alajuoksulla kylät sijaitsivat hyvin lähellä toisiaan, jolloin kylien rintamaat joen rannassa olivat naapurikylien puristuksessa. Koskenkylässä vainiot täyttivät joen ja naapurikylien rajaaman alueen isojakoa tehtäessä. Vainioilta takamaiden suuntaan siirryttäessä kylän maat oli käytetty koko leveydeltään ulkopeltojen raivaamiseen. Kun kylän leveys oli noin 900 metriä ja jakajia kylässä oli kahdeksan, on suorastaan ihme, että jokaiselle järjestyi edes hieman raivattavaa maata ulkopeltolohkojensa yhteyteen. Siitä huolimatta peltolohkojen lukumäärän lisääntyminen viljelysten laajetessa oli täysin väistämätöntä jokaisen tilan kohdalla seuraavien sukupolvien aikana.⁶⁶⁶

Kun isojaossa kylän yhteismaat jaettiin tilojen yksityiseen omistukseen, poistui samalla raivauksiin liittyneet lupakäytännöt katselmuksineen ja käräjäkäsittelyineen. Vaikka virallista lupatietä ei olisi käytettykään, myös naapureiden epävirallinen suostumus raivausten tekemiselle menetti merkityksensä. Jos lupamenettely tai naapurit rajoittivat yhteismaiden viljelykseen ottoa, isojaon myötä raivaustoiminnan olisi pitänyt kiihtyä. Arvo M. Soininen on pohtinut tätä mahdollisuutta *Vanha maataloutemme* -teoksessaan, mutta ei pysty osoittamaan, että näin olisi tapahtunut.

664 ”[...] å denna bys ägor befintelige marck till öfverflöd hysa sådane ställen, hvilka i anseende till deras vackra belägenhet och goda jordart försäkra dess idoga upbrukare om ymnig ersättning [...]”. MLAK, Pöytyä 21, pk 25.10.1780.

665 MLAK, Huittinen 41:2, pk 1.8.1781.

666 MLAK, Alastaro 8:o.

Hän tosin yhdistää eri aikoina tehtyjen mittausten tulokset tavalla, joka ei mahdollista täsmällistä vertailua.⁶⁶⁷ Petri Talvitie on pohtinut samaa tematiikkaa Länsi-Uudenmaan pitäjissä. Pitäjien välillä raivausintensiteetissä oli suuria eroja, mutta Talvitien tutkimuksesta puuttuu täsmällinen aikaan suhteutettu vertailu ennen ja jälkeen isojaon.⁶⁶⁸

Raivausintensiteetin selvittämiseen tarvitaan peltojen pinta-alatiedot ennen isojakoa ja isojaon jälkeen. Riittävään tarkkuuteen pääsemiseksi tietojen pitää olla käytävissä tila- tai vähintään kylätasolla. Ennen isojakoa pinta-alatietoja tarjoavat maakirjakartat sekä 1700-luvun alussa tehdyt tilusmittaukset.⁶⁶⁹ Pello on mitattu ennen isojakoa Huittisissa 67 prosentissa kylistä, mutta Loimaalta vain viidessä, Marttilassa kahdeksassa ja Pöytyällä 16 prosentissa kylistä. Huittisten aineistolla pitäjän raivausintensiteetti ennen isojakoa voidaan laskea suurella varmuudella, mutta muiden pitäjien osalta laskelmat jäävät epävarmoiksi. Koska mittausten aikavälit vaihtelevat huomattavasti, käytän muutoksen mittarina vuosittaista peltoalan lisäystä prosentteina.

Isojakoa edeltävät mittaukset voidaan jakaa ajallisesti kahteen eri kerrostumaan: 1640-luvun maakirjakartat sekä 1690-luvulta 1730-luvulle ulottuvat tilusmittaukset. Kaikki mittaukset huomioiden vuosittainen peltoalan lisäys ennen isojakoa oli 0,54 prosenttia. Pelkästään Huittisista, josta aineisto on kattavin, luku on täsmälleen sama. Raivauksia tehtiin hieman enemmän 1700-luvulla kuin edeltävällä vuosisadalla, sillä pelkästään 1640-luvun maakirjakartoista laskettu peltoalan lisäys oli 0,49 prosenttia, kun taas 1600-luvun lopun ja 1700-luvun alun mittaustuloksista laskettuna peltoalaa raivattiin 0,65 prosenttia lisää vuosittain. Vähiten raivaukset edistyivät Oripäässä, jossa vuosina 1698–1780 peltoala kasvoi vain 0,2 prosenttia vuodessa. Noin prosentin vuosikasvuun päästiin kolmessa yksinäistalossa, jotka isojakoon mennessä oli jaettu kahdeksi viljelmäksi. Näistä kaksi, Kukonharja ja Pispala, muodostivat yksin oman jakokuntansa, joten niiden raivauksia ei voinut rajoittaa kukaan. Murto sijaitsi seitsemän kilometrin päässä jakokunnan toisesta kylästä eli Tammiäisistä, joten Murrollakaan muiden osakkaiden intressit tuskin rajoittivat viljelysten laajentamista. Useampitilaisista kylistä Punolassa ja Siutilassa yllettiin prosentin vuosittaiseen lisäykseen 1730-luvulta noin vuoteen 1800 ajoittuvalla jaksolla, mikä vahvistaa

667 Soininen 1974, 317–318.

668 Talvitie 2013, 197–206.

669 Soininen (1974, 318) epäilee 1600-luvun karttojen käyttöä tässä tarkoituksessa, koska hänen mielestään niistä puuttuvat tiedot ulkopelloista. Tämän alueen maakirjakartoissa ulkopellot on kuvattu, kuten edellä olen osoittanut.

käsitystä raivausten laajenemisesta tarpeen mukaan 1700-luvun lopulla myös isojakoa odotettaessa.⁶⁷⁰

Isojaon jälkeen kattavat mittaustulokset saisi isojaon järjestelyiden mittauksista, mutta järjestelyt tehtiin aikana, jolloin maatalous oli muuttunut niin paljon, etteivät peltoalat ole enää vertailukelpoisia isojaon kanssa. Tämä kaventaa mahdollisuuksia huomattavasti ja käyttöön jäävät yksittäisiä tiloja koskevat mittaukset. Niitä tehtiin isojaon jälkeen halkomisten ja katselmusten yhteydessä. Olen rajannut tarkasteluun ennen vuotta 1870 tehdyt mittaukset, jolloin pellon ja niityn rajaa voidaan pitää vielä selvänä. Tällä rajauksella huomioiduiksi tulevat nimenomaisesti perinteisen maatalouden kaudella tehdyt raivaukset.⁶⁷¹ Aineisto sisältää kaikki mittaukset isojaon jälkeiseltä ajalta, mutta mittauksia on tehty tutkimuksen kannalta valitettavan vähän. Aineisto käsittää seitsemän prosenttia tutkimusalueen tiloista. Aineisto rakentuu sikäli luotettavasti, että se kattaa tasaisesti koko tutkimusalueen. Siihen kuitenkin sisältyy syntyhistoriansa vuoksi systemaattisen virheen vaara. Koska mittaukset on tehty halottavilla tiloilla sekä virkatilojen, jotka siis mittausten aikaan olivat valtion vuokratiloja, katselmusten yhteydessä, ne ovat kohdistuneet keskimääräistä suuremmille tiloille. Siksi on mahdollista, että suurten tilojen resurssit näkyvät raivauksissa. Tosin peltopinta-alaan suhteutettu prosentuaalinen vertailu tasoittaa eroa. Mittausten kohdistuminen sekä halkomisiin että katselmuksiin parantaa aineiston luotettavuutta. Pienenkin aineiston käyttäminen tässä tapauksessa on tarkoituksenmukaista, koska tarkoituksena ei ole tehdä monimutkaisia tilastollisia analyyseja, vaan ainoastaan löytää mahdollisia säännönmukaisuuksia eri tilojen raivauskäyttötymisestä isojaon jälkeen.

Kaikista isojaon jälkeisistä mittauksista laskettuna peltoalan vuosittainen lisäys on 1,3 prosenttia. Luku on huomattavasti suurempi kuin raivausintensiiteetti ennen isojakoa. Myös vaihtelu raivausintensiiteetissä tilojen välillä on huomattavasti suurempaa kuin erot kylien välillä ennen isojakoa. Tilamittauksissa raivausintensiiteetti vaihtelee nolasta 5,1 prosenttiin. Suurimmat erot aineistoon muodostuvat heti isojakoa seuranneiden vuosikymmenten aikana. Mittaukset 11–30 vuotta isojaon jälkeen sisältävät aineiston ääripäät: tilat, jotka eivät tehneet raivauksia ollenkaan, ja tilat, jotka raivasivat peltoa yli kahden tai jopa viiden prosentin vuositahtia. Erot voivat

670 Isojakoa edeltävät mittaukset, ks. liite 3; tutkimusalueen isojakotoimitukset ks. liite 1. Käytän vanhempien maa-
kirjakarttojen pinta-alayksikköä tynnyriä vastaamaan geometristä tynnyrialaa eli 14000 neliökynnärää, kuten
sen maanmittariohjeen mukaisesti piti olla, vaikka osa tutkijoista on pitänyt sitä hieman geometrisesta tynny-
rialasta poikkeavana viljatynnyrillisen kylvöalana. Ks. Olai 1983, 119–121.

671 Isojaon jälkeiset mittaukset, ks. liite 3.

kertoa erilaisista maankäytön suunnitelmista. Toiset tilat keskittyivät hoitamaan ja kunnostamaan isojaossa saamaansa maaomaisuutta, toiset lisäämään viljelyalaa. Pitkällä aikavälillä erot tasoittuivat. Yli 30 vuotta isojaon jälkeen tehdyissä mittauksissa vuosittaisen peltoalan lisäyksen keskiarvo on edelleen 1,3 prosenttia, mutta erot tilojen välillä ovat tasaantuneet. Kolme neljäsosaa tiloista ylittää yhden prosentin peltoalan vuosittaisen lisäyksen, ja vain 11 prosenttia alittaa alueen keskiarvon ennen isojakoa. Ero isojakoa edeltäviin tietoihin on niin selvä, että raivausaktiivisuuden lisäystä isojaon jälkeen voidaan pitää osoitettuna. Kuinka tiivis yhteys lisäyksellä on isojakoon, on asia erikseen.⁶⁷²

Yksittäiset esimerkit tilojen tekemästä raivaustyöstä auttavat näkemään isojaon roolin vedenjakajana. Alle 20 vuotta isojaon jälkeen tehdyt mittaukset osoittavat, että osalla tiloista isojaon jälkeen alkoi todella nopea viljelyalan raivaus. Tamareen Naatu ja Vännilän Uuppo raivasivat kumpikin tahoillaan isojakoa seuranneiden alle 20 vuoden aikana noin 20 kapanalaa lisää peltoa joka vuosi. Tiloilla on siis käytetty vuosittain pelkkään kuokkimiseen 30 miestyöpäivää ja lisäksi kasvillisuuden raivaamiseen ja ojitukseen kulunut aika kaiken muun taloudessa tehdyn työn päälle. Sammun Kouttu oli vieläkin ahkerampi yli 30 kapanalan vuosivauhdilla. Tällaiset raivausalat tarkoittavat niin suurta työmäärää, että tiloilla on täytynyt olla suuri käyttämätön potentiaali, joka oli isojaon jälkeen mahdollista ottaa käyttöön. Vertailun vuoksi Tamareen kylän raivausintensiteetti oli ennen isojakoa 0,5 prosenttia ja isojaon jälkeen Naatu raivasi 2,4 prosenttia lisää peltoa vuosittain. Sammussa peltoalan lisäys ennen isojakoa oli 0,6 prosenttia vuosittain, kun isojaon jälkeen Koutun raivaustahti oli 5,1 prosenttia vuodessa.⁶⁷³

Vaikka ei voida osoittaa, että yhteisnautinta olisi yleisesti estänyt tiloja tekemästä tarvitsemiaan raivauksia, edeltävien esimerkkien valossa on selvää, että ainakin osassa jakokunnista yhteisnautinta tosiasiallisesti rajoitti tilojen toimintaa. Huomio sopii yhteen isojakoanomuksista esiin nousseen kuvan kanssa. Erityisesti keskimääräistä suuremmilla tiloilla, jollaisia Naatu ja Uuppokin olivat, oli edellytyksiä kehittää talouttaan, mutta ennen isojakoa ne törmäsivät kyläyhteisön rajoihin.

Väestökehityksen valossa nopeutuvalle raivaukselle olikin tarvetta. Pitäjänhistorioiden väestötietojen perusteella väestönkasvun nopeus on laskettavissa Huittisten, Loimaan ja Marttilan osalta. Isovihan jälkeen 1700-luvulla pitäjien väestö kasvoi

672 Maanmittaustoimitukset isojaon jälkeen, ks. liite 3; tutkimusalueen isojakotoimitukset, ks. liite 1.

673 MLAK, Alastaro 3; MLAK, Alastaro 23; MLAK, Vampula 16:4; MLAK, Vampula 16:5; MLAK, Huittinen 44:14; MLAK, Huittinen 44:15; KA Helsinki, MHA, maakirjakartat A1 127–130; KA Helsinki, MHA, maakirjakartat A1 187–188.

keskimäärin 1,2 prosenttia vuodessa, kun taas vuosina 1800–1850 vuosittainen väestönkasvu oli keskimäärin 0,9 prosenttia.⁶⁷⁴ Väestönkasvu oli siis suhteellisesti nopeampaa 1700-luvulla kuin 1800-luvun alkupuolella, päinvastoin kuin peltoalan kehitys. Painetta viljelysten laajentamiseen oli ennen isojakoa enemmän kuin, mitä raivauksia tosiasiallisesti tehtiin. Kiihtynyt raivaustoiminta isojaon jälkeen osittain korjasi tilannetta. Perinteiselle maataloudelle oli tyyppillistä maatalouden tuoton ja väestönkasvun kehittyminen vuoroin niin, että pitkillä aikavälillä erot tasaantui-
vat.⁶⁷⁵ Lounais-Suomessa ennen isojakoa syntyneessä raivausvelassa oli osittain kyse tästä ilmiöstä. Suuren syntyvyyden kautta tapahtunut väestönkasvu lisäsi työvoimaa viiveellä.⁶⁷⁶ Näin ollen osa raivaustahdin kiihtymisestä isojaon jälkeen on selitettävissä lisääntyneellä työvoiman saatavuudella.

Sama kehityskaari väestönkasvun ja raivausten kehityksen suhteessa on nähtävissä Länsi-Uudellamaalla. Olen laskenut Petri Talvitien käyttämien lukujen avulla Länsi-Uudellemaalle suuntaa-antavat kasvunopeudet väestölle ja peltoalalla ennen ja jälkeen isojaon. Länsi-Uusimaa ei elänyt samalla tavoin täysin maataloudesta kuin tämän tutkimuksen alue, eikä siellä luonnon tarjoamat edellytyksetkään olleet maataloudelle yhtä suotuisat. Siksi on ymmärrettävää, että siellä raivaustahti ei ollut ennen eikä jälkeen isojaon yhtä korkea kuin tämän tutkimuksen alueella. Siitä huolimatta isojaon jälkeiset raivaukset ottivat samalla tavoin raivausvelan kiinni kuin tämän tutkimuksen alueella.⁶⁷⁷

Tutkimustulokset Södermanlannista, Närkestä, Itä-Göötanmaalta ja Smoolan-
nista kertovat väestön ja peltoalan kehittyneen melko tasatahtia 1600-luvulta 1800-luvun puoliväliin.⁶⁷⁸ Lounaissuomalaisen alueiden vertaaminen ruotsalaismaakuntiin alleviivaakin 1700-luvun nopean väestönkasvun roolia raivausvelan syntymisessä. Ruotsalaisalueiden väestönkasvu oli Lounais-Suomea hitaampaa, jolloin raivaukset pysyivät väestönkasvun tahdissa toisin kuin vertailluissa suomalaispitäjissä.⁶⁷⁹

Isojaon jälkeisen kiivaan raivaustahdin avaimena tämän tutkimuksen alueella oli viljelmien määrän lisääntyminen. Isojaon yhteydessä tutkimusalueella halottiin noin 50 tilaa, ja isojaon jälkeenkin tiloja halottiin ajoittain. Esimerkiksi Huittisissa

674 Laakso 1994, 22–23; Nallinmaa-Luoto 1994, 93; Oja 1957, 120–122; Oja 1959, 119, 337; Oja 1971, 242–244; Viikki 1973, 26.

675 Broadberry & al. 2018, 640.

676 Nopean väestönkasvun syistä ks. Rantanen 1997, 71–73.

677 Talvitie 2013, 246–247.

678 Dahlström 2006, 77; Olai 1983, 151; Hannerberg 1971, 23–26.

679 Talvitie 2013, 246–247; Dahlström 2006, 55.

halottiin isojaon jälkeen 1800-luvun alkupuolella noin 30 tilaa.⁶⁸⁰ Tilojen määrän lisääntymisen sijaan uudet viljelmät syntyivät torppina olemassa olleiden tilojen maille. Kuten tilattomien viljelysten jakamista käsittelevässä luvussa kävi ilmi, tutkimusalueen pitäjissä oli ennen isojakoa sekä kylien yhteisiä että tilojen yksityisiä torppia. 1770-luvulla torppien määrä alueella oli yhteensä noin 150. Jos yhteismaiden jakaminen vapautti raivaamisen, se vapautti myös torppien perustamisen. Torppien lukumäärän kasvu oli hyvin nopeaa 1700-luvun viimeisinä ja 1800-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Vuosisadan vaihtuessa torppia oli alueella jo 600 ja 1800-luvun puolivälissä 2500.⁶⁸¹

Torpat muodostivat suuren raivauspotentialin, koska niiden sijoittumista ei rajoittanut kylän ja sen viljelysten sijainti. Näin oli mahdollista ottaa viljelykseen maita, joiden viljeleminen tilan omina viljelyksinä olisi ollut epäkäytännöllistä tai jopa mahdotonta. Esimerkiksi Loimaalla Koskenkylän takamailla noin kymmenen kilometrin päässä kylästä Hennijoen ja Kouvonojan varsilla sijaitsi hyvin viljelyyn sopivaa maata, jota tilalliset eivät voineet itse hyödyntää viljelysmaana. Alueelle perustettiin 1780-luvulta alkaen 1800-luvun puoliväliin mennessä ainakin kymmenen torppaa. Koska alueella ei ennestään ollut viljelyksiä, jokaisen torpan perustaminen merkitsi viljelyalan lisääntymistä raivauksen kautta.⁶⁸²

Torppien perustamisen kehitys auttaa ymmärtämään isojaon jälkeistä nopeaa viljelysten laajentamista. Raivauksia tehneitä viljelmiä oli enemmän kuin ennen, jolloin yksittäisen kotitalouden osuus tehdyistä raivauksista ei kasvanut niin paljoa kuin raivausintensiivien kasvu pelkästään antaisi ymmärtää. Toisaalta aktiivinen torppien perustaminen piti yllä väestönkasvua, sillä sitä kautta syntyi uusia viljelmiä, jotka tarjosivat mahdollisuuksia perheen perustamiseen. Näin tutkimusalueen hyvät edellytykset uudisraivaukselle selittävät sekä nopean väestönkasvun että nopean peltoalan kasvun isojaon jälkeen esimerkiksi Länsi-Uuteenmaahan verrattuna.

Tanskassa 1700-luvun lopun maanjaot avasivat viljelylle mahdollisuuden maankäyttöä tehostaneiden uudistusten käyttöönottoon. Tanskan väentiheys oli kuitenkin aivan eri luokkaa Lounais-Suomeen verrattuna.⁶⁸³ Lounais-Suomessa maatalous ei tarvinnut muutoksia vaan mahdollisuuden käyttää ne resurssit, jotka olivat olemassa.

680 Tutkimusalueen isojakoasiakirja, ks. liite 1; Viikki 1973, 725–911; Laakso 1994, 52.

681 Laakso 1994, 66; Nallinmaa-Luoto 1994, 100; Oja 1957, 119; Oja 1959, 335; Oja 1971, 238; Viikki 1973, 143–145; Ylönen 1969, 564–575. Vrt. torppien määrän väheneminen Ruotsissa *enskitte* ja *laga skifte* -jakojen jälkeen. Svensson 2001, 105.

682 KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:8/16–37; KA Turku, Alastaron srk, rk 1776–1853.

683 Christensen 1999, 172.

Entisillä menetelmillä oli mahdollista jatkaa vielä pitkään, koska viljelysalaa voitiin laajentaa monikertaiseksi isojaossa jaettuun peltopinta-alaan verrattuna. Väestönkasvu huolehti siitä, että työvoimaa perinteisen maatalouden menetelmien käyttöön oli riittävästi.

RUUANTUOTANNON UHAT JA MAHDOLLISUUDET PELTOVILJELYSSÄ

Lähtökohtaisesti isojaossa saadun pelto-omaisuuden käytettävyys oli hyvä perinteisen maatalouden tekniikalla ja viljelymenetelmillä. Isojaossa jaetut pelto-osuudet mahdollistivat myös muutosten tekemisen. Lounais-Suomessa isojakoon ei liity viljelyn mullistuksia, mutta muuttumatontakaan viljely ei ollut. Entistä suurempi vapaus sekä viljelyn että raivauksen suhteen toi lounaissuomalaisellekin viljelijälle uusia mahdollisuuksia, mutta peltoviljelyn tulevaisuuteen liittyi myös piileviä ongelmia.

Alueen pääasiallisena viljelymenetelmänä säilyi sivukierrollinen kaksivuoroviljely, mutta vainiojärjestelmän osittainen hajoaminen sekä uudet peltoraivaukset tekivät kokonaisuudesta vaikeammin hahmotettavan. Säännöllisessä sivukierrollisessa kaksivuoroviljelyssä kevätkylvöt vastasivat kahta kolmasosaa syyskylvöistä. Pellonraivauksen eteneminen nosti kevätiljan kylvöosuutta, koska uudispeltoihin kylvettiin usein kauraa. Arviot viljelyskasvien kylvösuhteista 1800-luvun alussa tukevat oletusta, että kevätkylvöjen osuus oli kasvamassa. Vuonna 1810 papisto arvioi kevätkylvöjen määrän enää hieman pienemmäksi kuin syyskylvöjen, ja 1830-luvulla Böckerin tiedusteluun annetut tiedot kertovat syyskylvöjen ja kevätkylvöjen tasavahvuudesta. Kaikkien pitäjien tiedoissa eniten viljellyksi kevätiljaksi oli noussut kaura ohi ohran.⁶⁸⁴

Kevätviljojen saadessa enemmän viljelysalaa, viljelymenetelmät lähenivät toisiaan. Sivukierrollinen kaksivuoroviljely ja kolmivuoroviljely eivät välttämättä käytännössä juuri eronneet toisistaan. Jo 1800-luvun alussa Huittisten kylvöalaksi ilmoitettiin kaikissa yhteyksissä 2/3 peltoalasta, mutta viljelymenetelmäksi kerrottiin ennen 1800-luvun puoliväliä järjestelmällisesti kaksivuoroviljely. Eron hahmottamisen vaikeudesta kertovat Huittisissa 1860-luvun alussa tehdyt katselmukset. Kaksi eri

684 KA Turku, Huittisten srk, väkilukutaulut 1810; KA Turku, Loimaan srk, väkilukutaulut 1810; KA Turku, Marttilan srk, väkilukutaulut 1810; KA Turku, Pöytyän srk, väkilukutaulut 1810; KA Helsinki, Böckerin kokoelma (mf 99), 362, 383, 567.

ihmistä arvioi Sammun Koutun viljelymenetelmän eri tavoin. Toinen kirjasi tilalla käytetyn kaksivuoroviljelyä ja toinen kolmivuoroviljelyä.⁶⁸⁵

Samaan aikaan isojaon kanssa tutkimusalueen pelloille saapui uusi viljelykasvi, peruna. Isojaon toimitusten ensimmäisillä vuosikymmenillä tehdyissä kyläkuvauksissa perunaa ei mainita viljelyskasvien joukossa lainkaan, mutta aivan 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa tehdyissä omistusten kuvauksissa ja jakokirjoissa esiintyy perunamaiksi nimettyjä alueita. Huittisten Karhiniemen monipolvisessa jakotoimituksessa omistusluetteloita kirjattiin monta kertaa. Kylässä oli vuonna 1794 kuusi kapanalaa (9 aaria) perunamaaksi nimettyä maata. Vuonna 1808 perunamaaksi kutsuttiin lähes 40 kapanalan (62 aaria) laajuisia viljelysmaita.⁶⁸⁶ Perunan nopeasti kasvanut osuus viljelyskasvien joukossa näkyy myös vuosina 1802–1811 seurakuntien väkilukutaulujen tiedoissa. Kaikissa pitäjissä perunan edellä kylvömäärissä olivat vain ruis, ohra ja kaura. Esimerkiksi isojakoasiakirjoissa tärkeään asemaan nostettu herne oli jäänyt taakse.⁶⁸⁷ Böckerin kokoelman tiedoissa perunan merkitys viljelyskasvina näyttäisi edelleen jatkaneen kasvuaan, vaikka pitäjien sisäisissä tiedoissa perunan kylvön määrästä ja osuudesta suhteessa muihin viljelykasveihin on risti-riitoja.⁶⁸⁸

Perunan viljelyn ja käytön yleistymisen oli merkittävää, kun arvioidaan maatalouden kykyä tuottaa ravintoa. Perunan pinta-alasato oli parempi kuin minkään muun silloisen viljelyskasvin. Peruna tarjosi kolminkertaisen ravintoarvon viljaan nähden samalta pinta-alalta, ja se sopi hyvin uudispeltojen viljelyskasviksi.⁶⁸⁹ Korkea pinta-alasato oli merkityksellinen erityisesti kasvavan tilattoman väestön kannalta, koska heidän käytössään olleet viljelysmaat olivat pieniä ja perunan viljely oli tehokain tapa käyttää pieni pinta-ala. Koska perunanviljely tuli ensin pihapeltoihin ja muihin pieniin yksityisiin viljelysaitauksiin,⁶⁹⁰ ei isojaolla ollut vaikutusta perunanviljelyn aloittamiseen. Isojako ei vaikuttanut myöskään perunan viljelyn laajenemiseen, sillä sarkajakoisessa järjestelmässäänkin peruna olisi löytänyt paikkansa kesannon toukomaasta tai ulkopelloista.

685 KA Turku, Kouttu Sampu virkatalon (Huittinen) arkisto, karta beskrifning 1862 (kolmivuoroviljely), ak 25.7.1864 (kaksivuoroviljely);

686 MLAK, Huittinen 15:2, nsel; MLAK, Huittinen 15:5, nsel. Erillinen perunamaa myös MLAK, Keikyä 11:1, Jalonojan jk; MLAK, Koski 3:1, jyvitysluettelo ja jk; MLAK, Koski 14:1, jyvitysluettelo, nsel ja jk.

687 KA Turku, Huittisten srk, väkilukutaulut 1802–1811; KA Turku, Loimaan srk, väkilukutaulut 1802–1811; KA Turku, Marttilan srk, väkilukutaulut 1802–1811; KA Turku, Pöytyän srk, väkilukutaulut 1802–1811.

688 KA Helsinki, Böckerin kokoelma (mf 99), 360, 362, 383, 567, 570.

689 Møller & Stenak 2015, 436; Rösener 1994, 148.

690 Soininen 1974, 76–77.

Perinteisen maatalouden ainainen huolenaihe eli lannoituksen riittävyys ei poistunut isojaon jälkeen, ennemminkin päinvastoin. Se oli suurin uhka peltoviljelyn kehittymiselle isojaon jälkeen. Kun peltoa raivattiin lisää, myös lantaa tarvittiin enemmän, muutoin uhkana oli viljelykasvien satoisuuden heikkeneminen. Lannan riittävyys oli kiinni karjamääristä ja ennen kaikkea karjan ruokintamahdollisuuksista. Niitä tarkastellaan lähemmin seuraavassa luvussa. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä arvioida viljelykasvien satoisuuden kehittymistä niiden tietojen perusteella, mitä aiheesta on saatavilla.

Jos kasvavalla peltoalalla lannoitusta ei pystytty pitämään entisellä tasolla, viljelykasvien satoisuuden olisi pitänyt heikentyä, jos muut olosuhteet pysyivät muuttumattomina. Isojakoasiakirjoissa satotasosta kertovat kyläkuvaukset. Suuressa osassa kylistä jyvitys tehtiin antamalla pelloille jyväärovoja, mutta ne eivät yleensä kertoneet pellosta saadusta keskimääräisestä sadosta, vaan ne olivat suhdelukuja kulloinkin käytössä olleella asteikolla. Huittisissa ja Loimaalla 1760-luvulla 1770-luvun alussa keskimääräiseksi tuotoksi kirjattiin yleisesti viisi jyvää. Tuoton voidaan olettaa koskevan ennen kaikkea ruista, joten vertaan lukuja myöhemmin rukiin tuotosta annettuihin arvioihin. Väkilukutauluissa kymmenen vuoden keskiarvo (1802–1811) rukiin jyväluvusta on kaikissa pitäjissä viiden ja kuuden jyvän välillä. Böckerin tilastossa yleisin tutkimusalueen pitäjistä rukiille ilmoitettu jyväluku on viisi, vain Kauvatsassa satoluvuksi annetaan neljä, kun taas Loimaalta ja Pöytyältä ilmoitetaan kuuden ja Alastarolta ja Oripäästä seitsemän jyvän keskisadot.⁶⁹¹

Viljelypinta-alan lisäämisestä huolimatta ainakin 1830-luvulle asti pääviljojen jyväluvut pystyttiin pitämään 1760- ja 1770-lukujen tasolla tai jopa nostamaan niitä. Maataloustuotanto oli perinteisessä maataloudessakin lukuisten tekijöiden summa. Peltujen tuottoon vaikutti muun muassa pellon kosteusolot, muokkauksen laatu ja lannoitus. On epätodennäköistä, että lannoitusta olisi voitu kasvavilla viljelyaloilla parantaa, joten sikäli kuin 1800-luvun alun jyväluvut ovat uskottavia, mahdollinen tuottavuuden nousu oli isojaon jälkeisten parannusten seurausta. Sitä tarvittiinko parannuksia myös tuottavuuden pitämiseksi entisellään, voidaan arvioida paremmin seuraavassa luvussa, kun otetaan käsittelyyn karjanhoidon edellytykset.

691 Mlak, Huittinen 24, kk; Mlak, Kauvatsa 2, kk; Mlak, Kauvatsa 7, kk; Mlak, Keikyä 28, kk; Mlak, Keikyä 36, kk; Mlak, Keikyä 43, kk; Mlak, Loimaan kunta 14, kk; Mlak, Loimaan kunta 40, kk; Mlak, Loimaa 46, kk; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 47:1, kk; KA Turku, Huittisten srk, väkilukutaulut 1802–1811; KA Turku, Loimaan srk, väkilukutaulut 1802–1811; KA Turku, Marttilan srk, väkilukutaulut 1802–1811; KA Turku, Pöytyän srk, väkilukutaulut 1802–1811; KA Helsinki, Böckerin kokoelma (mf 99), 361, 383, 385, 568. Skoonen viljelyseuduilla viiden jyvälukua pidettiin 1700-luvulla oikein hyvänä. Olsson 2005, 109.

Maanviljelyn tuottoa pystyttiin isojaon jälkeen parantamaan peltojen hoitoa parantamalla ja perunanviljelyä lisäämällä. Suurin osa tuotannon lisäyksestä tapahtui kuitenkin viljelypinta-alaa lisäämällä. Vaikka pinta-alan lisäys oli isojaon jälkeen nopeampaa kuin väestönkasvu, tutkimusalueen maatalouden tuotantorakenne säilyi kotitalouden tarpeita vastaavana koko 1800-luvun alkupuolen. Tutkimusalueen maataloutta isojaon jälkeen leimaa enemmän muuttumattomuus kuin muutos. Siinä missä osa eurooppalaisista esimerkeistä osoittaa radikaalien maanjakojen liittyneen viljelymenetelmien muutokseen, lounaissuomalaisessa maataloudessa isojako mahdollisti entisen viljelymenetelmän säilyttämisen. Isojako oli siis maatalouden kehittämistä olemassa olevan järjestelmän sisällä. Se laajensi ennestään käytettyjen menetelmien mahdollisuuksia vapauttamalla viljelyä rakenteellisista rajoituksista ja loi otollisen pohjan muille kehitysaskelille järjestelmän sisällä. Siksi muutokset isojaossa olivat viljelijöille verrattain helposti omaksuttavissa.

6.

KARJANHOIDON
MAANKÄYTTÖ ELI
NIITYT JA LAITUMET

Perinteisessä maataloudessa karjan kasvattaminen oli erottamaton osa maataloutta. Eläinten vetovoima oli välttämätöntä peltotöiden tekemisessä, ja ilman karjanlantaan peltosten tuottokyvyn ylläpitäminen ei ollut mahdollista. Lounaissaomalaisista karjataloudesta Ruotsin ajan lopulla leimasivat vetohärkien käyttäminen peltoissa sekä pyrkimys riittävään karjamäärään lannoituksen takaamiseksi ajan suomalaisella mittapuulla laajoille viljelyksille.

Isojaon näkökulmasta kiinnostavaa on maankäyttö karjanhoidon tarpeisiin. Karjanhoidon resurssit saatiin viljelyn tavoin maasta. Karjan tarpeisiin tarvittiin niittyjä, joilta kerättiin rehu karjan talviruokintaa varten, sekä laitumia, joilta karja sai ravintonsa kasvukauden aikana. Niityt olivat tarkoitusta varten varattu erillinen tiluslaji. Laitumina puolestaan käytettiin kaikkia tiluksia laidunkierron mukaan. Lisäksi karjan veden saanti oli turvattava. Yhteisnautinnan olosuhteissa oli kehitetty toimintatapoja, joilla kaikki kylän maat oli valjastettu karjanhoidon tarpeisiin.

Koska karjanhoito oli välttämätön osa perinteistä maataloutta, ilman sen huomioimista kysymys isojaon vaikutuksesta maatalouteen jäisi epätydyttävästi selvitettyksi. Karjanhoito liittyy myös jokaiseen tutkimuksen näkökulmista. Karjatalouden tarpeet haastoivat talonpoikien päätöksentekoa erilaisilla kysymyksillä kuin pellot. Niityt olivat tuotoltaan hyvin vaihteleva tiluslaji ja ne sijaitsivat hajallaan ja osa hyvinkin pitkien matkojen päässä asutuksesta. Kyläyhteisön tärkeimpiä yhteistyön muotoja puolestaan olivat yhteiset laitumet ja yhteinen paimennus. Miten talonpojat arvioivat yhteistyön arvoa näissä kysymyksissä ja muuttiko isojaako yhteistyötä? Lisäksi niityt liittyvät keskeisellä tavalla ruuantuotantoon, koska peltosten tuottokyvyn takaava lanta saatiin karjasta. Oliko karjanruokintamahdollisuuksien lisääminen mahdollista niin, että kasvavat peltoalat oli mahdollista lannoittaa?

Peltoviljelyn tuki, ruokavalion monipuolistaja sekä nahan ja villan lähde

Karjatalouden keskeisimmät merkitykset liittyivät kasvinviljelyn tukemiseen, ja karjatalouden itsenäinen rooli maataloudessa oli pieni. Karjan tuotteet olivat viljaa vähäarvoisempia. Jos karjanhoidosta oli tarvetta tinkiä, ensin luovuttiin karjan tuotteista, sitten lannasta ja vasta viimeiseksi vetovoimasta. Tinkimiseen voi olla aihetta, jos karjan ruokintamahdollisuudet rajoittivat karjataloutta. Yleensä ongelmallisinta oli talvirehun hankinta, mutta toisinaan kesälaitumetkin olivat riittämättömiä. Lounais-Suomen karjamäärät olivat keskitasoa muihin suomalaisiin maatalousalueisiin verrattuna. Suurempia karjamääriä kasvatettiin Pohjanmaalla, missä ruokinnalle oli hyvät edellytykset. Pienempiä karjamääriä puolestaan hoidettiin kaskiviljelyalueilla, joilla vetovoiman ja lannan tarve oli pienempi.⁶⁹²

Lounaissuomalaisissa karjoissa korostuu vetoeläinten suuri osuus. Tiloilla oli yleensä ainakin yksi hevonen matkustusta ja pitkiä tavarankuljetuksia varten. Pelto-työt tehtiin kuitenkin härillä, joita käytettiin pareittain. Hevonen vaati härkää paremman ruokinnan, joten härkä oli edullisempi ylläpidettävä. Härkiä käytettiin laajoilla savimaiden pelloilla, joiden viljelymenetelmiin härkien käyttäminen sopi hyvin.⁶⁹³ Huittisten pitäjän kuvauksessa Ephraim Carenius vakuutti härkäparin vetävän aina enemmän kuin hevonen. Hänen mukaansa huittislaisilla tiloilla oli aina vähintään kaksi paria härkiä, parhaissa taloissa viisikin paria.⁶⁹⁴ Myöhemmin Loimaan kirkkoherrana kirjoittamassaan pelto työkalujen kuvauksessa hän perusteli härkien sopivuutta peltoviljelyyn paikallisten viljelijöiden näkökulmasta. Härät oli helppo opettaa kävelemään viimeksi ajatussa vaossa, ne kulkivat läheltä ojan reunaa ja niitä tarvitsi harvoin ojentaa ohjaksilla, joten kyntäjä voi keskittyä auran käsittelyyn ja hyvään kyntöjälkeen. Härkien työnopeus oli sopiva, että kyntäjä pystyi kunnolla

692 Soininen 1974, 200–201, 209–215.

693 Bläuer 2015, 94; Soininen 1974, 207–208; Toropainen 2013, 23.

694 Gadd & Carenius 1759, 37.

käsittelemään auraa. Härät kestivät koko päivän ilman lepoa ja ehtivät syödä riittävästi kyntäjän ruoka-aikoina.⁶⁹⁵

Viljelysten lannoittamista varten kaikkien eläinten lanta otettiin mahdollisuuksien mukaan talteen. Päälannoitus tapahtui kesannolle ennen rukiin kylvöä, ja siihen käytettiin pääasiassa nautakarjan lantaa. Lampaanlanta varattiin kevätkylvöjen katto-lannoitusta varten, ja karjasta parhaiten ruokittujen hevosten vahva lanta käytettiin pihapeltojen lannoitukseen. Lantaan sekoitettiin karjan kuivikkeina käytettyjä hakoja, jotka kompostoituiivat lannan joukkoon ja toimivat maanparannusaineina. Lisäksi lannan joukkoon voitiin lisätä suomaata. Arvokkaan lannan hoito perinteisessä maataloudessa on saanut osakseen voimakasta arvostelua sekä aikalaikirjailijoilta että maataloushistorian tutkijoilta. 1700-luvun maatalouskirjailijat valittivat lannan menettävän tehonsa ennen kuin se kynnettiin peltoon. Tämä aiheutui paikoitellen käytetystä tavasta kuljettaa lanta pellolle talvella, jolloin osa lannasta valui sulamisvesien mukana pois pelloilta. Tarkkoja tietoja talonpoikaistilojen lannanhoidosta on kuitenkin hyvin vähän.⁶⁹⁶ Lannan joukkoon lisättäviä hakoja pidettiin niin itsestään selvinä ja välttämättöminä, että kylän metsää arvioidessaan maanmittarit arvioivat muiden metsänkäyttötapojen ohella metsän riittävyyden hakojen hakkaamiseen.⁶⁹⁷ Samaan tarkoitukseen vähämetsäisemmillä alueilla käytettiin turvetta ja olkia.⁶⁹⁸

Vetovoiman ja lannan lisäksi karjatalous tuotti elintarvikkeita ja muita välttämättömiä tuotteita kotitalouden tarpeisiin. Lehmän maidosta tehtiin pääasiassa voita. Voin merkitystä kuvastaa lehmän vuosittaisen tuotoksen mittaaminen voin eikä maidon määränä. Voita käytettiin omassa taloudessa, sillä maksettiin veroja ja joskus sitä myytiinkin. Voin sivutuotteena maidosta saatiin piimää juotavaksi. Vuohien maidosta tehtiin juustoa. Lihaa viljapainotteisen ruokavalion monipuolistamiseksi saatiin sioista, lampaista ja naudoista. Lampaat tuottivat lisäksi taloudessa tarvittun villan. Myös eläinten nahat käytettiin omassa taloudessa. Talonpoikien talouksissa pidettiin yleisesti kanoja, mutta säätyläistalouksissa kasvatettiin myös hanhia, kalkkunoita ja ankoja.⁶⁹⁹ Huitisissa ja Loimaalla elävät eläimet olivat tärkeimpiä karjatalouden myyntituotteita.⁷⁰⁰

695 ÅAB, FHA, D IV 1, Om åkerbruks Redskapen uti Loimijoki Socken, §4, s. 55–56.

696 Soininen 1974, 109–112. Pyrkimys lannoittaa kesällä ks. Mlak, Loimaan kunta 35:1, pk 5.11.1778.

697 Ks. esim. Mlak, Loimaan kunta 40, kk; KA Helsinki, MHA U, Mellilä A61:2/1–10, kk; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 35, kk.

698 Hoppenbrouwers 2002, 106; De Moor 2002, 132.

699 Bläuer 2015; Gadd & Carenius 1759, 37–38.

700 Gadd & Carenius 1759, 38; Toropainen 2013, 22–23; Mlak, Huittinen 15:1, kk; Mlak, Huittinen 24, kk; Mlak, Huittinen 24:7, kk; Mlak, Huittinen 41:3, kk; Mlak, Kauvatsa 2, kk; Mlak, Loimaan kunta 40, kk; KA Helsinki, MHA U, Mellilä A61:2/10, kk; KA Turku, TPM III, Kauvatsa 3, kk; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 47:1, kk.

Karjan ruokinnan mahdollisuudet ja käytännöt

TALVIRUOKINTA LUONNONHEINÄLLÄ

Pohjoisen sijainnin vuoksi Lounais-Suomessa karjan sisäruokintakausi on pitkä ja siksi suuri osa karjan ruuasta on kerättävä kasvukauden aikana talteen talvea varten. Maankäytön kannalta se tarkoittaa, että huomattava pinta-ala on varattava karjan talvirehun tuottamiseen. Perinteisen maatalouden aikana rehun tuotanto perustui pääasiassa erilliseen tiluslajiin eli niittyihin. Vaikka niittyjen hyväksikäytöstä on käytetty myös nimitystä niittyviljely, kyse ei ollut aktiivisesta viljelystä vaan luonnon tarjoaman heinänkasvun hyödyntämisestä. Niittyinä käytettiin hyväksi kaikenlaiset heinää kasvavat maastot. Osa niistä oli täysin luonnonniittyjä ja osa oli syntynyt raivauksen seurauksena.

Itsestään syntyneitä luonnonniittyjä olivat luhta- ja suoniityt, joita suurin osa niityistä oli. Ne sijaitsivat jokien tai purojen rantamilla, aukeilla neva- ja lettosoiilla tai soiden laidoilla, ja niille ominaista oli runsas kosteus. Kevättulvat toivat rantaniityille ravinteikasta lietettä, joka teki niistä hyvätuottoisia. Kosteat niityt olivat yleensä myös helppohoitaisia, sillä esimerkiksi puut eivät juurtuneet tulvaherkille maille. Ravinteikkuuden ja helppohoitaisuuden käänköpuoli oli täydellisen kadon mahdollisuus märkinä vuosina. Kun tulvat jatkuivat ja vesi vaivasi niittyjä pitkin kesää, pahimmillaan näiltä niityiltä ei päästy korjaamaan satoa lainkaan.⁷⁰¹ Tutkimusalueen suurin luhtaniitty oli Huittisten vesiniityksi kutsuttu alue, joka muodostui Kokemäenjoen molemmiin puolin alavalle alueelle, jolla Loimijoki, Sammunjoki ja Ripo-oja laskevat Kokemäenjokeen sekä samalla kohdin Kokemäenjoessa sijaitseviin saariin. Useat kylät omistivat osuuksia vesiniityistä ja niittyjen suu-

⁷⁰¹ Grotenfelt 1899, 70, 81; Jutikkala 1980, 210; Soininen 1974, 150–151; Wilmi 2003, 174; MLAK, Alastaro 10, kk; MLAK, Huittinen 15:1, kk.

resta merkityksestä kertoo niiden käyttöä valvomaan palkattu erityinen niittyvah-
ti.⁷⁰² Huomattavan suurta suoperäistä niittyalueutta edustaa Rahkion pitäjänniitty
Marttilassa.⁷⁰³

Kuivan maan niityt eli nurminiityt syntyivät raivaamalla ja vaativat työtä pysyäk-
seen tuottavina. Nurminiityt syntyivät, kun kaski jätettiin ahoksi kasvamaan heinää tai
pelto jätettiin nurmettumaan. Alue voitiin raivata myös suoraan niityksi. Kaikissa
tapauksissa niityn tuottokyvyn säilyminen edellytti, että se pidettiin heinänkasvulle
avoimena. Niityt eivät kuitenkaan olleet puuttomia aukeita, vaan niillä kasvoi usein
lehtipuita. Puiden suomaa varjoa ja niiden maahan pudottamia lehtiä pidettiin ni-
ityille hyvinä.⁷⁰⁴ Niityn raivaamisessa käytettiin lähes poikkeuksetta tavalla tai toisella
hyväksi tulta. Polttamista käytettiin puiden ja pensaiden raivaamisen apuna pienillä
aloilla. Laajat raivaukset tehtiin yleensä varsinaisilla polttoviljelymenetelmillä eli
kaskeamalla tai kydöttämällä.⁷⁰⁵

Erilliseksi niitylajiksi voidaan nimetä niin kutsuttu peltoheinä, joka ei tarkoitet-
tanut viljeltyä heinää vaan peltoaitauksessa pientareilla ja muilla viljelemättömillä
alueilla kasvanutta heinää.⁷⁰⁶ Peltoheinä oli hyväkasvuista, koska se sai osansa pel-
tojen lannoituksesta pellolta valuvien vesien mukana.⁷⁰⁷ Isojaon jyvitysasiakirjatkin
osoittavat, että pellonpientareilla heinän kasvu oli parhaiden niittyjen tasoa. Pelto-
heinästä saatiin kuitenkin sato vain joka toinen vuosi, sillä käytettäessä kesanto-
aitausta laitumena peltoheinä päättyi karjan ruuaksi jo kesällä. Tästä syystä pelto-
heinä saatettiin jyvittää puoleen arvoonsa.⁷⁰⁸

Niittyjen hoitamisesta tiedetään hyvin vähän. Niittyjen huono kunto ja hoita-
mattomuus olivat 1700-luvun maatalouskirjallisuuden kestoaiheita, mutta niittyjen
hoidon käytännöstä kertovia lähteitä on niukasti. 1700-luvulla tunnettuja menetel-
miä niittyjen parantamiseksi tiedetään, mutta niiden käytön yleisyyttä ei. Joka ta-
pauksessa niittyjen hoidon tasossa oli varmuudella eroja. Osa niityistä sijaitsi niin
kaukana kylistä, että ne jäivät pakosta vähälle huomiolle. Hoidon tarpeessa olivat
pääasiassa raivauksen tuloksena syntyneet nurminiityt, jotka aikaa myöten mätästyi-
vät ja metsittyivät. Siksi yleisimmät niittyjen hoitotoimet liittyivät sammaloitumisen,

702 Viikki 1973, 126.

703 Oja 1957, 51–55; Oja 1959, 153–155.

704 Jutikkala 1980, 210; Soininen 1974, 152–153.

705 Grotenfelt 1899, 71. Erilaisista niityistä, niiden nimistä ja kasvilajeista tarkemmin Ranta 2006, 15–24.

706 Suomen kielessä ei ole tälle niitylajille omaa sanaa, ruotsiksi siitä käytetään sanaa *linda*.

707 Grotenfelt 1899, 70; Nummela 2003, 149.

708 Esim. Mlak, Oripää 4:1, pk 18.9.1779; Mlak, Marttila 2, pk 10.7.1781.

mätästymisen ja metsittymisen estämiseen.⁷⁰⁹ Kaikesta huolimatta Suomen Talousseurassa 1840-luvulla vallinneen käsityksen mukaan niityt olivat paljolti sammalikkoo, mättäikköä tai pajukkoa.⁷¹⁰

Koska niittyjen suurimpia ongelmia olivat toisaalta kuivuus ja toisaalta taas märkyys, niiden kosteusoloihin pyrittiin vaikuttamaan eri keinoin. Ajan menetelmillä ojitus oli työlästä, joten systemaattista ojitusta niityille ei yleensä tehty, mutta laskuojia voitiin parantaa veden johtamiseksi paremmin pois veden vaivaamilta niityiltä. Keinotekoinen tulva voitiin toteuttaa patoamalla puro tai pieni joki keväällä, jolloin vesi saatiin nousemaan padon yläpuolisille rantamaille. Koska perinteisen maatalouden jatkuva ongelma oli lannan niukkuus, niittyjen lannoittamista ei voitu käytännössä ajatellakaan. Niityn käyttö vuoroin viljan ja vuoroin heinän kasvuun puolestaan jouduttiin hylkäämään puutteellisen tekniikan vuoksi. Ajan kyntöauroilla niittyä ei voinut kääntää välillä pelloksi, vaikka parin kaurasadon jälkeen heinäsatoliisi tiedetty entistä paremmaksi. Lähinnä viljelyyn viittaava menetelmä heinän kasvun edistämiseksi oli heinäladon lattialta koottujen siementen levittäminen parannusta kaipaaville niityille.⁷¹¹

Eniten niittyjen tuottoa heikentäneenä käytäntönä pidettiin karjan laiduntamista niityillä aikaisin keväällä tai myöhään syksyllä. Niityn pintaa tallannut karja oli niitylle vahingollista keväällä, kun heinäkasvu ei vielä ollut päässyt vauhtiin, sekä myöhään syksyllä, kun niitty oli jo pehmennyt ja liettynyt. Käytännössä karjaa laidunnettiin niityillä aikaisin keväällä, jos sisäruokintaan tarvittava rehu oli jo loppunut, sekä myöhään syksyllä, jos rehua tulevaa talvea varten oli saatu varastoon riittämätön määrä.⁷¹² Näin syntyi kierre, jossa rehun puutteen vuoksi rehun saanti heikentyi jatkossa.

Niityiltä koottu heinä ei yksin riittänyt karjan rehuksi talven yli, vaan rehuna käytettäväksi otettiin talteen lähes kaikkea mahdollista. Viljaa puitaessa mitään ei heitetty hukkaan, sillä oljet ja akanat säästettiin karjan talvirehuksi. Samoin tehtiin herneen varsille ja juurikasvien naateille, eli viljelyskasvit käytettiin täysimääräisesti hyödyksi. Kesällä rehua kerättiin lehdestämällä lehtipuista oksia, jotka sidottiin nippuihin kerpuiksi. Näitä lehdeksiä syötettiin erityisesti lampaille. Vuosittainen vaihtelu oli todellisuutta eläinten ruokinnassa, joten eläinten kohdalla voidaan puhua hätärehusta samalla tavoin kuin ihmisten kohdalla hätäruuasta. Onkin vaikea tietää,

709 Grotenfelt 1899, 74–76; Soininen 1974, 152–153.

710 Vilkuna 1934, 286

711 Grotenfelt 1899, 73–78; Soininen 1974 154–155; Vilkuna 1934, 287.

712 Grotenfelt 1899, 73; Soininen 1974, 153; KA Turku, TPM III, Keikyä 50:0, kk, \$4.

mitkä metsästä kerätyistä rehuista, kuten sammal, jäkälä, havut, haavankuori tai kanervat, kuuluivat normaaliin jokavuotiseen käyttöön ja mitä kerättiin vain hätätapauksissa.⁷¹³ Sientenkään käyttäminen rehuksi ei ollut tuntematonta, sillä Lauroisten Sepälle myönnettiin isojaossa lupa kulkea omistuslohkojen rajaa pitkin kuljettaessaan kotimetsästään lehdeksiä ja sieniä navettaan.⁷¹⁴

Heinän niukkuutta, keräämisen työläyttä ja suurta merkitystä tilan taloudelle kuvastaa se, että heinäverot olivat maksajilleen erityisen vastenmielisiä. 1500-luvun lopussa ja 1600-luvun alussa heinä oli yksi eniten vaihdetuista veroparseleista, koska sen verohinta halpa, sen kerääminen ja eritoten kuljetus oli työlästä ja yleensä millään tilalla ei ollut ylimääräistä heinää. Tilanne oli sama myös 1700-luvun lopulla, jolloin kokemäkeläisiltä kysyttiin heidän taloutensa rasitteista. He nimesivät yksiselitteisesti suurimmaksi rasitteeksi heinäveron.⁷¹⁵

NIITYJEN KIRJAVAT OMISTUS- JA NAUTINTAOIKEUDET

Niittyjen hallintaan liittyy samanlainen erottelu kuin peltoihin: osa niityistä oli kylän yhteisiä ja osa yksityisiä. Niittyjen nautinta oli kuitenkin osittain luonteeltaan erilaista kuin peltojen nautinta. Pelto ei koskaan syntynyt ilman työtä, kun taas osa niityistä oli olemassa luonnostaan. Eino Jutikkala onkin todennut varhaisen niittyjen nautinnan muistuttaneen enemmän kalavesien kuin peltojen tai kaskien nautintaa. Niittyjä vallattiin aitaamalla tai muulla tavoin merkitsemällä ne. Asutuksen ollessa harvaa, niityt eivät välttämättä olleet kenenkään pysyvässä nautinnassa, vaan niityn niitti se, joka ensimmäisenä ehti.⁷¹⁶

Yhteiset, sarkajakoiset niityt esitetään usein niittytalouden perustana samalla tavalla kuin vainiot peltoviljelyn perustana.⁷¹⁷ Isojakoasiakirjat kuitenkin osoittavat, että niittyjen kohdalla yhteisen ja yksityisen nautinnan välinen suhde ennen isojakoa oli kaikkea muuta kuin yksiselitteinen. Kylien välillä erot niittyjen nautinnassa olivat suurimmat mahdolliset: osassa kylistä kaikki niityt olivat yhteisiä, kun osassa kylistä yhteisiä niittyjä ei ollut lainkaan.

713 Bläuer 2015, 58; Gadd & Carenius 1759, 36–37; Laakso 1994, 137; Nummela 2003, 150; Soininen 1974, 225–226; Myrdal 1994, 17–18; Vilkuna 1934, 290.

714 MLAK, Alastaro 9:0, pk 23.7.1785.

715 Seppälä 2009, 212; Viitaniemi 2016, 163.

716 Jutikkala 1958, 22.

717 Jokipii 1974, 195; Kaasalainen 1906, 127–128; Laakso 1994, 135; Oja 1959, 135; Viikki 1973, 126.

Yhteisten niittyjen erottaminen yksityisistä niityistä isojakoaasiakirjojen avulla on hankalampaa kuin vainioiden ja ulkopeltojen erottaminen toisistaan. Niittyjä käsiteltiin jakotoimituksissa yhtenä tiluslajina hallinnasta riippumatta, eikä omistusten kuvauksia aina tehty tai ne eivät ole säilyneet muiden asiakirjojen mukana. Riittävän yksiselitteiset merkinnät aiemmasta omistuksesta on saatavissa noin puolesta tutkitavista kylistä.

Neljän pitäjän aineistosta voidaan nostaa esiin vain muutama kylä, joissa kaikki tai lähes kaikki niityt olivat yhteisiä. Tällaisia olivat Kesärlä, Kolkkinen ja Puhu. Kyliä, joissa suurin osa niittyalasta oli yhteistä, oli kolmannes kaikista niistä kylistä, joista tieto on saatavilla. Kaikissa pitäjissä tällaisia kyliä oli alle puolet, mutta yhteisten niittyjen valta-asema oli yleisintä Marttilassa (42 prosenttia) ja harvinaisinta Huittisissa (20 prosenttia). Tyypillisesti yhteiset niityt olivat pinta-alaltaan laajempia kuin yksityiset, joten omistusluetteloissa voi olla lueteltuna moninkertainen määrä yksityisiä niittyjä, vaikka suurin osa heinästä olisi kerätty yhteisiltä niityiltä.

Yhteisnautinta oli tyypillisintä suurilla ja yhtenäisillä luhta- ja suoniittyalueilla. Jokien ja purojen rannoilla sijainneet tulvaniittyalueet olivat yleensä kylien vanhimpia niittyomistuksia ja siten kylien yhteisessä nautinnassa. Tällaiset niityt olivat usein kiinteä osa kylän viljelysmaisemaa sijaiten joen ja vainioiden välisellä alavalla alueella. Hyviä esimerkkejä tästä ovat Kokemäenjoen varressa Karhiniemi, Puurijärven ja Kauvatsanjoen rannalla Ahvenus, Loimijoen varressa Mälläinen sekä Paimionjoen varressa Jättälä.⁷¹⁸

Yhteiset niityt olivat vainioiden tapaan sarkajaossa, joka toteutettiin samojen periaatteiden mukaan kuin peltojen sarkajako. Karhiniemen vainioiden ja kotiniittyjen kartta kuvaa niittyjen jaossa käytetyn sarkajaon. Merkinnät osoittavat, että sarkajako sovellettiin eri tavoin eri maaston kohdissa. Vainioiden vierellä niittysarat oli mitattu peltosarkojen levyisiksi niin, että talon omistus jatkui suoraan pellolta niitylle, mikä helpotti sarkojen merkitsemistä. Vainioiden jälkeen niittysarkojen leveys kolminkertaistui, eli vainioiden kohdalla mitattua yhtä tangonleveyttä vastasi kaukaisemmilla niityillä kolme tangon leveyttä. Kaikkein kaukaisimmilla niityillä sarat olivat vieläkin leveämpiä, mutta samalla sarkajaon johdonmukaisuudesta oli myös osittain luovuttu. Sarkojen leveys vaihteli eri jakolohkoissa ja kaikilla tiloilla ei ollut niittysarkaa jokaisessa jakolohkossa.⁷¹⁹ Vännilän isojakokartassa on havaittavissa sama ilmiö. Peltosarat jatkuivat jokirantaan niittysarkoina, mutta rantaniityn

718 MLAK, Alastaro 10; MLAK, Huittinen 15:0; MLAK, Koski 5.

719 MLAK, Huittinen 15:0.

sarkajako muuttui osittain epäsäännölliseksi kauempana alajuoksulla. Alajuoksun puolella rantaniityssä oli osakkaana myös naapurikylä Ilola. Karttamerkintöjen perusteella Vännilän osuudet olivat sarkajaossa, mutta Ilolan tilat käyttivät niityosuuksiaan verrattain suurina lohkoina.⁷²⁰

Niittyjen sarkajakoa kuvaavat kartat kertovat selvästi peltojen sarkajakoa suuremmasta vaihtelusta. Yksi niittyjen sarkajaolle tyypillinen piirre oli se, että sitä ei aina tehty tilojen vaan talojen tasolla, jolloin samasta talosta halotut tilat omistivat yhteiset niittysarat.⁷²¹ Rekoisissa niittysarat oli jaettu talon halkomisen yhteydessä jakamalla talon saroista joka toinen toiselle tilalle ja joka toinen toiselle.⁷²² Killalan niityissä on nähtävissä kaksi erilaista jakotapaa. Osa niityistä on jaettu viiden ja osa kuuden saran jakolohkoihin. Jakotavat kertovat eri aikoina tehdyistä sarkajajoista. Kuusisarkainen jako on tehty vuosina 1619–1634 ja viisisarkainen vuoden 1634 jälkeen.⁷²³ Halikkolassa suurin osa sarkajakoisista niityistä oli säännöllisessä sarkajaossa kylän kuuden tilan kesken. Kaksi niittyä oli kuitenkin jaettu toisin. Pietilällä oli omat yksityiset sarkansa, joiden kanssa vuorottelivat leveät sarat, jotka olivat kaikkien viiden muun tilan yhteiset.⁷²⁴ Useamman tilan yhteiset niittysarat olivat niin yleisiä, että niittyalan yhteisnautinta ei voinut olla ongelmallista.

Niittyjen osakasyhteisöt eivät noudattaneet yhtä kaavamaisesti kylien rajoja kuin peltovainioiden osakkuudet. Sarkajakoisissa niityissä saattoi olla osakkaina useiden kylien tiloja ja toisaalta kaikki saman kylän tilat eivät olleet osakkaina samoissa niityissä. Suurin sarkajakoinen niitykokonaisuus oli Huittisten vesiniityt, joista isojaossa osuuksia jaettiin 57 tilalle 13 eri maakirjakylästä.⁷²⁵ Esimerkiksi epäloogisen näköisesti muodostuneesta sarkajakoisesta niitty-yhteisöstä käy Kojonperän jakokunta, johon kuuluivat Kojonperän, Inkilän ja Lähteen kylät. Jakokunnan sarkajakoiset niityt olivat sarkajaossa Kojonperän tilojen ja Inkilän Eskoloiden kesken. Sarkajakoihin niityihin oli siis osallisena tiloja kahdesta eri kylästä, mutta toisesta kylästä yhteisöön kuuluivat vain puolet kylän tiloista. Jakokunnan kolmannella kylällä ei ollut mitään osuutta sarkajakoihin niityihin. Sarkajakoisista niityistä ulos jääneellä Inkilän Kraamalla oli oman jakokunnan alueella niitty sarkajaossa yhdessä naapurijakokunnan Kuninkaisten ja Euran tilojen kanssa.⁷²⁶ Kärvälässä neljästä tilasta yksi

720 Mlak, Alastaro 3.

721 Mlak, Alastaro 13; Mlak, Karinainen 3:2; Mlak, Kauvatsa 1; Mlak, Marttila 19; Mlak, Tarvasjoki 2.

722 Mlak, Marttila 16.

723 Mlak, Tarvasjoki 7:1; Oja 1971, 136.

724 Mlak, Koski 1:1.

725 Mlak, Huittinen 9:01.

726 Mlak, Loimaan kunta 22; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2.

ei ollut osakkaana sarkajakoisissa niityissä, ja Suurilan seitsemästä tilasta kahdella ei ollut osuutta sarkajakoisista niityistä.⁷²⁷ Näin niittyjen valtaus- ja raivaushistoria näkyi niittyjen omistuksessa. Pelkästään kyläosuuden omistaminen ei tuonut oikeutta sarkajakoisiin niityihin, jos osallisuus valtauksen tai raivaukseen puuttui.

Sarkajaon merkitseminen oli niityillä ongelmallisempaa kuin pelloilla. Merkkikivet jäivät heinän kasvaessa piiloon ja saran päissä olleiden rajapaalujen osoittamaa rajaa oli vaikea seurata niittäessä. Siksi sarkojen rajat oli käytävä ennen heinänteon aloittamista. Yksinkertaisimmillaan rajat poljettiin heinikkoon ennen niittämisen aloittamista.⁷²⁸ Välttämätön rajojen käyminen heinänteon yhteydessä vähensi sarkojen pysyvän merkitsemisen merkitystä. Mälläisten kyläkuvausten mukaan kylän sarkajakoisesti käytetyillä niityillä ei ollut rajamerkkejä lainkaan.⁷²⁹

Sarkajako ei ollut ainoa tapa jakaa yhteisen niityn heinänsato. Yhteisen niityn heinä voitiin korjata yhteisesti niin, että kukin tila lähetti työhön väkeä osuutensa suhteessa tai päinvastoin niin, että tilan työhön tuoma väkimäärä määritti osuuden suuruuden. Pienillä yhteisniityillä käytettiin vuoronautintaa, jolloin kolmasosan osuutta niitystä hallinnut tila sai niittää niityn joka kolmas vuosi.⁷³⁰ Isojakoasiakirjojen perusteella on vaikea arvioida kuinka yleisiä yhteiset, mutta ei sarkajakoiset niityt olivat. Niittyjen omistuksesta käytetään sekä sanaa sarkajakoinen (*i tegskifte / stångfall*) että yhteinen (*samfält / i lag med byen*). Kun näitä termejä käytetään eri niityistä samassa toimituksessa, kuten Kariniaisissa, ne todennäköisesti viittaavat eri tavoin järjestettyyn nautintaan.⁷³¹ Kun termi yhteinen esiintyy yksinään yksityisen vastakohtana, sarkajakoisuutta ei voi varmuudella sulkea pois.

Yhteisen nautinnan sijaan tutkimusalueen pitäjissä oli yleisempää, että suurin osa niityistä oli yksityisessä nautinnassa. Aineistossa esiintyy 13 kylää, joissa kaikki tai lähes kaikki niityt olivat yksityisiä. Niistä useassa vain peltoaitausten heinät laskettiin yhteisiksi. Yksityinen nautinta oli laajinta Vampulan kappelissa, jonne sijoitui mainituista kylistä kuusi. Niittyjen kohdalla yksityinen nautinta oli siis pareminkin sääntö kuin poikkeus.

Niittyjen aitaamiseen soveltuivat samat periaatteet kuin peltojen aitaamiseen. Yhteiset niityt aidattiin yhteisesti, ja yksityisen niityn aitausvelvollisuus oli niityn haltijalla. Tutkimusalueen niityt olivat pääosin aidattuja. Poikkeuksena Keikyän jako-

727 MLAK, Tarvasjoki 11; MLAK, Vampula 8.

728 Kaasalainen 1906, 135–136; Matinolli 1958, 128–129; Virtanen 1934, 452–453.

729 MLAK, Alastaro 10, kk.

730 Virtanen 1934, 434–435.

731 Esim. MLAK, Karinainen 1, niittyjen nsel.

kunnassa osa niityistä oli aitaamattomia, ja Jalonojan ja Lievikosken kylissä niittyjä ei ollut aidattu lainkaan. Lisäksi maanmittarin arvion mukaan osa Keikyän jakokunnan niittyaidoista ei täyttänyt lain vaatimuksia.⁷³² Kartat eivät yleensä kerro niittyjen aitaamisesta. Aitoja piirtäessään maanmittarit priorisoivat kylän lähellä sijainneita pysyvimpiä ja tärkeimpiä aitoja. Näitä olivat yleensä vainioiden ympäräysaidat sekä ulkopeltojen ja hakalaitumien aidat.⁷³³ Marttilan Krouvin, Purhalan ja Mäntsälän muodostaman jakokunnan karttaan Johan Strömborg on piirtänyt poikkeuksellisen paljon myös niittyjä ympäröiviä aitoja. Kartta osoittaa aitaamisen käytännöllisyyden. Niityt aidattiin suorina linjoja, eikä niityn reunoja pitkin. Lisäksi useita niittyjä aidattiin mahdollisuuksien mukaan saman ympäräysaidan sisään.⁷³⁴

Niittyaitojen vaatimukset eivät olleet samaa tasoa kuin peltoaidoilla. Pellolle päässeiden eläinten tekemä tuho oli talouden kannalta vakavampi kuin tuhot niityillä. Toiseksi suuri osa niityistä ei ollut samalla tavoin kylän välittömässä läheisyydessä kuin pellot. Kun pienkarja laidunsi kylän läheisyydessä, etäämmällä niittyaidan täytyi pitää vain nautakarja ulkopuolella, joten aidan ei tarvinnut olla yhtä tiivis. Niittyaidan rakentaminen olikin huomattavasti peltoaitaa kevyempi urakka. Kun Vähäperässä jaettiin aidan rakennusvelvoitteita kyläläisten kesken vuonna 1824, niittyaidan laskettiin vastaavan kustannuksiltaan $\frac{1}{4}$ peltoaidasta, eli metri peltoaitaa vastasi neljää metriä niittyaitaa.⁷³⁵

Niittyjen nautintaoikeudet olivat peltoja kiistanalaisempia. Isojaon yhteydessä jouduttiin selvittämään lukuisten niittyjen hallintaoikeuksia.⁷³⁶ Ongelmia aiheutti se, että niittyjen nautinta ei ollut yhtä säännöllistä kuin peltojen. Jonain vuonna sato voitiin jättää osalla niityistä korjaamatta huonon sään tai työvoimapulan vuoksi.⁷³⁷ Toisaalta kesän kuivuuden tai märkyuden seurauksena kaikilla niityillä ei aina ollut mitään korjattavaa. Ämmäisissä osa kylän tiloista väitti heille kuuluvan niityosuuksia, jotka heidän tilojensa ollessa autioina kylän toiset tilat olivat vallanneet.⁷³⁸ Lisäksi niittyjen syntyhistoria oli joskus niin monimutkainen, ettei ollut itsestään selvää, minkä tilan raivauksesta alun perin oli kysymys.

732 Mlak, Kauvatsa 2, kk; Mlak, Kauvatsa 7, kk; KA Turku, TPM III, Keikyä 50:0, kk §4.

733 Kardell 2007, 100–102.

734 Mlak, Marttila 15.

735 KA Turku, TPM III, Mellilä 48:4.

736 Ks. esim. Mlak, Alastaro 18:1, pk 21.1.1796; Mlak, Alastaro 24:1, pk 5.9.1766; Mlak, Huittinen 9:2, pk 16.2.1796; Mlak, Huittinen 15:1, pk 5.2.1787; Mlak, Huittinen 29:5, pk 13.10.1802; Mlak, Pöytyä 1, pk 8.6.1781.

737 Wilmi 2003, 175.

738 Mlak, Alastaro 24:1, pk 5.9.1766.

Yksi niittyjen hallintaan liittynyt erikoisuus oli niittynomistukset vieraiden kylien alueilla. Niitä esiintyi yleisesti, ja osa niistä oli kokonaisten kylien yhteisiä ulko-omistuksia, osa yksittäisten tilojen niittyjä. Niittynautinnat vieraiden jakokuntien alueilla olivat syntyneet vuosisatojen saatossa eri tavoin. Vielä 1500-luvulla oli yleistä käyttää niittyjä vaihdannan välineinä, pantteina tai perintöosina.⁷³⁹ Niittyjen omistajan- ja kylänvaihdoksista hyvä esimerkki on Veikko Laakson kuvaama Hyryn- niityn tapaus Loimaalta. Niityn omistusoikeus siirtyi ensin 1500- ja 1600-lukujen taitteessa palkanmaksuna Isoperän kylästä Puujalkalaan ja edelleen oluttynnyrin ja myllynkäyttöoikeuden maksuna Joenperään.⁷⁴⁰ Kun kieltoa olla vähentämättä talon veronalaista maata tiukennettiin, niittyjen käyttö vaihdannassa päättyi.⁷⁴¹ Vanhimmat niittyvaltauksset oli tehty ennen kylänrajojen määrittämistä ja rajojen epäselvyys kylien takamailla aiheutti tilanteita, joissa niittyvaltauksia tehtiin tietien tai tietämättä oman jakokunnan ulkopuolelle. Näin kaikki niittynomistukset eivät noudattaneet jakokuntien rajoja. Isojaon yhteydessä se tarkoitti sitä, että isojakotoimitukseen piti kutsua myös naapurikylien isännät, jotta voitiin keskustella niittynomistusten siirroista.

Isojaossa pyrkimyksenä oli saada vaihtojen kautta kaikki niityt jakokunnan rajojen sisäpuolelle tai ainakin mahdollisimman lähelle. Pyrkimykset onnistuivat vaihtelevasti. Keikyän jakokunnassa ensimmäiseksi käsittelyyn otettiin Raskalan kylän niittynautinta joen toisella puolella Karhiniemen kylässä. Niitty oli jätettävä edelleen ulko-omistukseksi, koska Karhiniemellä ei ollut nautinnassaan niittyä, johon se olisi voitu vaihtaa. Muut vaihdot sujuivat paremmin. Keikyän ja Villilän jakokuntien välillä tehtiin lukuisia vaihtoja, jotka eivät koskeneet pelkästään erillisiä niittyjä vaan myös osuuksia sarkajakoisista niityistä. Nautinnat eivät täysin vastanneet toisiaan, mutta ulko-omistukset saatiin vähennettyä yhteen niittyyyn. Lopuksi ristikkäiset omistukset Sammun kylän kanssa onnistuttiin purkamaan täysin. Näistä vaihdoista yksi koski Sammun Takkulan niittyä Kiviniemen kylän peltojen keskellä. Niittyä käyttäessään Takkulan piti kulkea Kiviniemen peltojen tai niittyjen yli, joten vaihto tuli todella tarpeeseen kummankin osapuolen kannalta.⁷⁴² Aina vaihdot eivät onnistuneet, vaikka kummallakin osapuolella olisi ollut toistensa mailla niittyjä. Yläneen Kirkonkylän ja Heinijoen isännät olisivat kernaasti vaihtaneet niittyjä Yläneen

739 Jutikkala 1958, 22–23; Kaasalainen 1906, 141.

740 Laakso 1986, 189–190.

741 Jutikkala 1958, 149–150.

742 Mlak, Keikyä 50:1, pk 15.7.1776. Ulkokylän niittyjen siirroista ks. Mlak, Koski 2, pk 9.8.1798; Mlak, Vampula 14:3, pk 4.8.1795; KA Helsinki, MHA U, Aura, A5:2/1–6, pk 6.12.1784.

kartanon kanssa, mutta kartanon isäntärengin mukaan niityt eivät erilaatuisina olleet vaihtokelpoisia. Kirkonkylän ja Heinijoen isännät luopuivat vaihdosta suosiolla, kun asiaa olisi pitänyt jatkaa maanjako-oikeudessa eikä kartano ollut valmis joutamaan vähääkään.⁷⁴³

Ulkokylän niittyihin liittyi paljon epäselvyyksiä. Jakotoimituksiin saapui silloin tällöin naapurikylien isäntiä esittämään väitteitä niittyjen nautintaoikeuksista. Toisinaan väitteet olivat oikeutettuja. Soinilan Vänniön isäntä väitti, että hänen tilalleen kuului osuus Siivikkalan Kyssän niitystä, minkä Siivikkalan isännät hetken keskusteltuaan myönsivät.⁷⁴⁴ Yleensä yllättäen tulleet väitteet niitynautinnoista kiistettiin. Esimerkiksi Karhiniemeen saapui kaksi isäntää Rytsälän kylästä Kokemäeltä väittäen heille kuuluvan kaksi niittyä Karhiniemen puolelta. Tämän karhiniemeläiset kiistivät ja sanoivat toisen niityistä olevan vasta muutama vuosi sitten heidän raivaamansa. Kun tilanteessa oli sana sanaa vastaan, jäätiin odottamaan todisteita väitetyistä niitynautinnoista.⁷⁴⁵ Asetelma kääntyi toisinpäin Mommolan ja Loiman välisessä kiistassa. Loiman kyläläiset ilmoittivat, ettei Mommolan Martinantin ja Kuikon tekemiä raivauksia saa isojaossa vahvistaa, sillä raivaukset oli tehty Loiman kylän vahvistettujen rajojen sisäpuolelle. Martinanti ja Kuikko sitoutuivat todistajien avulla osoittamaan, että niityt eivät olleet uusia raivauksia vaan ikimuistoisia nautintoja.⁷⁴⁶ Jos kumpikin osapuoli uskoi asiaansa, kiistoja jouduttiin puimaan maanjako-oikeudessa.⁷⁴⁷

Peltojen nautinnan tavoin niittyjen nautinta perustui yhteisön sisäiseen tietoon raivauksista ja nautintaoikeuksista. Niittyjen sijainti osin pitkienkin matkojen päässä sekä käytön ja hoidon vaihtelevuus tarjosivat mahdollisuuden kyseenalaistaa nautintaoikeuksia. Isojakotoimituksen myötä vanhoista nautinnoista siirryttiin pysyvään ja vahvistettuun omistukseen, jolloin hiemankin epävarmoissa tilanteissa kannatti kokeilla yhteisön sisäisen tiedon vahvuutta. Siksi isojakoon liittyi paljon vaatimuksia oikeuksista niittyihin varsinkin takamailla ja rajojen tuntumassa.

Niittyjen nautinnassa korostuivat voimakkaina sekä yhteisölliset että yksityiset piirteet. Määrällisesti niittyjen yhteinen nautinta oli harvinaisempaa kuin pelloilla, mutta yhteisen käytön muodot pelloilla ja niityillä erosivat toisistaan. Siinä missä

743 MLAK, Yläne 4:0, pk 30.3.1789.

744 MLAK, Vampula 14:3, pk 4.8.1795.

745 MLAK, Huittinen 15:1, pk 5.2.1787.

746 MLAK, Huittinen 29:5, pk 13.10.1802.

747 Kiistanalaisista ulkokylän niityistä ks. myös MLAK, Kauvatsa 1:1, pk 5.6.1793; MLAK, Vampula 6, pk 5.10.1792; KA Helsinki, MHA U, Aura, A5:2/1–6, pk 6.12.1784.

peltosarka oli viljelyssä ollessaan yksityinen, yhteisniityillä ei aina ollut rajoja erotamassa osuuksia. Yhteisillä niityillä tai yhteisillä niittysaroilla maan sijaan jaettiin maan tuotto, mikä vaihtelevassa maastossa saattoi olla tasapuolista. Toisaalta yksityisten niittyjen yleisyys tekee niityistä yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden mittareilla ristiriitaisen tiluslajin.

PALJON TYÖTÄ, VÄHÄN HEINIÄ

Perinteisessä maataloudessa niityt mahdollistivat peltoviljelyn, koska niityiltä saatiin rehu peltotyössä tarvittavien vetoeläinten ja peltojen lannoitukseen lantaa tuottavan karjan ruuaksi. Siksi niityn sanottiin olevan pellon äiti ja siksi riittävä niittyjen määrä riippui periaatteessa peltojen määrästä. Jos peltoa raivattiin lisää, oli niityjäkin raivattava lisää, ellei kyse ollut erityisen niityriikkaasta kylästä. Kuinka paljon niityä sitten olisi pitänyt olla? 1800-luvun maanviljelyskokousten keskustelujen mukaan yhden peltotynnyrinalan lannoittamiseen tarvittavan karjan elättämiseen yli talven tarvittiin kolmesta neljään tynnyrinalaa niityä.⁷⁴⁸ Tällainen ruokinta riitti siis pitämään lannantuotannon kannalta riittävästi eläimiä hengissä talven yli. Ruokinta ei riittänyt pitämään yllä lehmien ympärivuotista maidontuotantoa, mutta sellaista ei odotettukaan. Siksi tarkastelen seuraavaksi niittyjen määrää perinteisen maatalouden näkökulman mukaisesti lannan tarpeen tyydyttämisen kannalta, eikä karjan ruokinnan tason tai karjan tuotoksen näkökulmasta. Aivan yksiselitteinen niittyjen ja pellon suhde ei kuitenkaan ollut, sillä Södermanlannissa ja Itä-Göötanmaalla, joissa eteläisemmästä sijainnista huolimatta oli myös pitkä sisäruokintakausi, niityä oli suhteessa peltoihin paljon vähemmän, vaikka niittyjen tuotto oli samaa tasoa kuin Lounais-Suomessa. Paikoin peltoa oli jo 1600-luvulla enemmän kuin niityä, joten perinteisen maatalouden on täytynyt onnistua yli 200 vuotta 1800-luvun suomalaiskäsitteistä poikkeavalla tavalla.⁷⁴⁹

1800-luvun maanviljelyskokousten mittareilla tutkimusalueella peltojen ja niittyjen välinen suhde oli hyvä. *Taulukosta 12* käy ilmi että, jokaista peltotynnyrinalaa kohti alueella oli 4,5 tynnyrinalaa niityä. Tästä voidaan päätellä, että peltoja voitiin lannoittaa ajan mittapuulla hyvin. Reilu nelinkertainen määrä niityä peltoon nähden tarkoitti käytännössä keskimäärin lähes 75 tynnyrinalan niittyjä tilaa kohti. Näin hyvä pellon ja niityn suhde ei ollut itsestään selvää. Arvo M. Soinisen otantatutki-

⁷⁴⁸ Soininen 1974, 105.

⁷⁴⁹ Dahlström 2006, 71–72.

■ TAULUKKO 12. Tilan keskimääräinen niitypinta-ala ja niitypinta-alan suhde peltopinta-alaan Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon mittauksissa 1776–1840.

	tilojen määrä	niitypinta-ala, ta	niittyala/ peltoala
Huittinen	247	70,1	3,5
Loimaa	365	77,1	4,4
Marttila	250	80,0	5,2
Pöytyä	195	68,6	5,3
KOKO ALUE	1057	74,6	4,5

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojaokoasiakirjat, ks. liite 1.

muksen perusteella 1700-luvun lopulla Turun ja Porin läänissä yhtä peltotynnyrinalaa kohti oli 2,8 tynnyrinalaa niittyä.⁷⁵⁰

Alueen pitäjät eivät olleet toisiinsa verrattuna yhtä hyvässä asemassa niityjen määrän osalta. Pöytyällä ja Marttilassa niityjen pinta-ala oli yli viisinkertainen peltojen alaan verrattuna. Pöytyällä tilojen keskimääräiset niittyalat olivat tutkimusalueen pienimpiä, mutta pieneen peltopinta-alaan suhteutettuna määrä oli enemmän kuin riittävä. Keskiarvoilla mitaten Marttilassa oli alueen laajimmat niityt, mutta Marttila oli hyvin kahtiajakautunut niityvarallisuuden suhteen. Karinaisissa, Koskella ja Marttilan emäseurakunnan alueella niittyjä oli selvästi yli viisinkertainen määrä peltoihin nähden, mutta Tarvasjoella peltotynnyrinalaa kohti niittyä oli 3,1 tynnyrinalaa. Niityjen pinta-alan puolesta Pöytyällä ja Marttilassa oli mahdollisuus laajentaa viljelyksiä, jotka olivat satakuntalaispitäjiä pienempiä.

Loimaalla tilojen niityvarallisuus oli lähes yhtä suuri kuin Marttilassa. Marttilaa ja Pöytyää laajemmat viljelykset aiheuttavat sen, että pellon ja niityn suhde ei ollut Loimaalla yhtä hyvä kuin varsinaissuomalaisissa pitäjissä. Loimaallakin pellon ja niityn suhde oli lähellä alueen keskiarvoa. Huittisten tilat tulivat toimeen niukimmalla pellon ja niityn suhteella. Pitäjän keskiarvo oli 3,5 tynnyrinalaan niittyä yhtä peltotynnyrinalaa kohti. Osittain suhdetta laskivat suuret peltopinta-alat, mutta myöskään tilakohtaiset niittyalat eivät olleet Huittisissa Loimaan ja Marttilan veroisia. Pitäjän

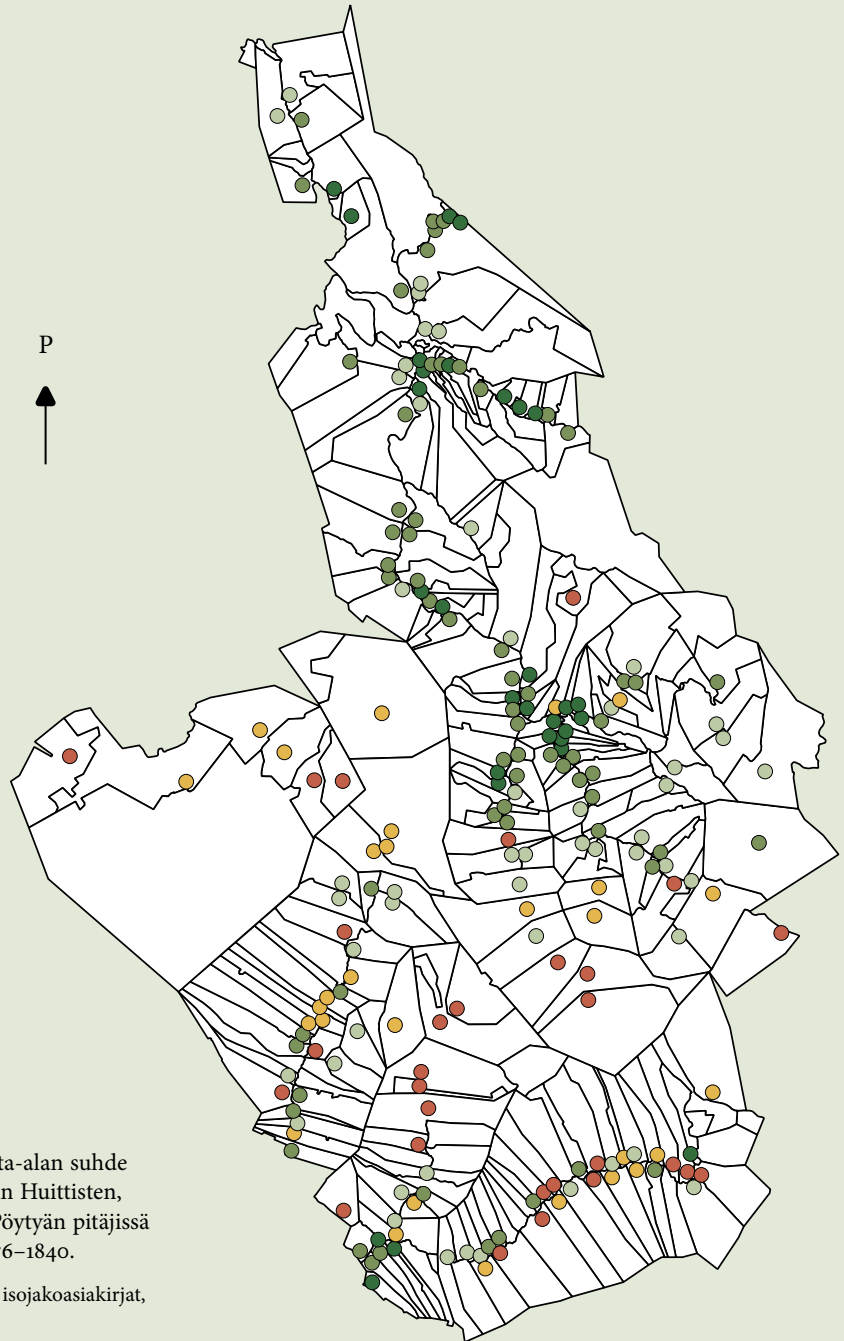
⁷⁵⁰ Soininen 1974, 107.

Niittyala / peltoala

- 1,8 – 2,9
- 3,0 – 3,9
- 4,0 – 4,9
- 5,0 – 5,9
- 6,0 – 10,5

0 10 km

P

■ KARTTA 7. Niitypinta-alan suhde peltopinta-alaan kylittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä isojaon mittauksissa 1776–1840.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojaokoasiikirjat, ks. liite 1.

eri alueilla niityn ja pellon suhde poikkesi vain vähän koko pitäjän keskiarvosta. Joka tapauksessa Huittisissäkin oli laskennallisesti riittävä tai jopa hyvä määrä niittyä peltojen hyvän lannoituksen järjestämiseen. Kokemuspohjaisesti samaan tulokseen tuli Ephraim Carenius vuonna 1759. Aikaisemmin niittyjen lisäämistä oli estänyt työvoiman puute, mutta 1700-luvun puolivälissä pitäjässä oli Careniuksen mukaan jälleen voitu raivata lisää niittyalaa. Ongelmana Carenius piti niittyjen sijaintia hyvin hajallaan ja pitkien matkojen päässä, jolloin työpäiviä ei voitu käyttää tehokkaimmalla mahdollisella tavalla.⁷⁵¹

Selvemmin alueen jakautuminen pellon ja niityn suhteen näkökulmasta runsaiden ja niukkojen niittyjen alueisiin näkyi tarkasteltaessa tilannetta kylittäin *kartassa 7*. Alueen kylistä 30:ssä niittyä ei ollut riittävänä määränä pidettyä kolminkertaista pinta-alaa peltoihin verrattuna. Neljää Marttilan kylää lukuun ottamatta ne kaikki sijaitsivat Huittisissa ja Loimaalla. Huittisissa tällaisia kyliä oli joka puolella pitäjää, kun taas Loimaalla ne keskittyivät Loimijoen, Kojonjoen ja Niinijoen alajuoksuille Alastaron kappelin alueelle. Kun huomioidaan myös kylät, joissa isojaon hetkellä niittyä oli yli kolminkertainen mutta alle nelinkertainen määrä peltoon verrattuna, tutkimusalueen kahtia jakautuneisuus niittyjen määrän suhteen vain vahvistuu. Huittinen ja sen jatkona Alastaro muodostivat alueen, jossa niittyä oli muuta aluetta vähemmän suhteessa peltopinta-alaan.

Marttilassa, Pöytyällä ja Loimaalla vesistöjen latva-alueet näyttäytyvät isojaon aikaan runsaiden niittyjen alueina, kun niittyalaa verrataan peltoalaan. Suurimmassa osassa kylistä peltoalaa oli mahdollista lisätä ilman uusien niittyjen raivaamista niin, että suhde pellon ja niityn välillä säilyi edelleen riittävänä. Oikein suuren niittyalan kääntöpuoli oli työvoiman tarve heinäntekoaikana. Suuri niitytpinta-ala ei ollut pelkästään siunaus, sillä jokainen niitytynnyrinala vaati niittäjänsä ja haravoijansa. Melliläläistilan keskimääräiset 105 tynnyrinalan niityt vaativat paljon enemmän työvoimaa tai työpäiviä kuin alastarolaistilojen 67 tynnyrinalan heinän korjaaminen. Viikatteella pystyi niittämään maastosta riippuen noin tynnyrinalan päivässä, kun taas heiniä ehti kuivumisen edistämiseksi kääntää haravalla viisi tynnyrinalaa päivässä.⁷⁵² Ellei Mellilässä ollut kolmea viikatteen käyttäjää kahta alastarolaista kohti, ainakin sateisina vuosina Mellilässä jäi todennäköisesti paljon heinää korjaamatta.

Monissa tapauksissa riittämätön niitytmäärä oli selvästi kokonaispinta-alaltaan pienten kylien ongelma. Pienissä kylissä ei ollut edes mahdollisuutta parantaa pellon

⁷⁵¹ Gadd & Carenius 1759, 34.

⁷⁵² Myrdal 1996a, 152, 155.

ja niityn suhdetta. Kylät olivat jo ennestään osin ostopuun varassa,⁷⁵³ joten niityn raivaaminen vähensi ennestään niukkoja metsävaroja sekä kavensi karjan kesäruokinnan kannalta tärkeää laidunta.

Niittyvarallisuuden vertaamista kylän talojen välillä vaikeuttaa isojaon yhteydessä tehdyn jyvityksen vaikutus, koska tilakohtainen pinta-ala saadaan vasta jaon jälkeen. Yleiskuva tilojen niittyvarallisuuden suhteista kylien sisällä on melko tasainen. Niittyrikkaissa kylissä kaikilla tiloilla oli reilusti niittyjä ja niittyköyhissä kylissä kaikilla oli pula niityistä. Vaikka periaatteena oli kylän resurssien nauttiminen verolukujen suhteessa, totuus saattoi olla hyvin toisenlainen varsinkin kylissä, joissa niittyjen käyttö perustui yksityiseen nautintaan. Äärimmäinen esimerkki saadaan Lovenkylästä, jossa Tuomas Knaapilla oli kymmenkertainen määrä niittyä naapuriinsa Matti Kraappalaan verrattuna. Kraappalan niittyala oli vain puolitoistakertainen tilan peltoalaa verrattuna, kun Knaapilla heinää tehtiin 11 tynnyrinalalta yhtä peltotynnyrinalaa kohti. Myös Knaapin ratsutilan toisella puoliskolla oli selvästi naapureita enemmän niittyjä. Ratsutilan etu naapureihin nähden saattoi johtua hyvin vanhasta valtauksesta, sillä Knaapin yksityisiin nautintoihin ennen isojakoa kirjattiin laaja suoniittyalue.⁷⁵⁴

Niittyvarallisuuden vertailun ongelma on se, että niittyjen tuotto vaihteli todella paljon. Siksi pinta-alan käyttäminen niittyvarallisuuden mittana voi johtaa pahasti harhaan. Niittyjen tuotosta kertoo isojaon yhteydessä tehty jyvitys. Valitettavasti eri maanmittarit toteuttivat jyvityksen eri tavoin, joten vertailukelpoisia ja yksiselitteisesti ymmärrettäviä tietoja koko alueelta ei ole. Isojaon alkutaipaleella niityt jaettiin jyvitysluokkiin, jotka eivät anna mitään tietoa niityn tuotosta, vaan ainoastaan niittyjen keskinäisestä laatusuhteesta. Tutkijan kannalta hyödyllisin jyvitystapa oli sellainen, jossa ilmoitettiin niityn tuotto tynnyrinalalta. Tätä tapaa käytti säännömukaisesti Daniel Wirzenius ja useimmiten Johan Tillberg. Varsinkin Tillberg näyttää käyttäneen niittyjen jyvitykseen myös vuoden 1783 maanmittausasetuksen mukaista tapaa antaa parhaalle niitylle aina arvoksi kuusi kuormaa tynnyrinalalta ja suhteuttaa muiden niittyjen arvot siihen. Näin ollen kaikissa tapauksissa ei ole varmaa, kuvaako kuormina tynnyrinalaa kohti annettu jyvitysarvo niityn todellista tuottoa. Henric Fallsten puolestaan kirjasi niityn kokonaistuoton, jolloin vertailukelpoisen tiedon saaminen edellyttäisi jokaisen niityn pinta-alan selvittämisen ja

753 Laakso 1986, 193.

754 MLAK, Marttila 9.

tuoton jakamista pinta-alalla. Useiden jyvitysten kohdalla olen joutunut toteamaan, ettei ole mitenkään selvitettävissä, miten jyvitysarvo on syntynyt.⁷⁵⁵

Niittyjen jyvitystä tarkasteltaessa on huomioitava se, että jyvitys tehtiin keskiverto-vuoden tuoton mukaan. Niittyjen tuotto vaihteli vuosittain paljon riippuen kesän lämpötiloista ja kosteudesta. Toisaalta erilaiset niityt hyötyivät erilaista olosuhteista. Vuosi, joka oli nurminiityille liian kuiva, saattoi olla luhtaniityillä hyvä, ja kun luhtaniityt kärsivät liiasta vedestä, nurminiityt kasvoivat hyvin. Huonot heinävuodet johdivat tavanomaista suurempiin syysteurastuksiin.⁷⁵⁶ Talviruokintaan kannatti ottaa vain ne eläimet, jotka voitiin ruokkia yli talven. Talviruokinnan aikana eläimet joka tapauksessa heikkenivät, joten ne kannatti teurastaa parhaassa kunnossaan syksyllä.

Niittyjen laatua arvioitaessa käytetään mittayksikkönä leiviskää tynnyrinalaa kohti. Aikalaiskirjallisuudessa heikkona niittynä pidettiin alle 20 leiviskää (170 kg) tynnyrinalalta tuottavia niittyjä. Keskinkertaisia olivat niityt, joilta saatiin 25–30 leiviskää (213–255 kg) tynnyrinalalta. Hyvänä niittynä voitiin pitää jo 40 leiviskää (340 kg) tynnyrinalalta tuottavaa niittyä, ja 60 leiviskää (510 kg) tynnyrinalalta oli hyvä kaikissa olosuhteissa. Tavanomaisella hoidolla luonnonniityn katsottiin voivan tuottaa parhaimmillaan noin 100 leiviskää (850 kg) tynnyrinalalta.⁷⁵⁷ Jyvitystietojen perusteella kirjallisuuden arviot niittyjen yleisestä heikkotuottoisuudesta on helppo jakaa. Hyvin suuri osa niityistä tuotti kymmenestä kahteenkymmeneen leiviskää tynnyrinalalta.⁷⁵⁸

Kuvaavaa niittyjen tuoton tarkastelussa on se, kuinka huonoilta niityiltä heinää kerättiin. Niittyjä, joilta saatiin heinää vähemmän kuin 5 leiviskää tynnyrinalalta, kirjattiin lukuisissa kylissä. Se merkitsee sitä, että heinää korjattiin kaikkialta, missä sitä vähänkin kasvoi. Kaikkein huonoimmilta niityiltä tuotoksi merkittiin vain 1,25 leiviskää eli noin 10 kg tynnyrinalalta. Tällaisia maita käytettiin vain pakon edessä, mutta jos muuta ei ollut, niilläkin oli arvonsa niittynä. Niittyjen laatu vaikutti siihen, miten niitty määriteltiin. Koskenkylän isojaossa pöytäkirjaan kirjattiin, että osa niittymaista jätettiin pois niitylaskelmasta, koska niillä ei kasvanut mitään. Koskella niittyjä oli riittävästi ja niiden tuotto oli verrattain hyvä, joten huonoin käytetty niityn jyvitysarvo oli 10 leiviskää (85 kg) tynnyrinalalta.⁷⁵⁹ Kosken isäntien hylkäämät niityt olisivat ehkä päätyneet jonkin toisen kylän laskelmaan niityinä.

755 Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

756 Bläuer 2015, 57.

757 Jutikkala 1980, 211; Soininen 1974, 155–156.

758 Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

759 MLAK, Alastaro 8:1, pk 16.11.1787.

Kymmenen leiviskää tynnyrinalalta oli sellainen tuotto, joka jokaisessa kylässä pidettiin korjuutyön arvoisena.

Alueen parhaat niityt ylittivät tuotoltaan kirjallisuudessa huipuksi esitetyn sadan leiviskän rajan. Lauroisissa ja Inkilässä huippuniityiltä saatiin sata leiviskää tynnyrinalalta, Männistössä ja Kojonperässä 120 leiviskää, Metsämaalla 125 leiviskää ja Mannisissa jopa 140 leiviskää tynnyrinalalta. Alueen paras niitty tuotti siis lähes 1200 kg heinää tynnyrinalalta eli noin satakertaisen sadon heikoimpiin niittyihin nähden. Mannisten Isoluhta oli aivan kylän rintamailla joen ja vainioiden välissä sijainnut niitty. Siinä oli hyvin erilaatuisia osia. Parasta 140 leiviskän niittyä oli yhteensä kaksi tynnyrinalaa ja kaksi kapanalaa.⁷⁶⁰ Tuolta alalta tuotto normaalina vuonna oli siis noin 290 leiviskää. Saman sadon saamiseksi 10 leiviskää tynnyrinalalta tuottanutta niittyä olisi joutunut niittämään 29 tynnyrinalaa. Ero on työmääränä valtava, sillä ohuen heinän niittäminen kävi toki hieman nopeammin kuin paksun, mutta joka tapauksessa Mannisten Isoluhdasta kaksi miestä olisi niittänyt 290 leiviskää heinää päivässä, kun saman sadon niittämiseen 29 tynnyrinalalta heillä olisi mennyt toista viikkoa.

Parhaiden niittyjen osalta kylien väliset vaihtelut olivat suurempia kuin heikoimpien niittyjen kohdalla. Jos hyvän niityn rajana pidetään 40 leiviskää tynnyrinalalta, osassa kylistä ei ollut hyviä niittyjä lainkaan. Näiden kylien parhaat niityt antoivat yleensä noin 30 leiviskää tynnyrinalalta. Alueellisesti vertaillen huomio kiinnittyy Vampulan alueeseen, jossa niittyjen määrä oli juuri ja juuri riittävä suhteessa peltojen määrään. Tiedot niittyjen laadusta heikentävät kuvaa Vampulan niittytilanteesta entisestään. Matkusjokea ja Kärväselää lukuun ottamatta kaikissa Vampulan kylissä niityksi laskettiin 1,25 leiviskää tynnyrinalalta tuottaneet alat, ja parhaatkin niityt olivat vain keskinkertaisia. Kukonharjan, joka niittyjen määrällä mitattuna oli Vampulan parhaita niittykyliä, kaikkia niittyjä voidaan pitää heikkoina 1,25–20 leiviskän tuotollaan tynnyrinalaa kohti.⁷⁶¹

Niittyjen määrän yhteydessä esiin noussut Loimaan jakautuminen niittyjen niukkuuden ja niittyjen runsauden alueisiin tasaantuu osittain kiinnitettäessä huomio niittyjen laatuun. Laajojen niittyjen Mellilässä erityisen hyviä niittyjä ei ollut. Esimerkiksi Pesänsuolla parhaatkin niityt tuottivat vain 25 leiviskää tynnyrinalalta ja heikoimmilta kerättiin viiden leiviskän tynnyrinalasatoja. Pinta-alan puolesta niittyä

760 Mlak, Alastaro 9:0; Mlak, Loimaan kunta 22:2; Mlak, Metsämaa 4; Mlak, Ypäjä 3b; KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:11/1–7.

761 Mlak, Alastaro 10:1; Mlak, Vampula 4:1; Mlak, Vampula 6; Mlak, Vampula 8; Mlak, Vampula 12:3; Mlak, Vampula 13:4; Mlak, Vampula 14:1.

kyllä kylässä riitti lähes sata tynnyrinalaa tilaa kohti, mutta rehu oli suuren työn takana heikkokasvuisilla niityillä. Sen sijaan Alastarolla, missä niittyalaa oli niukemmin, monessa kylässä niityt olivat ajan mittapuulla tuotoltaan hyviä.⁷⁶²

Vaikka yleiskuva tutkimusalueen niittyjen määrästä isojaon aikaan on hyvä, alueen kylät olivat hyvin epätasa-arvoisessa asemassa luonnonoloista riippuvien niittyjen suhteen. Parhaimmillaan niittyjä oli runsaasti ja parhaat tuotoltaan niin hyviä kuin luonnonniityt olla saattoivat. Heikoimmillaan niittyjä oli vähän, ne olivat heikkotuottoisia ja mahdollisuudet uusien niittyjen raivaamiseen olivat heikot.

KAIKKI TILUKSET LAITUMENA

Karjan ruokinnan toisen puolen muodosti kesäaikainen laidunnus. Vaikka karjamäärää rajoittavana tekijänä yleensä mainitaan niittyjen riittävyys, niukat laitumet saattoivat yhtä hyvin rajoittaa karjan määrää. Lisäksi laitumilla oli vaikutusta lehmien vuotuisen tuotokseen enemmän kuin niityillä. Talviruokinta ei riittänyt pitämään maidontuotantoa yllä, mutta kesällä maitoa saatiin sitä enemmän mitä paremmat laitumet eläimillä oli. Tästä syystä kevätpoikimiset olivat edullisempia kuin syksyiset vasikat. Laitumet eivät olleet erillinen tiluslaji kuten niityt tai pellot, vaan laitumina käytettiin kaikkia tiluksia tietyn vuosittaisen laidunkierron mukaisesti. Keväällä ensimmäiset viikot kaikki kylän maat olivat vapaita laidunnukselle. Kasvun päästyä vauhtiin pellot ja niityt suljettiin ja alkoi metsälaidunnus paimenen johdolla. Heinänteon jälkeen laidunnuskäyttöön voitiin ottaa niityt ja sadonkorjuun jälkeen pellot.⁷⁶³

Laidunnuksen keskeinen muoto oli yhteismaiden eli pelto- ja niittyaitausten ulkopuolisen alueen käyttäminen laitumena. Tästä laidunnustavasta käytetään nimityksiä yhteinen metsälaidun tai väljälaidun. Yhteinen metsälaidun perustui peltojen ja niittyjen aitaamiseen erilleen ja koko kylän karjan käyntiin aitaamattomilla metsämailla. Järjestelmä vahvistettiin vuoden 1734 lailla, jonka rakennuskaaressa säänneltiin aitaamisen periaatteista kylissä. Käytännössä maaston luonnolliset olosuhteet rajasivat laitumena käytettyä aluetta, jolloin ravintoköyhien alueiden tehtäväksi jäi puuta tuottavan metsän kasvu.⁷⁶⁴

Yleensä koko kylän karja kävi laitumella yhdessä. Lounais-Suomessa karjan mukana kulki useimmiten palkattu paimen, vaikka paimenvuoron kierrättäminen

⁷⁶² Alastaron ja Mellilän isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

⁷⁶³ Bläuer 2015, 59; Jokipii 1974, 210–213; Laakso 1994, 138; Virtanen 1934, 438.

⁷⁶⁴ Jäntti 1945, 30–31; Dahlström 2006, 23.

talosta toiseen oli myös mahdollista.⁷⁶⁵ Paimennuskausi alkoi Erkin päivästä, jolloin kaikki veräjät suljettiin, ja jatkui sadonkorjuun päätökseen eli Mikon päivään asti.⁷⁶⁶ 1600-luvulta alkaen kylän yhteisiä paimenia oli niin isoissa kuin pienissäkin kylissä. Suuret kylät kuten Iso-Sorvasto tai Virttaa saattoivat olla jaettuna useampaa paimenpiiriin. Yhteispaimennuksessa olivat osallisina kylän tilallisten lisäksi tilattomat. Paimenen tehtävänä oli turvata karjan hyvinvointia ja kylän omaisuutta. Hän suojeli karjaa pedoilta ja saattoi eläimet turvallisesti takaisin kylään sekä huolehti siitä, ettei karja tehnyt vahinkoa kylän omaisuudelle. Kaikkien etu oli, että koko kylän karja osallistui paimennukseen, sillä taitava paimen oli turva karjan tekemiä vahinkoja vastaan.⁷⁶⁷ Työstään paimen sai palkan kultakin tilalta tilan karjamäärän mukaan.⁷⁶⁸ Yhteinen metsälaidunnus oli taloudellisesti edullinen käytäntö, jossa yksittäinen tila hyötyi taloudellisesti yhteisöön kuulumisesta.

Metsämaan arvo laitumena vaihteli paljon luonnonolojen mukaan. Lehtimetsät tarjosivat ravintorikkaamman laitumen kuin havumetsät, ja toiset suotyypit sopivat laitumeksi osan ollessa täysin sopimattomia.⁷⁶⁹ Isojakoasiakirjoihin kirjatut laaturviot laitumista vaihtelivat kehuista riittäviin ja jopa oivallisiin. Kehnon laitumen syy löytyi yleensä maastosta. Salmenojan ja Punolan jakokunnassa laitumen valitettiin olevan veden vaivaama, kun Karhunojalla laitumen ongelmana oli päinvastoin kuivuus. Villilän jakokunnassa laitumen kehnous johtui siitä, että metsämaa oli suurelta osaltaan kalliota, kivikkoa ja suota. Pahikaisissa taas laidunmaata oli yksinkertaisesti liian vähän kylän tarpeisiin. Hurulan, Rieskalan ja Riesolan jakokunnassa heikon laitumen aiheuttamiin ongelmiin oli yksinkertainen ratkaisu: kyläläiset ajoivat karjansa viereisen Sammun jakokunnan metsiin. Vesikoskella metsäpalot olivat tuhonneet kylän metsää, minkä vuoksi myös laitumet olivat isojakoa tehtäessä riittämättömät. Kauvatsankylässä laidun oli pienentynyt kyläläisten aidattua rai-vauksiaan yksityisiksi niityiksi ja pelloiksi.⁷⁷⁰ Laitumen laatu on kuitenkin suhteellista. Englannissa, Hollannissa, Ranskassa ja Saksassa oli yleistä säännöstellä laitumen käyttöä rajoittamalla laiduntavien eläinten määrää tilakohtaisilla kiintiöillä.⁷⁷¹

765 Virtanen 1934, 470, 473.

766 Vilkkuna 1985, 129–130, 269–270; Vilkkuna 1935, 155.

767 Laakso 1994, 138; Virtanen 1938, 1–3.

768 Jokipii 1974, 222–223; Virtanen 1934, 473.

769 Szabó, 1970, 67.

770 MLAK, Huittinen 41:3, kk; MLAK, Loimaa 46, kk; MLAK, Pöytyä 10:2, pk 25.7.1785; MLAK, Vampula 13:4, Imilm; KA, Turku, TPM III, Kauvatsa 3, kk; KA, Turku, TPM III, Keikyä 1:06, kk; KA, Turku, TPM III, Loimaan kunta 35, kk.

771 De Moor, Shaw-Taylor & Warde 2002b, 25.

Tutkimusalueen lähteet eivät kerro laitumen käytön rajoituksista, joten yleisesti ottaen laidunten määrä ja laatu ovat todennäköisesti olleet sopivassa suhteessa käyttöön nähden. Ruotsin valtakunnan laki tunsu mahdollisuuden rajoittaa yhteismaiden käyttöä verolukuun suhteutetuilla kiintiöillä. Valtakunnan suomalaisista lääneistäkin tunnetaan verolukujen suhteessa toteutettuja laidunnuksen, metsän hakkuun ja tervasten oton rajoituksia.⁷⁷²

Kylät, joissa laitumet mainittiin hyviksi tai riittäviksi, olivat pinta-alaltaan suuria ja maastoltaan vaihtelevia. Pöytyällä Juvan kylässä laitumia kehuttiin oivallisiksi ruohoisten notkelmien ansioista. Tosin vuosittaiset vaihtelut olivat laitumillakin merkittäviä. Koivukylän ja Harmaan jakokunnassa laitumien kerrottiin olevan hyvät ja riittävät kosteina vuosina, mutta kuivina vuosina heikot. Kuivina vuosina laitumien ongelmana oli suoranainen veden puute, josta syystä kyläläisten kerrotaan menettäneen useita eläimiä kesällä 1798.⁷⁷³

Metsälaitumien ongelmana olivat yleensä pitkät matkat, joita karja joutui kulkemaan ruokansa perässä. Naudat kulkivat hyvinkin laajoilla alueilla, mutta pienkarja laidunnettiin kylän läheisyydessä. Siksi kylässä saattoi olla palkattuna erillinen lammaspaimen. Metsälaitumilla paimenen ja karjan tukikohtia olivat karjapolkujen varsille raivatut karjanlepopaikat eli levot.⁷⁷⁴ Isojaossa levot olivat haluttuja alueita, sillä ne olivat hyvin lannoitettuja ja helposti viljelyyn otettavia paikkoja.

Heinäkorjuun jälkeen heinäkasvun päästyä uudelleen vauhtiin niittyjen veräjät avattiin karjan käynnille. Se tarkoitti laidunten laadun paranemista ja usein myös laidunmatkan lyhenemistä. Alkukesästä eläimet olivat vielä laihoja ja huonokuntoisia. Vuoden parhaan kuntosaa ne saavuttivat juuri niitylaidunnuksen ansiosta.⁷⁷⁵ Vuoden laidunkierto päättyi pelloille sadonkorjuun jälkeen. Peltoaitauksissa ravinto koostui sängen juureen kasvaneista rikkaruohoista ja pientareiden heinäkasvusta. Kesantoaitauksessa karjan laiduntaminen oli mahdollista pitkin kesää, joskin kevätkynnöstä johtuen tarjolla oli ainoastaan pientareiden ja muiden viljelemättömien alueiden kasvillisuus. Kesantolaidunnuksen merkitys vaihteli paljon, eikä se liity aina väljälaitumen puutteeseen. Merkityksellisempää kesantolaidunnuksen merkityksen kannalta oli metsälaitumien etäisyys, ja vuosittaisista vaihteluista

772 Ruotsin valtakunnan laki 1734, Rakennuskaari, XII luku, 1§; Jutikkala 1958, 67.

773 MLAK, Alastaro 10, kk; MLAK, Huittinen 24:7, kk; MLAK, Kauvatsa 7, kk; MLAK, Koski 2, lmilm; MLAK, Pöytyä 8, kk; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2, kk; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 47:1, kk.

774 Jokipii 1974, 210; Laakso 1994, 138.

775 Bläuer 2015, 58–59; Jokipii 1974, 213.

kuivuus pakotti kesannon intensiivisempään laidunkäyttöön.⁷⁷⁶ Tutkimusalueen lähteissä on mainintoja kaikkien tiluslajien käyttämisestä laitumena, mutta tietoja, jotka mahdollistaisivat niiden merkityksen tai käyttöintensiiteetin arvioimisen, ei ole.

Paimenjohtoisen laidunnuksen lisäksi kylissä oli aidattuja hakalaitumia työssä käytettäville hevosille ja härille sekä vasikoille ja sairaille eläimille, joita ei voinut päästää väljalaitumelle. Hakalaitumet nimettiin usein nimenomaan vasikka-, härkä- tai hevoshaoiksi. Ne olivat joko kylän yhteisiä tai tilojen yksityisiä laitumia ja usein kylissä oli sekä yhteisiä että yksityisiä hakoja. Esimerkiksi Lahdonkylässä jokaisella tilalla oli oma vasikkahaka, kooltaan kymmenestä kapanalasta puoleentoista tynnyrinalaan. Lisäksi kylässä oli $2\frac{2}{3}$ tynnyrinalan yhteinen härkähaka.⁷⁷⁷ Pienimmät hakalaitumet sijaitsivat tonttien yhteydessä ja olivat vain muutaman kapanalan suuruisia. Laajimmillaan hakoja oli kymmeniä tynnyrinaloja. Loimaan Pappilan hakalaitumet olivat lähes sadan tynnyrinalan laajuiset, mikä tarkoittanee sitä, että pappilan karja laidunnettiin väljalaitumen sijaan aidatulla laitumella.⁷⁷⁸ Hevoshakoja mainitaan useimmiten virkatiloilla sekä postitalojen ja kestikievareiden yhteydessä.⁷⁷⁹

Hakalaitumet olivat eri tiluslajien välitilaa tai välivaihe muutettaessa alue tiluslajista toiseksi. Pöytyän Auvaisissa 15 kapanalan hakalaitumen mainittiin olleen ennen pelto. Yleisempää muutos oli kuitenkin toiseen suuntaan. Hakojen sisään oli raivattu peltotilkkuja Viialassa, Killalassa ja Siutilassa. Partelassa maanmittari arvioi 25 tynnyrinalan laajuisen hevoshaan olevan kelvollinen pelloksi. Riihikoskella puolestaan maanmittari katsoi vasikkahaan kelpaavan niityksi. Kyrössä haat listattiin ulkopeltojen nautintaselitykseen raivauskelpoisena maana.⁷⁸⁰ Yleensä peltojen ja niittyjen nimissä on paljon hakanimistöä, joka kertoo alueiden käyttötarkoituksen muutoksesta. Toisaalta haka oli käytännössä usein metsää. Tilkasissa hakalaitumilla kasvoi kuvauksen mukaan mänty-, koivu- ja kuusimetsää. Loimaalla Juvan yksinäistalon ja Puujalkalan kylän metsäosuuksissa eroteltiin vasikka-aitauksissa kasvanut metsä.⁷⁸¹

776 Szabó 1970, 72.

777 MLAK, Aura 18:1, jk.

778 MLAK, Loimaa 36, jk.

779 MLAK, Huittinen 44:2, nsel; MLAK, Keikyä 1:7, nsel; MLAK, Marttila 6, nsel; MLAK, Pöytyä 10:2, pk 29.9.1786; MLAK, Pöytyä 21, pk 18.2.1784; KA Helsinki, MHA U, Vampula A113:7/5-13, jk.

780 MLAK, Pöytyä 1, jk; MLAK, Marttila 19, nsel; MLAK, Tarvasjoki 7:1, jyvitysluettelo; KA Helsinki, MHA U, Aura A5:22/1-7, pk 8.2.1781; MLAK, Koski 11:1, kk; MLAK, Pöytyä 32, nsel; MLAK, Karinainen 3, ulkopeltojen nsel.

781 MLAK, Karinainen 4, nsel; MLAK, Loimaan kunta 11:1, jk.

Joskus vasikkahakojen paikat olivat luonnon sanelemia. Pehulassa pellon keskellä oli pelloksi kelpaamaton metsäsarka, joka maanmittarin arvion mukaan sopisi vasikkalaitumeksi. Tällaisesta tilanteesta lienee kyse myös Rieskalassa, jossa vainion keskellä oli kolmen tynnyrinalan laajuinen laidunhaka.⁷⁸²

Tutkimusalueella tarvittiin laidunnuksen ohjaamiseen aina aitoja tai paimenia, koska paikkoja, joihin eläimet olisi voinut huolettomasti vain jättää laiduntamaan, ei ollut. Muualla esimerkiksi laidunsaarille vietiin kesäksi lampaista, vasikoita, hiehoja, hevosia ja härkiä.⁷⁸³ Jokivarsikylissä tällaisia mahdollisuuksia ei ollut, vaikka Lars Gezelius Pehulan peltojen kuvauksessa arvelikin kylän edustalla Kokemäenjoessa sijainneiden saarien voivat ruokkia kolmesta neljään kiliä.⁷⁸⁴

782 MLAK, Keikyä 36, karttakuvaus pelloista; MLAK, Huittinen 41:3, jk.

783 Bläuer 2015, 61; Szabó 1970, 70–71.

784 MLAK, Keikyä 36, karttakuvaus pelloista.

Ratkaisuja karjanhoidon tulevaisuudesta

EI TUOTTO VAAN TYÖN MÄÄRÄ

Niittyjen jakamiseen liittyy useita samoja piirteitä kuin peltojen jakoon. Jakoperuste noudatteli niittyjen omistussuhteita niin, että jakoperusteena käytettiin yleisimmin pelkästään entistä nautintaa tai vaihtoehtoisesti äyri- tai manttaalilukua yhteisillä niityillä ja nautintaa yksityisillä.⁷⁸⁵ Vaikka entinen nautinta yleisesti koettiin oikeudenmukaiseksi jakoperusteeksi, se saattoi osoittautua myös suureksi ongelmien lähteeksi. Kemppilässä pelloilla ja niityillä jakoperusteeksi valittiin nautinta ja jako tehtiin sen perusteella. Jaon oikeellisuudesta heräsi epäilyksiä, mikä johti jaon tutkintaan ja pitkälliseen käsittelyyn tuomioistuimissa. Kun jako lopulta tehtiin uudelleen, jakoperuste oli vähällä tehdä jaosta mahdottoman. Tilat olivat käyttäneet niityistä isojaon mukaisia osuuksia jo 15 vuotta, mutta nyt heidän olisi pitänyt pystyä osoittamaan maastossa sarkajaon aikaiset sarkansa. Tilanne oli omiaan aiheuttamaan lisää epävarmuutta ja jatkamaan tuomioistuinkierrettä.⁷⁸⁶ Tilattomilla oli käyttöoikeuksia myös niittyihin, ja niitä käsiteltiin samoin periaattein kuin tilattomien peltoja. Sen sijaan niittyjä koskevat päätöksenteon ongelmat ja erityispiirteet juontuvat niittyjen suurista laatueroista, laatuerojen vaikutuksesta työhön ja näiden oikeudenmukaisesta huomioimisesta jakoratkaisussa.

Niittyjen jyvitys ei ollut yhtä yksinkertainen asia kuin peltojen jyvitys. Peltomaan laatua pystyttiin selvittämään lumettomaan aikaan melkein milloin tahansa. Niityt sen sijaan piti katselmoida silloin, kun heinän kasvu oli parhaimmillaan. Lukuisat

⁷⁸⁵ Veroluku + nautinta, esim. Mlak, Alastaro 14:1; Mlak, Kauvatsa 14:2; Mlak, Koski 5; Mlak, Loimaan kunta 4; Mlak, Marttila 2; Mlak, Mellilä 31; Mlak, Metsämaa 2:1; Mlak, Oripää 4:1; Mlak, Pöytyä 14:0; Mlak, Vampula 13:4. Nautinta, esim. Mlak, Alastaro 4; Mlak, Huittinen 24:7; Mlak, Kauvatsa 1:3; Mlak, Loimaa 19:0; Mlak, Loimaan kunta 40:1; Mlak, Oripää 5; Mlak, Pöytyä 2; Mlak, Vampula 6; Mlak, Yläne 22. Pelkästään veroluku, esim. Mlak, Loimaan kunta 26; Mlak, Marttila 3; Mlak, Mellilä 13:1; Mlak, Pöytyä 21; Mlak, Tarvasjoki 5. Muu suhdeluku Mlak, Tarvasjoki 10:1.

⁷⁸⁶ Mlak, Loimaa 19:0, pk 22.10.1782; Mlak, Loimaa 19:2, pk 9.5.1798; Mlak, Loimaa 19:3, pk 26.9.1800.

toimitukset katkesivat siihen, että oli kokoonnuttu keväällä tai syksyllä, jolloin heinäkasvua ei voitu todeta. Näin toimitus jouduttiin keskeyttämään, kunnes voitiin järjestää katselmus heinän ollessa kasvussa.

Niittyjen jyvityksen kohdalla oli paljon peltoja yleisempää se, että osapuolet eivät itse pystyneet jyvittämään niittyjä. Tällaisissa tapauksissa jyvityksen tekivät maanmittari ja lautamiehet.⁷⁸⁷ Ongelmallisimpia olivat pellonpientareiden heinämaat. Ongelma syntyi siitä, että pellot oli jaettu aikaisemmin, jolloin pientareet olivat jo osakkaiden vahvistetuilla omistuslohkoilla, vaikka niitä ei ollutkaan vielä jakolaskelmissa huomioitu. Tällaisessa tilanteessa taktikoinnin mahdollisuus oli liian ilmeinen, jotta osakkaat olisivat voineet keskenään päästä sopuun jyvityksestä. Niittyjen jyvitys osakkaiden kesken oli ongelmallista myös toisenlaisissa tilanteissa. Haverilla yhteisten niittyjen jyvitys sujui hyvin, mutta yksityisten raivausten jyvittäminen oli hankalampaa, koska raivaukset olivat niin eri vaiheissa. Tässä ei otettu ulkopuolista apua käyttöön, vaan osakkaat tekivät summittaisen jyvityksen, ja raivaukset pyrittiin sovittamaan mahdollisimman paljon tekijänsä metsälohkoille.⁷⁸⁸

Yleensä maanmittarin ja lautamiesten puolueeton jyvitys oli ensisijainen keino päästä epäselvistä tilanteista eteenpäin. Viimesijainen keino oli erimielisyyksien ratkominen maanjako-oikeudessa. Lisäksi tehtiin erilaisia kompromisseja. Krekilässä joidenkin niittyjen tuotosta oli erimielisyyttä. Niiden tuotto kirjattiin jyvityslaskelmaan Jaakko Knuutilan antaman arvion mukaan, jota Hollo, Hörhö, Kurppa, Eskola ja Tuomas Knuutila eivät hyväksyneet. Heidän mielestään arvio tuotosta oli liian korkea. Riidasta päästiin sopimalla, että kyseiset niityt tulevat jaossa joko Jaakko Knuutilalle itselleen tai hänen veljelleen Torrolle tai langolleen Kissalalle, jotka hyväksyivät kirjatun tuottoarvion.⁷⁸⁹

Suurin jyvitykseen liittynyt ongelma oli niittyjen valtavan suuret laatuero. Tämä seikka oli huomioitu jo vuoden 1762 isojakoasetuksessa, jonka mukaan pinta-alalla ei voinut korvata mitä tahansa laatueroa. Vaikka laajemmalla alalla heikkoa niittyä sai saman heinäsadon kuin pieneltä alalta hyvää niittyä, jako oli epäoikeudenmukainen. Suuren heikosti tuottavan niityn aitaaminen oli paljon työläämpää kuin pienen hyvätuottoisen niityn aitaaminen. Lisäksi vuosittainen heinänteko kesti suurella alalla paljon kauemmin kuin pienellä alalla.

⁷⁸⁷ Toimitusmiesten jyvityksiä esim. Mlak, Alastaro 20; Mlak, Huittinen 15:1; Mlak, Karinainen 4; Mlak, Koski 3; Mlak, Marttila 1; Mlak, Marttila 2; Mlak, Marttila 6; Mlak, Marttila 9; Mlak, Marttila 17; Mlak, Pöytyä 2; Mlak, Pöytyä 22; Mlak, Tarvasjoki 3.

⁷⁸⁸ Mlak, Pöytyä 28:1, pk 8.7.1779.

⁷⁸⁹ Mlak, Loimaan kunta 3, pk 10.9.1787.

Esimerkkinä ei tarvitse käyttää edes niittyjen ääripäitä, vaan jokaisessa kylässä esiintynyt tilanne käy havainnollistamaan niittyjen eroja. Jos toinen niitty tuotti 10 leiviskää tynnyrialalta ja toinen niitty 30 leiviskää tynnyrialalta, tarvittiin heikompaa niittyä kolminkertainen pinta-ala parempaan niittyyyn verrattuna saman tuoton saavuttamiseksi. Kolminkertainen pinta-ala tarkoittaa lähes kolminkertaista työaika heinänteossa, sillä heikkokasvuisen heinän niittäminen ei ollut juurikaan nopeampaa kuin keskinkertaisesti kasvaneen heinän niittäminen. Kun heinänteko oli muutenkin kesän kiireisintä työaika, joka kaiken lisäksi oli säästä riippuvaista, oli ero työajassa kohtuuton. Aitaamisessa työmäärän kasvu ei ole aivan yhtä suoraviivainen. Jos neliön muotoinen pinta-ala kolminkertaistuu, sen ympäröimä kasvaa 73 prosenttia. Jos siis 30 leiviskää tynnyrialalta tuottava niitty olisi neliön muotoinen ja ympäröimältään kaksi kilometriä, vastaavan 10 leiviskää tynnyrialalta tuottavan niityn ympäröimä olisi 3460 metriä. Vaikka niittyaidan tekeminen oli peltoaidan tekemistä edullisempaa, ero työvoiman ja puutavaran määrässä on huomattavan suuri. Aitaamisen määrä riippui myös niityn sijainnista. Mannisissa maanjako-oikeuteen jouduttiin turvautumaan tapauksessa, jossa Uotila ilmoitti jakotoimituksessa, mitkä niityt hän itselleen haluaa. Muut kyläläiset eivät voineet hyväksyä ehdotusta, sillä sen lisäksi että kyseiset niityt olivat hyvätuottoisia, niitä ei tarvinnut aidata kuin metsän puolelta, sillä ne rajautuivat kolmasosaltaan jokeen. Kun Uotila oli jo peltojaossa saanut edulliset alueet kylän läheisyydestä, tämä niittyjen kautta saatu uusi etu oli muille liikaa.⁷⁹⁰

Jyvityksen kyvyttömyys tasoittaa niittyjen laatueroja näkyy pöytäkirjojen huomautuksina siitä, että kaikkien tuli saada jaossa sekä parempia että huonompia niityjä tai ettei kukaan saanut pelkästään huonoa tai kohtuuttoman suurta alaa huonoa niittyä. Perusteluna linjaukselle olivat aina heinäkorjuun ja aitaamisen suuret kustannukset. Näiden lisäksi Talolassa perusteltiin kaikille jaettavaa osuutta heikoimmista eli kuivimmista niityistä sillä, että kuivina vuosina niissä niityissä ei olisi mitään korjattavaa. Tästä onnettomuudesta kaikkien tuli kärsiä tasapuolisesti.⁷⁹¹ Jos ei itse osallistunut työhön, laadun ja määrän suhdetta ei ollut helppoa hahmottaa kylän jakokokonaisuudessa. Hattulassa Seppälän ja Tuomolan virkatilojen haltijat sopivat niityrajojen siirrosta kaksi vuotta isojaon päättymisen jälkeen. Sopimustekstin mukaan Tuomolan haltija oli asiaa tarkemmin tarkasteltuaan havainnut saaneensa suuren alan kuivaa ja vähempiarvoista niittyä, jonka aitaamiseen ja korjaamiseen

790 MLAK, Ypäjä 3b, pk 15.2.1786.

791 MLAK, Karinainen 4, pk 9.7.1801; MLAK, Koski 13:1, pk 26.6.1799; MLAK, Mellilä 13:1, pk 11.10.1790.

kului paljon työpäiviä, kun taas Seppälälle tuosta kuivasta niitystä ei tullut osuutta. Tämän seurauksena tilojen välillä sovittiin niittyjen vaihdosta.⁷⁹² Talonpojille moista kömmähdystä tuskin olisi sattunut.

Laadun epätasaisuuden lisäksi vastaavia tasoituksia jouduttiin miettimään niittyjen sijainnin vuoksi. Niityille kuljettavaa matkaa sovittiin yleensä tasoitettavaksi antamalla kaikille sekä lähempiä että kauempia niittyjä. Erityisesti tämä näkyi niin sanottujen kotiniittyjen turvaamisena kaikille. Esimerkiksi Ollilan ja Loven kylissä niityt sovittiin jaettavaksi metsälohkojen mukana, mutta jokaisen tulisi saada niitylohko kylän läheltä, vaikka sellaista ei metsälohkolle osuisikaan.⁷⁹³ Lähiniityt eivät olleet merkityksellisiä vain matkan tasapuolisuuden vuoksi, vaan kyse oli heinänteon jälkeisestä karjan laiduntamisesta. Tämä näkökulma paljastuu Huittisten Kirkonkylän ja Korkiakosken pöytäkirjoista, joissa jokaiselle osakkaalle haluttiin turvata syyslaitumeksi sopivat niityt läheltä kylää.⁷⁹⁴ Niityillä laiduntamisen hyödyistä olisi menetetty osa, jos eläimet olisivat joutuneet kävelemään pitkän matkan laitumelle ja siten kuluttaneet niittyheinästä saamastaan ravinnosta osan kulkemiseen. Hyvä ruokinta niitylaidunnuksen aikana oli avainasemassa maidontuotannon ja eläinten painonlisäyksen kannalta, ja täyden hyödyn siitä sai vain, jos niityt sijaitsivat lähellä.⁷⁹⁵

Laatu, etäisyys ja yhtenäisyys olivat arvoja, jotka vain osittain olivat korvattavissa toisillaan. Se ei kuitenkaan ollut poissuljettua. Kun Kutilan Pietilän leskiemäntä halusi tilan niityt yhtenäisenä alana, naapurit suostuivat hänen toiveeseensa, koska hän ehdotti ottavansa melko etäällä kylästä sijaitsevan niityn.⁷⁹⁶ Myös Majanojan ja Metsämaan välinen sopimus niityistä osoittaa, että suuretkin kompromissit olivat niittyjen kohdalla mahdollisia. Samaan jakokuntaa kuuluneista kylistä majanojalaisilla niittyjä oli runsaasti, kun taas metsämaalaisilla niistä oli pulaa. Isojaossa majanojalaiset luovuttivat valmiita niittyjään metsämaalaisille, jotka velvoitettiin tekemään vastaavat raivaukset Majanojan maille.⁷⁹⁷

Niittyjen jakaminen oli oikeudenmukaisuuden näkökulmasta isojaon monimutkaisin palapeli. Pelkästään kunkin tilan osuutta vastaavan heinäntuoton takaaminen kaikille ei riittänyt. Huomioon oli otettava tuoton ja pinta-alan suhde heinäkorjuun

792 MLAK, Loimaan kunta 8, pk 2.6.1791.

793 MLAK, Marttila 3, pk 3.10.1783; MLAK, Marttila 9, pk 23.11.1781. Myös MLAK, Pöytyä 1, pk 19.7.1782.

794 MLAK, Huittinen 9:4, pk 14.3.1803 ja 26.10.1801.

795 Jokipii 1974, 213.

796 KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta, A55:22/1–5, pk 25.9.1766.

797 MLAK, Metsämaa 1:2, pk 24.7.1797.

ja aitaamisen työmäärän näkökulmasta. Toisaalta oleellista oli myös niityille kuljet-tavan matkan tasaaminen niin heinäkorjuutyön kuin karjan syyslaidunnuksenkin kannalta.

KOKONAISUUKSIA JA OMISTUSTEN SIRPALEITA

Niityt jaettiin useimmiten isojaon viimeisessä vaiheessa yhdessä metsien kanssa.⁷⁹⁸ Näin peltojen jakotulos oli joko jo ennestään selvillä tai ratkesi samassa toimituk- sessa. Myös metsien omistus ratkesi samassa toimituksessa, joten yleensä niittyjen sijoittumista voitiin pohtia osana tilan tiluskokonaisuutta. Niitytomistuksia voitiin sijoittaa niin peltojen kuin metsienkin yhteyteen. Käytäntö vastasi myös osakkai- den tarpeisiin, sillä pyrkimys niittyjen sijoittamisesta muiden omistusten yhteyteen oli osakkaiden keskeisin toive niittyjä jaettaessa. Tämän toiveen toteuttaminen niin, että ratkaisu olisi kaikkien osapuolien hyväksyttävissä, oli todennäköisesti eniten maanmittarin ammattitaitoa koetellut vaihe koko isojakoprosessissa. Kuten on jo käynyt selväksi, niityt sijaitsivat epätasaisesti eri puolilla kylän maita ja välillä naa- purikylissäkin, kaikille olisi pitänyt saada parempia ja huonompia niittyjä, läheltä ja kauempaa ja kaikki tämä kunkin tilan pelto- ja metsäomistusten yhteyteen.

Juhani Saarenheimon tulkinnan mukaan niittyjä ei aina edes yritetty saada koot- tua samoille lohkoille. Hänen mukaansa hajanaisuudesta ei alkuvaiheessa ollut har- mia, mutta ryhdyttäessä raivaamaan niittyjä pelloiksi erillisistä niittylohkoista tuli ongelmallisia.⁷⁹⁹ Käytännön hankaluuksia niittyjen jakotuloksesta syntyikin vain, jos erillisiä niittylohkoja oli huomattavan paljon. Sen sijaan jakotulos, joka sisälsi muu- taman erillisen niittylohkon, ei välttämättä niitykokonaisuutena poikennut siitä, että kaikki omistukset olisivat olleet yhdessä lohkoissa. Tämä johtui niittyjen haja- naisesta sijainnista eri puolilla kylän maita. Esimerkiksi Hongistossa Kallion tilan niityt olivat kaikki samojen rajojen sisällä, mutta siitä huolimatta niittyä oli seitse- mässä eri paikassa. Jos Kallion isäntä siis haluaisi raivata kaikki niitynsä pelloiksi, ne sijaitsisivat joka tapauksessa eri puolilla ja kaukana toisistaan.⁸⁰⁰ Tällöin ei ollut suurta merkitystä, sijaitsiko jokin yksittäinen niitty omien maiden yhteydessä vai erillisenä lohkona toisten maiden ympäröimänä.

Niittyjen jakotuloksen kokonaiskuvan esittävät *taulukko 13* ja *kaavio 12*. Lu- vuissa niittylohkoiksi on laskettu kaikki tilojen omistuslohkot, joihin kuului niittyä.

798 Vrt. Saarenheimo 2003, 354.

799 Saarenheimo 2003, 359.

800 Mlak, Koski 3:1.

Kuitenkaan pelkän pientareiden heinänkasvun vuoksi en ole laskenut peltolohkoja niittylohkoiksi. Huomioiden niittyjen sijaintiin ja laatuun liittyvät jakoa hankaloittaneet piirteet, keskiarvoa 3,4 niittylohkoa tilaa kohti, voidaan pitää keskittämishakuisuudesta kertovana tuloksena. Kun huomioidaan myös se, että muista omistuksista irrallisia niittylohkoja tiloilla oli keskimäärin 1,2 kappaletta, ei niittyomistusten pirstaloituminen ollut alueella yleistä.

Niittyjen lohkomäärissä oli pitäjien välillä vaihtelua. Kuten pelloista, niityistäkin huittislaiset tilat saivat enemmän lohkoja kuin tilat muissa pitäjissä. Peltojen yhteydessä havaittu maakuntarajaa seurannut jakolinja ei kuitenkaan päde niittyjen kohdalla, sillä Huittisten jälkeen keskimääräinen niittyjen lohkoluku oli korkein Pöytyällä. Pienimpiin niittyjen lohkolukuihin päästiin Marttilassa. Erillisiä niittylohkoja ei ollut tapana jakaa missään pitäjässä, sillä pitäjien välinen vaihtelu oli Marttilan 1,1 niittylohkosta Huittisten 1,4 niittylohkoon. 38 prosentilla tiloista ei ollut lainkaan muista tiluksista irrallisia niittylohkoja.

■ TAULUKKO 13. Isojaossa tiloille jaettujen niittylohkojen määrä ja pinta-ala sekä kaikkien omistuslohkojen määrä Huittisten, Loimaan, Marttilan Pöytyän pitäjissä 1776–1840.

	tilojen määrä	niittylohkojen määrä	niitytpinta-ala, ta / niittylohko	muista omistuksista erillisiä niittyjä	omistuslohkojen kokonaisuusmäärä
Huittinen	247	4,3	16,3	1,4	6,8
Loimaa	365	3,2	24,2	1,2	5,2
Marttila	250	2,7	29,2	1,1	4,5
Pöytyä	195	3,8	18,1	1,3	6,0
YHTEENSÄ	1057	3,4	21,6	1,2	5,5

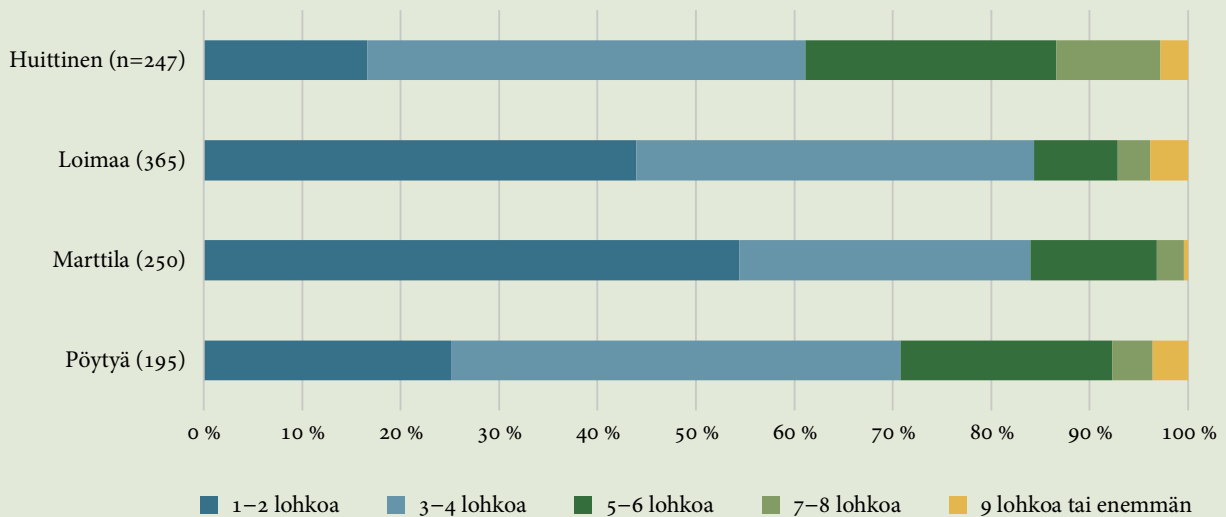
LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

Niittyjen tapauksessa keskiarvot peittävät alleen todella suuren tilakohtaisen vaihtelun pienimmän niittylohkomäärän ollessa yksi ja suurimman viisitoista. On vaikea nähdä positiivisia puolia niiden 17 tilan jakotuloksessa, joiden niityt jaossa tulivat kymmeneen tai useampaan lohkoon siitäkin huolimatta, että osa näistä jakotuloksista toteutui osakkaiden nimenomaisesta toivomuksesta. Toisessa ääripäässä tilojen määrä on kuitenkin monikertainen: 156 tilaa eli 15 prosenttia tutkimusalueen tiloista hallitsi isojaon jälkeen kaikkia niittyjään yhdessä omistuslohkossa. Yleisimpiä niittyjen lohkolukuja olivat kaksi ja kolme, kumpikin 22 prosentin osuudella tutkimusalueen tiloista.⁸⁰¹

Niittyjen jaon kohdalla vaihtelu on nähtävissä hyvin kylien tasolla, ja sitä kuvaa *kartta 8*. Yksittäisissä kylissä niittylohkojen määrät nousivat hyvin korkeiksi. Lähes poikkeuksetta se oli yhteydessä muista omistuksista irrallisten niittylohkojen

⁸⁰¹ Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

■ KAAVIO 12. Isojaossa tiloille jaettujen niittylohkojen lukumäärien osuudet (%) Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840. LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

suureen määrään. Kylistä, joissa tilojen niittylohkojen keskiarvo oli vähintään kuusi, ainoastaan Loimassa ja Karhiniemessä kyse ei ollut irrallisten niittylohkojen suuresta määrästä. Kumpikin kylä on tuttu jo hankalista monilohkoisista peltojaostaan. Lukuisten peltolohkojen yhteydessä sijainneet niityt nostivat myös niittylohkojen määrän korkeaksi.

Suuri osa irrallisten niittylohkojen kylistä saa selityksensä isojaon etenemisestä. Ratkaisevaa oli niittyjen jakamisen ajoittuminen suhteessa metsien jakamiseen. Niityt jaettiin vainiojaon yhteydessä Keikyän jakokunnassa, Mellilässä, Mälläisissä ja Ämmäisissä. Vilvaisissa isojako alkoi niittyjen jakamisella jo paljon ennen vainioidenkaan jakamista. Näistä kaikki loimaalaistoimitukset tehtiin jo 1760-luvulla eli ne kuuluvat kaikkein vanhimpiin isojakotoimituksiin alueella. Myös Keikyän jakokunnan jakotoimitus ajoittuu aikaan ennen jakotoimitusten johdonmukaista etenemistä vuodelle 1776. Näiden lisäksi Kolkkisissa isojako tehtiin 1780- ja 1790-luvuilla kolmivaiheisena, jolloin niityt jaettiin omana toimituksenaan vainioiden ja metsien välissä. Näissä kaikissa toimituksissa on havaittavissa se, että erillisiä niittylohkoja jäi tiloille paljon, koska metsiä jaettaessa aiemmin jaettu niittylohkoja ei saatu sopimaan metsälohkoille. Mellilässä metsien jaon yhteydessä sovittiin ”mukavuussyistä” muutamista niittyjen vaihdoista.⁸⁰² Aivan väistämätöntä niityomistusten pirstaloituminen ei ollut, vaikka niityt olisi jaettu ennen metsiä. Keihäskoskella, Latvalla ja Tourulassa irrallisten niittyjen määrä jäi vähäiseksi, vaikka niityt jaettiin ennen metsiä.⁸⁰³

Osakkaiden toiveiden vuoksi suuriin niittyjen lohkomääriin päädyttiin Ahvenuksessa, Ämmäisissä sekä Pajun ja Pihlavan rälssikylissä. Näistä Ahvenus, Paju ja Pihlava ovat jo tuttuja peltojaon yhteydestä. Ahvenuksen osakkaat halusivat pitää kaikki yksityiset peltonsa ja niittynsä. Vain sarkajakoiset niityt jaettiin uudelleen, mutta niistäkään osuudet eivät useimmiten yhdistyneet tilan muihin omistuksiin. Pajun ja Pihlavan viljelijät uhmasivat kylien omistajan Nils Idmanin antamia ohjeita toiveillaan yksityisten niittyjen säilyttämisestä ja viiden lohkon jakamisesta kullekin tilalle sarkajakoisista niityistä. Maanmittari Johan Tillberg onnistui neuvottelemaan vaatimuksiin pieniä muutoksia, mutta lopputulos ilmensi kuitenkin vahvasti viljelijöiden toiveita niittyjen jaosta.⁸⁰⁴

⁸⁰² MLAK, Alastaro 10; MLAK, Alastaro 10:1; MLAK, Alastaro 24:01; MLAK, Alastaro 24:1; MLAK, Keikyä 50:1; MLAK, Keikyä 50:2; MLAK, Loimaan kunta 47:2; MLAK, Mellilä 31; MLAK, Pöytyä 14:0; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:38/1-7.

⁸⁰³ MLAK, Oripää 4:1; MLAK, Yläne 3; MLAK, Yläne 22.

⁸⁰⁴ MLAK, Alastaro 24:01; MLAK, Kauvatsa 1:3; MLAK, Pöytyä 28:1.

Niittylohkoja / tila
kylän keskiarvo

1,0 – 1,9

2,0 – 3,9

4,0 – 5,9

6,0 – 7,9

8,0 – 11,7

Erillisiä niittylohkoja / tila
kylän keskiarvo

2,0 – 3,9

4,0 – 8,0

0 10 km

P

■ KARTTA 8. Isojaossa tiloille jaettujen niittylohkojen määrä kylittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojaokoasiakirjat, ks. liite 1.

Pieneen peltolohkojen määrään pyrkineet isännät näyttäisivät arvostaneen myös pientä lohkolukua niityissä. Yhteen lohkoon peltonsa saaneilla tiloilla oli useimmin myös vähän niitylohkoja. Niittyjen maantieteellisestä ja laadullisesta hajanaisuudesta huolimatta tavoitteellinen pyrkimys omistusten keskittämiseen oli avain alhaiseen niittyjen lohkolukuun. Yhden peltolohkon tiloista lähes kolmannes sai niitynsäkin vain yhdessä lohkossa ja 80 prosentilla oli korkeintaan kolme niitylohkoa. Kahden peltolohkon tiloista yksi niitylohko oli reilulla kymmenesosalla ja korkeintaan kolme niitylohkoa 60 prosentilla. Enemmän kuin neljä peltolohkoa saaneista tiloista niityt järjestyivät yhteen lohkoon kolmella prosentilla ja korkeintaan kolme niitylohkoa sai enää 31 prosenttia tiloista. Sen sijaan niittyjen pinta-alalla ei ole yhteyttä niitylohkojen lukumäärään. Kun vertaillaan tilojen niitylohkojen määrää ja niittyjen pinta-alaa, niitylohkojen määrät jakaantuvat samalla tavoin alle 50 niitytynnyrinalan, 50–100 niitytynnyrinalan ja yli sadan niitytynnyrinalan tiloilla.⁸⁰⁵

Yleisimmin isojakopöytäkirjoihin kirjattu niittyjen jakoon liittynyt toive oli saada niityt metsälohkoille. Erityisesti toive esiintyy Marttilan pöytäkirjoissa.⁸⁰⁶ Periaatetta noudatettiin yleisesti ilman erillistä kirjaustakin, sillä suurin osa niityistä tuli sijaitsemaan metsälohkoilla. Sen sijaan niityomistusten jääminen toisen tilan metsän keskelle aiheutti erillisiä sopimuksia. Esimerkiksi Kallionkylässä, Katteluksessa ja Närpissä kirjattiin pöytäkirjaan, että toisten tilojen metsiin jäävät niitylohkot erotetaan selvyyden vuoksi suoria linjoja pitkin.⁸⁰⁷ Hongistossa todettiin, että jos jollekulle joudutaan antamaan niityä toisen tilan metsälohkolta, annetaan niityn yhteyteen myös metsää aitaamistarpeita varten.⁸⁰⁸ Sama varaus tehtiin Kaharilassa ja Kalliassa, jossa huomioitiin aitaamisen lisäksi puun tarve ladon rakentamiseen.⁸⁰⁹

Maanmittarin ammattitaitoa kysyttiin niittyjen sovittamisessa kunkin tilan metsälohkolle, sillä niityt eivät sijainneet tasaisesti kylän alueella. Kun samalla toivottiin, että kaikki saisivat sekä parempia että heikompia niittyjä ja lähellä ja kaukana sijaitsevia niittyjä, hyvästä tahdosta huolimatta kaikkien niityomistusten sijoittaminen

805 Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

806 Mlak, Huittinen 9:4, pk 14.3.1803 ja pk 23.10.1801; Mlak, Huittinen 29:5, pk 13.10.1802; Mlak, Karinainen 3, pk 30.7.1785; Mlak, Karinainen 4, pk 22.5.1789, pk 22.6.1791 ja pk 9.7.1801; Mlak, Kauvatsa 5, pk 30.6.1800; Mlak, Koski 3, pk 15.11.1794; Mlak, Koski 4:1, pk 25.10.1785; Mlak, Marttila 3, pk 12.5.1783; Mlak, Marttila 5, pk 4.10.1785; Mlak, Marttila 6, pk 15.7.1782; Mlak, Marttila 9, pk 23.11.1781; Mlak, Marttila 10:0, pk 29.7.1784; Mlak, Marttila 17, pk 18.8.1791; Mlak, Tarvasjoki 2, pk 13.7.1785; Mlak, Tarvasjoki 3, pk 14.6.1792; Mlak, Tarvasjoki 5, pk 17.11.1791; Mlak, Tarvasjoki 7, pk 29.7.1793; Mlak, Tarvasjoki 8, pk 8.6.1792; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2, pk 9.12.1777.

807 Mlak, Karinainen 4, pk 9.7.1801; Mlak, Koski 15, pk 21.10.1800; Mlak, Metsämaa 1:0, pk 29.12.1784.

808 Mlak, Koski 3, pk 12.5.1783.

809 Mlak, Huittinen 9:4, pk 16.3.1803; Mlak, Metsämaa 1:0, pk 29.12.1784.

metsälohkoille ei vain ollut mahdollista. Tästä syystä joissain kylissä nimettiin erikseen niityt, joita käytettäisiin erojen tasaamiseen. Iso-Sorvastossa kylän kauimmaisessa kulmassa sijainnut Penniniitty nimettiin tällaiseksi tasoitusniityksi.⁸¹⁰

Niittyjen jakamisesta peltolohkojen yhteyteen on erillinen pöytäkirjamaininta vain Karhiniemessä.⁸¹¹ Karhiniemessä vainioiden vieressä sijaitsivat suuret luhtaniityt, jotka oli luontevaa sijoittaa peltolohkojen yhteyteen, olivathan sarkajaon aikana sarakin jatkuneet yhtenäisinä pellolta niitylle. Samalla tavoin vainioon rajautuva luhtaniitty jaettiin vainiolohkojen yhteyteen Mannisissa, Mälläisissä, Tammiaisissa, Vännilässä ja Killalassa.⁸¹² Sen sijaan Ahvenuksessa vainiolohkot ja viereisen luhtaniityn lohkot osuvat vain osittain kohdakkoin ja Kauvatsankylässä vainiolohkojen ja luhtaniitylohkojen yhteys puuttuu täysin.⁸¹³

Usein toistunut toive oli jonkin tietyn niityn jakaminen kaikkien osakkaiden kesken. Esimerkiksi Leppäkoskella ja Löysälässä jokaisen piti saada yksi osuus Huhtamon niityistä. Huhtamon niityt olivat suuri kokonaisuus eri kylien ja tilojen yksityisiä niittyjä ja raivioita Huittisten, Punkalaitumen ja Loimaan välisellä erämaa-alueella. Vaikka alue sijaitsi kaukana, sieltä kukin tila saattoi saada melko suuren yhtenäisen niittyalueen, joka oli helppo aidata ja korjata.⁸¹⁴ Kallelassa kaikki saivat osuuden Isoniitusta, joka oli kylän suurin niitty ja tuotti kolmanneksen koko kylän heinäkasvusta.⁸¹⁵ Purhalassa oli ennen isojakoa kaksi yhteistä niittyä ja niistä haluttiin jaettavan kummastakin yksi osuus kaikille osakkaille. Näistä niityistä Puisto oli myös tuotoltaan merkittävä, mutta enemmän toiveessa näyttää olleen kyse omistuksen säilyttämisestä entisiin nautintoihin.⁸¹⁶ Vielä vahvemmin vanhan ja uuden maanjaon yhdistämiseen pyrittiin Prunkilassa, jossa kaikki tilat saivat yhden osuuden kaikista niityistä.⁸¹⁷

Osuuksien jakaminen sovituista niityistä kaikille oli näkökulmaltaan samankaltainen jakoteema kuin niittylohkojen lukumäärästä sopiminen, joka esiintyi myös usein niittyjen jaosta keskusteltaessa. Niittylohkojen lukumäärästä sopimiseen sisältyy lähtökohtaisesti ajatus niittyjen erillisyydestä muihin tiluslajeihin verrattuna.

810 Mlak, Koski 4:1, pk 25.10.1785. Myös Mlak, Tarvasjoki 2, pk 13.7.1785; Mlak, Tarvasjoki 5, pk 17.11.1791; Mlak, Tarvasjoki 7, pk 29.7.1793.

811 Mlak, Huittinen 15:0, pk 29.5.1767; Mlak, Huittinen 15:1, pk 7.2.1787.

812 Mlak, Alastaro 3; Mlak, Alastaro 10; Mlak, Alastaro 18:1; Mlak, Tarvasjoki 7:1; Mlak, Ypäjä 3b.

813 Mlak, Kauvatsa 1:0; Mlak, Kauvatsa 1; Mlak, Kauvatsa 3:01.

814 Mlak, Huittinen 9:1; Mlak, Huittinen 9:4, pk 18.3.1803.

815 Mlak, Tarvasjoki 5, pk 17.11.1791.

816 Mlak, Marttila 15, pk 27.9.1781. Määräystä niitystä osuus kaikille myös Mlak, Marttila 3, pk 3.10.1783; Mlak, Marttila 10:0, pk 29.7.1784.

817 Mlak, Marttila 1, pk 14.6.1781.

Sen voidaan katsoa edustavan yhdenlaista turvallisuushakuisuutta, eli ajatusta siitä, että omistusten hajauttaminen vähentää riskejä.⁸¹⁸ Turvallisuuskulman kannalta se ei kuitenkaan ole vastakohta yhtenäisille omistuksille, sillä yhtenäisissä omistuksissakin niityt sijaitsivat yleensä useissa paikoissa eri puolilla tilan maita. Niittyjen ajattelemisen erillisinä tai tilusten osana oli näkökulmaero, joka jakoi tilallisia jyrkästi isojakoa tehtäessä.

Jakolinjan tilallisten välille loivat myös niin sanotut omat niityt eli yksityiset nautinnat. Omien raivausten ja nautintojen säilyttäminen nousi niittyjaon yhteydessä esiin paljon useammin kuin ulkopeltojen jaosta keskusteltaessa. Syynä lienee se, että yksityisten niittyjen määrä oli huomattavasti suurempi kuin yksityisten peltojen määrä. Lisäksi niittyjen suurten tuottoerojen vuoksi entisen nautinnan vahvistaminen saattoi tuntua houkuttelevalta vaihtoehdolta, sillä silloin oli varmaa, ettei oma tilanne ainakaan heikkene.

Toiveet yksityisten niittyjen säilyttämisestä olivat yleisimpiä Marttilassa, kuten olivat myös toiveet omien ulkopeltojen omistuksen vahvistamisesta.⁸¹⁹ Osittain kyse oli samoista kylistä, kuin ulkopeltojen kohdalla. Huittisissa, Loimaalla ja Pöytyällä yksityisten niittyjen jakaminen entisille omistajilleen nousi esiin vain satunnaisesti yksittäisissä jakotoimituksissa.⁸²⁰ Vaihtoehto oli mahdollinen kaikissa pitäjissä, mutta yleisimmin se tuli kirjatuksi pöytäkirjaan Marttilan suunnalla. Kylien väliltä ei ole osoitettavissa mitään yhteisiä piirteitä niittyjen määrän, laadun tai nautinnan suhteen, joten ilmiö ei ole selitettävissä millään niittyihin liittyvällä rakenteellisella syyllä. Siksi todennäköisin syy löytyy taloudesta. Marttilan tilojen varallisuus ei ylittänyt aivan alueen muiden pitäjien tasolle, ja toiveet yksityisten niittyjen säilyttämisestä esitettiin kylissä, joissa yhtä kylää lukuun ottamatta kaikkien tilojen varallisuus oli alle Marttilan keskiarvon.⁸²¹ Taloudellisen liikkumavaran ollessa pieni tilalliset toivoivat ratkaisuja, jotka eivät missään tapauksessa heikentäneet oman talouden tilannetta.

Marttilan Suutarlassa ratsutilallisten välille syntyi kiista heti niittyjakokeskustelun aluksi, kun Juho Sauhula esitti, että kukin saisi pitää vanhat erilliset niitynsä

818 Toive niittylohkojen lukumäärästä esim. MLAK, Pöytyä 29, pk 26.9.1786; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:0, pk 10.-11.11.1785.

819 MLAK, Koski 11:1, pk 13.9.1783; MLAK, Koski 12; MLAK, Marttila 2, pk 10.7.1781; MLAK, Marttila 3, pk 4.10.1783; MLAK, Marttila 10:0, pk 29.7.1784; MLAK, Marttila 15, pk 27.9.1781; MLAK, Tarvasjoki 3, pk 14.6.1792.

820 MLAK, Kauvatsa 1:3, pk 28.8.1794; MLAK, Mellilä 31, pk 26.7.1768; MLAK, Pöytyä 14:0, pk 19.7.1780; MLAK, Pöytyä 28:1, pk 13.9.1788; MLAK, Vampula 4:1, pk 11.9.1795; KA Helsinki, MHA U, Aura, A5:9/1-4, pk 19.10.1784.

821 RA, Kollegiers m fl, landhövdingsars, hovrätters och konsistoriers skrivelser till Kungl Maj:t, Förmögenhetsuppskattningen 1800-1803, vol 101.

ja erot nautinnoissa huomioitaisiin sarkajakoisten niittyjen jaossa. Tämä ei käynyt alkuunkaan naapuri Juho Siikarlalle. Hän vetosi periaatteeseen omistusten jakamisesta tonttien sijainnin perusteella. Pellot oli jo aikaisemmin jaettu näin ja metsätkin tultaisiin jakamaan samalla tavalla. Silloin niityt pitäisi jakaa saman periaatteen mukaan, jolloin ne sijaitisivat tilojen omilla metsälohkoilla ja ne olisi helppo aidata. Juho Sauhulalla ei ollut mitään sitä vastaan, että niityt sijoitettaisiin metsälohkoille, mutta ratsutilojen kissanhännänveto ei päättynyt. Kun Siikarla halusi osuutensa tonttien järjestyksen mukaisesti Mäenpään kylän rajalta, Sauhulan mukaan osuudet tulisi jakaa juuri päinvastoin, eli Sauhulan osuus Mäenpään rajalta. Maanjako-oikeuden hämöttäessä Juho Sauhula ilmoitti ottavansa minkä tahansa jyvityksen mukaisen osuuden niityistä sen sijaan, että osallistuisi maanjako-oikeuden kustannuksiin.⁸²²

Useimmiten tonttien järjestys sopi ratkaisuksi niitylohkojen järjestykselle, sillä lohkojen jakaminen tonttien järjestyksessä tuotti yleensä käytännöllisen lopputuloksen. Jos periaatetta ei jostain syystä voitu noudattaa, ilmeistä perustetta lohkojen järjestykselle ei ollut. Kankareen suurin niitty eli Kerakkalan niitty oli muotonsa puolestaärkevintä jakaa poikittain suhteessa kylätonttiin, jolloin tonttien järjestys ei suoraan soveltunut ratkaisuksi. Kun muutakaan perustetta lohkojen järjestykselle ei löytynyt, järjestettiin Kerakkalan niityn jaosta arvonta.⁸²³

Erityisesti pienissä kylissä sarkajaostakin tuttu periaate jakaa omistuksia tonttien järjestyksen mukaan tuotti lieveilmiöitä isojakotoimitusten yleistyttyä. Jos kylässä oli kaksi tilaa, oli ennakoitavissa, että maat jaetaan kahtia ja kumpikin saa oman tonttinsa puoleisen osan kylästä. Tämän ennakkoaavistuksen hyväksikäyttö ennen isojakoa saattoi aiheuttaa ongelmia isojakotoimituksessa. Levälän isojako oli aloitettu vuonna 1781 peltojen jaolla, ja niittyjen ja metsän jakotoimitukseen kokoonnuttiin viisi vuotta myöhemmin. Peltojen jako oli tehty jakamalla kummallekin talolle yksi osuus vainioista, kummallekin tonttinsa puolelta kylää. Pöytäkirjan antaman kuvan mukaan Hurrin isäntä oli siitä asti, kun jakotoimituksia oli alettu vakituisesti tehdä pitäjässä, hakannut aina sekä pienempään että suurempaan tarpeeseen puutavaraa juuri siltä puolelta kylää, joka kaikella todennäköisyydellä päätyisi isojaossa Jussilan omistukseen. Ilmeisesti myös karjan laidunnus oli painottunut syystä tai toisesta Jussilan puolelle kylää. Joka tapauksessa sekä niityt että metsä olivat Hurrin puolella parempia, vaikka jakotoimituksessa Hurri koitti väittää Jussilan puolella olevan

822 MLAK, Karinainen 4, pk 9.10.1781.

823 MLAK, Alastaro 6, pk 21.4.1794.

esimerkiksi enemmän niityksi kelpaavaa maata, mikä katselmuksessa todettiin virheelliseksi väittämäksi. Lopulta naapurusten välejä jouduttiin selvittämään maanjako-oikeudessa. Kumpikin naapuri halusi niittynsä ja metsänsä Haitulan puoleiselta rajalta. Hurri perusteli kantaansa tontin sijainnilla, Jussila oikeudenmukaisuudella. Maanjako-oikeus päättyi käytännöllisen eli tonttien sijainnin mukaisen ratkaisun kannalle, mutta pöytäkirjan sanamuodot, joilla riitaisten naapurien maat ja yhteiset toiminnot erotettiin toisistaan, olivat poikkeuksellisen yksityiskohtaisia ja jyrkkiä.⁸²⁴

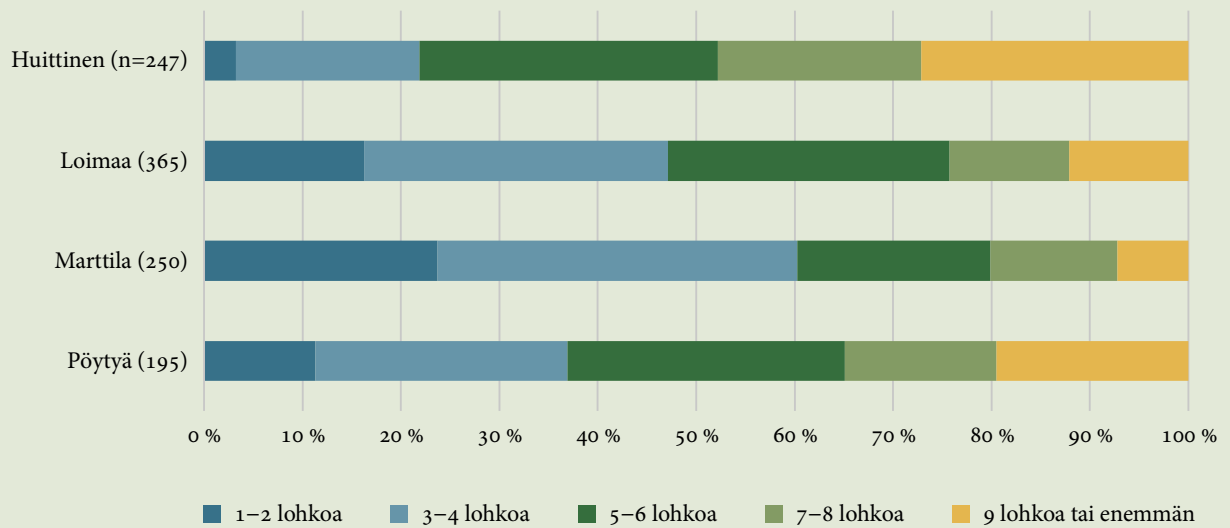
Niityt olivat merkittävä osa isojaon kokonaisuutta. *Taulukosta 12* käy ilmi, että yli puolessa tiloille isojaossa jaetuista omistuslohkoista oli niittyä. *Kaavio 13* osoittaa myös, että pitäjien väliset erot niittylohkojen määrissä heijastuvat pitäjissä kaiken kaikkiaan jaettujen lohkojen määriin. Huittisissa korkeintaan kahteen lohkoon omistuksensa saaneet tilat olivat marginaalissa, kun yhdeksän lohkoa tai enemmän jettiin yli neljännekselle tiloista. Toista ääripäätä edustaa Marttila, jossa lähes neljännes sai osuutensa kylän maista korkeintaan kahtena lohkona, ja viidenneksen omistukset olivat useammassa kuin kuudessa lohkossa.

Keikyän jakokunta on hyvä esimerkki siitä, miten eri tiluslajien jaot vaikuttivat toisiinsa. Jakokunnassa pellot ja niityt jaettiin ennen metsiä, mutta erillisten niittylohkojen määrä kohosi poikkeuksellisen korkeaksi jakokunnan yhdeksästä kylästä vain Kanalassa ja melko korkeaksi Kiviniemessä. Muissa kylissä erillisten niittykappaleiden määrä vaihteli yhdestä kahteen tilaa kohti. Myös niittylohkojen kokonaisuusmäärä jakokunnan kylissä oli tyypillisesti kolmesta neljään tilaa kohti. Vain Kanala poikkeaa selvästi linjasta, sillä siellä tiloilla oli niittylohkoja viidestä neljääntoista. Aiheuttiko niittyjen jakaminen ennen metsiä siis ongelmia vain yhdelle kylälle? Ei suinkaan. Aikaisemmin jaetut niityt pirstoivat jakokunnan maat niin, että yhtenäisten metsäomistusten jakaminen ei ollut enää myöhemmin mahdollista. Näin syntyi lukuisia erillisiä metsälohkoja, joilla ei ollut yhteyttä niittyihin tai peltoihin. Tästä syystä jakokunnan kylissä lohkojen kokonaisuusmäärä oli huomattavan korkea lähes kaikissa kylissä. Tyypillisesti jakokunnan tilojen kokonaislohkomäärät olivat kahdeksasta kahtentoista. Vain Raskalassa kunkin tilan omistukset olivat kuudessa lohkossa, joka alittaa Huittisten tilojen keskiarvon, mutta on koko tutkimusalueen keskiarvoa korkeampi.⁸²⁵

824 MLAK, Loimaan kunta 28, pk 13.9.1786, ote maanjako-oikeuden pk:sta 2.–3.4.1787.

825 MLAK, Keikyä 50:1; MLAK, Keikyä 50:2.

■ KAAVIO 13. Isojaossa tiloille jaettujen omistuslohkojen kokonaislukumäärien osuudet (%) Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

Isojaon kokonaistulos näkyy *kartassa 9*. Kartan väriyksessä on huomioitavaa se, että oranssia väriä on käytetty kylissä, joissa keskiarvo ylittää isojaon aikaan käytössä olleen lainsäädännön ylärajan eli kymmenen lohkoa. Keltaisella värillä merkittyjen kylien jakotulos puolestaan ylittää vuonna 1848 säädetyn lohkoluvun ylärajan eli kuusi lohkoa. Ylivoimaisesti suurin osa kylien keskimääräisistä jakotuloksista olisi siis alittanut myös tiukennetun lainsäädännön vaatimukset, joten jakoratkaisuja voidaan pitää omiana aikanaan hyvin keskitettyinä. Tilakohtaisesti tarkasteltunakin 69 prosentilla tiloista jakoratkaisu olisi ollut hyväksyttävissä myös tiukennetulla lainsäädännöllä.⁸²⁶

Kaikki kymmenen lohkon rajan ylittävät kylät ovat nousseet esiin peltojen tai niittyjen jakoon liittyneiden seikkojen vuoksi, eikä niille ole löydettävissä yhtä yhteistä nimittäjää. Kokonaisuutta kuvaava kartta kertoo samaa kieltä kuin aikaisemmat tiedot pelloista ja niityistä. Huittisissa keskittämisen aste jäi alhaisemmaksi kuin muissa pitäjissä. Sen sijaan muissa pitäjissä erilaiset jakoratkaisut jakaantuvat eri puolille pitäjiä ilman havaittavaa johdonmukaisuutta.

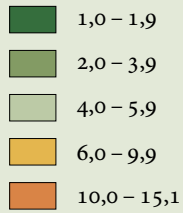
PAIMENNUS PUNTARISSA ELI VOIKO KARJAA LAIDUNTAA NAAPURIN MAILLA

Isojako koski kaikilta osiltaan laiduntamista, koska laitumina käytettiin kaikkia kylän tiluksia. Keskusteluun laidunnusvaihtoehtoista kietoutuvat käsitykset maanomistuksesta ja siihen liittyvistä sallimisvelvollisuuksista sekä yhteistyöstä ja sen eduista. Laidunnuksesta keskusteltiin erikseen metsien jaon yhteydessä, mutta myös hakalaitumien jakamisesta tehtiin sopimuksia. Isojaolla oli mahdollisuus muuttaa kylän laidunnuskäytäntöjä hyvin merkittävästi, mutta toisaalta erilaisin sopimuksin oli mahdollista säilyttää täysin totut tavat. Pelissä olivat karjan ruokinnan lisäksi karjan juottoaikat ja kylän yhteiset paimenet.

Metsän jakaminen toi kylän yhteismaille rajat. Kaikille oli selvää, että puutavaraa, tuohta tai lehdeksiä sai jaon jälkeen laillisesti ottaa vain omien rajojen sisäpuolelta. Tosin siitäkin pöytäkirjoihin otettiin muistutuksia, tai paremminkin huomautuksia, että rajat pätevät puunkäyttöön heti sopimuspäivästä alkaen. Köyliönkylässä pöytäkirjan loppuun kirjattiin metsän suojelemiseksi autioittamiselta, että tuon päivän jälkeen puutavaran ottaminen toisen lohkolta oli kiellettyä kolmen riikintaalerin ja vahingonkorvausten uhalla. Aikaisemmin kaadetut puut kukin sai kerätä metsästä

⁸²⁶ Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

Omistuslohkoja / tila
kylän keskiarvo

0 10 km

P
↑

■ KARTTA 9. Isojaossa tiloille jaettujen omistuslohkojen kokonaismäärä kylittäin Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä 1776–1840.

LÄHTEET: Tutkimusalueen isojakoasiikirjat, ks. liite 1.

pois.⁸²⁷ Puutavara oli siis yksiselitteisesti maanomistajan omaisuutta, mutta voiko naapureiden karjan kulun kieltää omalla metsämaallaan. Nykypäivän näkökulmasta mahdollisuus ruokkia karjaa naapurin mailla tuntuu vieraalta, mutta Ruotsin ajan lopulla kysymys ei ollut lainkaan yksiselitteinen.

Laitumen rajaaminen kunkin kyläläisen omille maille oli edullista niille, joiden metsälohkolle tulivat hyvät laidunmaat. Erottamalla laitumen yksityiseksi oli mahdollista saada nämä hyvät laitumet vain oman karjan käyttöön ja siten omaksi hyödyksi. Ne, joiden mailla laitumet olivat heikkoja, hyötyivät eniten laidunnusoikeudesta koko kylän mailla. Lisäksi laitumen yksityistäminen tarkoitti yhteisestä paimenesta luopumista. Jos kukin laidunsi karjansa omilla maillaan, maat oli mielellään erotettava aidalla naapureiden maista tai jokaisella oli vähintään oltava rajat tunteva ja ammattitaitoinen oma paimen. Joka tapauksessa kustannukset lisääntyivät. Aidan rakentamiseen kului aikaa ja puutavaraa, ja aidasta huolimatta jonkinlainen paimen piti olla petojen varalta ja tuomassa karja iltaisin kotiin. Omalle paimenelle oli maksettava yksin palkka koko kesältä, kun kolmen naapurin kanssa yhteiselle paimenelle piti maksaa vain neljännes kesän palkasta. Laidunnuskysymyksessä oli useita puolia mietittävänä, ja kaiken lisäksi ratkaisua ei voinut tehdä yksin, vaan päätös oli kyläyhteisön yhteinen.

Laitumen erottaminen yksityiseksi oli helpointa silloin, kun kaikki omistukset olivat yhdessä lohossa, kuten isojaon tavoitteenakin oli. Tällainen järjestely saattoi kuitenkin olla kyläyhteisön kannalta kohtuuton. Hattulassa Houkka oli saanut peltojaossa osuutensa Vesikosken rajalta ja ryhtynyt muuttamaan tonttiaan sinne. Muita tiluksia jaettaessa hän toivoi saavansa kaikki niittynsä ja metsänsä myös Vesikosken rajalta. Näin hän voisi aidata laitumensa yksityiseksi ja pääsisi kaikesta sekaannuksesta kylän kanssa. Tähän esitykseen muilla oli useita vasta-argumentteja. Vesikosken rajalla sijaitisivat kylän parhaat niityt sekä eniten mahdollisuuksia uudisraivaukseen, joihin Houkan ei katsottu olevan oikeutettu, koska hän oli jo aikaisemmin vallannut itselleen enemmän raivauskelpoista maata kuin naapurinsa. Lisäksi naapurit pitivät Houkan peltolohkoa niin edullisena, ettei hänelle voitaisi suoda enää muita etuja. Maanjako-oikeus otti huomioon molempien osapuolten kannan. Houkka sai suuren osan maistaan Vesikosken rajalta, mutta joutui hyväksymään lisäksi erillisen metsälohkon kylän takamailta. Lisäksi Houkkaa kiellettiin aitaamasta omistuksiaan erilleen,

827 MLAK, Loimaan kunta 26, pk 5.11.1788. Myös esim. MLAK, Loimaan kunta 10, pk 17.7.1786; MLAK, Loimaan kunta 33, pk 30.9.1788; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2, pk 5.11.1788.

sillä maanjako-oikeuden päätöksen mukaan laidun säilyi jatkossakin kaikkien kyläläisten yhteisenä.⁸²⁸

Sopimus laitumen säilyttämisestä yhteisenä tehtiin useissa tutkimusalueen kylissä. Yleensä se kirjattiin lyhyenä toteavana lauseena pöytäkirjan loppuun: laidunta käytetään yhteisesti.⁸²⁹ Aikalaisten ajatusta laitumen käytöstä kuvaa se, että laidun ja tie rinnastettiin toisiinsa. Esimerkiksi Hartoisten ja Lappijoen kylissä sovittiin, että laidun ja kaikki tarvittavat tiet säilytetään vastedes kuten tähänkin asti maanomistajien yhteisessä käytössä.⁸³⁰ Toisinaan sopimukseen yhteislaitumesta lisättiin huomautus siitä, että yhteislaidunnus ei saanut rajoittaa maanomistajan oikeuksia omaan maahansa. Raikkolassa todettiin, että laidun säilyy yhteisenä, mutta kukin tilallisista saa omalla lohkoltaan aidata härkä- ja vasikkahakoja sekä raivata ulkopeltoja ja niittyjä tarkoitukseen soveltuviin paikkoihin.⁸³¹ Ajatus nautinto-oikeudesta kyläosuuden suhteessa eli kuitenkin ihmisten mielissä vahvana Pohjois-Vesikoskella: ”Laidunta käytetään yhteisesti, toki estämättä saa kukin järjestellä aitauksiaan peltojen ja niittyjen ympärillä sekä ne talot aidata pelto- ja niittymaata, jotka ovat jääneet ilman sitä suhteessa heidän talojensa kokoon.”⁸³² Ajatuksena oli, että yksilö ei voinut pienentää yhteisön yhteistä laidunta. Poikkeuksena tilanne, jossa yksilö syystä tai toisesta ei ollut käyttänyt hänelle kuuluvaa osuutta. Tulkinta oli todella tiukka, sillä se käytännössä esti uusien raivauksien tekemisen koko kylässä. Yleensä karjan mahdollisuus tosiasiallisestikin käyttää koko kylän laidunta hyväksi varmistettiin kirjaamalla, että omilla maillaan sai tehdä aitauksia, kunhan ei estänyt karjan kulkua laitumille.

Yhteisen laitumen käytännöllisestä puolesta keskusteltiin Kallion, Metsämaan ja Majanojan jakokunnassa. Kylien sisällä laitumet piti säilyttää yhteisinä, sillä muussa

828 MLAK, Loimaan kunta 8:0; MLAK, Loimaan kunta 8.

829 MLAK, Alastaro 15:0, pk 30.5.1791; MLAK, Kauvatsa 1:1, pk 5.6.1793; MLAK, Kauvatsa 7:1, ote maanjako-oikeuden pk:sta 10.9.1795; MLAK, Koski 3, pk 15.11.1794; MLAK, Loimaan kunta 3, ote maanjako-oikeuden pk:sta 15.2.1788; MLAK, Loimaan kunta 35:1, pk 2.10.1781; MLAK, Loimaan kunta 42, pk 14.7.1785; MLAK, Mellilä 39, ote maanjako-oikeuden pk:sta 4.4.1792; MLAK, Pöytyä 14:0, pk 6.10.1790; MLAK, Pöytyä 28:1, pk 8.9.1788; MLAK, Tarvasjoki 7, pk 29.7.1793; MLAK, Vampula 13:4, pk 11.4.1798; MLAK, Ypäjä 3b, ote maanjako-oikeuden pk:sta 12.-14.6.1786.

830 MLAK, Loimaan kunta 7:1, pk 28.9.1781; sama rinnastus ks. myös MLAK, Koski 3, pk 15.11.1794; MLAK, Tarvasjoki 7, pk 29.7.1793.

831 MLAK, Loimaan kunta 42, pk 14.7.1785; saman sisältöinen tarkennus ks. myös MLAK, Kauvatsa 7:1, ote maanjako-oikeuden pk:sta 10.9.1795; MLAK, Mellilä 39, ote maanjako-oikeuden pk:sta 4.4.1792; MLAK, Ypäjä 3b, ote maanjako-oikeuden pk:sta 12.-14.6.1786.

832 ”Skall mullbete nyttjas samfält, dock obetagit får hvar och en at reguliera Gärdes gårdarne omkring Åkrarne och Ängarne samt de Hemman att instänga sig Åker och Ängs upodlings mark, som finnes vara i mistning deraf, i proportion af deras Hemmans storlek.” KA Helsinki, MHA U, Loimaa, A54:6/9-13, pk 11.9.1786. Oikeus raivata omalla maalla manttaalin suhteessa MLAK, Kauvatsa 1:1, pk 5.6.1793.

tapauksessa osa taloista jäisi syksyin keväin ilman laidunta. Laitumen puute aiheutuisi keväisestä tulvavedestä ja syksyn kuran paljoudesta, jotka estäisivät karjan kuljettamisen Ylöjoenmaan metsälohkoille.⁸³³ Yksityiset pyrkimykset eivät voineet olla haitaksi muiden taloudelle, kuten edellä Hattulan Houkan tapauksesta kävi ilmi.

Usean kylän jakokunnissa laidun usein pienei entisestä, vaikka kylässä sovittiin yhteisestä laiduntamisesta. Karhiniemen ja Työtilän välisissä keskusteluissa pienemmän kylän eli Työtilän isännät jäivät alakynteeseen. He olisivat halunneet säilyttää yhteisen laitumen Karhiniemen kanssa, mutta karhiniemeläiset vaativat saada rakentaa aidan Karhiniemen ja Työtilän metsien rajalle. Keskenään karhiniemeläiset säilyttivät laitumen yhteisenä.⁸³⁴ Samanlainen keskustelu käytiin Siivikkalan ja Soinilan kylien välillä. Soinilan isännät asettivat kylien välisen jakoehdotuksen hyväksymisen ehdoksi, että laidun siivikkalalaisten kanssa säilyy yhteisenä ja että Soinilan karja saa kulkea Siivikkalan maiden läpi Palojoelle juomaan. Siivikkalalaiset eivät missään tapauksessa halunneet suostua kumpaankaan vaatimukseen. Pitkällisten neuvottelujen jälkeen soinilalaiset luopuivat vaatimuksistaan ja kylien välisestä rajasta päästiin sopuun.⁸³⁵ Aina isojaossa vedetyt kylien rajat eivät laidunnusta estäneet. Loimaalla Kuninkaisten ja Euran välillä tehtiin sopimus, jonka mukaan laidun säilyi yhteisenä niin, että kuninkaislaiset eivät saaneet estää euralaisten karjan kulkua siellä, missä heillä on ollut tapana kulkea.⁸³⁶ Sanamuodosta voidaan päätellä, että perinteiset laidunmaat jäivät kylien välisessä jaossa Kuninkaisten puolelle. Maininnasta voi päätellä myös, että yhteislaidun ei ollut rajaton, vaan oikeus sallittiin vain tietyille molempien osapuolten tuntemille ja vakiintuneille laidunmaille.

Ilman suoraa mainintaakin voi olla selvää, että isojaon jälkeen kylässä aiottiin laiduntaa yhteisesti. Pappisissa sovittiin, että kolmessa karttaan merkityssä kohdassa pidetään yhteisesti yllä siltoja Järvenojan yli ja nämä paikat tulee aina pitää auki karjan kululle ojan yli. Ylityspaikkojen sijainti osoittaa, että sopimus olisi järjetön, ellei laidun olisi yhteinen.⁸³⁷

Osassa yhteistä laidunnusta koskevista sopimuksista on havaittavissa, että yhteinen laidunnus ei ollut itsestään selvä laidunnusratkaisu. Huittisten jakokunnassa useiden kylien jakosopimuksiin kirjattiin, että ”laidun saa olla yhteinen, kunnes

833 MLAK, Metsämaa 4, pk 20.3.1789, §11.

834 MLAK, Huittinen 15:1, pk 24.2.1787.

835 MLAK, Vampula 14:3, pk 4.8.1795.

836 KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2, pk 1.3.1778.

837 MLAK, Loimaan kunta 37, pk 28.4.1794.

asianomaiset kykenevät siitä sopimaan”.⁸³⁸ Laitumen säilyttäminen yhteisenä oli siis jo lähtökohtaisesti väliaikainen ratkaisu. Partelassa tehtiin sopimus laitumen käytämisestä yhteisesti ja kiellettiin laidunnuksen estäminen aidoilla. Samalla kuitenkin annettiin oikeus irrottautua yhteislaidunnuksesta. Jos joku laidunsi karjansa vain omalla maallaan ja aitasi metsänsä erikseen muiden metsästä, tähän annettiin isojakosopimuksessa mahdollisuus.⁸³⁹ Yhtä aikaa ei ollut oikeutta sulkea yhteisöä omilta mailtaan ja käyttää yhteisöä omaksi hyödykseen. Laidunnusyhteisöstä ei haluttu tehdä pakottavaa: yhteistyön mahdollisuus säilytettiin, mutta samalla siitä tehtiin vapaaehtoista.

Selvät viittaukset laitumen erillisyyteen ovat isojaon asiakirjoissa selvästi harvinaisempia kuin sopimukset yhteisestä laitumesta. Huittisten Kirkonkylän pöytäkirjassa todetaan suoraan, että laidun on erillinen ja kukin saa aidata missä ja kuinka paljon tahansa. Naapurissa Matikkalassa maitaan sai aidata niin, kuin parhaaksi näki, kunhan ei sulkenut teitä. Vanhan tien sulkeneella oli velvollisuus tehdä uusi tie välittömästi vanhan tilalle. Pykälä päättyy toteamukseen, että ellei yhteisestä laidunnuksesta sovita, kukin laiduntaa karjansa omilla maillaan.⁸⁴⁰ Erillisestä laitumesta ei puhuta suoraan yhdessäkään muussa asiakirjassa, mutta joistakin ilmauksista on pääteltävissä, että kunkin tilan oli tarkoitus laiduntaa karjansa omilla maillaan. Mäkiäisissä Erkki Määhäri ja Liisa Sankari eivät saaneet jaossa maata läheltä kylän vierestä. Siksi he saivat luvan laiduntaa karjaansa Yrjö Sankarin ja Gustaf Liniuksen mailla maantien ja lähimpien niittyjen välissä, mutta eivät käyttä muutoin.⁸⁴¹ Jos laidunta olisi käytetty yhteisesti tällaisesta järjestelystä ei olisi lainkaan tarvinnut sopia. Sieppalan pöytäkirjassa sovittiin tien jättämisestä Mäenpäänkylän rajalle ”niin, että jokainen talo sen kautta voi päästä karjansa kanssa omaisuudekseen tuleville niitty- ja metsälohkoille.”⁸⁴² Lause viittaa selvästi siihen, että karjan kanssa kuljettiin nimenomaisesti omille lohkoille, ei yhteisille laitumille. Levälässä maanjako-oikeus tuomitsi naapurukset laiduntamaan karjaansa vain isojaossa jaetuilla metsäosuuksillaan. Ratkaisu viittasi kylän tilojen, Hurrin ja Jussilan, välisiin kiistoihin, joissa yhtenä aiheena oli laidunnuksen keskittyminen kylän Jussilan puoleisille maille.⁸⁴³

838 ”Muhlbetet får vara samfält, så lenge vederbörande derom kunna förenas, [...]”. MLAK, Huittinen 9:2, pk 18.2.1796; MLAK, Huittinen 9:4, pk 15.3.1803, 29.10.1801 ja 31.10.1801.

839 MLAK, Koski 12, pk 2.9.1786.

840 MLAK, Huittinen 9:4, pk 26.10.1801 ja 28.10.1801.

841 MLAK, Pöytyä 22, pk 15.12.1784.

842 ”[...] så at hvarje hemman derigenom kan slippa med dess boskap till sine tillfallande äng och skog lotter.” MLAK, Loimaan kunta 44, pk 23.10.1782.

843 MLAK, Loimaan kunta 28, pk 13.9.1786, ote maanjako-oikeuden pk:sta 2–3.4.1787.

Suurimmassa osassa pöytäkirjoista ei ole vihjettä suuntaan eikä toiseen laiduntamisen järjestämisestä. On vaikea päätellä, oliko laitumen säilyttäminen yhteisenä se poikkeus, joka piti kirjata pöytäkirjaan, vai oliko se niin itsestään selvää, ettei sitä tarvinnut edes kirjata. Kolmas mahdollisuus on se, että laiduntamisen käytännöt jäivät naapureiden sovittaviksi tilanteen mukaan, mikä todennäköisesti tarkoitti yhteisen laidunnuksen jatkumista aluksi. Yhteisen laidunnuksen jatkumisen puolesta puhuu se, että yhteinen laidunnuskäytäntö käy ilmi muutamista virkatalojen katselmuksista sellaisissa kylissä, joissa isojakoasiakirjoissa ei ole merkintää laitumen säilymisestä yhteisenä.⁸⁴⁴

Sopimukset yhteisestä laiduntamisesta kertovat siitä, että aikalaiset todella ajattelivat vahvistetun ja rajoilla merkityn maanomistuksen tarkoittavan mahdollisuutta maan yksityistämiseen. Vaikka aikaisemmin maanomistukseen liittyneiden sallimisvelvollisuuksien kautta yhteinen laidunnus myös kylän aidatuilla mailla oli ollut mahdollista, isojaon yhteydessä yhteisellä laitumella tarkoitettiin selvästi vain metsälaidunta, vaikka sitä ei suoraan missään sanota. Niittyjen jaon yhteydessä esiin tullut tarve saada jokaiselle tilalle lähellä sijainneita niittyjä syyslaitumeksi, kertoo selvää kieltään siitä, että isojaon jälkeen aidatut omistukset olivat selvästi laidunnuksenkin näkökulmasta yksityisiä.

Yhteismaiden muuttuminen yksityisiksi loi joissain tapauksissa karjanhoidolle uuden ongelman, joka piti ratkaista isojaon yhteydessä. Kyse oli karjan juottamisesta. Kun maista tuli yksityisiä, olisi ollut mahdollista, että kaikilla tiloilla ei olisi ollut pääsyä veden äärelle, ellei sitä olisi erikseen isojakosopimuksessa huomioitu. Siksi isojakotoimituksissa keskusteltiin säännöllisesti karjan juottamisesta niin talven sisäruokintakauden kuin kesän laidunkaudenkin aikana.

Karjaa oli tapana juottaa talviruokintakaudella päivittäin joella tai muulla juotto paikalla. Ulkoilutusta ja juottoa varten kylissä saattoi olla vakituiset aikataulut ja vuorojärjestykset.⁸⁴⁵ Juottomahdollisuuden säilyttäminen haluttiin joissain kylissä vahvistaa kirjaamalla se isojakosopimukseen. Loimaalla Eurankylässä sillan itäpuolella oli kuja, jota kaikki kylän tilat olivat yhteisesti käyttäneet kuljettaessaan karjaa talvisin joelle. Kuja oli kapea ja tilalliset kokivat sen yhteiskäytön hankalaksi. Isojako antoi mahdollisuuden korjata kaikenlaisia kylän maankäyttöön liittyneitä ongelmia, joten tähänkin tartuttiin maanmittarin ollessa paikalla. Osapuolet sopivat,

844 KA Turku, Vähätalo Karvelan virkatalon (Marttila) arkisto, F:1 Virkatalon asiakirjat (1810–1937), Katselmus 23.10.1810; KA Turku, Sullo Koenperä virkatalon (Loimaa) arkisto, F:1 Virkatalon asiakirjat (1752–1936), Katselmus 29.8.1832.

845 Ahlbäck 1983, 343; Virtanen 1934, 456.

että sillan länsipuolelle tehdään uusi kuja, jota kaksi kylän tiloista siirtyy käyttämään. Näin samalla vahvistettiin kaikille kyläläisille pääsy rantaan karjan kanssa.⁸⁴⁶ Myös Köyliönkylässä sovittiin isojaon yhteydessä, että sillan molemmin puolin pidetään kulku veden luo aina karjalle avoinna. Koivukylässä peltoa varattiin kylän vieressä sijainneelle karjan juottopaikalle vievän kujan leventämistä varten. Suitsulassa kyläntontilta ei ollut kujaa joen rantaan, mutta välissä olleen niityn omistaja antoi luvan kuljettaa karjaa joelle niityn poikki talvella, kun siitä ei ollut niitylle vahinkoa.⁸⁴⁷

Laidunnukseen liittyviä sopimuksia juottopaikoista kirjattiin loimaalaiskylien sopimuksiin. Pispalassa isojakosopimuksella luotiin kokonaan uusi karjankuja joelle vainioiden pohjoispuolelle. Reitolan laitumilla ei ollut pääsyä veden luo, mutta sellainen järjestettiin sopimalla naapurikylän Vammalan Isotalon kanssa, että Reitolan karjan sai kuljettaa lyhyen matkan Isotalon maiden läpi Niinijoen rantaan. Haitulassa sovittiin laajan niittyalueen ohittavasta karjankujasta kylän takamaille, jotta laitumella kulkevalla karjalla olisi mahdollisuus päästä Haaranojan rantaan.⁸⁴⁸ Loimaan Auvaisissa Anttila halusi kieltää naapuriaan Jaakolaa aitaamasta koko omistamaansa jokirantaa, jotta kuivina kesinä karja pääsisi rantaan. Sopimusta ei syntynyt. Siitä ja muista sopimuspykälistä on pääteltävissä, että kyse oli ilmaisesti enemmän naapurusten välisestä nokittelusta kuin todellisesta tarpeesta.⁸⁴⁹

Maan yksityisomistus saattoi johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin, jos kaikkia maatilantoimintoja ei huomioitu isojakosopimuksen yhteydessä. Yhteistyössä oli edelleen etunsa, joita mahdollisuuksien mukaan monet olivat halukkaita käyttämään. Kuitenkaan yhteistyöstä irrottautuminen ei merkinnyt naapurien muodostamasta yhteisöstä irrottautumista. Vaikka tila olisi aidannut peltonsa erilleen muiden tilojen pelloista ja laiduntanut karjansa vain omilla maillaan, yhteiset pelisäännöt esimerkiksi teiden ja karjankujien käytöstä sitoivat kaikkia. Naapurin veräjän auki jättäminen muistettiin varmasti sopivassa tilanteessa.

Yhteismaiden jakamisella oli Lounais-Suomessa merkitystä metsänkäytön ja uusien peltojen ja niittyjen raivaamisen näkökulmasta. Jos yhteismaiden merkittävin arvo olisi ollut laidun, niiden jakamista ei välttämättä olisi pidetty tarpeellisena ja kannattavana, koska laitumen yksityistämisen kustannukset olivat suuremmat kuin laitumesta saadut tulot.⁸⁵⁰ Laitumen yksityistämisen kustannukset olivat vältettävissä

846 KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2, pk 29.10.1777.

847 MLAK, Loimaan kunta 26, pk 5.11.1788; MLAK, Koski 2, pk 9.8.1798; MLAK, Tarvasjoki 12:1, pk 21.10.1796.

848 MLAK, Alastaro 14:1, pk 8.5.1786; MLAK, Alastaro 15:0, pk 30.5.1791; MLAK, Loimaan kunta 6, pk 29.8.1785.

849 MLAK, Alastaro 12:2, pk 1.7.1785.

850 Pettersson 1983, 209.

sopimalla yhteisestä laidunnuksesta, mikä ei estänyt metsämaiden yksityistämisestä saatua hyötyä. Näin yhteinen laidunoikeus muutoin yksityisesti käytetyllä maalla oli kustannustehokas ja kaikkiin talonpoikien tarpeisiin vastannut ratkaisu. Maankäyttö-
ratkaisuna se vastasi isojakoa edeltäneen maanomistuksen sallimisvelvollisuuksia kuten laiduntamista sarkajakoisilla pelloilla. Yhteislaidunnuksen jatkamisesta maan-
jaon jälkeen on esimerkkejä myös Norrlannista ja Taalainmaalta sekä muultakin Euroopasta. Syystä tai toisesta samaa ratkaisua ei ilmeisesti käytetty eteläisissä ruot-
salaislääneissä, vaikka paikoitellen maiden yksityistäminen aiheutti suuria ongelmia karjanhoidon sopeuttamisessa uuteen tilanteeseen.⁸⁵¹

Yksityisen metsämaan käyttäminen yhteisenä laitumena muodosti oikeudellisen välitilan, jossa yhteisöllä oli käyttöoikeus yksityiseen maaomaisuuteen. Isojakoasia-
kirjojen sopimukset yhteisestä laitumesta osoittavat, että yksityisen ja yhteisön oi-
keuksien väliseen suhteeseen sisältyi vivahde-eroja. Vahvimmillaan yhteisön oikeus
yhteiseen laidunnukseen rajoitti yksityisen tilan toimintaa suhteuttamalla raivaus-
oikeuden muiden yhteisön jäsenten omilla maillaan tekemiin raivauksiin. Toisessa
ääripäässä yksityisellä maanomistajalla oli mahdollisuus kiistää yhteisön käyttö-
oikeus täysin, jolloin toki menetti itsekin oikeutensa yhteisön maiden käyttöön.

851 Larsson 2009, 23; Jones 2016, 208–210; Szabó, 1970, 84.

Karjanhoito laajenevan viljelyn puristuksessa

YKSITYISYYTTÄ JA TYÖTEHOA

Niittyjen jakamisen seuraukset eivät ole yhtä konkreettisesti arvioitavissa kuin peltojen jaon vaikutukset. Syynä tähän ovat suuret erot niittyjen käytön lähtötilanteessa. Suurin vaikutus isojaolla oli niittyjen käyttöön niissä kylissä, joissa suurin osa niityistä oli sarkajaossa. Tästä esimerkiksi käy Killala, jossa lähes kaikki niityt olivat sarkajaossa melko kapeina sarkoina. Tällainen maankäyttö vaikutti merkittävästi heinäntekoon, sillä työpäivän aikana ehdittiin työskennellä lukuisilla niittysaroilla. Yhtenäiset niittyalat helpottivat sekä niittämistä että heinän keräämistä latoihin tai suoviin talveksi. Killalan Jaakolalla oli ennen isojakoa 122 sarkaa sarkajakoisissa niityissä. Isojaon jälkeen osuudet sarkajakoisista niityistä olivat viidessä eri paikassa, joista kaksi peltolohkojen yhteydessä ja kolme eri puolilla yhtenäistä metsälohkoa.⁸⁵²

Killalan niityillä isojaon aiheuttama muutos oli suuri ja konkreettinen. Toisessa ääripäässä olivat kylät, joissa niityt olivat yksityisessä käytössä jo ennen isojakoa. Niityt sijoituivat isojaossa todennäköisesti eri tavoin ja uusi sijoittelu saattoi olla entistä edullisempi. Sen sijaan työhön niityillä isojakoa ei heidän kohdallaan vaikuttanut.

Työn muutosta suurempi asia niittyjen jaossa olikin monenlaisten yhteisöön liittyneiden käytäntöjen loppuminen. Uuden niityn raivaaminen omalle maalle oli kiinni enää omasta työstä. Katselmusten järjestäminen niityksi aiotuilla paikoilla loppui, samoin kuin raivausanomusten käsittely käräjillä. Heinänteon aloittamiseksi kylän isäntien ei tarvinnut enää kokoontua merkitsemään sarkojen rajoja, minkä on laajoilla ja kapeina sarkoina jaetuilla niityillä täytynyt olla huomattava työ. Samoin päättyivät päätöksenteko ja sopimukset yhteisesti niitettyjen niittyjen heinien jaosta sekä vuorotellen niitettyjen niittyjen käytöstä. Myös omistusoikeuden selkiytymistä

852 MLAK, Tarvasjoki 7:1.

on pidettävä merkittävänä seurauksena, niin yleisiä niittyjen käyttöoikeuksiin liittyneet epäselvyydet ennen isojakoa olivat.

Isojaon vaikutus niittyjen aitaamiseen on vaikeasti arvioitava asia. Niityt olivat ennen isojakoakin yleensä aidalla suojattuja. Siksi kysymys aitaamisesta on oleellinen vain silloin, kun isojako jakaa aitauksen kahdelle tai useammalle tilalle. Tässä tilanteessa on oleellista kysyä, oliko naapureiden välisestä aidasta osapuolille hyötyä, jos raja oli muutoin hyvin ja pysyvästi merkitty. Käytännössä väliaidalla oli merkitystä vain heinänteon jälkeen, kun karja päästettiin laiduntamaan niitylle. Jos naapurukset niittivät ja korjasivat heinänsä suojaan samaan aikaan, väliaidalla ei ollut käytännön merkitystä. Siksi niittyjen väliaidat tuskin olivat ensimmäisiä investointeja, joita isojaon jälkeen ryhdyttiin tekemään. Ajan mittaan aidalle saattoi syntyä periaatteellinen merkitys omistusten erottajana, jolloin sen rakentaminen voi tulla kysymykseen, vaikka sen käytännöllinen merkitys olisi ollut pieni.

Laiduntamisen osalta on varmaa, että joissain kylissä yhteislaidunnus jatkui pitkään isojaon jälkeen. Voimassa olleen vuoden 1734 lain mukaan tiluksensa erikseen haluavalla oli mahdollisuus rakentaa aita omalla kustannuksellaan, kunhan siitä ei ollut haittaa naapureille. Lainsäädäntöön tuli muutos vuonna 1802, jolloin tilat saivat oikeuden kaikissa tilanteissa erottaa maansa yhteisestä tai naapurin maasta. Lisäksi asetus velvoitti naapurit rakentamaan välisensä aidan puoliksi.⁸⁵³

Aiempaa paremmat edellytykset rajoitetun metsälaitumen käytölle eli väljalaidunnukseen naapurista erotetulla metsämaalla syntyi vuoden 1802 aitausasetuksen jälkeen. Naapurin velvoittaminen osallistumaan aitaamiseen laski kynnystä tilusten erottamiseen. Valintoihin vaikuttivat kuitenkin edelleen aitaamisen kustannukset ja laidunnusyhteistyön toimivuus.⁸⁵⁴ Isojaon jälkeiset tiedot laidunnuksesta ovat satunnaisia, mutta kertovat laitumien erottamisesta vähitellen. Karvelassa laidunta käytettiin yhteisesti vuonna 1810, mutta viimeistään puolen vuosisadan kuluttua yhteisestä laitumesta oli luovuttu.⁸⁵⁵ Yhteinen laidunnus onnistui niin kauan, kun kaikkien siihen osallistuvien tilojen karjataloudessa oli samat lähtökohdat. Jos joku tila halusi laiduntaa suhteellisesti enemmän eläimiä kuin muut laitumen osakkaat, yhteisen laidunnuksen edellytykset loppuivat laitumen hyödyntämisen tasapainon kadotessa.

Tiedot paimenista kertovat samansuuntaista viestiä toisaalta yhteislaidunnuksen jatkumisesta isojaon jälkeen ja toisaalta sen asteittaisesta vähenemisestä. Kylien

⁸⁵³ Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki, rakennuskaari, V luku, 2§; Jäntti 1945, 31–32.

⁸⁵⁴ Jäntti 1945, 34–37.

⁸⁵⁵ KA Turku, Vähätalo Karvelan virkatalon (Marttila) arkisto, F:1 Virkatalon asiakirjat (1810–1937), katselmus 23.10.1810, katselmus 3.8.1864.

yhteisiä paimenia tiedetään monista tutkimusalueen kylistä isojaon jälkeiseltä ajalta. Toisaalta yhä useammin isojaon jälkeen paimen ei ollutkaan koko kylän paimen, vaan kylän sisälle muodostui uusia paimenpiirejä. Tämä tarkoitti sitä, että vain osa kylän taloista käytti maitaan yhteisenä laitumena.⁸⁵⁶

Paimenpiirien jakaantuminen oli osa kyläyhteisön merkityksen muuttumista isojaon jälkeen. Ennen isojakoa kylä oli luonteva yhteisö kaikkien yhteistyöhön. Isojaon jälkeen yhteistyöhön hakeuduttiin enemmän muilla perusteilla. Työvoimavaltaisiin töihin muodostettuja työliittoja ei määrittänyt enää asuminen kylässä, vaan luottamus, vastavuoroisuus ja yhteistyön sujuminen. Isojaon jälkeen yhteistyön pohjan muodosti tyypillisesti sukulaisuus.⁸⁵⁷ Yhteinen paimennus, yhteinen aitaaminen ja kaikkinaisen muu yhteistyö kylissä kokivat samanlaisen muutoksen isojaossa: pakollisesta tuli vapaaehtoista. Hyvin sujunut yhteistyö oli hyödyllistä, joten siitä kannatti pitää kiinni isojaon jälkeenkin. Isojako antoi kuitenkin vaihtoehdon. Tila saattoi irrottautua kaikesta yhteistyöstä naapureiden kanssa tai valita ne naapurit, joiden kanssa halusi tehdä yhteistyötä sekä valita ne yhteistyön muodot, joista koki eniten hyötyvänsä.

VILJELYSTEN, NIITYJEN JA LAITUMIEN LISÄÄMISEN MAHDOTON YHTÄLÖ

Perinteisessä maataloudessa karjatalouden edellytyksiä ei voida tarkastella erillään peltoviljelystä. Peltoviljelyyn tarvittiin karjanlantaa ja vetoeläimiä, ja karjan ylläpitoon tarvittiin niittyjä ja laitumia. Peltoviljelyn laajentaminen niin, että tuotto säilyi ennallaan vaati myös karjamäärän lisäämistä. Kun kokonaispinta-ala on vakio, yhtälö ei voi toimia ikuisesti. Pellon laajentaminen merkitsee aina joko niityn tai metsälaitumen pienentymistä. Uuden niityn raivaaminen merkitsee myös metsälaitumen pienentymistä. Kun ihmisten määrä joka tapauksessa kasvoi, ravinnon koostuessa pääasiassa viljasta viljelyalan lisääminen oli välttämätöntä. Isojaon jälkeen kukin tila tasapainoili omilla maillaan viljelyalan lisäämistarpeen ja karjanhoidon resurssien riittävyyden välillä.

Jos tarkastellaan pellon ja niityn pinta-alasuhdetta huomioimatta niittyjen laatua, suurimmassa osassa tutkimusaluetta oli isojaon jälkeen vielä hyvin mahdollista niittyjen määrän puolesta pitää lannoituksen näkökulmasta riittävästi karjaa. Alkuvaiheessa pellon raivaaminenkaan ei uhannut tätä suhdetta, vaikka se olisi tehty osittain muuttamalla niittyä pelloksi. Kaikkia niityksi sopivia maita ei myöskään ollut ennen

856 Virtanen 1938, 1–3; Laakso 1994, 141.

857 Virtanen 1938, 42–45.

isojakoa otettu käyttöön. Niityksi sopivan maan määrää on mahdotonta arvioida yleisesti. Joissakin jakokirjoissa eriteltiin erikseen niitynraivaukseen sopiva maa, mutta yleensä niitynraivauksen mahdollisuuksista on vain viitteitä pöytäkirjateksteissä.⁸⁵⁸

Yksittäisissä tapauksissa käy ilmi, ettei uudelle niitynraivaukselle ollut kylässä enää kunnan mahdollisuuksia. Vammalankylässä niittyjä oli jo isojakoa tehtäessä niukasti, sillä kylä oli pinta-alaltaan pieni ja osan pinta-alasta vei viljelykseen ja heinäkasvuun soveltumaton kalliainen mäki. Isojaon yhteydessä tehdyssä katselmuksessa toinen naapureista kyseenalaisti mahdollisiksi niityn paikoiksi ehdotetut paikat toisaalta siksi, että laitumesta tulisi niittyjen aitaamisen vuoksi liian ahdas, ja toisaalta hän ei uskonut paikoissa kasvavan sen vertaa heinää, että maksaisi vaivan aidata ja korjata heinä.⁸⁵⁹ Osa kylistä oli siis jo isojaon aikaan siinä tilanteessa, että karjan lisäämisen mahdollisuudet niittyjen ja metsälaidunnuksen varassa olivat heikot.

Laitumen kaventuminen pellon ja niityn raivaamisen seurauksena ei pienentänyt laidunta absoluuttisesti, koska myös peltoja ja niittyjä käytettiin laitumina. Väljalaitumen pieneneminen kuitenkin tarkoitti alkukesän ruokinnan heikkenemistä peltojen ja niittyjen ollessa suljettuja. Jos oli mahdollista tehostaa kesantopeltojen käyttöä laitumena, näin todennäköisesti tehtiin laidunten niukentuessa. Toinen viljelysten laajentamisen laidunnukselle aiheuttama ongelma oli etäisyyden pidentyminen laitumille. Peltoraivauksia tehtiin lähtökohtaisesti mahdollisimman lähelle tonttia, jolloin lähimmät laidunmaat olivat ensimmäisenä raivauksen kohteena. Laidunnuksen moniosaisessa palapelissä oli kuitenkin niin paljon toisiaan kompensoivia mahdollisuuksia, että uudisraivaus heikensi laidunnusmahdollisuuksia huomattavasti vähemmän kuin raivattujen maiden ja väljalaitumen suhteen muuttuminen antaisi ymmärtää.⁸⁶⁰ Tutkimusalueen pitäjissä talonpojat eivät osoittaneet suurta innokkuutta laitumen aitaamiseen sen paremmin tilojen kuin kylien välillä. Tämä voi kertoa siitä, että laidun ei ollut niin niukka resurssi, että sen rajaamiseen olisi kannattanut uhrata kustannuksia. Södermanlannissa, Itä-Göötanmaalla ja Smoolannissa rajat naapurikyliä vastaan oli jo 1700-luvulla yleensä aidattu.⁸⁶¹ Tutkimusalueen pitäjissäkin aitajaoista tuli isojakoa seuranneina vuosikymmeninä yleisin maanmittaustoimitus, ja niitä tehtiin sekä tilojen että kylien välillä. Määrät ovat kuitenkin maltillisia. 1800-luvun puoliväliin mennessä noin 90 maanmittaustoimitukseen sisältyi aitaosuuksien jako,

858 Ks. MLAK, Loimaa 8, pk 30.7.1787; MLAK, Loimaa 11:1, pk 27.10.1790; MLAK, Loimaa 47:2, pk 2.8.1781; MLAK, Pöytyä 1, pk 8.7.1782; MLAK, Pöytyä 4, pk 9.8.1780; MLAK, Pöytyä 14:0, pk 19.7.1780.

859 MLAK, Alastaro 20, pk 16.10.1781.

860 Dahlström 2006, 133, 147, 171–172.

861 Dahlström 2006, 153.

näistä yli puolet tehtiin 1840-luvulla. Aitajakojen huippu-aikaan voidaan laskea myös 1850-luku, jolloin tehtiin kymmeniä aitajakotoimituksia. Suurimmassa osassa kylistä joko aitoja ei ollut tai niiden jakamiseen ei tarvittu maanmittaria.⁸⁶²

Isojakoasiakirjojen antaman kuvan perusteella suurimmassa osassa kylistä isojakoa tehneillä isännillä oli vielä hyvät mahdollisuudet kehittää tilansa viljelyä karjan ruokinnan ja peltojen lannoituksen kärsimättä. Heitä seuranneet sukupolvet olivat kuitenkin valintojen edessä. Valintojen arvioimiseksi tarvittavia lähteitä on valitettavan huonosti saatavilla. Esimerkiksi tiedot karjan määrän kehityksestä mahdollistaisivat arviot karjan määrästä suhteessa viljelypinta-alaan tai eläinlajien määrällisten suhteiden muutoksista ruokintamahdollisuuksien niuketessa. Soinisen näkemyksen mukaan valinnat tehtiin vetoeläinten hyväksi. Riittävä vetoeläinten määrä oli ensisijainen tavoite, lannan tarve toissijainen ja vasta viimesijalla olivat muut karjan tuotteet. Tiedot Södermanlannista, Itä-Göötanmaalta ja Smoolannista vahvistavat vetoeläinten merkityksen. Peltopinta-alan kasvaessa karjamääriä nopeammin vetoeläinten määrän kehitys seurasi peltoalan kehitystä varsinkin niissä pitäjissä, joissa peltoviljely oli talouden ehdoton perusta. Metsäseuduillakin vetoeläinten määrä lisääntyi peltoalan kasvaessa, mutta ei yhtä voimakkaasti.⁸⁶³

Isojaon jälkeen halkomisen tai katselmuksen vuoksi mitatut tilat paljastavat, että isojaon aikaan läheskään kaikkea niittypotentiaalia ei ollut käytetty. Suurimmalla osalla tiloista oli seuraavassa mittauksessa enemmän niittyä kuin isojaossa, vaikka peltoalatkin olivat kasvaneet. Isojaossa Loiman Perttula sai 2,5-kertaisen niittypinta-alan peltoalaansa verrattuna. Seuranneiden 29 vuoden aikana Perttula lähes kaksinkertaisti niittyalansa, vaikka samaan aikaan tilan peltoalaakin lisättiin lähes 80 prosenttia. Näin pellon ja niityn suhde parani huomattavasta viljelmien laajentamisesta huolimatta. Suurista ennen isojakoa käyttämättä jääneistä mahdollisuuksista esimerkiksi käy myös Iso-Sorvaston Mäkilä, jonka niityt isojaossa käsittivät 108 tynnyrinalaa, mutta 1800-luvun puolivälissä tilan niittyala oli yli 260 tynnyrinalaa. Samaan aikaan peltopinta-alaa oli lisätty 23 tynnyrinalasta vajaaseen 65 tynnyrinalaan. Näiden esimerkkien lisäksi useat tilat lisäsivät niittyalaansa isojakoa seuranneina vuosikymmeninä kymmenillä tynnyrinaloilla.⁸⁶⁴

Kun niittyalaa isojaon jälkeen lisättiin, helpoimmat kohteet oli jo vallattu ja raihattu. Siksi katseita jouduttiin kääntämään myös aikaisemmin käyttökelvottomina

862 MLAK, Erikoisluettelot, Alastaro, Aura, Huittinen, Karinainen, Kauvatsa, Keikyä, Koski, Loimaa, Loimaan kunta, Marttila, Mellilä, Metsämaa, Oripää, Pöytyä, Tarvajoki, Vampula, Yläne.

863 Soininen 1974, 200–201; Dahlström 2006, 167.

864 Isojaon jälkeiset mittaukset, ks. liite 3; Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

pidettyihin maihin. Uusien alueiden ottaminen taloudelliseen käyttöön oli yleiseurooppalainen ilmiö 1600- ja 1700-luvuilla. Erityisesti 1700-luku oli suurten kuivatusprojektien aikaa, jolloin ojituksia tehtiin sekä soiden että järvien kuivaamiseksi maatalouden käyttöön. Suurimmat kuivatushankkeet tehtiin Preussissa ja Pohjanmeren rannikkoalueilla. Ruotsissa ja Norjassa 1800-luku oli soiden ojituksen ja järvenlaskujen vuosisata.⁸⁶⁵ Isojaossakin pohdittiin soiden käyttömahdollisuuksia. Esimerkiksi Isoperässä maanomistajat katsoivat suurimman osan soista jatkossakin hyödyttömiksi, koska olisi kallista saada niillä aikaan minkäänlaista heinän kasvua.⁸⁶⁶ Jättälässä todettiin, ettei kylän soista ollut paikalla olleille mitään hyötyä, mutta kauaskatseisesti huomautettiin, että niitä ehkä olisi tulevaisuudessa mahdollista hyödyntää maataloudessa. Siitä huolimatta niille ei jaossa annettu mitään jakoarvoa.⁸⁶⁷

Monet isojaon laskelmiin kirjatut niityt olivat suoniittyjä, joiden tuottoa usein voitiin parantaa ojitamalla. Ojituksella voitiin saada myös laajennettua soiden heinämaita. Kaikkein radikaalein ojitusratkaisu oli järven laskeminen uuden niitymaan saamiseksi. Kaikkia näitä keinoja käytettiin tutkimusalueella jo 1800-luvun alkupuolella. Mahdollisuudet maaston kuivaamiseen riippuivat soiden ja järvien määrästä ja laadusta, mutta ei liene sattumaa, että Turun ja Porin läänin vesiasioiden hakemiston mukaan Huittisissa tehtiin 1800-luvun alkupuolella ylivoimaisesti eniten kuivatushankkeisiin liittyneitä anomuksia. Koko alueen anomuksista kaksi kolmasosa sijoittuu Huittisten ja Alastaron kappelin muodostamalle alueelle, jolla pellon ja niityn suhde oli heikompi kuin tutkimusalueella yleensä (ks. *kartta 7*). Toinen keskittymä kuivatusanomuksille oli Yläne, jossa vaihtelevan maaston vuoksi raivausmahdollisuuksia oli rajallisesti. Esimerkiksi Heinijoen kylän vieressä sijainneen Kotojärven kuivattamiseen anottiin lupaa jo vuonna 1814.⁸⁶⁸

Uusista raivauksista huolimatta niityn ja pellon suhde oli heikkenemässä isojaon jälkeisillä vuosikymmenillä. Kaikilla ei mahdollisuuksia niityalan lisäämiseen ollut ja pitkällä aikavälillä niityjen raivaus ei pysynyt pellonraivauksen tahdissa. 1850- ja 1860-luvuilla uudelleen mitatuista tiloista vain edellä esiteltyllä Iso-Sorvaston Mäkilällä niittyä oli yli kolminkertainen ala peltoon nähden. Muilla kerroin oli 0,4–2,9 useimpien jäädessä alle kahden. Osa tiloista oli päätyntä tilanteeseen, jossa peltoa oli enemmän

865 Rösener 1994, 128–131; van Cruyningen 2015; Håkansson 1998, 94–97; Møller & Stenak 2015, 432.

866 MLAK, Mellilä 13:1, pk 11.10.1790.

867 MLAK, Koski 5, pk 6.11.1798.

868 Turun ja Porin lääninkanslian vesiasiaain hakemisto, <http://www.narc.fi/Arkistolaitos/tma/vesi/index.html>, luettu 3.4.2019.

kuin niittyä.⁸⁶⁹ Yksi näistä oli Hintsalan Rautala, jolla isojaossa oli noin 30 tynnyrinalaa peltoa ja 74 tynnyrinalaa niittyä. Vuonna 1856 peltoa oli 132 tynnyrinalaa ja niittyä 53 tynnyrinalaa. Pinta-alaltaan pienessä kylässä uusiin niittyraivauksiin ei ollut mahdollisuuksia, mutta siitä huolimatta Rautala ei jättänyt peltoraivauksia tekemättä.⁸⁷⁰

Viljelyn laajeneminen itsessään pystyi osittain kompensoimaan niittyheinää, sillä laajempaa viljanviljelyä seurasi suurempi määrä olkea, jolla oli suuri merkitys karjan talviruokinnassa. Olkea saatiin peltotynnyrinalalta paljon enemmän kuin heinää niityltä.⁸⁷¹ Kauran viljelyn laajeneminen oli oljen rehukäytön kannalta edullista, sillä kauran olki on ravintorikkaampaa ja paremmin sulavaa kuin rukiin olki. Oljen ongelma heinään verrattuna oli juuri huono sulavuus ja pienempi energiamäärä. Huonosti sulavaa olkea eläin pystyy syömään vähemmän ja siksi saa ravinnosta vähemmän energiaa.⁸⁷²

Pellon ja niityn suhteella mitattuna Rautalan lannoitus oli 1700-luvun lopullakin enää tyydyttävä. Jos lannoitus olisi siitä asti vain vähentynyt, peltojen tuottokyky olisi pitänyt olla 1850-luvulla loppuun käytetty. Se ei kuitenkaan ole todennäköistä, sillä suuri osa Rautalan pelloista jyvitetiin 1856 parhaaseen mahdolliseen arvoon.⁸⁷³ Esimerkki kertoo siitä, että osa viljelijöistä löysi jo 1800-luvun alkupuolella perinteisen maatalouden kaavasta poikkeavia ratkaisuja taloutensa hoitoon. Ellei Rautala ostanut suuria määriä heinää tai lantaa, tilan täytyi käyttää peltoja hyvin tehokkaasti myös karjanhoidon tarpeisiin.

Ruokintaedellytyksistä riippumatta karjamäärästä pyrittiin pitämään tiukasti kiinni. Se käy ilmi virkatalojen katselmuksiin 1860-luvun alussa käytetyistä arviokirjoista, joihin kirjattiin niittyjen tuottama heinä määrä ja sillä ruokitut eläimet. Tietojen vertailu osoittaa, että niittyjen tuottama heinä määrä vaikutti enemmän karjan ruokinnan laatuun kuin karjan määrään. Olen muuntanut eri eläinlajit rehun käytön suhteen toisiaan vastaaviksi yksiköiksi Anna Dahlstömin käyttämällä suhdeluvuilla niin, että lehmä vastaa yhtä kokonaista yksikköä.⁸⁷⁴ Jakamalla niittyjen tuotto tällä rehavastaavuusyksiköllä selviää, että jos heinä jaetaan kulutuksen suhteessa kaikille eläinlajeille, tiloilla oli heinää parhaimmillaan noin 1300 kg vuodessa, mutta niukimmillaan vain 230 kg vuodessa yhtä lehmää kohti. Perinteisen maatalouden

869 Isojaon jälkeiset mittaukset, ks. liite 3; Tutkimusalueen isojakoasiakirjat, ks. liite 1.

870 KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:4/1-3; MLAK, Alastaro 4.

871 Rantanen 1997, 200.

872 Björnhag & Myrdal 1994, 90.

873 KA Helsinki, MHA U, Alastaro, A3:4/1-3; MLAK, Alastaro 4.

874 Dahlström 2006, 88.

mittareilla 700 kg heinää talveksi lehmää kohti pidettiin riittävänä.⁸⁷⁵ Vaihtelu merkitsee todella suurta eroa eri tilojen käyttämän rehun koostumuksessa. Puuttuva heinä oli korvattava lisäämällä esimerkiksi olkien tai lehdesten käyttöä, tai ostettava heinää niiltä, joilla sitä riitti yli oman tarpeen.

Arviokirjat paljastavat myös vetoeläinten käytössä tapahtuneen muutoksen. Siinä missä Loimaan ja Marttilan tiloilla oli yleensä kaksi hevosta ja kaksi paria härkiä, Huittisissa härkien käytöstä oli luovuttu ja hevosia oli yleensä kolme tai neljä tilaa kohti. Vaikka hevonen kulutti enemmän rehua kuin härkä, vetoeläinten lukumäärän väheneminen härkien käytön lopettamisen myötä takasi huittislaisille tiloille keskimäärin paremman rehun riittävyyden kuin Loimaan ja Marttilan tiloilla.⁸⁷⁶

Isojaon jälkeisiä karjanhoidon edellytyksiä kuvaa parhaiten vaihtelevuus. Jo isojaon mittaukset kertoivat karjanhoidon resurssien epätasaisesta jakautumisesta. Silti sielläkin, missä isojaon aikaan tasapaino saavutettiin juuri ja juuri, isojaon jälkeen oli mahdollisuuksia niityn raivaukseen, ja peltojen lannoittamista luonnosta kerätyn rehun varassa elätettyjen eläinten lannalla voitiin jatkaa eteenpäin. Laajat niittyraivaukset isojaon jälkeen vahvistavat käsitystä, että maatalouden varassa eläneillä alueilla isojaon suurin merkitys maatalouden kehitykselle oli yhteismaiden yksityistäminen. Se avasi käyttämättömän raivauspotentiaalin tilojen hyödynnettäväksi oman aikataulun ja työvoiman rajoissa ilman sovitteluja ja lupakäytäntöjä. 1800-luvun alkupuolella ei vielä ollut tarvetta tuoda rehuksveja peltoviljelyyn, koska niittyalaa oli mahdollista lisätä melkein kaikkialla. Perinteisen maatalouden laajenemisen rajat tulivat ensimmäisenä vastaan pienissä kylissä. 1800-luvun puolivälissä näkyy selviä merkkejä siitä, että perinteisen maatalouden keinot lisätä maatalouden tuotantoa olivat loppumassa.

875 Björnhag & Myrdal 1994, 71; Rantanen 1997, 208.

876 KA Turku, Isotalo Liedonperä virkatalon (Tarvasjoki) arkisto, ak 1.8.1864; KA Turku, Sopero Hanhikoski virkatalon (Vampula) arkisto, ak 29.7.1864; KA Turku, Seppälä Hattula virkatalon (Loimaa) arkisto, ak 15.7.1864; KA Turku, Hollo Hurskala virkatalon (Loimaa) arkisto, ak 27.9.1864; KA Turku, Köönikkä Kesärlä virkatalon (Loimaa) arkisto, ak 11.7.1864; KA Turku, Mäkikylä Siivikkala virkatalon (Vampula) arkisto, ak 23.9.1867; KA Turku, Jungfrufina Kanala virkatalon (Keikyä) arkisto, ak 6.10.1868; KA Turku, Taalikka Hirvikoski virkatalon (Loimaa) arkisto, ak 1.10.1866; KA Turku, Torkki Huittistenkylä virkatalon (Huittinen) arkisto, ak 12.10.1864; KA Turku, Nyhä Myllykylä virkatalon (Koski TI) arkisto, ak 5.8.1864; KA Turku, Mattari Iso-Sorvasto virkatalon (Koski TI) arkisto, ak 6.8.1864; KA Turku, Kouutu Sampu virkatalon (Huittinen) arkisto, ak 25.7.1864; KA Turku, Kraatarla Leppäkoski virkatalon (Huittinen) arkisto, ak 26.7.1864; KA Turku, Hossa Äetsä virkatalon (Keikyä) arkisto, ak 31.8.1868; KA Turku, Hulmi Karhula virkatalon (Loimaa) arkisto, ak 26.9.1864; KA Turku, Kurki Virtsanoja virkatalon (Alastaro) arkisto, ak 27.9.1864; KA Turku, Unto Karhiniemi virkatalon (Huittinen) arkisto, ak 1.9.1868; KA Turku, Makkara Kiukainen virkatalon (Karinainen) arkisto, ak 10.8.1868; KA Turku, Ryödi Reitola virkatalon (Alastaro) arkisto, ak 5.9.1864; KA Turku, Mattila Hirvikoski virkatalon (Loimaa) arkisto, ak 30.10.1868; KA Turku, Tuomola Hattula virkatalon (Loimaa) arkisto, ak 15.7.1864; KA Turku, Kouhi Karhiniemi virkatalon (Huittinen) arkisto, ak 1.9.1868; KA Turku, Isokahari Kaharila virkatalon (Huittinen) arkisto, ak 12.10.1864; KA Turku, Sipilä Haara virkatalon (Loimaa) arkisto, ak 13.7.1864.

7.

OSALLISTUVA TALONPOIKA, MUKAUTUVA YHTEISÖ JA LAAJENEVA MAATALOUS

*Hugo Berghell 1894,
Geologian tutkimuskeskus*

Ruotsin ajan lopulla lounaissuomalaiselle talonpojalle maatalous oli elinkeino, mutta myös elämäntapa. Maatalouteen kohdistuneet muutokset saattoivat vaikuttaa yhtä hyvin työhön ja toimeentuloon kuin sosiaalisiin suhteisiin ja kulttuuriin tapoihin. Siksi maanomistuksen perustukset uudelleen valanut isojako ei ollut vain tekninen, oikeudellinen tai taloudellinen uudistus. Isojaon vaikutuksessa maatalouteen oli myös sosiaalinen ja kulttuurinen puolensa. Vaikka tärkeintä oli saada jokaisena päivänä kotitalouden jokainen jäsen ravittua, talouteen liittyneet valinnat olivat osa elämän kokonaisuutta.

Isojakoa kuvaavat lähteet ovat ikkuna talonpoikien taloudelliseen päätöksentekoon. Tuosta ikkunasta, joka tosin on säröillä ja paikoin paksun lian peitossa, näkyy ihmisiä, jotka neuvottelivat keskenään, perustelivat näkökantojaan, pyysivät tarvittaessa apua ratkaisuvaihtoehtojen löytämiseksi ja tekivät päätöksiä. Arkensa ongelmia ratkaistakseen tai oman kotitaloutensa tilannetta parantaakseen he olivat tarvittaessa aloitteellisia ja valmiita muutoksiin. Talonpoikaisen toimijuuden selvimpiä ilmauksia olivat aloitteellisuus isojaon käynnistämiseksi sekä päätökset tontin muutosta. Vakaa toimeentulo antoi varmuutta, jonka turvin aloite isojaon käynnistämiseksi oli helpompi tehdä. Aktiivinen toimijuus ei kuitenkaan ollut varakkaiden etuoikeus. Isojakoasetusten takaaman muuttoavun turvin pientenkin tilojen isännät tekivät suuria ja kauaskantoisia päätöksiä. Keskeistä on nähdä talonpoikien toimijuus heidän omassa elinpiirissään eli heille merkityksellisessä kontekstissa. Silloin he osoittautuvat omaa talouttaan ja elämänsäpiiriään koskevissa asioissa aloitteellisiksi, vaikutuskanavat ja toimintamahdollisuutensa tunteviksi sekä päätöksentekokykyisiksi. Luonnollisesti sekä todelliset toimintamahdollisuudet että kokemus omista toimintamahdollisuuksista vaihtelivat talonpoikien välillä, mutta myös esimerkiksi taloudellisesti heikommat edellytykset omanneet talonpojat osasivat ja pystyivät tarttumaan tilaisuuksiin, joissa näkivät mahdollisuuden kotitaloutensa tilanteen parantamiseen.

Isojaossa osakkaiden päätöksenteon, päätöksiä ohjanneiden rakenteellisten tekijöiden ja maanjaon lopputuloksen välisen yhteyden olen saanut esiin soveltamalla isojaossa syntyneisiin asiakirjoihin sekä tilastollisia analyysimahdollisuuksia että

tarkkaa lähilukua pöytäkirjoista suoran kerronnan lisäksi perinteisestä maataloudesta eläneiden ihmisten itseäänselvyyksinä pitämistä asioista kertovia yksityiskohtia. Lopputulos on enemmän kuin osiensa summa. Tilastollinen analyysi luo yleiskuvan, johon vertaamalla lähiluvun esiin nostama kuvaileva tieto asettuu mittasuhteisiinsa. Toisaalta tilastollisten jakaumien taustat ja merkitykset avautuvat kuvailevan lähdeaineiston tutkimisen kautta. Lopputuloksena voidaan todeta, että Lounais-Suomen maatalous- ja talonpoikaisvaltaisella alueella talonpojilla oli valmius tehdä merkittävästi aiemmasta maankäytöstä poikkeavia ratkaisuja. Muutosvalmius ja aktiivisuus, jolla talonpojat uudistusta edistivät niin virallisia kuin epävirallisia reittejä pitkin, kertovat siitä, että talonpojat pitivät maankäytön muutoksia taloudenpidolle merkityksellisinä ja tarpeellisina. Uskallus tarttua muutosmahdollisuuteen edellytti sitä, että talonpojat kokivat asemansa viljelijöinä vakaaksi. Lisäksi heidän täytyi kokea pystyvänsä hallitsemaan muutokseen liittyneitä riskejä.

Vahvimmin isojaon jakoratkaisuihin vaikutti talous. Omavaraisen kotitalouden toimeentulo oli turvattava myös huonoina vuosina, joita väistämättä tapahtui. Omaan talouteen suhteutettuna liian suurten riskien välttäminen näkyi ylimääräisiä kustannuksia välttävinä ratkaisuin, edes jossain määrin hajautettuina ratkaisuin tai toiveina omien ja tuotoltaan hyvin tunnettujen peltojen ja niittyjen säilyttämisestä. Useimpien osakkaiden ratkaisuissa ensisijaista ei ollut se, voisiko jaossa voittaa jotakin, vaan se, ettei kotitalouden kyky kestä satotason vaihteluja heikentynyt. Osa talonpojista oli kuitenkin valmiita hyvin ennakkoluulottomiin ratkaisuihin, jotka saattoivat sisältää jonkinasteisia riskejä ja aiheuttaa väliaikaisesti taloudellisia kustannuksia. Riittävän suurien yhtenäisten omistusten tuomat edut olivat useiden talonpoikien mielessä merkittävämpi ratkaisua ohjannut tekijä kuin viljelyaloista, työtavoista tai asuinpaikoista kiinni pitäminen. Vaikka ennakkoluuloton uudistaminen ja riskiä välttävät valinnat ovat erotettavissa lähteiden perusteella, yleensä niiden seurauksena syntyneet jakoratkaisut olivat hyvin lähellä toisiaan ja saattoivat esiintyä rinnakkain samassa kylässä. Näin vahva yhdenmukaisuus vahvistaa kuvaa talonpoikien yleisesti kokemasta maanjaon tarpeesta. Tilan suuri koko ja siten taloudellisesti vakaampi asema sallivat viljelijälle suuremman valinnanvapauden jakotoimituksessa. Valinnanvapauden lisäksi suuren tilan mahdollisuudet taloutensa kehittämiseen olivat pieniä tiloja paremmat, mikä tarjosi motiivin yksilöllisiin jakoratkaisuihin. Vaikka kaiken kokoisilla tiloilla tehtiin kaikenlaisia ratkaisuja, maatalouden varassa melko pienillä peltoaloilla eläneet olivat yleensä kaikkein varovaisimpia ratkaisuisaan.

Tottumuksen ja kokemuksen merkitys isojaossa näkyi monella tavalla. Ensinnäkin yleinen ja kaikkia jakoon osallistuneita koskeva kokemuksen karttuminen näkyi jakotoimituksissa. Varsinkin maanlaatuun tasaaminen jyvityksellä haki muutoaan toistakymmentä vuotta niin, että täyttä selvyyttä jyvityksen soveltamismahdollisuuksista ei aluksi ollut sen paremmin maanmittareilla, maanjako-oikeuksien jäsenillä kuin jaon osakkaillakaan. Tästä syystä alkuvaiheen vainiojaoissa tehtiin hyvin vaihtelevia jakoratkaisuja. Koska lähes poikkeuksetta kylissä juuri vainiot jaettiin ensimmäisenä, muiden tiluslajien jakamisessa kokemuksen karttuminen ei näy yhtä selvästi. Siitä huolimatta isojaossa kokonaisuutenakin sääntelyn täsmentyminen ja kaikkien osapuolten tietämyksen ja kokemuksen karttuminen näkyvät toimitusten sujuvuuden lisääntymisenä Ruotsin ajan loppua kohti. Myöskään yleisen elämäkokemuksen merkitystä ei voida jättää huomiotta. Päätöksiä suurista muutoksista, kuten muuttopäätösten kohdalla on havaittu, tehtiin kokemuksen tuomalla luottamuksella oman kotitalouden mahdollisuuksiin mukautua uusiin olosuhteisiin.

Päätöksenteon rakenteellisista rajoista merkittävimpiä olivat kylän fyysiset ulottuvuudet, eli se miten tontit, pellot ja niityt sijaitsivat suhteessa toisiinsa. Fyysisen todellisuuden yhdistäminen tavoitteeseen tasapuolisesta ja oikeudenmukaisesta jakoratkaisusta koetteli kaikkein eniten maanmittarien ammattitaitoa. Mahdollisia ratkaisuja rajasi huomattavasti se, että kylässä oli monta tilaa, joiden tontit sijaitsivat lähekkäin toisiaan. Tällöin muuttaminen pois kylästä avasi mahdollisuuksia muutoin poissuljettuihin jakoratkaisuihin. Samalla tavoin luonnon aiheuttamista olosuhteista johtunut peltojen ja niittyjen sijainti saattoi tehdä tasapuolisen ja oikeudenmukaisen jakotuloksen saavuttamisesta vaikeaa. Fyysisten ulottuvuuksiensa sijaan kylä sosiaalisena yhteisönä satoi päätöksentekoa selvästi vähemmän. Kyläyhteisö salli jäsenilleen yksilölliset ratkaisut, mikä ei ollut itsestään selvää. Valtakunnan ruotsalaisissa lääneistä oli yleistä, että isojaossa – toisin kuin myöhemmissä maanjaoissa – yhteisö edellytti kaikilta osakkailtaan yhtenäistä jakoratkaisua. Pohjanmaalla taas pitäjäkohtaisesti sovittu isojakomenetelmä yhdenmukaisti kaikkien tilojen jakoratkaisut. Lounais-Suomessa jakoratkaisu oli tosiasiallisesti alusta loppuun asti neuvoteltavissa kylän sisällä ja yhteisössä voitiin tehdä toisistaan poikkeavia valintoja. Yksilölliset toiveet sovittiin kylän jakoratkaisuun niin kauan kuin ne eivät uhanneet osakaiden välistä oikeudenmukaisuutta. Sen sijaan naapurusten halukkuus osallistua käytännössä toistensa yksilöllisten jakoratkaisujen toteuttamiseen esimerkiksi auttamalla muutossa vaihteli paljon.

Itse sopimustilanteessa talonpoikien päätöksenteon mahdollisuudet olivat laajemmat kuin niiden olisi edes pitänyt olla. Jos osakkaiden keskinäiseen sopimukseen pääseminen edellytti asetuksista, ohjeista tai maanomistajan mielipiteestä poikkeamista, niinkin voitiin tehdä. Toimitusmiehet eli maanmittari ja lautamiehet voidaan nähdä toimituksessa ennemmin talonpoikien toimijuutta tukevinä kuin rajoittavina tahoina. Vaikka toimitusmiehet tarvittaessa ottivat vastuun esimerkiksi jyvityksen tekemisestä, sopimukseen pääsyssä heidän roolinsa rajoittui ehdotusten tekemiseen ja osakkaiden välisen sovun edistämiseen.

Kaikkia päätöksentekoon ja jaossa sovittuihin ratkaisuihin vaikuttaneita tekijöitä yhdistää käytännöllisyys. Kaikki perusteet, toimintatavat ja lopputulokset kiinnittyvät siihen todellisuuteen, jossa talonpojat päivittäistä arkeaan elivät ja maanjaon osapuolet sopimuksia sorvasivat. Maanjako huomioi kaksivuoroviljelyn vaatimukset, karjan laiduntamisen ja juottamisen tarpeet, tiluksille kulkemisen hankaluudet, työhön kuluvan ajan, lannoituksen tarpeet, tarvittavien aitojen pituudet ja monet muut arkiset asiat. Itse päätöksentekokin oli käytännöllistä monine kompromisseineen. Yleensä sopimukseen pääseminen oli kaikkien osapuolten toive, jolloin edellytykset ratkaisun syntymiselle olivat hyvät. Kun maanjako-oikeus mahdollisti joustavan tavan ratkaista erimielisyyksiä, yhteisön sisäistä päätöksentekoa ei tarvinnut missään tilanteessa ajaa ääri rajoille.

Isojaolla oli monin tavoin merkittäviä yhteyksiä väestön kasvuun ja ravinnon riittävyteen, ja viljelyn laajentaminen oli yksi isojaon suurista teemoista. Yksi isojaon poliittisista tavoitteista oli viljelyalan kasvattaminen ja uusien viljelmien synnyttäminen. Vaikka tilojaan viljelleet talonpojat katsoivat isojakoa eri näkökulmasta, heillekin peltojen ja niittyjen laajentaminen oli isojaossa merkityksellinen asia, katsotaanpa sitä aloitteiden, jakoprosessin tai jaon seurausten kautta. Isojakoaloitteista käy ilmi, että kylän tilojen erilaiset toiveet, mahdollisuudet ja tarpeet käyttää kylän yhteisiä resursseja ennen isojakoa ainakin jossain määrin kiristivät kyläisten keskinäisiä välejä ennen isojakoa. Yhteisön rajoissa toimiminen muuttui entistä hankalammaksi, kun tarve ja mahdollisuudet viljelyn laajentamiseen ja parantamiseen lisääntyivät. Lisäksi osassa kylistä laajat yksityiset aitaukset olivat vähentäneet yhteiskäytön mielekkyyttä. Isojakoasiakirjoissa peltojen ja niittyjen laajentaminen ei saanut näkyvää osaa, vaikka se oli koko ajan taustalla vaikuttanut teema. Raivauskelpoiset maata kartoitettiin ja niiden sijaintia pohdittiin samalla tavalla kuin olemassa olleita peltoja ja niittyjäkin, mutta se käy ilmi asiakirjoista vain harvoin.

Viljelyalan lisäämisen ohella väestönkasvuun reagoimista helpotti se, että sarkajaon poistaminen yhtenäisti tilan peltojen hoitamisen tasoa, kun tilan pellot olivat lukuisten eri paikkojen sijaan yhdessä tai korkeintaan muutamassa paikassa. Suuriin ja naapureiden vaikutuksesta vapaisiin peltolohkoihin oli mahdollista ja kannattavaa kohdistaa viljelyolosuhteita parantavia investointeja kuten säännöllinen ojitus. Pelkästään sarkajakoisten viljelysten uudelleen järjestely lisäsi todennäköisesti peltoviljelyn tuottoa sen verran, että uudisraivauspaine hellitti hetkellisesti.

Eniten maan raivaamisen merkitys tilojen taloudelle ja yleisesti alueen kasvavan väestön elättämiselle näkyy isojaon jälkeen. Tosin isojaon jälkeinen kehitys osoittaa, että tiloilla oli edelleen hyvin erilaiset tarpeet ja mahdollisuudet käyttää hyväkseen uutta yksityistä maaomaisuuttaan. Tilalliset saattoivat kiinnittää huomionsa työvoiman riittävyyden rajoissa jaossa saatujen viljelysten parantamiseen tai uusien viljelysten raivaamiseen. Siinä missä osa tiloista ei jaon jälkeisinä vuosina tehnyt lainkaan raivauksia, toiset tilat ottivat vapautuneista mahdollisuuksista kaiken irti. Seuraamalla kehitystä pidemmälle isojako seuranneina vuosikymmeninä isojakoa edeltäneeseen aikaan verrattuna nopeampi raivaustahti tuli koko alueen kehitystä kuvaavaksi normaaliksi. Viljelyksiä voitiin laajentaa enemmänkin kuin väestönkasvu vaati, mikä mahdollisti elintason vähittäisen nousun.

Väestönkasvun luoma paine maataloustuotannolle ja toisaalta entistä paremmat mahdollisuudet kotitalouden taloudellisen tilan vahvistamiselle määrittivät talonpoikien isojakoon asettamia toiveita. Tutkimusalueen kotitalouksien elämä oli rakennettu maatalouden varaan, jolloin muilla elinkeinoilla ei voitu kompensoida maatalouden puutteita. Lounais-Suomen sisämaassa oli suuret mahdollisuudet tuottavan alan laajentamiseen, toisin kuin monilla muilla Ruotsin valtakunnan peltoviljelyalueilla. Isojako helpotti laajennusmahdollisuuksiin kiinni pääsyä, kun yhteisnautinta purkautui. Isojaon jälkeinen kehitys osoittaa, että suurimmassa osassa alueen kylistä oli laajoja alueita otettaviksi perinteisen maatalouden tekniikallakin peltoviljelyyn tai niityiksi. Kun mahdollisuuksia niitynraivaukseen oli tarjolla, pellonraivaus ei vielä 1800-luvun alussa uhannut tiluslajien välistä tasapainoa alueella. Nopea väestönkasvu ei luonut painetta uusien viljelymenetelmien käyttöönottoon, kun perinteinen maatalous vähittäisine muutoksineen pystyi 1800-luvun puoliväliin asti ruokkimaan alueen väestön ja pitämään yllä väestönkasvua. Näin ollen usein radikaaleihin maanjakoihin liitetyt selitykset kaupallistumiskehityksestä, viljelymenetelmien muutoksesta, uusista viljelyskasveista tai tuotantos suunnan muutoksesta eivät sovi kuvaamaan lounaissuomalaisten talonpoikien motiiveja maanjaon toteuttamisessa.

Viljelysten ohella ennen isojakoa, jaon aikana ja jaon jälkeen muutoksessa oli kyläyhteisö yhteistyön piirinä. Niin isojakaloitteet kuin isojaossa tehdyt ratkaisutkin kertovat talonpoikien toiveista vähentää yhteisön rajoittavia piirteitä. Siitä huolimatta he arvostivat yhteistyötä ja useimmat halusivat säilyttää keskeisimmät yhteistyön muodot. Isojaossa kylän keskinäistä yhteistyötä muutettiin niin, että se rajoitti yksilöllistä tilanhoitoa mahdollisimman vähän. Isojako heikensi ja vahvasti yhteisöä yhtä aikaa. Maanomistuksen rakenteista aiheutuneiden riitojen väistyessä kyläläisillä oli mahdollisuus hyödyntää yhteisön parhaat puolet eli yhteistyön taloudelliset edut. Kun vainiot jaettiin riittävän suuriin lohkoihin, yhteinen aitaus niiden ympärillä ei ollut enää rajoite vaan aidosti kustannusten säästöä. Vielä aitaamis-yhteistyötä enemmän viljelijät arvostivat mahdollisuutta yhteiseen laiduntamiseen, sillä laitumen yksityistämistä ei yleensä ollut luvassa lisätuottoa, mutta sitäkin enemmän kustannuksia. Isojaosta alkoi kuitenkin yhteistyön muutosprosessi. Yhteistyöstä tuli vapaaehtoista eikä sen tarvinnut enää tapahtua kylän määrittämässä piirissä.

Yhteisö ei ollut ollut muuttumaton ennen isojakoaakaan, eivätkä kylät olleet keskenään samanlaisia. Varsinkin niittyjen osalta nautinta ennen isojakoa saattoi olla täysin yksityistä tai täysin kollektiivista tai mitä tahansa siltä väliltä. Ulkopeltojen raivaaminen oli muuttanut ajatusta yhteisöstä jo ennen isojakoa, koska suuri yksityisten aitausten määrä vähensi vainioiden merkitystä taloudenpidossa, jolloin koko järjestelmän kyseenalaistaminen oli helpompaa. Jos kylät eivät olleet samanlaisia ennen isojakoa, ne eivät olleet sitä isojaon jälkeenkään. Osa kylistä säilytti hyvin yhteisöllisen luonteen asutuksen säilyessä ryhmäkylässä, vainioaitausten pysyessä ennallaan ja kylän yhteisen paimenen johdattaessa karjan yhteislaitumille. Toisessa ääripäässä kylän tilat muuttuivat taloudellisten toimintojensa puolesta yksinäistaloiksi, kylän jäädessä sosiaalisen yhteisön tasolle. Keskustelussa kylän tilattomien pelto- ja niittyaitauksista näkyy tilallisten rooli kyläyhteisön jäsenyyttä määrittävänä tahona. Niiden tilattomien, jotka olivat tilallisten kanssa sopineet asumisestaan ja siihen liittyvistä oikeuksistaan kylässä, asema oli isojaossa vahva ja heidän oikeutensa huomioitiin jakosopimuksissa. Sen sijaan vain hiljaisella hyväksynnällä kylän mailla eläneitä tilattomia isojakosopimukset eivät huomioineet.

Mats Olsson on luonnehtinut Skoonen isojakoa kollektiiviseksi ja *ensskifte* -jakoa individualistiseksi maanjaoksi.⁸⁷⁷ Lounais-Suomen isojako yhdisti molemmat puolet samassa jakotoimituksessa. Jako laajensi huomattavasti kaikkien osakkaiden yksilöllisiä toimintamahdollisuuksia ja tarjosi myös mahdollisuuden individualismiin.

877 Olsson 2005, 126.

Tätä mahdollisuutta arvostivat vain harvat. Sen sijaan laajojen yksilöllisten toimintamahdollisuuksien yhdistäminen käytännölliseen ja toimivaan yhteistyöhön samanmielisten naapureiden kanssa oli yleisimmin tavoiteltu ratkaisu.

Maanomistuksen rakenteen muuttuminen oli isojakoon osallistuneille yllättävänkin selvää. Lähteissä ei ole kahta poikkeusta lukuun ottamatta merkkejä siitä, että kylä olisi koettu maaomistusta määrittäväksi yksiköksi vielä isojaon jälkeen, vaan maa todella muuttui tilan yksityiseksi omaisuudeksi isojaossa. Se ei kuitenkaan poistanut mahdollisuutta käyttää tuttuja sallimisvelvollisuuksia. Tästä paras esimerkki on yhteisen laidunnuksen jatkaminen. Yhteinen laiduntaminen yksityisellä maalla sallittiin siitä keskenään sopineille.

Isojakoa tarkastelemalla perinteinen maatalous ja talonpojat maatalouden harjoittajina näyttävät paljon monivaihteisempina kuin aikaisempi tutkimus on antanut ymmärtää ja siksi jatkossa tarvittaisiin lisää tutkimusta, joka pystyy huomioimaan tilatason erilaiset ratkaisut maataloudessa. Tilojen ja kylien tasolla on mahdollista nähdä perinteiseen maatalouteen sisältynyt joustavuus, joka mahdollisti ratkaisujen sovittamisen olosuhteiden ja talouden vaatimusten mukaan. Luonnon resurssien käyttömahdollisuuksien ja käytön intensiivisyyden vaihtelu perinteisen maatalouden aikana on kuitenkin vielä heikosti tutkittu aihe.

Tässä tutkimuksessa esiin tullut isojaon jakotulos ei poikkea aikaisemmin tehdyistä systemaattisista isojakotuloksen tutkimuksista Lounais-Suomen peltoviljelyalueella. Siitä huolimatta se on ristiriidassa jakotuloksesta kirjallisuudessa annetun yleiskuvan kanssa. Tämä ristiriita herättää uuden kysymyksen. Maanjakojen historiankirjoitus on pullollaan tilastotietoa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa tehdyistä maanjakotoimituksista, jotka perinteisen käsityksen mukaan olivat niitä, joissa korjattiin isojaon virheitä ja vietiin maaliin ne tavoitteet, joita isojaolla alun perin oli. Koska nyt on osoitettu, että jo alkuperäinen isojako pääsääntöisesti toteutti nuo tavoitteet, myöhemmissä maanjakotoimituksissa pitää olla kyse jostain muusta. Kaikki myöhempiä maanjakoja koskevat ja toimituksia kuvaavat tutkimukset käsittelevät Pohjanmaata,⁸⁷⁸ joten eteläistä peltoviljelyaluetta käsittelevää tutkimusta 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun maanjaoista tarvittaisiin selvittämään, mitä näissä toimituksissa ylipäätään tehtiin ja mitkä olivat toimenpiteiden motiivit.

Tällä tutkimuksella kuva isojaosta vahvasti maataloudesta eläneellä talonpoikaisella alueella on kirkastunut isojakoon liittyneen talonpoikaisen päätöksenteon ja sen yhteisöön ja maatalouteen liittyneiden vaikutusten osalta. Kysymyksiä kuiten-

878 Sarvi 1915; Ahllund 2004; Uljas 1983.

kin riittää. Liikamaan erottaminen on prosessi, jonka yleiskuva tunnetaan, mutta jonka tarkasteleminen kylien tasolla tähänastista tutkimusta laajemmin voisi tuoda esiin uusia näkökulmia maatalouden resurssien jakautumiseen ja siihen minkälaisen arvon talonpojat maalle antoivat. Heillähän käytännössä oli usein mahdollisuus lunastaa liikamaita veronkorotuksia vastaan. Toisaalta tämä tutkimus on osoittanut talonpoikaisten motiivien ja siten jaossa tehtyjen ratkaisujen ja niistä syntyneiden vaikutusten liittyneen voimakkaasti paikalliseen elinkeinorakenteeseen, asutusrakenteeseen ja luonnonoloihin. Tilojen talouden perustuessa puhtaasti maatalouteen ja luonnonedellytysten ollessa maataloudelle suosiolliset, isojako oli omiaan kiihdyttämään viljelyn laajenemista tutkimusalueella. Ero esimerkiksi Petri Talvitien esittämisiin Länsi-Uudenmaan pitäjiin on selvä. Siellä jo ennen isojakoa maatalouden rinnalla oli käytössä muita elinkeinoja, eivätkä edellytykset maataloudelle olleet samaa luokkaa kuin tutkimusalueen savitasangoilla. Näin maatalouden kehitys säilyi isojalon jälkeen samalla kehitysuralla kuin se oli ollut ennen jakoa, mutta samalla myös väestönkasvu jäi tämän tutkimuksen aluetta hitaammaksi. Paikallisista eroista johtuen isojalon tutkimus on epäkiitollinen aihe: se ei tule koskaan valmiiksi. Sen sijaan että tutkimuksella pyrittäisiin selvittämään kattavasti, minkälainen uudistus isojako eriluonteisilla alueilla oli, historiantutkimuksella on oiva mahdollisuus käyttää isojakoa erilaisten teemojen tutkimiseen. Rikkaan lähdeaineistonsa ja murrosvaiheen luonteensa vuoksi isojako sopii pohjaksi monenlaiselle 1700-luvun ja 1800-luvun tutkimukselle samalla tavoin, kuin sitä tässä tutkimuksessa on käytetty talonpoikaisten päätöksenteon, kyläyhteisön ja maatalouden tutkimiseen.

Lyhenteet

ak	arviokirja
FHA	Finska Hushållningssällskapets arkiv
HAik	Historiallinen Aikakauskirja
HArk	Historiallinen Arkisto
HT	Historisk Tidskrift
HTF	Historisk Tidskrift för Finland
jk	jakokirja
ka	kapanala
KA	Kansallisarkisto
kk	kyläkuvaus
Lka	Turun ja Porin lääninhallituksen lääninkanslian arkisto
Lko	Turun ja Porin lääninhallituksen lääninkonttorin arkisto
lmilm	liikamaailmoitus
mf	mikrofilmi
MHA U	Maanmittauslaitoksen uudistusarkisto
MLAK	Maanmittauslaitoksen arkistokeskus
nse	nautintaselitys
pk	pöytäkirja
RA	Riksarkivet
rk	rippikirja
SHS	Suomen Historiallinen Seura
sk	syyskäräjät
ta	tynnyrinala
THArk	Turun Historiallinen Arkisto
tk	talvikäräjät
TMK	Turun ja Porin läänin maanmittauskonttorin arkisto
TMK MO	Turun ja Porin läänin maanmittauskonttorin maanjako-oikeuden arkisto
TPM	Turun ja Porin läänin maanmittausarkisto
ÅAB	Åbo Akademis bibliotek

Lähteet ja kirjallisuus

ARKISTOLÄHTEET

Maanmittauslaitoksen arkistokeskus, Jyväskylä (MLAK)

Erikoisluettelot
Alastaro
Aura
Huittinen
Karinainen
Kauvatsa
Keikyä
Koski
Loimaa
Loimaan kunta
Marttila
Mellilä
Metsämaa
Oripää
Pöytyä
Tarvasjoki
Vampula
Yläne
Ypäjä

Kansallisarkisto, Helsinki (KA Helsinki)

Maanmittaushallituksen arkisto

Maanmittaushallituksen uudistusarkisto (MHA U)

Maakirjakartat
Alastaro
Aura
Huittinen
Karinainen
Kauvatsa
Keikyä
Koski
Loimaa
Loimaan maalaiskunta
Marttila
Mellilä
Metsämaa
Oripää
Pöytyä
Tarvasjoki
Vampula
Yläne

Kihlakunnanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat

Maskun ja Mynämäen tuomiokunta
Ylä-Satakunnan tuomiokunta

Läänintilit

Turun ja Porin läänin tilejä, maakirjat

Böckerin kokoelma

Tilastollisia tietoja 1834–1835 (mf 99)

Kansallisarkisto, Turku (KA Turku)

Turun maanmittauskonttorin arkisto

Turun ja Porin läänin maanmittausarkisto II (TPM II)

Tarvasjoki
Verollepanoasiakirjat

Turun ja Porin läänin maanmittausarkisto III (TPM III)

Alastaro
Huittinen
Keikyä
Loimaan kunta
Marttila
Mellilä
Pöytyä
Tarvasjoki

Turun ja Porin läänin maanmittauskonttorin arkisto (TMK)

Maaherran toimitusmääräykset
Maanmittareiden päiväkirjat
Maanmittareiden selonteot
Maanmittareiden nimitykset ja määräykset virkoihin

Turun ja Porin läänin maanmittauskonttorin maanjako-oikeuden arkisto (TMK MO)

Maanjako-oikeuden pöytäkirjat ja päätökset

Turun ja Porin lääninhallituksen lääninkanslian arkisto (Lka)

Saapuneiden anomusasioiden diaarit

Turun ja Porin lääninhallituksen lääninkonttorin arkisto (Lko)

Saapuneiden anomusasioiden diaarit

Turun ja Porin läänin 1. piirin virkatalojen tarkastajan arkisto

Arkkila Kaulanperä virkatalon (Pöytyä) arkisto
Hollo Hurskala virkatalon (Loimaa) arkisto
Hossa Äetsä virkatalon (Keikyä) arkisto
Hulmi Karhula virkatalon (Loimaa) arkisto
Isokahari Kaharila virkatalon (Huittinen) arkisto
Isotalo Liedonperä virkatalon (Tarvasjoki) arkisto
Jaspa Mälläinen virkatalon (Alastaro) arkisto
Jungfrufina Kanala virkatalon (Keikyä) arkisto
Keskitalo Juotola virkatalon (Pöytyä) arkisto
Kouhi Karhiniemi virkatalon (Huittinen) arkisto
Koukku Huhtaa virkatalon (Vampula) arkisto
Kouttu Sampu virkatalon (Huittinen) arkisto
Kraatarla Leppäkosken virkatalon (Huittinen) arkisto

Kurki Virtsanoja virkatalon (Alastaro) arkisto
Köönikkä Kesärlä virkatalon (Loimaa) arkisto
Lammi Tiipilä virkatalon (Marttila) arkisto
Makkara Kiukainen virkatalon (Karinainen) arkisto
Mannin virkatalon (Karinainen) arkisto
Mattari Iso-Sorvasto virkatalon (Koski Tl.) arkisto
Mattila Hirvikoski virkatalon (Loimaa) arkisto
Mäkikylä Siivikkala virkatalon (Vampula) arkisto
Nyhä Myllykylä virkatalon (Koski Tl.) arkisto
Peevo Peevola virkatalon (Keikyä) arkisto
Prellu Ilmarinen virkatalon (Loimaa) arkisto
Ryödi Reitola virkatalon (Alastaro) arkisto
Seppälä Hattula virkatalon (Loimaa) arkisto
Sipilä Haara virkatalon (Loimaa) arkisto
Sopero Hanhikoski virkatalon (Vampula) arkisto
Sullo Koenperä virkatalon (Loimaa) arkisto
Taalikka Hirvikoski virkatalon (Loimaa) arkisto
Torkki Huittistenkylä virkatalon (Huittinen) arkisto
Tuomola Hattula virkatalon (Loimaa) arkisto
Unto Karhiniemi virkatalon (Huittinen) arkisto
Vilkki Ilmarinen virkatalon (Loimaa) arkisto
Visuri Sorvola virkatalon (Huittinen) arkisto

Alastaron seurakunnan arkisto

Rippikirjat

Huittisten seurakunnan arkisto

Kirkon- ja pitäjänkokousten pöytäkirjat

Rippikirjat

Väkilukutaulukot

Kosken Tl seurakunnan arkisto

Rippikirjat

Loimaan seurakunnan arkisto

Rippikirjat

Väkilukutaulukot

Marttilan seurakunnan arkisto

Rippikirjat

Väkilukutaulukot

Pöytyän seurakunnan arkisto

Rippikirjat

Väkilukutaulukot

Vampulan seurakunnan arkisto

Rippikirjat

Kansallisarkisto, Hämeenlinna (KA Hämeenlinna)

Pelkolan kartanon arkisto

Riksarkivet, Tukholma (RA)

Kollegiers m fl, landhövdingars, hovrätters och konsistoriers skrivelser till Kungl Maj:t,
Förmögenhetsuppskattningen 1800–1803

Åbo Akademis bibliotek, Turku (ÅAB)

Finska Hushållningssällskpets arkiv (FHA)

D. Ankomna skrivelser, handlingar o.dyl.

Pispalan Heikkilän talonarkisto, Loimaa

Kojon Noson jakokirjaote

LÄHDEJULKAISUT JA AIKALAISKIRJALLISUUS

- Elmgren, S. G. 1983 (1857). *Marttilan, Karinaisten, Kosken ja Tarvasjoen historia vuodelta 1857*. (Beskrifning öfver S:t Mårtens socken). Suom. Esko Hallanheimo. Marttilan, Karinaisten, Kosken ja Tarvasjoen kulttuurilautakunnat, Marttila, Karinainen, Koski ja Tarvasjoki.
- Faggot, Jacob 1746. *Svenska Landtbrukets hinder ock hjälp*. Stockholm.
- Gadd, Pehr Adrian & Carenius, Ephraim 1759. *Academiskt Försök Til en Physico-Oeconomisk Beskrifning Öfwer Hwittis Sokn I Björneborgs Län*. Åbo.
- Gylden, Claes Wilhelm 1836: *Samling af författningar rörande Landtmäteriet och Justeringen af Mått, Mål och Vigt i Finland*. Helsingfors.
- Kalm, Pehr & Herkepaeus, Christopher 1756. *Historisk och oekonomisk beskrifning öfwer Hauho sokn uti Tawastland*. Åbo.
- Kalm, Pehr & Norrgren, Jonas Andr. S. 1760. *Några Tanckar Om Nyttan Af Stor-Skifte*. Åbo.
- Modee, R. G. 1766. *Utdrag utur alla Publique Handlingar, Placater, Förordningar, Resolutioner och Publicationer*. Stockholm.
- Modee, R. G. 1774. *Utdrag utur alla Publique Handlingar, Placater, Förordningar, Resolutioner och Publicationer*. Stockholm.
- Modee, R. G. 1802. *Utdrag utur alla Publique Handlingar, Placater, Förordningar, Resolutioner och Publicationer*. Stockholm.
- Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki. <https://agricolaverkko.fi/vintti/julkaisut/julkaisusarja/kktk/lait/1734/index.html>.

KARTTAPALVELUT JA TIETOKANNAT

- Geologian tutkimuskeskus, rajapintapalvelut. http://www.gtk.fi/tietopalvelut/rajapintapalvelut/Maaperä_1:20000/1:50000, ladattu 3.2.2019.
- Kotivuori, Yrjö, Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Verkkojulkaisu 2005. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli>.
- Lounaistieto, paikkatietoa Lounais-Suomesta. <http://karttapalvelu.lounaispaikka.fi/Maisemahistoria>, ladattu Dataportaali-palvelusta 11.12.2018.
- Rantatupa, Heikki. Historialliset kartat. <https://expo.oscapps.jyu.fi/s/vanhakartta/page/etusivu>.
- Turun ja Porin lääninkanslian vesiasioiden hakemisto. <http://www.narc.fi/Arkistolaitos/tma/vesi/index.html>.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Ahla, Väinö 1933. Oikeudenkäynti jakoasioissa. Teoksessa *Suomen maanmittauksen historia, III osa, erikoisaloja koskevia kirjoituksia*. Toim. Kyösti Haataja, K. W. Rauhala, Väinö Ahla & L. A. Tenho. WSOY, Porvoo.
- Ahlbäck, Ragna 1983. *Bonden i svenska Finland: teori och praktik inom åkerbruk och boskapskötsel*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, nr 509. SLS, Helsinki.
- Ahllund, Olli 2004. *Maanomistajan asema ja vaikutusmahdollisuudet tilusjärjestelyissä, erityisesti Pedersöressä isojaosta nykypäivään*. Kiinteistöopin ja talousoikeuden julkaisuja. Teknillinen korkeakoulu, Espoo.
- Ahokas, Minna 2014. Yksilö ja lukemisen historia 1700-luvulla. Teoksessa *Suurmiehistä rahvaannaisiin. Yksilö ja yhteisö kristinuskon historiassa*. Toim. Hanna-Maija Ketola, Juha Meriläinen, Sini Mikkola & Päivi Salmesvuori. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki. 319–349.
- Ahokas, Minna & Räisänen-Schröder, Päivi 2018. Papisto ja hyödyllisen tieto Ruotsissa. Teoksessa *Hyödyllisen tiedon piirit. Tutkimuksia papistosta, rahvaasta ja tiedon rakentumisesta 1700-luvulla*. Toim. Esko M. Laine & Minna Ahokas. SKS, Helsinki. 7–44.
- Ahonen, J. 1933. Maanmittaushallituksen ja läänien maanmittauskonttorien arkistot ja huoneistot. Teoksessa *Suomen maanmittauksen historia, III osa, erikoisaloja koskevia kirjoituksia*. Toim. Kyösti Haataja, K. W. Rauhala, Väinö Ahla & L. A. Tenho. WSOY, Porvoo.
- Ahvenainen, Jorma 1984. *Suomen sahateollisuuden historia*. WSOY, Porvoo.
- Alifrosti, Kari 1990. *Sauvon historia I*. Sauvon kunta, Sauvo.
- Allen, Robert C. 2009. *The British industrial revolution in global perspective*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Antoine, Annie 2013. Common land use in the Coutume de Bretagne from the fifteenth to the eighteenth centuries. Teoksessa *Property Rights, Land Markets, and Economic Growth in the European Countryside (Thirteenth-Twentieth Centuries)*. Eds. Gérard Béaur, Phillipp R. Schofield, Jean-Michel Chevet & María Teresa Pérez Picazo. Brepols, Turnhout. 71–86.
- Anttila, Olavi 1991. *Kartanosta kunnaksi. Jokioisten historia*. Jokioisten kunta, Jokioinen.
- Anttila, Veikko 1974. *Talonpojasta tuottajaksi. Maatalouden uudenaikaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Arajärvi, Kirsti 1973. *Urjalan historia I*. Urjalan historiatoimikunta, Urjala.
- Aronsson, Peter 1992. *Bönder gör politik. Det lokala självstyret som social arena i tre smålandssocknar, 1680–1850*. Lund University Press, Lund.
- Baden, John & Noonan, Douglas S. (eds.) 1998. *Managing the commons*. Indiana University Press, Bloomington.

- van Bavel, Bas J. P. & Thoen Erik (eds.) 1999. *Land productivity and agro-systems in the North Sea area. Middle Ages – 20 th century. Elements for comparison*. Brepols, Turnhout.
- Beckett, John & Turner, Michael 2011. Agricultural Productivity in England, 1700–1914. Teoksessa *Growth and Stagnation in European Historical Agriculture*. Eds, Mats Olsson & Patrick Svensson. Brepols, Turnhout. 57–81.
- Björnhag, Göran & Myrdal, Janken 1994. Nötkreaturens produktion och utfodring enligt 1500-talets kungsgårdsräkenskaper. Teoksessa *Svenska husdjur från medeltid till våra dagar*. Red. Janken Myrdal & Sabine Sten. Nordiska Museet, Stockholm. 75–96.
- Blomstedt, Yrjö 1982. *Asikkalan historia*. Asikkalan kunta, Asikkala.
- Blum, Jerome 1978. *The End of the Old Order in Rural Europe*. Princeton University Press, Princeton.
- Bläuer, Auli 2015. *Voita, villaa ja vetoeläimiä. Karjan ja karjanhoidon varhainen historia Suomessa*. Turun yliopisto, Turku.
- Bläuer, Auli & Lempiäinen-Avci, Mia 2013. Luita ja jyviä. Maatalouden historia arkeologisen eläinluu- ja kasvijäännötkimoksen valossa. *HAIk* 4/2013. 422–432.
- Bohman, Magnus 2010. *Bonden, bygden och bördigheten. Produktionsmönster och utvecklingsvägar under jordbruksomvandlingen i Skåne ca 1700–1870*. Lund studies in economic history 52. Lund.
- Boserup, Ester 1981. *Population and technology*. Basil Blackwell, Oxford.
- Brenner, Alf 1953. *Sjundeå sockens historia I*. Hembygdens vänner i Sjundeå, Hangö.
- Broadberry, Stephen & Campbell, Bruce M. S. & Klein, Alexander & Overton, Mark & van Leeuwen, Bas 2018. Clark's Malthus delusion. Response to 'Farming in England 1200–1800'. *The Economic History Review*, 71:2. 639–664.
- Bäck, Kalle 1984. *Bondeopposition och bondeinflytande under frihetstiden*. LT, Stockholm.
- Bäärnhielm, Mauritz 1984. Från samfällt bruk till enskilt ägande. Teoksessa *Om äganderättens historia. Nordiskt rättshistoriskt symposium i Åbo den 1.–3.12.1983*. Toim. Pia Letto-Vanamo. Oikeuden yleistieteiden laitoksen julkaisuja. Helsingin yliopisto, Helsinki. 49–72.
- Bäärnhielm, Mauritz 1995. Vad lagboken berättar. Teoksessa *Äganderätten i lantbrukets historia*. Red. Mats Widgren. Nordiska museet, Stockholm. 17–36.
- Bäärnhielm, Mauritz 2014. Arrende och agrarpolitik i Sverige. En historisk översikt. Teoksessa *Att bruka men inte äga. Arrende och annan nyttjanderätt till mark i svenskt jordbruk från medeltid till idag*. Red. Anders Wästfelt. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm. 40–60.
- Chayanov, A. V. 1966 (1925). Peasant farm organization. Teoksessa *The theory of peasant economy*. Eds. Daniel Thorner, Basile Kerblay & R. E. F. Smith. The American economic association, Homewood, Illinois.
- Christensen, Dan C. 1999. Estimating arable production and productivity in Danish agriculture during the age of reform, 1750–1850. Teoksessa *Land productivity and agro-systems in the*

- North Sea area. Elements for comparison.* Eds. Bas J. P. van Bavel & Erik Thoen. Brepols, Turnhout. 168–188.
- Christiansen, Palle Ove 1995. Culture and contrasts in a northern European village: lifestyles among manorial peasants in 18th-century Denmark. *Journal of Social History*, Winter95, Vol. 29 Issue 2. 275–294.
- Christiansen, Palle Ove 2004. *Landsbyliv. Afhanlinger om livsstil og sociale relationer i landbosamfundet fra 1700-tallet til i dag.* Landbohistorisk Selskab, Kerteminde.
- Clark, Gregory 1998. Commons sense. Common property rights, efficiency, and institutional change. *The Journal of Economic History*, 58. 73–102.
- Clark, Gregory 2018. Growth or stagnation? Farming in England, 1200–1800. *The Economic History Review*, 71:1. 55–81.
- van Cruyningen, Piet 2015. Dealing with drainage: state regulation of drainage projects in Dutch Republic, France, and England during the sixteenth and seventeenth centuries. *The Economic History Review*, 68:2. 420–440.
- Dahlgren, Stellan 1991. Skatterna och jordbruket under 1700- och 1800-talen. Teoksessa *Statens jordbrukspolitik under 200 år.* Red. Janken Myrdal. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria. Nordiska museet, Stockholm. 18–32.
- Dahlman, Carl J. 1980. *The Open Field System and beyond. A Property Rights Analysis of an Economic Institution.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Dahlström, Anna 2006. *Betesmarker, djurantal och betestryck 1620–1850. Naturvårdsaspekter på historisk beteshävd i Syd- och Mellansverige.* Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala.
- De Moor, Martina 2002. Common land and common rights in Flanders. Teoksessa *The management of common land in north west Europe, c. 1500–1850.* Eds. Martina De Moor, Leigh Shaw-Taylor & Paul Warde. Brepols, Turnhout. 113–141.
- De Moor, Martina & Shaw-Taylor, Leigh & Warde Paul (eds.) 2002a. *The management of common land in north west Europe, c. 1500–1850.* Brepols, Turnhout.
- De Moor, Martina & Shaw-Taylor, Leigh & Warde Paul 2002b. Comparing the historical commons of north west Europe. An Introduction. Teoksessa *The management of common land in north west Europe, c. 1500–1850.* Eds. Martina De Moor, Leigh Shaw-Taylor & Paul Warde. Brepols, Turnhout. 15–31.
- De Moor, Tine 2009. Avoiding tragedies: a Flemish common and its commoners under the pressure of social and economic change during the eighteenth century. *Economic History Review*, 62:1. 1–22.
- Dombernowsky, Lotte 1988. Ca. 1720–1810. Teoksessa *Det danske landbrugs historie. 2: 1536–1810.* Red. Claus Bjørn. Landbohistorisk Selskab, Odense.

- Dribe, Martin & Olsson Mats & Svensson, Patrick 2017. The agricultural revolution and the conditions of the rural poor, southern Sweden, 1750–1860. *The Economic History Review*, 70:2. 483–508.
- Dyer, Christopher 2018. Open fields in their social and economic context: the west Midlands of England. Teoksessa *Peasants and their fields. The rationale of open-field agriculture, c. 700–1800*. Eds. Christopher Dyer, Erik Thoen & Tom Williamson. Brepols, Turnhout. 29–47.
- Dyer, Christopher & Thoen, Erik & Williamsson, Tom (eds.) 2018. *Peasants and their fields. The rationale of open-field agriculture, c. 700–1800*. Brepols, Turnhout.
- Eilola, Jari 2002. ”Cuckoi päällä curjanakin; cana alla armaisnakin.” Patriarkaalisuus, puolisoiden välinen suhde ja auktoriteetin muodostuminen. Teoksessa *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Toim. Piia Einonen & Petri Karonen. SKS, Helsinki. 100–127.
- Eilola, Jari & Moilanen, Laura-Kristiina (toim.) 2013. *Yhteisöllisyyden perintö. Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosisadoilla*. SKS, Helsinki.
- Ericsson, Alf 2012. *Terra mediaevalis. Jordvärderingssystem i medeltidens Sverige*. Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala.
- Eriksson, Lars D. 1983. Om äganderättens motivering. Teoksessa *Om äganderättens historia Nordiskt rättshistoriskt symposium i Åbo den 1.-3.12.1983*. Toim. Pia Letto-Vanamo. Oikeuden yleistieteiden laitoksen julkaisuja. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Fenoaltea, Stefano 1976. Risk, Transaction Costs and the Organization of Medieval Agriculture. *Explorations in Economic History* 13, no. 2. 129–151.
- Frigren, Pirita 2006. *Kotisatamassa. Merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa*. Jyväskylä Studies in Humanities 277. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Gadd, Carl-Johan 1983. *Järn och potatis. Jordbruk, teknik och social omvandling i Skaraborgs län 1750–1860*. Meddelanden från ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet 53. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Gadd, Carl-Johan 2000. *Det svenska jordbrukets historia. Den agrara revolutionen 1700–1870*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Gadd, Carl-Johan 2005. Odlingsystems förändring under 1700- och 1800-talen. Teoksessa *Bruka, odla, hävda. Odlingsystem och uthålligt jordbruk under 400 år*. Red. Ulf Jansson & Erland Mårald. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm. 63–91.
- Gadd, Carl-Johan 2018. Open fields in Scandinavia, c. 900 – c. 1850. Teoksessa *Peasants and their fields. The rationale of open-field agriculture, c. 700–1800*. Eds. Christopher Dyer, Erik Thoen & Tom Williamson. Brepols, Turnhout. 49–75.
- Ginzburg, Carlo 1996. *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Gaudeamus, Helsinki.

- Gordon, Tuula 2005. Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa *Ihmistieteet tänään*. Toim. Anneli Meurman-Solin & Ilkka Pyysiäinen. Gaudeamus, Helsinki. 114–130.
- Granér, Staffan 2002. *Samhåvd och rågång. Om egendomsrelationer, ägoskiften och marknadsintegration i en värmländsk skogsbygd 1630–1750*. Meddelanden från ekonomisk-historiska institutionen handelshögskolan vid Göteborgs universitet 86. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Gregory, Ian N. & Ell, Paul S. 2007. *Historical GIS. Technologies, methodologies and scholarship*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Grotenfelt, Gösta 1899. *Det primitiva jordbrukets metoder i Finland under den historiska tiden*. Helsingfors.
- Grotenfelt, Gösta & Jännes, Juho & Rindell Arthur & Aalto-Setälä J. E. & Sauli J. O. 1924. *Maatalouden tietokirja. Suomalainen peltokasviviljelys I*. Otava, Helsinki.
- Grönros, Jarmo & Huikuri, Tanja & Hyvönen, Arja & Järvi, Petteri & Kostet, Juhani & Rantatupa, Heikki & Väärä, Seija 2015. *Tiima, tiu, tynnyri. Miten ennen mitattiin. Suomalainen mittasanakirja*. 7. uudistettu ja täydennetty painos. Turun museokeskus, Turku.
- Gustafsson, Alfred A. 1933. Maanmittarikunta ja mittaustyöt Ruotsinvallan aikana. Teoksessa *Suomen maanmittauksen historia, I osa, Ruotsinvallan aika*. Toim. Kyösti Haataja, K. W. Rauhala, Väinö Ahla & L. A. Tenho. WSOY, Porvoo.
- Götlind, Anna 1999. *Vardagens teknik. Exemplet Dalarna 1700–1900*. Gidlunds förlag, Hedemora.
- Haapala, Pertti & Lloyd, Christopher 2018. Johdanto. Rakennehistoria ja historian rakenteet. Teoksessa *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. Toim. Pertti Haapala. Vastapaino, Tampere. 6–30.
- Haataja, Kyösti 1949. *Maanjaot ja talojärjestelmä*. Suomen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja n:o 37. WSOY, Porvoo.
- Haikari, Janne 2009. *Isännän, Jumalan ja rehellisten miesten edessä. Vallankäyttö ja virkamiesten toimintaympäristöt satakuntalaisissa maaseutuyhteisöissä 1600-luvun jälkipuoliskolla*. Bibliotheca Historica 121. SKS, Helsinki.
- Hallgren, Karin 2016. *En kåhltäppa eij at räkna. Kökswäxtodlingen i 1700-talets jordbrukssystem*. Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala.
- Hannerberg, David 1971. *Svenskt agrarsamhälle under 1200 år. Gård och åker. Skörd och boskap*. Läromedelsförlagen, Stockholm.
- Hardin, Garrett 1998 (1968). The tragedy of the commons. Teoksessa *Managing the commons*. Eds. John Baden & Douglas S. Noonan. Indiana University Press, Bloomington. 2–17.
- Heino, Ulla 1979. *Ahlaisten historia*. Porin kaupunki, Pori.
- Heino, Ulla 1990. *Eurajoen historia*. 2. Eurajoen kunta ja seurakunta, Eurajoki.
- Hemminki, Tiina 2014. *Vauraus, luotto, luottamus. Talonpoikien lainasuhteet Pohjanlahden molemmiin puolin 1796–1830*. Jyväskylä Studies in Humanities 232. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

- Herlitz, Lars 1974. *Jordegendom och ränta. Omfördelningen av jordbrukets merprodukt i Skaraborgs län under frihetstiden*. Meddelanden från ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet 31. Göteborgs universitet, Lund.
- Hiltunen Esa 1988: Ruotsin vallan aika. Teoksessa *Liedon historia 1, aikojen alusta vuoteen 1809*. Liedon kunta ja seurakunta, Lieto. 193–496.
- Hoppe, Göran 1991. Svenska jordskiften och samhällsutvecklingen. Teoksessa *Statens jordbrukspolitik under 200 år*. Red. Janken Myrdal. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria. Nordiska museet, Stockholm. 45–54.
- Hoppe, Göran 1998. Jordskiftena och den agrara utvecklingen. Teoksessa *Agrarhistoria*. Red. Bengt M. P. Larsson, Mats Morell & Janken Myrdal. LTs Förlag, Stockholm. 254–270.
- Hoppenbrouwers, Peter 2002. The use and management of commons in the Netherlands. An overview. Teoksessa *The management of common land in north west Europe, c. 1500–1850*. Eds. Martina De Moor, Leigh Shaw-Taylor & Paul Warde. Brepols, Turnhout. 87–112.
- Hoppenbrouwers, Peter 2018. *Village community and conflict in late medieval Drenthe*. Brepols, Turnhout.
- Huhtamies, Mikko 2008. *Maan mitta. Maanmittauksen historia Suomessa 1633–2008*. Edita, Helsinki.
- Håkansson, August 1998. Dränering, sjösänkning och ängsvattning. Teoksessa *Agrarhistoria*. Red. Bengt M. P. Larsson, Mats Morell & Janken Myrdal. LTs Förlag, Stockholm. 92–102.
- Häkkinen, Kaisa 2014. Nyt otti ohraleipä. *Tiede*, no. 3 (2014).
- Härme, Jussi 1993. Historiallinen aika. Teoksessa *Rengon historia*. Rengon kunta ja Rengon seurakunta, Renko.
- Ihamuotila, V. 1941. *Pellonraivauksesta*. Pellonraivaus Oy, Helsinki.
- Ilmakunnas, Johanna 2009. *Kuluttaminen ja ylhäisaatelin elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa*. Helsinki.
- Isett, Christopher & Miller, Stephen 2017. *The social history of agriculture. From the origins to current crises*. Rowman & Littlefield, Lanham.
- Jalonen, Kimmo 2002. ”Maa on mainio meil, elo elpynyt ympäri maata” – Talokas ja modernin ongelma 1800- ja 1900-luvun vaihteessa. Teoksessa *Ympäristöhistorian monet kasvot*. Toim. Anna Saukkonen. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 62. Turun yliopisto, Suomen historia, Turku. 207–238.
- Jansson, Ulf 2005. ”Till salu några tunnor spannmål, några pund ost och smör”. Odlings-systems ekonomiska dimension i östra Värmland. Teoksessa *Bruka, odla, hävda. Odlings-system och uthålligt jordbruk under 400 år*. Red. Ulf Jansson & Erland Mårald. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm. 43–53.
- Jokiaho, Mika 2002. Miehen kunnia ja maine 1600-luvun pohjalaisessa maalaisyhteisössä. Teoksessa *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Toim. Piia Einonen & Petri Karonen. SKS, Helsinki. 203–220.

- Jokipii, Mauno 1974. *Satakunnan historia IV. Satakunnan talouselämä uuden ajan alusta isoonvihaan*. Satakunnan maakuntaliitto ry, Pori.
- Jones, Peter M. 2016. *Agricultural Enlightenment. Knowledge, Technology, and Nature, 1750–1840*. Oxford University Press, Oxford.
- Jutikkala, Eino 1934. *Sääksmäen pitäjän historia 1*. Sääksmäen kunta, Sääksmäki.
- Jutikkala, Eino 1938. Vuoden 1742 kyläjärjestysohjeen synty ja osuus kylälaitoksen kehityksessä. *HArk* 44. SHS, Helsinki. 211–219.
- Jutikkala, Eino 1942. *Suomen talonpojan historia sekä katsaus talonpoikien asemaan Euroopan muissa maissa*. WSOY, Porvoo.
- Jutikkala, Eino (toim.) 1949. *Suomen historian kartasto*. WSOY, Porvoo.
- Jutikkala, Eino 1954. *Längelmäveden seudun historia 2. Kangasalan historia 2*. Kangasalan kunta, Kangasala.
- Jutikkala, Eino 1958. *Suomen talonpojan historia*. Toinen, uudistettu ja lisätty laitos. SKS, Helsinki.
- Jutikkala, Eino 1976. Kruunun-, perintö- ja rälssimaan jakaantuminen Suomessa ison reduktion jälkeen. *THArk* 31. Turun historiallinen yhdistys, Turku. 355–360.
- Jutikkala, Eino 1977. Sarkajaon synty. Teoksessa *Historiantutkijan sana. Maisterista akateemikoksi*. Toim. Tuula Rantanen. Historiallisia tutkimuksia 105. SHS, Helsinki. 104–123.
- Jutikkala, Eino 1980. Maanviljelijän talous. Teoksessa *Suomen taloushistoria. 1. Agraarinen Suomi*. Toim. Sven-Erik Åström, Eino Jutikkala & Yrjö Kaukiainen. Tammi, Helsinki. 171–236.
- Jutikkala, Eino 1983a. Tilusjaot ja tilusmittaukset ennen isojakoa. Teoksessa *Maanmittaus Suomessa 1633–1983*. Maanmittaushallitus, Helsinki. 7–19.
- Jutikkala, Eino 1983b. *Talonpoika, aatelismies, kruunu. Maapolitiikka ja maanomistusolot Pohjoismaissa 1550–1750*. SHS & SKS, Helsinki.
- Jutikkala, Eino 2001. Oliko Ruotsi puolitoista vuosisataa edellä Suomea? *HAik* 2/2001. 213–216.
- Jutikkala, Eino 2003a. Peltojen sarkajako. Teoksessa *Suomen maatalouden historia. 1. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Toim. Viljo Rasila, Eino Jutikkala & Anneli Mäkelä-Alitalo. SKS, Helsinki. 239–245.
- Jutikkala, Eino 2003b. Maatalouspolitiikka. Teoksessa *Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Toim. Viljo Rasila, Eino Jutikkala & Anneli Mäkelä-Alitalo. SKS, Helsinki. 333–348.
- Jutikkala, Eino 2003c. Kartanot. Teoksessa *Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Toim. Viljo Rasila, Eino Jutikkala & Anneli Mäkelä-Alitalo. SKS, Helsinki. 385–395.
- Jäntti, August 1945. *Suomen laidunolot*. Suomen metsätieteellinen seura, Helsinki.
- Kaasalainen, Antti 1906. *Kylämuodosta ja vainiojärjestyksestä Lounais-Suomessa 16- ja 17-sataluvulla*. Agraarihistoriallinen tutkimuskoe. Helsinki.

- Kahneman, Daniel 2012. *Ajattelu, nopeasti ja hitaasti*. Suom. Kimmo Pietiläinen. Terra Cognita, Helsinki.
- Kallio, Reino 1982. *Pohjanmaan suomenkielisten kylien oltermannihallinto. Tutkimus vuoden 1742 kyläjärjestysohjeen toteuttamisesta*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Kardell, Örjan 2004. *Hägnadernas roll för jordbruket och byalaget 1640–1900*. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm.
- Kardell, Örjan 2007. Några aspekter på informationsinnehållet i äldre storskaliga lantmäterikartor. Teoksessa *Kartlagt land. Kartan som källa till de areella näringarnas geografi och historia*. Red. Ulf Jansson. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm. 87–103.
- Katajala, Kimmo 2006. Okänd bonde. Den mångskiftande bondebilden från senmedeltid till modern tid. *HT* 4/2006. 791–801.
- Kerkelä, Heikki 1996. *Vanhan maailman peilissä. Modernin yhteiskunnan synty ja pohjoinen aineisto*. Gaudeamus, Helsinki.
- Keskitalo, Oiva 1964. *Hausjärven historia*. Hausjärven kunta ja seurakunta, Hausjärvi.
- Ketola, Hanna-Maija & Merilainen, Juha & Mikkola, Sini & Salmesvuori, Päivi (toim.) 2014. *Suurmiehistä rahvaannaisiin. Yksilö ja yhteisö kristinuskon historiassa*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki.
- Kietäväinen, Asta 2009. *Metsään raivatut elämänpolut. Toimijuus ja identiteetti asutustilallisten elämäkertomuksissa*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Kleimola, Erkki 1959. *Isojaot Tyrvään pitäjässä*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Koivisto, Olavi 1962. *Euran, Honkilahden ja Kiukaisten historia II. Isostavihasta nykypäivään*. Euran kunta, Eura.
- Koivisto, Olavi 1976. *Laitilan historia II*. Laitilan kunta ja Laitilan seurakunta. Laitila.
- Konersmann, Frank 2011. Land and labour intensification in the agricultural modernization of southwest Germany 1760–1860. Teoksessa *Growth and Stagnation in European Historical Agriculture*. Eds. Mats Olsson & Patrick Svensson. Brepols, Turnhout. 141–165.
- Kopsidis, Michael 2015. Northwest Germany, 1750–2000. Teoksessa *Struggling with the Environment: Land Use and Productivity*. Eds. Erik Thoen & Tim Soens. Brepols, Turnhout. 341–380.
- Korhonen, Teppo 2003. Perinne hallitsee maataloustekniikkaa. Teoksessa *Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Toim. Viljo Rasila, Eino Jutikkala & Anneli Mäkelä-Mäkitalo. SKS, Helsinki. 405–432.
- Korhonen, Teppo 2013. *Aita. Perinteiset aidat ja portit*. Maahenki, Helsinki.
- Korhonen, V. V. 1922. Ilmasto. Teoksessa *Suomen maatalous*. Toim. J. E. Sunila. WSOY, Porvoo. 20–56.
- Korpijaakko, Kaisa 1986. Maanomistusoikeuden kehityksestä ruotsalais-suomalaisen oikeusjärjestyksen mukaan. Teoksessa *Oikeudellisen sääntelyn kehityslinjoja*. Toim. Jukka Kekkonen, Kaisa Korpijaakko & Heikki Ylikangas. Gaudeamus, Helsinki. 28–74.

- Koskinen, Ulla 2014. Talouden hidas muutos. Teoksessa *Uudistuva maakunta. Satakunnan historia VI (1750–1869)*. Toim. Pertti Haapala. Satakunnan museo, Porin kaupunki ja Satakuntaliitto, Pori. 93–221.
- Kostet, Juhani 2000a. Katsaus Turun maakuntamuseon toimintaan 1997. *ABOA. Turun maakuntamuseon vuosikirja 61–62/1997–1998*. Turku. 120–132.
- Kostet, Juhani 2000b. Katsaus Turun maakuntamuseon toimintaan 1998. *ABOA. Turun maakuntamuseon vuosikirja 61–62/1997–1998*. Turku. 143–154.
- Kostet, Juhani 2001. Katsaus Turun maakuntamuseon toimintaan 1999. *ABOA. Turun maakuntamuseon vuosikirja 63–64/1999–2000*. Turku. 140–151.
- Kostet, Juhani 2004. Toimintakertomus 2002. *ABOA. Turun maakuntamuseon vuosikirja 66–67/2002–2003*. Turku. 198–212.
- Kostet, Juhani 2007. Toimintakertomus 2005. *ABOA. Turun maakuntamuseon vuosikirja 69/2005*. Turku. 146–168.
- Koukkula, Tuomo 1972. Pälkäneen historia 1500-luvulta 1860-luvulle. Teoksessa *Pälkäneen historia*. Pälkäneen kunta, Pälkäne. 231–612.
- Kuusi, Sakari 1914. *Isojaon alkuvaiheet Pohjanmaalla*. Helsinki.
- Kuusi, Sakari 1933a. Maataloudelliset uudistusvirtaukset ja maanmittauslaitos Suomessa vuosina 1725–56. Teoksessa *Suomen maanmittauksen historia I*. Toim. Kyösti Haataja, K. W. Rauhalta, Väinö Ahla & L. A. Tenho. WSOY, Porvoo.
- Kuusi, Sakari 1933b. Isojako Suomessa 1757–1809. Teoksessa *Suomen maanmittauksen historia I*. Toim. Kyösti Haataja, K. W. Rauhalta, Väinö Ahla & L. A. Tenho. WSOY, Porvoo.
- Laakso, Veikko 1986. *Suur-Loimaan historia I. Esihistorialliselta ajalta vuoteen 1721*. Alastaro, Loimaan kaupunki, Loimaan kunta ja Mellilä.
- Laakso, Veikko 1994. *Suur-Loimaan historia II. Isonvihan päättymisestä 1900-luvun alkuun*. Alastaro, Loimaan kaupunki, Loimaan kunta, Mellilä.
- Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi 2009. Valta ja naiset esimodernia koskevassa historian tutkimuksessa. Pohjoismaista keskustelua toimijoista ja rakenteista. Teoksessa *Vallan teorit historian tutkimuksessa*. Toim. Ilana Aalto, Laura Boxberg, Ulla Ijäs & Heli Paalunmäki. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku. 19–39.
- Laine, Esko M. & Laine, Tuija 2010. Kirkollinen kansanopetus. Teoksessa *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. Toim. Jussi Hanska & Kirsi Vainio-Korhonen. SKS, Helsinki. 258–312.
- Laine, Esko M. 2018. Tuomas Ragvaldinpoika ja hyödyllisen tiedon rajat ja piirit 1700-luvun suomalaisessa sääty-yhteiskunnassa. Teoksessa *Hyödyllisen tiedon piirit. Tutkimuksia papistosta, rahvaasta ja tiedon rakentumisesta 1700-luvulla*. Toim. Esko M. Laine & Minna Ahokas. SKS, Helsinki. 45–83.
- Lamberg, Marko 2011. Introduction. Mapping physical and cultural space in pre-industrial Europe. Teoksessa *Physical and cultural space in pre-industrial Europe. Methodological*

- Approaches to spatiality*. Eds., Marko Lamberg, Marko Hakanen & Janne Haikari. Nordic Academic Press, Lund. 11–26.
- La Mela, Matti 2014. Property rights in conflict. Wild berry-picking and the Nordic tradition of allemansrätt. *Scandinavian Economic History Review*, 62:3. 266–289.
- Larsson, Jesper 2009. *Fäbodväsendet 1550–1920. Ett centralt element i Nordsveriges jordbruks-system*. Jamtli Förlag, Östersund.
- Laurikkala, Saini 1936. Pietari Adrian Gaddin kertomus Turun ja Porin läänin sekä Ahvenanmaan maalaiselinkeinoista v. 1783. *THArk V*. Turun historiallinen yhdistys, Turku. 94–127.
- Levi, Giovanni 1992. *Aineeton perintö. Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa*. Suom. Kaisa Kinnunen & Elina Suolahti. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Lindström, Jonas 2014. Skatteländbor och hälftenbrukare. Jordägare och arrende under 1600- och 1700-talet. Teoksessa *Att bruka men inte äga. Arrende och annan nyttjanderätt till mark i svenskt jordbruk från medeltid till idag*. Red. Anders Wästfelt. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm. 61–73.
- Louekari, Sami 2013. *Hyödyn politiikka. Kokemäenjokilaakson ympäristöhistoriaa 1720–1860*. Turun yliopisto, Turku.
- Louekari, Sami 2016. Kruunu, talonpojat ja maanomistus – Paikallisia kamppailuja liikamaasta. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* 2/2016. <http://www.ennenjanyt.net/2016/05/kruunu-talonpojat-ja-maanomistus-paikallisia-kamppailuja-liikamaista/> Luettu 15.8.2016.
- Louhimo, Esko 1952. *Isojako Muurlan pitäjässä*. Pro gradu -tutkielma, Suomen ja Skandinaavian historia, Helsingin yliopisto.
- Lunden, Kåre 1974. Some causes of change in a peasant economy: Interactions between cultivated area, farming population, climate, taxation and technology. *Scandinavian Economic History Review*, 22:2. 117–135.
- Lähde, Heikki K. 2007. *Isojako ja Lieson uudisasutus. Tutkimus asutuksen muotoutumisesta ja sidonnaisuudesta maakirjataloihin laajassa talonpoikaiskylässä*. Tiedotus ja kustannus Heikki K. Lähde, Lahti.
- Lähteenoja, Aina 1949. *Suur-Huittisten pitäjän historia vuoteen 1639*. Huittinen, Huittisten seurakunta, Kauvatsa, Keikyä, Punkalaidun, Punkalaitumen seurakunta ja Vampula.
- Mannila, Olavi 1955. *Isojako ja sen vaikutukset kyläyhteisön hajoamiseen Orimattilan pitäjässä*. Taloushistorian laudaturtyö. Helsingin yliopisto.
- Mannila, Olavi 1956. Isojaon vaikutus kyläyhteisön hajoamiseen Orimattilan pitäjässä. *Kotiseutu*. 100–106.
- Matinolli, Eero 1958. Vuoden 1742 kyläjärjestysohjeesta ja sen merkityksestä. *THArk* 14. Turun historiallinen yhdistys, Turku. 90–135.
- McCloskey, Donald N 1975a. The Persistence of English Common Fields. Teoksessa *European Peasants and Their Markets: Essays in Agrarian Economic History*. Eds. William N. Parker & Eric Lionel Jones. Princetown University Press, Princeton (N.J.). 73–119.

- McCloskey, Donald N. 1975b. The Economic of Enclosure: A Market Analysis. Teoksessa *European Peasants and Their Markets: Essays in Agrarian Economic History*. Eds. William N. Parker & Eric Lionel Jones. Princetown University Press, Princeton (N.J.). 123–160.
- Moilanen, Laura-Kristiina & Sulkunen, Susanna (toim.) 2006. *Aika ja identiteetti. Katsauksia yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen keskiajalta 2000-luvulle*. SKS, Helsinki.
- Monmonier, Mark 1996. *How to lie with maps*. 2nd ed. University of Chicago Press, Chicago.
- Myrdal, Janken 1985. *Medeltidens åkerbruk. Agrarteknik i Sverige ca 1000 till 1520*. Nordiska museets handlingar 105. Nordiska Museet, Stockholm.
- Myrdal, Janken 1994. Bete och avel från 1500-tal till 1800-tal. Teoksessa *Svenska husdjur från medeltid till våra dagar*. Red. Janken Myrdal & Sabine Sten. Nordiska museet, Stockholm. 14–34.
- Myrdal, Janken 1996a. Betingsläror och arbetsåtgång i lantbruket. Teoksessa *Landbon, ladan och lagen och hägnaderna, arbetstiden och bygdelaget samt ytterligare 20 agrarhistoriska artiklar*. Red. Anders Perlinge. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. Stockholm. 147–161.
- Myrdal, Janken 1996b. Hägnaderna, arbetstiderna och bygdelaget. Teoksessa *Landbon, ladan och lagen och hägnaderna, arbetstiden och bygdelaget samt ytterligare 20 agrarhistoriska artiklar*. Red. Anders Perlinge. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. Stockholm. 135–145.
- Myrdal, Janken 1998. En agrarhistorisk syntes. Teoksessa *Agrarhistoria*. Red. Bengt M. P. Larsson, Mats Morell & Janken Myrdal. LTs Förlag, Stockholm. 302–322
- Myrdal, Janken 1999. *Det svenska jordbrukets historia. Jordbruket under feodalismen 1000–1700*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Myrdal, Janken 2006. Motsatstänkandet i praktiken. Ett historiefilosofiskt försök. *Folkets historia*, volym 32–33, 2004–2005. 7–180.
- Mäkelä-Alitalo, Anneli 2003. Verotus, autoituminen ja väenotot. Teoksessa *Suomen maatalouden historia. 1: Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Toim. Viljo Rasila, Eino Jutikkala & Anneli Mäkelä-Alitalo. SKS, Helsinki. 183–206.
- Mäntylä, R. A. 1965. *Raision historia II*. Raision historiatoimikunta, Raisio.
- Määttä, Tapio 1999. *Maanomistusoikeus. Tutkimus omistusoikeusparadigmoista maaomaisuuden käytön ympäristöoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta*. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki.
- Mökkönen, Teemu 2006. *Historiallinen paikkatieto. Digitaalisen paikkatiedon tuottaminen historiallisista kartoista*. Suomen ympäristö 34. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Møller, Per Grau & Stenak, Morten 2015. Scandinavia, 1750–2000. Teoksessa *Struggling with the environment. Land use and productivity*. Eds. Erik Thoen & Tim Soens. Brepols, Turnhout. 415–451.
- Nallinmaa-Luoto, Terhi 1994. *Kosken Tl historia kivikaudesta vuoteen 1993*. Kosken TL kunta, Koski Tl.

- Narva, Aila 1987. Elinkeinoelämä ja toimeentulo. Teoksessa *Orimattilan historia I*. Orimattilan kunta, Orimattila.
- Nenonen, Kaisu-Maija & Teerijoki, Ilkka 1998. *Historian suursanakirja*. WSOY, Helsinki.
- Niemelä, Jari 1990. *Tuntematon ruotusotilas*. Historiallisia tutkimuksia 157. SHS, Helsinki.
- Niemelä, Jari 1998. *Vain hyödynkö tähden? Valistuksen ajan hyötyajattelun, luonnontieteen ja talouspolitiikan suhde Pehr Adrian Gaddin elämäntyön kautta tarkasteltuna*. Historiallisia tutkimuksia 199. SHS, Helsinki.
- Niemelä, Jari 2008. *Talonpoika toimessaan. Suomen maatalouden historia*. Tietolipas 225. SKS, Helsinki.
- Nikula, Oscar 1938. *Tenala och Bromarf socknars historia 1*. Helsingfors.
- Nordström, Gunvor & W. E. 1966. *Pohjan pitäjän historia 3 osa*. Suom. Tuure Liski. Pohjan kunta, Pohja.
- Nummela, Ilkka 2003. Asutus, pelto ja karja. Teoksessa *Suomen maatalouden historia. 1: Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Toim. Viljo Rasila, Eino Jutikkala & Anneli Mäkelä-Alitalo. SKS, Helsinki. 133–158.
- Nummela, Ilkka 2018. Väestö, asutus ja elintaso ennen teollistumista 1500–1900. Teoksessa *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. Toim. Pertti Haapala. Vastapaino, Tampere. 92–113.
- Nurmiainen, Jouko 2009. *Edistys ja yhteinen hyvä vapaudenajan ruotsalaisessa poliittisessä kielessä*. Bibliotheca Historica 122. SKS, Helsinki.
- Nygård, Toivo 1989. *Suomen palvelusväki 1600-luvulla: palkollisten määrä, työ, palkkaus ja suhteet isäntäväkeen*. Historiallisia tutkimuksia 150. SHS, Helsinki.
- Oja, Aulis 1945. Maanmittausarkistot. Teoksessa *Paikallishistoriallisen tutkimuksen opas*. Toim. Paikallishistoriallinen toimisto. WSOY, Porvoo. 203–212.
- Oja, Aulis 1949. Tilusten omistus. Teoksessa *Someron historia I*. Toim. Esko Aaltonen. Someron seurakunta, Forssa.
- Oja, Aulis 1957. *Karinaisten historia*. Karinaisten seurakunta ja kunta, Karinaisten.
- Oja, Aulis 1959. *Marttilan pitäjän historia*. Marttilan seurakunta ja kunta, Marttila.
- Oja, Aulis 1971. *Tarvasjoen historia*. Tarvasjoen kunta ja seurakunta, Tarvasjoki.
- Oja, Aulis, 1977. *Nousiaisten historia 1*. Nousiaisten kunta ja Nousiaisten seurakunta, Nousiainen.
- Ojala, Jari & Nummela, Ilkka 2007. Pako Malthusin ansasta. Suomen maatalouden tuotavuus 1500–2000. Teoksessa *Muutoksen merkit. Kvantitatiivisia perspektiivejä Suomen taloushistoriaan*. Toim. Jukka Jalava, Jari Eloranta & Jari Ojala. Tilastokeskus, Helsinki. 124–139.
- Ojanperä, Tuuli 2002. *Visionääri, virkamies ja verotalonpojat. Kolme näkökulmaa isojakoon Ruotsin vallan ajalla*. Suomen ja Pohjoismaiden historian lisensiaattitutkielma. Helsingin yliopisto.

- Olai, Birgitta 1983. *Storskifte i Ekebyborna. Svensk jordbruksutveckling avspeglad i en östgöta-socken*. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala.
- Olai, Birgitta 1987. "...till vinnande af ett redigt Storskifte..." *En komparativ studie av storskiftet i fem härader*. Studia Historica Upsaliensia 145. Uppsala.
- Olson, Mancur Jr. 1998 (1965). Group size and group behavior. Teoksessa *Managing the commons*. Eds. John Baden & Douglas S. Noonan. Indiana University Press, Bloomington. 44–56.
- Olsson, Mats 2005. *Skatta dig lycklig. Jordränta och jordbruk i Skåne 1660–1900*. Gidlunds förlag, Hedemora.
- Olsson, Mats & Svensson, Patrick 2010. Agricultural growth and institutions: Sweden, 1700–1860. *European Review of Economic History*, 14. 275–304.
- Olsson, Mats & Svensson, Patrick (eds.) 2011a. *Growth and Stagnation in European Historical Agriculture*. Brepols, Turnhout.
- Olsson, Mats & Svensson, Patrick 2011b. Agricultural production in southern Sweden, 1702–1864. Teoksessa *Growth and Stagnation in European Historical Agriculture*. Eds. Mats Olsson & Patrick Svensson. Brepols, Turnhout. 117–139.
- Olsson, Mats & Thomasson, Joakim 2001. Vad är en by och varför? Om den medeltida byns uppkomst och rationalitet. *Scandia* 67. 5–29.
- Orрман, Eljas 2003. Keskiajan maatalous. Teoksessa *Suomen maatalouden historia. 1: Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Toim. Viljo Rasila, Eino Jutikkala & Anneli Mäkelä-Alitalo. SKS, Helsinki. 87–114.
- Orрман, Eljas 2015. Iakttagelser om solskiftets utbredning och kronologi I Finland under medeltiden med särskild hänsyn till Nyland. *HTF*, 2/2015. 186–216.
- Ostrom, Elinor 1990. *Governing the commons. The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Overton, Mark 1996. *Agricultural revolution in England. The transformation of the agrarian economy 1500–1850*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Paasto, Päivi 1994. *Omistuskäsitteistön rakenteesta. Tutkimus jaetun omistuksen mahdollisuudesta ja merkityksestä omistuskäsitteistössä 1700-luvun lopulle tullessa*. Turun yliopisto, Turku.
- Paasto, Päivi 2000. Historian ja filosofian asemasta lainopin käsitteistössä. Esimerkkinä omistuserustelu. Teoksessa *Jäljillä. Kirjoituksia historian ongelmista*, osa 1. Toim. Pauli Kettunen, Auli Kultanen & Timo Soikkanen. Kirja-Aurora, Turku.
- Paasto, Päivi 2004. Om äganderättens ursprung i den nordiska och den europeiska diskussionen på 1800-talet. Teoksessa *Norden, rätten, historia – Festskrift till Lars Björne*. Toim. Jukka Kekkonen, Pia Letto-Vanamo, Päivi Paasto & Heikki Pihlajamäki. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki. 223–244.
- Pakarinen, Anne 2017. Myyttejä murtamassa. *Tietoa Maasta*, no. 1 (2017). 6–7.

- Palm, Lennart Andersson 2005. Avkastningsskillnader – roten till de olika odlingssystemen. Teoksessa *Bruka, odla, hävda. Odlingssystem och uthålligt jordbruk under 400 år*. Red. Ulf Jansson & Erland Mårald. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm. 55–62.
- Palmén, E. G. 1878. Tvenne aktstycken från Frihetstiden. *HArk VI*. SHS, Helsinki. 158–184.
- Paloposki, Toivo J. 1961. *Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustus vapaudenajalla*. SHS, Helsinki.
- Paloposki, Toivo J. 1976. *Suomen talouden kehittäminen 1750–1760-lukujen valtiopäiväpolitiikassa*. Historiallisia tutkimuksia 98. SHS, Helsinki.
- Paloposki, Toivo J. 1986. Vapauden aika. Teoksessa *Suomen historia. 4, Vapauden aika, kustavilainen aika, kansanelämää 1700-luvulla*. Toim. Erkki Pärssinen, Toivo J. Paloposki, Ilkka Mäntylä, Yrjö Blomstedt, Paula Avikainen & Veikko Anttila. Weilin+Göös, Espoo. 8–181.
- Papunen, Pentti 1952. *Maanviljelys Kokemäenjoen yläjuoksulla suurvaltakauden alussa*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Papunen, Pentti 1953. Vuoroviljelystä ja aitaamisesta sarkajakoisissa Satakuntalaiskyllissä. *Kotiseutu*. 145–150.
- Papunen, Pentti 1972. *Rauman seudun historia II. Rauman mlk. – Lappi – Hinnerjoki isostavihasta kunnallishallinnon aikaan*. Rauman seudun historiatoimikunta, Rauma.
- Peltonen, Matti 1987. *Maataloustyö ennen traktorin aikaa. Arvio maatalouden työllisyydestä 1860–1948*. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitoksen tiedonantoja, Helsinki.
- Peltonen, Matti 1992. *Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 164. SHS, Helsinki.
- Peltonen, Matti (toim.) 2004. *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. SKS, Helsinki.
- Pettersson, Ronny 1983. *Laga skifte i Hallands län 1827–1876. Förändring mellan regeltvång och handlingsfrihet*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm.
- Pfister, Ulrich & Kopsidis, Michael 2015. Institutions versus demand: determinants of agricultural development in Saxony, 1660–1850. *European Review of Economic History*, 19. 275–293.
- Pihlajamäki, Heikki & Mäkinen, Virpi & Varkemaa, Jussi 2007. *Keskiajan oikeushistoria*. SKS, Helsinki.
- Piilonen, Juhani, 2007. *Sastamalan historia 2*. Satamalan historiatoimikunta, Vammala.
- Piponius, E. A. 1921. Maanmittaus ja maanjako. Teoksessa *Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. Osa 2, maaliskuuhuhtikuu*. 2. uudistettu painos. WSOY, Porvoo. 543–565.
- Pitkänen, Kari 1992. Historiallisen ajan Halikko kunnallishallinnon alkuun. Teoksessa *Halikon historia 1*. Halikon kunta, Halikko.
- Pitkänen, Kari 2007. Suomen väestön historialliset kehityslinjat. Teoksessa *Suomen väestö*. Toim. Seppo Koskinen, Tuija Martelin, Irma-Leena Notkola, Veijo Notkola, Kari Pitkänen, Marika Jalovaara, Elina Mäenpää, Anne Ruokolainen, Markku Ryyänen & Ismo Söderling. Gaudeamus, Helsinki. 41–75.

- Puumala, Jussi 1936. *Satakunnan maataloudellista historiaa 1700-luvulla*. Satakunnan maanviljelysseura, Pori.
- Ranta, Sirkka-Liisa 2006. *Hellettä, heinäpoutaa. Heinänteon kulttuurihistoriaa*. SKS, Helsinki.
- Rantala, Marja 2003. Maanmittauslaitos kokoaa maanmittausarkistot Jyväskylään. *Maanikäyttö* 2/2003. 15–16.
- Rantanen, Martti 1997. *Tillväxt i periferin. Befolkning och jordbruk i Södra Österbotten 1750–1890*. Meddelanden från Ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet 72. Göteborg.
- Rantatupa, Heikki 2000. Maakirjakartat. Teoksessa *Kartta historian lähteenä*. Toim. Heikki Rantatupa. Kampus Kustannus, Jyväskylä. 73–84.
- Rasila, Viljo & Jutikkala, Eino & Mäkelä-Alitalo Anneli (toim.) 2003. *Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. SKS, Helsinki.
- Rautavirta, Kaija 2010. *Petusta pitsaan*. Ruokahuollon järjestelyt kriisiaikojen Suomessa. Helsinki.
- Reyes, Hans 2010. Grainlands. The Landscape of Open Fields in European Perspective. *Landscape History* 31. 37–70.
- Reyes, Hans 2018. [...] this made the countrie to remayne champion, and without enclosures or hedging. Open-field landscapes and research in the Netherlands and in Europe. Teoksessa *Peasants and their fields. The rationale of open-field agriculture, c. 700–1800*. Eds. Christopher Dyer, Erik Thoen & Tom Williamson. Brepols, Turnhout. 121–161.
- Roock Hansen, Birgitta 1998. Early agrarian landscapes in Finland. *Geografiska Annaler* 80 B, 4/1998. 187–201.
- Rontu, Helge 1973. *Ympäristön yleiskäyttöoikeudet ja niiden perusta*. Oikeusministeriön lainsäädäntöosasto, Helsinki.
- Rosberg, Harri 2000. Kansallisarkiston kartta- ja piirustusaineisto. Teoksessa *Kartta historian lähteenä*, toim. Heikki Rantatupa. Kampus Kustannus, Jyväskylä. 61–72.
- Rosengren, Lage 2001. *Jord och folk: om produktiva resurser i västsvensk blandbygd under 1700-talet*. Meddelanden från Ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet 84. Göteborgs Universitet, Göteborg.
- Rytkönen, Raili 1992. *Vanajan historia II. Vanajan ja Hämeenlinnan maaseurakunnan historia uuden ajan alusta kunnallishallinnon alkuun 1868*. Hämeenlinnan kaupunki, Hämeenlinna.
- Rösener, Werner 1994. *The peasantry of Europe*. Transl. Thomas M. Barker. Blackwell, Oxford.
- Saarenheimo, Juhani 1974. *Vanhan Pirkkalan historia*. Vanhan Pirkkalan historiatoimikunta, Nokia.
- Saarenheimo, Juhani 1976. Isojako Hämeessä. Teoksessa *Hämeen historia*. 3:2: Vuodesta 1721 noin vuoteen 1870. Toim. Eino Jutikkala. Karisto, Hämeenlinna. 259–304.
- Saarenheimo, Juhani 1983. Isojaot ja isojaonjärjestelyt. Teoksessa *Maanmittaus Suomessa 1633–1983*. Maanmittaushallitus, Helsinki. 20–62.

- Saarenheimo, Juhani 2003. Isojako. Teoksessa *Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Toim. Viljo Rasila, Eino Jutikkala & Anneli Mäkelä-Mäkitalo. SKS, Helsinki. 349–364.
- Santavuori, Martti 1961. *Merikarvian historia. 1900-luvun alkuun*. Merikarvian kunta, Merikarvia.
- Sarvi, Otto 1915. *Isojaonjärjestely Laihialla ja Jurvassa vuosina 1890–1909. Selonteko ja tutkimus virallisten asiakirjain ja karttain nojalla*. Kansantaloudellinen yhdistys, Helsinki.
- Sauramo, Matti 1924. Lounais-Suomen savista. Teoksessa *Talonpoika. 1, Lounais-Suomi*. Lounais-Suomen maataloustuottajain piiriliitto, Turku. 8–22.
- Scott, James C. 1977. *The moral economy of the peasant. Rebellion and Subsistence in Southeast Asia*. Yale University Press, New Haven.
- Scott, James C. 1985. *Weapons of the weak. Everyday forms of peasant resistance*. Yale University Press, New Haven.
- Seppälä, Suvianna 2009. *Viljana, nahkoina, kapakalana. Talonpoikien maksamat kruununverot Suomessa vuosina 1539–1609*. Bibliotheca Historica 125. SKS, Helsinki.
- Shaw-Taylor, Leigh 2002. The management of common land in the lowlands of southern England circa 1500 to circa 1850. Teoksessa *The management of common land in north west Europe, c. 1500–1850*. Eds. Martina De Moor, Leigh Shaw-Taylor & Paul Warde. Brepols, Turnhout. 59–86.
- Simonen, Seppo 1949. *Lypsykarjatalousvaltainen tuotantojärjestelmä Suomessa. Maataloutta ja maatalouspolitiikkaa vuosisadan vaihteen molemmin puolin*. Helsinki.
- Simonen, Seppo 1964. *Raivaajia ja rakentajia. Suomen maatalouden historiaa*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Slicher van Bath, B. H. 1963. *The agrarian history of western Europe A. D. 500–1850*. Arnold, London.
- Soininen, Arvo M. 1974. *Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle*. Suomen maataloustieteellinen seura, Helsinki.
- Soininen, Arvo M. 1976. Maa- ja metsätalous. Teoksessa *Hämeen historia III:2. Vuodesta 1721 noin vuoteen 1870*. Toim. Eino Jutikkala. Karisto, Hämeenlinna. 163–258.
- Solantie, Reijo 2012. *Ilmasto ja sen määrämät luonnonolot Suomen asutuksen ja maatalouden historiassa*. Jyväskylä Studies in Humanities 196. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Sporrong, Ulf 1995. Ägandets reproduktion – om arvsregler och landskapsutveckling i 1700-talets Dalarna. Teoksessa *Äganderätten i lantbrukets historia*. Red. Mats Widgren. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 8. Nordiska museet, Stockholm. 99–108.
- Sporrong, Ulf 2007. Kartan som källa, några Mälardalsexempel från lantmäteriets tidiga tid. Teoksessa *Kartlagt land. Kartan som källa till de areella näringarnas geografi och historia*. Red. Ulf Jansson. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm. 71–85.

- Sundberg, Kerstin 2002. Nordic common lands and common rights. Some interpretations of Swedish cases and debates. Teoksessa *The management of common land in north west Europe, c. 1500–1850*. Eds. Martina De Moor, Leigh Shaw-Taylor & Paul Warde. Brepols, Turnhout. 173–193.
- Sunila, J. E. 1908. *Vuoroviljelys- ja koppeliviljelysjärjestelmä Suomessa. 1: Aika 1850-luvun loppuun*. Otava, Helsinki.
- Suolahti, Gunnar 1912. *Suomen pappilat 1700-luvulla*. WSOY, Porvoo.
- Suvanto, Seppo 1954. *Akaan historia I. Toijala-Kylmäkoski-Viiala*. Toijalan kauppalan, Kylmäkosken ja Viialan kuntien ja Akaan, Kylmäkosken ja Viialan seurakuntien yhteinen historiatoimikunta, Toijala.
- Svedjemo, Gustaf & Jungert, Erland 2008. Extracting new knowledge from historical maps with GIS and databases. *Kart og plan*, vol. 68. 45–58.
- Svensson, Henrik 2008. Enskiftena före enskiftet – pionjärerna i praktiken. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, 55. 39–56.
- Svensson, Patrick 2001. *Agrara entreprenörer. Böndernas roll i omvandlingen av jordbruket i Skåne 1800–1870*. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Szabó, Mátyás 1970. *Herdar och husdjur. Et etnologisk studie över Skandinaviens och Mellan-europas beteskultur och vallningsorganisation*. Nordiska Museet, Stockholm.
- Säihke, Irja 1963. Varsinais-Suomen maanviljelys ja karjanhoito 1500-luvulla. *Varsinais-Suomen historia V*, 5–6. Toim. Einar W Juva. Varsinais-Suomen historiantutkimusyhdistys, Turku.
- Talvitie, Petri 2005. *Vastarintaa vai myötämieltä? Talonpoikien suhtautuminen isojakoon Uudellamaalla 1757–1848*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Talvitie, Petri 2013. *Kyläosuudesta yksityiseen maanomistukseen. Isojako Länsi-Uudellamaalla 1700-luvulla*. Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta XXVIII. Helsinki.
- Talvitie, Petri 2016. *Hämäläistalonpojat ja isojako 1760-luvulla. Ennen ja nyt. Historian tietosanomat 2/2016*. <http://www.ennenjanyt.net/2016/05/hamalaistalonpojat-ja-isojako-1760-luvulla/> Luettu 15.8.2016.
- Talvitie, Petri 2018a. Isojaon vaikutus tilattoman väestön asemaan. Teoksessa *Reunamailla. Tilattomat Länsi-Suomen maaseudulla 1600–1800*. Toim. Riikka Miettinen & Ella Viitanieniemi. SKS, Helsinki. 343–379.
- Talvitie, Petri 2018b. Open-field farming in Finland. Teoksessa *Peasants and their fields. The rationale of open-field agriculture, c. 700–1800*. Eds. Christopher Dyer, Erik Thoen & Tom Williamson. Brepols, Turnhout. 99–119.
- Thaler, Richard H. 2015. *Väärin käyttäytyminen. Käyttäytymistaloustieteen synty*. Suom. Kimmo Pietiläinen. Terra Cognita, Helsinki.
- Toivanen, Jenni 2005. *Lesken elämää. Leskeys naisen elämän osana ja sosiokulttuurisena ilmiönä 1700-luvun lopun sisäsuomalaisella maaseudulla*. Suomen historian lisensiaatintyö, Jyväskylän yliopisto.

- Tommila, Päiviö 1959. *Nurmijärven pitäjän historia. II, Itsenäisen Nurmijärven pitäjän vaiheet*. Nurmijärven historiatoimikunta, Nurmijärvi.
- Tornberg, Matleena 1989. Ilmaston- ja sadonvaihtelut Lounais-Suomessa 1500-luvulta 1860-luvulle. Teoksessa *Työ tekijäänsä kiittää. Pentti Virrankoski 60 vuotta 20.6.1989*. THArk 44. Toim. Eero Kuparinen. Turun historiallinen yhdistys. Turku. 58–87.
- Toropainen, Veli Pekka 2013: Saviseutulaisten karja 1600- ja 1700-luvuilla. Teoksessa *Pytty on ennenkin Punkassa pesty: Sukujuuret syvällä Loimaan savessa*. Toim. Timo Verho, Veli Pekka Toropainen, Matti Kohonen & Sari Ahonen. Turun Seudun Sukutukijat ry, Turku. 11–31.
- Turun museokeskus 2009. Toimintakertomus 2006. Teoksessa *Turun museokeskuksen vuosikirja ABOA 2006/70*. Turku. 242–269.
- Turun museokeskus 2011. Toimintakertomus 2007. Teoksessa *Turun museokeskuksen vuosikirja ABOA 2007–2008/71–72*. Turku. 158–185.
- Uljas, Juhani 1983. Pohjanmaan uusjaot. Teoksessa *Maanmittaus Suomessa 1633–1983*. Maanmittaushallitus, Helsinki. 124–154.
- Ulväng, Göran 2004. *Hus och gård i förändring. Uppländska herrgårdar, boställen och bondgårdar under 1700- och 1800-talens agrara revolutionen*. Gidlunds förlag, Hedemora.
- Uotila, Merja 2014. *Käsityöläinen kyläyhteisön jäsenenä. Prosopografinen analyysi Hollolan käsityöläisistä 1810–1840*. Jyväskylä Studies in Humanities 237. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Vaajakallio, E. O. 1929. *Suomen maanmittarit 1628–1928*. Nimi- ja henkilöluettelo. Suomen maanmittari-yhdistys, Helsinki.
- Varjo, Uno 1956. *Landschaft und Landwirtschaft im südwestlichen Finnland*. Turun yliopisto, Turku.
- Varjo, Uno 1977. *Suomen maatilamaantiede*. Oulun Yliopisto Maantieteen Laitos, Oulu.
- Vestbö-Franzén, Aadel 2005. *Tresäde i skogsbygd. Förändringar i odlingsystemen i nordöstra Småland 1550 och 1750*. Teoksessa *Bruka, odla, hävda. Odlingsystem och uthålligt jordbruk under 400 år*. Red. Ulf Jansson & Erland Mårald. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm. 27–42.
- Vihola, Teppo 1990. Maatalouden tuotantosuhde Suomessa 1860-luvulla. Teoksessa *Sitä kuusta kuuleminen. Jorma Ahvenaiselle omistettu juhla-kirja*. Toim. Kalevi Ahonen, Mauno Jokipii, Erkki Lehtinen, Ilkka Nummela & Teppo Vihola. Studia Historica Jyväskyläensia 41. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. 113–137.
- Vihola, Teppo 1991. *Leipäviljasta lypsykarjaan. Maatalouden tuotantosuunnan muutos Suomessa 1870-luvulta ensimmäisen maailmansodan vuosiin*. Historiallisia Tutkimuksia 159. SHS, Helsinki.
- Viikki, Raimo 1973. *Suur-Huittisten historia II. Punkalaitumen eroamisesta kunnallisen itsehallinnon alkuun n. 1639–1860*. Huittisten, Vampulan, Keikyän ja Kauvatsan kunnat.

- Viinikkala, Lauri 2014. Musteella todeksi muutettu. Suomen kieli paikallishallinnollisena työkaluna Anders Lizeliuksen pitäjänkokouspöytäkirjoissa 1756–1795. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* 3/2014. <http://www.ennenjanyt.net/2014/11/musteella-todeksi-muutettu-suomen-kieli-paikallishallinnollisena-tyokaluna-anders-lizeliuksen-pitajankokous-poytakirjoissa1756-1795-2/> Luettu 23.10.2018.
- Viitaniemi, Ella 2016. *Yksimielisyydestä yhteiseen sopimiseen. Paikallisyhteisön poliittinen kulttuuri ja Kokemäen kivikirkon rakennusprosessi 1730–1786*. Acta Universitatis Tamperensis 2158. Tampere University Press, Tampere.
- Vilkuna, Kustaa 1934. Talonpojan maa- ja kotitalous. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria. II: Sääty-yhteiskunnan aika 1*. Toim. Gunnar Suolahti, Väinö Voionmaa, Esko Aaltonen, Pentti Renvall, Lauri Kuusanmäki, Heikki Waris & Eino Jutikkala. K. J. Gummerus, Jyväskylä, Helsinki. 262–311.
- Vilkuna, Kustaa 1935. Varsinaissuomalaisten kansanomaisesta taloudesta ja kulkuneuvoista. *Varsinais-Suomen historia*. 3,2. Toim. Einar W. Juva. WSOY, Porvoo.
- Vilkuna, Kustaa 1985. *Vuotuinen ajantieto. Vanhoista merkkipäivistä sekä kansanomaisesta talous- ja sääkalenterista enteineen*. 12. painos (1. painos 1950). Otava, Helsinki.
- Virtanen, E. A. 1922. Kansankalenteri ja karjan laitumella pitäminen Suomessa. *Kotiseutu*. 30–43.
- Virtanen, E. A. 1930. Yhteisesti niitettyjen heinien jakamisesta tapaoikeudelliselta kannalta. *Virittäjä*. 158–170.
- Virtanen, E. A. 1934. Kyläyhteiskunta ennen isojakoa. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria. II: Sääty-yhteiskunnan aika 1*. Toim. Gunnar Suolahti, Väinö Voionmaa, Esko Aaltonen, Pentti Renvall, Lauri Kuusanmäki, Heikki Waris & Eino Jutikkala. K. J. Gummerus, Jyväskylä, Helsinki. 417–477
- Virtanen, E. A. 1938. Varsinais-Suomen yhteiskunnallista kansankulttuuria. *Varsinais-Suomen historia*. 2,2. Toim. Einar W. Juva. WSOY, Porvoo.
- Virtanen, E. A. 1942. Huomioita Varsinais-Suomen yhteismetsien käytöstä. *Kotiseutu*. 34–44.
- Vivier, Nadine 2002. The management and use of the commons in France in the eighteenth and nineteenth centuries. Teoksessa *The management of common land in north west Europe, c. 1500–1850*. Eds. Martina De Moor, Leigh Shaw-Taylor & Paul Warde. Brepols, Turnhout. 143–171.
- Wall, Derek 2014. *The commons in history. Culture, conflict and ecology*. MIT Press, Cambridge.
- Warde, Paul 2002. Common rights and common lands in south-west Germany, 1500–1800. Teoksessa *The management of common land in north west Europe, c. 1500–1850*. Eds. Martina De Moor, Leigh Shaw-Taylor & Paul Warde. Brepols, Turnhout. 195–224.
- Widgren, Mats 1995. Individuellt eller kollektivt ägande i bondesamhällen? Teoksessa *Äganderätten i lantbrukets historia*. Red. Mats Widgren. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria. Nordiska museet, Stockholm. 5–16.

- Wiking-Faria, Pablo 2009. *Freden, friköpen och järnplogarna. Drivkrafter och förändringsprocesser under den agrara revolutionen i Halland 1700–1900*. Avhandling från Institutionen för Historiska studier. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Wilmi, Jorma 2003. Tuotantotekniikka ja ravinnonsaanti. Teoksessa *Suomen maatalouden historia. 1: Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Toim. Viljo Rasila, Eino Jutikkala & Anneli Mäkelä-Alitalo. SKS. Helsinki. 159–182.
- Winchester, Angus J. L. 2002. Upland commons in northern England. Teoksessa *The management of common land in north west Europe, c. 1500–1850*. Eds. Martina De Moor, Leigh Shaw-Taylor & Paul Warde. Brepols, Turnhout. 33–57.
- Wirilander, Kaarlo 1974. *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870*. SHS, Helsinki.
- Ylikangas, Heikki 2004. Kiista uudisasutuksesta isojaon syynä. *HAik* 4/2004. 494–507.
- Ylikangas, Heikki 2010. Kohdealueen erityispiirteet paikallishistorian ytimenä. Teoksessa *Kaikella on paikkansa*. Toim. Pekka Ahtiainen, Jukka Tervonen & Kari Teräs. Vastapaino, Tampere. 117–127.
- Ylönen, Aulikki 1969. *Pöytyän, Yläneen ja Oripään historia vuoteen 1865*. Pöytyän, Yläneen ja Oripään historiatoimikunta, Pöytyä.
- Ågren, Maria 1992. *Jord och gäld. Social skiktning och rättslig konflikt i södra Dalarna ca 1650–1850*. Studia Historica Upsaliensia 166. Uppsala universitet, Uppsala.
- Ågren, Maria 1995. Att ha brukat sedan forna tider. Argument för rätt till egendom i 1600-talets Sverige. Teoksessa *Åganderätten i lantbrukets historia*. Red. Mats Widgren. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria. Nordiska museet, Stockholm. 109–126.
- Ågren, Maria 1997. *Att hävda sin rätt. Synen på jordägandet i 1600-talets Sverige, speglat i institutet urminnes hävd*. Nerenius & Santerus, Stockholm.
- Åslund, Åsa 2008. *Allemansrätten och marknyttjande. Studier av ett rättsinstitut*. Linköpings universitet, Linköping.
- Österberg, Eva 1991. *Mentalities and other realities. Essays in medieval and early modern Scandinavian history*. Lund studies in international history 28. Lund University Press, Lund.
- Östman, Ann-Catrin 2000. *Mjölk och jord. Om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottniskt jordbrukssamhälle ca 1870–1940*. Åbo Akademi, Åbo.
- Östman, Ann-Catrin 2007. Kaskenpoltosta moderniin maatalouteen. Teoksessa *Suomalaisen arjen historia. 2: Säätyjen Suomi*. Toim. Kai Häggman. Weilin+Göös, Helsinki. 30–51.
- Östman, Ann-Catrin 2014. Kylätalkoot. Kun paikallisyhteisö sai yhteiskunnallisen merkityksen. Teoksessa *Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu*. Toim. Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman. SKS, Helsinki. 213–238.

Liitteet

Liite 1. Tutkimusalueen kylät, niiden tilamäärät eri isojakovaiheiden tilastollisessa analyysissä ja lähteinä käytetyt arkistoyksiköt.

Huom. Luettelossa kylä maankäytön määrittelemänä yksikkönä, joka ei täysin vastaa luetteloa pitäjien maakirjakylistä.

HUITTINEN

	Huittisten emäseurakunta	vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
1	Hakuni (yksinäis)	-	-	-	KA Helsinki, MHA U, Huittinen A16:2/1-9.
2	Hannula	2	2	2	MLAK, Huittinen 8; MLAK, Huittinen 9; KA Helsinki, MHA U, Huittinen A16:2/1-9.
3	Hirvelä (yksinäis)	-	-	-	
4	Huhkola (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Huittinen 44:4; MLAK, Huittinen 44:14.
5	Huittistenkylä	8	9	9	MLAK, Huittinen 16; MLAK, Huittinen 9:05; MLAK, Huittinen 9:1; MLAK, Huittinen 9:2; MLAK, Huittinen 9:4; MLAK, Huittinen 9:5.
6	Hurula	2	2	2	MLAK, Huittinen 8; MLAK, Huittinen 9; MLKA, Huittinen 41:01; MLAK, Huittinen 41:3.
7	Kaharila	2	2	2	MLAK, Huittinen 11; MLAK, Huittinen 19; MLAK, Huittinen 9:1; MLKA, Huittinen 9:2; MLAK, Huittinen 9:4.
8	Kannila	2	2	2	MLAK, Huittinen 14; MLAK, Huittinen 21; MLAK, Huittinen 9:1; MLAK, Huittinen 9:2; MLAK, Huittinen 9:4.
9	Karhiniemi	9	12	12	MLAK, Huittinen 15:0; MLAK, Huittinen 15:1; MLAK, Huittinen 15:2; MLAK, Huittinen 15:3; MLAK, Huittinen 15:5.
10	Kirkonkylä	5	7	7	MLAK, Huittinen 16; MLAK, Huittinen 9:05; MLAK, Huittinen 9:1; MLAK, Huittinen 9:2; MLAK, Huittinen 9:4.
11	Kiviranta (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Huittinen 9:1; MLAK, Huittinen 9:2.

HUITTINEN

	Huittisten emäseurakunta	vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
12	Korkiakoski	5	7	7	MLAK, Huittinen 19:3; MLAK, Huittinen 19; MLAK, Huittinen 9:1; MLAK Huittinen 9:2; MLAK, Huittinen 9:4.
13	Koskua (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Huittinen 44:4; MLAK, Huittinen 44:14.
14	Kuninkainen (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Huittinen 9:1; MLAK, Huittinen 9:2.
15	Kännölä (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Huittinen 44:4; MLAK, Huittinen 44:14.
16	Lauttakylä	8	8	8	MLAK, Huittinen 9:03; MLAK, Huittinen 29:4; MLAK, Huittinen 29:5.
17	Leppäkoski	4	4	4	MLAK, Huittinen 23; MLAK, Huittinen 9:1; MLAK, Huittinen 9:2; MLAK, Huittinen 9:4.
18	Loima	5	7	7	MLAK, Huittinen 24; MLAK, Huittinen 24:1; MLAK, Huittinen 24:7.
19	Löysälä	6	6	6	MLAK, Huittinen 14; MLAK, Huittinen 21; MLAK, Huittinen 9; MLAK, Huittinen 9:1; MLAK, Huittinen 9:2; MLAK, Huittinen 9:4.
20	Matikkala	2	2	2	MLAK, Huittinen 9; MLAK, Huittinen 9:1; MLAK, Huittinen 9:2; MLAK, Huittinen 9:4.
21	Mauriala (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Huittinen 29:4; MLAK, Huittinen 29:5.
22	Mommola	7	9	9	MLAK, Huittinen 29; MLAK, Huittinen 29:4; MLKA, Huittinen 29:5.
23	Mäentaka (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Huittinen 44:4; MLAK, Huittinen 44:14.
24	Naatula (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Huittinen 9:1; MLAK, Huittinen 9:2.
25	Nanhia	8	8	8	MLAK, Huittinen 32; MLAK, Huittinen 44:4; MLAK, Huittinen 44:14.
26	Pappila (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Huittinen 29:4; MLAK, Huittinen 29:5.

HUITTINEN

	Huittisten emäseurakunta	vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
27	Pöyriälä	2	2	2	MLAK, Huittinen 38; MLAK, Huittinen 9; MLAK, Huittinen 9:1; MLAK, Huittinen 9:2; MLAK, Huittinen 9:4.
28	Raijala	5	5	5	MLAK, Huittinen 39; MLAK, Huittinen 29:4; MLAK, Huittinen 29:5.
29	Raskala (Keikyän jakokunta, kartalla 52)	2	2	2	KA Turku, TPM III, Keikyä 50:0; MLAK, Keikyä 50:1; MLAK, Keikyä 50:2.
30	Rieskala	5	5	5	MLAK, Huittinen 41:01; MLAK, Huittinen 41:02; MLAK, Huittinen 41:2; MLAK, Huittinen 41:3.
31	Riesola	4	4	4	MLAK, Huittinen 41:01; MLAK, Huittinen 41:2; MLAK, Huittinen 41:3.
32	Sampu	17	19	19	KA Turku, TPM III, Huittinen 44:03; MLAK, Huittinen 44:2; MLAK, Huittinen 44:4; MLAK, Huittinen 44:14.
33	Sorvola (Keikyän jakokunta, kartalla 52)	3	3	3	KA Turku, TPM III, Keikyä 50:0; MLAK, Keikyä 50:1; MLAK, Keikyä 50:2.
34	Suttila	4	4	4	MLAK, Huittinen 46; MLAK, Huittinen 9; MLAK, Huittinen 9:1; MLAK, Huittinen 9:2; MLAK, Huittinen 9:4.
35	Uola (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Huittinen 44:4; MLAK, Huittinen 44:14.

HUITTINEN

	Kauvatsa	vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
36	Ahvenus	6	6	6	MLAK, Kauvatsa 1:0; MLAK, Kauvatsa 1; MLAK, Kauvatsa 1:1; MLAK, Kauvatsa 1:3.
37	Jalonoja	7	7	7	MLAK, Kauvatsa 2; MLAK, Kauvatsa 2:1; MLAK, Keikyä 1:11; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:0.
38	Kauvatsa	9	9	9	MLAK, Kauvatsa 3:01; MLAK, Kauvatsa 3:1; MLAK, Kauvatsa 3:4; KA Turku, TPM III, Kauvatsa 3.
39	Korpela (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Kauvatsa 1; MLAK, Kauvatsa 1:1; MLAK, Kauvatsa 1:3.
40	Kotka (yksinäis, ei kartalla)	-	-	-	
41	Kulkkila	2	2	2	MLAK, Kauvatsa 5:0; MLAK, Kauvatsa 5; MLAK, Kauvatsa 5:3.

HUITTINEN

Kauvatsa	vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
42 Kuoppakoski (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Kauvatsa 7:0; MLAK, Kauvatsa 7; MLAK, Kauvatsa 7:1.
43 Lievikoski eli Mulvola	6	6	6	MLAK, Kauvatsa 7:0; MLAK, Kauvatsa 7; MLAK, Kauvatsa 7:1; MLKA, Kauvatsa 7:2.
44 Piitanoja (yksinäis, ei kartalla)	-	-	-	
45 Puurila	-	-	-	Isojako 1906.
46 Rutuna (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Kauvatsa 1; MLAK, Kauvatsa 1:1; MLAK, Kauvatsa 1:3.
47 Suutari (yksinäis, kartalla 49)	-	-	-	
48 Työtälä	5	5	5	MLAK, Kauvatsa 13; MLAK, Huittinen 15:1; MLAK, Huittinen 15:2; MLAK, Huittinen 15:3; MLAK, Huittinen 15:5.
49 Unto (yksinäis)	-	-	-	
50 Yttälä	8	8	8	MLAK, Kauvatsa 14:0; MLAK, Kauvatsa 14:2.

HUITTINEN

Keikyä	vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
51 Aarikkala (Villilän jakokunta, kartalla 51)	3	-	-	KA Turku, TPM III, Keikyä 1:09; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:08; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:06; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:02; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:0. Puutteellinen aineisto.
52 Hellilä (Keikyän jakokunta, kartalla 52)	2	2	2	KA Turku, TPM III, Keikyä 50:0; MLAK, Keikyä 50:1; MLAK, Keikyä 50:2.
53 Honkola (Villilän jakokunta, kartalla 51)	3	-	-	KA Turku, TPM III, Keikyä 1:06; KA Turku, TPM III, Keikyä 6:1; MLAK, Keikyä 6:2; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:0. Puutteellinen aineisto.
54 Kanala (Keikyän jakokunta, kartalla 52)	2	2	2	KA Turku, TPM III, Keikyä 50:0; MLAK, Keikyä 50:1; MLAK, Keikyä 50:2.
55 Kiviniemi (Keikyän jakokunta, kartalla 52)	3	3	3	KA Turku, TPM III, Keikyä 50:0; MLAK, Keikyä 50:1; MLAK, Keikyä 50:2.

HUITTINEN

Keikyä		vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
56	Krekola (Villilän jakokunta, kartalla 51)	-	-	-	KA Turku, TPM III, Keikyä 1:06; KA Turku, TPM III, Keikyä 2; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:02; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:0. Puutteellinen aineisto.
57	Meskala (Villilän jakokunta, kartalla 51)	5	-	-	MLAK, Keikyä 28; KA Turku, TPM III, Keikyä 28:1; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:06; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:0. Puutteellinen aineisto.
58	Ojanperä (Keikyän jakokunta, kartalla 52)	2	2	2	KA Turku, TPM III, Keikyä 50:0; MLAK, Keikyä 50:1; MLAK, Keikyä 50:2.
59	Partala (Villilän jakokunta, kartalla 51)	-	-	-	KA Turku, TPM III, Keikyä 1:06; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:02; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:0; KA Turku, TPM III, Keikyä 2. Puutteellinen aineisto.
60	Peevola (Keikyän jakokunta, kartalla 52)	2	2	2	KA Turku, TPM III, Keikyä 50:0; MLAK, Keikyä 50:1; MLAK, Keikyä 50:2.
61	Pehula (Villilän jakokunta, kartalla 51)	5	-	-	MLAK, Keikyä 36; MLAK, Keikyä 36:1; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:06; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:02; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:0. Puutteellinen aineisto.
62	Potila (Keikyän jakokunta, kartalla 52)	5	5	5	KA Turku, TPM III, Keikyä 50:0; MLAK, Keikyä 50:1; MLAK, Keikyä 50:2.
63	Saappala (Villilän jakokunta, kartalla 51)	3	-	-	MLAK, Keikyä 43; MLAK, Keikyä 43:1; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:06; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:02; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:0. Puutteellinen aineisto.
64	Tervaportti (yksinäis, Villilän jakokunta, kartalla 51)	-	-	-	KA Turku, TPM III, Keikyä 1:06; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:02; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:0.
65	Villilä (Villilän jakokunta, kartalla 51)	-	-	-	KA Turku, TPM III, Keikyä 1:06; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:02; KA Turku, TPM III, Keikyä 1:0. Puutteellinen aineisto.
66	Äetsä (Keikyän jakokunta, kartalla 52)	4	4	4	KA Turku, TPM III, Keikyä 50:0; MLAK, Keikyä 50:1; MLAK, Keikyä 50:2.

HUITTINEN

Vampula	vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset	
67	Hanhikoski	3	3	3	MLAK, Alastaro 10:1.
68	Honko (yksinäis, kartalla 81)	-	-	-	MLAK, Vampula 14:1; MLAK, Vampula 14:3.
69	Horna (yksinäis)	-	-	-	
70	Huhtaa	4	4	4	MLAK, Vampula 4; MLAK, Vampula 4:1.
71	Kotaja	3	1	1	MLAK, Vampula 12:0; MLAK, Vampula 5; MLAK, Vampula 4:1.
72	Kukonharja	2	2	2	MLAK, Vampula 6.
73	Kärväselä	4	4	4	MLAK, Vampula 7; MLAK, Vampula 7:1, MLAK, Vampula 8:2a; MLAK, Vampula 8:5; KA Turku, TPM III, Vampula 8:3.
74	Matkusjoki	3	3	3	MLAK, Vampula 8:01; MLAK, Vampula 8; MLAK, Vampula 8:2a; MLAK, Vampula 8:5; KA Turku, TPM III, Vampula 8:3.
75	Murto	-	-	-	MLAK, Alastaro 18:1. Pellot yksityiset jo ennen isojakoa.
76	Närälä (yksinäis)	-	-	-	
77	Punola	3	5	5	MLAK, Vampula 11:0; MLAK, Vampula 11:2; MLAK, Vampula 13:4.
78	Sallila	4	5	5	MLAK, Vampula 12:0; MLAK, Vampula 5; MLAK, Vampula 12; MLAK, Vampula 12:3.
79	Salmenoja	4	4	4	MLAK, Vampula 13:3; MLAK, Vampula 13:4; MLAK, Vampula 13:5.
80	Siivikkala	5	5	5	MLAK, Vampula 14:01; MLAK, Vampula 14; MLAK, Vampula 14:1; MLAK, Vampula 14:3, MLAK, Vampula 14:4.
81	Soinila	6	6	7	MLAK, Vampula 14:01; MLAK, Vampula 14; MLAK, Vampula 14:1; MLAK, Vampula 14:3, MLAK, Vampula 15:1.
82	Tamare	4	5	5	MLAK, Vampula 16; MLAK, Vampula 14:1; MLAK, Vampula 14:3, MLAK, Vampula 16:4.
83	Vampula	5	5	5	MLAK, Vampula 17; MLAK, Vampula 4; MLAK, Vampula 4:1.

LOIMAA

Alastaro		vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
84	Anninen (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Alastaro 4.
85	Auvainen	2	2	2	MLAK, Alastaro 12:1; MLAK, Alastaro 12:2.
86	Hennijoki	2	2	2	MLAK, Alastaro 3.
87	Hintsala	4	4	4	MLAK, Alastaro 4.
88	Ilola	7	7	7	MLAK, Alastaro 3.
89	Kankare	4	4	4	MLAK, Alastaro 6; KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:7/1-11.
90	Kojo	6	6	6	MLAK, Alastaro 6; KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:7/1-11; Pispalan Heikkilän talonarkisto, Noson ote jakokirjasta.
91	Koski	7	7	7	MLAK, Alastaro 8:0; MLAK, Alastaro 8; MLAK, Alastaro 8:1.
92	Lauroinen	6	6	6	MLAK, Alastaro 9:01; MLAK, Alastaro 9:0.
93	Mälläinen	6	6	6	MLAK, Alastaro 10; MLAK, Alastaro 10:1.
94	Männistö	4	5	5	MLAK, Alastaro 11; MLAK, Alastaro 11:1; KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:11/1-7.
95	Mökköinen	5	5	5	MLAK, Alastaro 12:1; MLAK, Alastaro 12:2.
96	Niinijoensuu	7	8	8	MLAK, Alastaro 13:01; MLAK, Alastaro 13; KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:13/1-6.
97	Pispala	2	2	2	MLAK, Alastaro 14:1.
98	Reitola	3	3	3	MLAK, Alastaro 15:0.
99	Sikilä	4	4	4	MLAK, Alastaro 16.
100	Suutarla	2	2	2	MLAK, Alastaro 17.
101	Tammiainen	7	7	7	MLAK, Alastaro 18:1.
102	Vahvala	3	3	3	MLAK, Alastaro 16.
103	Vammala	2	2	2	MLAK, Alastaro 20:01; MLAK, Alastaro 20:0; MLAK, Alastaro 20.
104	Virttaa	8	8	8	MLAK, Alastaro 21:3; MLAK, Oripää 2; KA Turku, TPM III, Alastaro 21:02; KA Turku, TPM III, Alastaro 21; KA Turku, TPM III, Alastaro 21:2.

LOIMAA

Alastaro	vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
105 Vuoltee (yksinäis)	-	-	-	
106 Vännilä	5	5	5	MLAK, Alastaro 3.
107 Ämmäinen (alinen)	3	3	3	MLAK, Alastaro 24:01; MLAK, Alastaro 24:0; MLAK, Alastaro 24; MLAK, Alastaro 24:1.
108 Ämmäinen (ylinen)	5	5	5	MLAK, Alastaro 24:01; MLAK, Alastaro 24:0; MLAK, Alastaro 24; MLAK, Alastaro 24:1.

LOIMAA

Loimaan emäseurakunta	vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
109 Alastaron Mäenpää	3	3	3	MLAK, Loimaan kunta 1:1.
110 Eura	6	6	6	KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta 455:18/1-26.
111 Haara	6	6	6	MLAK, Loimaan kunta 4:0; MLAK, Loimaan kunta 4.
112 Haaroinen (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Loimaan kunta 7:1.
113 Haitula	4	4	4	MLAK, Loimaan kunta 6.
114 Hartoinen	2	2	2	MLAK, Loimaan kunta 7:1; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 7; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:4/1-21.
115 Hattula	4	4	4	MLAK, Loimaan kunta 8:0; MLAK, Loimaan kunta 8.
116 Hirvikoski	7	7	7	MLAK, Loimaan kunta 9; MLAK, Loimaan kunta 9:2; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 9:1.
117 Hurskala	4	4	4	MLAK, Loimaan kunta 10.
118 Ilmarinen	3	3	3	MLAK, Loimaan kunta 11:1. Kylän sarkajakoisista pelloista erillisiä peltoja viljellyt Kössi ei mukana tilastollisessa analyysissä.
119 Inkilä	4	4	4	MLAK, Loimaan kunta 22; MLAK, Loimaan kunta 22:2.
120 Joenperä	2	2	2	MLAK, Loimaan kunta 14; MLAK, Loimaan kunta 14:1.
121 Juva (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Loimaan kunta 11:1.

LOIMAA

Loimaan emäseurakunta		vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
122	Karhula	6	6	6	MLAK, Loimaan kunta 16:01; MLAK, Loimaan kunta 16; MLAK, Loimaan kunta 16:1.
123	Karsattila	5	5	5	MLAK, Loimaan kunta 17; MLAK, Loimaan kunta 17:2.
124	Kauhanoja	8	8	8	MLAK, Loimaan kunta 18.
125	Kemppilä	3	3	3	MLAK, Loimaa 19:0; MLAK, Loimaa 19:2; MLAK, Loimaa 19:3.
126	Kesärlä	3	3	3	MLAK, Loimaan kunta 20.
127	Klokkarla (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Loimaan kunta 36:0; MLAK, Loimaan kunta 36.
128	Kojonperä	6	6	6	MLAK, Loimaan kunta 22; MLAK, Loimaan kunta 22:2; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 22:1.
129	Krekilä	9	9	9	MLAK, Loimaan kunta 3:0; MLAK, Loimaan kunta 3.
130	Kuninkainen	5	5	5	MLAK, Loimaan kunta 23:0; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 2:2; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta 45:18/1-26.
131	Kurittula	5	6	6	KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 24; MLAK, Loimaan kunta 24:1; MLAK, Loimaan kunta 17:2.
132	Kuttila	3	3	3	KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:22/1-5; MLAK, Loimaan kunta 25:01; MLAK, Loimaan kunta 25:0; MLAK, Loimaan kunta 25:1.
133	Köyliö	5	5	5	MLAK, Loimaan kunta 26; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:18/1-26.
134	Lappijoki	4	4	4	MLAK, Loimaan kunta 7:1; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 7; KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:4/1-21.
135	Levälä	2	2	2	MLAK, Loimaan kunta 28.
136	Lähde	2	2	2	MLAK, Loimaan kunta 22; MLAK, Loimaan kunta 22:2.
137	Manninen	7	7	7	MLAK, Ypäjä 3 b.
138	Niemi	2	2	2	MLAK, Loimaan kunta 33.

LOIMAA

Loimaan emäseurakunta		vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
139	Onkijoki Hollo	2	2	2	MLAK, Loimaan kunta 36:0; MLAK, Loimaan kunta 36.
140	Onkijoki Rynkö (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Loimaan kunta 4.
141	Pahikainen	3	3	3	MLAK, Loimaan kunta 35:0; MLAK, Loimaan kunta 35:1; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 35.
142	Pappila (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Loimaan kunta 36:0; MLAK, Loimaan kunta 36.
143	Pappinen	10	10	10	MLAK, Loimaan kunta 37:01; MLAK, Loimaan kunta 37.
144	Peltoinen	2	2	2	MLAK, Loimaa 38.
145	Piltola	8	8	8	MLAK, Loimaan kunta 40; MLAK, Loimaan kunta 40:1.
146	Puujalkala	4	4	4	MLAK, Loimaan kunta 11:1.
147	Raikkola	4	4	4	MLAK, Loimaan kunta 42.
148	Seppälä	2	2	2	KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 43; MLAK, Loimaan kunta 43:1.
149	Sieppala	4	4	4	MLAK, Loimaan kunta 8:0; MLAK, Loimaan kunta 44.
150	Torkkala	4	4	4	MLAK, Loimaan kunta 45:0; MLAK, Loimaan kunta 45:1.
151	Vesikoski (etelä)	6	7	7	MLAK, Loimaa 46; MLAK, Loimaa 46:1.
152	Vesikoski (pohjois)	6	6	6	KA Helsinki, MHA U, Loimaa A54:6/9-13; MLAK, Loimaa 46:2.
153	Vilvainen	5	5	5	KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:38/1-7; MLAK, Loimaan kunta 47; MLAK, Loimaan kunta 47:1a; MLAK, Loimaan kunta 47:2; KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 47:1.
154	Ylistaron Mäenpää	7	7	7	MLAK, Loimaa 19:0; MLAK, Loimaa 32; MLAK, Loimaa 32:1.
155	Ypäjä	8	9	9	MLAK, Ypäjä 7 a. Sarkajaosta ir- ralliset Myllykylä ja Haukka eivät mukana tilastollisessa analyysissä.

LOIMAA

Mellilä		vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
156	Isoperä	13	15	15	MLAK, Mellilä 13; MLAK, Mellilä 13:1; KA Helsinki, MHA U, Mellilä A61:1/2-13.
157	Mellilä	7	8	8	MLAK, Mellilä 31.
158	Pesänsuo	7	7	7	MLAK, Mellilä 39:01; MLAK, Mellilä 39:0; MLAK, Mellilä 39.
159	Vähäperä	4	5	5	MLAK, Mellilä 48; MLAK, Mellilä 48:1.

LOIMAA

Metsämaa		vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
160	Kallio	7	7	7	MLAK, Metsämaa 1:0; MLAK, Metsämaa 1:2.
161	Korpi	7	7	7	MLAK, Metsämaa 2:1.
162	Majanoja	4	4	4	MLAK, Metsämaa 1:0; MLAK, Metsämaa 1:2; MLAK, Metsämaa 3:1.
163	Metsämaa	8	8	8	MLAK, Metsämaa 1:0; MLAK, Metsämaa 1:2; MLAK, Metsämaa 4.

MARTTILA

Karinainen		vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
164	Karinainen	7	7	7	MLAK, Karinainen 1; MLAK, Karinainen 1:1.
165	Kiukainen	2	2	2	MLAK, Karinainen 3; MLAK, Karinainen 3:1; MLAK, Karinainen 3:2.
166	Kyrö	13	15	15	MLAK, Karinainen 3; MLAK, Karinainen 3:1; MLAK, Karinainen 3:2.
167	Mäenpää	3	-	-	MLAK, Karinainen 4. Puutteellinen aineisto.
168	Närppi	5	5	5	MLAK, Karinainen 4; KA Helsinki, MHA U, Karinainen A26:7/1-3.
169	Suutarla	3	-	-	MLAK, Karinainen 4. Puutteellinen aineisto.
170	Tilkanen (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Karinainen 4.

MARTTILA

Koski	vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
171 Halikkola	6	6	6	KA Turku, TPM III, Koski 1; MLAK, Koski 1:1.
172 Harmaa	2	2	2	MLAK, Koski 2.
173 Hongisto	7	7	7	MLAK, Koski 3; MLAK, Koski 3:1.
174 Iso-Sorvastio	14	14	14	MLAK, Koski 4:1.
175 Jättälä	3	3	3	MLAK, Koski 5.
176 Kattelus	2	2	2	MLAK, Koski 15.
177 Koivukylä	6	6	6	MLAK, Koski 2.
178 Koski (yksinäis)	-	-	-	Isojako v. 1885–1886.
179 Liipola (yksinäis)	-	-	-	
180 Myllykylä	2	2	4	MLAK, Koski 10.
181 Partela	6	6	6	MLAK, Koski 11:1.
182 Patakoski	7	-	-	MLAK, Koski 12. Puutteellinen aineisto.
183 Talola	4	4	4	MLAK, Koski 13; MLAK, Koski 13:1.
184 Tapala	7	7	7	KA Turku, TPM III, Koski 14; MLAK, Koski 14:1.
185 Tausela	3	3	3	MLAK, Koski 15.
186 Tuimala	5	5	5	MLAK, Koski 16; KA Helsinki, MHA U, Koski A43:16/4–6.
187 Vähä-Sorvastio	-	-	-	Isojako v. 1885–1886.
188 Värmälä (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Koski 12.

MARTTILA

Marttilan emäseurakunta	vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
189 Heikola	7	7	7	MLAK, Marttila 2.
190 Hirvas	6	6	6	MLAK, Marttila 3.
191 Huovaristo	2	3	3	MLAK, Marttila 4; MLAK, Marttila 4:1.
192 Juutila	3	3	3	MLAK, Marttila 5.
193 Karvela	3	3	3	MLAK, Marttila 6.
194 Krouvi	2	-	-	KA Turku, TPM III, Marttila 7; MLAK Marttila 15. Puutteellinen aineisto.
195 Laurila (yksinäis)	-	-	-	

MARTTILA

Marttilan emäseurakunta		vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
196	Lovi	7	7	7	MLAK, Marttila 9.
197	Maunula	4	4	4	MLAK, Marttila 10:0.
198	Mäntsälä (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Marttila 15.
199	Ollila	8	-	-	MLAK, Marttila 12; MLAK, Marttila 3. Puutteellinen aineisto.
200	Palainen	5	5	5	MLAK, Marttila 13:1.
201	Pappila (yksinäis)	-	-	-	
202	Prunkila	7	7	7	MLAK, Marttila 1.
203	Purhala	4	4	4	MLAK, Marttila 15.
204	Rekoinen	4	4	4	MLAK, Marttila 16.
205	Ruskolainen	7	7	7	MLAK, Marttila 17.
206	Simala	7	9	9	MLAK, Marttila 10:0.
207	Siutila	9	9	9	MLAK, Marttila 19.
208	Tiipilä	5	5	5	MLAK, Marttila 20.
209	Vättilä	2	2	2	MLAK, Marttila 21:1.

MARTTILA

Tarvasjoki		vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
210	Eura	7	7	7	MLAK, Tarvasjoki 2.
211	Horrinen & Kotamäki	7	8	8	MLAK, Tarvasjoki 3; MLAK, Tarvasjoki 3:2.
212	Juva (yksinäis)	-	-	-	
213	Kallela	4	4	4	MLAK, Tarvasjoki 5.
214	Kankare & Tuorila	5	5	5	KA Turku, TPM II, Tarvasjoki 14; MLAK, Tarvasjoki 14:1.
215	Karhula & Tuomarla	4	4	4	KA Helsinki, MHA U, Tarvasjoki A104:7/1-9; MLAK, Tarvasjoki 1; MLAK, Tarvasjoki 1:2.
216	Killala	5	5	5	MLAK, Tarvasjoki 7; MLAK, Tarvasjoki 7:1.
217	Kirkonkylä	3	3	3	MLAK, Tarvasjoki 8.
218	Liedonperä	5	5	5	KA Turku, TPM III, Tarvasjoki 9; MLAK, Tarvasjoki 9:3; Ka Helsinki, MHA U, Tarvasjoki A104:11/3-10.
219	Mäentaka	5	5	5	MLAK, Tarvasjoki 10:1.

MARTTILA

Tarvasjoki		vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
220	Seppälä	5	5	5	MLAK, Tarvasjoki 11; MLAK, Tarvasjoki 11:1.
221	Suitsula	4	4	4	KA Turku, TPM II, Tarvasjoki 12; MLAK, Tarvasjoki 12:1; MLAK, Tarvasjoki 15.
222	Suurila	7	7	7	MLAK, Tarvasjoki 13; MLAK, Tarvasjoki 11; MLAK, Tarvasjoki 11:1.
223	Tyllilä	3	3	3	MLAK, Tarvasjoki 15.
224	Yrjäntilä	2	2	2	MLAK, Tarvasjoki 16; KA Helsinki, MHA U, Tarvasjoki A104:23/1-4

PÖYTYÄ

Oripää		vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
225	Annala (kartalla 228)	2	2	2	MLAK, Oripää 2; MLAK, Oripää 2b; MLAK, Oripää 2:5.
226	Latva	4	4	4	MLAK, Oripää 4:1.
227	Makkarkoski	4	4	4	MLAK, Oripää 5.
228	Oripää	12	12	12	MLAK, Oripää 2; MLAK, Oripää 2:1; MLAK, Oripää 2:5; MLAK, Oripää 2:6; KA Turku TPM III, Oripää 2:2; KA Turku, TPM III, Oripää 2:3.
229	Tanskila	6	6	6	MLAK, Oripää 1; MLAK, Oripää 2; MLAK, Alastaro 21:3.

PÖYTYÄ

Pöytyän emäseurakunta		vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
230	Auvainen	11	11	11	MLAK, Pöytyä 1.
231	Ellinen	3	3	3	MLAK, Pöytyä 2.
232	Haveri	2	2	2	MLAK, Pöytyä 28:1.
233	Helttula (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Pöytyä 11.
234	Himainen	4	4	4	MLAK, Pöytyä 4.
235	Hypöinen	3	4	4	MLAK, Aura 5; MLAK, Aura 14; MLAK, Aura 33.
236	Jalkala	4	4	4	MLAK, Pöytyä 6:2.
237	Juotola	4	4	4	MLAK, Pöytyä 7; MLAK, Pöytyä 1.
238	Juva	3	3	3	MLAK, Pöytyä 8.

PÖYTYÄ

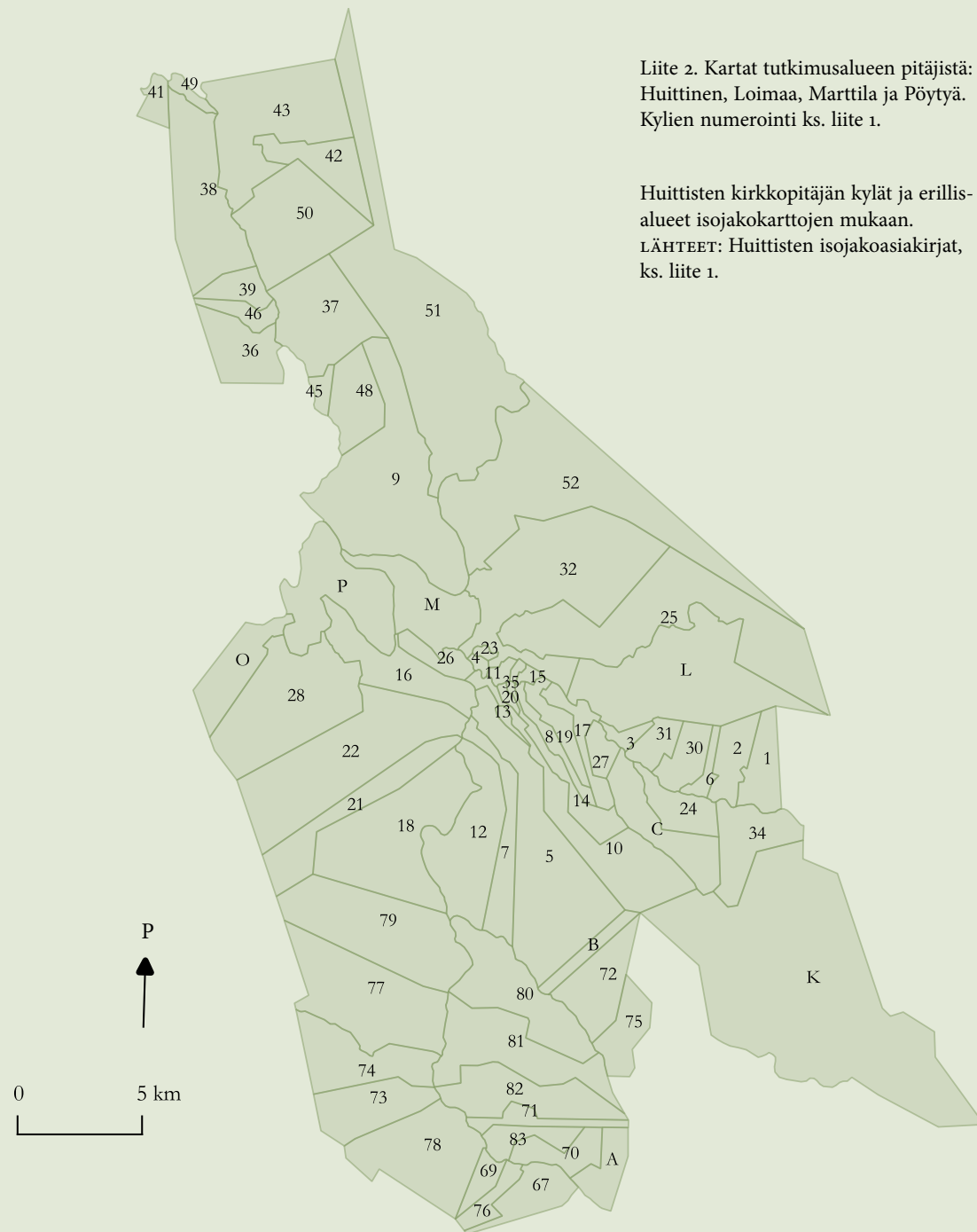
Pöytyän emäseurakunta	vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
239 Kantola (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Pöytyä 29.
240 Karhunoja	10	11	11	MLAK, Pöytyä 10:2.
241 Kaulanperä	11	12	12	MLAK, Pöytyä 11.
242 Kaulansuu	4	4	4	MLAK, Pöytyä 12:0.
243 Koivisto	2	2	2	MLAK, Pöytyä 21; KA Helsinki, MHA U, Pöytyä A89:13/1-3.
244 Kolkkinen	4	4	4	MLAK, Pöytyä 14:0.
245 Kulhua	3	3	3	MLAK, Pöytyä 15; KA Helsinki, MHA U, Pöytyä A89:15/1-5.
246 Kumila	9	9	9	KA Turku, TPM III, Pöytyä 16; MLAK, Pöytyä 11.
247 Kuuskoski	4	4	4	MLAK, Aura 13.
248 Lahto	5	5	5	MLAK, Aura 14; MLAK, Aura 18:1.
249 Leisala (yksinäis, kartalla 239)	-	-	-	MLAK, Pöytyä 29.
250 Lankkinen	5	5	5	MLAK, Pöytyä 12:0.
251 Mustanoja	7	7	7	MLAK, Pöytyä 21.
252 Mäkiäinen	4	4	4	MLAK, Pöytyä 22.
253 Naaranoja (yksinäis)	-	-	-	
254 Oja	2	2	2	MLAK, Pöytyä 8.
255 Ordenoja	4	4	4	MLAK, Pöytyä 8.
256 Paju	4	4	4	MLAK, Pöytyä 28:1.
257 Pappila (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Pöytyä 14:0.
258 Pihlava	7	7	7	MLAK, Pöytyä 28:1.
259 Puho	7	7	7	MLAK, Pöytyä 29.
260 Raatikainen	2	2	2	MLAK, Pöytyä 31.
261 Riihikoski	2	2	2	MLAK, Pöytyä 32; MLAK, Pöytyä 32:1.
262 Viilala	5	6	6	MLAK, Aura 33; MLAK, Aura 14.
263 Vistola (yksinäis)	-	-	-	

PÖYTYÄ

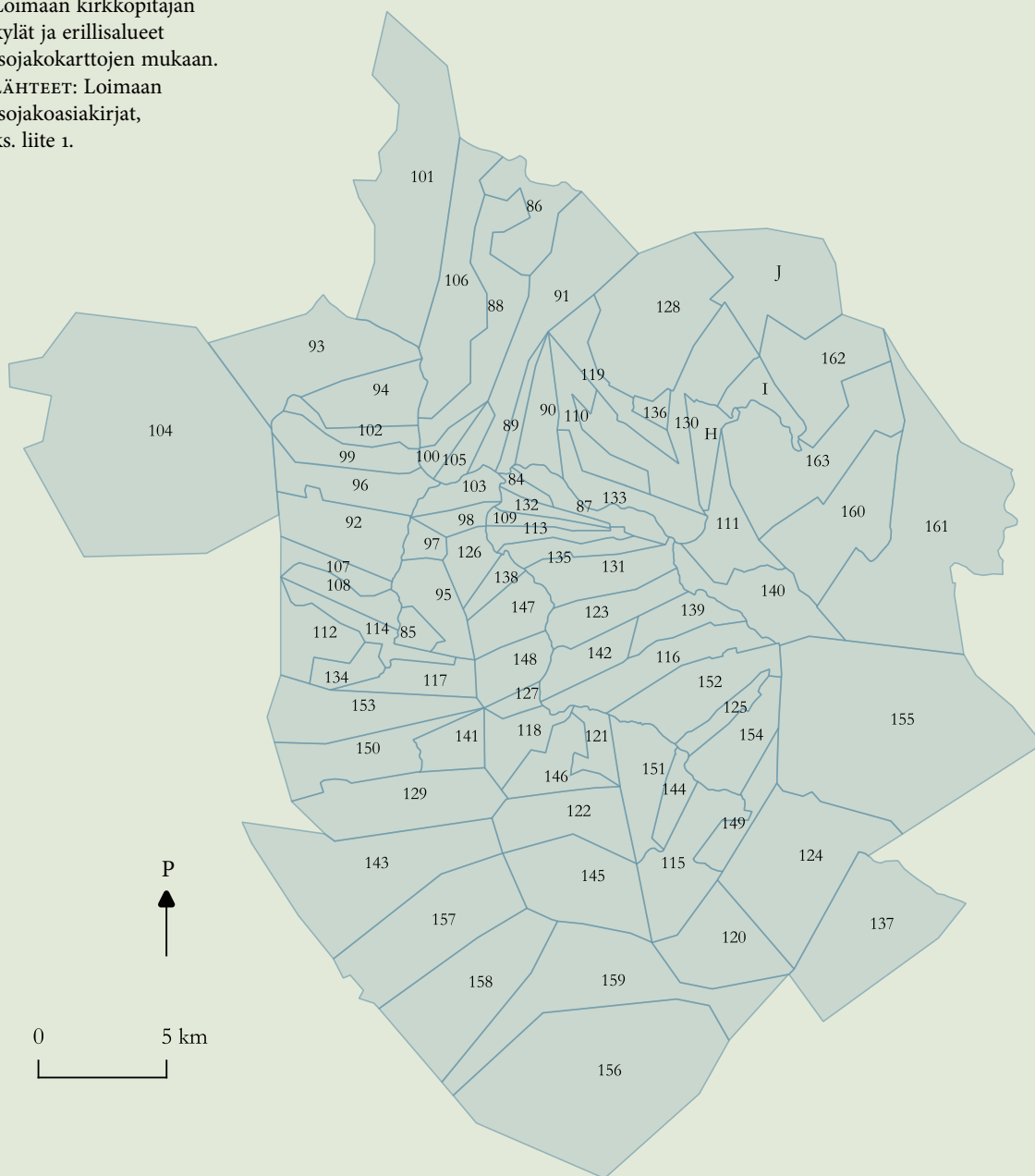
Yläne		vainiot	ulkop.	niityt	Maanmittaustoimitukset
264	Heinijoki	5	5	5	MLAK, Yläne 1. MLAK, Yläne 4:o.
265	Kartanon jakokunta	-	-	-	Isojako 1882–1884; sis. Haveri, Kaidanoja, Klooti, Korpi, Koski, Kurala, Kärrilä, Köpilä, Lietsa, Mettäinen, Mykkälä, Mäenpää, Niemi, Nokkala, Osa, Putkisto, Savo, Tauru, Viirilä, Vimpa.
266	Keihäskoski	4	4	4	MLAK, Yläne 3.
267	Kirkonkylä	12	12	12	MLAK, Yläne 4:o.
268	Pramila (yksinäis)	-	-	-	MLAK, Yläne 3.
269	Tourula	7	7	7	MLAK, Yläne 22.
270	Vainionperä	-	-	-	MLAK, Yläne 23:1. Osa Yläneen kartanon jakokuntaa, 1700-luvun lopulla kylän perintötaalo erotettiin kartanon alaisten tilojen maista.
	YHTEENSÄ TILOJA	1061	1054	1057	

Erillisalueet

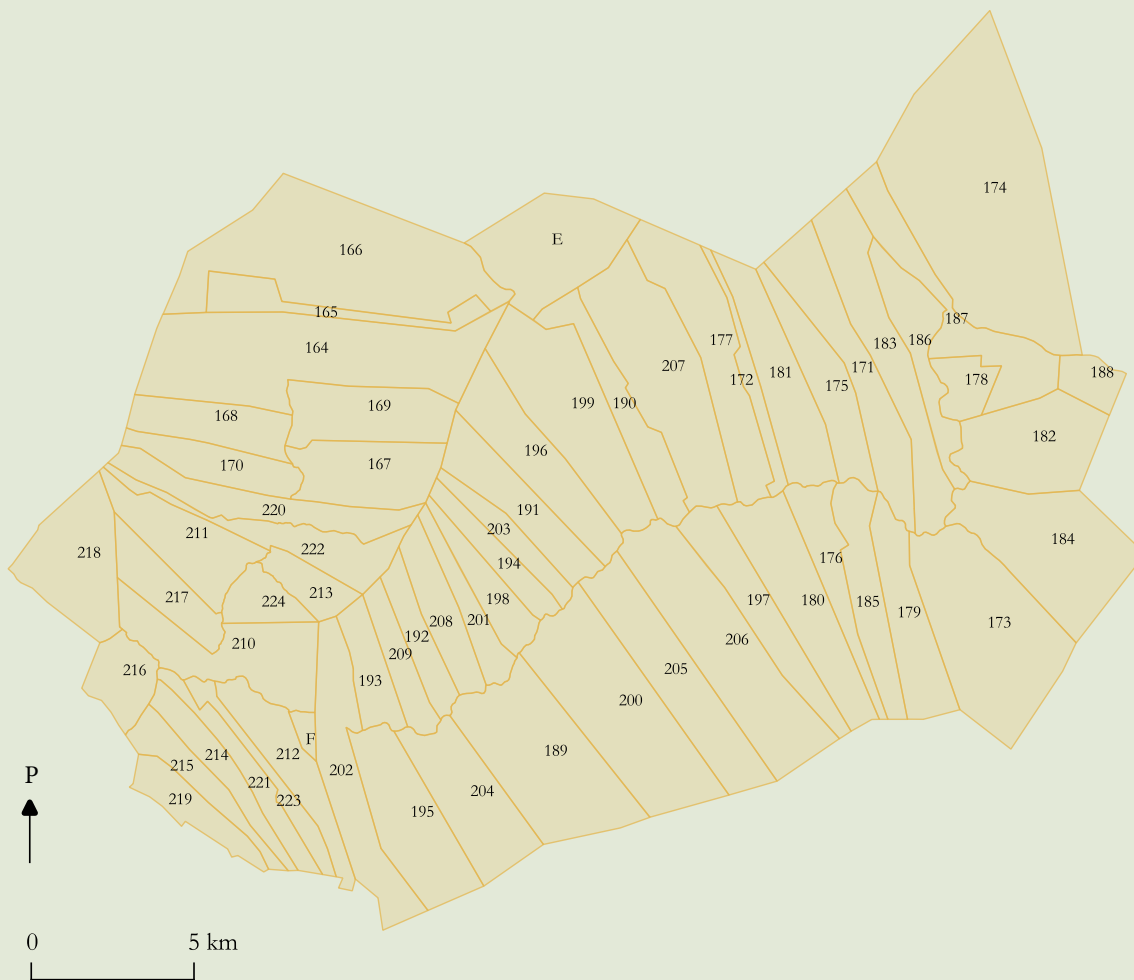
- A Vampula
- B Loima
- C Suutarinmaa
- D Oripää
- E Rahkion pitäjänniitty
- F Koli
- G Kaulansuu
- H Hintsala
- I Inkilä, Kojonperä
- J Orisuo
- K Huhtamo
- L Sampu
- M Huittisten vesiniitty
- O Huittisten Pappila
- P Raijalanjärvi

Loimaan kirkkopitäjän
kylät ja erilliset alueet
isojakokarttojen mukaan.
LÄHTEET: Loimaan
isojakoasiakirjat,
ks. liite 1.

Marttilan kirkkopitäjän kylät ja
erillisuusalueet isojakokarttojen mukaan.
LÄHTEET: Marttilan isojakoasiakirjat,
ks. liite 1.

Pöytyän kirkkopitäjän kylät ja
erillisalueet isojakokarttojen mukaan.
LÄHTEET: Pöytyän isojakoasiakirjat,
ks. liite 1.

Liite 3. Pinta-alamittaukset Huittisten, Loimaan, Marttilan ja Pöytyän pitäjissä ennen isojakoa ja isojaan jälkeen vuoteen 1869 mennessä.

PINTA-ALAMITTAUKSET ENNEN ISOJAKOA

kylä	vuosi	mittaustoimitus
Hannula	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 163–164
Hellilä	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 199–200
Huhtaa	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 189–190
Huittinen	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 139–140
Hurula	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 163–164
Kaharila	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 141–142
Karhiniemi	1691	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1a 14
Kirkonkylä	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 137–138
Korkiakoski	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat, A1 143–144
Kotaja	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 187–188
Kukonharja	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 183–184
Kärväselä	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 193–194
Kärväselä	1723	KA Turku, TPM II, Verollepanoasiakirjat, 206 H 2230, D. Ekman 1. vihko s. 22–23.
Lauttakylä	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 151–152
Leppäkoski	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 157–158
Loima	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 145–146
Löysälä	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 155–156
Matikkala	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 136–137
Matikkala	1695	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1a 15
Matkusjoki	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 193–194
Matkusjoki	1738	KA Turku, TPM II, Verollepanoasiakirjat, 206 H 2230, D. Ekman 3. vihko s. 394–395.
Mommola	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 147–150
Murto	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 181–182
Nanhia	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 131–132
Punola	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 195–196
Punola	1738	KA Turku, TPM II, Verollepanoasiakirjat, 206 H 2230, D. Ekman 3. vihko s. 393–395.
Pöyriälä	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 157–158

kylä	vuosi	mittaustoimitus
Raijala	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 153–154
Raskala	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 125–126
Rieskala	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 161–162
Riesola	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 159–160
Sallila	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 191–192
Sallila	1726	KA Turku, TPM II, Verollepanoasiakirjat, 206 H 2230, D. Ekman 1. vihko s. 19–21.
Salmenoja	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 143–144
Sampu	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 127–130
Siivikkala	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 183–184
Soinila	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 185–186
Sorvola	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 125–126
Suttila	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 165–166
Tamare	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 187–188
Työtilä	1691	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1a 14
Vampula	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 189–190
Hennijoki	1646	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1 181–182
Kesärlä	1696	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1a 20
Pispala	1693	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A1a 19
Manninen	1726	KA Turku, TPM II, Verollepanoasiakirjat, 206 H 2230, Johan Wettervik 4. vihko, 649–654.
Eura	1709	KA Turku, TPM II, Verollepanoasiakirjat, 206 H 2230, M. Bergman, 322–326.
Kattelus	1732	KA Turku, TPM II, Verollepanoasiakirjat, 206 H 2230, M. Bergman, 171.
Maunula	1732	KA Turku, TPM II, Verollepanoasiakirjat, 206 H 2230, M. Bergman, 170.
Siutila	1732	KA Turku, TPM II, Verollepanoasiakirjat, 206 H 2230, M. Bergman, 153.
Keihäskoski	1705	KA Helsinki, MHA U, Yläne A118:3/1–2
Lahto	1694	KA Helsinki, MHA U, maakirjakartat A2b 17–18
Latva	1705	KA Helsinki, MHA U, Oripää A75:1/1–2
Makkarkoski	1701	KA Helsinki, MHA U, Oripää A75:3/1–2
Ordenoja	1701	KA Turku, TPM II, Verollepanoasiakirjat, 206 H 2230, M. Bergman s. 233–237.
Oripää	1698	KA Helsinki, MHA U, Oripää A75:4/1

PINTA-ALAMITTAUKSET ISOJAON JÄLKEEN

kylä	tila	mittauksen syy	vuosi	mittaustoimitus
Hanhikoski	Sopero	katselmus	1863	MLAK, Vampula 1:2.
Huittinen	Rautio	halkominen	1834	MLAK, Huittinen 9:7.
Huittinen	Torkki	katselmus	1862	KA Helsinki, MHA U, Huittinen A16:5/65-72.
Kaharila	Isokahari	katselmus	1862	KA Helsinki, MHA U, Huittinen A16:6/1-2.
Karhiniemi	Kouhi	katselmus (pellot)	1836	MLAK, Huittinen 15:8.
Karhiniemi	Unto	katselmus (pellot)	1820	MLAK, Huittinen 15:6.
Kauvatsa	Kauppila	halkominen	1866	KA Helsinki, MHA U, Kauvatsa A31:3/13-17.
Kukonharja	Jaakola	halkominen	1819	MLAK, Vampula 6:3.
Leppäkoski	Skraatarla	katselmus	1864	KA Helsinki, MHA U, Huittinen A16:17/5-11.
Loima	Perttula	halkominen	1821	KA Helsinki, MHA U, Huittinen A16:18/12-24.
Loima	Ryti	halkominen	1833	MLAK, Huittinen 24:12.
Mommola	Heikkilä	halkominen	1818	MLAK, Huittinen 29:9.
Nanhia	Juusela	halkominen	1852	KA Helsinki, MHA U, Huittinen A16:25/5-12.
Punola	Jonkka	halkominen	1811	MLAK, Vampula 11:3.
Raijala	Laurila	halkominen	1827	MLAK, Huittinen 39:2.
Raijala	Perttula	halkominen	1835	MLAK, Huittinen 39:5.
Sampu	Huru	halkominen	1843	MLAK, Huittinen 44:19.
Sampu	Kouttu	katselmus (pellot)	1820	MLAK, Huittinen 44:15.
Sampu	Kouttu	katselmus	1862	MLAK, Huittinen 44:22.
Sampu	Pitkänen	halkominen	1830	MLAK, Huittinen 44:18.
Sallila	Iso-Mattila	halkominen	1844	MLAK, Vampula 12:8.
Sorvola	Visuri	katselmus	1848	MLAK, Huittinen 45.
Tamare	Naatu	halkominen	1812	MLAK, Vampula 16:5.
Vampula	Krenkku	halkominen	1814	MLAK, Vampula 17:1.
Vampula	Sipilä	halkominen	1814	MLAK, Vampula 17:2.
Haara	Sipilä	katselmus	1862	KA Turku, Sipilä Haara virkatalon (Loimaa) arkisto, kartta-kuvaus 1862.
Hattula	Seppälä	katselmus (pellot)	1855	KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 8:7

kylä	tila	mittauksen syy	vuosi	mittaustoimitus
Hattula	Seppälä	katselmus	1863	MLAK, Loimaan kunta 8:9.
Hintsala	Rautala	halkominen	1856	KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:4/1-3.
Hirvikoski	Mattila	katselmus (pellot)	1845	KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:8/11-12.
Hirvikoski	Taalikka	katselmus (pellot)	1843	KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 9:4
Hurskala	Hollo	katselmus	1863	MLAK, Loimaan kunta 10:2.
Kauhanoja	Martti	halkominen	1854	KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:15/39-41.
Kesärlä	Köönikkä	katselmus	1826	MLAK, Loimaan kunta 20:1.
Kojonperä	Heikkilä	halkominen	1814	MLAK, Loimaan kunta 22:6.
Kojonperä	Sullo	katselmus (pellot)	1848	KA Turku, TPM III, Loimaan kunta 22:9
Korpi	Isoperhe	halkominen	1816	MLAK, Metsämaa 2:4.
Korpi	Viipuri	halkominen	1828	MLAK, Metsämaa 2:5.
Levälä	Jussila	halkominen	1851	MLAK, Loimaan kunta 28:3.
Mellilä	Kyröläinen	halkominen	1806	MLAK, Mellilä 31:1.
Mälläinen	Jaspa	katselmus (pellot)	1852	KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:10/35.
Mälläinen	Pietilä	halkominen	1868	KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:10/36-42.
Pappinen	Pihko	halkominen	1810	MLAK, Loimaan kunta 37:1
Raikkola	Puntari	halkominen	1816	MLAK, Loimaan kunta 42:1.
Reitola	Ryöti	katselmus	1862	MLAK, Alastaro 15:3.
Sikilä	Pakila	katselmus	1811	KA Helsinki, MHA U, Alastaro A3:16/5-7.
Tammiainen	Pietilä	halkominen	1839	MLAK, Alastaro 18:2.
Vilvainen	Pietilä	halkominen	1841	KA Helsinki, MHA U, Loimaan maalaiskunta A55:38/20-22.
Virttaa	Heikkilä	halkominen	1843	MLAK, Alastaro 21:12.
Virttaa	Kurki	katselmus	1862	MLAK, Alastaro 21:14.
Virttaa	Mulli	halkominen	1833	MLAK, Alastaro 21:8.
Vähäperä	Tohna	halkominen	1805	MLAK, Mellilä 48:3.
Vännilä	Uuppo	halkominen	1813	MLAK, Alastaro 23.
Eura	Seppä	halkominen	1805	MLAK, Tarvasjoki 2:2.

kylä	tila	mittauksen syy	vuosi	mittaustoimitus
Heikola	Halli	halkominen	1830	MLAK, Marttila 2:4.
Iso-Sorvastö	Aliurmas	halkominen	1841	MLAK, Koski 4:10.
Iso-Sorvastö	Mattari	katselmus	1863	MLAK, Koski 4:15.
Iso-Sorvastö	Mäkilä	halkominen	1852	MLAK, Koski 4:14.
Karvela	Vähätalo	katselmus (pellot)	1817	KA Turku, TPM III, Marttila 6:2
Karvela	Vähätalo	katselmus	1862	MLAK, Marttila 6:4.
Lovi	Rukkala	halkominen	1827	MLAK, Marttila 9:9.
Myllykylä	Nyhä	katselmus	1862	KA Turku, Nyhä Myllykylä virkatalon (Koski TI) arkisto, karttakuvauus 1862.
Siutila	Korju eli Kujanpää	halkominen	1864	MLAK, Marttila 19:2.
Tarvasj. kirkonkylä	Uusitalo	halkomiskatselmus	1822	KA Turku, TPM III, Tarvasjoki 2:4.
Tuimala	Isotalo	halkominen	1831	MLAK, Koski 16:5.
Ellinen	Simola	halkominen	1831	MLAK, Pöytyä 2:2.
Heinijoki	Jaakola	halkominen	1816	MLAK, Yläne 1:2.
Heinijoki	Laurila	halkominen	1815	MLAK, Yläne 1:1.
Jalkala	Isotalo	halkominen	1811	MLAK, Pöytyä 6:3.
Juotola	Keskitalo	katselmus (pellot)	1824	KA Turku, TPM III, Pöytyä 7:2.
Juotola	Keskitalo	katselmus	1864	KA Turku, Keskitalo Juotola virkatalon (Pöytyä) arkisto, ak 10.8.1864.
Karhunoja	Pietilä	halkominen	1843	MLAK, Pöytyä 10:8.
Kulhua	Juho ja Simo Antinp.	halkomiskatselmus	1828	KA Turku, TPM III, Pöytyä 15:3.
Riihikoski	Riihikoski	halkominen	1828	MLAK, Pöytyä 32:2.
Yläneen kirkonkylä	Nissilä	halkominen	1833	MLAK, Yläne 4:2.

Henkilöhakemisto

- Ahla, Väinö, maanmittari, 88
 Allen, Robert C., historioitsija, 37
 Antti Sipinpoika, 108
 Asproth, Johan, nimismies, 108
- Björkbom, Carl, maanmittari, 186
 Blåfield, Herman, virkatilan haltija, 114
 Bläuer, Auli, arkeologi, 33
 Boserup, Ester, taloustieteilijä, 36
 Brander, Joachim Daniel,
 kihlakunnankirjuri, 107
 Brotterus, Carl, kihlakunnantuomari, 89
 de Bruce, Anders, maaherra, 99
 Bäck, Kalle, historioitsija, 38, 93, 95,
 96, 100
 Böcker, C. C., professori, 54
- Callia, Paavali, vouti, 70
 Carenius, Ephraim, kirkkoherra, 269, 284
 Christiansen, Palle Ove, historioitsija,
 27, 30
 Cumenius, Eric, pitäjänapulainen, 90
 Dahlman, Carl, taloustieteilijä, 148
 Dahlman, Eric, nimismies, 121
 Dahlström, Anna, historioitsija, 323
- Eskola, Juho, kruununtillallinen, 193
 Eskola, Mikko, kruununtillallinen, 193
- Faggot, Jacob, maanmittari, 70, 75, 80, 81,
 157, 158, 159
 Fallsten, Henric, maanmittari, 47, 84, 85,
 118, 125, 132, 188, 285
 Fenoaltea, Stefano, taloustieteilijä, 147
- Gadd, Carl-Johan, historioitsija, 165, 228
 Gadd, Nils Christian, varatuomari, 88
 Gezelius, Lars, maanmittari, 106, 109, 148,
 149, 150, 292
 Gnospelius, A. I., maanmittari, 243
 Granér, Staffan, historioitsija, 69
 Götlind, Anna, historioitsija, 31
- Hall, Daniel, maanmittari, 112, 113
 Hedengran, Nils, maanmittari, 85, 114, 115,
 116, 118, 122, 126, 130, 183, 184, 188, 189
 Heikkilä, Juho, ratsutilallinen, 252
 Holmlund, Carl, maanmittari, 117
 Hoppe, Göran, historioitsija, 166
 Hornborg, Joachim, maanmittari, 84, 187, 201
 Hornborg, Pehr, maanmittari, 84
 Huhtamies, Mikko, historioitsija, 83, 109, 186
 Hurula, Matti, kruununtillallinen, 122
- Idman, Daniel, vouti, 70
 Idman, Nils, kirkkoherra, 98, 110, 201, 245,
 246, 300
 Isett, Christopher, historioitsija, 31
- Jaakko Jaakonpoika, kruununtillallinen, 94
 Jones, Peter M., historioitsija, 31
 Jutikkala, Eino, historioitsija, 77, 78, 145, 274
- Kahari, Antti, nimismies, 70
 Kalm, Pehr, professori, 99
 Kappa, Antti, kruununtillallinen, 252
 Knaapi, Tuomas, ratsutilallinen, 285
 Knuutila, Jaakko, kruununtillallinen, 294
 Knuutila, Tuomas, kruununtillallinen, 294

- Kraappala, Matti, kruununtillallinen, 285
 Krusberg, Hendric, pitäjänapulainen, 120
 Kuitu, Antti, perintötillallinen, 209
 Kustaa Vaasa, kuningas, 145
- Laakso, Veikko, historioitsija, 154, 230, 279
 La Mela, Matti, historioitsija, 67
 Larsson, Jesper, historioitsija, 63
 Levi, Giovanni, historioitsija, 30
 Lilius, Johan, ylinotaari, 88
 Linius, Gustaf, ratsutilallinen, 313
 Lithov, Isaac, maanmittari, 107, 187
 Louekari, Sami, historioitsija, 31, 33
 Lybecker, Helena, vapaaherratar, 171
 Lyden, Johan Philip, kersantti, 90
 Löfvendahl, Hans, maanmittari, 188
 Lönnmarck, Johan, maanmittari, 118
- Malthus, Thomas, pappi, taloustieteilijä, 36
 Manneberg, Carl, maanmittari, 105
 Mannila, Olavi, historioitsija, 204, 205, 248
 Mattila, Heikki Heikinpoika, perintötillallinen, 89
 McCloskey, Donald M., historioitsija, 147
 Mikkola, Tuomas Matinpoika, ratsutilallinen, 89
 Miller, Stephen, historioitsija, 31
 Moreen, Eric, virkatilan haltija, 194
 Myrdal, Janken, historioitsija, 31
 Määhäri, Erkki, ratsutilallinen, 313
 Määttä, Tapio, oikeustieteilijä, 72
- Norri, Antti, kruununtillallinen, 16
- Olai, Birgitta, historioitsija, 36, 38, 39, 93, 95, 101, 165, 166, 171, 180, 186
 Olsson, Mats, historioitsija, 27, 37, 107, 211, 212, 331
 Ostrom, Elinor, yhteiskuntatieteilijä, 34, 63, 64
- Papunen, Pentti, historioitsija, 70, 140
 Petrell, Fredrik, maanmittari, 114
 von Pfaler, Henric Wilhelm, varatuomari, 89, 91
 Pietilä, Jaakko, kruununtillallinen, 252
- Pietilä, Tuomas Tuomaanpoika, perintötillallinen, 89
 Ponkkinen, Simo, perintötillallinen, 254
 Pruukka, Antti Matinpoika, kruununtillallinen, 89
 Pruukka (Dikert), Taneli Tanelinpoika, kruununtillallinen, 89
- Ringbom, Anders, maanmittari, 84
 Rivell, Märten, maanmittari, 69
 Runeberg, Ephraim Otto, maanmittari, 81, 82
- Saarenheimo, Juhani, historioitsija, 39, 81, 164, 165, 186, 192, 204, 205, 247, 248, 254, 297
 Sankari, Liisa, ratsutilallinen, 313
 Sankari, Yrjö, ratsutilallinen, 313
 Sauhula, Juho, ratsutilallinen, 304, 305
 Savonius, Johan, lukkari, 90
 Siikarla, Juho, ratsutilallinen, 305
 Soinen, Arvo M., historioitsija, 33, 139, 229, 257, 281, 321
 Sträng, Jonas, maanmittari, 221
 Strömborg, Johan, maanmittari, 118, 186, 192, 278
 Ståhlström, Jacob, maanmittari, 83, 86, 88, 108, 112, 113, 114, 115, 116, 128, 130, 132, 148, 180, 184, 186
 Svahnstrup, Carl Johan, maaviskaali, 88
 Svahnstrup, Christina, ratsutilallinen, 98
 Svensson, Henrik, historioitsija, 194
 Svensson, Patrick, historioitsija, 30, 37, 95, 101, 211, 212
- Takku, Tuomas, nimismies, 70
 Talvitie, Petri, historioitsija, 38, 39, 93, 95, 96, 98, 100, 106, 107, 109, 119, 121, 258, 261, 333
 Tiisa, Juho, valtiopäiväedustaja, 93
 Tillberg, Johan, maanmittari, 84, 116, 117, 118, 125, 132, 257, 285, 300
 Tohna, Tuomas Matinpoika, ratsutilallinen, 89
 Tuuppa, Tuomas Mikonpoika, perintötillallinen, 89

- Wallenius, Martin Johan, professori, 82
af Wetterstedt, Eric, maanmittari, 125
Vialen, Carl Henric, sihteeri, 90
Wibreen, Thomas, maanmittari, 86, 105, 113,
116, 186
Vihola, Teppo, historioitsija, 54
Vinko, Juho, perintötilallinen, 121
Wirzenius, Daniel, maanmittari, 16, 47, 82,
83, 84, 85, 114, 116, 117, 118, 119, 125, 132, 186,
188, 192, 285
Wirzenius, Johan Christian, maanmittari, 84,
120, 121, 186
Välläri, Antti, ratsutilallinen, 209

Ågren, Maria, historioitsija, 58, 66, 68, 71
Åhman, Jean, maanmittari, 244

Öijen, Carl, varapormestari, 84
Österberg, Eva, historioitsija, 30

Kylähakemisto

- Aarikkala, 132, 149, 162
Ahvenus, 132, 149, 233, 245, 252, 275, 300, 303
Anninen, 125
Auvainen (Loimaa), 115, 315
Auvainen (Pöytyä), 192, 196, 200, 212, 291
- Eura (Loimaa), 184, 193, 212, 276, 312, 314
Eura (Marttila), 207, 208
- Haara, 93, 94
Haaroinen, 110
Haitula, 306, 315
Halikkola, 207, 208, 276
Hanhikoski, 193
Hannula, 189
Harmaa, 233, 290
Hartoinen, 110, 311
Hattula, 114, 295, 310, 312
Haveri, 183, 294
Heikola, 89, 190, 233
Heinijoki, 234, 279, 280, 322
Helttula, 137
Himainen, 125
Hintsala, 125, 323
Hirvikoski, 107, 175, 202
Hongisto, 297, 302
Honkola, 108
Huhtaa, 152, 243
Huittinen, 64, 120, 155, 180, 235, 241, 246
Hurula, 122, 189, 233, 289
- Ilmarinen, 138
Ilola, 89, 276
Inkilä, 220, 234, 276, 287
- Isoperä, 95, 105, 235, 254, 279, 322
Iso-Sorvisto, 138, 190, 234, 235, 289, 303, 321, 322
Jalonoja, 110, 189, 278
Joenperä, 279
Juva (Loimaa), 291
Juva (Pöytyä), 290
Jättälä, 237, 275, 322
- Kaharila, 116, 302
Kallela, 303
Kallio, 192, 200, 201, 234, 240, 302, 311
Kanala, 306
Kankare, 213, 305
Kankari, 149
Karhiniemi, 149, 167, 201, 232, 235, 236, 264,
275, 279, 280, 300, 303, 312
Karhula (Loimaa), 115
Karhunoja, 212, 233, 255
Karinainen, 277
Karsattila, 107, 108, 168, 180, 206, 240
Karvela, 52, 126, 318
Kattelus, 302
Kauhanoja, 234
Kaulanperä, 89, 137, 184, 192, 202, 208, 213
Kaulansuu, 89
Kauvatsa, 106, 111, 126, 148, 149, 180, 233,
289, 303
Keihäskoski, 171, 241, 300
Kempillä, 293
Kesärlä, 275
Killala, 276, 291, 303, 317
Kirkonkylä (Huittinen), 64, 144, 155, 168, 180,
202, 208, 296, 313
Kirkonkylä (Tarvasjoki), 239, 240

- Kirkonkylä (Yläne), 207, 208, 252, 279, 280
 Kiukainen, 190, 232
 Kiviniemi, 279, 306
 Koivukylä, 290, 315
 Kojo, 49, 240
 Kojonperä, 197, 220, 276, 287
 Kolkkinen, 202, 275, 300
 Korkiakoski, 116, 183, 245, 296
 Korpi, 181, 192, 193, 234
 Koski, 257, 262, 286
 Kotaja, 243
 Krekilä, 91, 115, 294
 Krouvi, 278
 Kukonharja, 258, 287
 Kulkkila, 149, 151, 190
 Kumila, 197
 Kuninkainen (Loimaa), 105, 116, 117, 122, 183,
 190, 192, 209, 212, 233, 235, 276, 312
 Kurittula, 212
 Kuttila, 108, 202, 296
 Kyrö, 85, 149, 153, 232, 291
 Kärvälä, 196, 276, 287
 Köyliö, 240, 308, 315
- Lahto, 291
 Lankkinen, 233, 256
 Lappijoki, 110, 311
 Latva, 117, 183, 200, 300
 Lauroinen, 180, 274, 287
 Lauttakylä, 86, 121, 122, 183, 235
 Leppäkoski, 180, 202, 303
 Levälä, 183, 305, 313
 Liedonperä, 84
 Lievikoski, 110, 219, 278
 Loima, 167, 168, 243, 252, 280, 300, 321
 Lovi, 196, 285, 296
 Lähde, 220, 276
 Löysälä, 126, 189, 303
- Majanoja, 296, 311
 Makkarkoski, 234
 Manninen, 48, 245, 287, 295, 303
 Matikkala, 189, 313
 Matkusjoki, 287
 Mauriala, 121, 122
 Mellilä, 105, 168, 192, 201, 206, 213, 241, 300
- Meskala, 180
 Metsämaa, 208, 234, 287, 296, 311
 Mommola, 121, 122, 193, 280
 Murto, 44, 258
 Mustanoja, 257
 Myllykylä, 233
 Mäenpää (Marttila), 305
 Mäentaka, 126
 Mäkiäinen, 313
 Mälläinen, 151, 188, 219, 275, 277,
 300, 303
 Männistö, 240, 287
 Mäntsälä, 278
 Mökköinen, 240, 254
- Nanhia, 70, 168, 180, 192
 Niemi, 149, 241
 Niinijoensuu, 105, 148
 Närppi, 302
- Ollila, 296
 Onkijoki, 83
 Oripää, 153, 190, 192, 258
- Pahikainen, 16, 289
 Paju, 171, 236, 245, 300
 Palainen, 126, 192
 Pappila (Huittinen), 121
 Pappila (Loimaa), 291
 Pappinen, 115, 208, 312
 Parrila (Punkalaidun), 146
 Partela, 125, 291, 313
 Patakoski, 153
 Pehula, 151, 202, 292
 Pesänsuo, 192, 196, 287
 Pihlava, 171, 236, 245, 300
 Piltola, 106, 115, 190, 255
 Pispala, 258, 315
 Prunkila, 190, 192, 232, 252, 303
 Puho, 200, 275
 Punola, 116, 125, 258, 289
 Purhala, 278, 303
 Puujalkala, 138, 210, 239, 279, 291
- Raatikainen, 198
 Raijala, 121, 244, 254

Raikkola, 235, 311
Raskala, 279, 306
Reitola, 315
Rekoinen, 190, 276
Rieskala, 115, 236, 289, 292
Riesola, 115, 201, 234, 257, 289
Riihikoski, 291
Rytsälä (Kokemäki), 280

Saappala, 108, 132
Sallila, 114, 200
Salmenoja, 116, 125, 289
Sampu, 64, 70, 93, 148, 156, 190, 229,
260, 264, 279, 289
Seppälä (Loimaa), 233, 241
Seppälä (Marttila), 200
Sieppala, 313
Siivikkala, 106, 116, 152, 153, 154, 280,
312
Sikilä, 125
Simala, 196, 212
Siuttila, 89, 258, 291
Soinila, 106, 116, 234, 280, 312
Suitsula, 315
Sutttila, 189
Suurila, 277
Suutarla (Loimaa), 149, 202, 208
Suutarla (Marttila), 304

Talola, 190, 295
Tamare, 116, 260
Tammiainen, 234, 238, 258, 303
Tanskila, 200, 212
Tapala, 153, 190
Tilkanen, 291
Tourula, 300
Tuimala, 192, 256
Työtilä, 149, 184, 254, 312

Vahvala, 125
Vammala, 115, 119, 142, 315, 320
Vampula, 83, 107, 152, 243, 244
Vesikoski, 47, 49, 168, 252, 289, 310, 311
Viilala, 291
Vilvainen, 105, 108, 241, 300
Virttaa, 230, 289
Vuolle, 61
Vähäperä, 89, 105, 106, 109, 208, 252, 278
Vännilä, 50, 151, 162, 192, 193, 260, 275, 276, 303
Vättilä, 226

Ylistaron Mäenpää, 89, 313
Ypjäjä, 48, 117, 125, 234
Ytttilä, 183

Ämmäinen, 108, 278, 300

Talohakemisto

- Ala-Mikola (Metsämaa), 209
 Alihyhkö (Iso-Sorvastto), 235
 Anttila (Loimaan Auvainen), 315
- Einola (Työtilä), 254
 Eskola (Inkilä), 276
 Eskola (Krekilä), 294
 Eskola (Loimaan Eura), 184, 212
- Hakkinen (Vähäperä), 208
 Harakka (Loimaan Eura), 184, 193
 Heikkilä (Mommola), 193, 194
 Heikkilä (Mökköinen), 254
 Heinerkkilä (Huittinen), 241
 Hekali (Riesola), 234
 Hollo (Krekilä), 294
 Honka (Kiukainen), 232
 Houkka (Hattula), 310, 312
 Hulmi (Karsattila), 107, 168
 Hurri (Levälä), 305, 306, 313
 Hälli (Huittinen), 120
 Hörhö (Krekilä), 294
- Iita (Pahikainen), 16
 Isohanhi (Hanhikoski), 193
 Isoperhe (Korpi), 193
 Isotalo (Vammala), 119, 315
 Iso-Välläri (Kuninkainen), 105
- Jaakola (Kaulanperä), 202
 Jaakola (Killala), 317
 Jaakola (Loimaan Auvainen), 315
 Jaakola (Pöytyän Auvainen), 196
 Jaakola (Tapala), 153
- Jaakola (Vännilä), 193
 Jalli (Halikkola), 207
 Jolkki (Halikkola), 207
 Jussila (Levälä), 305, 306, 313
 Juusela (Nanhia), 70
 Järri (Huhtaa), 152
- Kalinen (Riesola), 257
 Kallio (Hongisto), 297
 Kinkku (Kauvatsa), 106
 Kissala (Krekilä), 294
 Kitko (Hirvikoski), 107, 175
 Kiviranta, 70
 Knaapi (Lovi), 285
 Knuutila (Vilvainen), 105
 Kokki (Tapala), 153
 Koopeli (Mellilä), 105
 Kosken kartano, 44, 98, 130
 Kouttu (Sampu), 194, 260, 264
 Kraama (Inkilä), 276
 Kraappala (Lovi), 196, 285
 Krapa (Piltola), 255
 Kuikko (Mommola), 280
 Kuitu (Kuninkainen), 209
 Kulju (Aarikkala), 149, 162
 Kurki (Loimaan Eura), 184, 193
 Kurppa (Krekilä), 294
 Kännö (Siivikkala), 152
 Kässäri (Aarikkala), 149
- Lalli (Keihäskoski), 171
 Lalli (Kumila), 197
 Lassila (Haara), 94
 Laurila (Raijala), 254

Löyhä (Tapala), 153

Markula (Vilvainen), 105
Martinantti (Mommola), 280
Mattila (Vännilä), 193
Mello (Vampula), 107
Musku (Karhunoja), 255
Mäkilä (Iso-Sorvastö), 321, 322

Naatu (Kumila), 197
Naatu (Tamare), 260
Nikkilä (Leppäkoski), 202
Nikula (Kumila), 197
Norri (Pahikainen), 16

Paavola (Korpi), 193
Pelttari (Sallila), 200
Perttula (Loima), 321
Pietilä (Halikkola), 276
Pietilä (Kuttila), 108, 296
Pietilä (Vilvainen), 105
Pilli (Kyrö), 232
Posti (Tapala), 153
Punki (Loimaan Eura), 184, 193

Rasva (Mellilä), 105
Rautala (Hintsala), 323
Rekola (Keihäskoski), 171
Rontti (Kaulanperä), 137
Rynkö (Onkijoki), 83
Ryssä (Niinijoensuu), 105, 148
Ryti (Loima), 243, 252

Sauhula (Marttilan Suutarla), 305
Seppä (Lauroinen), 274
Seppälä (Hattula), 114, 295, 296

Siikarla (Marttilan Suutarla), 305
Simola (Metsämaa), 209
Simola (Vilvainen), 105
Sirikka (Ahvenus), 252
Sopero (Hanhikoski), 193
Soro (Vähäperä), 208
Sosi (Loimaan Eura), 184, 193
Sullo (Kojonperä), 197
Suni (Kuninkainen), 105
Suutari (Siivikkala), 152

Taaveli (Kyrö), 232
Takkula (Sampu), 279
Tiuttu (Riesola), 234
Tohna (Vähäperä), 105, 109, 252
Torro (Krekilä), 294
Tuomola (Hattula), 295
Tuomola (Metsämaa), 209
Tuuppa (Kaulanperä), 184

Uotila (Manninen), 295
Uotila (Pöytyän Auvainen), 196
Uuppo (Vännilä), 162, 260

Veräjänkorva (Kyrö), 149
Vinko (Lauttakylä), 121
Vähähanhi (Hanhikoski), 193
Vähä-Uotila (Kojonperä), 197
Vähä-Välläri (Kuninkainen), 190
Vähä-Yrjälä (Männistö), 240
Vänniö (Soinila), 280

Yli-Mikola (Metsämaa), 209
Yläneen kartano, 44, 98, 130, 171, 280

Ääri (Tanskila), 212

